

Демократія у країнах Східної Європи: конституційно-правовий вимір (Тодиківські читання)

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Четвертої міжнародної наукової конференції
молодих вчених, аспірантів і студентів
(27–28 травня 2011 року)*

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2011

ББК 67.5
Д 31

Художник-оформлювач
Б.Є. Захаров

Редакційна колегія:

Голова — проф. А.П. Гетьман.

Члени: проф. С.А. Авак'ян, доц. Ю.Г. Барабаш, доц. О.І. Чуприс,
доц. К.Є. Солянік, доц. І.І. Пляхімовіч, доц. Т.М. Слінько, доц. О.Г. Кушніренко,
доц. Л.К. Байрачна, доц. І.І. Дахова, Є.В. Ткаченко, О.П. Євсєєв,
О.А. Трефілов, О.О. Любченко

Демократія у країнах Східної Європи: конституційно-правовий вимір (Тодиківські читання).

Д 31 Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Четвертої міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів (27–28 травня 2011 року) / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — Харків: Права людини, 2011 р. — 336 с.

ISBN 978-617-587-037-2.

У збірці містяться тези наукових доповідей та повідомлень учасників міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів присвяченої пам'яті академіка права Ю.М. Тодики, що відбувалась 27–28 травня 2011 року у Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

ББК 67.5

ISBN 978-617-587-037-2

© Колектив авторів, 2011

© Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011

© Б.Є. Захаров, художнє оформлення, 2011

ПЕРЕДМОВА

Політико-правові процеси, що відбуваються на сучасному етапі державотворення в Україні свідчать, що наука конституційного права серед багатьох публічно-правових наук є однією з найбільш витребуваних. Адже час від часу виникають непрості питання щодо організації та функціонування державного механізму, гарантування прав і свобод людини, на які має давати відповіді юридична наука.

Питання, що виникають у зв'язку зі здійсненням демократичних перетворень у країнах Східної Європи є одними з найактуальніших для науки конституційного права. На сьогоднішній день у світі склалося багато різних моделей демократії, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Країни Східної Європи стоять перед непростим вибором оптимальної моделі демократії, яка би відповідала об'єктивним потребам розвитку суспільства і держави.

У цьому процесі наука конституційного права не повинна стояти осторонь, а має пропонувати шляхи розв'язання тих проблем, що стоять на порядку денному. Передусім, необхідно визначитися з теоретико-методологічними підходами до здійснення демократичних перетворень. Наступним кроком має стати вироблення конкретних пропозицій, які би стосувалися вдосконалення функціонування демократичних інститутів. Мова йде як про форми безпосередньої демократії, так і про демократичні засади функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування.

Саме для досягнення цієї мети мають проводитися науково-практичні заходи, до яких би долучалися і молоді талановиті люди. Стало традицією проведення в Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» наприкінці травня міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, яка присвячена пам'яті Ю.М. Тодики.

Цього року виповнилося 4 роки з дня смерті видатного державознавця, академіка Академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Юрія Миколайовича Тодики.

Ю.М. Тодика був одним із найбільш відомих і талановитих представників сучасної вітчизняної юридичної науки. Завдяки творчій діяльності таких науковців, як Юрій Миколайович, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» займає зараз провідне місце серед інших вищих навчальних закладів України.

Ю.М. Тодика закінчив юридичний факультет Київського державного університету (1969) і аспірантуру Інституту держави і права АН СРСР (1972), після чого розпочав свій творчий шлях у юриспруденції. У 1972–

1984 рр. він працював на посадах молодшого наукового співробітника, а згодом — вченого секретаря Відділу філософії і права АН Молдавії. У 1984 р. Ю.М. Тодика перейшов на відповідальну роботу помічника Голови Президії Верховної Ради Молдавії, тобто фактичного глави країни. У 1990 р. розпочався новий етап у житті Ю.М. Тодики — він отримав запрошення працювати на посаді професора кафедри державного права Харківського юридичного інституту. Двома роками пізніше Ю.М. Тодика очолив кафедру. Саме за часів його керівництва кафедра отримала свою сучасну назву — кафедра конституційного права України.

Ю.М. Тодика був автором понад 250 наукових праць. Серед його найбільш визначних праць варто відмітити такі, як: «Конституция Украины: проблемы теории и практики», «Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика», «Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект», «Основы конституционного строя», «Конституционные основы формирования правовой культуры», «Президент Украины: конституционно-правовой статус» (в соавт.) та багато інших. Ю.М. Тодика — один із основних авторів та відповідальний редактор підручника з конституційного права України, який нещодавно отримав Премію імені Ярослава Мудрого.

Тодиківські читання кожного року розширюють кількість учасників та свою географію. Близько 350 молодих вчених аспірантів та студентів з вищих навчальних закладів і установ України, Росії, Білорусії та Польщі подали заявку на участь у читаннях. Приємним фактом є те, що розширюється і коло співорганізаторів. Цього року конференція є спільним заходом Національного Університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», юридичного факультету Московського державного університету імені М.В. Ломоносова та юридичного факультету Білоруського державного університету.

Цьогорічні Тодиківські читання присвячені проблемам демократії у країнах Східної Європи. Тому метою цього заходу є вироблення підходів для вирішення складних питань реалізації форм безпосередньої демократії, гарантування прав і свобод людини, організації та функціонування органів державної влади на демократичних засадах та популяризації значного творчого доробку з цієї проблематики видатного вченого-конституціоналіста Ю.М. Тодики.

В.Я. Тацій
ректор НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
президент НАПРНУ,
академік НАН України,
д.ю.н., професор

Секція 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТІЇ

Богма Анжела Василівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України, 5 курс, 4 група

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Тисячоліттями вимірюється інтерес науки і людської спільноти до проблем демократії. Проте, вона залишається предметом дедалі зростаючого інтересу вчених, політиків, громадян і в третьому тисячолітті. У вітчизняній та зарубіжній науці дослідженням демократії присвячені праці науковців, зокрема: В.Д. Бабкіна, Є.В. Бурлая, В.В. Копейчикова, О.В. Петришина, М.В. Цвіка, Ю.С. Шемчука, Ю.М. Тодики та багатьох інших. Шлях до демократії непростий та тернистий. Розвинені держави долали цей шлях століттями. Україна, з часу отримання незалежності проголосила себе демократичною державою, однак високий рівень порушень прав людини, малозабезпеченість більшої частини населення, недорозвиненість форм народовладдя, механізмів реальної участі громадян в управлінні державними справами призводить до того, що громадяни виявляються відірваними від держави і державної влади, позбавленими не тільки можливості контролювати її діяльність, а й доносити на її рівень найважливіші суспільні інтереси і потреби. Наша держава перебуває під постійним наглядом Парламентської асамблеї Ради Європи, час від часу наражаючись на небезпеку виключення із цієї поважної організації саме через проблеми з порушенням демократії. Все це свідчить про незрілість демократії в Україні.

На сьогоднішній день у практиці розвитку демократичних державно-правових режимів однією із головних форм безпосередньої демократії, яка дозволяє громадянам безпосередньо висловлювати свою волю є вибори. У Паризькій хартії для нової Європи, що була підписана у листопаді 1990 р., прямо вказувалось, що «демократія, яка має представницький і плюралістичний характер, тягне за собою підзвітність виборцям, обов'язок державної влади дотримуватись законів і безпристрасно здійснювати правосуддя». На жаль, в Україні виборцю фактично немає до кого висувати претензії з приводу нереалізованості передвиборних програм і обіцянок. Кількість реально діючих членів партії в десятки разів менше ніж номінальна. Більшість партій в Україні являють собою не більш ніж інструменти лобіювання різних фінансово-промислових груп. Виборчі списки залишаються закритими, що унеможливлює виборцю обрати бажаного кандидата. Важко не погодитися з позицією ПАРЕ,

яка зазначила, що українська влада має «передбачити зміну системи виборів до ВРУ, наприклад шляхом запровадження відкритих партійних списків, в яких виборці зможуть вказувати свої уподобання щодо конкретних кандидатів, включених до партійних списків...». З цими пропозиціями погодилась і Венеціанська комісія ПАРЕ, яка визначила українське законодавство суперечливим, наголошуючи на тому, що різні закони регулюють одні й ті ж питання і часто дублюють один одного.

Значущою формою народовладдя є референдум. На сьогодні процедура підписання і оприлюднення законів, прийнятих на референдумі законодавчо не врегульована, що чітко підкреслив у своєму рішенні від 16.04.2008 р. Конституційний Суд України (справа про прийняття Конституції України і законів на всеукраїнському референдумі). Вважаю доцільним запозичення таких інститутів як «народне вето» і «народна ініціатива» за італійським зразком. Як свідчить практика, вони дають можливість громадянам вільно висловлювати своє ставлення до конституційних змін і визначати подальшу долю власної країни. Актуальним на сьогодні залишається питання можливості усунення Президента з поста в порядку імпичменту. Нечіткість в правовому регулюванні робить відповідну норму Конституції України декларативною. Ускладнює процес розвитку демократії відсутність чіткого розподілу повноважень між гілками влади.

Розвиток демократії нині стикається також із загрозами і викликами, пов'язаними з глобалізацією суспільства, поширенням терористичної загрози, етнічними конфліктами, що призводить до серйозних змін у функціонуванні сталих демократичних інститутів. Це можна особливо добре простежити на прикладі Білорусії.

Відомий західний науковець Д. Говард виокремлює ключові фактори, які забезпечують розвиток конституційної демократії та є ознакою соціально-економічної готовності суспільства до демократії: достатня військова сила, економічна і соціальна стабільність, політична або конституційна культура, яка заохочує цінності конституціоналізму, лібералізму, демократії і влади закону, високий рівень грамотності населення, відкрите суспільство, що включає вільні і відповідальні засоби масової інформації, які повинні, на мою думку, більш повно інформувати населення про діяльність інститутів громадянського суспільства. Для активізації роботи громадських організацій необхідно визначити пріоритетні напрямки їх діяльності (соціальна сфера, спорт, культура).

Отож, як слушно зазначає А. Француз: «...суто формальна фіксація тієї чи іншої держави демократичною не може вважатись достатнім свідченням створення юридич-

них основ для формування демократії». Відомий учений Б. Джонсон стверджував, що конституційна демократія налічує дві тисячі років спроб і помилок, а також вказував на необхідність засвоєння важких уроків минулого з метою отримання успішного результату в майбутньому. Наша країна не багата демократичними традиціями.

На сьогоднішньому етапі важливо не прискорювати штучними засобами процес демократизації суспільного життя, проте не варто і гальмувати його схожими методами. Демократія має визрівати на національному ґрунті поступово і послідовно. З огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал Україна може і повинна стати справді демократичною, правовою державою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Павловська.

Ванькович Евгений Эдуардович

Белорусский государственный университет, студент, юридический факультет, 3 курс, 10 группа

КОНСТИТУЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ — ДОЛГИЙ ПУТЬ К ДЕМОКРАТИИ

Демократия — это не только одно из базовых понятий политической науки, но и одна из важнейших нормативных категорий, а также объектов исследования в юриспруденции. В таком контексте демократия выступает в качестве своеобразного «моста», сближающего политологию и юриспруденцию (в первую очередь касается конституционного права), которые формулируют междисциплинарный подход к ее исследованию. На практике это проявляется в том, что большинство основополагающих правовых актов нормативно закрепляют положения, прямо отсылающие к «демократии», «принципам демократизма», «демократичности». Наиболее ярко данные положения проявляются при анализе конституций различных государств. Так, статья 1 Конституции Украины провозглашает Украину в качестве демократического государства. Схожее положение закреплено и в статье 1 Конституции Республики Беларусь. С другой стороны, теоретические признаки демократии, раскрывающие ее сущностные характеристики, находятся на стыке исследования теории конституционного права и политологии. Такая связь между данными дисциплинами, во многом обусловлена тесным переплетением конституционного развития государства и становлением демократии как особого политического режима.

Конституционное развитие мы рассматриваем как понятие, включающее в себя стадии конституционализма и конституционного процесса. Возникновение конституционализма связано с зарождением и распространением в обществе идей, направленных на обуздание неограниченной власти суверена, а также построение общества на демократических принципах: равенства всех людей перед законом, народовластия, которые при

их достижении закрепляются в правовом акте, обладающем высшей юридической силой, — конституции. По своей сути конституционализм — это идеология, которая имеет своей целью изменение существующего общественного строя, построение его на общедемократических принципах, а также закрепление важнейших из них в писаной конституции. Тем самым на данной стадии конституционного развития принятие конституции рассматривается как принятие акта, выступающего в качестве правовой гарантии формирования демократии.

На определенном этапе общественного развития, идеи конституционализма институционализируются путем принятия в том или ином государстве писаной конституции. С этого момента можно говорить о переходе конституционного развития из стадии конституционализма в стадию конституционного процесса.

Конституционный процесс — это процесс функционирования в государстве писаной конституции (включающий в себя процесс ее изменения, дополнения, толкования). Конституционный процесс — амбивалентное понятие, которое характеризуется взаимодействием конституционной теории и конституционной действительности. Конституционная теория является своеобразной идеологией и появляется в результате трансформации идей конституционализма при переходе конституционного развития в стадию конституционного процесса. Но конституционная теория в отличие от идей конституционализма имеет противоположную функциональную направленность: она носит не реформистский или революционный характер, а, наоборот, консервативный характер, т. к. ориентирует на необходимость соблюдения и уважения принятой конституции, которая выступает в качестве правовой гарантии достигнутых демократических прав и свобод. Конституционная действительность — это понятие, характеризующее объективно складывающиеся в процессе реализации конституции общественные отношения. В зависимости от соотношения конституционной теории и конституционной действительности можно выделить девиантный (от лат. *deviatio* — уклонение, отклонение) и корреспондентный (от англ. *Correspond* — соответствовать, соотноситься) конституционные процессы. Корреспондентный конституционный процесс существует тогда, когда конституционная теория и конституционная действительность соотносятся между собой. Фактически существование данного типа конституционного процесса говорит о том, что нормативно закрепленные в конституции фундаментальные демократические идеи соотносятся с реализацией их на практике.

В случае, если между конституционной теорией и конституционной действительностью есть существенные противоречия, то речь идет о девиантном конституционном процессе. Это же в свою очередь говорит о том, что заложенные в конституции демократические идеи не в полной мере реализуются. В таком случае говорить о демократии очень проблематично, т. к. демократические идеи не имеют практической реализации.

Тем самым мы можем установить тождество между конституционным развитием того или иного государства, а также становлением демократии как особого политического режима. Так, на стадии конституционализма осуществляется борьба за достижение демократических

прав и свобод, а конституция как правовой акт, обладающий высшей юридической силой, выступает как гарант этих прав в случае их достижения. На стадии конституционного процесса принимается писаная конституция, содержащая и гарантирующая фундаментальные демократические идеи (народовластие, равенство всех перед законом). Но не всегда заложенные в конституции демократические идеи реализуются на практике, что позволяет нам выделить 2 различных типа конституционного процесса. Наиболее оптимальным вектором развития современного государства является обеспечение формирования корреспондентного конституционного процесса, когда демократические идеи будут напрямую реализованы на практике.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Т.С. Масловская.

Васильева Дарья Михайловна

НУ «ЮАУ им. Ярослава Мудрого»,
студент, Институт подготовки кадров для органов прокуратуры Украины,
1 курс, 17 группа

ДЕМОКРАТИЯ КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Демократия — политический режим, при котором народ является единственно легитимным источником власти. Под демократией также понимается метод коллективного принятия решений с равным воздействием участников на исход процесса или на его существенные стадии.

Демократия является формой правления, при которой все граждане участвуют в управлении государством и принимают на себя ответственность перед обществом либо непосредственно, либо через своих свободно избираемых представителей.

Демократия представляет собой совокупность принципов и практических мер, защищающих свободу человека. Демократия — это институционализация (введение в законные рамки) свободы.

Демократия основана на принципах волеизъявления большинства в сочетании с правами личности и меньшинств. Все государства с демократической формой правления, уважая волю большинства, ревностно защищают основные права отдельных людей и групп, составляющих меньшинство.

Демократические государства оберегают членов общества от всевластия центральных правительств и осуществляют процесс децентрализации государственной власти, делегируя часть полномочий на региональный и местный уровни. При этом государства с демократической формой правления отдают себе отчет в том, что местные органы власти должны в максимально возможной степени быть доступными народу и откликаться на его нужды и чаяния.

Демократические государства понимают, что одной из их основных функций является защита таких основ-

ных прав человека, как свобода слова и вероисповедания; право на равную защиту со стороны закона и право на создание организаций и полномасштабного участия в политической, экономической и культурной жизни общества.

Государства с демократической формой правления регулярно проводят свободные и справедливые выборы, право участия в которых предоставляется всем гражданам. Выборы в демократическом обществе не могут быть лишь ширмой, за которой скрываются диктаторы или одна единственная партия, а представляют собой подлинные соперничества за завоевание поддержки народа.

Демократия требует от государственных органов выполнения законов и обеспечивает такое положение, при котором все граждане получают одинаковую защиту в рамках закона и все их права защищаются правовой системой.

Демократические государства отличаются разнообразием, отражая уникальную политическую, общественную и культурную жизнь каждой страны.

Государства с демократической формой правления основываются на основополагающих принципах, а не на единообразной практике. В условиях демократии граждане не только имеют права, но и берут на себя обязательство участия в политической системе, которая в свою очередь защищает права и свободы этих граждан.

Демократические общества привержены таким принципам как проявление терпимости, налаживание сотрудничества и достижение компромисса. Демократические государства признают, что достижение консенсуса требует компромисса, а также что он не всегда может быть достигнут. Говоря словами Махатмы Ганди, «нетерпимость сама по себе является одной из форм насилия и препятствием на пути роста истинного демократического духа».

Демократия была предметом анализа с точки зрения её воздействия на другие ценности и как самостоятельная ценность. Распространённые аргументы в пользу демократии:

- она помогает предотвратить деспотизм;
- она помогает людям защитить их интересы;
- она позволяет политическому руководству получать более полную информацию;
- она предоставляет людям максимальную возможность жить согласно их собственным законам;
- она гарантирует широкий диапазон личной свободы и прав человека;
- она наделяет граждан моральной ответственностью за их политические решения;
- она, в принципе, способна обеспечить политическое равенство;
- демократические страны имеют тенденцию быть богаче и обладать более высоким уровнем человеческого развития по сравнению с недемократическими странами;
- демократические страны сравнительно редко воюют друг с другом;
- она позволяет одним кругам продвигать свои интересы за счёт остальных;
- она может ухудшить взаимодоверие в ситуации, когда принятие любого решения позволит одним лицам извлечь выгоду за счёт других;

- она открывает возможность для диктатуры большинства над меньшинством;
- она наделяет правом принятия решений людей, которые недостаточно для этого компетентны;
- она отвлекает людей от проблем и возможностей их частной жизни.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Д.В. Лукьянов.

Гендеровський Данило Андрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 3 курс, 10 група

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У будь-якій правовій системі фундаментальні, засадничі ідеї її розвитку — принципи права — відіграють визначальну роль в процесі формування та розвитку правової держави і громадянського суспільства. Переважна більшість вчених-правознавців відстоюють позицію, відповідно до якої в ієрархії загальнообов'язкових принципів права саме принцип верховенства права стоїть на вищій щаблі. Визначним кроком на шляху втілення цих загальновизнаних положень в правову реальність є їх конституціоналізація. Так, стаття 8 Конституції України встановлює, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». Разом з тим, одного формального закріплення цих принципів замало — постає необхідність винайдення подальших кроків, які дозволили б втілити в життя букву конституції. В першу чергу, саме в такому контексті і слід розглядати принцип правової визначеності, який сам по собі є однією з найважливіших фундаментальних складових принципу верховенства права. Це питання продовжує залишатися найактуальнішим і в світлі нещодавньої чергової зміни влади, представники якої, як і всі їх попередники з часів введення пропорційної виборчої системи, продовжують створювати закони та інші нормативні акти, що містять у собі неоднозначні, суперечливі, неякісні з точки зору законодавчої техніки положення, в яких вузько кон'юнктурні преференції значно превалюють над інтересами суспільства. Про послідовність прийнятих рішень і узгодженість в позиціях органів влади при вирішенні навіть одних і тих же питань годі і казати, навіть на рівні найвищих державних органів. Мова йде, наприклад, про Конституційний Суд України в аспекті нещодавньої відміни конституційної реформи 2004-го року. Як наочний результат ми маємо значне погіршення стану захищеності прав і свобод населення від свавілля влади. Деякі складові принципу верховенства права не завжди, на жаль, безпосередньо фіксуються в конституціях, і Основний Закон України в цьому відношенні не є винятком. Вони сформульовані переважно правовою наукою. До таких категорій слід віднести і принцип правової визначеності. Принцип правової визначеності означає чітке і однозначне розуміння правових норм, відсутність суперечностей між ними, не-

конституційність прогалин і колізій в законодавстві, вимогу їх найшвидшого і найефективнішого усунення. Своє найяскравіше вираження і значення цей принцип проявляє при обмеженні певних суб'єктивних прав та введенні обов'язків. Принцип правової визначеності тлумачиться в доктрині як засадничий принцип правової системи. На думку В. Брюггера, цей принцип проявляється в такому: а) чіткість визначення змісту правових норм, їх однозначність, простота розуміння; б) чіткість у підпорядкуванні вже діючим приписам законодавства поза залежністю від статусу суб'єкта; в) стабільність дії правових норм; г) чітка інституційна відповідальність органів влади при правотворенні і правозастосуванні; д) використання всіх надбань і досягнень юридичної і, зокрема, нормотворчої техніки. Тому правову визначеність можна розуміти як стабільність політичних і правових рішень, тобто стабільність та цілісний характер законодавства, здійснення конституційної, адміністративної і судової практики на основі закону, відповідно до інших складових принципу верховенства права, а також прозорість і демократизм, пріоритет захисту прав і свобод людини і громадянина при нормотворенні і прийнятті владних рішень. Опоередковано це констатував і Конституційний Суд України в низці своїх рішень, зокрема: № 17-рп/2010 від 29 червня 2010 року, № 5-рп/2005 від 22 вересня 2005 року, № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року. Конституційний Суд вважає, що «з конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає не- обмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі». Правова визначеність також означає послідовне дотримання правових позицій всіма органами державної влади всіх рівнів. Це передбачає, що жоден орган не може не враховувати мотивацій своїх попередніх рішень, а його рішення має бути результатом виваженого тлумачення і послідовного застосування права. Як свідчить практика світового конституціоналізму, правові акти конституційних судів і їх аналогів є тим правовим засобом, за допомогою якого забезпечується визначеність законодавства та стабільність правового регулювання. Така особлива природа актів КСУ зумовлює існування практики посилення на попередні рішення. Базуючись на положеннях Конституції України, КСУ у вищезазначених рішеннях сформулював правову позицію, відповідно до якої ревізія законодавства має відбуватися із дотриманням принципу правової визначеності, збереження стабільності правового регулювання, недопущення довільних законодавчих змін та передбачуваності соціальної політики уряду. Виключно за таких умов визначеності можлива гармонізація конституційного простору та стабільність конституційного праворозуміння. На жаль, сам КСУ не завжди притримується цієї позиції, що підтверджується деякими гучними рішеннями, прийнятими за останній рік.

Отже, принцип правової визначеності має надзвичайно важливе значення для встановлення меж здійснення влади і посилення стану захищеності прав людини. Цей принцип означає вимогу чіткості підстав, цілей та змісту нормативних приписів, особливо тих із них, які адресовані безпосередньо громадянам. Обмеження основних прав людини та громадянина і втілення їх на

практиці допустимі лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, що встановлюють такі обмеження. Тобто обмеження будь-якого права повинні базуватися на таких критеріях, котрі дають змогу особі з усією визначеністю відмежовувати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки. До того ж має бути забезпечено неможливість свавільного тлумачення положень законів як органами державної влади, так і власне громадянами.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.П. Євсєєв.

Германов Дмитрій Николаевич

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВД України, 2 курс, 3 група

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ГОСУДАРСТВЕ

Современный этап становления в Украине гражданского общества и правового государства, характеризующийся преобразованием всех сторон социального бытия, предполагает обновление идей и принципов, образующих в совокупности идеологический субстрат правосознания украинского общества, как показатель достигнутого уровня правовой и демократической культуры. Однако анализ качественных характеристик состояния и тенденций развития современного правосознания свидетельствует, что способность общества на сознательном уровне соблюдать законы, признавать и уважать права и интересы различных субъектов общественных отношений нередко находит неадекватное отражение на практике, что является следствием существования и проявления различных форм деформации правового сознания.

Термин «нигилизм» произошел от латинского слова «nihil», которое означает «ничто», «ничего». Это — одна из форм мироощущения и социального поведения. Нигилизм как течение общественной мысли зародился давно, но наибольшее распространение получил в прошлом столетии, главным образом в Западной Европе и в России. Характерным признаком нигилизма является не объект отрицания, который может быть лишь определителем его конкретного вида, а интенсивность, категоричность и бескомпромиссность этого отрицания с преобладанием субъективного, чаще всего индивидуального, начала. Здесь выражается, явно преувеличенное сомнение в известных ценностях и принципах. При этом, как правило, избираются наихудшие способы действия граничащие с антиобщественным поведением, нарушением правовых норм.

Правовой нигилизм — деформированное состояние правосознания личности, общества, группы, который характеризуется осознанным игнорированием требований закона, ценности права, пренебрежительным отношением к правовым принципам и традициям.

Явления правового нигилизма (непринятие законов, отрицательное отношение к праву) — наиболее распространенная и укоренившаяся форма деформации правосознания населения и государствах с авторитарным и тоталитарным режимами.

В настоящее время причинами проявления правового нигилизма в Украине, которая уже как 20 лет является независимым государством, можно считать:

- коллизии в законодательстве;
- нарушение конституционных прав и свобод человека;
- неэффективная работа государственных органов власти;
- повышенная криминогенная ситуация;
- низкая правовая культура.

Хочу подчеркнуть, что правовой нигилизм настолько глубоко проник в современную жизнь, настолько прочно завладел умами людей, что вытравить его отсюда в ближайшее время в Украине не представляется возможным. Можно, однако, попытаться хотя бы ослабить его позиции, решительно действуя по нескольким направлениям:

1) Необходимо немедленно прекратить «войну законов». В масштабе всей Украины законы и иные нормативные акты должны быть приведены в соответствии с Конституцией. На уровне же регионов все региональные нормативно-правовые акты должны строго соответствовать и не противоречить друг другу.

2) В деятельности правоохранительных органов также необходимо обеспечить торжество законности — без перегибов ни в одну, ни в другую сторону.

3) Необходимо немедленно пресечь волюнтаристский стиль управления и властвования — никаких «директивных» методов, никаких «переступаний» через право — только закон и все решения только на его основе.

4) Требуется усовершенствовать механизмы реализации правовых норм, опираясь, прежде всего на правовые процедуры.

5) Используя прессу, нужно провести активное наступление на противоправные поведенческие установки, проповедуя всеобщую законопослушность.

Таким образом, комплексная правовая база по преодолению правового нигилизма в обществе. Одним из направлений на пути преодоления элементов правового нигилизма в обществе, а следовательно, и формирования высокого уровня общественного правосознания, видится в объединении совместных усилий государства и общественных организаций.

Для государства было бы экономически и социально более выгодным уделить достойное внимание делу формирования правосознания по сравнению с теми издержками (моральными, нравственными, правовыми), которые наступают из-за низкого уровня правосознания. При реализации этих действий в комплексе, наше общество удастся освободить, а потом и окончательно излечить от губительной для права и государства вообще болезни под названием «правовой нигилизм».

Научный руководитель: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачная.

Глушко Анна Николаевна

НУ «ЮАУ им. Ярослава Мудрого»,

студент, Институт подготовки кадров для органов прокуратуры Украины,

2 курс, 3 группа

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ АЙН РЭНД

Одной из распространённых целей демократии является ограничение произвола и злоупотреблений властью. Этой цели часто не удавалось достигнуть там, где права человека и другие демократические ценности не были общепризнанными или не имели эффективной защиты со стороны правовой системы. Сегодня во многих странах народовластие отождествляется с либеральной демократией, которая, наряду со свободными, честными и состязательными выборами, включает в себя верховенство права, разделение властей и конституционные ограничения власти большинства путём гарантий определённых личных свобод. Таким образом — цель данного государства и права — защита индивидуальных прав. Данная концепция нашла свое основание и отражение в художественных произведениях и теоретических трудах известной американской писательницы и философа Айн Рэнд.

Дать волю собственному развитию индивида, без ограничений, право быть свободным — главная цель, на которой строится теория Айн Рэнд. По существу, у правительства на самом деле есть только одна полезная функция — защита прав личности. Поскольку эти права могут быть нарушены лишь применением физической силы и некоторых ее производных, то правительство должно защищать людей от тех, кто первым применил ее. В этом и заключается истинная задача правительства — быть полицейским, защищающим людей от насилия а также, быть арбитром, который разрешает споры между людьми в соответствии с объективными законами.

Таким образом, единственным предназначением правительства, по словам Айн Рэнд, является защита индивидуальных прав, к этому сводится и законодательная деятельность: все законы должны быть основаны на индивидуальных правах и направлены на их защиту.

Лейтмотивом всего творчества Айн Рэнд, является концепция, о существовании только одного основополагающего права: право человека на его собственную жизнь. Жизнь — совокупность действий, имеющих целью самосохранение и самосовершенствование. Право на жизнь означает свободу в реализации этих необходимых разумному существу действий для поддержки, улучшения, удовлетворения и наслаждения собственной жизнью.

Таким образом, для каждого человека право — это моральное обоснование свободы действовать по собственному разумению, для достижения собственных целей, по своему добровольному, сделанному без принуждения выбору. Что же касается окружающих, то права человека не накладывают на них никаких обязательств, кроме обязательства отрицательного свойства: воздерживаться от нарушения прав человека.

Право означает свободу от физического принуждения, давления или вмешательства со стороны других людей. Каждое так называемое право одного человека, ко-

торое требует нарушения прав другого, не является и не может быть правом. Айн Рэнд выступает в своих книгах против любой помощи человеку, против любых социальных программ — понятно, это может шокировать, поразить и возмутить. «У человека есть право на жизнь, и никаких мелочей типа права на труд или охрану здоровья!». Право на жизнь — источник всех прав, а право собственности — единственный способ их осуществления. Без права на собственность невозможны все другие права.

Айн Рэнд отмечает, что не существует «права на работу» — существует только право на свободную торговлю, а именно: право человека начать работу, если другой человек решит его нанять. Не существует «права на жилище», существует только право на свободную торговлю: право построить или купить дом. Не существует «права на справедливую оплату или справедливую цену», если никто не хочет ее платить, не хочет нанимать человека или покупать его товар. Не существует прав потребителей на молоко, туфли, кино или шампанское, если никто не захочет производить эти товары (есть только право самому начать их изготовление). Не существует прав особых групп, не существует прав фермеров, рабочих, бизнесменов, служащих, нанимателей, прав стариков, молодых и еще не родившихся. Существуют только права человека — права, которые имеет каждый человек и все люди как отдельные индивидуумы.

Политика этой сильной женщины изменяет общепринятые установления и дает силы посмотреть иными глазами на реальную действительность, в особенности это касается социальных права человека, ведь действительно главная задача человека в жизни — добиваться личного счастья, не жертвуя собой ради других и не требуя жертв от окружающих, а единственная задача такого государства — обеспечение неприкосновенности частной собственности и прав индивида. Все остальное — узурпация власти.

Идеи Айн Рэнд, сегодня актуальны для Украины. Провозгласив в Конституции Украины широкий объём социальных прав, мы в тоже время, устанавливаем широкие возможности для государства ограничить такие фундаментальные права, как свободу личности, свободу информации, свободу собственности, свободу предпринимательской деятельности и ставим под сомнения фундаментальность этих конституционных ценностей. В последние годы не утихают дебаты о необходимости дальнейшего реформирования Конституции Украины, однако, забыв что первостепенная цель Конституции — защита свободы индивида от принуждения со стороны государства, сегодня весь дискурс о необходимости дальнейших изменений Конституции Украины фактически сводится лишь к тезису о необходимости перераспределения полномочий между высшими органами власти. В то время как, я убеждена, что пересмотр положений Конституции должен быть направлен прежде всего на усиления гарантий личной, политической и экономической свободы личности.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент О.В. Нестеренко.

Губін Олексій Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, заочний факультет № 1, 3 курс, 8 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНИХ ВИТОКІВ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Політична та юридична актуальність теми зумовлена тим, що Україна після розпаду СРСР обрала демократичний шлях розвитку. На даному етапі в українському суспільстві наявна системна криза, з якої потрібно знайти вихід (відголоски кризи — бідність, корупція, безробіття тощо). Багато з наявних проблем можна звести до популярної зараз на рівні психології постмодерністської установки з притаманним їй цинізмом, гедонізмом та прагненням наживи понад усе. У зв'язку з цим постає питання про мораль та існуючий гуманістичний потенціал у багатьох релігіях (наприклад, християнстві). Таким чином, як один із альтернативних варіантів, можна переосмислити з висоти модерності взаємовплив релігії та суспільства у конституційно-правовому аспекті з метою подальшого використання у державному будівництві та суспільному розвитку.

Предметом дослідження було обрано історичний аспект формування західноєвропейського типу суспільства, модель якого на початку 90-х років було використано за еталон розвитку у нашій країні, коли стало ясно, що радянський тип суспільних відносин зазнав краху.

Обрана проблема вже ставала предметом дослідження західноєвропейських мислителів, а також сучасних вітчизняних та російських дослідників. Серед них: М. Вебер, Д. Вовк, Ф. Гізо, І. Луцький, В. Поссенті, С. Рабінович, А. Радугін, М. Спікер, П. Стецюк, Е. Фромм тощо. Вони розкрили різноманітні аспекти проблеми системних взаємовідносин та взаємовпливу релігії та суспільства, що мають безпосередній зв'язок з державою та правом. Так, кальвінізм — ідеологічна база раннього капіталізму, поділ країн за релігійним чинником на неохристиянські, аврамістичні (іслам, іудаїзм) та неаврамістичні (індуїзм тощо), роль Біблії як джерела прав людини тощо. Але вчені лише підступають до проблеми ролі християнства як чинника формування західноєвропейського суспільства у конституційно-правовому аспекті.

Виходячи зі своїх скромних можливостей, автор ставить перед собою задачу — зробити свій внесок у дослідження деяких релігійних витоків західноєвропейського конституціоналізму.

Чинники, що призвели до появи конституціоналізму у Західній Європі, можна, зважаючи на тему, розділити на релігійні та нерелігійні (принцип раціоналізму у філософії та науці; поява буржуазії; філософії лібералізму; технологічний чинник тощо). У даній роботі мова йде про релігійні чинники. Їх можна назвати релігійними витоками конституціоналізму, тобто витоками у прийнятому розумінні, як щось, що відіграло значну роль у формуванні поняття, у даному випадку, конституціоналізму. Серед них:

1) релігійна філософія (Біблія, твори А. Блаженного, Ф. Аквінського тощо) — стала базою для «духу» конституціоналізму, що лежить в основі права — моралі: людина як вища соціальна цінність, свобода, рівність, гідність,

справедливість, відповідальність тощо — все це є категоріями релігійної філософії і права;

2) протистояння монархів та Папи — а відтак фактично наявність двох полюсів влади у Середні віки, що послужило поштовхом формування ідеї, а потім доктрини та принципу розподілу влади, без якого важко уявити сучасну державу. Монархи у Середні віки стверджували: якщо їхня влада від Бога, то немає на землі нікого, кому б монарх мав підпорядковуватись. Але релігійними деякими філософами розвивалася ідея, що монарх підзвітний Богу, а відтак і правилам які Бог встановив для монарха (божественне право). І що саме Папа Римський як намісник Бога і голова церкви має тлумачити це право. Це — ідея верховенства права, а саме — обмеження держави правом, а також ідея контролю за діями держави;

3) як пише Ф. Гізо, релігія як інститут — а саме церква зіграла виключну роль у збереженні здобутків людської культури у ранньому Середньовіччі — після падіння Західної імперії. Лише церква змогла зберегти здобутки людської культури для подальших часів, а звідси — і її роль в становленні конституціоналізму як політико-правового прояву культурного прогресу;

4) сучасне постхристиянське суспільство — світське. Секуляризація права, яку завершив І. Кант сприяла появі світської філософії лібералізму та феномену конституції (без цих понять важко уявити конституціоналізм);

5) протестантизм формував особливий тип менталітету — успіх у земних справах почав вважатися моральним. Таким чином, накопичення капіталу (на рівні психіки) стало призванням та місією таких людей на землі. Капіталізм, пише М. Вебер є сумою об'єктивної сторони (форма господарювання, пов'язана з ризиком, конкуренцією, раціоналізованим бухгалтерським обліком, товарною формою блага тощо) та суб'єктивної («дух», менталітет капіталізму — накопичення капіталу як призвання). Протестантське виховання формувало саме такий тип менталітету.

Таким чином, зроблена спроба огляду деяких релігійних чинників становлення конституціоналізму в країнах Західної Європи, дозволяє зробити висновок про те, що релігійний фактор зіграв дуже важливу роль у формуванні конституціоналізму як ідеї, так і соціальної верстви, що використовувала її для боротьби з феодалізмом під прапором конституції.

Науковий керівник: к.і.н., доцент С.Ю. Лукаш.

Дмитрієва Анна Александровна

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля,

студент, юридический факультет, 2 курс, 192 группа

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА И ДЕМОКРАТИЯ

Согласно ст. 8 Конституции Украины в нашем государстве признается и действует принцип верховенства права. Верховенство права — основополагающий правовой

принцип, важной составляющей которого является приоритетность фундаментальных прав, свобод человека и гражданина.

Общеизвестно, что термин «верховенство права» ввел в научный оборот английский ученый и политический деятель Д. Гаррингтон в 1656 году. Однако создателем доктрины верховенства права вполне обосновано считается профессор Оксфордского университета А. Дайси, посвятивший данной проблеме следующую работу: «Вступление к изучению конституционного права». На основе анализа общего права (право страны), политических институтов Англии, прежде всего, взаимоотношения парламента и исполнительной власти, Дайси всесторонне обосновал понятие «the rule of law», которое составляет основу его доктрины. Согласно учению Дайси сущность этого понятия раскрывают следующие компоненты:

1) ограничение дискреционных полномочий государственной власти с целью недопущения произвола с ее стороны;

2) юридическое равенство всех и каждого перед законом;

3) гарантии прав и свобод человека, реализация известного положения «право там, где средства его защиты» (ubi ius ibi remedium).

Фундаментальные положения доктрины Дайси нашли свое развитие в трудах ученых, документах международных организаций (ООН, Совета Европы, Европейского союза и др.), в решениях Европейского суда по правам человека и в материалах Международных форумов, проводимых Международной комиссией юристов и т. д. Названные документы, решения, материалы способствовали глобализации принципа верховенства права утверждение его не только в рамках национальных систем, но и в международном праве.

Содержание принципа верховенства права свидетельствует о его органической взаимосвязи с принципами демократии. Без демократии не возможна реализация принцип верховенства права, а без принципа верховенства права — построения демократического государства. Не случайно принцип верховенства права отнесен к демократическим ценностям, о чем свидетельствует Декларация о демократических ценностях, подписанная крупнейшими мировыми демократиями на 10 Лондонском саммите в 1984 году, в п. 2 которой указывалось: «мы верим в верховенство права, которое уважает и защищает без страха и предубеждения права и свободы каждого гражданина и обеспечивает основу условий, в которых человеческий дух должен развиваться свободно и всесторонне». Тем самым впервые на международном уровне было признано верховенство права, как одно из важнейших ценностей демократии.

Принцип верховенства права нашел свою институционализацию в Конституции Украины, которая раскрывает его сущность следующим образом: «человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностей, утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства».

В Конституции Украины нашло свое закрепление то, что называется «справедливой процедурой» обеспечи-

вающей реализацию судебной защиты (ст. 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63).

В ст. 6 Конституции Украины устанавливается принцип разделения властей, также в отдельных статьях Конституции закрепляется система сдержек и противовесов, в отдельных конституционных законах нашли своего воплощения принцип выборности и принцип гласности, которые в свою очередь призваны ограничить произвол государственной власти. Данные положения явно демонстрируют глубокую взаимосвязь и взаимообусловленность принципа верховенства права и демократии.

Таким образом, принцип верховенства права является фундаментальным принципом для построения современного демократического государства.

Научный руководитель: д.и.н., профессор А.И. Фомин.

Древаль Віталій Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України, 5 курс, 5 група

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Поняття демократії існує вже декілька тисячоліть, починаючи від античних проявів прямого врядування і до сьогодення. У другій половині XX ст. воно набуло якнайповнішого втілення в плюралістичній моделі поліархії Р. Даля, яка охоплює конституційний лібералізм, вільні й регулярні вибори, розподіл гілок влади, підзвітність й підконтрольність виконавчої влади, захист прав меншин, а також наявність постійних каналів вираження й представництва інтересів громадян. В останні десятиріччя виразно спостерігається інтенсивний процес поширення та універсалізації принципів демократії, яка нині вважається стрижнем державно-політичного устрою цивілізованих країн. Різні підходи до визначення сутності та змісту демократії так чи інакше концентруються у повноцінному здійсненні влади народом, яка забезпечується нормами найвищої юридичної сили.

Питання взаємозв'язків демократії та конституціоналізму досліджують Ю. Барабаш, Л. Ентін, В. Колісник, О. Скрипнюк, В. Чіркін, В. Шаповал та інші фахівці з конституційного права.

На основі напрацювань наведених авторів визначено й завдання даного рукопису: охарактеризувати демократичні засади Конституції України та окреслити її демократичний потенціал, тобто, реальну спроможність суспільного розвитку на засадах норм найвищої юридичної сили.

Згідно з ст. 1 Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Наведене положення не лише характеризує зміст Основного Закону та спрямованість державної політики, а й визначає основоположні засади демократичних змін в українському суспільстві.

У Конституції України термін «демократія», окрім зазначеного вище, зустрічається ще двічі. У преамбулі також констатується наявність демократичних засад сучасного українського державотворення. У ст. 69 наведена правова норма щодо форм безпосередньої демократії («вибори, референдум та інші...»). Утім, саме нормами найвищої юридичної сили регулюються основні засади демократичного врядування, визначені в зазначеній вище «поліархії». І, очевидно, у даному відношенні важливим є не форма у вигляді якогось ключового слова, а зміст конституційних норм.

Разом з тим, політична демократія не може вважатися самоціллю суспільно-політичного розвитку. Вона має обов'язково доповнюватися конституційними гарантіями прав і свобод людини. У цьому сенсі непересічне значення має зміст ст. 3 Конституції України (відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю), а також р. II під назвою «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». За таких умов демократія виступає певною системою цінностей, способом політико-правового життя, що ґрунтується на рівності всіх перед законом і праві кожного громадянина на життя, свободу та власність.

Доволі важливими у цьому відношенні є й зафіксовані в Основному Законі процесуальні норми, дотримання яких має розглядатися в якості одного з основних факторів демократичного врядування. Конституція України містить велику кількість процесуальних норм, які спрямовані на безпосередню реалізацію саме матеріальних конституційних норм, а не норм інших галузей права. Відтак, процесуальні конституційні норми мають своїм цільовим призначенням забезпечення реалізації відповідної матеріальної норми конституційного права й займають провідне місце щодо процесуальних норм інших галузей права.

Демократичний потенціал Конституції України виявляється і в зафіксованій в ній процедурі внесення конституційних змін, тобто, процесу її вдосконалення на власній правовій основі (див. Р. XIII «Внесення змін до Конституції України»).

Несприяють повноцінному утвердженню демократичного врядування та конституціоналізму декілька обставин. Це, зокрема, декларативність деяких норм (зокрема й тих, що регулюють права та свободи громадянина), намагання багатьох політиків використати конституційні норми винятково у власних інтересах (образно кажучи, «під себе»), а також відірваність конституційного процесу від «пересічних» громадян та інститутів громадянського суспільства.

Отже, в сучасних умовах Конституція постає одним з вирішальних чинників суспільного та державно-правового розвитку українського суспільства. Демократичний потенціал Конституції України полягає насамперед в сукупності правових норм, за допомогою яких врегулюється ефективна діяльність органів державної влади, спрямована на повноцінний захист політичних та соціально-економічних прав громадян. Він може реалізовуватися лише за участі народу в управлінні державою, через реальні механізми взаємодії суспільства та держави.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Евсеев Александр Петрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України

ОБНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ИСТОЧНИКОВ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ СУДЕБНОГО ПРЕЦЕДЕНТА

Расхожим утверждением стал тезис о том, что при принятии судебных решений в основных правовых системах используется различная правовая логика. Считается, что в государствах романо-германской семьи (к которым, при всех оговорках, относится Украина) приоритетом, исходя из принципа верховенства закона, пользуется норма кодекса, а для англосаксонского права на первом месте стоят ранее принятые судебные решения, выступающие в качестве прецедентов для принятия последующих решений. Однако большинство ученых сходятся во мнении, что право уже давно не идет по пути чистого разделения этих правовых систем, особенно в современный период глобализации. Скорее мы являемся свидетелями постепенной конвергенции двух правовых традиций, к которой нас призывал академик права Ю.Н. Тодыка.

Поэтому нет ничего удивительного в том, что в последнее время на Украине много говорится о том, что решения национальных, прежде всего специализированных судов также должны приобрести прецедентный характер, непосредственно урегулировать широкую сферу спорных правоотношений. Мы поддерживаем эту точку зрения и считаем необходимым распространить действие прецедентных начал на отечественное судопроизводство. Какие же здесь могут быть аргументы «за»?

Во-первых, хотя в это и трудно поверить, прецедентная система исторически присуща отечественному процессу. Прецеденты и обычаи существовали еще в судебной-административной практике Киевской Руси. Да и что представляли собой руководящие разъяснения Пленума Верховного Суда СССР, как не своеобразные прецеденты? Даже формально не называясь прецедентами, эти указания были *de facto* приравнены к последним, ибо если судья выносил решение, отличное от того, которое рекомендовалось в документах Пленума, то данное решение подлежало отмене как неправильно толкующее закон.

Во-вторых, внедрение прецедентных начал будет не только способствовать исторической преемственности в деятельности украинских судов, но и благотворно повлияет на их мировоззренческое сближение с европейскими коллегами. В романо-германской правовой семье, в лоно которой мы так активно стремимся, судебный прецедент уже давно признан самостоятельным, равноправным источником права. К примеру, в ФРГ к числу официальных функций судов относится функция развития и совершенствования права, включающая в себя их полномочия на правотворческую деятельность. В Испании нарушение доктрины Верховного суда считается одним из популярнейших оснований для обжалования и пересмотра судебных решений. Согласно ст. 1 Гражданского кодекса Швейцарии если в законодательных актах отсутствуют нормы, необходимые для разрешения дела, то судья должен решить вопрос, исходя из тех пра-

вил, которые он создал бы, если бы был законодателем. Широкая работа по формированию прецедентов проводится в Финляндии. Поэтому мы убеждены — украинские судьи не должны, не имеют права стоять в стороне от этой общеевропейской интеллектуальной моды.

В-третьих, нельзя забывать о том, что в ст. 24 и п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституции Украины — акте самой высокой юридической силы — закреплён доминантно-правовой принцип «все равны перед законом и судом». Очевидно, что равенство перед судом означает не просто равный правовой статус всех участников процесса, выступающих в одинаковых процессуальных ролях, не только создание равных прав и возможностей для сторон при отстаивании своих интересов в судебном заседании, но также одинаковое отношение суда к определению юридической судьбы схожих по своим фактам дел. Очевидно, что разноречивой в судебной практике, принятие судами нетождественных решений при аналогичных обстоятельствах подрывает конституционный принцип равенства и идею правовой определенности. Ибо, как указал в своем Решении от 29.06.2010 г. Конституционный Суд Украины, принцип правовой определенности возможен лишь там, где существует предсказуемость применения правовых норм.

В-четвертых, внедрение прецедента будет способствовать усилению независимости и, если угодно, укреплению судейского корпуса. У немецких юристов существует красивая теория о судье-«социальном архитекторе». По их мнению, в случае абсолютного диктата предписаний закона правоприменение неизбежно принимает автоматический характер, а судья превращается в бездумного механического исполнителя буквы закона, что не замедляет сказаться на качестве правосудия. Между тем в любом, даже самом совершенном законе всегда есть «люфт» для принятия решения, поскольку, с одной стороны, сам закон есть результат компромисса между различными политическими силами, а с другой — в законе могут использоваться двусмысленные понятия, затрудняющие его применение.

И вот здесь возникает потребность в судье-«социальном архитекторе», который должен не только подыскать соответствующий закон, а затем использовать его при разрешении дела, но и наполнить его собственными представлениями о законном и справедливом, как бы ввести в это решение свои личностные нравственно-правовые принципы. В этом нет ничего удивительного, ибо судья ответственен не только перед законом, но также перед участниками реально решаемой ситуации, перед своим внутренним убеждением. Вместе с тем добиться желаемого «очеловечивания» украинских законов судьями без предоставления последним определенных полномочий по самостоятельной интерпретации правовых норм невозможно. Связанность судей ими же выработанными прецедентами, формирование единых и непротиворечивых правовых позиций — первый шаг на пути к этому. И не надо бояться, что судьи начнут подменять собой законодателя. Как выразился по этому поводу дореволюционный юрист И.А. Покровский, «закон и суд не две враждебные силы, а два одинаково необходимых фактора юрисдикции... Судья в не меньшей степени, чем законодатель, — сын своего народа и времени и в не меньшей степени носитель того же народного правосознания».

Ефремова Марина Александровна

НУ «ЮАУ им. Ярослава Мудрого»,

студент, Институт подготовки кадров для органов прокуратуры Украины,
3 курс, 25 группа

СТЕПЕНЬ ОТОБРАЖЕНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА В КОНСТИТУЦИИ

В современном мире конституция как нормативно-правовой акт высшей юридической силы призвана устанавливать основы правовой, политической, экономической и социальной жизни общества, закреплять правовой статус личности, а также определять полномочия государства. Сегодня, в начале 21 века, большинство стран бывшего Союза Советских Социалистических Республик предстали перед проблемой социально-экономических и политико-правовых трансформаций. Однако, возникает вопрос, каким образом закреплять вышеперечисленные положения в конституции? Стоит ли указывать правовые положения с перспективой действия в ближайшем будущем? Или же стоит сделать нормы конституции наиболее абстрактными, ссылаясь на то, что детализация последних производится в специальных законах? Рассмотрим более детально эти вопросы с акцентом на степень отображения научно-технического развития отдельно взятого общества в таком юридическом документе как конституция.

В свое время изучением данных вопросов занимались В.Белкин, Г. Клейнер, В. Макаров, Ю. Петров, Н. Федоренко и многие другие.

Известно, что общественные отношения в трансформирующемся (впрочем, как и в демократическом) обществе развиваются более динамично, нежели правовая система государства. Как следствие, возникает вопрос о качестве юридической техники, о необходимости применения юридической герменевтики, о принципах и правилах закрепления того или иного текста в нормативно-правовых актах.

Так, например, если сопоставить «динамику развития общественных отношений» и «степень отображения последней в тексте конституции», то можно увидеть, по крайней мере, два возможных способа:

- изменения в основном законе государства производятся сразу же после социально-экономических изменений;
- создание конституционных норм-целей, которые станут своеобразной «путеводной звездой» дальнейшего развития и отдельно взятого лица, и общества, и государства.

В первом случае возникает необходимость *постоянного* мониторинга за социально-экономическими изменениями и, как следствие, постоянных изменений в конституцию государства (что само собой нивелирует стабильность основного закона). Также следует отметить, что, в условиях перехода на рыночную (или смешанную) экономику и на демократическую модель управления государством, такой способ требует существенных материально-технических затрат и практически невозможен, если конституция жесткая или особенно жесткая за своим характером.

Во втором же случае, если сравнить ст. 1 Конституции Украины, ст. 1 Конституции Российской Федерации и ст. 1 Конституции Республики Беларусь, то можно уви-

деть, что они написаны практически по единому образцу, заимствованному из различных конституций стран западной демократии. По моему мнению, эти положения именно в такой редакции (а именно, что государство «есть правовым и социальным») являются не совсем верными, поскольку объективно не отображают сложившиеся правоотношения в обществе. Таким образом, для того, чтобы избежать юридических фикций, которые, например, существовали в Союзе Советских Социалистических Республик, приемлемо было бы использование, к примеру, такой формулировки, что «[определенное государство] развивается в сторону правового и социального государства». Таким образом, устраняется различие между нормой основного закона и существующими отношениями, причем, основной смысл — государство как правовое и социальное — остается.

Также при изменении текста конституции необходимо принимать во внимание и факторы, что влияют на степень отображения научно-технического развития. Так, например, можно, по крайней мере, выделить такие факторы как:

1. К какой правовой семье или правовой системе относится данное государство;
2. Особенности исторического развития определенного общества и, как следствие, принятые правовые обычаи в государстве;
3. Актуальность внесения изменений в определенную конституцию в связи с научно-техническим развитием;

Также некоторые ученые выделяют и другие факторы, которые влияют на степень отображения развития общества в конституции.

Изучение факторов, которые влияют на степень отображения научно-технического развития общества в конституции государства, дает возможность изучить уровень наиболее оптимальной конкретизации текста данного нормативно-правового акта. Также изучение данных факторов поможет закрепить существующую в государстве правовую доктрину, что в дальнейшем позволит избежать многих теоретических споров и проблем в правоприменительной сфере.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент О.В. Нестеренко.

Заяц Дмитро Євгенійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів
для системи Пенсійного Фонду України, 3 курс, 3 група

ЩОДО ПРИРОДИ КОНФЛІКТІВ У ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Явище конфлікту у державно-правовій сфері як об'єкт дослідження вивчалось та досліджувалося такими політологами та вченими конституціоналістами В.М. Кудрявцевим, А.В. Дмитрієвим, Ю.Г. Запрудським, Ю.Г. Барабашем, О.Ю. Тодікою, А.А. Єзеровим, О.В. Глуховою, А.Г. Здравомисловим. Одні з них визначають конфлікт у державно-політичній сфері як державно-правовий, інші — як політичний.

Так, наприклад, О.В. Глухова відносила такі конфлікти до політичних і зазначала: «В межах політики є три області, які є завжди політичними за своєю природою і відповідно завжди мають політичний характер. Це політичний режим, завоювання влади і її здійснення, самі ж державно-правові конфлікти становлять собою «публічні політичні конфлікти». Конституціоналісти відносять їх до державно-політичних, а в більшості до конституційних конфліктів. Зокрема, Ю.М. Тодіка стояв на позиції плумачення таких конфліктів у межах юридичної конфліктології.

Слід погодитися з Ю.Г. Барабашем, який стверджує, що на сьогодні визначилися два напрямки вивчення конфліктності у державно-правовій сфері: юридичний та політичний, зазначаючи, що ні той, ні інший на сьогодні не спровокували їх критику. Проте, ряд фактів вимагають пояснень. Так, по-перше, відносно причин виникнення конфліктів більшість вчених вказують, що вони виникають з приводу захоплення певного соціально значимого об'єкту, не називаючи його. По-друге, політичний конфлікт також розвивається в структурах держави, має державно-політичний характер, тобто означення державний для конфліктів такого рівня є органічним. По-третє, в обох випадках виявляється присутнім економічний інтерес, який виключати не коректно. Можливо саме нехтування ним призвело до того, що подолання корупції виявилось проблематичним. Накінець, що стосується бази конфліктів, то тут відсутня єдина думка щодо самої сфери конфліктів, оскільки існує їх поділ на конфлікти структурні (в тілі організації) і конфлікти в процесах, тобто в порядку денному чи процедурі. В зв'язку з цим державно-правові, політичні, економічні конфлікти та деякі похідні коректно було б пов'язувати з владою.

Проте, розуміючи, що такий підхід веде до ідеологізації суспільного розвитку, повернення до теорії класової природи конфлікту, Ю.М. Тодіка, поставив владу в один ряд з такими об'єктами конституційно-правових відносин як: суверенітет народу; державний і національний суверенітет; територія; конституційний лад та його захист; права, свободи і обов'язки людини і громадянина; волевиявлення народу, населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці; дії державних органів тощо. Тобто за Ю.М. Тодікою, полем для розгортання конфлікту може бути будь-який із зазначених об'єктів. І це дійсно так, проте такий підхід в юридичній конфліктології не сприяє відкриттю самого провокатора конфліктів. Тому сумнівно віднайти його поза межами влади, пояснити його природу, і тим самим нейтралізувати конфлікти у державно-політичній сфері. Аналіз наукової літератури свідчить, що сьогодні в сучасних умовах багато класичних понять змінили свою сутність. Це в рівній мірі стосується і влади, як явища, що пронизує людське суспільство і зачіпає усі сторони людського буття. Тому поняття влади є дуже важливим в багатьох соціальних науках, перш за все в політології.

Як відомо, існує дуже багато різних підходів до визначення поняття влади. Така різноманітність пояснюється складністю та багатоплановістю самого поняття та неоднозначністю, суб'єктивністю його розуміння. Тому вряд чи можна стверджувати, що якесь визначення є вичерпним. Скоріше за все кожне з них виявляє певні аспекти влади та різні погляди на неї. Цілком природним є розгляд влади саме як сили, дії, поштовху. Роберт Даль,

наприклад, зазначав: «наші уявлення про основоположні способи оцінювання [влади і] впливу ґрунтуються на інтуїтивних поняттях, дуже близьких до тих, на яких базується поняття сили в механіці». Дещо іншої думки був Парсонс. Він, наприклад, стверджував, що влада «займає в аналізі політичних систем місце, в багатьох відношеннях схоже з тим, яке займають гроші в економічних системах». Сучасне наукове визначення поняття «державна влада» намагався сформулювати Ф.В. Веніславський.

Проте, у більшості таких визначень поняття влади не співвідноситься з свободою і демократією. Визначення Парсонса різниться від відомих тим, що влада поміщена в лоно конкурентного середовища у вигляді засобу обміну («схожість з грошми»). Відомо, що основна функція грошей зводиться до забезпечення обміну товарів, де вони виступають як еквівалент товару. Чи не логічно було б уявити, що влада як продукт суспільного розвитку, маючи таку особливість як корисність, тим самим придбаває по аналогії з грошми властивості товару? Більше того, саме в такій формі в демократичному суспільстві влада фактично і уособлює в собі благо, тобто товар — з одного боку як суспільне благо, а з іншого — (до певних меж) товар індивідуального споживання, коли йдеться про пасивність виборців, відверту торгівлю голосами, присвоєння компетенції, переформатування депутатських мандатів, придбання незаконного багатства і інші прояви товарних ознак влади у вигляді її зовнішніх ефектів.

З економічного характеру влади як суспільного блага випливають ряд її зовнішніх ефектів, наприклад, явище корупції, оскільки влада як суспільне благо згідно з економічною теорією може мати різні прояви в «різних» товарних секторах. Цей дуалізм та проблема виключності споживання такого суспільного блага як влада і породжує феномен корупції. Запропонована парадигма влади є досить раціональною, оскільки вбудовуючи владу в матрицю суспільних благ можна прогнозувати її якість та зовнішні ефекти в різних суспільних секторах і тим самим з'ясувати, наприклад, причини відходу владної ієрархії в органічному конституціоналізмі на другий план. Конституції, закони, нормативно-правові акти є лише засобами регулювання статусу цього суспільного блага у демократичних суспільствах. Відношення ж людей до влади як суспільного блага і визначає сутність конфліктів економічних, політичних, правових чи будь-яких інших.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Зимовець Андрій Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України

ПРИНЦИПИ ПРАВА В ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Сучасна вітчизняна конституційно-правова доктрина суттєво збагатилася завдяки викладенню Конституційним Судом України своїх правових позицій щодо розуміння й за-

стосування принципів права в повсякденній діяльності державних органів, їх посадових і службових осіб.

Так, при вирішенні справи про призначення судом більш м'якого покарання (Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп (справа про призначення судом більш м'якого покарання), Суд, виходячи з принципу верховенства права, що закріплений в ч. 1 ст. 8 Конституції України, висловив свою правову позицію щодо його визначення та розуміння: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо». Суд відзначив, що розуміння права, наведене в його рішенні, не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи.

Справедливість в інтерпретації Конституційного Суду України є однією з основних засад права, вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Суд розглядає справедливість як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення.

Застосовуючи принципи рівності і справедливості при розгляді справ, Конституційний Суд України в своєму рішенні у справі про постійне користування земельними ділянками (Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005) відзначив їх системний зв'язок з принципом правової визначеності: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі».

Принцип правової визначеності згадувався Конституційним Судом України в контексті використання Рішень Європейського Суду з прав людини як джерела права при вирішенні справ. Так, при постановленні рішення у справі щодо затримання за бродяжництво (Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010), Суд використав правову позицію Європейського суду з прав людини щодо розуміння принципу правової визначеності: «Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства України і необхідність дотримуватися принципу правової визначеності. Так, у рішенні від 6 листопада 2008 року у справі «Єлоєв проти України» Суд, зокрема, відзначив, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. В рішенні від 18 грудня 2008 року

у справі «Новік проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що «коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля («пункт 19»).

Окремої уваги заслуговує позиція Конституційного Суду України щодо трактовки принципу остаточності рішень суду як складової принципу правової визначеності в контексті Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010 (справа щодо тлумачення положень ст.ст. 125, 129 Конституції України). Суд відзначив, що: «Одним з фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* — принципу остаточності рішень суду. Цей принцип стверджує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення».

В своїх Рішеннях від 13 травня 1997 року № 1-зп (справа щодо несумісності депутатського мандата), від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) та Рішенні від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 у справі про зворотну дію кримінального закону в часі Конституційний Суд України висловив свою позицію щодо таких принципів як принцип безпосередньої дії законів та інших нормативно-правових актів та принцип неприпустимості їх зворотної дії в часі.

Зазначені цінності мають знаходити відбиття і у діяльності органів державної влади. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп (справа про призначення судом більш м'якого покарання) зазначено, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Каховська Олена Володимирівна

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, к. е. н., доцент, докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДЕМОКРАТІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

На думку сучасних дослідників між демократією та соціально-економічним розвитком існує суттєва взаємозалежність. Чим вищий рівень соціально-економічного розвит-

ку, тим більш сприятливі умови для розвитку демократії. Зокрема, А. Пшеворський та інші відзначають, що між соціально-економічним розвитком і демократією існує безпосередній зв'язок. Якщо демократія серед бідних країн і країн з доходом нижче середнього в якийсь момент стає ймовірною, оскільки «переходи до демократії є довільними перемінними стосовно рівня розвитку», то потім ця ймовірність може значно знизитися, якщо не буде підтримана усталеним економічним розвитком.

Створюючи ринкову економіку, потрібно орієнтуватися на досвід інших країн, які пройшли через нові для нас форми організації виробничих відносин. При цьому слід враховувати, що господарства розвинутих країн мають різноманітні поєднання функцій держави і первинних господарських суб'єктів. В цілому ХХ ст. довело безперспективність соціально-економічного розвитку суспільства з крайнощами щодо втручання держави в економіку: з одного боку, класичний капіталізм, коли держава зовсім не втручається в економічну діяльність, а з іншого — державний соціалізм, коли вона повністю регулює економіку. На зламі століть міжнародна конкуренція стає важливим фактором розвитку всіх країн. За таких умов економічно ефективною є держава, яка відстоює свої національні інтереси і гарантує свою національну економічну безпеку. Держава повинна забезпечити оптимальне співвідношення між відкритістю національної економіки підтримкою своїх виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

В цьому сенсі цікаво дослідити взаємозв'язок між демократією та соціально-економічним розвитком саме на прикладі країн Східної Європи більшість з яких, мали наприкінці ХХ ст. однакові стартові умови для розвитку як демократії, так і ринкової економіки, але по-різному ними скористалися. Деякі випередили Україну у розбудові європейської демократичної держави і вже є повноправними членами ЄС. А деякі, як зазначає О.Л. Дудюк, зволікали з цим і суспільства все більш страждали і розчаровувалися у демократії та ринку, відбувалися спроби до останнього балансувати на межі обережних реформ не змінюючи саму систему. Відслідковується певна закономірність, що в тих країнах де не були зроблені своєчасні ринкові реформи спостерігається процес згортання демократії до авторитаризму різного ступеню або до нестійких демократій в умовах кланової олігархії.

Крім того, необхідно враховувати демократичні та державні традиції. Країни, які ніколи не мали власної державності до початку переходу (Словенія, Словаччина, Латвія, Естонія, Македонія, Білорусь), або давно її втратили (Литва, Україна, Молдова, Грузія, Вірменія, Чорногорія, Хорватія, Боснія) разом з ринком та демократією будували і власну державність. Державницькі традиції Польщі, Угорщини, Болгарії були більш сталими, хоча порівняно із західноєвропейськими традиціями, вони були ще досить молоді. Під час посткомуністичного транзиту у цих країнах стала актуальною проблема національної самоідентифікації, що вилилося не тільки у прагнення створити мононаціональну державу, а й у деяких регіонах призвело до міжнаціональних конфліктів. Хоч, з точки зору західної модернізації мало б розвиватися навпаки — створення більш кращих умов для національних меншин. На думку ряду теоретиків політичного розвитку і багатьох авторів теорій демократії, що визнають взаємозалежність демок-

ратії і різних соціально-економічних характеристик західного суспільства, економічний розвиток і формування нації є найважливішими умовами для демократії, а тому є більш пріоритетними, ніж власне демократизація.

О.Л. Дудюк виокремлює і такий фактор як рівень модернізації та виробництва, що також впливає на особливості посткомуністичного транзиту. Угорщина, Польща мали традиційно розвинутий сектор важкої промисловості, розвинуте сільське господарство, збалансовану економіку. Республіки колишнього СРСР модернізувалися майже до рівня розвинутого Заходу, але економіка була плановою, матеріало- та енергомісткою, не раціональною, затратною, що зрештою і зумовило її кризу, а слідом кризи радянської ідеології та розвал всієї системи. Тому перебудова її на ринкову модель вимагає великих капіталовкладень та структурної зміни, що, фактично не дає козирів у модернізації. Разом з тим, суспільства довели, що прагнуть змін та суттєво змінилися на краще за останні двадцять років.

Аналіз проблеми залежності економіки й демократії, проведений І.М. Стуловою та А.М. Швецовою дозволяє систематизувати моделі, що характеризують особливості даної залежності. Модель С. Ліпсета базується на передумові прямолінійної залежності, що існує між рівнями економічного і демократичного розвитку. Використовуючи для аналізу емпіричних даних кореляційний і регресійний методи, були отримані результати, що також підтверджують високий рівень залежності між економічним і демократичним розвитком. Відповідно до моделі криволінійного взаємозв'язку економічного розвитку й демократії (Р. Джекман), елементи стабілізації демократії виникають при тривалому економічному зростанні, але й при зростанні економіки рівень демократичного розвитку може зменшуватися, якщо економічні чинники демократії не підтримуються іншими (інституціональними та культурними). Наприклад, досить значною проблемою, пов'язаною з економічним розвитком суспільства, є проблема соціальної рівності.

Підводячи підсумок, стає зрозумілим, що в сучасних умовах усе більш актуалізується рішення проблеми пошуку міри оптимального співвідношення економічної ефективності та соціальної справедливості, що відіграє роль концептуального ядра сучасної парадигми демократичної організації суспільних відносин.

Колодич Александр Александровна

*Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет, 3 курс, 6 группа*

КРИЗИС ЭТИКИ И ПРАВА В КОНЦЕПЦИИ П. СОРОКИНА

В своей концепции П. Сорокин выделил три системы культуры, в которых может существовать человеческое общество: идеациональная, идеалистическая, чувственная. Каждая из них имеет свои идеалы, систему этических норм, норм права, представление о правителе и отношении к Богу.

Идеациональная система культуры является унифицированной, основанной на принципе сверхчувственности и сверхразумности Бога, как единственной реальности и ценности. Это находит свое отражение в морали, этике, праве данной системы. Этика рассматриваемой системы считает имперический мир с его идеалами псевдоценностью. Высшая цель — в Боге, или Абсолюте. Право, в частности свод законов, рассматриваются в указанной системе как данные Богом заповеди. Преступление синонимично греху, также как и послушание закону тождественно послушанию Богу. Суть кары преступника заключается в искуплении греха, совершенного против Бога.

Чувственная система культуры полностью противоположна идеациональной. Она сенсорна, эмпирична, светская и, как считает П. Сорокин, «соответствующая этому миру». По его мнению, современная форма нашей культуры является именно таковой. Целью чувственных норм этики является увеличение суммы чувственного счастья, удовольствия и комфорта, они не признают никакой сверхчувственной ценности. Цели же чувственного права исключительно утилитарны: сохранение человеческой жизни, охрана собственности и имущества, мира и порядка, счастья и благополучия общества. Его нормы относительно и условны.

Но почему эта система переживает кризис? Что явилось предпосылкой к его появлению? П. Сорокин назвал ее разрушением этики и права современного чувственного общества. Разрушая то, на чем зиждется общество: религиозные ценности и идеалы, человечество разрушает так долго формировавшиеся социальные и экономические связи. А это непременно приведет к кризису. Кризису не отдельно взятой страны, нации, народа... Кризису общечеловеческому.

В современном обществе существовавшие ранее этические и правовые ценности потеряли свой престиж. То, что было священным ранее, потеряло сейчас свою актуальность: на истинные и нравственные ценности смотрят как на «красивые речевые реальности», маскирующие эгоистические, материальные интересы и стяжательские мотивы индивидов и групп. Преобладающей в обществе стала страсть к материальным ценностям. Юридические нормы рассматриваются как орудие в руках устоящей у власти элиты, эксплуатирующей другие, менее влиятельные, группы населения. Это уловка, к которой прибегает элита, для того, чтобы держать в повиновении и контролировать подчиненные массы. И юридические и этические нормы потеряли свой моральный престиж, деградировали и снизились до статуса средства, используемого умными плутократами для одурачивания эксплуатируемых простаков. С потерей престижа они утрачивают и свою контролирующую и регулирующую силу — важный фактор человеческого поведения. А это неизбежно приведет к установлению грубой силы — как единственному сдерживающему фактору в человеческих отношениях. Отсюда — современное право «силового». В этом и заключается основная черта современного кризиса этики и права.

Право и этика своим развитием привели к деградации человека и самих нравственных ценностей. В мире моральных ценностей был введен принцип безграничного релятивизма, произвол которого порождает конфликты и борьбу, что в свою очередь вызывает ненависть, диктат грубой силы и кровопролитий. Пафос объединяю-

щей христианской любви уступает место ненависти: ненависти человека к человеку, класса к классу, нации к нации, государство к государству. Война всех против всех подняла свою уродливую голову. Именно с этой тенденцией и столкнулось современное общество.

П. Сорокин так говорит о современности, переживающей кризис: наш мир — общество бесконечно соревнующихся сторон без морального судьи, который мог бы разрешить возникающие споры. Результат — моральный хаос и анархия. Каждый становится для себя своим собственным законодателем и судьей, считая свой собственный поведенческий образец столь же прекрасным, как и чей либо еще.

Общество превращает в деньги и прибыль любую ценность. Отсюда его жизненное кредо «дело есть дело» и вся жестокость борьбы за чувственные ценности.

Именно пренебрежение человеческими ценностями и моральными качествами, освобождение от Бога и от всего священного привели людей к тому, что единственной действенной силой в обществе осталась сама физическая сила. Люди стали жертвой открытого физического насилия и обмана. Достигнута крайняя точка моральной деградации и общество трагически расплывается за свое безрассудство. Так чувственная система с ее чувственной этикой подготовило свое добровольное самоподчинение грубому насилию.

Отсюда и трагедия самого человека чувственного общества. Лишив его всего божественного, чувственная этика и право понизили человека до уровня электронно-протонного комплекса и протонного механизма, не имеющего никакой святости и телоса. Освобожденный от всех запрещений сверхчувственных ценностей. Чувственный человек как самоубийца убивает чувственного человека, его гордость и достоинство, его ценности и достояние, комфорт, удовольствие и счастье. В этот период чувственная система в целом разбивается на куски и исчезает. Такой печальный исход чувственной системы культуры видит П. Сорокин.

Каким образом мы можем выйти из сложившегося состояния общества? П. Сорокин считает, что без перехода к идеациональной этике и праву, без новой абсолютизации и универсализации ценностей и идеалов, общество не сможет выйти из этого тупика.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент В.Н. Матарас.

Коробейник Євгенія Юрїївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 26 група

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

Конституція України є основним законом не лише держави але й усього суспільства. Конституція виступає державно — правовою моделлю суспільства, істотним чинни-

ком забезпечення законності, правопорядку стабільності інституту влади. Вона регулює на вищому рівні суспільні відносини пов'язані з організацією державної влади, устрою, закріплює основні права та свободи людини і громадянина.

Конституція виступає необхідною умовою становлення правової держави, заснованої на пануванні права, запереченні абсолютизму, свавілля влади і безправ'я підвладних. Вона володіє необхідними можливостями впливу на соціальні процеси.

Конституція є основним законом держави. Але держава і право не існують поза суспільством, поза взаємодією людей. Навпаки, вони результат соціальних зв'язків, спосіб організації спільного життя і діяльності людей, їх взаємодії. Конституція формує основи правового режиму суспільства, його політичної єдності, визначає цілі, функції, організацію і порядок діяльності органів державної влади їх взаємовідносин з громадянами та їх формуваннями. Конституція не обмежується лише встановленням державного ладу. Регулюючи зовнішні кордони вільної діяльності різноманітних соціальних структур, відносини власності, шлюб і сім'я, свободу освіти, творчості і культури, вона тим самим встановлює юридичні засади організації суспільного життя в найбільш її чи не найважливіших сферах. В силу цього Конституція дійсно є основним Законом не лише держави але й суспільства, і виступає її соціальною основою.

Конституція є основним законом не лише держави, але й суспільства, оскільки вона — найважливіший політичний документ, що відображає політичний і соціальний компроміс різних суспільних сил, що досягається в процесі політичної боротьби. В цьому аспекті конституція — це підсумковий документ, що закріплює результати цієї боротьби і, разом з тим, що відображає досягнутий ступінь розвитку суспільних відносин, який є предметом її нормативної регламентації. Конституція закріплює основи правового статусу головних суб'єктів політичного процесу, і, перш за все політичних партій, інших громадських формувань, принципи виборчої системи, порядок організації та діяльності парламенту, інших владних структур. Демократична Конституція створює оптимальний правовий режим функціонування структур громадянського суспільства. Вона є найважливішим фактором його стабільності, оскільки закладає загальні правила для всіх суб'єктів суспільних відносин. І державні, і недержавні структури, громадяни повинні діяти в рамках конституційно правового поля.

Таким чином, Конституція, що базується на засадах та ідеях свободи, рівності, поваги прав і свобод людини і громадянина, представляє для суспільства велику соціальну цінність, оскільки сприяє його стабільності, створює для особистості соціально-психологічну атмосферу впевненості, її можливість проявляти активність в політичній та інших сферах життєдіяльності.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент А.В. Зимовець.

Кравченко Сергій Сергійович

Київський університет права НАН України, к.ю.н., доцент

ЗНАЧЕННЯ ПОГЛЯДІВ ОЛІВЕРА ХОЛМСА ДЛЯ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Ґрунтуючись на історичному аналізі становлення і розвитку закону, Олівер Холмс думав, що закон споконвічно виник з напівсвідомо засвоєних «зовнішніх стандартів» поведінки, проходження яким було дотримуваним звичаєм у конкретному суспільстві. Виходячи із соціального розуміння закону, він сподівався, що закон згодом перетвориться в інструмент, призначення і застосування якого будуть повністю відповідати суспільній самосвідомості.

Ці міркування Холмса змінили загальне відношення до розуміння втримування закону. Правда, через кілька років після публікації «Звичаєвого права», у своїй знаковій статті «Шлях закону» (The Path of Law, 1897) він скептично говорив про суспільний «зовнішньому стандарті». Беручи участь у судових розглядах і приймаючи відповідні постанови і рішення в рамках трудових конфліктів 1890-х років, він переконувався у тому, що такі «зовнішні стандарти» не завжди існують. Вплив необхідностей поточної реальності, що домінують моральних і правових теорій, політики суспільних інститутів і навіть забобонів, які судді розділяють зі своїми сучасниками, має значно більше значення для визначення правил поведінки і керування, чим логічні побудови правового кодексу. Холмс скептично сприймав тезу про те, що єдиною чинністю, що сприяє розвитку і застосуванню закону, є логіка. Він уважав його помилковим і зв'язував із впливом методології викладання правових наук, де особлива увага приділялася логічним процесам, аналогіям, розходженням і дедукції. Недолік логічного методу, як він думав, укладається в прагненні знайти визначеність, упевненість і незаперечну істину. Але історична практика показала, що закони, як і вся навколишня реальність, не залишаються незмінними на все часи. Упевненість, віра в непогіршеність ухваленого рішення, абсолютна істина є ілюзією, точно так само, як особиста переконаність (certitude) не може служити тестом для встановлення істинності фактів (certainty). За кожною логічною формою коштує виражене вербально або неусвідомлено присутнє судження про відносну цінність і важливість конкуруючих правових підстав. Холмс не брав під сумнів важливість і необхідність логіки в законоположеннях. Але він затверджував, що правова система дуже відрізняється від системи аксіом, з яких можна виводити правильні, незаперечні рішення. Правові рішення не можна виводити із загальних принципів, як геометричні теореми виводяться з геометричних аксіом. Університетським викладачам варто переконати своїх студентів, що необхідно завжди брати до уваги й раціонально оцінювати соціальні причини й наслідки своїх рішень. Якби судді виразно і ясно розуміли проблеми соціальної користі, які виправдують застосування закону, вони були б менш упевнені у своїх логічних висновках і зрозуміли, що не були безсторонні під час обговорення спірних питань. У програму правового утворення, вважав Холмс, необхідно включити економіку й статистику. Знання цих пред-

метів буде сприяти більше ясному розумінню того, буде чи ні застосування даного закону мати корисні наслідки для суспільства. Для практикуючого юриста знання того, як закон застосовується практично в «поті й крові» реального життя і наскільки повно він задовольняє потреби й інтереси суспільства важливіше, ніж його логічно точне вербальне вираження або історичні підстави і прецеденти. Ця прагматична позиція Холмса, заснована на постулаті практичної значимості наслідків, зіграла ключову роль у становленні правового реалізму в американській філософії права.

Пропонуючи змінити програму правового утворення, Холмс мав через не тільки статистику і економіку, але і соціальні науки в цілому. Він стверджував, що судді не завжди під час обговорення спірних питань адекватно інтерпретує закон з погляду суспільної справедливості і користі. Постулат «суспільної користі і справедливості» означає просування рішень, що сприяють прогресивному розвитку суспільства, а не задоволення інтересів якогось-небудь соціального класу. Судовий розгляд і правова система в цілому, з його погляду, є форумом, у рамках якого протиборчі сторони можуть дозволяти свої конфлікти, не прибігаючи до силових методів. Суддя не повинен апіорі співвідносити свої особисті преференції з тим або іншим законом, забуваючи, що, те, що він вважає незаперечним принципом, для половини його колег представляється невірним або помилковим. Професійний і громадянський обов'язок судді полягає у тому, щоб судові рішення було результатом відкритого обговорення суспільної значимості застосування даного закону, особливо його економічних наслідків, у даній судовій колізії. Справедливість застосування саме даного закону повинна ґрунтуватися на емпіричних дослідженнях фахівців з економічних і соціальних наук.

Холмс вважав, що даремно міркувати про суть всіх правових систем. Усяка правова система має локальний характер, специфічний для даного місця й часу. Поняття «закон сам по собі» було для нього нісенітницею. Закон завжди є голосом якого-небудь суверена або квазімарнової, більше того, він є артефактом історії. Всі закони виникли, розвивалися, приймалися й відкидалися у відповідь на мінливі соціальні обставини, труднощі або потреби. Закон охоплює як минуле, так і майбутнє людської соціальної організації. Ця тема повторюється в багатьох його лекціях і статтях, він порівнює закон із чарівним дзеркалом, у якому відображаються життя багатьох поколінь; знання закону веде до антропології, політичній економії, теорії права, етиці, і, таким чином, до світогляду кожної індивідуальної людини; я почитаю закон як найбільший продукт людського розуму.

Отже, Олівер Холмс є юристом, що привніс у юриспруденцію філософські ідеї прагматизму, на основі яких:

- показав соціальний характер закону — життя закону не логіка, життя закону життєвий досвід;
- призивав до судової розсудливості — інтерпретація закону не повинна опиратися на особисті преференції або переконання.

Зазначені постулати мають бути обов'язково враховані при побудові демократичних інституцій в країнах Східної Європи, у тому числі в Україні.

Кутько Виктория Васильевна

Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский государственный национальный исследовательский университет»,
аспирант, кафедра теории и истории государства и права юридического факультета

**ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО КАК СРЕДСТВО УСТАНОВЛЕНИЯ
ЮРИДИЧЕСКИХ ПРЕДЕЛОВ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВЛАСТНЫХ
ПОЛНОМОЧИЙ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ГОСУДАРСТВЕ**

Сегодня возрастает объем и роль процессуального регулирования общественных отношений в сфере реализации властных полномочий носителями публичной власти. Одновременно наблюдается пробел в научной проработке ряда общетеоретических проблем процессуального права и законодательства, теории юридического процесса в целом. Так «становится заметным исследовательский вакуум представлений в соотношениях: абсолютные общечеловеческие ценности — основные права человека и гражданина — юридический процесс; демократия — законность — юридический процесс; государственная власть — режим ее осуществления — процессуальное право.

Ограничивающая природа процессуального регулирования позволяет охранять и защищать высшую ценность в обществе — права, свободы и интересы человека. Другой важной функцией процессуального права является регулятивная. Регулятивная функция осуществляется путем властного воздействия на поведение участников процессуальных отношений, направления их внешнего поведения по общеобязательным эталонам, обозначенным законодателем, и выражается в определении компетенции уполномоченных органов и компетенции (полномочий) должностных лиц.

Поэтому следует констатировать, что нормы процессуального права строго регламентируют порядок осуществления властных полномочий их носителями в рамках юридических ограничений, и его следует рассматривать как средство установления юридических пределов. Это первый аспект данной проблемы.

Во-вторых, процессуальное право определяет меру особого вида ответственности носителей властных полномочий — процессуальной ответственности. Так как «каждая процессуальная норма «снабжена» своей, специфической процессуальной санкцией, порождающей самостоятельную разновидность юридической ответственности — процессуальную ответственность». Процессуальная ответственность всегда соответствует обозначенной области публичных дел, подведомственной для разрешения субъектам государственно-властной деятельности.

Основанием наступления процессуальной ответственности является совершение процессуального правонарушения:

1. «Чисто» процессуальные нарушения — в качестве таковых выступают процессуальные нарушения, совершение которых влечет применение «чисто» процессуальных мер процессуальной ответственности (отказ регистрации кандидата в избирательном процессе, ли-

шение права выступления депутата, отказ в предоставлении лицензии и т. д.).

2. «Комплексные» процессуальные правонарушения — данные нарушения представляют собой «пограничное» правовое явление. «Комплексность» природы подобных правонарушений проявляется в следующем: совершение таких правонарушений в первую очередь влечет применение санкции ничтожности (меры процессуальной ответственности), а затем и соответствующей меры материально-правовой ответственности. Одно и то же деяние нарушает одновременно и нормы процессуального и материального законодательства. Например, внесение должностным лицом, государственным служащим в официальные документы заведомо ложных сведений (служебный подлог) влечет признание недействительными официальных документов, и применение соответствующей меры материально-правовой ответственности (уголовного наказания).

При этом необходимо отметить, что к категории процессуального правонарушения мы относим объективно противоправное поведение, при котором налицо сам факт нарушения правил процесса, злоупотребление правом как особый вид процессуального правонарушения и традиционное правонарушение, представляющее неисполнение либо ненадлежащее исполнение прямо установленной обязанности.

По нашему мнению, следует согласиться с А.А. Малиновским, который определяет злоупотребление правом как «способ осуществления права в противоречии с его назначением, посредством которого субъект причиняет вред личности, обществу, государству».

Подводя итог, следует согласиться с Г.А. Борисовым, утверждающим, что «проблема процессуальной ответственности... имеет существенное значение для становления и укрепления юридических ограничений структур власти, органов местного самоуправления, должностных лиц, повышения профессионализма и качества государственной деятельности, что в итоге не может не сказаться на защищенности прав и свобод граждан».

Научный руководитель: д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права НИУ БелГУ Г.А. Борисов.

Лепихова Юлия Игоревна

ГОУ ВПО «Самарский государственный университет»,
студент, юридический факультет, 5 курс

**ПРИМЕНЕНИЕ РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ТОЛКОВАНИЯ
ПРАВОВЫХ НОРМ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ
КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ**

Толкование правовых норм как проблема теоретическая, находит выражение во всех отраслях права, поскольку толкование — это, как говорил И. Бентам, «все, чем, в сущности, занимается каждый юрист». Однако тео-

рия толкования, существующая в отечественной юридической науке, устарела и далека от реальности настолько, насколько сама теория государства и права удалена от сложившейся практики. Особенно ярко кризис классической теории толкования правовых норм проявляется в деятельности правоприменительных органов, о чем свидетельствуют многочисленные нарушения прав граждан и буквально потоки жалоб.

Наглядно неудачные решения властвующих субъектов можно продемонстрировать на примере недавних изменений, внесенных в федеральный конституционный закон «О Конституционном суде РФ» № 1-ФКЗ от 21.07.1994 г. (далее — ФКЗ). 3 ноября были приняты изменения в ФКЗ для «оптимизации конституционного судопроизводства в целях повышения его эффективности».

Главное изменение, внесенное в ФКЗ, это вовсе не изменение предельного возраста пребывания в должности председателя Конституционного Суда (далее — КС), и не прекращение полномочий председателя КС и его заместителей только по представлению Президента РФ, куда важнее внесение таких предложений, которые потенциально могут ограничить возможности граждан обращаться за защитой своих прав. Эти опасения можно обосновать с позиций реалистической теории толкования правовых норм.

Упразднены палаты КС, что означает, что все дела КС будет рассматривать только в пленарных заседаниях, а это, как представляется, серьезно (как минимум вдвое) замедлит конституционное судопроизводство. Последнее изменение нуждается в пояснении, поскольку при внимательном рассмотрении оно может привести к ограничению права граждан на судебную защиту своих прав и права на обращение в КС. Почему процедура или то, что можно назвать «обрядовой частью» судебного заседания, может так пагубно сказаться не только на количестве, но и на качестве рассмотрения дел? Обратимся для этого к сущности толкования.

Замечательный и незаслуженно забытый российский процессуалист П.И. Люблинский, который в своей работе «Техника, толкование и казуистика уголовного кодекса» намного опередил время, дал следующее определение толкованию: «Это поиск решения для частного случая». Действительно, одним из постулатов реалистической теории толкования правовых норм является положение о том, что нет правильного или неправильного толкования норм права, есть лишь эффективное и неэффективное толкование: даже т. н. «неправильное» толкование нормы имеет право на существование, однако не имеет права на существование последствия такого толкования, что особенно касается правоприменителя. Для толкования, как и для человека, важен любой опыт, в том числе и негативный, здесь недопустима идеализация. Поэтому существует так называемая борьба толкований или конфликт интерпретаций, как его назвал Поль Рикер. Следовательно, чтобы использовать наиболее эффективное истолкование, его необходимо обосновать, причем от глубины аргументации будет зависеть авторитет толкования. Стадия рассмотрения дела, на которой стороны приводят свои аргументы, т. е. выступают, таким образом, с принятием новых изменений упущена.

Чтобы привести «идеальное» с точки зрения суда столь высшей инстанции, как КС, выступление сторон,

обратимся к труду Теодора Фивега «Топика и юриспруденция: к вопросу об основном методе исследования в праве». Он ранжирует порядок выступления следующим образом:

- 1) вступительная характеристика, объяснение терминов, и другие вводные рассуждения;
- 2) разделение мыслей, содержащихся в тексте;
- 3) обновленная рекапитуляция;
- 4) изложение дела, взятого или из текста, или из сборника прецедентов, или из практики, или изобретенного;
- 5) чтение текста, интерпретация;
- 6) приведение доводов в обоснование решения (с использованием четырех аристотелевских причин — достаточной, материальной, формальной и конечной);
- 7) перечисление дальнейших замечаний, ведущих к развитию общих правил — так называемые *brocardica, regulae, loci communes axiomata*;
- 8) ответы и возражения.

Борьба толкований — борьба аргументаций. Результат толкования должен быть таков, чтобы существовал минимум аргументов, способных опровергнуть данное утверждение интерпретатора о вкладываемом им в норму смысле. Наиболее удачное определение такой аргументации предложила А.К. Соболева в книге «Топическая юриспруденция», предложив термин «топика». Под топикой она понимает (в аристотелевской традиции) «способ исследования любой проблемы посредством нахождения всех возможных доводов «за» и «против» из числа правдоподобных или тех, что вероятно будут приняты (всеми или наиболее авторитетными в данной области), в результате обсуждения которых оцениваются различные точки зрения и принимается обоснованное решение». Не зря же процедура рассмотрения жалоб в КС носит именно такой характер.

Научный руководитель: к.ю.н., профессор, заведующий кафедрой государственного и административного права Самарского государственного университета В.В. Полянский.

Мандрікова Катерина Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

5 курс, 18 група

ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Проблемні питання застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) та практики Європейського Суду з прав людини (далі — Суд) у Російській Федерації відзначаються неабиякою дискусійністю. Зазначають, що проблема імплементації прецедентного права Суду перестала бути для Росії пи-

танням суто теоретичним. Питання полягає не скільки у необхідності імплементації, скільки у виробці шляхів та механізмів імплементації. Вочевидь, обрання шляху на розвиток правової культури у загальноєвропейському контексті потребує перегляду окремих постулатів, що укоренилися у вітчизняній правовій доктрині. Потреба у перегляді існуючої доктрини надиктовує практика. «Ратифікація Російською Федерацією 5 травня 1998 року Конвенції представляє собою важливу подію, як для європейської сім'ї, так і для правової системи цієї держави та всього європейського права. — так характеризує процеси приєднання РФ до європейських стандартів прав людини італійський юрист, юрисконсульт Суду Мікеле де Сальвіа. — Зокрема, російський суддя віднині стає пов'язаним задачами проголошення права у якості судді з прав та свобод людини і, тим самим, він є першим суддею з прав людини. Відповідно, позивач знає, що він має право посилається у судах на Європейську Конвенцію в тому сенсі, у якому він тлумачиться Страсбурзьким судом».

Сьогодні, завдяки судовій владі, питання про те, чи повинні російські суди посилається на рішення Європейського суду з прав людини, звучить риторично. Верховний суд РФ вказав, що при тлумаченні міжнародного договору поряд з його контекстом повинна враховуватися наступна практика застосування договору (п. «в» ч. 3 ст. 31 Віденської Конвенції «Про право міжнародних договорів»). Російська Федерація як учасник Конвенції про захист прав людини та основних свобод визнає юрисдикцію Суду. Тому застосування судами вищезазваної Конвенції має здійснюватися з урахуванням практики Суду, щоб уникнути будь-якого порушення Конвенції. Пленум Верховного суду РФ констатував, що суд повинен враховувати постанову Суду. Більш категорично висловився з даного питання Конституційний суд Росії в Постанові від 5 лютого 2007 р.: «...як і Конвенція про захист прав людини та основних свобод, рішення Суду з прав людини є складовою частиною російської правової системи, і тому повинні враховуватися федеральним законодавцем при регулюванні суспільних відносин і правозастосовчим органами при застосуванні відповідних норм права». Дана Постанова Конституційного суду РФ має принципове значення. У ньому вперше була позначена обов'язковість застосування та обліку рішень Суду з прав людини не тільки у правозастосовчій практиці, але й у законотворчому процесі.

Голова Конституційного Суду Російської Федерації Зорькін В.Д. указує, що Конституційний Суд не тільки застосовує міжнародно-правову аргументацію, включаючи практику Суду щодо різних держав, у якості додаткового доводу своїх правових позицій, що виробляються на основі Конституції, але і використовує її для роз'яснення сенсу та значення конституційного тексту.

Деякі російські вчені пропонують розмірковувати таким чином: акти, винесені на адресу РФ, обов'язкові для застосування і виконання російськими судами. Контроль за виконанням рішень Суду здійснюється з боку Комітету міністрів Ради Європи (ч. 2 ст. 46 Конвенції). Акти, адресовані іншим державам-учасницям Конвенції, обов'язкові для РФ лише в тій частині, в якій утримують тлумачення норм Конвенції. Обумовлено це тим, що Європейський Суд при прийнятті постанов керується своєю прецен-

тною практикою, при цьому не пов'язаний суб'єктивним складом прецеденту, тобто при викладенні постанов за скаргами проти РФ посилається на свої рішення у справах проти інших держав. Тут слід чітко виділити, що маються на увазі не рішення Суду як правозастосовні акти, що констатують факт порушення Конвенції, а що містяться в них правові позиції Суду, на основі яких були винесені відповідні рішення. І тільки в цьому сенсі, можна говорити про рішення Суду як про джерело національного російського права.

Значна кількість питань, пов'язаних із застосуванням практики Європейського суду з прав людини продовжує залишатися предметом дискусій серед теоретиків і практиків. Попри це низка з цих питань знайшла своє вирішення як у самих рішеннях Суду, а також у документах Ради Європи та у самій Конвенції, так і у національному законодавстві держав-учасниць Конвенції. Проте більш нагальними видаються питання практичного втілення такого застосування, а саме про доступність рішень Суду національним суддям, доступність перекладу рішень та їх опублікування.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», перший віце-президент НАПрН України О.В. Петришин.

Мартиненко Антон Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,

3 курс, 4 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРАВОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі державно-правового розвитку України однією з негативних тенденцій є вихід державно-владних інституцій за межі своїх конституційних повноважень. Як наслідок — виникає загроза необґрунтованого утиску природних та невід'ємних прав і свобод людини та громадянина, які без перебільшення є основою сучасного конституціоналізму. Адже, як вказував Ю.М. Тодика, лише діючи в інтересах людини, держава набуває ознак, притаманних конституційній державі. У цьому контексті важливим предметом дослідження в царині конституційного права постає правове обмеження державно-владної діяльності конституційними правами і свободами людини та громадянина.

Слід зазначити, що окремі аспекти проблеми обмеження державної влади досліджували такі правознавці, як С.С. Алексєєв, Ф.В. Веніславський, О.П. Заєць, М.В. Новіков, Р.Г. Нурмагамбетов та ін. Однак, на доктринальному рівні впливу конституційних прав і свобод людини та громадянина на межі діяльності суб'єктів публічно-владних повноважень все ще приділяється недостатньо уваги з боку науковців. А з огляду на істотну невідповідність

сучасної конституційно-правової практики проголошеному Основним Законом України принципу «людина — найвища соціальна цінність», ця проблема набуває не лише наукової, але й практичної актуальності.

Насамперед, звернемо увагу, що необхідність встановлення меж державної влади обумовлюється самою природою влади. Так, на думку С.С. Алексєєва, влада володіє такими іманентними якостями, які у процесі твердження і зміцнення влади можуть перетворювати її в самодостатню, авторитарну силу. Тому постає необхідність не допустити прояву таким іманентним якостям, вирішуючи споконвічну суперечність владних інтересів з інтересами кожної людини. І в цьому аспекті слушно видається думка науковців про те, що лише в умовах правової держави може бути вирішена ця суперечність. Адже, за визначенням, яке пропонує О.П. Заєць, правова держава — це держава, в якій реально функціонує режим зв'язаності влади правами і свободами людини та громадянина, яка юридично зобов'язана їх захищати і гарантувати. Зв'язаність держави правами і свободами означає не що інше, як обмеження держави цими правами і свободами, правову і юридичну детермінованість. О.О. Лукашева слушно зазначає, що права людини для того і призначені, щоб ставити перешкоди свавіллю та беззаконню. На це ж звертає увагу і С.С. Алексєєв, який приходить до висновку, що історичне призначення права полягає, по-перше, в справжній реалізації свободи людини і, по-друге, в протидії до свавілля та насилля.

Як справедливо зазначає Ф.В. Веніславський правове обмеження держави, з одного боку, можна розглядати як закономірний результат демократичних засад її організації та функціонування, а з другого — як своєрідний запобіжник, який не дозволяє державі та її органам посягати на демократичні цінності суспільства. Саме такими безумовними цінностями є природні та невід'ємні права і свободи людини та громадянина, які знайшли своє безпосереднє відображення в тексті Конституції України. Значення закріплення таких прав і свобод виявляється головним чином в тому, що завдяки цьому встановлюється непорушність прав і свобод людини, неприпустимість формального, зневажливого ставлення до них, підкреслюється роль органів держави в охороні правового статусу людини. При цьому аналіз положень Основного Закону України свідчить, що закріплюючи конституційно-правовий статус особи, Конституція одночасно обмежує державно-владну діяльність, що з нашої точки зору видається позитивним. Наведемо деякі приклади.

Відповідно до ст. 3 Основного Закону України людина проголошується найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначальними щодо змісту і спрямованості діяльності держави. Це означає, що першочерговим обов'язком для будь-якого суб'єкта державно-владних повноважень є утвердження і забезпечення прав людини. Реалізуючи свої повноваження, органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні в першу чергу враховувати права і свободи кожного громадянина.

Безумовним обмеженням державної влади є спеціально-дозвільний принцип конституційно-правового регулювання («дозволено лише те, що прямо передбачено законом»), який закріплений щонайменше в двох нор-

мах Конституції України — у ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19. Як зазначає Ф.В. Веніславський, спеціально-дозвільний принцип є необхідною передумовою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, бо пов'язує державу та її органи правом, зобов'язуючи їх діяти у правових межах, у правових формах та правовими способами. Саме цей принцип у взаємозв'язку з загально-дозвільним («дозволено все, що не заборонено законом») забезпечує широкі можливості для реалізації людиною своїх прав і свобод.

Про правове обмеження державно-владної діяльності правами і свободами свідчить положення ч. 3 ст. 22 Конституції (при прийнятті нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод) у взаємозв'язку з ч. 1 ст. 64 (конституційні права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України). Адже, у абз. 4 п. 5.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2005 від 22 вересня 2005 року встановлено, що звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. Враховуючи позицію єдиного органу конституційної юрисдикції, слід констатувати правове обмеження державно-владних суб'єктів при складанні та затвердженні будь-яких нормативно-правових актів, які так чи інакше торкаються прав і свобод людини та громадянина.

Враховуючи вищевикладене, конституційні права і свободи людини та громадянина становлять безумовну підставу для визначення меж державно-владної діяльності, виступаючи при цьому чи не найголовнішим обмежувачем державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Мацютевич Богдан Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 21 група

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Конституційні правовідносини, як різновид правових відносин, посідають визначальне місце в системі останніх. Це зумовлено тим, що конституційному праву України в національній правовій системі відведена провідна роль у регулюванні відносин у суспільстві.

Актуальність даної теми зумовлена важливістю категорії «конституційно-правові відносини» для науки конституційного права та існуючим яскраво вираженим монізмом у підході до розуміння досліджуваного поняття, що унеможлиблює всебічне пізнання сутності відбитого в ньому феномена правової дійсності.

Дослідженням конституційних правовідносин, їх поняття, окремих структурних елементів, з'ясуванням підстав виникнення, зміни та припинення цих правовідносин присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіж-

них учених, як С.С. Кравчука, В.О. Лучіна, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тоди́ки, В.Л. Федоренка, Ю.О. Фрицького, Н.Г. Шукліно́ї, М.С. Зімбровської та ін.

Вітчизняні й зарубіжні вчені по-різному тлумачили сутність і зміст конституційно-правових відносин, але в цілому можна говорити про певну єдність погляду щодо поняття і змісту конституційно-правових відносин як юридичної категорії.

Так, на думку О.Ф. Фрицького, конституційно-правові відносини — це політико-правові суспільні відносини, врегульовані нормами конституційного права України, змістом яких є юридичний зв'язок між його суб'єктами у формі прав та обов'язків, передбачених відповідною конституційно-правовою нормою. Це й же погляд підтримується й Ю.М. Тоди́кою.

Існують й інші точки зору на сутність і зміст конституційно-правових відносин.

Докладний аналіз, проведений І.А. Сердюком, М.С. Зімбровською щодо традиційних дефініцій поняття «конституційно-правові відносини» дає підстави для таких висновків:

1) у науці конституційного права залишається домінуючим підхід до інтерпретації досліджуваної категорії через зв'язок суспільних відносин з конституційно-правовою нормою, виразом чого є такі словосполучення, що виступають як складова визначень поняття «конституційно-правові відносини»: «врегульовані нормами конституційного права», «врегульовані конституційно-правовими нормами», «нормативно визначені» та ін.;

2) питання про взаємозв'язок конституційно-правових норм і конституційно-правових відносин розглядається вченими, як правило, в одному аспекті: виникненню конституційно-правових відносин передують норми конституційного права, що не відповідає об'єктивній державно-правовій дійсності, а тому не може задовольнити потреби ні юридичної науки, ні практики;

3) не заперечуючи значення юридичного нормативу (конституційно-правових норм) як моделі поведінки суб'єктів права, при дослідженні конституційно-правових відносин варто все ж таки зважати на теоретичне положення, що вже стало аксіомою: реальні правовідносини значно багатші за модель цих відносин;

Конституційно-правові відносини належить досліджувати з комплексним застосуванням різних методологічних підходів, зокрема детерміністичних, що ґрунтуються на основі вчення про детермінізм, як класичне філософське вчення про об'єктивні закономірні універсальні взаємозв'язки і взаємозумовленості речей, процесів і явищ об'єктивного.

Зважаючи на потреби юридичної практики, також заслуговує на увагу діяльнісний підхід до розуміння поняття «правовідносини», адже він не просто передбачає, а вимагає дослідження правовідносин у взаємозв'язку з правовою діяльністю та правовою поведінкою.

В цьому аспекті, доречно зважати на теоретичні положення, висловлені російським правником В.О. Лучі́ним. Він вважав, що конституційно-правові відносини — це особлива, взята в єдності найбільш узагальнених і соціально значущих характеристик юридична форма політичних відносин. Правовідносини, на думку вченого, як би складають діяльнісно-практичну сторону конс-

титутції, в них здійснюється опосередкування суспільної практики.

Отже, конституційно-правові відносини — це нормативно визначена форма соціальної взаємодії суб'єктів права, що виражається в їх діяльності, поведінці, або ж незалежно від їх волі (як результат певного стану чи статусу) і має за мету реалізацію інтересів задля досягнення результату, що передбачений або ж не суперечить закону міжнародному чи конституційно-правовому договору, чи іншим джерелам галузі конституційного права.

Нині багатьма вченими визнається необхідність реформування політико-правових інститутів, зокрема і на рівні конституційного права засобами активного впливу на суспільні процеси, а також засобами конституційного регулювання політико-правових відносин.

Таким чином, дослідження специфіки конституційного регулювання, а також реального стану політичних відносин надають додатковий матеріал для загальних теоретичних досліджень поняття та сутності конституційних правовідносин як таких, що сприяє повному об'єктивному та адекватному розумінні даних понять.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Мисака Наталія Вікторівна

КНУ імені Тараса Шевченка,

студент, юридичний факультет, 2 курс, 8 група

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Офіційне тлумачення, згідно зі ст. 147 Конституції України і п. 4 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закону), може здійснювати тільки Конституційний Суд України (далі — КСУ).

Які ж перспективи розвитку тлумачення Конституції в Україні? Уявляється, що у зв'язку з цим питанням можливо чітко окреслити три напрями, згідно з якими слід розглядати майбутнє тлумачення Конституції в Україні. Насамперед, розвиток тлумачення Конституції в Україні пов'язується з удосконаленням законодавчої бази щодо діяльності КСУ. Деякі питання, пов'язані з практичною діяльністю КСУ, у тому числі з тлумачення Конституції України, потребують додаткового врегулювання.

По-перше, це стосується порядку формування складу КСУ. Як відомо, склад КСУ формується всіма трьома гілками влади. Проте нормами не передбачено варіанту дій у разі, якщо одна з гілок своєчасно не призначає суддів. Така ситуація унеможливує нормальну роботу КСУ й тому потребує свого вирішення на законодавчому рівні.

Потребує додаткового врегулювання питання щодо подання (звернення) з боку Верховного Суду України, а саме: хто зі складу цього органу має вносити подання (звернення): колеґії, президія чи Пленум? Крім того, важливими

є вироблення механізму взаємодії між Верховним Судом України і підлеглими судами у справі виявлення неузгодженостей у законодавстві.

Ст. 64 Закону, яка містить положення щодо окремої думки судді, не відзначається досконалістю. При опублікуванні рішень КСУ вони не завжди публікуються разом з ним (немає, наприклад, у офіційному «Віснику України»). Такий факт входить у суперечність із зазначеною статтею. Особливо важливою є окрема думка судді, яка додатково мотивує рішення суду, а тому в офіційних виданнях вони мають зазначатися завжди.

Врегулювання деяких питань зазначає сам КСУ. Так, він у справі про внесення змін до Конституції прямо зазначав, що форма звернення про відповідність законопроекту до ст.ст. 157 і 158 Конституції України потребує законодавчого врегулювання.

De lege ferenda важливим було б визначення законодавцем суттєвих сторін тлумачення, а саме: визначення терміна; основних принципів тлумачення; вимог, які висуваються до тлумачення, тощо. Це значно полегшило б і, що саме основне, систематизувало би роботу КСУ з тлумачення Конституції України. Крім того, доцільно було б встановити правила тлумачення, інструментарій тощо.

Ст. 45 Закону, яка містить підстави для відмови в порушенні конституційного провадження, потребує значного доповнення, а саме: крім названих підстав, потрібно зазначити також як можливі, ті прийняті судом рішення з предмета звернення, які є чинними. Необхідне додаткове законодавче врегулювання питання визначення сторін і прав учасників процесу. Ні Закон, ані Регламент не містять виняткової інформації з цих питань. Крім того, законодавець обійшов питання щодо доказів, які використовуються під час процесу тлумачення.

Практика діяльності КСУ свідчить про необхідність удосконалення процедурних питань. Насамперед, необхідно удосконалити роботу Секретаріату КСУ для роботи його з поданнями (зверненнями), а саме їх попереднім розглядом в аспекті підвідомчості звернень (подань), правомірності суб'єкта, відповідності подання (звернення) до вимог закону. Це значно покращило б та прискорило роботу КСУ з розгляду справ.

Основну увагу потрібно зосередити на забезпеченні виконання рішень КСУ. Що стосується рішень щодо офіційного тлумачення Конституції, то вони розглядаються як частина чинної, відповідної норми Конституції, а також потребують такого самого дотримання, як і сама норма.

Життя й час вимагають змін і новацій законодавства щодо діяльності органу-інтерпретатора Конституції. Найперше це стосується його статусу. De facto це один із вищих органів державної влади в Україні, de jure ні Конституція України, ані законодавство таким його не вважають. Повноцінну роботу КСУ стримує відсутність закону про конституційне судочинство. Вирішити коло теоретичних проблем, пов'язаних з тлумаченням Конституції України, допомогло би прийняття закону про нормативно-правові акти України.

Важливим фактором, що сприяє утвердженню тлумачення Конституції як дієвого інструмента її захисту та еволюціонування є проведення конференцій із залученням спеціалістів у сфері конституційної юстиції зарубіжних

країн. Такий підхід дає змогу найбільш повноцінно і якісно врахувати досвід країн, що ефективно застосовують тлумачення конституції. Як приклад можна навести німецько-українські колоквиуми з питань конституційного права, де питання тлумачення Конституції й законів перебувають під постійною увагою.

Важливим кроком на шляху вдосконалення роботи КСУ було б проведення наукового аналізу рішень КСУ, це б сприяло узагальненню досвіду Суду.

Доцільним вважається проведення досліджень порівняльного аспекту у сфері казуального та нормативного тлумачень Конституції України й досвіду тлумачення конституції зарубіжних країн. Такі дослідження сприяли б пошуку оптимальних шляхів розвитку інституту тлумачення Конституції в Україні, а також співпраці з провідними періодичними виданнями, що висвітлюють діяльність органів конституційного контролю з тлумачення Конституції: East European Case Reporter of Constitutional Law; Journal of Constitutional Law in Eastern and Central Europe; East Europe Constitutional Review, а також необхідна співпраця з європейською комісією за демократію через право.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Н.Г. Шукліна.

Мусіч Надія Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Про складність і неоднозначність демократичного транзиту в Україні свідчать показники стану її основних перехідних процесів. Україна має стабільні загальні показники стану волі і щорічно залишається в категорії частково вільних країн, істотно не погіршуючи, але і не поліпшуючи свій статус.

Утвердженню демократії має передувати формування держави, легітимність якої не ставиться під сумнів її громадянами. Важливим чинником є також формування нації, яка надає державному утворенню ознак цілісності й достатньої для демократичного функціонування єдності, а громадянам — почуття відповідальності за свою державу та той політичний лад, який у ній утверджується.

На жаль, на даному етапі у суспільстві прослідковуються такі настрої:

- деідеологізований і часто безпринципний прагматизм тієї частини суспільства, для якої гроші, а не держава й цивілізоване суспільство, є вищою метою діяльності;
- ностальгія найбільшій частини суспільства за гарантованими державою стабільністю і добробутом радянського минулого;

— механічне та некритичне перенесення на національний ґрунт ідей, які акумулювали досвід економічного та політичного розвитку інших країн.

Ідеологічний плюралізм, що в умовах стійких демократій є невід'ємною ознакою громадянського суспільства, в Україні поки що спричиняє підвищену конфронтаційність політичних організацій, надмірне подрібнення політичного спектра та невміння об'єднуватися заради великого, знехтувавши малим.

Для нашої країни оптимальним варіантом було б перейняти досвід іноземних держав.

Так, наприклад, у даний час у світовому демократичному співтоваристві вже досягнута згода щодо тих мінімальних вимог, дотримання яких дозволяє тому чи іншому політичному курсу іменуватися «демократичним». Це принципи, що конституують усяку демократію:

- суверенітет народу;
- виборність основних органів влади;
- формально-юридична рівність громадян;
- прийняття рішень більшістю голосів.

Прагнучи максимально конкретизувати поняття сучасної демократії, Р. Даль поповнив «демократичний мінімум» рядом вимог: 1) контроль обраних представників за урядовими рішеннями; 2) проведення чесних, що виключають усякий примус, виборів; 3) забезпечення права громадян виражати свої погляди по всьому спектри політичних проблем; 4) гарантування права громадян на пошук альтернативної інформації, джерела якої захищені законом; 5) право громадян виражати свою думку, не побоюючись переслідування з політичних мотивів; 6) право громадян створювати відносно незалежні асоціації й організації, включаючи політичні партії й угруповання за інтересами.

Сучасний етап демократичних трансформацій в Україні потребує посилення механізмів безпосередньої участі громадян у суспільно-політичних процесах, оскільки неефективність основних інститутів політичної системи великою мірою обумовлена саме недостатністю громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчий період та обмеженням політичної участі громадян лише електоральними процесами. Подальший розвиток форм прямої демократії в Україні обумовлює, перш за все, необхідність удосконалення конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Для консолідації демократичного режиму життєво необхідно, щоб демократія стала єдиним правилом гри. Це стає можливим, по-перше, коли ні одна із політично значущих груп не намагається повалити демократичний режим; по-друге, переважна частина населення переконана в тому, що будь-які політичні зміни обов'язково повинні здійснюватися в рамках установлених демократичних процедур; і, нарешті, коли всі учасники політичного процесу розуміють, що внутрішні конфлікти можуть бути вирішені тільки у відповідності зі встановленими нормами, а їх порушення є неефективним і буде дорого коштувати.

Таким чином, демократична політична система розглядається зараз як режим, що дає громадянам можливість регулярної і конституційної зміни уряду, якщо вони вирішать це зробити достатньою більшістю і на основі інформації, отриманої з альтернативних джерел.

Саме різні підходи до трактування сучасної демократії лежать в основі діалогу «німого з глухим», який відбувається останнім часом між українською владою і представниками Європейського Союзу чи Ради Європи. Український офіціоз, наприклад, постійно стверджує про сформовану більшість, а європейці — про права меншості. Для нашої влади в демократії важливо те, що можна показати або чим можна відзвітувати. А на противагу, питання щодо відповідності вищесказаного реальному стану політичних переваг населення є третьорядним.

На жаль, нашій владній еліті дуже важко зрозуміти європейців, які живуть в умовах ліберальної демократії, яка за якістю відрізняється від електоральної так само, як постіндустріальне суспільство від індустріального.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Настечко Катерина Олександрівна

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
к.ю.н., молодший науковий співробітник

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Відповідно до Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Сьогодні Україна є демократичною державою. Гарантування прав людини, таких як право на навчання і освіту, право на свободу думки і слова та інших забезпечується на державному рівні.

У той же час деякі права потребують більш детальної регламентації. Наприклад, право на працю має бути підкріплено законодавчо шляхом надання першого робочого місця випускникові. Ця практика існувала раніше, але зараз вона має бути поновлена з метою забезпечення державою балансу у кадрах і забезпечення роботою за спеціальністю. Наприклад, що стосується юристів, то вони можуть працювати на посадах у державних органах, в юридичних фірмах, юрисконсультами або вченими. Має бути досягнуто пропорційне забезпечення фахівців у цих сферах, що має визначатися на рівні університетів, які вже на останніх курсах мають скласти приблизну програму із працевлаштування випускників.

Праву на працю кореспондується право на відпочинок. Слід визначити, що встановлення для деяких працівників особливих умов взяття відпустки (наприклад, у певний період часу — лише взимку або лише влітку) свідчить про порушення цього права. В той же час, слід підтримати практику, яка склалася на підприємствах, установах, організаціях зі встановлення графіку відпусток.

Будучи соціальною державою, Україна всіляко сприяє захисту прав і свобод громадян, адже маючи право, громадянин вирішує самостійно про питання його застосування. Праву громадянина завжди кореспондується обов'язок громадянина або держави по здійсненню його права.

Реалізувати власні права — означає бути дієвим членом суспільства, який виконує активну роль у його функціонуванні.

Сьогодні в Україні не слід оминати питання про виконання громадянами власних обов'язків. Із огляду на Конституцію України, українські громадяни мають обов'язки захисту Вітчизни та територіальної цілісності України, шанування її державних символів, відбуття військової служби відповідно до закону, зобов'язання не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, сплачувати податки і збори в розмірах, визначених законом, дотримуватися Конституції України та законів України. Фактично маючи у змісті Конституції України всього чотири обов'язки, на сьогоднішній день важливо зазначити, що основним способом забезпечення здійснення обов'язків є їх виконання, шляхом дотримання норм Конституції України.

На нашу думку, розвиток України як правової, демократичної держави полягатиме у посиленні забезпечення способів реалізації і захисту прав громадян відповідно до Конституції України. Маючи своїм підґрунтям забезпечення найважливіших життєвих, психологічних, культурних потреб громадянина, держава встановлюватиме додаткові гарантії реалізації прав. До таких гарантій буде відноситися забезпечення виконання права громадянина на звернення шляхом відповіді на поставлене питання. Для цього в органах державної влади мають бути створені інформаційні центри для роботи з відповідями на звернення громадян.

Право на вільний розвиток особистості слід забезпечувати таким чином, щоб при цьому не порушувалися права і свободи інших людей, при цьому особа виконуватиме обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. В свою чергу держава для повноцінного розвитку людини і громадянина має підтримувати програми із освіти та проведення курсів із підвищення кваліфікації працівників, всебічно сприяти розвитку науки та техніки.

Ніколенко Віктор Вікторович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
5 курс, 1 група

КОНСТИТУЦІЙНА ПРЕЗУМПЦІЯ ЗНАННЯ ЗАКОНУ

Для нормального розвитку взаємовідносин особистості і держави потрібне знання, розуміння, дотримання громадянами своїх прав і обов'язків та вміння ними користуватися. Конституція України у статті 68 закріплює наступне формулювання: «Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності». Слід зазначити, що обов'язок дотримуватися Конституції України і законів не обмежується вимогою не порушувати встановлені ними заборони. Деякими законами на громадян можуть бути покладені додаткові обов'язки.

Для того, щоб дотримуватися закону, треба його знати, і таке знання закону презюмується. Одного бажання громадян знати закон недостатньо, необхідно створення відповідних передумов зі сторони держави. У нашій Конституції закріплені деякі такі передумови. Так, знати і дотримуватися треба тільки офіційно опублікованих законів. Зокрема тому, що таким чином практично виключається відхилення надрукованого тексту від оригіналу закону.

Офіційне оприлюднення важливо і для визначення моменту вступу закону в силу. Оскільки, як відомо, в більшості випадків саме від дати офіційного опублікування залежить дата вступу закону в силу. А, значить, і з якого часу закон повинен дотримуватися всіма суб'єктами, яким він адресований. День, яким датується вихід офіційного видання, що містить текст акту, не може вважатися днем оприлюднення цього акту, оскільки зазначена дата збігається з датою підписання видання до друку, і реальний доступ громадян до тексту закону відсутній.

Крім того, закони не повинні суперечити Конституції України, зокрема, не повинні видаватися акти, що скасовують або применшують права і свободи людини і громадянина (ч. 3 ст. 22 та ч. 1 ст. 64 Конституції України).

Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина обов'язок держави. Тим самим, можна сказати, підкреслюється самообмеження держави і розумність вимог дотримуватися законів.

Таким чином, якщо закон опублікований неналежним чином або суперечить Конституції, презумпція знання закону не діє, дотримуватися такого закону не можна.

Крім того, існує точка зору, що презумпція знання закону не діє, якщо громадянин не міг знати цей закон. Така ситуація для громадян (на відміну від органів державної влади, які здійснюють функції держави і наділені спеціальною компетенцією від її імені займатися правотворчою діяльністю, а значить, належно знають законодавство) видається цілком реальною, наприклад в результаті знаходження громадянина в районі стихійних лих, воєнних дій.

Непрозорість та надмірна кількість законів також веде до недостатньої ефективності застосування законів. Це заважає державі точно визначити, чи дійсно суб'єкти знають закон.

Варто також додати, що окремі громадяни України (при чому, не лише національні меншини) не розуміють державної мови. Тому, необхідно, щоб закони були доведені до загального відома в тому числі і на мові народностей, які населяють різні регіони.

Для того, щоб полегшити реалізацію обов'язків громадян дотримуватися Конституції і законів, представляється необхідним починати вивчення законодавства в тій чи іншій максимально широкій формі ще зі шкільної лави, щоб згодом вся величезна кількість законодавчого матеріалу не стала неприємною, відштовхуючою несподіванкою для дієздатного громадянина. Крім того, не зайвим буде створити єдину, доступну максимально широкому колу осіб базу законодавства.

Науковий керівник: старший викладач Л.В. Челомбитко.

Погребняк Іванна Євгенівна

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
молодший науковий співробітник

РОЛЬ ДЕМОКРАТІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАРОДОВЛАДДА

Слід зазначити, що сучасне розуміння демократії з'являється у XVIII–XIX ст. і пов'язується з необхідністю пошуку нових підстав для легітимації державної влади. Нагадаємо, що дві найбільш розповсюджені форми легітимації — Бог і традиція — були суттєво дискредитовані в процесі Реформації і Просвітництва. З тих пір легітимність державної влади перестає бути заданою індивіду традицією і починає вибудовуватися на волі самих індивідів, а установча влада народу розглядається як «секуляризований варіант божественної сили створювати певний порядок». Народ обіймає місце суверена; людське суспільство влаштовується і управляється вищою волею народу, а державна влада походить від народу як суверена і має втілювати цю волю. У тій мірі, в якій влада виконує цю умову, вона є легітимною і законною.

Отже, стрижнем демократії є уявлення про те, що народ є носієм суверенітету і джерелом державної влади. Саме ця ідея знайшла своє відображення в першому реченні ч. 1 ст. 5 Конституції України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ».

Найбільш яскраво зв'язок між демократією і народом зафіксований у відомій формулі демократії, що пролунала в «Геттісбургській промові» Аврама Лінкольна: «government of the people, by the people, for the people» (урядування народу, волею народу, заради народу). Розглянемо ці три складові докладніше.

1) **Демократія як здійснення влади самим народом ("government of the people")**. Цей аспект знайшов своє втілення в ст. 5 Конституції України, яка стверджує, що народ здійснює владу безпосередньо, а також наголошує на тому, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ідея безпосередньої (прямої) демократії виводить свою силу та важливість з ідеї самовизначення, тобто з розуміння того, що члени політичної спільноти — громадяни — повинні мати змогу вільно обирати умови власного об'єднання, а також визначати справедливі засади регулювання спільноти. Безпосередня демократія включає в себе участь громадян у реалізації різноманітних форм влади, їх безпосередню владну діяльність, яка спрямована на вирішення відповідних державних або суспільних питань, прийняття рішень та їх втілення в життя. Основними її формами вважаються вибори і референдум (саме тому Конституція України закріпила їх в третьому розділі).

У сучасних умовах вибори є найбільш поширеною формою прямої демократії, яка постійно та періодично застосовується у більшості країн світу; вони розглядаються як одна з визначальних ознак демократичного ладу. Шляхом виборів формуються різні органи публічної влади як державні інституції — зокрема, парламенти, посади глав держав, іноді глав урядів, судові органи та органи місцевого самоврядування.

Вибори вважаються найдоступнішим і найприйнятнішим засобом залучення громадян до формування й періодичного оновлення інституцій державної влади. Це спосіб впливу населення на здійснення державного курсу, контролю за його виконанням. Інститут виборів забезпечує реалізацію принципу народної згоди, що регулярно оновлюється (тобто регулярно легітимує державну владу).

Для виборів як частини механізму реалізації демократичного процесу характерний ряд вимог, серед яких можна відзначити: 1) розумну періодичність виборів; 2) справжність (нефальсифікованість) виборів; 3) проведення виборів за наявності загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування; 4) вільне проведення виборів.

Іншою важливою формою безпосередньої демократії є референдум, на які зазвичай виносяться найбільш важливі питання, зокрема — затвердження конституцій, визначення зовнішньополітичного курсу держави, обмеження державного суверенітету, врегулювання засад взаємовідносин між автономними утвореннями тощо.

2) **Державна влада йде від народу ("government by the people")**. У конституційному праві це формулювання означає, що будь-яке використання та здійснення державних повноважень потребує легітимації, яка походить від самого народу або піднімається до нього (так званий безперервний ланцюг демократичної легітимації). На цій засаді ґрунтується механізм представницької демократії, передбачений ст. 5 Конституції України, згідно з якою народ здійснює владу через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

На відміну від безпосередньої демократії представницька демократія — це не система, в якій суспільство керує собою, а система, в якій державні політика і рішення залежать від вердикту народу. Зазвичай стверджується, що представницька демократія заснована на чотирьох принципах: 1) керуючі призначаються шляхом регулярних виборів; 2) процес прийняття рішень владою зберігає певну незалежність від бажань електорату; 3) особи, якими керують, можуть висловлювати свою думку і політичні уподобання незалежно від керуючих; 4) публічні рішення проходять випробування дебатами.

3) **Демократія служить народові ("government for the people")**, завдяки чому наголошується на тому, що демократія має передбачати здійснення державної влади на благо народу. Під таким (загальним) благом слід розуміти загальний інтерес, який випливає з поєднання особливих приватних і публічних інтересів. Хоча поняття загального блага є доволі невизначеним та широким, тим не менш воно є необхідним для правової та політичної систем. Цей аспект утворює такий важливий прояв демократичної легітимності, як ототожнення з суспільною загальністю, що компенсує ослаблення виборчої легітимності. Слід підкреслити, що цей аспект стосується не лише законодавчої та виконавчої, але й судової влади. Наприклад, конституційні суди дають можливість виправляти помилки представницької системи при прийнятті законів, закликаючи представників більшості враховувати висловлену раніше при ухваленні Конституції загальну волю.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Рубащенко Микола Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

5 курс, 1 група

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І КОНСТИТУЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН

Конституція України охороняє найважливіші суспільні відносини, що склалися у державі та встановлює основоположні правові приписи, які є визначальними для інших галузей права. Закріплений у Основному Законі принцип верховенства Конституції вказує на те, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Найважливішу сферу суспільних відносин призначений також регулювати і кримінальний закон, який охороняє властивими йому засобами ті суспільні відносини, що регулюються іншими галузями права та встановлює єдину і достатню підставу кримінальної відповідальності — склад злочину. Причому, під злочином кримінальний закон розуміє саме суспільно-небезпечне діяння передбачене кримінальним законом. Ці дві з чотирьох ознак злочину визнаються у науці конститутивними, основоположними (хоча, існують ще такі ознаки як винність та караність). Водночас, таке визначення несе у собі певні загрози безпеці охоронюваних суспільних відносин.

По-перше, наука кримінального права називає таку ознаку злочину як протиправність, хоча у кримінальному законі ця ознака сформульована по-іншому — «... діяння, передбачене цим Кодексом» (дослівно). Це означає, що в основі визначення злочину, вказаного у ч. 1 ст. 11 КК України по-суті закладено нормативістський підхід та принцип Джона Остіна — «наказ суверена і є право».

По-друге, виникає питання, що робити правозастосувачу, коли, наприклад, вчинене особою суспільно-небезпечне діяння не є протиправним, або вчинене нею протиправне діяння не є суспільно-небезпечним. І перша і друга ситуації можливі у випадках: а) якщо законодавець не встигає за розвитком суспільних відносин, б) свідомо не називає суспільно-небезпечні діяння злочинними, або свідомо не скасовує їх злочинність у угоду певним політичним інтересам.

Названі загрози, на щастя, нейтралізовані положеннями чинного Кримінального Кодексу України, який на відміну від Кодексу 1960 року був побудований на принципах верховенства Конституції та верховенства права.

Револьюційним стало положення чинного кримінального закону про те, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Ієрархічне підпорядкування Конституції України вказує на застосування принципу верховенства Конституції, а орієнтація на норми і принципи міжнародного права — на використання принципу верховенства права.

Звичайно ж нормативісти, перш за все вкажуть на принцип «nullum crimen, nullum poena sine lege» — немає покарання, немає злочину без вказівки на те в законі. Але в такому разі вони будуть суперечити самим собі,

оскільки попередньо самі вказали на таку ознаку злочину як його протиправність (а не протизаконність!) Названий вище принцип дійсно є важливою гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина. Однак, в аналізованих випадках принцип верховенства Конституції та верховенства права лише посилюють ці правові гарантії.

У XX столітті були декілька яскравих історичних прикладів, пов'язаних із визнанням злочинними таких суспільно-небезпечних діянь, які не вважалися на відповідному етапі історичного розвитку протизаконними (тобто, такими що передбачені кримінальним законом). Це, зокрема, впливає із діяльності Нюрнберзького та Токійського трибуналів, результатом роботи яких стало торжество загальновизнаних міжнародних норм та принципів над окремими конституціями та законами, остаточне утвердження процесу відродження доктрини природного права. Очевидність суспільної небезпечності даних діянь виявилася вищою за сформовані римськими юристами принципи.

Таким чином, принципи верховенства Конституції та верховенства права є важливими гарантіями захисту людини від непрофесіоналізму законодавців, свавілля держави та злочинної ідеології окремих політичних угруповань, які на певному історичному етапі можуть узурпувати державну владу. Особливої актуальності та надзвичайної важливості ці два принципи набувають у сфері кримінально-правових відносин, яка передбачає найбільш істотні обмеження прав і свобод людини і громадянина. Вони тримають кримінальний закон в певних рамках, оскільки в демократичній і правовій державі останній має стати дієвим засобом охорони основних цінностей (надбань) людства, а не зброєю проти них.

Науковий керівник: к.ю.н, професор, в.о. завідувача кафедри кримінального права № 1 НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» В.І. Тютюгін.

Рубис Иван Александрович

Белорусский государственный университет,

студент, юридический факультет, 4 курс, 1 группа

КАНОНИЧЕСКОЕ ПРАВО КАК ФЕНОМЕН ПРАВООБРАЗОВАНИЯ

Феномен канонического (церковного) права традиционно рассматривается в различных проекциях: историко-богословском направлении, философском аспекте и, безусловно, с точки зрения права. Думается, наиболее методологически обоснованным в контексте юридической науки будет изучение данного вопроса через правовопонимание. Причем, следует отличать точки зрения ученых прошлого и настоящего. Так, В.Г. Певцов предлагает рассматривать каноническое право в объективном и субъективном смысле. В объективном смысле оно представляет собой совокупность всех норм или законов, которыми управляют жизнь и отношения церкви, как видимого самостоятельного общества. В субъектив-

ном же — совокупность различных прав и обязанностей, принадлежащих членам церкви относительно их положению в церковном обществе.

Чтобы обозначить современные тенденции к пониманию изучаемого вопроса, полагаем, следует обратиться к актуальным на данный момент теориям правопонимания. В частности, отправным моментом для нас стал теоретический переход от позитивистского понимания права к естественно-правовому, что позволяет нам по-новому взглянуть на такое социально-правовое явление как каноническое право.

Ряд современных авторов кроме всего прочего определяет церковь как корпорацию, что дает нам дополнительную возможность анализа феномена канонического права с позиций корпоративно-правовых обычаев. Внешняя жизнь церкви как корпоративного общества предполагает существование соответствующего порядка, согласного ее внутреннего существа и назначения. С этим порядком церковь вступает в область права, и притом, как заметил А.С. Павлов, двояким образом: «1) как носительница своего собственного права, т. е. тех норм своей жизни, которые имеют свое основание в самом существе церкви и которыми определяются ее внутренние правоотношения; и 2) как общественный союз, существующий в мире наряду с другими человеческими союзами, политическими и религиозными, и, следовательно, необходимо вступающий в известные к ним отношения».

На основе данного определения мы можем рассмотреть каноническое право как нормативно-правовую систему социально-правового регулирования, осуществляющую свою деятельность посредством взаимодействия церкви как корпорации с иными корпорациями и отдельными лицами путем регламентации поведения людей, их действий, основываясь на санкциях по отношению к нарушителям установленного правопорядка.

Изучая каноническое право в данном контексте нельзя не отметить, что в отечественной (как белорусской, так и российской) науке одновременно используются такие термины как каноническое и церковное право. Вопрос о тождестве данных понятий, естественно, решается неоднозначно. Для больше ясности хрестоматийно изложим классификацию данных терминов, предложенную отечественными учеными.

Каноническое право		
По источнику	<i>Божественное (jus divinum)</i> , основанное на ясно выраженной Божественной воле	<i>Положительное (positivum)</i> , основанное на точно установленных законодательных актах самой Церкви
По сфере регулирования	<i>Внутреннее (internum)</i>	<i>Внешнее (externum)</i>
По способу кодификации	<i>Писаное (scriptum)</i> , когда известные законы были изданы, утверждены и письменно изложены компетентной законодательной властью	<i>Обычное (nonscriptum, per consuetudinem)</i> , если оно хранилось в Церкви путем предания и обычая
По сфере действия	<i>Общее (commune)</i> , законы, обязательные для Вселенской Церкви	<i>Частное (particulare)</i> , законодательные акты, действующие в отдельных Поместных Церквях

Определившись с классическими делениями по различным признакам, проведем дополнительную классификацию по источникам, с целью отграничения понятий. По своей же сущности, каноны носят не правовой, а религиозно-догматический характер, то есть они содержат постулаты христианского вероучения, которые объединены в систему, составляющую само каноническое право. Церковное же право — это право, которое имеет своим предметом регулирование церковно-правовых отношений в государстве, при этом являясь результатом деятельности не только церкви, как источника своего права, но и государства, как власти, определяющей правовой статус церковной организации. Т. е. с одной стороны, каноническое право, в буквальном смысле представляет значительно меньшую часть в объеме права церкви, по сравнению с церковным, охватывающим собой все церковное законодательство до настоящего момента; с другой — каноническое право является более емким понятием по отношению к церковному, проникая за пределы церковного законодательства, так как последнее является его неотъемлемой частью, инструментом, выражающим принципы и предписания канонов, во исполнение основного назначения церкви.

Подводя итог нашей работе, хотелось бы еще раз обратить внимание на основные рассмотренные вопросы:

- 1) теоретически обоснована возможность и актуальность изучения предмета в контексте юридической науки посредством правопонимания;
- 2) заложен базис для дальнейшего рассмотрения феномена канонического права через корпоративное право;
- 3) изучаемое право определено как нормативно-правовая система социально-правового регулирования;
- 4) выдвинуто предложение, позволяющее устранить возникшую неопределенность в применении понятий — «каноническое» и «церковное» право.

Научный руководитель: к.ю.н, доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права юридического факультета БГУ С.А. Калинин.

Сбоева Анастасія Ігорівна

Донецький державний університет управління,
студент, факультет права та соціального управління,
3 курс, група П-08-1

ПРОБЛЕМНІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглянуті основні аспекти та проблеми сучасної демократії, її функції (ціннісна, владна, стабілізацій та підтримки порядку, соціальна, захисна, контролююча, політичної конкуренції). Проблеми демократії розглянуті в аспекті сформульованих функцій. Наведено аналіз шляхів удосконалення демократії.

Демократія являє собою винятково актуальний і одночасно складний і суперечливий об'єкт дослідження.

Ця суперечливість проявляється вже у відношенні до неї вчених. До когорти прихильників демократії варто віднести Ш.Л. Монтеск'є, Дж. Ст. Мілля, К. Поппера, А. Токвіля, Т. Джеферсона, К. Гаєка.

Те, що демократія — це одне з найвидатніших досягнень людства, не викликає в більшості дослідників особливих заперечень. Але те, що вона вкрай недосконала звичайно також не викликає сумнівів.

Мета даної статті полягає в критичному аналізі демократії, її недоліків, а також обґрунтуванні можливостей і напрямків її удосконалення.

Більшість дослідників розглядають демократію як поліфункціональне явище. Однак функції демократії, на жаль, ще комплексно не досліджені сучасною наукою. Різні вчені роблять акценти на окремих її функціях, дають їхні неоднозначні трактування. Завдання цілісного аналізу функціонального поля демократії поки не вирішені. На нашу думку, основними функціями демократії виступають: ціннісна, владна, стабілізацій і підтримки порядку, соціальна, захисна й контролююча, а також функція політичної конкуренції.

Але демократія реалізує свої функції дуже неефективно. По суті вона виступає політичним вираженням ринкового принципу організації суспільства. Демократія — це форма існування політичного ринку, що перебуває в дуже сильній залежності від економічного ринку, що обмежує свободу вибору, конкуренцію політиків і ідей, а також захист прав і свобод, стабільність суспільства й ефективність влади. Така залежність досить часто приводить до злиття олігархічних і політичних груп, жорсткому контролю фінансово-політичних корпорацій за владою. Потрібна певна дистанція між даними ринками. А для цього необхідні діючі механізми розмежування політики й бізнесу, недопущення монополізації влади.

У самій демократії як складному явищі можна виділити політичний, ціннісний, утилітарний, інституціональний, гносеологічний, культурологічний, гендерний, технологічний і ресурсний аспекти, кожний з яких концентрує в собі специфічні її хвороби.

Класичними невиліковними хворобами демократії виступають бюрократія й корупція. Дебюрократизація демократії передбачає жорсткість контролю небюрократичних ланок політичної системи над бюрократичними ланками шляхом перерозподілу функцій і повноважень, а також подальшої децентралізації влади, розширення участі громадян в управлінні за допомогою створення різних дорадчих комітетів, громадських органів планування й місцевого самоврядування, вдосконалення відбору посадових осіб і державних службовців. Демократія не може ліквідувати таку хворобу, як корупція, що знаходить нові форми прояву в самих демократичних її інститутах — політичних партіях і громадських організаціях.

Проблема вдосконалення демократії впирається в нерозробленість більш широкої методології. Мова йде про таке фундаментальне поняття вдосконалення, як «модернізація». При цьому найважливішим фактором розвитку демократії є становлення інформаційного суспільства.

Розвиток демократії принципово неможливий в умовах масової бідності, тому що її природа максимально відповідає природі благополучного суспільства середнього класу. Вона є інструментом забезпечення взаємин,

як вважав ще А. Токвіль, «середніх» людей. В умовах незначності середнього класу вона не може забезпечити рівні можливості. Вона споконвічно несправедлива. І починає використовуватися скривдженими та ображеними для революційної зміни встановленого демократичного порядку. Подолання масової бідності — це ключовий напрям розвитку демократії.

Демократія не мислима без розвитку громадянського суспільства, що є не тільки головним контролером влади, але й носієм цінностей, які наповнюють її зміст. Тільки інститути громадянського суспільства й активних громадян можуть змусити демократичні інститути працювати неформально, правдиво відбивати реальність, виражати інтереси нечисленних олігархічних груп, а більшої частини громадян суспільства.

Отже, демократію можна вдосконалювати тільки при реалізації в суспільстві спеціальної програми розвитку громадянського суспільства, формування політичної активності й демократичної культури громадян.

Таким чином, аналіз проблемного поля демократії показує, що для неї характерна величезна кількість більших і малих проблем, хвороб і вад, які нагромадилися в сучасному суспільстві через її сприйняття тільки в системі завищених цінностей. Проповідуючи відкритість, демократія виявилася закритою для критики й удосконалювання. Таке відношення до неї здатне викликати зворотні хвилі тоталітаризму. Вона повинна розглядатися як інструмент, що постійно розвивається, гуманізації громадського життя й реалізації людей.

Науковий керівник: к.ю.н., професор В.В. Хахулін.

Семеніхін Ігор Вікторович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
аспірант кафедри теорії держави і права

ПРАВОВА ДОКТРИНА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Вітчизняна правова система на такому етапі розвитку, який можна охарактеризувати як стан еволюційної трансформації: відбувається вдосконалення вже існуючих й формування нових правових галузей та інститутів. Це зумовлює активізацію наукових досліджень, в тому числі з тих питань, що в радянській період моністичного праворозуміння з відомих причин не враховувались або ігнорувались ученими-юристами. Однією з таких проблем, що традиційно є однією з стрижневих для зарубіжної правничої науки, проте відносно нової для вітчизняної, є проблема феномену правової доктрини. Д.А. Керімов зазначає, що необхідно відмовитись від формально-догматичного підходу до самої соціальної реальності, від колишнього суто нормативістського тлумачення права, добиваючись відповідності чинного законодавства правовим принципам і цінностям, виходити за межі таких, що встановились, вузькоюридичних

форм досягання відповідних об'єктів, явищ і процесів. Саме на таких методологічних засадах є можливим й необхідним визначення місця й ролі доктрини в правовому житті суспільства.

На початку становлення юридичної науки незалежної України було поставлене питання про необхідність включення правової доктрини, доктринального права до когорти тих проблем, які мають увійти до предмету наукового обговорення у зв'язку із зміною традиційної парадигми радянського права. Аналіз вітчизняної юридичної літератури свідчить про підвищення останнім часом уваги до проблематики правової доктрини, і в першу чергу це стосується галузевих наук правознавчого циклу. Але в цілому наукове знання про правову доктрину є вкрай незначним та має обмежений, фрагментарний характер. Остання належить до тих правових явищ, які не тільки багаторазово змінювали і змінюють свій статус, але і прагнуть розчинитися в науці, судовій практиці, релігії, загальних принципах та інших формах і джерелах права. Разом із тим, важливість й необхідність вивчення правової доктрини зумовлюється низкою причин.

По-перше, з огляду на перспективу входження України в Європейський Союз, нерідко підкреслюється в юридичній літературі, нагальним завданням українських юристів з використанням досвіду країн Заходу, створення цілісної концепції, що враховує особливості розвитку правової системи країни. Іншими словами, мова йде про формування цілісної, логічно узгодженої національної правової доктрини як загальної теоретичної основи правотворчих й державотворчих процесів. Входження України до родини європейських держав, наближення вітчизняного законодавства до стандартів й вимог Європейського Союзу, проекція й імплементація західних демократичних ідей, цінностей у вітчизняну юридичну практику має відбуватись виключно на доктринальних засадах, з урахуванням специфіки традицій національної правової доктрини, звичаїв, менталітету народу, рівня його політико-правової культури, реального стану соціально — економічного, політичного розвитку держави. По-друге, аналіз затяжного процесу реформування держави і права в їх системному зв'язку актуалізує проблему визначення доктрини держави і права України як форматуючої основи завершення реформи і побудови стабільної політичної та правової систем. Саме правова доктрина мала б виступити важливим фактором формування нових та оновлення вже існуючих правових інститутів, галузей права, правової системи в цілому. На думку В.В. Сорокіна, «в умовах пробільності перехідного права головні правові ідеї, що знаходяться в основі діючої правової системи, набувають вирішального значення. Правова доктрина стає стрижнем, визначним елементом, що впливає на всі сторони правового життя в перехідний період. Шляхом доктринального регулювання здійснюється «науковизація» перехідного права, розгортання його інтелектуально-гуманістичного змісту». Саме доктрина завдяки своїй авторитетності, переконливості, впливовості, науковій достовірності, аргументованості в умовах пробільності перехідного права найбільш прийнятні і «безпечні» при вирішенні юридичних колізій і спорів і повинні відігравати ключову роль в побудові нової правової системи. По-третє, важливість й необхідність розробки проблематики правової доктрини пояс-

нюється більш масштабними й глибинними причинами, що знаходяться в площині праворозуміння, історичного розвитку й становлення самого феномену права, з'ясування й пояснення ідентифікаційних ознак тих чи інших правових сімей, специфіки окремих національних правових систем тощо. Наприклад, ретроспективне дослідження доктрини, що протягом не одного століття панувала в романо-германській правовій системі — шлях до з'ясування історичних особливостей, специфіки становлення юридичної думки, практики, правових традицій континентальної Європи. Відзначимо, що хоча феномен правової доктрини завжди привертав увагу вчених, але й дотепер не вироблено єдиного підходу до розуміння самого поняття «правова доктрина». Вважаємо, що плюралізм в трактуванні правової доктрини, варіативність у визначенні змістовного наповнення поняття, яким позначається це правове явище, пояснюється різноманітністю поглядів учених на сам феномен права, їх прихильністю до тих чи інших підходів до праворозуміння, а також специфікою того напрямку юридичної науки, тематики правових досліджень, де вживається це поняття. На наш погляд, правова доктрина — це система усталених наукових ідей, поглядів на питання правового регулювання, які відповідають національним правовим традиціям, відображають й узгоджуються з специфікою менталітету, звичаями народу, рівнем його політико-правової культури, реального стану соціально — економічного, політичного розвитку держави, здобули загальну поширеність й визнання, є вагомим чинником, що впливає на правотворчу, правозастосовну, правотлумачну діяльність в державі.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», перший віце-президент НАПрН України, О.В. Петришин.

Тібеж Олеся Святославівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 18 група

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ОЧИМА ДЕМОКРАТІЇ

З часу отримання незалежності українське суспільство стало на шлях демократичного розвитку. З цим пов'язана поява абсолютно нових процесів та механізмів реалізації, становлення й утвердження інституту демократії. Тому дослідження сучасних уявлень про український конституціоналізм і тенденції становлення демократії в Україні повинні забезпечити підґрунтя для розуміння процесів і перспектив їх розвитку.

Точиться багато думок, стосовно визначення конституціоналізму, яке дасть найширше і водночас найточніше уявлення про дане поняття. Хотілося б надати певні з них, але вже кожному з нас обирати, яке з них для нас найближче. Отже, конституціоналізм, як сфера юридич-

ної теорії і політико — правової практики, є політико-правовим інститутом, спрямованим на демократичну трансформацію українського суспільства, на юридичне забезпечення його прогресу. На думку ж американського професора М. Розенфельда, до сучасного конституціоналізму входить обмеження державної влади, відданість верховенству права та захист фундаментальних прав. Конституціоналізм може існувати і без писаної конституції, але без верховенства права він перетворюється на абстракцію, яка не має жодного практичного значення. Професор Ю. Тихомиров розглядає конституціоналізм як складне явище, що містить: 1) конституційні ідеї та категорії, які відображають первісні базисні цінності суспільства; 2) масову конституційну свідомість громадян; 3) конституційні норми, акти, інститути; 4) конституційний порядок як процес та стан реалізації конституційних норм. Історичний вимір конституціоналізму вимагає звернення до цивілізаційних цінностей і традицій, укорінених у правовій свідомості та суспільних цінностях, до сприйняття досвіду і діалогу між конституційними суддями та іншими практичними працівниками, які покликані охороняти і плекати конституційні цінності тих країн, що належать до однієї цивілізаційної традиції.

Для В. Шаповала, конституціоналізм — це режим взаємостосунків між державою та суспільством, при якому головною метою є права і свободи, їх гарантування і охорона. Конституціоналізм є одним із вирішальних факторів розвитку сучасної демократичної держави, суть якого проявляється у факті наявності конституції, а також у її активному впливі на політичне життя суспільства, верховенстві і визначальній ролі конституції як основного закону в системі чинного законодавства, опосередкованості політичних відносин конституційно-правовими нормами, конституційній регламентації державного ладу і політичного режиму.

Останнім часом в науковій літературі все частіше зустрічаємо поняття «глобальний конституціоналізм». Воно набуло не тільки системного характеру, але й багато варіантів стосовно етимологічного визначення та змісту. З погляду такого етимологічного інструментарію як порівняльний аналіз розвитку національних конституційних моделей, історії розповсюдження і експансії європейського й американського конституціоналізму, можна дійти висновку про початок активних процесів формування певного світового конституційного симбіозу під дією глобалізації. Необхідно зазначити, що сучасний конституціоналізм з інтенсивною діяльністю міжнародних організацій отримує додатковий імпульс для розвитку. В цьому аспекті діяльність Ради Європи і Європейського Союзу додає феномену конституціоналізму європейських держав багаторівневий характер. Глобальний конституціоналізм, що формується, впливає на конституції національних держав, ставлячи під питання їх статус носіїв вищого суверенітету та безумовність легальності їх правових систем. Глобальний конституціоналізм впливає на національне конституційне самовизначення в частині ідеї самоврядування, форм демократичної участі, розподілу владних компетенцій і демократичного представництва.

В моєму розумінні, конституціоналізм у сучасному широкому розумінні терміна — це прямування до демократичної конституційної держави, в якій Основний

Закон закріплює головний принцип демократичного конституційного ладу, а саме — народовладдя. Саме через призму конституціоналізму ми розуміємо правовий образ держави як цілісного явища. Не можливо говорити про народовладдя в країні, якщо відсутнє таке явище як конституціоналізм.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В.І. Кичун.

Ткаченко Ганна Геннадіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,

3 курс, 4 група

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І СУЧАСНЕ ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІ НАУКОВІ КАТЕГОРІЇ

Ефективність сучасного розвитку Української держави значною мірою залежить від належного функціонування базових демократичних інститутів, серед яких чільне місце належить принципу верховенства права. Дійсно, зазначений принцип є основою у належному захисті прав людини та стрижнем і мірилом демократичних перетворень. Він, зокрема, значною мірою впливає на стан праворозуміння в суспільстві, серед основних різновидів якого традиційно називають «школу природного права» (чи природно-правовий підхід), «юридичний позитивізм», «соціологічний напрям у правознавстві» та «психологічну школу права». Вони відрізняються один від одного згідно з різними поглядами і підходами до характеристики самого права.

Деякі елементи принципу верховенства права зародилися ще в античні часи, і зазнали відчутної еволюції за довгий шлях розвитку аж до сучасності. Зазначений принцип є одним з базових політико-правових інститутів та регуляторів суспільних відносин. У ст. 8 Конституції України, зокрема, зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. У ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України під назвою «Верховенство права» вказано: «Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Посилання на наведений принцип зустрічаємо і в інших нормативно-правових актах, що свідчить про його розповсюдженість та можливість реалізації в практиці суспільно-правових відносин.

Цей принцип тісно пов'язаний з праворозумінням та правомірною поведінкою особи. Дійсно, у сучасній демократичній державі принаймні формально визнається, що права і свободи людини є основою розвитку державності та національної правової системи.

Разом з тим, позитивне право, втілене в офіційних актах держави, не в змозі в повній мірі відобразити сутність верховенства права. Воно може лише засвідчити наявність чи відсутність певних елементів верховенства

права у рамках юридичної системи. Тому доцільним в даному випадку є інший підхід, який завдяки інтегральному характеру принципу верховенства права сприймає його як сучасний «Закон Природи», а саме природно-правовий. Звідси логічно випливає положення про те, що найбільш тісним є взаємозв'язок принципу верховенства права саме з природно-правовим підходом. Відомо ж, що людина народжується на світ з певними правами і свободами, які є невідчужуваними, а відповідно до положень школи природного права, всі норми права мають ґрунтуватися саме на об'єктивних (природних) засадах, що не залежать від волі людини і суспільства. Так, зокрема, С. Головатий у цьому сенсі слушно стверджує, що «верховенство права» немає нічого спільного з поняттям «право» у його позитивістському розумінні і є ідеєю виключно природного права.

Тому, ґрунтуючись на вищесказаному, можна зробити висновок, що на особливу увагу заслуговує природно-правовий підхід, в якому якнайповніше втілюється принцип верховенства права, і який відповідає сутності та призначенню правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Установ Юрій Ільдарович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 16 група

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВИ

Після проголошення незалежності, 24 серпня 1991 року, Україна будує суверенну державу. На початку XXI століття вона починає все більш впевнено і рішуче розвиватися у напрямку реалізації основних цінностей демократії. Народ України прагне зробити свою державу правовою, демократичною, соціальною. Підтвердженням цього є закріплення в ст. 1 Конституції нашої держави, того, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Дана робота присвячена актуальній темі сьогодення української державності — чи дійсно Україна є правовою, демократичною державою, чи лише державою, орієнтованою на досягнення цієї мети.

Об'єктом мого дослідження є: громадянське суспільство та правова демократична держава у їх взаємозв'язку.

Рівень розвитку України та її відповідність поняттю «правова та демократична держава», перспективи та можливості України в процесі побудови демократичної моделі суспільства є **предметом** мого дослідження. На основі критичного аналізу сучасного становища в державі планувалося дослідити не тільки перспективи Ук-

раїни в цьому питанні, а й реальність існування правової демократичної держави в Україні взагалі.

Провівши аналіз питань, пов'язаних з поняттям правової держави, громадянського суспільства та порівнявши, наскільки відповідає сучасна українська реальність цим демократичним поняттям, ми можемо прийти до наступних висновків.

Перш за все слід сказати, що розвинуте громадянське суспільство виступає першоосновою правової демократичної держави. Тому для її утворення повинно існувати громадянське суспільство. Проте воно не може сформуватися внаслідок прийняття певного нормативного акту чи проголошення якихось цінностей. Для його створення держава повинна застосувати комплексні перетворення в суспільстві, які дали б змогу самостійно розвиватися недержавним організаціям без насильницького втручання з боку держави. З іншого боку, як громадянське суспільство, так і правова демократична держава є, на мою думку, більш абстрактними поняттями, оскільки вони є напрямком, метою, до якої прагнуть демократичні держави світу. До такої мети прагне і Україна.

Якщо говорити про відповідність законодавства України (на прикладі аналізу Конституції України) принципам правової демократичної держави, то так, дійсно, Україна закріпила всі основні демократичні цінності і заклала передумови для розвитку правової держави на її території. До таких принципів ми можемо віднести :

- забезпечення верховенства права у всіх сферах життя (ч. 1 ст. 8 Конституції) і верховенства Конституції України (ч. 2 ст. 8 Конституції);
- реалізація чіткого розподілу функціональних зобов'язань між гілками влади — законодавчою, виконавчою, судовою, що підтверджується ст. 6. Конституції України;
- створення механізму взаємної відповідальності особи і держави. У відносинах між державою і громадянином з'явилися принципово нові положення: самообмеження державної влади стосовно людини (ст. 19 Конституції);
- забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Базисною є ст. 3 Конституції: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»;
- чітке і неухильне дотримання законності. Конституція України головну відповідальність за встановлення і підтримку законності покладає на державу та її органи (ст. 6, 19, 116, 119, 147 та ін.);
- підвищення політичної і правової культури громадян, формування правової свідомості.

Проте, практика показує наскільки ще далеко знаходиться українська сучасність від проголошеної мети. Багато того, що можливо зробити для формування підґрунтя правової демократичної держави (пропаганда права, виховання молоді у дусі поваги до основних демократичних цінностей, додержання основних права і свобод особи) не виконується. Таке відношення до реалізації поставленої мети говорить про небажання або неспроможність держави виконати покладені на себе зобов'язання. Звідси випливає і відповідне відношення населення до органів державної влади, і зневіра громадян України у можливості побудови держави, яка б

повно і всебічно захищала їхні права і надавала можливості для самореалізації.

Перед нами постало нелегке завдання, за ефективність виконання якого повинна відповідати не лише держава, а й кожен громадянин, адже не в останню чергу саме від підтримки і згуртованості громадян залежить досягнення тих високих цілей, які поставила перед собою Україна. Тому здійснення усіх накреслених заходів, спрямованих на побудову правової демократичної держави, повинно стати для міжнародного співтовариства доказом прагнення України до втілення в життя принципів гуманізму і демократії, що являються основою нашої державності.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Шупілов Леонтій Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права

ДО ПИТАННЯ ПРО КАТЕГОРІЮ «НАРОД»

Слово народ вже давно виступає однією зі «святих корів» публічної політики, до якого намагаються апелювати з будь-якого більш-менш значимого приводу. І тут виявляється, що ця категорія не має однозначного загальноновизнаного власного трактування. Така невизначеність зумовлює перманентний песимізм щодо його існування як політико-правового явища на зразок сентенцій, що «народ, нація, як збірне поняття є нічим іншим, як конструкцією людського розуму» (К. Люшер) або «ніхто не міг пояснити, що він мав на увазі під нацією» (К. Поппер).

Причина такої невизначеності криється в тому, що категорія «народ» онтологічно існує в різних соціальних вимірах, а відтак неоднаково матеріалізує себе в політичній, культурній, духовній, національній та інших площинах. Природно, що знаходження даної категорії в сфері інтересів різних наукових систем обумовлює і наявність відповідної кількості неоднакових визначень цього явища.

Проте, і в юриспруденції розуміння народу є доволі суперечливим. Так, в конституціоналізмі народ стало визначається як єдність людей, об'єднаних певним політико-правовим зв'язком із конкретною державою. Але ця ж засада не може застосовуватися в міжнародному праві. Закріплення в міжнародно-правових актах права народів на самовизначення створює ситуацію існування двох народів, які мають відмінні критерії тлумачення себе в такій якості. З одного боку, за конституційним правом, в межах країни існує один народ, який визнається таким за критерієм громадянства (підданства) даної держави, а з іншого, — в межах цього народу (а відтак, також володіє громадянством цієї держави) виникає (існує) певна спільнота, яка теж визнається народом, але вже за міжнародним правом, і в такій якості має право на самовизначення аж до створення нової, власної держави.

На наш погляд, вирішення вказаної двозначності лежить в аналізі поняття народу в двох онтологічних площинах: громадянській (через політично-правовий зв'язок із певною державою) та національній (через наявність ідентифікуючих об'єктивно-матеріальних та суб'єктивно-психологічних рис).

В громадянському аспекті народ виступає темпорально мінливою категорією, її наповнення визначається відповідно до ступеню цивілізаційного розвитку епохи. Політична еволюція категорії «народ» йшла шляхом розширення її якісної (вплив на державу) та кількісної (збільшення складу) характеристик. Як результат, в сучасній демократично-правовій традиції народ (незважаючи на етимологічне застосування різних термінів — нація (політична) та народ), визначається через призму громадянства держави.

Проте вказана позиція не може бути визнана універсальною відносно будь-якої моделі державності. Це може бути обґрунтовано через наступний історичний приклад: народ, насильно інкорпорований до складу іншої держави (внаслідок втрати власної державності), припиняє своє існування, чи зберігає окремість? Так, народ козацької України шляхом чергового поділу своєї держави перетворювався на підданих Російської імперії та Речі Посполитої, а останні, — через наступний поділ, підданими вже Австрійської, Пруської монархій та знову ж таки підлеглими Російської імперії. Яка кількість утворюється народів із народу Гетьманщини: один, частини двох, чи частини трьох?

З наведеного стає очевидним, що визначення народу як єдності громадян держави має право на існування лише за тих умов, за яких ніколи не можуть виникнути вказані проблеми, що можливо лише за режиму індивідуальної й колективної рівності та свободи, а відтак лише за демократично-правової організації суспільства. Таким чином, можна констатувати, що загальне громадянство як юридичний модус категорії «народ» є відносно новітнім явищем (генетично пов'язаний з епохою буржуазних революцій) ствердження ліберально-демократичних теорій та практики в Європі. Саме ж громадянство, підданство або інша форма отождолення із певною державою є наслідком, способом зовнішнього вираження вже самоідентифікованого народу. А відтак в основі громадянського народу лежить певна історично-територіальна спільнота, яка «мислить в собі», і здебільшого містить етнічне ядро.

Національний аспект народу найбільш увиразнюється у бездержавних народів, у державних же він переломлюється через «reason d'état», — державний інтерес. За демократичної форми державоутворююча нація виступає субстанцією народу, а відтак національний фактор народу відіграє інтегруючу функцію щодо самого себе. Такі інтеграційні процеси зумовлені тим, що в умовах впровадження засад рівності, свободи та справедливості, визнання ролі більшості та гарантування прав меншості, соціокультурна середина нації еволюціонує на цивілізаційне середовище народу в цілому.

В недемократичних полінаціональних спільнотах, інтерес держави вимагає уніфікації соціального життя під певний стандарт, який об'єктивно спирається на домінуючий етнос. А відтак, «уряди поліетнічних країн як в силу ідейних міркувань, так і під впливом тиску знизу, з боку

свої головної соціальної опори — домінуючого етносу, прагнуть домогтися «національної єдності» у максималь-но короткий термін» (О. Крилов). Застосування в таких умовах неправових засобів є неминучим кроком. Утво-рення народів навколо неосновних націй в недемокра-тичних полінаціональних державах є можливим, хоча й доволі ускладненим. Підтвердженням такої реалізова-ної можливості є референдум 1991 року в Україні.

В демократичних полінаціональних державах (де національні народи реалізують своє право на самовиз-начення, лишаючись в межах єдиної держави) народ виступає як багаторівневе явище — громадянський на-род як спілка національних (історично-територіальних) народів. Зокрема в правовому полі Російської Федера-ції існують одночасно народи Татарстану, Туви, Башкор-тостану тощо, так і народ Росії, який і складається з усіх національних народів в межах російської держави. Ду-мається, що саме в такому ракурсі доцільно трактувати статтю 3 Конституції Російської Федерації, яка встанов-лює, що «носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Російській Федерації є її багатонаціональний народ».

Шишко Оксана Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ВЧЕНИХ ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

Мислителі всіх часів прагнули створити ідеальне суспіль-ство, де б панували мир, щастя, соціальна справедливість, а люди були вільні, рівні у правах. Пошуки соціального механізму справедливого розподілу суспільних благ між людьми тривають і нині, а сама ідея ототожнюється з де-мократією. Аналіз феномену демократії є актуальним в Україні, яка творить сьогодні нову соціальну, правову державу.

Теоретико-методологічні підходи до визначення де-мократії активно розробляються в зарубіжній і вітчиз-няній політичній науці. Інтерес учених зрозумілий, якщо врахувати важливість демократизації для становлення нових політичних режимів у постсоціалістичних країнах для повноцінної діяльності політичних систем і грома-дянського суспільства. Б. Баді, Б. Гуггенбергер, Р. Даль, Р. Дарендорф, Х. Лінц, Д. Растоу, С. Роккан, Дж. Сарторі, Р. Таагепер, А. Турен, С. Гантінгтон, Е. Хейвуд, Ф. Шміттер ретельно вивчають це поняття, аналізуючи його реаль-ної дії, взаємозв'язок партійних і виборчих процесів у де-мократичних режимах.

Демократія, у звичному розумінні, — це влада на-роду, а в ширшому сенсі хрестоматійним стало знаме-ните формулювання, яке надав демократії А. Лінкольн у «Геттисберзькому зверненні» 1863 р. Він присягається перед «лицем славних полеглих», що «ця нація в державі Божій дасть нове народження свободі і що правління, яке

належить народу, здійснюється народом і служить наро-ду, ніколи не зникне з лиця Землі». По-іншому це звучить так: «Клянемося, що полегли не віддали своє життя за-дарма, що наша нація, Господом благословенна, знайде відродження свободи, що правління народу, зумовлене народом, для народу ніколи не зникне з лиця Землі». Тут виражено різні аспекти й ознаки демократії: вона вихо-дить із самого народу, здійснюється народом і в інтерес-ах народу. Значення демократії як влади для народу має перспективу, в якій вона розглядається як мета держави, якої може досягти політичний і соціальний рух. Це визна-чення, де демократія ототожнюється з народовладдям, класичне, універсальне, воно може застосовуватися до будь — якого історичного типу демократії як носій за-гальнолюдських цінностей, як державний лад, що ґрун-тується на владі народу і гарантує залучення його до процесу прийняття політичних рішень.

Сучасні вчені, як правило, вважають, що класичне визначення демократії як народовладдя вже неперекон-ливе, а народ через свою численність не може управля-ти країною. Такого ж підходу до демократії в її класично-му визначенні дотримувався і Г. Моска, коли писав, що «кожне суспільство створює правлячий клас. Всебічний контроль з боку народу неможливий. Проте ступінь чут-ливості правлячого класу до бажань народу і реакція його на результати виборів залежать певною мірою від конституційної системи, переважаючої ідеології та со-ціальних настанов. Доктрини і конституційні процедури забезпечують абсолютний народний суверенітет і владу більшості, які є слабкими стримуючими факторами для правителів. Оскільки більшість ніколи не правитиме, до-ктрини і процедури такого роду вручають необмежену владу правлячій меншості, яка претендує на право ре-презентувати більшість. Отже, ніде тиранія не імовірніша, ніж у суспільстві, де конституційна система і панівна ідео-логія легітимізують необмежену владу більшості» Тож, ре-альні важелі влади і вплив на маси зосереджені в руках окремих осіб і інститутів, які репрезентують волю грома-дян. Але для демократії принципово важливо, щоб народ виступав як джерело влади, а органи держави формува-лися через процедуру виборів громадянами, які мають рівні політичні права. Саме тому трактувань демократії у сучасній політичній науці нараховується кілька сотень і всі вони доволі широкі.

Зокрема, при вивченні даного феномену в політо-логії увага акцентується на дослідженні демократії як форми правління, що визначається, виходячи з джерел влади уряду і цілей, яким він служить, та з процедур фор-мування органів влади. Політична наука пройшла у своє-му аналізі демократії три стадії і зберегла, на наш погляд, три підходи до пояснення суті цього феномену: тради-ційний інституціоналізм, який сприймає демократію як максимальну законність; біхевіористський (поведін-ковий) підхід; функціоналістський підхід, який поєднує елементи перших двох підходів і наголошує саме на ре-альному функціонуванні інститутів демократії на основі конституційних норм, враховуючи поведінку політичних акторів — громадян і політичних груп. Дослідники часто дотримуються процедурного визначення демократії. Це певна процедура і результат діяльності, які утворюють складну і впорядковану систему переговорів у владі, у суспільстві і між владою і суспільством щодо цілей сус-

пільного розвитку, засобів їх досягнення та розподілу ресурсів.

У світовій політичній думці популярна дефініція сучасної демократії — поліархія, яку відродив Р. Даль. Це не система влади, яка втілює в собі демократичні ідеали в усій повноті, а правління, доволі наближене до таких ідеалів. У контексті сучасності поняття підкреслює політичний плюралізм і здатність інститутів демократії забезпечувати взаємодію й узгодження інтересів індивідів і груп без втрати їх самостійності та принципової рівності. В. Даль вказує на неможливість реалізації класичної демократії: «Ніхто, крім, можливо, фанатика, не бажає досягнення двох цілей — політичної рівності і народного суверенітету — за рахунок інших. Ми повинні запитати себе, наскільки ми здатні пожертвувати дозволяям, злагодою, стабільністю, доходом, безпекою, прогресом, статусом тощо для досягнення більшого — політичної рівності. У житті майже ніхто не вважає, що політична рівність і народний суверенітет варті того, щоб принести в жертву ці блага».

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Щетко Максим Михайлович

Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
4 курс, 11 группа

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ

Демократия представляет собой такой политический режим, который с одной стороны является весьма ценным достижением современной цивилизации, а с другой содержит в себе потенциальную угрозу превращения в средство узурпации власти и диктатуры. Именно второй аспект проявления демократии доминирует сегодня в большинстве государств с демократическим политическим режимом. Это свидетельствует о том, что в современном обществе наблюдается кризис демократии.

Важнейшей предпосылкой обеспечения демократии в государстве служит его информационная безопасность. Информационная система государства является сферой, где аккумулируются сведения, имеющие исключительное значение для обеспечения стабильности, общественного порядка, развития и управления в государстве. В случае, если не обеспечена безопасность данной системы, возникает реальная угроза замещения доминирующего влияния информации, изначально существующей в рамках национального поля, аналогичным влиянием информации извне (вне национального поля). Это создаёт опасность уничтожения демократии и узурпации власти. Соответственно, информационная система государства нуждается в защите от влияния и внедрения инородных элементов, способных пошатнуть устои демократического государства.

Информационная безопасность является непосредственным выражением безопасности военно-политической, так как в современном мире, прежде чем поднять в воздух бомбардировщики, против страны — «жертвы» ведут «информационную войну» по всем направлениям.

Информационная агрессия нынешнего века характеризуется определённой спецификой, заключающейся, главным образом, в возможности вводить в заблуждение и обманывать огромные массы населения, используя лишь СМИ.

Современная война, особенно та, которая ведётся в глобальном масштабе, характеризуется применением качественно новых, научно сформулированных и обоснованных средств и приёмов достижения желаемого результата. Одним из таких средств и приёмов является «консциентальное оружие». Оно выступает наиболее опасным и практически непреодолимым информационным оружием в современном мире. Это означает, что высокоразвитые государства имеют возможность незаметно и практически безнаказанно подменять цели иных (менее развитых) государств на свои собственные. Использование социальных мифов, искажение и подмена понятий (глобализация, борьба с международным терроризмом и др.) являются, по сути, формами непосредственного выражения такого оружия.

Следует иметь в виду, что прежде чем формулировать аспекты информационной безопасности необходимо определить угрозу в целях придания им конкретного практического вектора.

В современности непосредственная угроза для национального государства и его политического режима исходит от «англо-американской» цивилизации как концентрированного воплощения определённой цивилизационной направленности, своеобразной «духовности» и системы взглядов, противоречащей «духовности» национального государства. Международные организации, в которых эта цивилизация доминирует (в особенности НАТО — в силу огромного военно-политического потенциала), выступают воплощением самой непосредственной угрозы.

Информационная безопасность, по меньшей мере, должна базироваться на методах противоборства, аналогичных тем, что применяются к национальному государству субъекты, представляющие для него угрозу. В связи с этим возникает необходимость в создании международной организации, противостоящей аналогичному образованию, стремящемуся к влиянию на информационную систему государства. Эта организация должна соответствовать аналогичному образованию по всем параметрам: быть полноценным военно-политическим блоком; иметь соответствующий уровень взаимодействия, отлаженности совместных действий и оперативности принятия важных решений; иметь соответствующий объём военного потенциала и технических возможностей.

Следует отметить, что прообраз такой структуры уже существует, и Беларусь является её полноправным членом. Речь идёт об ОДКБ (Организация договора о коллективной безопасности). Проблема заключается в необходимости качественного реформирования данной международной организации по всем вышеперечисленным параметрам.

В рамках созданной (существующей) международной структуры необходимо разработать комплекс мер в сфере управления информационным пространством. Эти меры должны способствовать эффективному и оперативному информационному противодействию угрозе извне.

Особенно важным моментом является установление факта начала информационной агрессии: оно должно быть бесспорным и вести к автоматическому запуску процедуры комплексной реакции на неё. В этой связи актуальным вопросом становится необходимость международно-правового регулирования ответной военно-информационной реакции на угрозу извне.

Необходимо также иметь в виду, что самооборона относительно слабого государства может быть эффективной только пока она исходит из принципов асимметричности и неадекватности ответов. Отпор должен наносить агрессору качественно больший ущерб, чем тот, который намеревается нанести он. Только в этом случае агрессия станет невыгодной для её инициатора.

Научный руководитель: к.ю.н., заместитель декана юридического факультета БГУ А.В. Шидловский.

Янакєва Каріна Маратівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 19 група

ПРАВА ЛЮДИНИ І ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Права людини — один із найважливіших соціальних і політико-правових інститутів, який об'єктивно є мірилом досягнень суспільства, показником рівня його цивілізованості. Адже саме за допомогою цього інституту особистість долучається до матеріальних і духовних благ суспільства, до механізмів влади, законних форм волевиявлення і реалізації власних інтересів. Від рівня забезпеченості права залежить ступінь досконалості самої особистості, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека.

Незважаючи на тісний зв'язок між правами людини і верховенством права, відносини між ними не завжди були безмарними. Напруга між верховенством права і певними видами прав людини зберігається донині. Історія становлення прав людини, як відомо, своїм корінням сягає глибини віків. Проте саме поняття «права людини» було сформоване лише в епоху Просвітництва завдяки зусиллям представників доктрини природного права, а сам термін «права людини» вперше з'явився у французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р.

Основні природні права людини на зорі їх офіційного визнання і закріплення поширювалися головним чином на три цінності — життя, свободу, власність. Основне призначення цих прав полягало насамперед в обмежен-

ні влади держави над людиною, забезпеченні автономії особистості від державного втручання у найважливіші для людини сфери життєдіяльності.

Як невід'ємна складова ліберальної доктрини з її ідеалами свободи, демократії, індивідуальних прав людини, які зводилися виключно до прав «першого покоління» — громадянських і політичних, — формувалася концепція верховенства права, основоположником якої вважається англійський конституціоналіст А. Дайсі.

Відповідно до цієї концепції основне призначення верховенства права полягає в гарантуванні свободи особистості, убезпечуванні її від довільного втручання держави та її органів, захист життя, власності, інших індивідуальних прав людей та забезпеченні їхньої юридичної рівності.

Як концепція верховенства права, так і доктрина правової держави ґрунтуються на утвердженні таких цінностей, як функціонування держави, зв'язаної вимогами верховенства права; дотримання принципу рівності громадян перед законом і судом; охорона прав і свобод людини, зокрема за допомогою ефективного і неупередженого правосуддя тощо.

Законотворчий процес і практика правозастосування показують, що реалізація принципу верховенства права на сьогодні стикається з рядом проблем. Часто застосовуються закони, які жодним чином не вписуються в концепцію природного права, відірвані від природних прав і свобод людини, порушують їх. На відміну від багатьох інших європейських країн, громадяни України не мають права безпосереднього звернення до Конституційного Суду із скаргою на закони, які звужують їх конституційні права або суперечать Конституції.

Головним обов'язком держави, згідно зі статтею 3 Конституції України, є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Принцип верховенства права означає, що у правовій державі має панувати закон, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних — повагу до законів та органів влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Яценко Анастасія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ПРОБЛЕМИ

Після розпаду союзу в постсоціалістичні країни пройшли тяжкий перехідний етап, який був досить різким та неочікуваним, власне, для суспільства. Адже уряд краї-

ни прагнув якнайшвидше знищити (завчасно не замінивши на нові) ознаки комуністичного ладу.

Новим політичним режимом України після її виходу з СРСР та здобуття незалежності стала демократія, що панувала на той час у більшості країн Європи.

Остаточне легітимне застосування терміну «демократія» до України було закріплено в основному нормативно — правовому акті держави — Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава».

До розбудови демократії в країні належить створення різних громадських інститутів та організацій, активна позиція суспільства у прийнятті рішень, дія норм права, політична стабільність та безпека громадян. Не один раз українське суспільство отримувало шанс вийти на новий рівень демократичних відносин. Взяти хоча б події 2004 року, що дали українцям можливість створення справжнього активного суспільства. Помаранчева революція стала яскравим прикладом реакції українського народу на порушення владою виборчого законодавства та конституційних прав громадян. Фактично це була невелика спроба громадянського суспільства продемонструвати свою здатність контролювати владу. Але питання це до кінця не вирішено. Досі залишається актуальною *проблема* дотримання всіма гілками влади положень Конституції України. І хоч Помаранчева революція і привела нас до зміни влади, проте вона не стала остаточним кроком на шляху до правильної демократії.

На даний час проблемою залишається нерозуміння громадянами України істинного значення «демократії». Більшість її сприймають як «моє право на рішення/думку/вчинок», тоді як насправді демократія несе в собі більше ніж «власне/особисте право», в жодному визначенні демократії ви не знайдете слова «я», «ти» чи «він», а натомість говоритиметься про «народ», «колектив», «суспільство», «громада» і т. д. А що це означає? Як на мене — це означає відповідальність за своє рішення чи вибір, усвідомлення його наслідку для решти суспільства.

В Україні термін демократія люди розуміють як «всездозволеність». Так, демократія це влада народу, але й влада закону! Інакше, якщо не дотримуватись закону то ця демократія переходить в анархію.

Національна ідея в Україні так і не переросла в ідеологію, не була закріплена остаточно. Не відбулося вчасного перенесення акценту з «незалежності від...» на «незалежність для...».

Щоб вирішити ці проблеми, та, нарешті піти правильним шляхом демократичних змін, перш за все потрібно кожному почати змінювати себе, свої пріоритети та принципи, що стосуються нас та своєї країни.

Демократія має бути обмеженою сильним лідером, сильною владою, яку сам народ і обирає.

У нашій країні занадто багато людей, які плывуть за течією. Тобто треба створити правильну течію і вони в неї ввійдуть... Для цього потрібний міцний і кількісний стрижень свідомих, освічених українців як молодих так і старих, які навчать країну робити правильний вибір, які навчать своїм прикладом інших людей бути людьми.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Chernopyschuk Iana

*postgraduate student of constitutional law department
at the National University «Odessa Law Academy»*

EUROPEAN LEGAL VALUES IN THE DIMENSION OF CONSTITUTION OF UKRAINE

The problem of future coexistence of separate legal systems at the measures of European legal space is increased under the conditions of future Ukraine integration to the European Union. This is provoke a necessity of indicating the legal values in the constitutional norms which are in correspondence to recognized European values for defining the Ukrainian legal system "adaptability" to European standards.

Scientists affirm that European Union is better understands as main organization of European international community which is funded on "thin" postnational collective identity defined by liberal values and norms of national and international law. For instance, Kalzen have indicated that respect of human rights, peace, democracy, economy which is based on private property and supported by stable welfare of state, close relations with neighbor countries and NATO as well as relations with other organizations of security are define the phenomenon of "modern" European state.

To explain the term "common values" it is ought to be mentioned that it have been factually used, but it was not legally entrenched in the EU law. Reference to the "common values" has been applied in treaties signed by EU with other states. Finally, the definition "common values" was established in the project of Constitution of EU in 2003, but without expressing their content normatively. Properly in Lisbon Treaty the respect of human dignity, freedom, democracy, equality, rule of law and respect of human rights as well as respect to national minorities were recognized as fundamental values of European Union.

It is ought to be mentioned that at the edition of Maas-tricht Treaty (before it redaction by Amsterdam Treaty) the follow statement were expressed: "The Union shall respect fundamental rights, as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed in Rome on 4 November 1950 and as they result from the constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community law."

Compare of the system of human rights and fundamental freedoms, established in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 and protocols to it, with the system of rights and freedoms of man and citizen, established by legislation of Ukraine, is proved that Ukrainian legislation generally contents the analogical catalog of rights and freedoms even if some of them are differ by the terminology of conventional definitions. Norms of national legislation of Ukraine are coinciding in the next positions: respect of human rights (the same is in art. 21, art. 22 of the Constitution of Ukraine), rights on life (the same is in art. 3, art. 27 of the Constitution of Ukraine), prohibition of torture (the same is in art. 28 of the Constitution of Ukraine), right on fair trial (the same is in art. 55 of the Constitution of Ukraine), assign-

ment of punishment only according to the law (the same is in art. 58, art. 61, art. 62 of the Constitution of Ukraine), freedom of assembly and association (the same is in art. 36, art. 39 of the Constitution of Ukraine), right to an effective remedy (the same is in art. 59 of the Constitution of Ukraine) and other.

Ukraine is not removed from participation in inheritance of common European legal tendencies and application the norms of European law system to the national legal order. Those processes are ensured by competent European institutions and organizations of the Council of Europe. Consequently, at the Opinion of Venice Commission "On the constitutional situation in Ukraine" as of December 17, 2010 the Venice Commission admitted the milestones of Ukrainian constitutionalism which are correspond with European democratic values and the facts of state and political system which were not overridden nevertheless the results of some constitutional reforms. There were indicated the necessity of strengthening the stability, independence and effectiveness of state institution by strict division of competence and effective checks and balances, implementation of additional mechanisms and procedures of parliamentary control on the activity and intentions of executive power. However, they also admitted the features of European democratic culture at the content of Constitution of Ukraine. For example, at the Opinion of 1997 on the Constitution of Ukraine 1996

the Venice Commission stressed that principle of the rule of law is clearly established in the text of the Constitution of Ukraine.

In regard to above said it is possible to resume that the content of Constitution of Ukraine is filled up with European legal standards of human rights. The problem of low level of factual europeanization of constitutional order of Ukraine is lead in the mistaken of their application. Notwithstanding the historical traditions of Ukrainian constitutional development the constitutionalism and its components according to the modern understanding were "borrowed" on our "legal ground" from the foreign social, political and legal reality with the failure of rules of judicial continuity, and intersystem migration of legal forms, especially at the first stages of formation the new constitutional order in Ukraine. To achieve the appropriate level of adoption the western law tradition it should be made the narrow and systematic application of European standards through formation and functioning the legal and state institutions, institutions of civil society and their cooperation with state, implementing the rule of law in all spheres of life as well as unconditional recognition of high legal effect of Constitution of Ukraine.

Scientific adviser: Doctor of law science, Professor Mark Orzikh.

Секція 2

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ТА ГАРАНТУВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Батанова Наталія Миколаївна

*Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
науковий співробітник, кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Однією з актуальних проблем реалізації конституційно-правової відповідальності є проблема інстанції конституційно-правової відповідальності (суб'єкта юрисдикції). Хтось повинен констатувати настання конституційно-правової відповідальності щодо відповідного суб'єкта. В іншому випадку неможливо притягнути до конституційно-правової відповідальності. Якщо інстанція відповідальності (суб'єкт юрисдикції) не встановлена — не має і самої відповідальності. У зв'язку з цим при закріпленні конституційно-правової відповідальності повинні бути чітко зазначені не лише суб'єкт відповідальності, підстава, санкції, але й обов'язково інстанція.

Коло суб'єктів, які мають повноваження розглядати справи про конституційні делікти, тобто бути інстанцією конституційно-правової відповідальності, досить велике. Ними можуть бути: Президент України; Верховна Рада України; місцеві ради, суди; виборці; територіальна громада; Міністерство юстиції України; Центральна виборча комісія, територіальна, дільнична виборча комісії; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань громадянства та підпорядковані йому органи; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах міграції та ін.

Досвід зарубіжних країн переконує в тому, що для ефективної реалізації конституційно-правової відповідальності необхідна активна участь в процесі притягнення до неї Конституційного Суду або ж створення спеціального органу, правомочного притягати до конституційно-правової відповідальності органи державної влади та їх посадових осіб за вчинені ними конституційні делікти (такого як, наприклад, Державний Трибунал в Польщі). Так, відповідно до ст. 198 Конституції Республіки Польща за порушення Конституції або закону у зв'язку із займаною посадою або в сфері виконання своїх службових повноважень конституційну відповідальність перед Державним Трибуналом несуть: Президент Республіки, Голова Ради Міністрів, а також члени Ради Міністрів, Голова Польського Національного банку, Голова Верховної Палати Контролю, члени Всепольської Ради Радіомо-

влення і Телебачення, особи, яким Голова Ради Міністрів довірив керівництво міністерством, а також Вищий Командуючий Збройними Силами. Конституційну відповідальність перед Державним Трибуналом несуть також депутати і сенатори в обсязі, визначеному в ст. 107 Конституції.

На нашу думку, більш доцільним є судовий порядок реалізації конституційно-правової відповідальності, оскільки призначення суду як незалежного і неупередженого за своєю природою і у як такого, що бере участь у вирішенні питань про застосування конституційно-правових санкцій передбачає дотримання конституційних гарантій правосуддя.

З цього приводу слід погодитись з Л.Т. Кривенко, що створення цілісного, завершеного механізму конституційної відповідальності потребує конституювання та організації спеціального судового органу, який би вирішував справи щодо порушення конституції та інших актів конституційного права суб'єктами конституційно-правових відносин. Таким органом, вважає вона може бути Державний Суд України.

Н.М. Колосова пропонує розмежувати процес притягнення суб'єктів правовідносин до конституційної відповідальності на два етапи, в кожному з яких діяв би самостійний орган, який приймав рішення. Один з них на першому етапі визначає наявність або відсутність в діях (бездіяльності) суб'єкта права складу конституційного делікту, інший — вирішує питання про застосування до нього конкретної міри конституційної відповідальності. В цьому контексті обґрунтовується пропозиція про можливість заснування спеціального державного органу, який би брав участь в процесі притягнення органів державної влади, посадових осіб до конституційної відповідальності.

Цікаво, що народним депутатом України В.Л. Сівковичем було внесено на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про Державний трибунал України» № 3361 від 10 квітня 2003 р., в якому визначався статус Державного трибуналу України як спеціального органу судової влади, який здійснює юрисдикцію у сфері конституційної та кримінальної відповідальності відповідних суб'єктів (Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, Голови Національного банку України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Генерального прокурора України, керівників

центральної влади, голів обласних державних адміністрацій та ін.). За діяння, яке є конституційним деліктом, відповідно до проекту Державний трибунал України міг призначити стягнення у вигляді усунення з поста (усунення з посади, дострокового припинення повноважень) з позбавленням права у майбутньому бути обраним (призначеним) на ці пости (посади, обраним народним депутатом України) на строк від двох до десяти років. Як додаткове до зазначених осіб може бути призначено стягнення у вигляді позбавлення державних нагород і почесних звань України.

На жаль, створенню ефективного механізму реалізації конституційно-правової відповідальності заважає і той факт, що вона до цього часу не легалізована на конституційному рівні. Вважаємо, що в Україні слід використати позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема Польщі, та закріпити конституційно-правову відповідальність в Конституції України. Зокрема пропонується шляхом внесення доповнень до п. 22 частини першої ст. 92 Конституції України, викласти його у такій редакції: «Виключно законами України визначаються: ...засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, конституційними деліктами та відповідальність за них». Наступним етапом буде прийняття закону про конституційно-правову відповідальність.

Берега Анатолій Валентинович

*Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
докторант*

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЗАХІДНИХ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ КРАЇНАМИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Деякі дослідники, незважаючи на вступ низки країн Східної Європи в Європейський Союз, що вимагало приведення системи державного управління у відповідність до його вимог, досить скептично оцінюють їх досягнуті ними результати у цій сфері. Причини невдач у цій сфері вони вбачають у: 1) реформа державного управління у даному регіоні швидше нагадує процес становлення і розвитку державного управління на демократичних, а не соціалістичних засадах, ніж реформу у традиційному розумінні, яка передбачає реорганізацію держапарату. З початку 1990-х років увага країн Східної Європи була спрямована у першу чергу на створення державного сектора як такого, а не на реформування, реорганізацію і скорочення штатів державних установ. 2) Проведення реформи державного управління не було пріоритетом для політиків у всіх країнах Східної Європи, що відобразилося у слабкості політичної волі для реалізації структурних адміністративних реформ. Те, що виборці у цих країнах при кожній нагоді відправляли у відставку уряди, які перебували при владі, негативно вплинуло на послідовність у реформуванні державного управління. Країнам цього регіону не вистачало політичного консенсусу, пос-

лідовності і спадкоємності у проведенні реформ. Таким чином, процес розвитку державного управління не можна назвати ні раціональним, ні послідовним, оскільки, як правило, разом із зміною уряду змінювався і політичний курс країни.

3) Системний підхід до реформи державного управління потребує переконливого стратегічного обґрунтування. Насправді, процес розвитку державного управління в країнах Східної Європи являв собою розрізнені і непослідовні, частково успішні спроби реформування існуючих політичних систем. Недостатнє узгодження політики або її відсутність також стало причиною нерівномірного розвитку і внутрішньої роздробленості у окремих країнах. 4) В основі проблем даного регіону лежить недостатнє розуміння концепцій і особливо основоположної ідеології реформування державного управління.

Схожа ситуація також спостерігається і в деяких розвинених країнах, але не у таких масштабах, як у пост-соціалістичних країнах, де часто можна зустрітися з не-обґрунтованими і навіть помилковими твердженнями про державу, що призводить до «нерозуміння логічного обґрунтування реформ і невміння сумістити їх з іншими реформами в країні».

На відміну від держав із столітніми традиціями у сфері державної служби і сформованою адміністративною культурою, на початку 1990-х років у перехідних країнах не існувало міцних бюрократичних перепон для здійснення адміністративної реформи. Відсутність власних традицій, нездатність оцінити можливі ризики реформування і прагнення домогтися успіху, під яким переважно розумівся вступ у Європейський Союз, привело країни Східної Європи, до створення нового суспільного ладу із суміші компонентів різного походження.

Однак, на нашу думку, наведені вище причини невдач є лише частково справедливими, оскільки не враховують комплексності реформ, що мали місце у перехідних країнах. В результаті, невдача реформи в економічній, політичній, судовій чи соціальній сфері негативно впливала і на реалізацію адміністративної реформи. Зазначена комплексність відсутня у розвинених країнах Західної Європи, у яких було досить часу для нормалізації ситуації у всіх сферах суспільного життя. Тобто, незначний успіх у сфері модернізації системи виконавчих органів влади не слід пояснювати виключно некомпетентністю реформаторів та непридатністю зарубіжних концепцій для постсоціалістичних держав не варто.

Що стосується запозичення зарубіжних стратегій у сфері розвитку державного управління в східноєвропейських країнах, то воно мало наступні наслідки: 1) мода на Нове державне управління (НДУ), поширена на Заході, вплинула на країни регіону, які вирішили рухатися схожим шляхом, що торкнулося самих основ побудови держави, тому ці країни можна віднести швидше до «ринкових», ніж до «модернізованих»; 2) у зв'язку з нестачею власних кваліфікованих управлінців, органам влади країн СЕ було важко оцінити досвід інших країн і порівняти різні моделі. В результаті такого «не інформованого» запозичення країни-реципієнти не володіли достатньою інформацією про такі стратегії та їх фактичну реалізацію в країнах-донорах. Крім того, мали місце запозичення стратегій і програм, що мали сумнів-

ний успіх в самих країнах-донорах. Так, наприклад, модернізація в постсоціалістичних країнах на засадах НДУ особливо гостро поставила питання про співвідношення централізації і децентралізації, поглиблення останньої. Адже для свого успішного запровадження, НДУ вимагає проведення ефективної децентралізації, тобто підвищення незалежності урядових агентств, органів регіональної і місцевої влади. Водночас виникає загроза втрати політичного консенсусу, ослаблення координації діяльності між окремими суб'єктами управління у перехідних країнах. Тому знаходження і збереження балансу між централізацією і децентралізацією є ключовою проблемою для колишніх соціалістичних країн.

Отже, використання досвіду розвинених демократичних держав у сфері реформування виконавчої влади є корисним для перехідних країн і в окремих випадках може дати позитивні результати. Однак завжди слід враховувати загальний контекст реформ (історичні, культурні особливості) та об'єктивно оцінювати потреби і ресурси конкретної країни, що перебуває на етапі трансформації.

Болдырев Олег Александрович

*МГУ имени М.В. Ломоносова,
студент, юридический факультет,
2 курс*

К ВОПРОСУ О ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ НАЧАЛАХ ПЕРЕСМОТРА КОНСТИТУЦИИ РФ

Конституция РФ 1993 года содержит ряд существенных противоречий и недостатков. Она «не завершила процесс конституционного обустройства России, а, наоборот, усилила те деформации, которые уже были заложены», в первую очередь это относится к организации государственной власти: «положения об устройстве власти сводят на нет многие прекраснотушныи принципы» Конституции. Даже исследователи, разделяющие гипотезы о циклическом характере конституционных процессов, признают, что конституционные изменения не только зависят от «фазы конституционного цикла», но и сами в значительной степени ее определяют. Большинство исследователей сходятся на необходимости создания более равновесной системы — с сильным парламентом, ответственным правительством, подконтрольным президентом, независимым судом. Основных подходов как это сделать — два:

1) Корректировка законов «О Правительстве РФ», «О Конституционном Суде РФ» и принятие ФКЗ «О Президенте РФ».

2) Реформирование Конституции. Как пишет С.А. Авакьян, «Если Конституция буквально начинена неясными положениями, если на них приходится спотыкаться, только начиная процесс реализации соответствующей нормы Конституции, не проще ли начать с совершенствования самого Основного Закона?».

Действительно, ряд недостатков и противоречий Конституции может быть устранен поправками в Конституцию, иные — скомпенсированы интерпретацией ее положений или конституционных терминов. В то же время, некоторые принципиальные недостатки, связанные с противоречиями в основах конституционного строя могут быть полностью устранены лишь пересмотром Конституции.

За 17 лет действия нынешней Конституции так и не принят предусмотренный ею ФКЗ «О Конституционном Собрании РФ», причины чего лежат не в юридической, а в политической плоскости. Применительно к вопросу о пересмотре Конституции и формированию Конституционного Собрания (с предварительным принятием закона о Конституционном Собрании) необходимо констатировать ряд опасностей, прежде всего: Конституция не позволяет Федеральному Собранию изменять главы 1, 2 и 9 Конституции, но она позволяет практически ему же (с небольшим отличием в субъектности), еще точнее, практически тем же политическим силам принять такой ФКЗ о Конституционном Собрании, который позволит сформировать управляемое Конституционное Собрание и затем в существенно менее публичной процедуре (чем даже принятие простого ФЗ) внести желаемые изменения в Конституцию путем принятия новой Конституции самим так сформированным Конституционным Собранием.

В связи с указанной опасностью, важно сформулировать ряд требований к ФКЗ о Конституционном Собрании, базирующихся на принципе народовластия, главным из которых является требование недопустимости принятия новой Конституции любым субъектом, отличным от источника власти народа (выражающего свою волю непосредственно на референдуме) или же представителей, которым народ делегирует это свое полномочие путем выборов на основе всеобщего равного и тайного избирательного права. Из чего, с учетом нерешенности вопроса о том, вправе ли законодатель ограничить в ФКЗ право Конституционного Собрания принять новую Конституцию непосредственно и обязать его выносить ее на референдум (обращения в Конституционный Суд и официального разъяснения пока не было), следует предложение:

- если указанное ограничение возможно, то его целесообразно установить, что делает Конституционное Собрание органом не власти, но рабочим органом по подготовке проекта Конституции, что, в свою очередь, делает вопрос о механизме формирования Конституционного Собрания важным, но менее принципиальным;
- если же указанное ограничение установить невозможно или законодатель не считает его целесообразным, то принципиально важным становится требование формирования Конституционного Собрания исключительно на основе всеобщего прямого равного и тайного избирательного права, без каких-либо исключений и делегирований от действующих органов государственной власти.

Предполагая, что всерьез вопрос о формировании Конституционного Собрания может возникнуть в стране, скорее всего, лишь в кризисной ситуации, когда высокая вероятность потери доверия общества к действующим

политическим институтам, представляется нецелесообразным допускать формирование Конституционного Собрания на основе партийно-пропорционального представительства — предпочтительнее использовать опыт формирования первого выборного Совета Федерации по многомандатным округам.

С учетом того, что ФКЗ по данному вопросу не принят на протяжении уже 17 лет действия новой Конституции по политическим причинам, представляется важным пропагандировать предложенные ключевые решения, касающиеся формирования Конституционного Собрания, для чего предлагается не загромождать соответствующие законопроекты важными и интересными вопросами внутренней регламентации деятельности Конституционного Собрания, а регламентировать в проектах ФКЗ исключительно принципиальные вопросы формирования и граничных требований к деятельности Конституционного Собрания. Что, впрочем, не мешает разрабатывать и затем предложить будущему Конституционному Собранию для самостоятельного принятия тщательно и подробно разработанные варианты проектов его внутреннего регламента.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор, заведующий кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова С.А. Авакьян.

Ващенко Алла Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, господарсько — правовий факультет,
2 курс, 3 група

ПЕРСПЕКТИВА ПЕРЕТВОРЕННЯ УКРАЇНИ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКУ РЕСПУБЛІКУ

Вибір форми правління є одним з ключових конституційно — правових питань для держав перехідного періоду розвитку, в тому числі для України. За короткі два десятиліття незалежності в Україні короткочасно запроваджувались різні варіанти республіканської форми правління, а також пов'язані з цим типи виборчих систем, перерозподіл повноважень вищих органів державної влади тощо. У світлі наслідків рішення КСУ від 30 вересня 2010 року (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України), прийняття нових та внесення змін до старих законів та інших нормативно — правових актів, що стосуються нового розподілу державно — владних повноважень на користь Президента України, набуває особливої актуальності питання можливості відходу України від змішаної моделі республіканського устрою і перспективи її перетворення на президентську республіку.

Щоб оцінити дійсність такої перспективи для України, необхідно звернутися до світового конституційно — правового досвіду, що виробив загальні оз-

наки президентської республіки. В державах з такою формою правління президент одночасно є і главою держави, і очолює виконавчу владу, а отже, часто посада прем'єр — міністра не передбачена або ж на цю посаду кандидата назначає президент і затверджує склад уряду. В останньому випадку президент має право скасовувати акти уряду. У суперпрезидентських республіках взагалі може не існувати уряду як колегіального органу. Також уряд повинен бути підзвітним, нести відповідальність перед президентом і діяти протягом терміну його повноважень. Парламент не може відправляти у відставку міністрів, а президент не має права розпускати парламент. Глава держави не підзвітний парламенту, а також має право вето щодо актів парламенту. Обирається президент народом або обраними народом виборцями, тому несе політичну відповідальність перед народом. Прикладами таких республік служать Мексика, Аргентина, Бразилія, США та ін.

На разі Президент України обирається безпосередньо народом, згідно зі ст. 106 Конституції України (далі — КУ) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку. Він же призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах. За загальним правилом, уряд діє до обрання нового Президента. Також глава держави утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та ін. центральні органи виконавчої влади за поданням Прем'єр-міністра. Він же має право скасовувати акти уряду. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України відповідно до ст. 113 КУ. А сама Програма діяльності Кабінету Міністрів України базується на передвиборній програмі Президента України згідно зі ст. 10 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 р.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися згідно зі ст. 90 КУ. Також він підписує закони, прийняті парламентом, і має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

Таким чином, розширені останнім часом повноваження Президента України та їх співвідношення з повноваженнями інших вищих органів державної влади повноцінно надають йому змогу бути гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання КУ, прав і свобод людини і громадянина, на що і покликаний глава держави. А також вони свідчать про зростаючу роль інституту президента в Україні, про посилення його позицій на верхівці владної піраміди. Отже, цілком можливо видається перспектива становлення України як президентської, але все ж не суперпрезидентської, республіки.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент І.І. Дахова.

Вышкварцев Виталий Владиславович

Государственный университет

Министерства Финансов Российской Федерации,

к.ю.н., доцент кафедры государственного

и муниципального права юридического факультета

**КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ РОССИЯ.
ПРОЕКТ ЛИБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ РОССИИ:
ТРАДИЦИИ, ОПЫТ, РЕАЛИЗАЦИЯ**

Российская Федерация стремительно готовится к празднованию двадцатой годовщины со дня принятия Конституции 12 декабря 1993 года. Образованная Постановлением Съезда народных депутатов РСФСР 16 июня 1990 года № 37-1 Конституционная комиссия положила начало длительного, трудоемкого и во многом противоречивого законотворческого «конституционного процесса». По неофициальной статистике в период 1990 — 1993 гг. в Конституционную комиссию поступило 39 проектов Конституции Российской Федерации. Профессор С.А. Авакьян в связи с этим подчеркнул, что такое явление могло привести к «борьбе за Конституции». За двумя проектами Конституции, взятыми за основу (так называемый «президентский» проект и проект Конституционной комиссии) следовали наиболее крупные альтернативные проекты Конституции, предложенные депутатской фракцией «Коммунисты России», а также Либерально-демократической партией России (ЛДПР). Конституционный проект ЛДПР вызвал высокий интерес российской общественности, поскольку в отличие от детального характера и, одновременно с этим, многогранного понимания «основных» проектов Конституции России (что зачастую ставилось в упрек известными учеными-экспертами — В.С. Дякиным («проект Конституции перегружен»), С.Н. Бабуриным («громоздкая терминология», «производ в толковании Конституции»), П.И. Гуркаловым («плохое восприятие избирателями проекта Конституции») и т. д.), он был написан доступным языком, содержал традиционный исторический подход к государствообразующим институтам, был соответствующим образом структурирован и минимальным по своему объему.

Проект состоял из 4 разделов (устройство государства; система органов власти; права, свободы и обязанности граждан; заключительные положения), включающих 29 статей. Согласно представленному проекту, РСФСР предлагалось именовать Россией, форма правления которой, адекватно большинству зарубежных государств и бывшим странам-участницам СССР, была республиканской. Традиционно для Российской Империи, Россия фактически провозглашалась унитарным государством с однозвенным ее делением на губернии. Таким образом, в административно-территориальном делении России предполагалось исключить национальную «привязку», исходя только из географического названия губернии (например, Ташкентская губерния, Ашхабадская губерния, Бакинская губерния и т. д.). Механизм государства основан на принципах самостоятельности и «триединства» его законодательной, исполнительной и судебной власти. Следуя проекту, законодательная власть принадлежит Государственному Собранию, состоящему из двух палат — Государственной Думы и Се-

ната (при этом важно заметить, что сегодня лидер ЛДПР В.В. Жириновский склоняется к мнению отечественных политических деятелей к XIX — н. XX вв. А.К. Дживелегова и А.Н. Лаврухина о необходимости упразднения «верхней» палаты Парламента в целях избежания «лишней бюрократической волокиты») в количестве 500 депутатов — граждан России не моложе 30 лет, избираемых по партийным спискам и «спискам персоналий» (речь шла о самовыдвижении) сроком на 4 года. Исполнительная власть принадлежит Президенту России — гражданину России не моложе 40 и не старше 65 лет, избираемому населением страны сроком на 4 года. Президент России является главой Правительства России и Верховным Главнокомандующим Вооруженными Силами. Судебная власть осуществляется системой судебных органов, которую составляют Конституционный Суд, Верховный Суд, Высший хозяйственный Суд и суды присяжных. В «субъектах» России — губерниях и городах система власти двухступенная и соответствует началам унитарного государства: исполнительная власть соответственно принадлежит губернатору и градоначальнику, законодательная власть — губернскому собранию и городскому собранию. Самоуправление обозначалось в качестве формы отправления исполнительной власти на местном уровне, однако ничего не было сказано о представительных органах власти.

Вместе с тем, особенностями рассматриваемого проекта Конституции по предложению ЛДПР, являются: иерархия законов, при этом международные договоры стоят на 3 ступени после Конституции по юридической силе и являются составной частью правовой системы России только в случае их ратификации; возможность, в установленных проектом Конституции случаях, принятия законопроекта на референдуме; регламентация всех форм собственности, в том числе общественной, коллективной, акционерной (сохраняется риторика Конституции РСФСР 1978 г. в ред. от 10.12.1992 г.); включение общественных организаций в число субъектов права законодательной инициативы (учитывался советский опыт «участия каждого в управлении государством»); права и свободы человека не конкретизированы: авторы, по всей видимости, исходили из «естественного состояния» прав и свобод как должного блага, наделяемого человека с момента его рождения; председатели судов судебной системы России, председатели палат Государственного Собрания образуют Высшее судебное присутствие (аналог дисциплинарного судебного присутствия, введенного в России в 2009 году соответствующим федеральным законом); сохранялся установленный Сводом основных государственных законов Российской Империи 23 апреля 1906 года доминирующий государственный статус русского языка, при этом проектом Конституции употребление языков народов, населяющих Россию, не предусматривалось.

По мнению А.И. Хутыза, многие идеи авторов указанного конституционного проекта, инициированного ЛДПР, «удивительным образом» совпали с концепцией современной Конституции Российской Федерации 1993 года, где в определенной мере получили свое юридическое закрепление.

Гаврилів Олег Миронович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України

2 курс, 3 група

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ПРАВОВА ПРИРОДА

Верховенство права має європейське коріння. Цей принцип є продуктом тривалого еволюційного розвитку європейської культури. Його основна вимога виражається формулою: «Захист індивідуальних прав через обмеження сваволі влади».

Метою верховенства права є захист індивідуальних прав як необхідна умова забезпечення автономії особистості. Вона досягається шляхом утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми. Інструментом досягнення такої цілі в умовах політичних режимів конституційних демократій стає конституція. Головна функція конституції полягає в такій організації державної влади, яка унеможливує прояв державного свавілля, а також у забороні перетворенні державної влади на інструмент пригнічення адресатів державно-владних приписів.

Існують дві концепції верховенства права: англійська модель — власне «верховенство права» (Rule of law) і німецька «правова держава» (Rechtsstaat). Барато вчених вважають, що поняття «верховенства права» збігається за базовими ознаками з поняттям «правова держава» і є не чим іншим як його англійський варіант.

Спільним для принципу верховенства права та концепції правової держави є: 1) вони виступають як реакція на сваволі, деспотію і тиранію (у тому числі і за допомогою закону) монархічних режимів; 2) розуміння того, що бар'єром на цьому шляху може бути лише право як антипод сваволі; 3) мета — зв'язати державну владу правом, встановити надійний правовий заслін необґрунтованому втручанню у життя громадян; 4) зорієнтувати державу, її органи і посадових осіб на гарантування та захист прав та свобод людини, створити для цього необхідні правові механізми.

Аналізуючи поняття верховенства права необхідно визначитись верховенство «чого» і «над чим» ми розуміємо під верховенством права. Під правом слід розуміти засновану на уявленні про справедливість міру свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державою. Головним смисловим виразом права, його ціннісною засадою є автономія особистості тобто само законність людської поведінки. Неможливо гарантувати свободу шляхом формальних юридичних приписів. Свобода може гарантована тільки у межах фундаментальної системи цінностей, що містяться у Конституції.

Щодо питання — «над чим?», то верховенство права доцільно розглядати у двох аспектах: 1) як верховенства права над державою; 2) як верховенство права над законом.

Розрізняють верховенство права як правову ідею і як юридичний принцип. Верховенство права як принцип передбачає пріоритет права як прав людини перед законом. Верховенство права як ідея включає декілька рівнів: 1) верховенство права як форма законності; 2) як правова доктрина; 3) як політична доктрина.

Вирізняють формальний і матеріальний аспекти верховенства права. Формальний означає, що держава має діяти згідно з правом та підпадати під його дію, а матеріальний (органічний) аспект полягає у тому, що існують досить чіткі стандарти, які визначають сутність позитивного права. Цими стандартами є насамперед основні права людини і принципи природного права.

Право й закон знаходяться у відношенні перетинання оскільки не кожен закон є правовим, а право не зводиться до закону вже тому, що існує в багатьох інших формах — договір, звичай, судовий прецедент. Концепція верховенства права формувалася як необхідність підпорядкування «позитивного» (встановленого або санкціонованого державою) права «непозитивному» (природним правам людини, вимогам розуму, моралі тощо).

Верховенство права включає такі передумови: 1) нормативна (панування правового закону, дії держави визначаються і обмежуються правом, визначеність і передбачливість законів, конституційне визнання індивідуальних прав, визнання того, що конституційні права є не джерелом, а наслідком прав індивідів); 2) інституційна (наявність об'єктивного і доступного правосуддя, а особливо адміністративної юстиції, поділ державної влади, розвиток парламентаризму); 3) культурні (високий рівень правосвідомості населення, авторитет права і закону, правова активність громадян, розвиток інститутів громадянського суспільства).

Отже, принцип верховенства права є вираженням ідеї примату права над державою і пріоритету прав людини у суспільстві та знаходить свій вияв у верховенстві Конституції та правових законів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Гасан Леонід Ігоревич

Белорусский государственный университет,

студент, юридический факультет,

3 курс, 8 группа

УПЛАТА НАЛОГОВ КАК ФИНАНСОВАЯ ГАРАНТИЯ РАЗВИТИЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ В ГОСУДАРСТВЕ

В настоящее время обязанность по уплате налогов закреплена в ряде конституционных норм большинства государств. Данная обязанность предусмотрена и в Конституции Республики Беларусь (далее — Конституция). Согласно статье 56 Конституции граждане Республики Беларусь обязаны принимать участие в финансировании

государственных расходов путем уплаты государственных налогов, пошлин и иных платежей.

Необходимость своевременной уплаты налоговых платежей предопределяется фискальной функцией налогов. Суммы налогов, перечисляемые в бюджет государства, впоследствии расходуются на обеспечение проведения выборов, образования, медицины, а также иных социально значимых сфер общественной жизни.

Одним из критериев признания современного государства как демократического социального правового является эффективность функционирования налоговой системы государства, которая характеризуется, в том числе, и низким количеством совершаемых налоговых преступлений.

В демократическом государстве уровень преступности в целом, и налоговой в частности, ниже, чем в государстве, с неразвитыми общественными институтами, т. к. совершение правонарушения — это не просто нарушение норм права, а нарушение воли народа, который является единственным источником государственной власти.

Полностью пресечь совершение налоговых преступлений невозможно, но снижение уровня преступности в области налоговых отношений, а также сведение к минимуму негативных общественно опасных последствий от совершения преступлений данного вида, является приоритетной задачей государства, осуществляемой в целях гарантии соблюдения демократических прав и свобод граждан.

В настоящее время в Республике Беларусь осуществляется либерализация мер уголовной ответственности, выражающаяся, в частности, в снижении минимального предела вида наказания, предусмотренного в санкциях статей Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее — УК).

В «Концепции совершенствования системы мер уголовной ответственности и порядка их исполнения» подчеркивается необходимость расширенного применения штрафа в качестве наказания за преступления против порядка осуществления экономической деятельности, а также снижения минимальных и максимальных сроков наказания в виде лишения свободы за данные преступления.

В целях минимизации общественно опасных последствий уклонения от уплаты сумм налогов и (или) сборов, а также обеспечения закрепленных в законодательстве демократических прав и свобод граждан, считаем необходимым расширить применение штрафа как вида наказания за налоговые преступления. В частности, предлагаем закрепить в части 2 статьи 243 УК применение на альтернативной основе такой меры уголовной ответственности как штраф в качестве дополнения к запрету на занятие определенных должностей или занятием определенной деятельности. При этом считаем обоснованным применительно к данной статье определять размер штрафа в размере задолженности по выплате налоговых платежей. Такое определение размера штрафа будет корреспондировать определению ущерба от неуплаты налоговых платежей не как величины самого объекта налогообложения, сокрытого или заниженного виновным, а как сумму налога, которую ему следовало уплатить. Применение данной нормы позволит добыть

ся получения в бюджет тех денежных средств, от выплаты которых уклонялся виновный.

Также предлагаем перевести преступление, предусмотренное статьей 243 УК, в категорию менее тяжких, установив в санкции части 2 статьи 243 УК максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 6 лет с конфискацией имущества.

Реализация такого предложения позволит прибегнуть к освобождению виновного от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием (статья 88 УК). Преимущество подобного предложения — это возможность «разгрузки» исправительных учреждений, что ведет к экономии бюджетных средств.

Таким образом, демократию следует рассматривать не столько в политическом контексте, сколько как сложноорганизованный системный механизм обеспечения прав и свобод граждан, где своевременность и полнота бюджетного обеспечения является необходимым условием устойчивого развития общества и государства.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент А.В. Шидловский.

Григорук Валерій Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 1 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах розвитку суспільства та держави, право, як регулятор суспільних відносин, є одним з головних чинників, що впливає на сферу національної безпеки. Причому цей вплив можна розглядати в двох аспектах: право як чинник забезпечення національної безпеки (зовнішній чинник); і право як засіб оптимізації функціонування самої системи національної безпеки і системи забезпечення національної безпеки (внутрішній чинник).

При побудові системи національної безпеки право відіграє важливу роль, саме тому така побудова має відбуватися паралельно з розробкою пакету нормативно-правових актів, де було б визначено загальні пріоритети розвитку нації, закріплено механізм забезпечення національних інтересів у найбільш важливих сферах суспільного буття. Причому існуюче законодавство має також бути, за необхідності, переглянуто з урахуванням постулату забезпечення національних інтересів.

На думку науковців, національне законодавство не повністю віддзеркалює потреби та інтереси нації, тим більш, забезпечує ефективне функціонування системи забезпечення національної безпеки. Саме тому пріоритетними вважаються законодавчі акти, що спрямовані на регулювання функціонування системи забезпечення національної безпеки.

Головне місце в законодавстві України у регулюванні суспільних відносин всіх сфер суспільного життя, у тому

числі і сфери національної безпеки, посідає Конституція України, яка є основою усього законодавства України, а її верховенство у системі нормативних актів України визначається наступними положеннями:

- Конституція була прийнята на референдумі внаслідок вільного волевиявлення усього українського народу;
- Конституція встановлює основні начала, принципи і визначає норми національної безпеки;
- Конституція визначає найбільш важливі національні інтереси та фіксує структуру та компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки;
- Положення Конституції, що стосуються національної безпеки приймається та можуть бути змінені в результаті дотримання складної процедури правотворчості.

У Конституції в загальній формі юридично закріплюються мета, функції, компетенція, принципи взаємодії державних і недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки України.

Однак, через комплексний характер системи забезпечення національної безпеки та її взаємопов'язаність майже з усіма сферами суспільного життя, один єдиний нормативно-правовий акт, хоч і рівня Основного Закону, не в змозі повністю та чітко врегулювати суспільні відносини в сфері національної безпеки. З цією метою діє ряд нормативно-правових актів, які у більш конкретних справах та питаннях регулюють данні відносини.

Звісно окрім Конституції, основними регуляторами сфери національної безпеки повинні виступати закони (наприклад: Закони України «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про міліцію», «Про внутрішні війська МВС України», «Про Службу безпеки України», «Про контроль розвідувальну діяльність», «Про розвідувальні органи України», «Про державну прикордонну службу України», «Про державний кордон України» тощо).

Однак законодавчі акти врегульовують суспільні відносини статично, тобто закріплюють загальні правила поведінки. А система забезпечення національної безпеки має мобільний живий характер, вона постійно змінюється в залежності від зовнішніх чинників та загроз, які безперервно розвиваються та збільшуються в своїй кількості. Для цього сфера національної безпеки повинна регулюватися також і мобільно, тобто за допомогою нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчих нормативних джерел, які регулюють порядок взаємодії суб'єктів системи забезпечення національної безпеки по окремих напрямках діяльності в цій сфері, та нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади. Окремо слід виділити в системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки локальні нормативні акти — такі юридичні документи, які містять норми права, що приймаються місцевими органами влади, суб'єктами управління на конкретному підприємстві, в організації з питань забезпечення національної безпеки, які є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами й організаціями, а також посадовими особами та громадянами на території, підпорядкованій даному органу влади.

Лише за умови чіткого закріплення принципів та системи забезпечення національної безпеки України на кон-

ституційному рівні, та реалізації цих принципів і норм за допомогою законів та інших нормативно-правових актів можна досягти ефективного функціонування системи забезпечення національної безпеки, а отже стану повної захищеності держави, суспільства та кожної людини від будь-яких загроз, що є одним з головних фундаментальних завдань будь-якої держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Кичук Вікторія Миколаївна

НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ НА РЕФЕРЕНДУМІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Прийняття нового Основного Закону чи внесення змін до чинної Конституції є процедурним питанням, яке проте має принципове політичне і правове значення, оскільки безпосередньо пов'язане з такими основоположними засадами будь-якої демократичної держави, як народовладдя і верховенство права (ст. 5, ст. 8). В той же час держава, як правило, вибирає той спосіб, який найбільш повно відповідає не тільки правовим вимогам, але і конкретній політико-економічній ситуації, історичним чи національним традиціям.

І взагалі, чому постає питання прийняття Конституції на референдумі, а не іншим чином? Деякі науковці вважають, що народ все більше втрачає можливість впливати на владу, а влада все більше зайнята боротьбою за ще більшу владу. Найперше, потрібно повернути країну в русло побудови правової держави. Щоб забезпечити реальне народовладдя і верховенство права, одним з найважливіших кроків має стати прийняття Основного Закону Держави — демократичної Конституції, шляхом всенародного референдуму. При такій умові влада не отримує можливості маніпулювати Конституцією, міняти Основний Закон для своєї користі. Основний Закон стає більш стабільним, а його принципи — основою демократичних інститутів нового законодавства. Більш того, Конституційний Суд України в Рішенні від 11.07.1997р., проаналізувавши Преамбулу Конституції України, дійшов висновку, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття. А отже, на сучасному етапі, право прийняття нового Основного закону знаходиться безпосередньо в українського народу.

Вважають, що для прийняття Конституції України на референдумі немає жодних правових перепон (ст. 69, ст. 73). Конституція говорить, що окремі питання вирішуються виключно референдумами, і його результати стають законодавчими нормами, нормами прямої дії. Рішення референдуму має юридичну силу більшу, ніж рішення

Верховної Ради України чи Президента, а сам референдум може здійснюватись без їх ініціативи. До того ж, чинна Конституція України (ст. 156) містить правило про те, що законопроекти про внесення змін до розділів I, III, XIII затверджуються всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України. А не результати референдуму затверджуються парламентом. В Рішенні від 5.10.2005 р. Конституційний Суд України зазначив, що положення частини третьої статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може реалізувати своє право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття нової Конституції України на всеукраїнському референдумі.

В самій Конституції є перелік питань, які не можна виносити на референдум, Конституція у ньому не зазначена. То ж її затвердження всенародним референдумом можливе, допустиме і законне. В питанні про предмет референдуму можна виділити три групи питань:

1) ті, які вирішуються виключно референдумами (ст. 73);

2) питання, які не можуть виноситись на референдум (ст. 74);

3) інше, що може виноситись на референдум законодавчою владою чи Президентом України, або ж за народною ініціативою. Більш того, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 16.04.2008 р. зазначив, що процес прийняття нової Конституції України може бути започаткований лише після з'ясування волі українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України. А суддя, висловивши окрему думку, уточнив рішення, назвавши двоступеневий етап прийняття нової Конституції України:

- консультативний референдум (для встановлення бажання народу щодо прийняття нового Основного Закону);
- імперативний референдум з остаточним затвердженням проекту нової Конституції.

Слушно також врахувати відповідний закордонний досвід. В багатьох країнах Конституції прийняті саме на референдумах, а в деяких країнах Конституції можуть змінюватись лише референдумами і на сьогодні.

Але серед юристів побуває думка, що так як законопроект про внесення змін може ініціюватись лише Президентом України або певною кількістю народних депутатів, а не за народною ініціативою, то народ України, поки що, не може брати активну участь як в ініціюванні відповідних змін до Конституції України, рівно як і у внесенні змін без участі свого повноважного представника.

Тож, найоптимальнішим способом прийняття нової узгодженої редакції Конституції буде подання її на розгляд парламенту, адже це найвищий орган законодавчої влади, і він відстоює права народу. А схвалений Верховною Радою України законопроект нової Конституції України винести на імперативний всеукраїнський референдум для затвердження народом України. Адже Конституція має бути уже добре підготовлена і узгоджена. Референдум має бути останньою процедурою, щоб не виникало питань щодо того, як виконувати це рішення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Ковтун Віталій Іванович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

аспірант кафедри конституційного права України

ПРО МЕЖІ ПОСТУПЛИВОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ ГАРАНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Найбільш помітну роль в обмеженні принципу державного суверенітету відіграють численні норми та принципи, які регулюють сферу прав людини. Ефективність дії забезпечується спеціально створеною системою міжнародного контролю за дотриманням національними урядами добровільно прийнятих на себе зобов'язань у вказаній сфері. Як наслідок, навіть порушення прав окремого індивіда може бути оскаржене в таких контрольних інституціях, зокрема в Європейському суді з прав людини, рішення якого є обов'язковим для виконання національними урядами. Під впливом європейської Конвенції відбувається переоцінка ідеї державного суверенітету.

Необхідно звернутися до практичних висновків органів конституційного контролю країн-учасниць Європейського Союзу, в яких безпосередньо визначенні «межі поступливості». Наприклад, Федеральний конституційний суд ФРН у рішенні від 14 жовтня 2004 року, розглянувши конституційну скаргу заявника Гергюлю, подану вже після винесення постанови Європейським Судом з прав людини, сформулював незвично жорстку позицію стосовно юридичної сили та виконання в Німеччині постанов Європейського Суду: «Основний закон має на меті інтеграцію Німеччини в правову систему вільних держав, але він не передбачає відмову від суверенітету, закріпленого насамперед у німецькій Конституції. Отже, не суперечить меті прихильності міжнародному праву, якщо законодавець, в порядку винятку, не дотримується прав міжнародних договорів за умови, що це є — єдино можливим способом захисту порушення основоположних конституційних принципів».

З цього приводу визнається точна позиція В.Д. Зорькіна, Конституційний Суд Російської Федерації, приймаючи своє рішення про конституційність закону у випадку, аналогічному німецькому прецеденту, — при тому, що між положеннями Конституції про права людини та Конвенції виникло протиріччя між тлумаченням Конституції (Конституційним Судом) та тлумаченням Конвенції (вжитим Європейським Судом з правами людини), — може не орієнтуватися на інтерпретацію Конвенції Європейським Судом, а прийняти рішення в дусі національної Конституції, тим самим імпліцитно підтверджуючи своє трактування положень європейської Конвенції (як складової частини правової системи) в дусі національної Конституції. Саме такий підхід дозволяє побудувати правову концепцію національного суверенітету у сфері захисту прав людини. Інакше замість реалізації ідеї добровільного об'єднання національних суверенітетів ми прийдемо до підпорядкування правової системи інтеграційних праву Ради Європи у питанні захисту прав людини.

Межею нашої поступливості є захист нашого суверенітету, наших національних інститутів і наших національних інтересів. Серед цих інтересів, перш за все — це пріоритет прав і свобод людини. До цього зобов'язує

наша Конституція і подібний захист не має нічого спільного з самоізоляцією і т. д.

Але твердження, згідно з яким держава повинна компенсувати порушення Конвенції, означає тим самим, що вона повинна визнавати практику Страсбурзького суду й гарантувати виконання його рішень адекватним чином, особливо в частині прийняття заходів загально-го характеру та виключення ситуацій, здатних викликати схожі проблеми. Це може відбуватися, наприклад, у випадку, коли Суд виносить пілотне рішення, що зачіпає структурні порушення.

Взагалі, пілотні рішення виносяться для врегулювання загальних проблем та визначають засоби відшкодування за допомогою вирішення конкретних справ: вони містять як ретроспективний, так і перспективний аспект та знаменують істотний відступ від раніше застосованого Судом «декларативного підходу».

Процедура прийняття пілотного рішення переслідує три мети: допомогти 47 європейським державам, які ратифікували Європейську Конвенцію з прав людини, у вирішенні системних або структурних проблем на національному рівні; забезпечити більш оперативне отримання відшкодування зацікавленими особами; і допомогти Європейському Суду з прав людини більш ефективно і швидко справлятися з навантаженням, за рахунок скорочення числа подібних (як правило, складних) справ, які необхідно вивчити в деталях.

У процесі глобалізації держави, відстоюючи власні інтереси, водночас вдаються до самообмеження окремих суверенних прав і передачі їх реалізації наднаціональним структурам, які допомагають їм у здійсненні традиційних функцій держави, а саме функції захисту прав людини. Як наслідок проблема захисту прав людини виходить за межі відповідальності окремої держави, перетворюючись також на справу світового співтовариства та регіональних інтеграційних об'єднань, які нормативно визнають універсальні правові стандарти, нижче яких держава не вправі опуститися.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Куп'янська Ангеліна Миколаївна

*КНУ ім. Тараса Шевченка,
студент, юридичний факультет,
4 курс, 16 група*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОВАВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Однією із системоутворюючих, кваліфікаційних ознак конституційного права є інститут конституційно-правової відповідальності. Проблема створення ефективного механізму відповідальності та контролю за діяльністю органів державної влади не втратила своєї актуальності

й сьогодні, особливо стосовно вищих органів влади, які здійснюють основні функції держави.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що за сучасних умов конституційно-правова відповідальність набуває особливої уваги та значення, що зумовлено характером політичних, економічних та інших процесів у нашій країні. Також, доцільність теми посилюється виключною важливістю виконання завдання по створенню ефективного правового механізму захисту Конституції, особливе місце в якому займає конституційна відповідальність.

У радянському державному праві недостатньо уваги приділяли проблемам конституційно-правової відповідальності. На мій погляд це, звичайно, було зумовлено тим, що характер цього виду юридичної відповідальності політико-правовий — політичний режим радянської держави не передбачав *de facto* відповідальності вищих органів влади, що в свою чергу не могло не відобразитися на конституціоналістичних настроях, поглядах і, звичайно, працях дослідників.

Конституційно-правову відповідальність у загальному вигляді слід розглядати як несприятливі наслідки, що настають для суб'єкта конституційно-правового делікту (правопорушення). Ці несприятливі наслідки мають особливий політико-правовий характер і передбачаються в санкціях конституційно-правових норм. З урахуванням зазначеного можна зробити висновок: конституційно-правова відповідальність — це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає за скоєння конституційно-правового делікту та яка знаходить вияв у передбачених конституційно-правовими нормами особливих несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного делікту.

Підставою настання конституційно-правової відповідальності є порушення норм Конституції, які відповідно конкретизуються в конституційному законодавстві. Таким чином, основне призначення конституційно-правової відповідальності — захист Конституції.

Конституційно-правова відповідальність має складну структуру. Вона закріплює:

- Соціальну відповідальність, що вимагає відповідної, глибоко свідомої та ініціативної поведінки всіх суб'єктів конституційного права.
- Загальні начала відповідальності за правопорушення, що слугують «орієнтиром» для формування відповідальності в інших галузях права.
- Конкретні види конституційно-правових відповідальності, що застосовується за порушення окремих конституційно-правових норм та інститутів.

Конституційно-правова відповідальність визначає не тільки міру впливу у випадку правопорушення, але й передусім відповідальну поведінку суб'єктів конституційного права щодо виконання свого обов'язку, реалізації політико-юридичної компетентності. Тому даний вид відповідальності формується не тільки в охоронних, але, більшою мірою, у регулятивних приписах норм конституційного права.

Конституційно-правова відповідальність часто носить яскравий політико-правовий характер, обумовлений реалізацією даного виду відповідальності у сфері здійснення народовладдя, й іноді перетинається з політичною відповідальністю. З приводу цього питання між вченими-конституціоналістами ведеться дискусія: чи

є конституційна відповідальність різновидом політичної відповідальності, чи навпаки, конституційна відповідальність поєднує в собі політичну і моральну відповідальність. На мою думку, політична відповідальність не має рис юридичної відповідальності, оскільки тут взагалі не мається на увазі порушення юридичної норми. Тому конституційно-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності.

Політичний характер конституційно-правової відповідальності проявляється саме щодо тих суб'єктів правовідносин, діяльність яких пов'язана з участю у здійсненні політичної влади — Президент України, Верховна Рада, народні депутати, Кабінет Міністрів, політичні партії та інші інституції.

З вищевказаного можна зробити висновок, що високий авторитет конституційно-правових норм, їх неухильне виконання всіма суб'єктами конституційного права забезпечується виключністю застосування заходів конституційно-правової відповідальності за правопорушення. На перше місце тут виступає превентивно-попереджувальна дія даного виду відповідальності.

За формою реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на: пряму (безпосередню) — передбачену безпосередньо нормами конституційного права, та непряму (опосередковану) — передбачену нормами інших галузей права.

Таким чином, з зазначеного вище, можна зробити висновок, що інститут конституційно-правової відповідальності є одним із тих системоутворюючих факторів, які дають змогу вважати конституційне право самостійною галуззю системи національного права.

Реальна необхідність розвитку конституційно-правової відповідальності набула особливого значення в останні роки у зв'язку, перш за все, з недосконалістю функціонування вищих державних органів, які керують політикою держави. По-друге це питання має й чисто теоретичний аспект, який зумовлює і вимагає поглибленого вивчення самого питання конституційно-правової відповідальності, оскільки до сих пір деякі її положення залишаються дискусійними і вимагають негайного вирішення.

Насамкінець варто зазначити те, що подальше вдосконалення інституту конституційно-правової відповідальності є обов'язком та метою законодавця у цій галузі, адже неспростовним залишається такий факт — немає права без обов'язку і навпаки, у системі конституційного права України бракує інтеграційної ланки, яка б впорядковувала всі складові конституційно-правової відповідальності. Я вважаю, що для цього необхідно розробити та прийняти Закон України «Про конституційну відповідальність», в якому були б чітко визначені юридичні підстави для настання несприятливих наслідків конституційної відповідальності, а так само і процедурні питання відставки вищих посадових осіб. Згідно з поділом суб'єктів можна розробити і структуру законопроекту за принципом: кожному суб'єкту відповідає розділ з такою ж назвою (напр. «Відповідальність Держави», «Відповідальність вищих органів державної влади», «Відповідальність посадових осіб» тощо).

Науковий керівник: к.ю.н., професор, Н.Г. Шукліна.

Курінний Олексій Вікторович

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
старший викладач кафедри міжнародного права і спеціальних правових наук,
факультет правничих наук

ВНУТРІШНЄ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Предметом дослідження у даній доповіді є внутрішнє самовизначення етнічних груп (національних меншин і, зокрема, народів, що борються за самостійність, корінних народів) у країнах Європи — як прийнятна для держав і світової спільноти компромісна форма реалізації цими групами принципу самовизначення і водночас специфічний механізм захисту прав національних меншин. В основу доповіді покладено проблему прийнятності та правомірності самовизначення національних меншин, та проблему практичної можливості правомірної реалізації даного їх права у вигляді внутрішнього самовизначення.

На сьогодні в рамках доктрини міжнародного та конституційного права зберігається дискусія стосовно самовизначення національних меншин — із домінуванням позиції щодо невизнання за меншинами даного права. Основні міжнародні акти із зазначеного питання, національні законодавства (наприклад, Рішення Верховного суду Канади щодо відокремлення Квебеку від 1998 р.), а також більшість науковців відмовляються визнати за нацменшинами право на відокремлення від держави їх проживання, принаймні, без чітко вираженої згоди політичного керівництва такої держави (як-от, у випадку відокремлення Еритреї від Ефіопії, а також проголошення незалежності Південного Судану). Більша згода спостерігається щодо внутрішнього самовизначення нацменшин.

Право на внутрішнє самовизначення національних меншин (у ширшому розумінні даної категорії) передбачає можливість обрання меншиною певної форми своєї адміністративно-територіальної самоорганізації в межах держави: захист власних прав та інтересів на рівні місцевого самоврядування, створення окремої адміністративно-територіальної одиниці, автономії (саме національно-територіальної), чи ж навіть державного утворення — як суб'єкта федеративної держави. Вперше право етнічних груп на самовизначення було розмежоване на внутрішню та зовнішню форми Комітетом по ліквідації расової дискримінації у Генеральній Рекомендації 21 від 1996 р. Закріпився такий поділ і в доктрині.

На сьогоднішній день низка етнічних груп (передусім «традиційних» національних меншин та корінних народів) світу реалізувала власне право на внутрішнє самовизначення в рамках існуючих багатонаціональних держав. Так наприклад, створити власні адміністративно-державні утворення в рамках асиметричних федеративних держав формально вдалось етнічним групам Росії, народам Індії — фактично. Здобути власні національно-територіальні автономії спромоглись меншини Іспанії, Досі тривають переговори щодо федералізації Молдови (як держави молдовської, придністровської та гагаузької спільнот), схожі пропозиції подаються стосовно Грузії і Азербайджану, проголошувалась навіть ідея створення федеративної білорусько-поліської держави.

Якщо сама можливість етнічної групи реалізувати право на внутрішнє самовизначення залежить передусім від її чисельності та компактності її розселення, то обсяг і форми такого внутрішнього самовизначення залежать вже не лише від чисельності, але й також від самоорганізованості та рівня самоідентичності етнічної групи, її готовності вживати максимально рішучих і послідовних заходів задля самовизначення. В цьому сенсі показовим є досвід Франції як держави, яка тривалий час юридично не визнавала існування національних меншин на своїй території і провадила асиміляторську політику щодо них, але була змушена визнати автономію Корсики та нормативно закріпити визнання «корсиканської нації» у власному законодавстві.

Часто реалізація етнічною групою права на внутрішнє самовизначення в державі сприймається такою державою і її суспільством (передусім титульною нацією) як перший крок до самовизначення зовнішнього, або сецесії. Цим може бути пояснена неготовність визнавати право на внутрішнє самовизначення національних меншин з боку низки держав, таких як Туреччина, Румунія, Словаччина, Білорусь. Всі ці країни характеризуються розвинутою (принаймні наявною — як у випадку Білорусі) націоналістичною чи державницькою традицією, їх офіційна політика в етнодержавній сфері прямо чи ж опосередковано спрямована на побудову мононаціонального (за своєю суттю, моноетнічного) суспільства. Нерідко такі країни є авторитарними, як наприклад Туреччина чи Білорусь, проте можуть формально вважатись і демократичними (Словаччина, Румунія). Показово, що всі названі «нації-держави» категорично відмовляються визнати право на внутрішнє самовизначення за національними меншинами попри те, що самі ці новітні нації здобули незалежність внаслідок реалізації свого часу права на зовнішнє самовизначення — тобто невизнання внутрішнього самовизначення нацменшин є прикладом подвійних стандартів.

Україна як демократична, соціальна і правова держава — чи не найбільш толерантна й послідовна з держав Європи щодо захисту прав національних меншин. Так, на початку 1990-х рр. Україна фактично беззастережно визнала за найбільшими національними меншинами право на внутрішнє самовизначення у рамках державних кордонів. Прикметно, це право визнавалось як за етнічними групами, що нині претендують (кримські татари) або ж теоретично могли б претендувати (румуни) на статус корінного народу, так і за «класичними» національними меншинами, і навіть іммігрантами (нагадаймо, за переписом 2001 р. лише 65,17% мешканців АРК народились в Україні). Така політика України лише підштовхує нацменшини до активних дій на шляху боротьби за внутрішнє самовизначення чи поглиблення його форм. Так, окремі компактно розселені й самоорганізовані національні меншини, що складають більшість в існуючих районах (як-от, угорці), намагаються лобювати коригування кордонів «власної» адміністративної одиниці з метою збільшення в ній своєї чисельності і компактності розселення. Політичні заяви щодо етнізації АРК, перетворення її на національно-територіальну автономію лунали з боку представників як російської, так і татарської етнічних спільнот Криму. Очевидно, що політика «мовчазного сприяння» самовизначенню меншин не сприяє

ані територіальній цілісності України, ні покращенню захисту українських ірредентних груп.

Науковий керівник: доктор права, доцент, завідувач кафедри міжнародного права і спеціальних правових наук НаУКМА М.М. Антонович.

Лисюк Олег Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

3 курс, 3 група

ПРИНЦИПИ «НАЛЕЖНОГО УПРАВЛІННЯ» СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави безпосередньо залежить від дієвості державного управління національною безпекою. Це положення знайшло відображення і в стратегії національної безпеки України, де, зокрема, зазначено, що сучасна динаміка суспільних процесів в Україні й світі зумовлює необхідність формування адекватної, ефективної та економічно виправданої системи управління національною безпекою, спроможної забезпечити поступ суспільства і держави на шляху до спільноти розвинутих демократичних країн.

Реформаторські зміни, яких зазнає сьогодні система державного управління в Україні (у тому числі управління у сфері національної безпеки), зумовлені низкою причин. По-перше, це зумовлено значною демократизацією суспільства і переходом від концепції панування держави над людиною, що переважала в радянські часи, до якісно нової концепції — служіння держави інтересам людини. По-друге, концепція «служіння держави інтересам людини» тісно пов'язана зі світовим досвідом і останніми тенденціями розвитку державного управління. Зокрема, вона безпосередньо пов'язана з концепцією «належного управління» (від англ. «good governance»), яка була запроваджена ООН наприкінці 90-х років ХХ ст. і розглядається як одна з ключових передумов досягнення цілей сталого розвитку, процвітання і миру. «Належне управління» ґрунтується на таких основних принципах: 1) верховенство права; 2) ефективність; 3) транспарентність; 4) підзвітність (відповідальність); 5) повага прав людини; 6) реальна участь всіх громадян у політичних процесах, які відбуваються в їх державі, а також в прийнятті рішень, що їх стосуються.

Розкриємо зміст декотрих з цих принципів відповідно до управління національною безпекою.

Насамперед, принцип верховенства права, відповідно до якого робота спеціальних служб будь-якої держави повинна будуватися в суворій відповідності з конституцією та іншими законодавчими актами, на принципах поваги прав і свобод людини і громадянина.

Що стосується принципу ефективності, то належне управління у сфері національної безпеки означає, що діяльність СБУ має створювати результат, що задоволь-

ня потреби та очікування, а також окремих громадян щодо забезпечення їх спокою та безпеки, при цьому, раціонально використовуючи надані ресурси.

Особливо відмітимо принцип транспарентності або відкритості і прозорості державного управління, який є одним з основних принципів, що характеризує діяльність державних органів в демократичній системі державного управління.

Зазначимо, що на шляху реалізації даного принципу СБУ вже вдалося досягнути певних результатів. Вже більше 10 років функціонує веб-сайт СБУ, за допомогою якого можна дізнатись про історію, структуру і діяльність СБУ, про нормативну базу. На ньому розміщено також контактні телефони і адреси чергових Центрального і регіональних управлінь, зразки різних бланків для звернення в СБУ тощо. Відзначимо рубрики «Громадська Рада» та «Демократичний контроль».

Значна увага приділяється роботі із зверненнями громадян. Аналіз звернень громадян до СБУ дозволяє об'єктивно визначити як громадськість розцінює відповідність оперативно-службової діяльності демократичним нормам і принципам у сфері забезпечення прав людини. Важливим є опублікування Білих книг СБУ, які є публічним звітом Служби про пріоритетні результати діяльності. У Громадській приймальні СБУ та у всіх регіональних органах Служби Безпеки встановлено поштові скриньки для звернень громадян особисто до Голови СБУ. Електронні повідомлення про можливі правопорушення співробітників Служби можна надсилати на спеціально створену скриньку електронної пошти.

Ще один важливий принцип принцип підзвітності (відповідальності). Відповідальність (підзвітність) є ключовою умовою належного управління. Загалом, організація чи інституція є відповідальною (підзвітною) перед тими, кого стосуються рішення чи дії. Відповідальність (підзвітність) не може бути впроваджено без прозорості та принципу верховенства права.

Проблема встановлення підзвітності в роботі правоохоронних органів вирішується шляхом визначення механізмів, за якими суспільство може контролювати дії правоохоронців. В якості одного з таких механізмів виступають органи державної влади, які здійснюють так званий «зовнішній» контроль. Іншим механізмом є підрозділи «внутрішнього» контролю. Взаємодія форм зовнішнього та внутрішнього контролю дозволяє гарантувати належний рівень підзвітності органів сектору безпеки державним установам в цілому. Поряд з цим у демократичному суспільстві набуває своєї виключної важливості і громадський контроль як гарантія рівноправної участі населення в процесі управління державою.

Зазначимо, що у Стратегії національної безпеки України підвищення ефективності контролю за діяльністю органів сектору безпеки визначається в якості одного із напрямків удосконалення системи управління національною безпекою. Це положення знайшло конкретизацію в Концепції реформування Служби безпеки України. Відповідно до Концепції у ході реформування має бути забезпечено (поряд з іншим) підвищення рівня довіри суспільства до СБУ як ефективного, демократичного, контрольованого громадськістю державного органу. В якості одного із принципів проведення реформаторських змін

визначається відкритість для демократичного цивільного контролю.

Питання про підзвітність спеціальних служб, ефективність контролю за їх діяльністю є обширним і складним. Специфічність проблеми полягає в протиріччі між переважно негласним характером діяльності спецслужб і необхідністю їх публічної оцінки.

Науковий керівник: д. ю. н, професор Н. П. Матюхіна.

Литвиненко Анастасія Анатоліївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,

4 курс, 1 група

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасному світі активно відбуваються процеси розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій. Світовою системою комп'ютерних комунікацій щодня користуються мільйони людей. В таких умовах з'являються нові політичні, суспільні явища, які потребують дослідження та впровадження у життя. Одним з таких явищ є електронна демократія. Електронна демократія (е-демократія) — форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій як основного засобу для колективних розумових і адміністративних процесів (інформування, прийняття спільних рішень, контролювання виконання рішень і т. д.) на всіх рівнях — починаючи з рівня місцевого самоврядування й закінчуючи міжнародним. Як вважає відомий дослідник політичної комунікації М. Вершинін, «електронна демократія» — це будь-яка демократична політична система, у якій комп'ютери й комп'ютерні мережі використовуються для виконання найважливіших функцій демократичного процесу, таких як поширення інформації й комунікація, об'єднання інтересів громадян і прийняття рішень (шляхом консультацій і голосування). Однією з форм електронної демократії є організація голосування через світову мережу. Здійснення цієї форми демократії вимагає наявності певних технічних можливостей мережі, таких як можливість ідентифікації виборця, захищені протоколи даних та моніторинг ходу голосування. Іншою формою здійснення електронної демократії є надання громадянам можливості обговорювати рішення місцевих рад, парламенту. За умови наявності доступу до мережі Інтернет, шляхом створення блогів, форумів, чатів стає можливим організування онлайн-дебатів з будь-яких політичних чи суспільних питань. Подібний експеримент було проведено в Італії, в місті Болонья у січні-лютому 2002 р., коли в рамках проекту «DEMOS» було створено форум, на якому громадяни могли вільно висловити свою думку, а органи місцевої влади повинні були регулярно моніторити цей форум, відповідати на запитання та враховувати думку громадян при прийнятті рішень. Так званою «напівпрямою електронною демократією» є фор-

ма електронної демократії, що полягає у всенародному обговоренні законопроекту шляхом публічної дискусії в Інтернеті. Такий законопроект має бути спершу проголосований громадянами, а вже потім поданий на голосування до парламенту. Інтернет-технології можуть використовуватись політичними партіями та діячами при проведенні передвиборчих кампаній. Такі технології є чинником підтримки іміджу, проведення безперервної, довгострокової фінансово-економічної політичної кампанії та створюють можливість постійного підтримання діалогу з виборцями.

Найбільшого розвитку електронна демократія досягла в США, де й продовжує динамічно розвиватися. Найбільш популярні в США такі аспекти електронної демократії, як комп'ютерне лобіювання (Інтернет-лобіювання), що включає в себе три основні напрямки: використання комп'ютерних мереж як інформаційного ресурсу для лобіювання; прямий інформаційний тиск через комп'ютерні мережі; використання комп'ютерних мереж для безпосереднього спілкування з посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

Щодо перспектив розвитку електронної демократії в Україні, то слід зазначити, що для того, щоб не відставати від розвинених держав світу та задля сприяння розвитку європейської інтеграції нашої держави, необхідно розробляти можливі шляхи здійснення електронної демократії в Україні. Науково-технічний та технологічний прогрес йде вперед, форми прояву електронної демократії з кожним роком будуть набирати все більших та більших обертів. Для впровадження електронної демократії в Україні необхідним є створення Інтернет-порталу, що дозволяє повністю відслідковувати роботу рад, забезпечить прозорість роботи органів влади (блок розміщення проєктів актів, прийнятих актів, он-лайн трансляції засідань, відео архів), створення електронного майданчика для обміну заявами й думками депутатами (блогів, міні-порталів для кожної депутатської групи), можливість подачі проєктів нормативно-правових актів і виправлень до них через Інтернет, он-лайн приймальні. Необхідно проводити активну роботу з підвищення довіри до органів влади, розвитку громадянського суспільства шляхом використання для висвітлення роботи влади найбільш популярних засобів комунікації, наприклад, крім робочих телефонів мати такі засоби як icq і skype. Майже вся молодь зараз користується цими видами комунікацій, а тому ймовірність того, що використовуючи вдома свій персональний комп'ютер, молоді люди будуть брати більш активну участь у політичному та суспільному житті держави, здійсненні органами державної влади своєї діяльності, набагато більша за ту, що існує сьогодні.

Отже, суть електронної демократії полягає у використанні інформаційних технологій з метою посилення демократичних процесів в умовах існування представницької демократії. Мета електронної демократії полягає у створенні умов для участі громадян у прийнятті «державних» рішень, здійснення впливу на формування і реалізацію державної політики, вирішення питань місцевого значення, посилення прозорості та підзвітності органів влади громадянам. Також електронна демократія включає в себе електронні вибори як елемент представницької демократії. На сьогодні рівень розвитку електронної демократії в Україні є досить незначним, що спричинено невисоким рівнем розвитку Інтернет-комунікацій, однак

цей розвиток відбувається достатньо швидко і створює сприятливі умови для впровадження форм електронної демократії і в нашої державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В.О. Величко.

Літкевич Дмитро Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів
для системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 2 група

СТАБІЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Проголошення України ст. 1 Конституції правовою та соціальною державою є дуже важливим досягненням демократії, оскільки гарантування та реальна можливість забезпечення прав людини є необхідною складовою політики будь-якої держави. Визнання державою людини найвищою соціальною цінністю, конституційне закріплення ідеї та принципу рівності, допомагає визначити положення ст. 1, як принцип конституційного ладу, а не лише ціллю держави.

Положення І розділу Конституції є базовими для неї та розкриваються у її наступних розділах. Зокрема, Україна є соціальною та правовою державою, оскільки ІІ розділ Конституції встановлює значну кількість прав та свобод людини і громадянина, в тому числі соціально-економічних, якими, на думку деяких експертів, Конституція «перенасичена» і, в умовах, не розвинутої національної економіки, їх забезпечення є непосильним тягарем для держави. Зокрема, реалізувати своє право на безкоштовну медичну допомогу в Україні особа не може, оскільки доступ до якісної медицини є платним.

Визнання в Україні принципів верховенства права та верховенства Конституції органічно вимагає виконання конституційних приписів та точного застосування Основного закону й інших законів. На підставі вищеведеного, в юридичній науці, виділяють принцип конституційної законності, як загальну вимогу правомірної поведінки всіх учасників конституційно-правових відносин, який відносять до принципів конституційного ладу. Даний принцип є своєрідною гарантією забезпечення всіх інших його принципів. Незважаючи на те, що конституційна законність опосередковано закріплена у Конституції, вона органічно доповнює прямо передбачені Основним законом принципи конституційного ладу.

У юридичній науці для характеристики конституційного ладу вироблено певні ознаки, котрі допомагають визначити сутність і зміст даного інституту. Це, в тому числі, його гарантованість, системність, реальність, наукова обґрунтованість.

Під гарантованістю конституційного ладу розуміють єдність загальних та спеціальних засобів забезпечення дотримання конституційних норм. До гарантій відносять,

зокрема, право на судовий захист. В аспекті принципу взаємної відповідальності людини і держави, закріплення судової влади, як однієї з гілок влади державної, ставить під сумнів можливість або ж волю суду прийняти рішення, щодо наприклад, відшкодування державою матеріальної шкоди, оскільки, в такій ситуації, суд співпадатиме зі стороною відповідача. Власне, даний приклад є хрестоматійним у конституційному праві.

Щодо реальності, то тут треба зазначити, що вона означає доступну можливість втілення конституційних приписів у життя. Виконання державою взятих на себе зобов'язань у сфері соціально-економічних прав, принаймні на даному етапі її розвитку, просто неможливе не лише у зв'язку із слабкістю економіки України, а й внаслідок поєднання у чинній Конституції несумісних соціалістичної та ліберальної теорії конституційного права, того, що Україна є «молодою демократією». Її народ, пам'ятаючи про СРСР, «звик» до постійного піклування з боку держави. На нашу думку це явище негативно в цілому, оскільки за своєю природою соціальна держава (або держава з соціальною економікою) бореться проти вільного вибору людини (наприклад, заборона азартних ігор чи тютюнопаління), та свободи, взагалі. Зокрема, відомий економіст Ф. Гаєк, стверджував: чим більше, залежить особа від дій уряду, тим менше в неї свободи. Невиконання зобов'язань державою призводить і до поширення такого небажаного явища, як правовий нігілізм, що, в свою чергу призводить до підвищення рівня злочинності, песимістичних настроїв у суспільстві. Тобто народ стає не лише бідним, а й нещасним.

Системність, як ознака конституційного ладу полягає у послідовному викладенні конституційних норм. Вважаємо, що перелічені вище приклади є достатнім доказом порушення вимог даної ознаки. Тобто механізми дотримання принципу конституційної законності, або не передбачені взагалі, або їх процедура не є достатньо врегламентованою на рівні Основного Закону.

Стосовно наукової обґрунтованості, то щодо України як правової та соціальної держави, проведено значну кількість наукових досліджень, але, складається враження, що конституційна законність, не була врахована при підготовці конституційного тексту. Відтак, мають місце перелічені вище негаразди.

Таким чином, можна зробити висновки, що протиріччя, які містяться в тексті конституції, фактично унеможливають здійснення конституційно-правових приписів, відтак постає питання про здатність конституційного ладу забезпечувати та охороняти гарантовані Основним законом цінності. Встановлення правового режиму дотримання конституційних приписів та прав людини, є необхідною передумовою стабільності конституційного ладу. На наш погляд, цього можна досягти за двох умов: по-перше, необхідно критично проаналізувати нинішні пріоритетні цінності держави і, по-друге, необхідно розуміти соціальну державу, не як державу, що повинна забезпечувати громадян гідним рівнем життя, шляхом кількісного і формального забезпечення правами та благами, а як державу, соціальна ознака якої полягає у легкодоступності цих благ. Це, зокрема, спрощення системи оподаткування, розвиток громадянського суспільства, тощо. Адже, метою забезпечення людини правами є гарантування її свободи, а, як колись помітив відомий полі-

тичний мислитель Ф. Гаєк, свобода є гарантованою тоді, коли всі її види регулюються різними проявами загального принципу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Малюта Ярослав Вікторович

НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань, 2 курс, 5 група

РОЛЬ НАРОДУ У ЗМІНІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ

В історії будь-якої держави рано чи пізно настає момент, коли існуюча суспільно-правова модель її організації більше не витримує випробування часом і виникає необхідність її зміни. Для уникнення хаосу та анархії у цьому процесі необхідна наявність чітко встановлених конституційних механізмів, які б забезпечували легальний порядок таких перетворень.

Стаття 5 Конституції України проголошує, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Саме поняття «конституційний лад» у Конституції не визначено, однак цей термін зустрічається в її тексті тричі. З положень статей 17 і 37 випливає, що конституційний лад — це закріплений Конституцією економічний, соціальний, національний, політичний (включаючи державний) та інший устрій України.

В основі концепції Конституції 1996 року лежить ідея народного суверенітету, а оскільки зміна конституційного ладу логічно пов'язана зі зміною власне Конституції, то цілком зрозуміло, що це повноваження повинно бути прерогативою народу. Виходячи з того факту, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії, то й участь громадян у формуванні Основного Закону повинна була б реалізовуватись у такій же формі. Тому на нашу думку, вимоги громадян на мітингах, демонстраціях або в змісті звернень про зміну державного устрою, звернені до законодавчого органу чи глави держави з додержанням Конституції та законів, можна розглядати як одну з форм безпосередньої демократії, що допускаються Конституцією. Проте ця ідея в змісті самої Конституції виявилася реалізованою не повною мірою, оскільки порядок реалізації народом права визначати та змінювати конституційний лад шляхом прийняття нової Конституції або внесення змін до чинної виявився конституційним не досить чітко. Так, можливість прийняття народом основного закону держави взагалі не передбачена, те ж стосується й ініціювання до нього змін. Фактично, громадяни України мають право лише затверджувати закон про внесення змін до Конституції, і то у випадку, якщо він стосується I, III, чи VIII розділів. Зміна будь-якого іншого

розділу Конституції відбувається взагалі без будь-якої участі народу України.

Виходячи з вищенаведених аргументів, а також того факту, що на нашу думку, суттєво змінити конституційний лад в Україні можливо й без втручання до I, III, чи XIII розділу Конституції, неважко прийти до висновку про наявність внутрішніх суперечностей у змісті нормативно-правового акту, що має найвищу юридичну силу на території нашої держави. До слова, не врегульованою є не тільки процедура прийняття нового Основного Закону народом України, а й взагалі будь-яким суб'єктом правових відносин (під цим терміном перш за все розуміємо найвищі органи державної влади). Цілком зрозуміло, що такий склад речей підриває основи національної безпеки, оскільки створює в перспективі невизначену ситуацію з легальністю конституційних перетворень.

Виходячи з цього, на даний момент першочерговою виглядає необхідність внесення доповнень до XIII розділу Конституції України, які чітко визначили б не лише процедуру прийняття нового Основного Закону, а й вдосконалили і привели у відповідність із загальними засадами участі народу у зміні Конституції, закріпленими у I розділі цього закону, уже існуючу процедуру. Це дозволило б не лише вийти на якісно новий рівень у процесі практичної реалізації принципу народного суверенітету, а й уникнути ситуації з маніпулюванням Основним Законом у політичному руслі, що мають місце у наш час.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб.

Микитенко Анна Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів
для системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 2 група

ВЗАЄМОДІЯ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Зміст чинної Конституції України дозволяє відзначити її спрямованість на закріплення і впровадження у життя фундаментальних цінностей в галузі держави і права, серед яких не останнє місце займає і принцип взаємодії гілок влади як фактор стабільності основ конституційного ладу України. Це підкреслює потребу докладного теоретичного дослідження даного питання.

Стабільність конституційного ладу забезпечується стабільністю його засад і являє собою незмінність фундаментальних основоположних ідей, що становлять базу конституційного регулювання, і втілення проголошених Конституцією України цінностей і принципів.

В умовах глобалізації, коли країни-лідери з усталеними демократичними традиціями досягли постінформаційної стадії розвитку суспільства, конституційний лад України потребує подальшої демократизації. Це передбачає розширення переліку прав і свобод людини правами четвертого покоління, посилення впливу інститутів

громадянського суспільства на здійснення державної влади поряд з забезпеченням стабільності та непорушності базових засад конституційного ладу.

Правовий характер Української держави зумовлює необхідність взаємодії гілок влади як гарантії забезпечення пріоритету прав і свобод людини, вільного розвитку громадянського суспільства, верховенства права та правової Конституції, підвищення рівня правової культури населення. Співпраця державно-владних інституцій становить запоруку реалізації установчої, обмежувальної, політичної функцій Конституції, а також втілення в конституційно-правову та політичну практику принципу народного суверенітету.

Юридичний прояв єдності та гармонійності влади полягає у тому, що органи державної влади лише в сукупності мають компетенцію, необхідну для здійснення функцій і виконання завдань держави. Лише взаємодія всіх державно-владних інституцій може забезпечити оперативне вирішення важливих питань, і, одночасно, виключає можливість перекладання відповідальності за помилки на інші владні структури та конфронтацію між органами влади за пріоритет владних повноважень.

На нашу думку, слід погодитися з тими вченими, які вважають принцип взаємодії влад одним з аспектів демократизму Української держави. Можна додати, що демократична держава, якою у ст. 1 Конституції проголошена Україна, передбачає створення в ній найбільш сприятливих умов для широкої реальної участі громадян у управлінні справами держави та суспільства; забезпечує політичний, економічний, ідеологічний плюралізм; діє за принципами поділу та взаємодії гілок влади з залученням правового механізму зняття суперечностей між ними.

Одним з найбільш переконливих доказів власне існування цього принципу науковці вважають наявність механізму правового регулювання, прямо й опосередковано закріпленого в Конституції, за допомогою якого здійснюється регуляція взаємовідносин гілок влади. Зокрема, положення ст.ст. 6, 85, 92, 93, 106, 111, 115, 116, 147, 148, 150 Конституції України прямо чи опосередковано вказують на принцип взаємодії гілок влади. Ці конституційні норми можна розглядати як важіль, здатний запобігати диктату будь-якої з них і організовувати їх спільну діяльність на основі взаємозалежності у процесі реалізації єдиної державної влади, що передбачає різні варіанти. Так, Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган повинна нормотворчою роботою на практиці зводити єдину впорядковану систему національного права. Виконавча влада здійснює повноваження шляхом реалізації відповідних норм. Судова влада через застосування правових норм вирішує різного роду конфлікти, що виникають у суспільстві. Президент України, який формально не належить до жодної з гілок, здійснюючи свої повноваження, виконує об'єднуючу функцію.

Загалом, процес реалізації державної влади повинен будуватися на тому, щоб її гілки могли конструктивно впливати одна на одну, спонукаючи знаходити консенсусні рішення з метою забезпечення загальної рівноваги влади. Проте на нинішньому історичному етапі така демократична модель практичного виконання конституційного принципу взаємодії гілок влади є більше ідеалом, до якого слід прагнути, ніж фактично існуючою реальністю. Про це свідчить значне зниження за останні півро-

ку загального рівня демократії в країні до 2,99 балів за п'ятибальною шкалою, де 1 бал означає повну диктатуру.

Тому важливо, що за умови належного функціонування механізму взаємодії гілок влади притаманна об'єднуюча функція, яка є необхідною для сучасної Української держави, і яка здатна синтезувати загальнонаціональні, корпоративно-політичні й індивідуальні інтереси та нейтралізувати територіальні, мовні, етнічні, соціальні та інші розколи, що існують у суспільстві, з метою подальшого втілення в життя демократичних засад конституційного ладу.

Таким чином, оптимальний варіант співпраці гілок влади в ракурсі забезпечення стабільності засад конституційного ладу передбачає коопераційний робочий зв'язок між ними з метою динамічного послідовного ухвалення та впровадження рішень щодо державної політики, системності законів і підзаконних актів; додержання балансу між захищеністю органів державної влади від кон'юнктурних змін у розкладі політичних сил і можливістю притягнення їх до відповідальності, що в цілому являє собою ґрунтовний комплекс основ демократичного ладу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Ф.В. Веніславський.

Мишина Наталья Викторовна

*Національний університет «Одеська юридическа академия»,
д.ю.н., професор кафедри конституційного права*

ЕВРОПЕИЗАЦИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА В РАМКАХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ

Указом Президента Украины от 14 сентября 2000 г. «О программе интеграции Украины в Европейский Союз» предусмотрено, что, начиная с 2001 г., каждый год разрабатывается План действий по реализации приоритетных положений этой программы, выполнение которого финансируется из Государственного бюджета. В настоящее время достигнуты существенные успехи на пути к интеграции Украины в Европейский Союз (ЕС). Однако, в сфере конституционного права до сих пор существует ряд проблем концептуального характера, замедляющих процесс европеизации конституционного права. Украинский подход к определению основных направлений развития отрасли конституционного права несколько отличается от подхода государств-членов ЕС.

Становление и развитие отрасли конституционного права Украины, как ведущей отрасли права в демократическом государстве, продолжается и в настоящее время, обеспечивая доктринальное сопровождение конституционной реформы в стране. Учитывая исторические особенности, конституционное право Украины во многом базируется на правовых исследованиях, теориях, достижениях советских ученых. Ни в коей мере не умаляя их значимости и ценности для современного конституционного развития, констатируем, что часто вместе с их использованием заимствуется отношение к этой отрасли как к «государственному праву», несмотря на то, что она позиционируется как право «конституционное». Ведь использование термина «конституционное право» предполагает большую концентрацию

правовых норм этой отрасли на практической реализации прав, свобод человека и их гарантий как основных ценностей конституционализма, а использование термина «государственное право» — концентрацию на формировании и функционировании органов публичной власти.

В Украине построение демократического государства обусловило признание того, что права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства, что утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 3 Конституции Украины). Соответственно, был пересмотрен и расширен предмет правового регулирования конституционного права — в настоящее время он традиционно рассматривается как 3 группы общественных отношений в сфере: 1) основ правового положения личности; 2) основ юридической организации государства; 3) организационного и функционального единства общества как целостной социальной системы (Ю.Н. Тодыка).

Практика свидетельствует о том, что в Украине по-прежнему и Конституция как Основной закон, и иные нормы конституционного права центрированы на проблемах формирования и функционирования органов государственной власти и местного самоуправления. Соответственно, европеизация конституционного права сосредоточена в этих сферах. Например, рассмотрим законодательство об институтах непосредственной демократии. С одной стороны, достаточно оперативно устраняются недостатки нормативно-правовой регламентации избирательного процесса на государственном и местном уровнях, выявленные наблюдателями от европейских общественных организаций, — практически каждые выборы проводятся по новому либо изложенному в новой редакции Закону Украины. С другой стороны, несмотря на аналогичные замечания, до сих пор не обновлен Закон «О всеукраинском и местных референдумах» от 3 июля 1991 г., что существенно затрудняет проведение общегосударственных референдумов и делает практически невозможным использование референдумов на местном уровне.

В то же время, совершенствование функционирования органов государственной власти и местного самоуправления в Украине зачастую проводится без учета новых европейских разработок. В частности, в процессе реформы органов публичной власти не используются положения концепции корпоративной социальной ответственности, предусматривающее, в том числе, социально ответственное функционирование органов и должностных лиц органов государственной власти. Такое использование было бы тем более уместным, что на современном этапе международные эксперты оценивают уровень коррупции в Украине как наихудший среди «новых независимых стран» и всех других государств вообще (Transparency International).

Существенно отстает от европейских стандартов регламентация прав человека четвертого поколения — «биологических прав» (В.А. Михалев). Практически не приводится в соответствие с европейской практикой и стандартами нормативно-правовое регулирование функционирования в Украине институтов гражданского общества, «третьего» сектора. Закон «Об объединении граждан» от 16 июля 1992 г. уже давно вызывает и критику исследователей, и замечания ряда европейских правозащитных организаций, а в 2008 г. Европейский Суд по правам человека признал ряд его норм

не соответствующими европейским стандартам прав личности. Однако Закон в новой редакции так и не принят.

В связи с этим, опыт стран Восточной Европы в сфере развития конституционного права представляется особенно интересным. Думается, что его изучение и рецепция может способствовать более успешной европеизации этой отрасли права Украины. А также тому, что такие присущие конституционному праву в демократических государствах черты, как адаптивность институтов и положений права к новым процессам развития и постоянная проверка конституционных догм и рецепция новых импульсов развития (Э. Шмидт-Ассманн) будут использоваться применительно ко всем, а не только к отдельным институтам отрасли конституционного права Украины.

Мищенко Ерік Ервандович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 4 курс, 14 група

ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ В УКРАЇНІ

Неабиякий резонанс у середовищі вчених-конституціоналістів викликало прийняття Президентом України Указу № 224/2011 від 21.02.2011 «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї». На підставі цього документу главою держави було сформовано науково-експертну групу в кількості 20 чоловік, головним завданням якої є напрацювання пропозицій щодо створення та діяльності Конституційної Асамблеї та аналіз концепції реформування Конституції України. З цього можна зробити висновок, що на найвищому державному рівні виявлено волю та офіційно поставлено питання про реформування Основного Закону країни за допомогою досі невідомого для українського законодавства органу. З огляду на це, набуває актуальності питання щодо того, яким саме чином у подальшому буде створюватись та функціонувати цей орган та яку роль у зміні Конституції, в результаті діяльності Конституційної Асамблеї, прийме Український народ. Все вище перераховане визначило тему нашого дослідження, у якому буде зроблено спробу коротко проаналізувати закордонний досвід при проведенні подібного роду заходів та віднайти схожі приклади в історії українського конституціоналізму.

З огляду на історичні та географічні передумови, вважаємо, що для України першочерговим було б врахувати досвід саме Східноєвропейських країн, що у свій час, після повалення соціалістичних режимів, закладали фундамент прогресивного європейського майбутнього саме шляхом прийняття нових конституцій.

Уважно дослідивши всі наявні приклади, можна вирахувати дві основні тенденції щодо того, кому саме в цих країнах доручається право на розробку та прийняття нового Основного Закону (тобто — наділення установчими повноваженнями): верховному (єдиному) законодавчому органу чи якомусь іншому, позапарламентському утворенню, створеному виключно у цілях і на час розробки конституції.

Для прикладу, у Румунії, у 1991 році, процесом створення нової конституції опікувались Установчі збори, які спеціально для цього були скликані.

На противагу цьому, нову Конституцію Польщі (1997 року) було прийнято тамтешнім парламентом — Національним Зібранням, без делегування цих повноважень будь-яким іншим інституціям.

Слід сказати, що для українського конституціоналізму у певній мірі є характерними як перший так і другий шляхи вираження установчої влади. Так, маємо приклад II Універсалу Центральної Ради України (1917 року), за яким планувалось скликання Установчих Зборів, з метою затвердження автономного статусу української держави. У той же час загальновідомим є той факт, що нині діюча Конституція України (1996 р.) приймалась українським парламентом, без подальшого затвердження шляхом референдуму. При цьому, залишення у стороні від формування Основного Закону Українського народу і тоді, і навіть зараз деякими вченими розглядається як великий мінус, що багато у чому знижує легітимність Конституції в очах пересічних громадян. Саме тому, на нашу думку, майбутня зміна Конституції (не залежно від того, буде прийнято абсолютно новий документ чи лише оновлену редакцію) має відбутись за безпосередньої участі більшості громадян, як то було у наведених вище прикладах з Румунією та Польщею (адже незважаючи на те, що сам документ формувалась відповідними органами, його затвердження відбувалось на всенародному референдумі).

Прийняття нової Конституції чи, бодай, внесення змін до чинної, є надзвичайно важливим та відповідальним процесом, що потребує не лише залучення до розробки професіоналів найвищого рівня, а й обов'язкову участь народу, представників громадськості. Способів забезпечити представництво поглядів простих громадян при зміні Основного Закону конституційно-правова наука знає декілька. Серед них: громадські слухання, всенародні консультативні обговорення, опитування та ін. Особливе місце у даному переліку звичайно ж відведено референдуму, як одному з двох основних інститутів безпосередньої демократії, закріпленому у Розділі III нинішньої Конституції України.

На нашу думку, майбутня Конституційна Асамблея має створюватись виключно для цілей формування «тіла» тексту Конституції, але при цьому, в результаті не повинна підмінити собою Український народ, адже згідно абзацу другого пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу». Це положення прямо пов'язано з ч. 3 ст. 4 Конституції України, згідно якого «Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами».

Отже, як висновок, слід сказати, що хоча за Конституційною Асамблеєю, як за спеціальним органом, законодавством має бути закріплено досить широку компетенцію у сфері оновлення Конституції, про те фінальне слово у цьому процесі має сказати саме Український народ.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Никитенко Екатерина Николаевна

*Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
студент, факультет управления,
1 курс, группа ГУП-3*

ДЕМОКРАТИЯ КАК ОСНОВА КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Каждое государство обладает определёнными чертами, отражающими его особенности. Можно характеризовать то или иное государство как республику или монархию, демократическое или тоталитарное, федерацию или унитарное государство и т. д. Совокупность характерных черт составляет общую картину способа организации государства.

Конституция Республики Беларусь, как и многих других государств, содержит раздел «Основы конституционного строя». Уже сам факт начала текста Конституции (помимо преамбулы) с данного раздела свидетельствует о его фундаментальном значении.

В качестве одной из самых важных основ современного конституционного строя Беларуси можно назвать демократию.

Республика Беларусь с начала 90-х годов прошлого столетия выбрала демократический путь развития. В начале это было зафиксировано в Декларации о государственном суверенитете, принятой 27 июля 1990 г. и получившей 25 августа 1991 г. статус конституционного закона, а затем в законе от 27 февраля 1991 г. «Об основных принципах народовластия в Республике Беларусь». В настоящее время демократизм конституционного строя закреплён в Конституции.

Демократическим считается такое государство, в котором обеспечивается народовластие, политический плюрализм (многообразие взглядов, мнений, политических партий), внедрён принцип разделения властей, существует местное самоуправление.

В демократическом государстве народ является источником власти, однако он веками был отделён от государственной власти, и часто она осуществлялась против народа. Для того, чтобы исключить такую ситуацию, заставить власть служить людям, в Конституции Республики Беларусь закрепляется равенство и взаимная ответственность государства и личности (ст. 2 Конституция Республики Беларусь). Тем самым предлагается взаимодействие власти и подвластных, которые рассматриваются в Конституции как относительно равные субъекты.

Демократия развивается на основе политического и идеологического плюрализма.

Право выбора политических и иных взглядов включает закрепление в законодательстве демократического государства обязательной (официальной) идеологии. Единственно возможно допустимая «идеология», закрепляемая в Конституции, — это человек, его права и свободы как высшая ценность общества и государства. Однако в данном случае должна идти речь не об исключительности прав отдельного индивидуума и абсолютном отвержении интересов общества, а о разумном их балансе.

Политические партии, другие общественные объединения, действуя в рамках Конституции и законов Рес-

публики Беларусь, содействуют выявлению и выражению политической воли граждан, участвуют в выборах.

Партии и другие общественные объединения являются важнейшим элементом политической жизни. Но в отличие от иных общественных объединений (общества, союзы, ассоциации, благотворительные фонды), включая профсоюзы, партии активно участвуют в политической жизни, прежде всего посредством участия в выборах, формирования общественного мнения по государственному и общественным вопросам. Общественные объединения не ставят политические цели в качестве основы своей деятельности.

Конституция Республики Беларусь возлагает на государство ответственность за развитие демократии на основе многообразия политических институтов, идеологий и мнений (ст. 4 Конституции); за деятельность политических партий и общественных объединений и реализации ими права на использование средств массовой информации (ч. I, II ст. 5); за предоставление равных прав перед законом всем религиям и вероисповеданиям (ст. 16).

Теория разделения властей является наиболее оптимальной базой для такой организации государственной власти, которая исключает или в значительной мере предотвращает сползание к авторитаризму и тирании в различных их проявлениях, способствует укреплению конституционной законности. В Конституции Республики Беларусь закреплено разделение властей на законодательную, исполнительную и судебную ветви. Функции посредника между ними, наряду с другими важными полномочиями, присущими Главе государства, выполняет Президент Республики Беларусь (ст. 79 Конституции). Четвёртый раздел Конституции «Президент, Парламент, Правительство, суд» состоит из 4-х глав, каждая из которых посвящена одной из ветвей власти. Этот раздел констатирует организацию высшей власти в стране, устанавливает перечень институтов, учреждений, их статус, порядок формирования, функции и взаимоотношения с другими ветвями власти.

Местное самоуправление является важнейшим элементом существования и развития государства, в котором обеспечивается реальное народовластие. Развитие местного самоуправления способствует решению социальных, экономических, политических и культурных вопросов местного значения исходя из интересов населения данной административно-территориальной единицы. Раздел V Конституции посвящён системе управления и самоуправления. Он перечисляет органы местного управления и самоуправления (местные Советы депутатов, исполнительные и распорядительные органы, органы территориального общественного самоуправления, местные референдумы, собрания и т. д. (ст. 117)), утверждает порядок их формирования и функции.

В Конституции Республики Беларусь демократия как основа конституционного строя нашла своё закрепление. И поэтому сейчас важным вопросом стоит наиболее полное её воплощение в жизнь.

Научный руководитель: ст. преподаватель кафедры теории и истории государства и права Н.А. Полящук.

Павшук Катерина Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

5 курс, 10 група

ПРО РОЛЬ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

Юриспруденція, як і кожна наука, є певним засобом узагальнення та створення знань про об'єкт її дослідження. Терміни та поняття є підставою, засобом для структурування наукових знань. Існування спеціальної юридичної мови передбачає бездоганну чіткість, влучність та безальтернативність.

Проблема використання оціночних понять у нормативно-правових актах досліджувалась як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Дане питання є актуальним, адже визначення оціночного поняття впливає на застосування норм права. Серед вчених можна виділити Ю. Тихомирова, З. Ромовську, В. Косовича, П. Рабіновича та інших, які стосуються різних галузей юридичної науки. Проте комплексне дослідження оціночних понять у теорії та практиці конституційного права не здійснювалося.

Суспільство як особлива соціальна система знаходиться в постійному розвитку. В процесі соціального розвитку виникає безліч ситуацій, які мають бути включені в сферу правового регулювання. Проте закон об'єктивно не зможе випередити час. Ефективність законодавства залежить від того, наскільки чітко сформульовані норми права, які засоби використані для їх побудови, як практично реалізуються юридичні норми в діяльності правозастосовчих органів. Як вже зазначалося, точний опис на законодавчому рівні всіх елементів, які можуть змінитися в процесі функціонування є досить важким. Тож в таких випадках як раз і застосовуються оціночні поняття, які допомагають відобразити всю багатоманітність соціальних явищ в їх динаміці.

Конституція України як основа правопорядку життя суспільства визначає найбільш загальні принципи діяльності держави, конституційні поняття також носять загальний невизначений характер. Зміст одного поняття може охоплювати цілий ряд явищ. Їх особливістю є повна відсутність текстуального пояснення змісту, який дуже часто більш детально розкривається в спеціальних законах. Так наприклад, в положеннях статті 5 Конституції України зазначено, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Однак Конституція України, закріплюючи конституційний лад, не містить визначення цього поняття. Саме на цьому і наголошує Конституційний Суд України у рішенні від 05.10.2005 р. Багато оціночних понять міститься в нормах, які встановлюють права людини і громадянина.

Оціночним поняттям як специфічному явищу правової науки притаманна низка ознак. Вони фіксують лише найзагальніші ознаки відображених у них явищ, як правило, не конкретизують і не роз'яснюються у правовій нормі законодавцем. Такі поняття можуть конкретизуватися лише в процесі їх правозастосування у кожному конкретному випадку. Оціночні поняття дають можливість самостійно оцінювати факти у межах, перед-

бачених нормою, тобто створюють можливості для власного бачення суб'єкта при реалізації та застосуванні їх на практиці. Разом із тим слід пам'ятати, що зміст оціночних понять та їх обсяг можуть змінюватись у часі та залежати як від контексту норми, так і від особливостей конкретного випадку.

Визнаючи оціночні поняття як специфічне явище в законодавстві, не можна не відмітити їх роль, яку можна вважати двозначною. Інколи така обставина може розцінюватися як позитивний момент, який дозволяє нормам бути більш гнучкішими. Така гнучкість правил і загальних понять забезпечує певну стабільність права, навіть не зважаючи на ті соціальні зміни, які вони відображають. Інколи можна констатувати недосконалість юридичної техніки у формулюванні даних норм, адже невизначеність понять у формулюванні норми призводить до невизначеності самої норми та втрати її якості, враховуючи велику кількість варіантів тлумачення.

В нормах основ конституційного ладу закладаються загальнодемократичні, загальноцивілізаційні цінності та інститути. В умовах дезінтеграції масової свідомості, змін економічних, політичних та ідеологічних пріоритетів і орієнтирів вони мають велике стабілізуюче значення, адже саме в них закріплюється чітка система правових та моральних орієнтирів, які встановлюють суверенітет народу, неподільність території Української держави, демократичний статус особистості.

Таким чином, норми-принципи, норми-цілі, норми-завдання, які містяться в Конституції України за своєю природою можуть носити оціночний характер як загальні принципи конституційного ладу для забезпечення стабільності та далекоглядності. Правила та норми, які встановлюються в законах та інших нормативно-правових актах мають характеризуватися найточнішим, детальнішим викладенням правового тексту. Звичайно, такої влучності важко досягти без включення до тексту актів понять, які мають єдиний спеціально визначений зміст. Для уникнення подібних ситуацій потрібно не лише здійснювати узагальнення судової практики, але і намагатися уникнути їх на законодавчому рівні, користуючись правилами юридичної техніки.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Пізулко Тетяна Василівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 26 група

ПИТАННЯ ДВОВОДНОСТІ В УКРАЇНІ

Мовна проблема традиційно залишається однією з найскладніших у сучасному українському державотворенні. Актуальність даної проблеми в тому, що мовне питання

є одним із чинників, що перешкоджає стрімкому розвитку українського суспільства.

Розглянемо як мовне питання закріплено у законодавстві: Конституція гарантує «вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України (ст. 10), а також покладає на державу обов'язок сприяти «розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст.10). У Законі «Про мови в Українській РСР» від 18 жовтня 1989 року, який, на жаль, діє майже без змін до цього часу, держава бере на себе зобов'язання, з одного боку, забезпечити «всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя», а з іншого — створити «необхідні умови для розвитку і використання мов інших національностей у республіці». Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до ст. 53 Конституції України «гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних чи комунальних навчальних закладах». При цьому хочу зауважити, що навчання може здійснюватися в будь — яких державних чи комунальних закладах, але вказівки на те в яких саме закладах і як саме реалізовуватиметься це право ні Конституція, ні поточне законодавство не містить взагалі, що практично унеможлиблює його реалізації. Також не встановлено форму вивчення мови національних меншин: це може бути основний або факультативний курс, або взагалі навчання вестиметься мовою меншості, тому в законодавстві слід було б закріпити ці положення.

У розробках канадської лінгвістичної школи, яка займається проблемами двомовності освіти, чітко окреслено шляхи мінімізації вад двомовності на особистісному рівні. Важливо, по-перше, щоб друга мова засвоювалася одночасно з першою у ранньому дитинстві — тоді людина впродовж всього життя не відчуває мовних труднощів. Якщо другу мову починають викладати лише у школі, тоді цю мову дитина практично не використовує у побуті, віддаючи їй перевагу на рівні офіційного спілкування та відносин. По — друге, необхідно забезпечити викладання всіх або більшості дисциплін мовою, яку учень сприймає як іноземну. Досвід США, де широко практикується двомовна освіта для етнічних меншин у державних школах беззаперечно свідчить про переваги відкритого типу освіти, порівняно із Бразилією, де використовується, навпаки, закритий тип освіти. Необхідно нам врахувати такий світовий досвід. Тому, для України з її специфічною мовною ситуацією оптимальним, я вважаю, є оволодіння одночасно двома мовами. Але це не означає визнання російської мови другою державною мовою, а лише забезпечення прав громадян навчатися, спілкуватися їх рідною мовою (російською), мовою якою вони думають... У демократичній, правовій державі, що прагне до європейських стандартів з прав людини, не повинно бути ніяких привілеїв, обмежень за мовною ознакою. Ніхто не має права нав'язувати людині використання тієї чи іншої мови у приватних відносинах. Право на вибір мови спілкування кореспондує обов'язок держави створювати умови реалізації цього права, а саме закріплення його на законодавчому рівні, забезпечити право на судовий захист цієї правомочності, встановити юридичну відповідальність за його порушення, особливо з боку органів державної влади.

Своєрідний глухий кут, у який зайшли дискусії з проблем двомовності в Україні пояснюється насамперед крайнім ступенем політизації цього питання. Двомовність в Україні давно втратила той реальний зміст, який вона має в усьому світі і перетворилася у своєрідний засіб ідеологічної ідентифікації, розмежування за принципом «наші — не наші». Адже, за дослідженнями доктора соціальних наук М. Шульги 76,7% українців вважають за необхідність для їх дітей вивчення російської мови, а 83,4% росіян — вивчення української, тобто насправді спостерігаємо взаємну повагу представників різних націй один до одного. Подолання даної проблеми можливе через розширення освітньої мережі для бажаючих оволодіти українською (російською) мовою.

Отже, аналіз законодавства про мови свідчить, що більшість його положень застарілі, воно є несистемним та суперечливим, тому першим кроком до подолання проблеми двомовності має стати прийняття нового Закону про мову, у якому чітко закріпити: по-перше, поняття «державної мови», «офіційної мови» і цей статус надати лише українській мові; по-друге визначити порядок застосування мов національних меншин, а також встановити гарантії і реальні можливості розвитку, використання і захист російської мови; по-третє, визначитись, що означає поняття «мова прийнятна для всього населення даної місцевості» і хто може визнавати її такою; по — четверте, потрібно створити систему правових гарантій, здатних забезпечити принцип рівноправності громадян у мовних відносинах, а головне — попередити будь — які політичні спекуляції.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Процков Игорь Александрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для

Государственного департамента по вопросам исполнения наказаний,

2 курс, 9 группа

ПРОБЛЕМА БИЛИНГВИЗМА В УКРАИНЕ

После распада СССР во всех бывших республиках возник вопрос о правовом статусе русского языка. Во всех этих государствах осталась значительная часть русскоязычного населения, права которого нуждались в защите. Большинство стран СНГ признали приоритетным развитие национальных языков и постепенное вытеснение русского. После чего столкнулись с проблемами, в виде негодования русскоязычного населения. В Украине этот вопрос стоит особенно остро, т. к. соотношение русскоязычного и украиноязычного населения примерно одинаково. А, следовательно, простым решение этой проблемы никак быть не может.

В странах западной демократии, на которые сейчас принято равняться, такие проблемы решаются путем либерализации законодательства. В этих странах языковое

многообразие считается достоянием нации. Например, в ч. 3 ст. 3 Конституции Испании говорится о том, что богатство языков и разнообразие диалектов Испании является частью культурного наследия и пользуется особым уважением и защитой. В Финляндии, скажем, при 6% шведского населения, шведский язык является вторым государственным. Но самый либеральный подход к решению языковой проблемы, на наш взгляд, в Швейцарской конфедерации. В стране 4 государственных языка (из них на ретороманском говорит лишь 1% населения).

Украина провозгласила себя правовым, демократическим государством, в котором права и свободы граждан являются наибольшей ценностью. Но при этом, при проведении языковой политики в нашей стране, не учитывается мнение около 45% русскоговорящих украинцев. Наоборот — долгое время языковая политика строится на дискриминации части населения. В условиях глобализации большинство стран мира руководствуется принципом «богатство человечества в его многообразии». И Украина, в этом случае, не должна становиться исключением.

Характерной особенностью ситуации в Украине является биполярность общества. Идея утверждения русского языка как второго государственного, вызвала агрессивную реакцию у значительной части населения, проживающего на западе страны. Это и не удивительно, ведь многолетняя экспансия русского языка не могла не сказаться на настроениях населения. Однако за это время русский язык настолько укоренился в Украине, что стал не только средством общения для миллионов, в том числе этнических украинцев, но и стал частью украинской культуры.

Проблема в том, что русский язык многими гражданами воспринимается только как язык чужого государства. На наш взгляд, русский язык перестанет восприниматься кем-либо как бремя и «язык соседнего государства» в том случае, если произойдет отказ от суженного взгляда, если будет сформирована более целостная и плюралистичная модель культуры и признана роль русского литературного языка в формировании национальной идентичности Украины. Тем самым, будет достигнута одна из важнейших целей в решении этой проблемы — деполитизация языковой темы. Дело в том, что языковой вопрос используется разными политическими силами как средство привлечения на свою сторону той или иной части населения. Особенно это проявляется во время выборов. Что уж говорить, если три из четырех украинских президента избирались, прямо или косвенно, под лозунгами двуязычия. Поэтому проведем масштабную информационную кампанию по реабилитации русского языка в глазах украинцев и придадим ему статус второго государственного, Украина избавится не только от неутраченных дискуссий и вражды в обществе, но и лишит недобросовестных политиков возможности манипулировать сознанием электората в такой способ.

Мы не согласны с утверждениями, что русский язык при этом вытеснит украинский и что последний — неконкурентоспособен. Напротив — каждый из них обладает достаточным потенциалом для развития. Точнее говоря, существуют условия для того, чтобы в результате сбалансированного и осторожного подхода к формированию гуманитарной политики обеспечить относительно

бесконфликтные условия для функционирования обоих языков, не допуская языковой дискриминации. Также считаем, что своевременная нерешенность проблемы может привести к эскалации конфликта на языковой почве, которая при умелом использовании политическими силами может стать угрозой для территориальной целостности Украины. Таким образом, решение языковой проблемы — еще и вопрос безопасности.

Кроме того, решение проблемы русского языка позволит объективно взглянуть на проблемы с языками других национальных или языковых меньшинств. Потому что пока все усилия некоторых политических сил направлены на защиту прав русскоязычного населения. К примеру, внесенный в ВРУ В.В. Колесниченко законопроект «О региональных языках и языках меньшинств», который должен был создать механизм реализации Европейской хартии региональных языков, фактически направлен на решение проблемы русского языка. Считаем это неправильным, т. к. такого рода закон должен работать для создания дополнительных условий для использования менее распространенных и развитых языков в Украине.

Оглядываясь на опыт европейских стран, можно сказать, что решение языковых проблем — очень деликатное дело, требующее осторожного подхода и немало времени. Украина — очень молодое государство, находящееся в процессе построения демократического общества. И очень хочется надеяться, что наша страна станет на правильный путь.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент Е.В. Ткаченко.

Рева Романа Романівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач кафедри конституційного права України

ПОДІЛ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Разом із здобуттям незалежності Україна обрала для себе шлях побудови демократичної правової держави (стаття 1 Конституції України). Невід'ємними атрибутами правової демократичної держави є принцип поділу влади та його належна реалізація. У відповідності до Конституції України (стаття 6) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина 2 статті 19 Конституції України).

Зазначені положення отримують свій подальший розвиток в інших розділах Основного Закону України та у га-

лузовому законодавстві. Однак, законодавче закріплення принципу поділу влади є недостатньо досконалим і як наслідок становить значний інтерес для вчених конституціоналістів. Так, наприклад, судовій владі присвячено два окремих розділи Конституції України — «Правосуддя» та «Конституційний Суд України», проте, норми цих розділів не дають однозначної відповіді на питання про вичерпний склад органів, які слід відносити до судової влади.

Така важлива складова теорії поділу влади як система стримувань і противаг також не отримала необхідного детального закріплення, хоча саме система стримувань і противаг повинна бути ефективним засобом підтримання стану рівноваги між гілками державної влади. Конституційне і законодавче закріплення принципу поділу влади та системи стримувань і противаг потребує корегування та вдосконалення.

Значну роль у коригуванні моделі поділу влади та системи стримувань і противаг відіграє Конституційний Суд України надаючи офіційне тлумачення конституційних і законодавчих приписів та звільняючи правову систему держави від неконституційних положень нормативно-правових актів. В цей же час, як порядок формування самого Конституційного Суду, так і реалізація ним своїх повноважень належать до елементів діючого в Україні механізму стримувань і противаг. Єдиним органом конституційної юрисдикції було прийнято ряд рішень, які стосуються повноважень органів судової влади і повноважень органів та посадових осіб інших гілок влади щодо органів судової влади.

Рішенням Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 (справа про фінансування судів) визнано такими, що не відповідають Конституції України, положення статті 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» у частині надання повноважень Кабінету Міністрів України здійснювати обмеження видатків з Державного бюджету України на утримання судових органів України без урахування передбачених статтею 130 Конституції України конституційних гарантій їх фінансування. Крім того, у пункті 2 мотивувальної частини зазначеного рішення Конституційним Судом зазначено, що «метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади».

Посилання на принцип поділу влади присутнє і в рішенні у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010. У підпункті 3.1. вказаного рішення Конституційний Суд посилається на абзац перший пункту 4 мотивувальної частини рішення від 18 листопада 2004 року № 17-рп/2004 (справа про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України): «здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову означає, передусім, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень. Це не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання тощо. Однак така взаємодія має здійснюватися

з урахуванням вимог статей 6, 19 Конституції України, відповідно до яких органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Однак, деякі рішення самого Конституційного Суду України викликають питання щодо відповідності їх закладеному у Конституції України принципу поділу влади. Як приклад можна навести рішення у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України, від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010. Судді Конституційного Суду України Стецюк П.Б. та Маркуш М.А. висловили свої окремі думки стосовно зазначеного рішення. Аналізуючи рішення єдиного органу конституційної юрисдикції та норми чинного законодавства вони дійшли до висновків про те, що Конституційний Суд вирішив непідвідомчі йому питання, втрутився у виключну компетенцію законодавчого органу — Верховної Ради України щодо визначення процедури оскарження рішень судів загальної юрисдикції.

Таким чином, рішення Конституційного Суду України, які прямо чи опосередковано стосуються реалізації принципу поділу влади, потребують свого детального вивчення та узагальнення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Савіцький Дмитро Вадимович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 5 група

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ТА СУЧАСНЕ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

На сучасному етапі українського державотворення все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з національною символікою. Це викликано двома чинниками: по-перше, тим, що наявність та належне закріплення на конституційному рівні державної символіки та її законодавче регулювання є важливою ознакою держави; по-друге, тим, що упродовж усього історичного розвитку української нації державна символіка була важливим її атрибутом.

На науковому рівні зазначені питання є сферою дослідження вчених — конституціоналістів. Так, польський вчений С. Саган називає державні символи виявом суверенності держави у внутрішній і зовнішній сторонах її діяльності. Російські вчені М. Баглай та В. Туманов вважають, що державні символи як зовнішні офіційні знаки, потребують поваги з боку рядових громадян і з боку офіційних осіб. С.А. Авак'ян, вважає, що символи держа-

ви можуть «дати уяву про природу держави і цінності, яких вони дотримуються».

У практиці зарубіжних країн до групи державних символів відносять державну печатку (Ватикан, Румунія, Словаччина), столицю держави (Албанія, Болгарія, Угорщина), національне свято (Албанія, Вірменія, Румунія). Однак, класичним є підхід, за яким до них належать державні прапор, гімн, герб. Саме це положення і втілюється у ч. 1 ст. 20 Конституції України.

Державний прапор — це невід’ємний атрибут кожної країни, що символізує її суверенітет й уособлює самобутність та спадкоємність державотворчих традицій. Утвердження синьо-жовтого прапора як державного відбулося з проголошенням Української Народної Республіки. У «Тимчасовому законі про флоту УНР» Української Центральної Ради зазначалося: «Прапором є полотнище о двох — блакитному і жовтому — кольорах». Переконливе утвердження синьо-жовтих барв як національно-державних згодом засвідчили акти Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки, Карпатської Української Республіки. Постановою Верховної Ради України від 28 січня 1992р. прапору набув статус Державного, остаточно це закріпила ч. 2 ст. 20 Конституції України: «Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів».

Державний герб — це закріплений у законодавстві офіційний умовний знак, який через графічне та кольорове зображення окремих фігур, виражає коло певних ідей політичного характеру та символізує суверенітет держави. Функція Державного герба — виразити через умовне зображення сутність держави як суверенного політико-правового явища, дати уяву про домінуючі у суспільстві соціальні цінності. Першим втіленням ідеї Великого і Малого Державних гербів був закон 22 березня 1918р. Постановою Верховної Ради України від 19 лютого 1992 р. «Про державний герб України» тризуб затверджено «як малий герб України, вважаючи його головним елементом великого герба України». Малий державний герб — золотий Тризуб на синьому щиті. Великий державний герб повинен містити головний елемент — малий Державний герб України, а також зображення Війська Запорізького — козака з мушкетом. На практиці маємо лише малий Державний герб, а саме золотий Тризуб.

Державний гімн — це закріплена в законодавстві музично-поетична емблема держави, яка через систему музично-поетичних образів виражає певне коло ідей політичного характеру та символізує державу як суверенне явище. Слова гімну «Ще не вмерла України» написали Микола Вербицький та Павло Чубинський. 15 січня 1992р. Указом Президії Верховної Ради України «Про державний гімн України» затверджено музичну редакцію гімну. Це положення було підтверджено ч. 5 ст. 20 Конституції України, слова Державного гімну України затверджено окремим законом тільки 6 березня 2003 року.

Враховуючи важливість ролі державних символів у становленні незалежної, правової, соціальної, демократичної України, особливу увагу необхідно звернути на їх правову охорону. Відповідно до ст. 92 Конституції України, порядок використання і захисту державних символів встановлюється виключно Законами України. Отже, Державні прапор, гімн, герб України знаходяться під захистом вітчизняного законодавства, публічна наруга над

державними символами тягне кримінальну відповідальність (ст. 338 ККУ).

Але сучасний стан законодавства щодо державних символів не є досконалим, оскільки в ньому існують прогалини. Хоча і було видано ряд актів по прискоренню прийняття закону про Державний прапор і Державний герб (серед них — про порядок проведення конкурсу на кращий ескіз Великого Державного герба України), однак, відповідних законів не прийнято.

Отже, інститут державної символіки відіграє важливу історико-культурологічну, соціально-економічну, політичну роль. Він є базовим елементом у процесах державотворення, об’єднання й консолідації народу, правового та патріотичного виховання громадян. Саме тому необхідно владнати існуючі недоліки у законодавчому регулюванні цього питання. Однак, на сучасному етапі ми бачимо і певні здобутки: в Україні у переважній більшості громадян простежується високий рівень поваги, правової культури та правової свідомості громадян щодо державних символів, також створено конституційно-правові та кримінально-правові засади охорони та захисту цих атрибутів, що досить важливо для збереження стабільності конституційного ладу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Сенечак Ростислав Васильович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів
для системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 1 група

ПРОЦЕДУРНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Прийняття конституції — важливий етап в історії суспільства і держави. Процедурно-правові аспекти цього процесу відіграють чи не визначальну роль, особливо в країнах, які стали на шлях демократичного розвитку. Ці питання мають ґрунтуватися на конституційно-правовій доктрині та практиці конституційного будівництва відомих своїми демократичними традиціями країн.

Жан-Жак Руссо свого часу сформулював теорію суспільного договору, сутністю якої є принцип народного суверенітету. Однією із засад цієї теорії була ідея установчої влади. Суб’єктом цієї влади є народ, і лише народ має право приймати рішення про умови свого політичного існування. Це рішення народ може виразити безпосередньо або через обраних ним представників. З цього випливає, що конституцію необхідно приймати на референдумі — це перший варіант, або — спеціально обраним представницьким органом — установчими зборами (в окремих випадках парламентом) — другий.

Світова практика свідчить про існування різних форм розробки та прийняття нової конституції. Так, коли ставиться питання щодо прийняття конституції, то встановлюється

ся порядок розробки її проектів. Зокрема, президентом, парламентом або якимось іншим шляхом створюється комісія (група), яка повинна підготувати офіційний проект конституції. У цю комісію зазвичай входять провідні юристи, відомі державні й громадські діячі, представники партій, учені. У деяких країнах після підготовки проекту конституції проводилися всенародні обговорення.

Після підготовки проекту та його обговорення чи схвалення настає етап його прийняття. У доктрині й практиці конституційного державотворення відомі декілька форм (способів) прийняття конституції. Одна з них — це коли конституція приймається за участю народу або обраних ним представників, друга — окроїмована, коли конституція проголошена главою держави, метрополією і, третя — договірна форма, тоді коли основний закон приймається шляхом договору.

Однією з важливих конституційно-правових проблем сучасного українського конституціоналізму є відсутність конституційно-закріпленої процедури прийняття нової конституції. У 2004 р. парламентом України були ухвалені зміни до Конституції 1996 р. Але, як відомо, через процедурні порушення при прийнятті цієї конституційної реформи 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України визнав її неконституційною і відновив дію Конституції України в редакції 1996 р.

Багато науковців, політиків, попередні президенти Л. Кучма і В. Ющенко підіймали питання щодо прийняття нової Конституції України. Чинний Президент України В. Янукович 21 лютого 2011 року своїм Указом про створення Конституційної асамблеї затвердив науково-експертну групу з підготовки змін до Конституції України, актуалізувавши проблему процедури прийняття нової Конституції України. Бо без конституційної реформи, всі інші реформи не можуть бути результативними. За словами М. Ставнійчук, «єдиним фактором, який по своїй природі може сьогодні стати матрицею реформування всієї країни, являється конституційно-правова модернізація, а фрагментарні, сегментні реформи тривалого результату не дадуть».

На даний момент конституційну реформу в Україні можна провести виключно шляхом внесення змін до Конституції в порядку, передбаченому розділом XIII Основного закону. У цьому розділі головну роль у питанні внесення змін до Конституції відведено Верховній Раді України.

Український народ також може бути ініціатором змін конституційного ладу шляхом прийняття нової Конституції. Однак системний аналіз норм Основного Закону доводить: право народу визначати та змінювати конституційний устрій в Україні може бути реалізовано безпосередньо ним лише в формі всеукраїнського референдуму, проголошеного за народною ініціативою і призначеного відповідно до Конституції главою держави. У зв'язку з цим виникає питання встановлення легітимної процедури реалізації установчої влади народу під час розробки та ухвалення нового Основного Закону.

Конституційні чи установчі збори, референдум чи плебісцит — це складові установчої влади, котра в певному сенсі виступає первинною стосовно всіх інших. Отож її механізми мають бути побудовані так, аби забезпечити при розробці Конституції чи внесенні до неї сутнісних змін максимальне урахування загальнонаціональних, загальнодержавних інтересів, а також прав і законних інтересів громадян і їх об'єднань. Досягти цієї

мети дозволить новий інституційний механізм — Конституційна Асамблея, покликана розробити й затвердити нову редакцію тексту української Конституції. (Та спочатку для того, щоб надати їй легітимності необхідно внести зміни у розділ XIII Конституції України). Конституційна Асамблея — реальна можливість залучити представників громадянського суспільства й експертних фахових кіл до творення Основного Закону держави. Тож основним завданням органів державної влади наразі є конституювання правового статусу цього органу. Успішність процесу ухвалення нової Конституції України залежатиме саме від конституційного статусу створеної асамблеї та ґрунтовної деталізації його в законі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Сидоренко Павло Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курсу, 3 група

УКРАЇНА ЯК БЕЗБЛОКОВА ДЕРЖАВА. ПРОБЛЕМА РОЗТАШУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВИХ БАЗ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Присутність іноземної військової бази на території України є надзвичайно складним, важливим і спірним, оскільки, іноземна військова присутність безпосередньо зачіпає інтереси тієї країни, на території якої знаходяться іноземні війська та їх бази.

Якщо проаналізувати українське законодавство та нормативно-правову базу, яка регулює іноземну військову присутність на території України, постає багато питань пов'язаних із підписанням угоди про продовження терміну перебування Чорноморського флоту Російської федерації в Україні (у м. Севастополі), які зумовлені наступними особливостями:

1) в Декларації про державний суверенітет України зазначається верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Тобто в даному випадку йде мова про те, що перебування ЧФ РФ обмежує суверенітет України. На мою думку, правами та інтересами українського народу було знехтувано, оскільки, це питання стосується територіального устрою та суверенітету України і тому повинно було бути винесеним на всеукраїнський референдум та відповідним чином розглянуте і проаналізоване в засобах масової інформації;

2) відповідність даного договору Конституції України. Стаття 17 Конституції України зазначає, що на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз. Але, розділ XV містить перехідні положення, а саме в п. 14 зазначається, що використання існуючих військових баз на території України для тимчасового

перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України;

3) при прийнятті даного договору були допущені грубі порушення. Було встановлено, що на початку засідання в залі зареєструвалися менше половини депутатів — 211, а наша Конституція вимагає 226 як мінімум. Це свідчить про те, що ця угода була прийнята незаконним шляхом;

4) умови на яких приймався даний договір. Тобто, за обмежений суверенітет Україна отримає інвестиції, насамперед це нижча ціна на газ та зменшення боргу перед РФ. Як на мене, то я вважаю, що дана підстава є ганебною, адже ні одна Європейська країна не допустить розташування іноземної військової бази на своїй території на таких підставах;

5) інша проблема полягає в тому, що до цього часу не визначена позиція України у випадку, якщо РФ вступить у воєнний конфлікт з третьою країною. Адже в такому разі, згідно з резолюцією 29-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, Україна може розглядатись як співучасник агресії і автоматично буде втягнута у війну, якщо кораблі ЧФ РФ, що базуються на її території, братимуть участь в війні. Причорноморський регіон не є спокійним. Наприклад війна Росії з Грузією фактично могла зробити Україну воюючою стороною. Крім того договір про продовження терміну перебування ЧФ РФ в Севастополі не відповідає багатьом вимогам, які висуваються до міжнародного договору ЗУ «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України». Угоді непередбачені суттєві положення:

- мета перебування Чорноморського флоту Російської Федерації в Севастополі ;
- не існує угод, які б передбачали заборону застосування сил РФ з території України;
- порядок застосування сил Чорноморського флоту РФ під час їх перебування;
- порядок здійснення контролю за діяльністю військових формувань Російської Федерації на території України, включаючи можливість раптових перевірок;
- відсутність чітко встановлених підстав для денонсації зазначеної угоди;
- умови і порядок дострокового виведення сил Чорноморського флоту РФ з території України;

6) при перебуванні Чорноморського флоту Російської Федерації були виявлені грубі порушення, а саме неодноразово навчання російського Чорноморського флоту грубо порушували положення двосторонньої Угоди про статус і умови перебування ЧФ РФ на території України від 28 травня 1997 року та створювали загрозу безпеці мирного населення України;

7) присутність російських баз створює загрозу екологічній безпеці Кримського регіону.

Враховуючи вищесказане, мій висновок полягає в наступному:

1. Договір про продовження терміну перебування Чорноморського флоту Російської Федерації в Севастополі прийнятий з грубими порушеннями законодавства і тому він є незаконним.

2. Питання про продовження терміну перебування Чорноморського флоту Російської Федерації в Севастополі повинно виноситись на всеукраїнський референдум.

3. Моя особиста позиція полягає в тому, щоб не допустити розташування будь-якої іноземної військової бази на території України, оскільки це створює потенційну загрозу для України.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Сличко Василь Васильович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 3 група

ДО ПИТАННЯ РЕВІЗІЇ «ЖОРСТКИХ» КОНСТИТУЦІЙ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Перегляд або ревізія конституції — це конституційно встановлений порядок часткових змін основного закону або перегляду всього його тексту. У різних країнах він має свої особливості. Конституції у теорії конституційного права традиційно поділяються на гнучкі і жорсткі (за порядком внесення змін і доповнень):

- гнучка конституція — конституція, змінювана в тому ж порядку, що й звичайні закони;
- жорстка конституція змінюється в особливому порядку, ускладненому порівняно зі звичайною законодавчою процедурою. Це виявляється, наприклад, у залученні до внесення змін і доповнень спеціального суб'єкта, прийнятті закону про внесення змін і доповнень до конституції кваліфікованою більшістю парламенту тощо.

Питання внесення змін до «жорсткого» типу конституцій можна розглянути на прикладі головних законів Франції та США.

Конституція Франції 1958 р. за способом зміни є «особливо жорсткою», оскільки для перегляду потрібне проведення двох етапів — прийняття поправок і їх ратифікація. Проект перегляду Основного Закону згідно з ст. 89 повинен бути схвалений палатами парламенту в ідентичній редакції. При цій процедурі палати — Національні збори і Сенат — знаходяться в рівних умовах. Після прийняття поправок потрібно їх обов'язкова ратифікація, яка може бути здійснена двома способами: або на референдумі (основна процедура), або в Конгресі — на спільному засіданні парламентських палат більшістю в 3/5 голосів. Право вибрати спосіб ратифікації належить Президенту республіки. Однак для ратифікації в Конгресі потрібно, щоб автором перегляду виступав Уряд, а не члени парламенту. Процедура ратифікації в Конгресі передбачена для внесення до Конституції незначних поправок, коли проведення референдуму недоцільне.

Конституція США 1787 р. — «жорсткий», важко змінюваний документ. Для її зміни необхідно виконати складну процедуру. По-перше, пропозиція про внесення поправок висувається, якщо це визнають за потрібне дві третини від загального числа членів двох палат Конгресу або скликаній на вимогу законодавчих зборів двох третин штатів спеціальний Конвент (ст. V Конституції). По-друге, для ратифікації поправок встановлений ще більш складний по-

рядок: вони затверджуються законодавчими зборами трьох четвертих штатів або конвентами в такій же кількості штатів, залежно від того, який із цих двох способів ратифікації запропонує Конгрес. Після прийняття XVIII поправки (1919 р.) Конгрес став встановлювати п'ятирічний строк для ратифікації. Якщо за встановлений термін поправка не ратифікована, то вона вважається такою, яку не прийняли. Втім, Конгрес може продовжити час ратифікації.

Для підвищення рівня стабільності в державі, на мою думку, потрібно використовувати позитивний досвід зарубіжних країн, таких як Франція та США. «Плюсом» французького варіанту внесення змін до Конституції є її особлива сталість. Що стосується США, то позитивною стороною її, на мою думку, є збереження початкового варіанту Конституції. Використання такого роду досвіду є дуже важливим у період конституційних реформ в Україні. Оскільки Конституція України відноситься до числа «жорстких», то бажано взяти за основу кращі позитивні риси як французької, так і американської моделей.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Стойко Олена Михайлівна

*Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
науковий співробітник*

КОНСЕРВАТИВНИЙ ХАРАКТЕР НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УГОРЩИНИ

З крахом соціалістичної системи Угорщина була єдиною із країн Східної Європи, яка не прийняла нової конституції, а послугоувалася текстом від 1949 року, адаптувавши його до нових реалій у 1989 р. Однак 18 квітня цього року 2/3 конституційного складу парламенту Угорщини проголосували за прийняття нової конституції країни, яка була підписана президентом країни 25 квітня і вступає в силу з 1 січня 2012 року.

Незважаючи на те, що угорський проект конституції є найновішим, він є найконсервативнішим у порівнянні з Основними законами східноєвропейських країн та Європи загалом як з точки зору закріплених цінностей, так і подальших шляхів розвитку політичної системи. Ідеологічний консерватизм найяскравіше проявляється у преамбулі до конституції, яка починається зі слів «Боже, благослови угорців», і визнає вирішальну роль короля Св. Стефана та християнства у формуванні угорської державності.

Як зазначається у ст. D вступної частини конституції, «виходячи з ідеї об'єднаної Угорської нації, Угорщина несе відповідальність за долю усіх угорців, що проживають за її межами, сприяє їх виживанню та розвитку, і продовжує підтримувати їх зусилля щодо збереження їх угорської культури, та покращуватиме співробітництво між ними та Угорщиною». Побожування сусідніх країн, на території яких проживають угорці, щодо експансіоністських планів Будапешту посилюються і тим, що у новий текст конституції не ввійшов §6 редакції 1989 р. про те, що Угорщина «утримується від застосування насильства,

спрямованого проти незалежності чи територіальної цілісності інших держав».

Нова конституція містить і низку дискримінаційних положень, характерних для консерваторів. Зокрема, проігноровані права представників сексуальних меншин, оскільки ст. М зазначає, що Угорщина захищає інститут шлюбу між чоловіком та жінкою, який укладається на добровільній основі, а сім'я є основною виживання нації. Ст. II визнає за кожним право на життя, яке починається з моменту зачаття, що фактично означає заборону абортів. Також забороняються генетичні експерименти та клонування людей (ст. III). Підстави для можливої дискримінації містяться і у ст. XXI, що містить безпрецедентну для демократичних держав норму: «не повинно розглядатися як порушення рівності виборчих прав надання законом додаткового голосу матерям у сім'ях з малою дитиною, або передбачене законом надання іншій особі додаткового голосу». Про намагання встановити чіткий зв'язок між громадянином і державою, характерний для концепції національної держави, свідчить ст. N: «Кожен несе відповідальність за себе відповідно до своїх можливостей та зобов'язаний, відповідно до наявних у нього засобів, брати участь у виконанні державних і суспільних завдань».

Щодо консервації подальшого розвитку політичної системи, то новий Основний Закон містить низку положень, спрямованих на збереження домінуючого становища правлячої партії «Фідес» на невизначений термін, скільки народ позбавлено права вносити зміни до конституції на референдумі, закріпивши його за 2/3 депутатського корпусу.

Так ст. 3 спрощує розпуск парламенту президентом, визнавши підставами для цього: неспроможність парламенту після відставки уряду затвердити кандидатуру прем'єр-міністра, подану президентом, протягого 40 днів після подання; та неприйняття державного бюджету до 31 березня. Щоправда, перед розпуском парламенту, президент повинен заслухати думку прем'єр-міністра, голови парламенту та лідерів фракцій політичних партій, представлених у парламенті. Дострокові вибори повинні бути проведені протягом 90 днів. У тексті старої конституції у §28 окрім не затвердження прем'єр-міністра підставою є висловлення парламентом недовіри уряду чотири рази протягом 12 місяців.

Більш жорсткі вимоги висуваються і до народних обранців, які можуть втрати свій мандат в результаті декларації конфлікту інтересів (це також є підставою для відправлення у відставку президента — ст. 12) та неучасті у роботі парламенту протягом року (ст. 4).

За новою конституцією для прийняття законів, що регулюють низку важливих суспільних питань (пенсії, оподаткування, діяльність Центрального банку тощо) необхідна підтримка 2/3 від конституційного складу парламенту, що, фактично, позбавляє опозицію можливості приймати суспільно значущі закони.

Обмеженими виявилися і повноваження Конституційного суду, склад якого збільшили з 11 до 15 осіб, але позбавили права відмінити закони та інші нормативно-правові акти, що суперечать конституції, зафіксованому у старій конституції (п. 2 §32/A), залишивши йому право здійснювати оцінку діючого законодавства та проєктів законів. Більше того, тепер Голова Конституційного суду обирається 2/3 голосами депутатів, хоча раніше це відбувалося в ході таємного голосування серед членів суду.

До того ж тепер громадян позбавлено права звертатися до Конституційного суду, надавши його лише президенту, уряду і 1/4 від конституційного складу парламенту.

Узурпація влади однією партією проявляється і в обмеженні автономності Національного банку, голову якого одноосібно призначає президент країни терміном на 9 років (ст. 41), хоча у попередній редакції конституції він це робив за пропозицією визначених у спеціальному законі осіб та органів і лише на 6 років (§30).

Токарев Василий Алексеевич

*Самарская государственная областная академия (Наяновой),
к.ю.н., доцент кафедры теории и истории государства и права*

ПРЕДСТАВИТЕЛЬНАЯ ДЕМОКРАТИЯ И ВОПРОС О СУВЕРЕНИТЕТЕ

1. Апологетами и критиками представительного правления начала эпохи модерна признанное сегодня словосочетание «представительная демократия» показалось бы внутренне противоречивым. Представительное правление, с их точки зрения, не было ни одной из форм демократии, если оставаться на почве политической теории, ни правлением народа, если перейти в практическую плоскость. Репрезентация воспринималась ими как противоположность чистой демократии.

2. Современный подход к осмыслению представительного правления, как взаимодействия представляемых и представителей, позволяет обозначить типы политической репрезентации. К ним относятся: а) парламентаризм (точнее — «либеральный парламентаризм»); б) «партийная демократия»; в) «аудиторная демократия». Критерии их различия предложены Б. Маненом на основании анализа генеалогии представительных систем и принципов демократических институтов. В качестве таких критериев он определяет процедуру выборов представителей, их частичную автономию, свободу общественного мнения и дискуссию, к анализу которой мы хотели бы обратиться.

3. В XX в. одним из наиболее проницательных критиков парламентаризма оказался К. Шмитт, с чьей легкой руки в политической науке представительное правление часто определяли как правление посредством дискуссии. Данное определение должно быть скорректировано, учитывая то, что немецкий юрист ссылаясь в основном на источники, относящиеся ко второй половине XIX в., когда уже назревал первый кризис парламентаризма. В более ранних текстах, отражавших процесс теоретического обоснования и реализации принципов репрезентации, дискуссия воспринималась как сама собой разумеющаяся по отношению к народному представительству и поэтому она реже упоминалась Дж. Мэдисоном и Э. Берком, чем Ф. Гизо, И. Бентамом и Дж. Ст. Миллем.

4. По нашему мнению, заслуга К. Шмитта заключалась не в определении им представительного правления через дискуссию и не в изучении эволюции концепций парламентаризма. И то, и другое, скорее, вызывает

возражения и замечания, чем находит поддержку у современных философов и историков права. Значение его интерпретации причин кризиса парламентаризма состоит в том, что он точно описал напряженность, присущую этой форме организации власти. Она возникала здесь между необходимостью принятия единого для всех решения и разнообразием точек зрения, между свободными и легитимными дебатами и общественным мнением, оказавшимся изначально за пределами политического поля и влияющим на него только извне.

5. Искусственное вырванное из состояния «войны всех против всех» и объявленное «гражданским» человеческое общество несло на себе отпечаток первородного греха, который представители народа безуспешно пытались, по словам К. Шмитта, «растворить» в дискуссии. Представительное правление, задуманное как отличная от чистой демократии политическая система, не только ставило своеобразный фильтр на пути спонтанно формирующегося в условиях свободной конкуренции общественного мнения, но и устраняло политическое поле. Основатели представительного правления, сохраняя в гражданском обществе экономические и правовые различия, стремились снять политические различия, переводя врагов в положение дискутирующих лиц. Вместе с нейтрализацией политического поля в область «подчиненного знания» попадал и вопрос о суверенитете, незаметно подменяемый кругом бессмысленных рассуждений. Это был тот самый логический круг, от обаяния которого пытался спасти принципы политического права Ж.-Ж. Руссо, обвиняя репрезентацию в посягательстве на суверенитет народа. Казалось, уроком, извлеченным из опыта первого серьезного кризиса парламентаризма, должно было стать твердое убеждение в том, что парламент — не место для дискуссий, если общество не желает из состояния гражданской войны перейти в режим диктатуры, не имея сил противопоставить ей что-либо, кроме дебатов.

6. В поисках гарантий стабильности представительного правления, находящегося под угрозой установления диктатуры, его сторонники выдвигали два легитимных средства — разделение властей и свободу общественного мнения. Разграничивая право и власть, Ф. Гизо отмечал, что власти всегда вынуждены дискутировать и тем самым сообща искать истину, но при этом публичность политической жизни ставит их под контроль граждан, которых свобода печати побуждает самим обнаруживать истину и сообщать ее властям. Сохраняя парламентские дебаты, их все же предлагали ограничить собственно парламентом и обставить формальными условиями. Уточним, что ограничение дискуссии означало ее формализацию, но не влекло за собой полного отказа от нее. За ней резервировали определенную сферу (псевдо-) политической жизни общества, вводя в рациональные рамки, вне которых оставалось пространство иррационального. Однако граница между рационализированными дебатами в парламенте и иррациональной борьбой частных мнений оставалась весьма условной, если не сказать прозрачной.

7. После т. н. «золотого века» парламентаризма напряжение между демократической идеей общественных дебатов и аристократической идеей репрезентации привело к новому кризису парламентаризма. Автономных от избирателей представителей, ведущих дискуссию ради

дискуссии, сменили партии, подчинившие своих членов жесткой дисциплине. Дискуссия приняла вид внутрипартийных дебатов, все же оставшись необходимым условием принятия решения. Наконец, в эпоху постмодерна и «аудиторной демократии» права на обсуждение доби- ваются широкие слои населения, определяющие свою позицию буквально накануне выборов. В настоящий пе- риод демократии угрожает не репрезентация, а техника формирования запросов представляемых субъектов, со- храняющая форму свободной дискуссии и актуализиру- ющая политическую теологию, допускающую дискуссии на любые темы, кроме основополагающего вопроса о су- веренитете.

Трескін Дмитро Олександрович

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, аспірант, кафедра державного управління та місцевого самоврядування

ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РОЛІ У ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Достатньо тривалий час найбільш популярною і затре- буваною тематикою наукових досліджень у юриспруден- ції та науці державного управління залишається демок- ратизація та ефективність державної влади й управління. Що є з одного боку реакцією на складні політико-правові процеси на Україні, пов'язані зі становленням держав- ності та правової системи, а з іншого — так звані «наукові тенденції» та «наукова мода». При цьому, яскравою озна- кою останніх досліджень називають відсутність комплекс- ного підходу та певна недоцільність пропозицій.

Конкретизуючи окреслену тематику, постає логічне питання гармонізації та підвищення ефективності діяль- ності державних службовців. Цілком логічним є тверд- ження про вплив відповідальності на це явище. Проте виникає питання, а який серед існуючих видів соціальної відповідальності є більш ефективним у досягненні стану ефективності? Розглядаючи соціальну відповідальність державних службовців, маємо справу з наявним дуаліз- мом: з одного боку це — особливий і специфічний вид суспільних відносин, сутність якого полягає у багатовек- торному аналізі та комплексній оцінці діянь конкретно- го державного службовця (або певних груп державних службовців) з подальшим визначенням чіткої моделі по- ведінки та формування єдиної позиції відносно цих його діянь (або діянь групи); а з іншого — реакція суспільства або окремих соціальних груп на порушення державним службовцем соціальних норм. Виходячи з авторського визначення, зрозумілим стає те, що соціальна відпові- дальність державних службовців є ефективною лише тоді, коли соціальні норми є чітко визначені та у соціумі сформовано повагу до цих норм. В той час, на Україні при наявному правовому нігілізмі та суспільній конф- ронтації найбільш дієвим та ефективним залишається застосування механізму юридичної відповідальності до державних службовців.

Відповідно до ст. 14 та 38 Закону України «Про дер- жавну службу», державні службовці за вчинені право- порушення можуть бути притягнені до дисциплінарної, кримінальної, адміністративної та цивільної відповідаль- ності. Жодної згадки про конституційно-правову відпові- дальність державних службовців у законодавстві нема (хоча, це не можна вважати «аргументом» на користь не застосування цього виду юридичної відповідальності, оскільки пряма згадка про цей вид відповідальності в українському законодавстві відсутня). Проте, ст. 17 за- значеного закону вказує на необхідну умову прийняття на державну службу — складання присяги державного службовця, виходячи з тексту якої, можна дійти виснов- ку про наявність так званої позитивної конституційно- правової відповідальності, тобто добровільно взятого на себе зобов'язання.

Конституційно-правова відповідальність — це різ- новид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, суб'єктами якої можуть бути органи державної влади (насамперед вищі орга- ни держави та їх посадові особи), а також фізичні особи. Розрізняють такі види цього інституту конституційного права: за суб'єктом притягнення — колективна і індиві- дуальна, за видом санкції — позитивна і негативна кон- ституційно-правова відповідальність.

Також на додержання принципу демократизму та за- конності, зафіксованому у ст. 3 ЗУ «Про державну служ- бу», варто зазначити, що передбачена Кримінальним ко- дексом України додаткова санкція «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю» при застосуванні її до правопорушень, скоєних у сфері службової діяльності державними службовцями вищо- го рангу, є недоцільною. Оскільки, ці суспільні відносини мають політичний характер та забезпечують рівне пра- во доступу громадян до державної служби, передбаче- ної ст. 38 Конституції України, а вказана санкція штучно внесена до сфери регулювання кримінального права. По аналогії з особливостями застосування дисциплінарної відповідальності державних службовців, закріпленою у ст. 14 ЗУ «Про державну службу», автор пропонує ок- ремо у Розділ 8 зазначеного закону ввести норму, що давала би можливість застосовувати обмеження щодо зайняття державною службою до державних службовців вищого рангу, які скоїли найбільш тяжкі службові пра- вопорушення, і тим самим винести цю санкцію з кримі- нального законодавства.

Підводячи підсумки, слід зазначити те, що повер- нути довіру та повагу українського народу до інституту державної служби достатньо важко. Так саме важко зро- бити її престижною для професійної діяльності. Сприяти цьому може лише максимальна відкритість діяльності та виборність державних службовців вищих категорій та за- провадження процедури відзиву з посади. Правове ре- гулювання запропонованих конструкцій можливе лише шляхом вдосконалення механізму конституційно-право- вої відповідальності з метою надання політико-правової оцінки протиправної поведінки державних службовців, що має політичний характер.

Науковий керівник: доктор державного управління, про- фесор Н.А. Липовська.

Фомич Анна Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 5 група

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МОВ

Юридична актуальність конституційно-правового статусу мов проявляється в таких аспектах: удосконалення мовного законодавства, забезпечення механізму його реалізації, створення необхідних умов для взаємодії державної мови з мовами національних меншин.

У ході проведеного дослідження виявлено наступні проблемні питання:

1. Розмежування понять національна мова та державна мова.

Державна мова — це національна мова етносу, що є титульним у багатонаціональній державі, яку проголошено державною у законі або конституції; характеризується особливою сферою застосування. Основні ознаки державної мови: це мова офіційних документів держави, мова офіційних процедур, що здійснюються від імені держави, це мова офіційного спілкування в державі, це мова судочинства, мова діяльності державних органів. Головна відмінність державної мови від мови національної у тому, що національна — це мова кожної окремої нації, що проживає на території України, а державна — це офіційно закріплена мова.

2. Відмежовування термінів «державна мова» та «офіційна мова»

Це відмежовування слід проводити за такими критеріями: за роллю, що виконує мова у суспільстві і державі (офіційна мова не вказує на державотворчу роль мови певної нації), за територією уживання (державна мова в багатомовній державі є засобом офіційного спілкування на всій території держави, а норми офіційної обмежуються лише територією автономії, області, району), за сферами використання (офіційна мова є засобом лише офіційного спілкування, тобто використовується як робоча у діяльності органів влади, тоді як державна мова використовується ще й у сфері освіти, діяльності державних засобів масової інформації тощо).

3. Проблема двомовності в Україні. З цього приводу Романчук О. зазначає, що поширення двох мов в одній країні завжди є станом нестійкої рівноваги, що має тенденцію або до перетворення на одномовність, або до розпаду держави на частини за мовною ознакою. Л.Нагорна зазначає, що «двомовність — чинник інтелектуального збагачення та духовного розкріпачення. Одномовне середовище звужує світогляд». У Л. Масенко інша думка: «Функціонування в одній країні двох офіційно закріплених мов перетворюється на дестабілізуючий фактор.» Удовенко відзначає, що українській мові в державотворчому процесі має бути відведена провідна роль.

4. Проблемність завоювання українською мовою статусу державної мови. Це пояснюється наступним:

— Закон «Про мови в УРСР» практично себе вичерпав. Він уже не здатний захищати подальший розвиток української мови, її функціонування та утвердження в усіх сферах життя. Слід прийняти Закон

«Про державну українську мову», який регулював би особливості функціонування й державного захисту саме державної мови. Такий закон повинен чітко встановлювати пріоритети державної мовної політики, подолати безсистемність. Державна підтримка мов національних меншин повинна регулюватися окремими законодавчими актами.

Зроблено наступні висновки та пропозиції вирішення проблеми:

- На законодавчому рівні слід виокремити та дати визначення категорії «офіційна мова» для того щоб надати російській та кримськотатарській мові режим офіційної на території Автономної Республіки Крим. В основі даної пропозиції лежать правові, історичні, соціально-демографічні чинники.
- Держава повинна докласти максимум зусиль для підтримання та зміцнення мовних, культурних і духовних зв'язків українців, що проживають за межами України. Тим паче, що більшість з них проявляють бажання підтримувати зв'язки з рідною державою.
- Держава повинна забезпечити обов'язок вивчення державної мови на всіх рівнях освіти — від дитячих дошкільних закладів до останнього курсу вузу та аспірантури. Видається недостатнім 1–2 години української мови у школах, ліцеях та гімназіях, та рік вивчення української мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах.
- Для того, щоб зберегти баланс між загальнонаціональними інтересами в мовній політиці й водночас не порушити права іншомовного населення, представників національних меншин необхідно внести зміни до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», які б передбачали обов'язок загальнодержавних ДЗМІ, що видаються недержавною мовою, паралельно видавати випуски державною.

Таким чином, мовне питання залишається надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку української державності. Мова — це не лише зовнішній атрибут, а й, як сказав Д. Павличко, «це душа народу». Саме тому необхідно плекати її, оберігати її. Особливо важливо це для нас, як для юристів, тому що ми можемо забезпечити належний рівень конституційно-правового статусу нашої державної мови.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Фучаджійєв Дмитро Олександрович

Академія митної служби України,

курсант, юридичний факультет, група ПО9-1

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Розробка теоретичних питань, розгляд цієї дефініції в історичному контексті потребує відстеження динаміки еволюції терміну «національна меншина» у працях на-

уковців. Слід також зазначити, що від самого початку пошуків загальної термінології щодо різних типів меншинних груп найскладнішим для фахівців питанням виявилось обґрунтування їх поділу саме на етнічні й національні групи, або меншини.

Національна меншина — це група осіб іншого етнонаціонального походження і чисельно менша, ніж титульна нація країни, де така група проживає на законних підставах під юрисдикцією цієї держави, є невідмінною, відрізняється від решти населення комплексом об'єктивних ознак, а саме культурою, релігією та мовою, а особи, які до неї належать, виявляють почуття національного самоусвідомлення і виражають прагнення до самоідентифікації як представники такої групи.

Сучасний стан міжнародного права з цього питання дає можливість говорити про право країни самостійно визнавати особами, котрі належать до національних меншин, як виключно власних громадян, так і інших індивідів, які перебувають на її території на законних підставах.

Аналіз існуючих наукових підходів дає можливість виокремити ряд ознак національних меншин як суб'єктів конституційно-правових відносин: компактне або дисперсне проживання на території держави поряд з представниками інших етнонаціональних груп; відмінність самобутніх рис культури, у звичаях, мові; обов'язкове громадянство; наявність історичної батьківщини, тобто країни, де дана меншина становить національну більшість.

Конституційно-правовий статус національної меншини є юридичним закріпленням становища національної меншини в суспільстві, що сприяє збереженню її самобутності, зумовлює її існування, впливає на подальший розвиток як усталеної спільноти. Ядром конституційно-правового статусу можна вважати права, свободи та обов'язки, адже вони зумовлюють роль індивіда або колективу в суспільстві, визначають межі можливої поведінки. Також до конституційного права відносяться механізм здійснення та юридичні гарантії.

Слід відзначити, що представникові національної меншини як громадянину України належить уся сукупність прав громадянина. Основну роль при цьому відіграє питання реалізації прав національними меншинами в Україні. Основними формами механізму їх реалізації в Україні є індивідуальна та колективна.

Індивідуальна форма реалізації прав національних меншин — це реалізація окремою особою з числа національної меншини прав, що стосуються її особисто і відносно себе. Дана форма характеризується епізодичною, несистематичною реалізацією окремих прав представниками різних національних меншин, залежно від національного самоусвідомлення, громадянської активності, матеріального становища та інших чинників.

Колективна форма реалізації прав національних меншин здійснюється на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Класифікуючи гарантії, можна розподілити їх на міжнародно-правові та внутрішньодержавні за сферою впливу, а також на організаційно-правові та нормативно-правові.

До міжнародних організаційно-правових гарантії прав національних меншин відносять міжнародні інституції, що здійснюють нагляд, контроль та забезпечення

реалізації прав і свобод національних меншин. Внутрішньодержавні організаційно-правові гарантії можна поділити на парламентські та урядові.

Поряд з організаційно-правовими важливу роль відіграють і нормативно-правові гарантії. Їх також можна розподілити на загальні, або універсальні, та на спеціальні. Основними нормативно-правовими гарантами прав і свобод національних меншин є Конституція України та Закон України «Про національні меншини в Україні».

Становлення поліетнічності України має тривалу історію, і представники різних національностей, котрі здавна проживали поряд з українцями на території нашої держави, одночасно з титульним етносом виборювали для себе культурні, економічні, соціальні, політичні права і свободи в умовах становлення української державності.

Серед шляхів удосконалення конституційно-правового статусу виділяється мовна та адміністративно-територіальна проблеми.

Одним з головних недоліків поточного мовного законодавства є відсутність встановленого порядку застосування мов, законодавчого визначення «мови, прийнятої для всього населення даної місцевості» та порядку встановлення її прийнятності. Потребує уточнення й законодавче положення про функціонування мови національної меншини «поряд» або «нарівні» з державною мовою.

Водночас необхідно поновити традицію національного районування: впровадити «національні» адміністративно-територіальні одиниці (село, селище, сільський район) на територіях компактного проживання національних меншин як єдиний вид національно-територіальної автономії національних меншин в Україні. Така практика не буде суперечити ст. 132 Конституції України і сприятиме задоволенню національно-культурних, духовних, мовних потреб громадян, що відносять себе до національних меншин.

Науковий керівник: к.і.н., доцент О.О. Дячок.

Хряк Анастасія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Теоретичне обґрунтування природи прав і свобод особи тією чи іншою мірою пов'язане із змістом практично всіх політико-правових ідей загального характеру. Однак існують такі ідеї, головним призначенням яких є тлумачення саме феномена прав і свобод.

Необхідність забезпечення державою прав і свобод проголошується в основних законах. Наприклад, у ст. 3 Конституції Італії записано: «Завдання Республіки — усунути перешкоди економічного і соціального порядку, які, фактично обмежуючи свободу і рівність громадян, заважають повному розвитку людської особистості та дійсній

ефективній участі всіх трудящих у політичній і соціальній організації країни».

З принципом рівності пов'язаний і факт проголошення в новітніх конституціях державного захисту прав та інтересів національних меншин. Так, у ст. 6 Конституції Італії сказано, що «Республіка відповідними засобами охороняє мовні меншини». У ст. 3 Конституції Іспанії записано, що «багатство різних мовних відтінків у країні є культурною цінністю, яка користується особливою повагою і захистом».

Про права національних меншин йдеться і у конституціях держав Центральної та Східної Європи, а також тих, що утворилися на терені колишнього СРСР. В одних випадках відповідні права подано в узагальненому викладі. Наприклад, у ст. 50 Конституції Білорусі проголошено, що «кожний має право зберігати свою національну належність». В інших випадках встановлюється принцип так званої національно-культурної автономії відповідних меншин. Так, у ст. 50 Конституції Естонії встановлено, що «національні меншини мають право створювати для національних культурних потреб самоврядні установи». Аналогічне за змістом положення містить ст. 45 Конституції Литви: «Національні громади громадян самостійно займаються справами своєї національної культури, освіти, благодійництва, взаємодопомоги. Держава надає підтримку національним громадам».

Іноді в конституціях здійснено більш детальну регламентацію прав національних меншин. До Конституції Словаччини включений спеціальний розділ (четвертий) під назвою «Права національних меншин та етнічних груп». Тут зафіксовано право відповідних громад на розвиток національної культури, право одержувати інформацію рідною мовою, право об'єднуватися в асоціації на національній основі, право на здобуття освіти рідною мовою, право користуватися своєю мовою в офіційних стосунках, право брати участь у вирішенні справ, що їх безпосередньо стосуються, та деякі інші. Водночас застережено, що використання усіх цих прав не повинно становити загрози суверенітету і територіальній цілісності держави чи призводити до дискримінації інших її громадян.

Докладно йдеться про права національних меншин і в Конституції Словенії. Крім прав на національно-культурну автономію, тут викладені так звані спеціальні права італійської та угорської етнічних груп. У ст. 64 цієї Конституції до таких прав віднесені право вільно користуватися національною символікою, право на державне сприяння спілкуванню з країнами своєї етнічної totoжності. Припускається делегування певних владних функцій установам, що можуть бути створені національними меншинами. Останні мають бути прямо представлені у парламенті і на рівні місцевого самоврядування. Передбачається також прийняття спеціальних законів про статус італійської та угорської етнічних груп. Ці закони можуть бути введені тільки за згодою представників цих груп. Характерно, що, згідно зі ст. 83 Конституції Хорватії, закони про статус національних меншин вводяться за умови їх підтримки кваліфікованою більшістю складу нижньої палати парламенту. Тим самим цим законам надають, по суті, конституційного характеру.

До особливостей конституційної регламентації слід віднести і те, що в окремих основних законах, прийня-

тих у 90-і роки, визнані спеціальні права осіб корінної національності. Так, у ст. 5 Конституції Словенії визнані такі права за особами словенського походження, що мешкають на території цієї держави, але не мають словенського громадянства. Там саме йдеться про державне сприяння відносинам з словенськими етнічними групами в інших країнах. У Конституції Румунії у ст. 7, яка має назву «Румуни за рубежем», зафіксовано, що держава сприяє зміцненню зв'язків з румунами, які мешкають поза межами цієї країни, і діє з метою збереження та розвитку етнічної, культурної та релігійної ідентичності відповідних осіб, зберігаючи при цьому повагу до законодавства іноземних держав. Подібні положення можна знайти і в Конституції Македонії (ст. 49).

На основі даного матеріалу був зроблений аналіз стосовно конституційних прав і свобод національних меншин в різних країнах Східної Європи.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Челах Юлія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Прийняття Конституції 28 червня 1996 року відіграло важливу роль у створенні конституційних засад забезпечення національної безпеки всередині країни та інтеграції її до міжнародної системи безпеки, а також сприяло становленню України як повноправного суб'єкта світового співтовариства.

Конституція України достатньо уваги приділяє категорії «національна безпека», в порівнянні з Основними Законами деяких європейських країн. Наприклад, у Конституції Італії є тільки одне посилання на національну безпеку, а ст. 79 Конституції Австрійської Республіки спеціально присвячена органам, які покликані забезпечувати безпеку країни.

У Конституції України категорія «національна безпека» задується у дев'яти статтях (ч. 2 ст. 32; ч. 3 ст. 34; ч. 1 ст. 36; ч. 2 ст. 39; ч. 2 ст. 44; п. 17 ч. 1 ст. 92; пп. 1, 17 ч. 1 ст. 106; ст. 107; п.7 ч. 1 ст. 116). У цілому в ній визначено окремі складові національної безпеки; встановлено базові параметри діяльності уповноважених органів державної влади у сфері національної безпеки; закладено правовий фундамент врахування можливих викликів і загроз та ймовірної активної реакції на них; визначено межі втручання держави в життя людини; закріплено вихідні засади для поточного законодавства щодо забезпечення національної безпеки.

У першому розділі Основного Закону «Загальні засади» знайшли відтворення деякі аспекти складових національної безпеки, зокрема: екологічної (ст. 16), державної

(частини 1, 3 ст. 17), інформаційної (ч. 1 ст. 17), економічної безпеки (ч. 1 ст. 17) та військової безпеки (частини 2, 3, 4, 5, 6, 7 ст. 17). положення ст. 18 закріплюють спрямованість зовнішньополітичної діяльності України на забезпечення її національних інтересів і безпеки. Істотне значення для забезпечення національної безпеки має ст. 3 Конституції, яка визнає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. У ній проголошується новий підхід до розуміння взаємовідносин держави і особи, який полягає у тому, що на перший план висувається людина, а не держава.

Значну роль у забезпеченні національної безпеки відіграє також розділ другий «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», у якому деталізуються положення ст. 3 Конституції України. А у статтях 32, 34, 36, 39, 44 Основного Закону передбачено обмеження прав громадян в інтересах забезпечення національної безпеки. Крім того, в Конституції України визначаються органи державної влади, до компетенції яких входять забезпечення національної безпеки, порядок їх формування, діяльності та форми реалізації повноважень у цій сфері.

Разом з тим суспільні відносини у сфері національної безпеки врегульовані значною кількістю інших законів. Так, у чинному законодавстві є закони, спрямовані проти конкретних загроз у сфері національної безпеки («Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р. та ін.), які визначають правовий статус окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки («Про Збройні Сили України» від 5 жовтня 2000 р., «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. та ін.), передбачають діяльність у сфері національної безпеки у критичних ситуаціях («Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13 липня 2000 р. та ін.), здійснюють регулювання питань національної безпеки у повсякденному житті («Про державний кордон» від 4 листопада 1991 р., «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 р. та ін.).

Узагальнюючи, можна зазначити, що в Україні створена конституційно-правова основа забезпечення національної безпеки, яка включає сукупність нормативно-правових актів, що містять юридичні принципи та норми, спрямовані на правове регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки країни. Слід відмітити, що конституційно-правове регулювання відносин у цій сфері ще далеко від досконалості. Сучасний стан правової основи забезпечення національної безпеки можна визначити як стан системи, яка перебуває на етапі формування. Тому, на мою думку, необхідно прийняти закон не про основи національної безпеки, а про національну безпеку, в якому передбачити, крім традиційних питань національної безпеки, положення про складові національної безпеки, уточнити перелік її суб'єктів, більш детально врегулювати її повноваження, питання взаємодії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М.Слінько.

Чумак Богдан Вікторович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 3 група

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ОКРЕМИХ ЗАКОНІВ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У цьому році 28 червня виповниться 15 років Конституції України. З країни у якої одна з найкращих Конституцій в Європі і яка мала стати в перспективі правовою державою, ми перетворились у країну з правовим хаосом. Причиною цьому є наші народні депутати, які приймали та приймають закони, котрі повністю суперечать основному закону держави — Конституції. При чому практика нехтування Конституцією в процесі прийняття закону стала для нашої держави звичайною справою. Засмучує те, що Конституційний Суд України на це дивиться скрізь пальці. А сьогодні такі закони ростуть у нас, як гриби після дощу. Ось останні приклади. Верховна Рада України прийняла закон, який обмежує звинуваченням час ознайомлення з матеріалами справи. У документі зазначається, що суддя розглядає це подання і своєю постановою може визначити термін, протягом якого звинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи і заявити клопотання. «Після закінчення цього строку обвинувачений і його захисник вважаються ознайомленими з матеріалами справи. На постанову судді прокурором, обвинуваченням чи його захисником протягом трьох діб від дня її винесення може бути подано апеляцію», — йдеться у законопроекті. Водночас депутати не проголосували за поправку, яка встановлювала, що цей закон не може застосовуватися до тих обвинувачуваних, які вже почали знайомитися зі справою до моменту його ухвалення. Цей закон порушує ст. 63 Конституції України, тому що він обмежує права обвинувачених. Сам закон був прийнятий з порушенням ст. 84 Конституції України, в якій чітко зазначено, що «Голосування на засідання Верховної Ради України здійснюється народним депутатом особисто.» А представників конституційної більшості на момент прийняття закону було всього 72. Постає питання, яким чином була досягнута більшість для прийняття цього закону? Відповідь проста — старим, перевіреним роками способом нехтування Конституцією, голосуванням по чужим карткам, відомий в пресі, як «кнопкодавство».

Ще більше питань викликає прийнятий 2 грудня 2010 р. закон «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Який порушує ст. 67 Конституції України, в якій зазначено: «кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом». Іншими словами, Конституція України зобов'язує сплачувати лише податки і збори, але не накладає обов'язок на осіб сплачувати *інші обов'язкові внески*. Тим більш у ст. 46 Конституції зазначається, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших, передбачених законом». Тобто податки і збори — це обов'язок, а страхові внески — це право. Керуючись цим можна прийти до висновку, що Закон України «Про збір

та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» — є неконституційним.

Досить сумнівим з точки зору конституційності виглядає прийняття Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, адже ст. 17 Конституції України не допускає розташування на території України іноземних військових баз. Більш того відповідно до ч. 3 ст. 81 Конституції України, голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто, а оскільки під час ратифікації більшість депутатів голосували не лише за себе, а й «за того парня», можна стверджувати, що процедура ухвалення угоди була порушена, а це відповідно до ст. 152 Конституції є підставою для визнання прийнятого закону таким, що не відповідає Конституції України.

Таким, що порушує ст. 22 Конституції України, у якій проголошено: «Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» — є проект Кодексу Законів про працю України, адже, прийняття останнього призведе до:

1. Позбавить профспілки права захищати працівників та профспілкові організації, оскільки згідно зі ст. 398 нового Кодексу Законів про працю України Державна інспекція праці повноважна розглядати лише питання порушення трудових прав, а не прав профспілок або прав об'єднань громадян. Після набуття новим кодексом чинності профспілки у разі порушення їх прав та прав їхніх членів втратять можливість звертатися до Держінспекції праці та органів прокуратури, а матимуть лише один шлях — подавати позов до суду, де розгляд справи може тривати роками;

2. Замість 8-годинного узаконить 12-ти годинний і більш тривалий робочий день, оскільки надасть роботодавцю можливість трактувати додані (понад 8) години не як понадурочні, а як нормативні.

Отже, прикладів законів, які є такими, що не відповідають Конституції України можна наводити безліч. На мою думку, щоб зупинити порушення Основного закону необхідно ввести звертання громадян до конституційного суду, а також захистити Конституційний Суд України від впливу політичних сил.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.В. Нестеренко.

Шоповал Наталя Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань, 2 курс, 11 група

СТАТУС РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В Україні є невирішеною проблема правового статусу російської мови. В основі цього питання лежать політичні, історичні та ідеологічні фактори. Ще за часів Російської імперії українська мова зазнавала утиску та заборони з боку російського царату. Заходи репресивної політики держави

не могли не позначитися як на мові, так і на мовній ситуації загалом. Ось, наприклад, не можна обійти увагою такі два вагомні документи, як Валувський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року (часів правління російського імператора Олександра II). Розпорядження міністра внутрішніх справ тогочасної Росії П. Валувського («Валувський циркуляр») стосувалося не лише «призупинення» видання релігійної і навчальної літератури українською мовою, але й заборони навчання дітей українською мовою. Емський указ був спрямований проти українського культурно-національного руху. З бібліотек вилучалися українські книги, існувала заборона на ввезення будь-яких книг українською мовою з-за кордону. Не можна було видавати в Україні рідною мовою оригінальні твори, робити переклади з інших мов.

Для проведення русифікації на Україні за радянських часів використовувалося заохочення переселення до республіки росіян і виселення українців. Ця політика проводилася під вивіскою «плідного обміну спеціалістами» між республіками. Відтак коли на Україну прибували величезні маси росіян, які мали збагатити її своєю майстерністю, такі ж великі маси освічених українців відряджалися на роботу в інші частини СРСР. Неважко передбачити, що міграційні процеси сприяли значному збільшенню числа росіян, котрі мешкають в Україні. Так впродовж 1959–1989 рр. за рахунок міграції та асиміляції чисельність росіян в Україні збільшилася на 2 230,3 тис. осіб, а чисельність українців зменшилася на 1 297, 8 тис. осіб. Внаслідок чого в країні склався мовний дисбаланс на користь російської мови, відбулося витіснення з діловодства української мови, а також мови національних меншин-греків, болгар, кримських татар, молдаван, румун, поляків, словаків, угорців та ін.

28 жовтня 1989 року було ухвалено Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР», який набув чинності 1 січня 1990 року. У прийнятому законі, українська мова визначається як державна, а російській надається статус мови міжнаціонального спілкування. У Конституції України 1996 року (ст. 10) українську мову теж проголошено як державну. Крім того, гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Таке положення, вважаємо, є найбільш толерантним і найкраще відповідає засадам демократичного вирішення мовного питання в державі.

Питання статусу мов в Україні починає набувати розголосу кожного разу перед виборчою кампанією і відразу ж після її закінчення відкладається на перспективу нової передвиборчої гонки.

Отже, постає питання: чи потребує захисту в Україні російська мова? Так, як і будь-яка мова інших національностей. Проте не в однаковій мірі. Слід констатувати той факт, що вкрай повільно впроваджується українська мова в усі сфери життя, «здає свої позиції» перед російською. Адже більшість газет, теле- і радіопрограм виходять російською мовою; тай на побутовому рівні та в культурному середовищі, особливо в містах Лівобережжя, традиційно склалося панування російської мови. Хоча ці обставини не виключають захист і розвиток російської мови і культури в Україні.

Це передбачено, преш за все, Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 року. Де в ст. 5 зазначено, що при застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвитку і функціонування в усіх сферах суспільного жит-

тя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії. А в ст. 2, в свою чергу, зазначається, що положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України, як білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської. Отже російська мова стоїть на рівні з іншими мовами національних меншин.

Таким чином, рішення про надання російській мові статусу регіональної або, тим паче, постановка питання про надання їй статусу державної чи офіційної є некоректним і не справедливим по відношенню до інших мов в Україні. Розмежування принципів застосування двох мов неминуче призведе до ускладнення їх функціонування в науці (обміні інформацією, виданні наукової продукції тощо), армії (якою мовою, наприклад, подавати команди державною чи регіональною?), побутовому спілкуванні, що вже характеризується появою такого терміну, як «суржик», тобто недостатньо вивчена мовна освіта, що включає елементи української мови в з'єднанні з російською.

Мовна ситуація, що склалася нині в Україні, а саме, загострення питання про статус російської мови в Україні, потребує від держави рішучих заходів. Отже, її першочерговим завданням є прийняття закону про мови і ухвалення Концепції державної мовної політики, яка б визначила конституційні засади цього закону.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Шихкерімова Найд Керімівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів до органів юстиції, 2 курс, 9 група

НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО СКАСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) № 20-рп/2010 увійде в історію вітчизняного конституційного судочинства як одне з неоднозначних, спірних, бо сутнісне наповнення цього документу викликає низку питань як теоретичного, так і політичного рівня (надмірну політизацію навколо Рішення видно неозброєним оком).

Перш за все потрібно зазначити, що в цілому визнання неконституційним Закону є цілком обґрунтованим, бо дійсно при прийнятті цього закону були істотно порушені вимоги ст. 159 Конституції України, що є неприпустимим, оскільки порушення цих приписів може призвести до сумнівів в легітимності внесених змін. Але, на наш погляд, при цьому виникає низка запитань.

По-перше, Конституційний Суд України виявив певну непослідовність в своїх діях, бо одного разу вже відмовив у відкритті конституційного провадження за формальними підставами щодо визнання неконституційним Закону (Ухвала від 5.02.2008 року). Зокрема, підставою відмови було неправильно вказане повне найменування, номер, дата прийняття нормативно-правового акта.

По-друге, визнання неконституційним змін до Конституції є дещо некоректним та нелогічним, адже опосередковано Конституційний Суд вже визнав ці зміни і надав до змінених норм Конституції офіційні тлумачення, тим самим провів певну легітимацію.

По-третє, в Рішенні досить спірним питанням є відновлення в дії Конституції України в редакції 28.06.1996 р. Так, в мотивувальній частині Рішення Конституційний Суд зазначає, що «визнання неконституційним Закону у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222». З приводу цього є певна неточність, що полягає у тому, що Конституційний Суд України фактично перебрав на себе повноваження установчої влади, яка належить Верховній Раді України. Також, якщо пригадати, Конституція України була введена в дію завдяки відповідному закону (див. Закон України «Про прийняття Конституції України та введення її в дію» від 28.06.1996). Логіка органу конституційної юрисдикції є дещо неоднозначною щодо цього аспекту.

По-четверте, цікавим теоретичним питанням стає статус закону, що вносить зміни до законів, Конституції. На наш погляд, він має певну подвійність. Він є звичайним законом та при цьому його текст стає органічною частиною іншого нормативно-правового акта. Але чи вичерпується після цього його функціональне призначення з набуттям чинності залишається відкритим питанням.

По-п'яте, як відомо, вже були спроби нормативно захистити зміни до Конституції. Верховна Рада України 4.08.2006 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України». Зміни були малі за обсягом: доповнено лише одне формулювання в розділі «Перехідні та прикінцеві положення», що вивело з під юрисдикції Конституційного Суду питання щодо конституційності законів про внесення змін до Конституції. Але в Рішенні від 26.06.2008 ці зміни визнані такими, що не відповідають Конституції.

Рішення від 30.09.2010 дуже яскраво та переконливо показує існування нагальної потреби в такій категорії в системі законодавства як «конституційний закон». Конституційний закон — це такий нормативно-правовий акт, юридична сила котрого дещо вища за звичайний закон. Критеріями для віднесення до такої категорії має бути: 1) акт вносить зміни до Конституції; 2) регулює базові суспільні відносини (громадянство, територіальний устрій, референдум тощо); 3) в Конституції є пряме посилання на такий закон (наприклад, ст. 26 Конституції містить посилання на Закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») і т. д.

Науковий керівник: д. ю. н., професор В.П. Колісник.

Секція 3

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Бондар Тамара Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для
системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 3 група

ПОРУШЕННЯ І ФАЛЬСИФІКАЦІЇ НА ВИБОРАХ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Вибори — це конституційно-визначений демократичний спосіб формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування. Це важливий політико-правовий інститут, інструмент побудови органів публічної влади, засіб участі населення у суспільно-політичному житті. Згідно Конституції України в державі проводяться вільні вибори на принципах загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Негативною рисою виборів в Україні, як зазначають експерти, є часта фальсифікація їх результатів. Іноді суб'єкти виборчого процесу бажають виграти вибори та досягти своєї мети так сильно, що вступають у протиріччя з законом. Так, вибори до Верховної Ради 2006 р., вибори до органів місцевого самоврядування 2010 р. отримали негативні оцінки міжнародних і вітчизняних спостерігачів, а на виборах Президента України 2004 р. за рішенням Верховного Суду України саме масові порушення стали підставою для проведення ще одного повторного голосування.

Слід зазначити, що поняття «фальсифікації» та поняття «порушення законодавства про вибори» значно різняться між собою. До порушень виборчого закону слушно віднести порушення будь-яких приписів, які визначають зміст і порядок виборчого процесу і стосуються строків агітації, фінансування виборчої кампанії, певних організаційних питань діяльності виборчих комісій в день голосування і до нього, тощо. Фальсифікація ж являє собою навмисне спотворення результатів голосування шляхом маніпуляцій з виборчими документами. У зв'язку з цим, до фальсифікації не включаються такі специфічні явища передвиборчого процесу, як порушення правил агітації і голосування, «чорний піар» тощо. На нашу думку, поняття порушення виборчого законодавства є більш ширшим, ніж поняття фальсифікації.

З метою розробки ефективних механізмів запобігання спотворенню реальних результатів народного волевиявлення важливо проаналізувати найбільш істотні порушення виборчого законодавства, які можуть вико-

ристовуватися з подібною протиправною метою. Найбільш поширеним видом правопорушень на виборах є політична корупція. Охопивши майже всі сфери суспільного життя, у виборчому процесі вона проявляється у різних варіантах: як продаж місць у виборчих списках; підкуп учасників виборчого процесу; махінації під час фінансування передвиборчої кампанії тощо.

Фінансування передвиборчої кампанії кандидата (партії) — найбільш вразливе місце виборів із точки зору вчинення корупційних діянь. По-перше, постає проблема внесення коштів до виборчих фондів приватними особами, де спостерігаються масові порушення; по-друге, існує проблема використання цих коштів, адже Закон дозволяє фінансувати лише перевиборну агітацію, а видатки на інші цілі як, наприклад, на оплату роботи агітаторів, уповноважених осіб, офіційних спостерігачів він не передбачає, хоча на практиці такі витрати існують завжди; по-третє, *проблема доцільності/недоцільності здійснення витрат на виборчу кампанію готівкою*, тому що у деяких випадках це створює додаткові проблеми в організації виборчого процесу.

Одним із найбільш суттєвих порушень на виборах також визнається зловживання службовим становищем. Посадові особи державних і муніципальних органів влади завжди мали і будуть мати перевагу, оскільки вони наділені повноваженнями під час проведення виборчої кампанії, що є дуже важливим. Так, посадовці мають можливість впливати на перебіг виборчого процесу шляхом використання владних повноважень для збереження власного становища або незаконного сприяння в проведенні передвиборчої агітації за того чи іншого кандидата (партію).

Слід звернути увагу також на такий фактор: чинні правові підстави визнання виборів недійсними сформульовані недостатньо конкретно і недостатньо коректно. Адже допускається до 10, а в деяких випадках до 20% випадків порушень на конкретній виборчій дільниці, що, безумовно, вже спотворює результати голосування.

Таким чином, з вище наведеного бачимо, що у деяких випадках неточності в законодавстві фактично дозволяють зловживати виборчими правами, надають можливість обійти закон, скористатися ситуацією на власну користь.

Але «вершиною» порушення виборчого законодавства є все ж таки фальсифікація результатів виборів. Доти, поки існують вибори, фальсифікація буде невід'ємною частиною передвиборного процесу, зазначають спеціалісти. Методи фальсифікації умовно поділяють на ті, в яких виборці безпосередньо приймають або не приймають участі. До найбільш поширених відносять голосування за неіснуючих осіб, так званих, «мертвих душ», псу-

вання, вкидання, підміна бюлетенів під час голосування на дільниці та на дому, махінації при підрахунку, занесення в протоколи результатів, які не відповідають дійсності, прямий підкуп виборців та інші.

Питання фальсифікацій і порушень під час виборів стоїть дуже гостро. Використання незаконних методів під час виборчого процесу не тільки спотворює результати голосування, а й формує у громадян негативне ставлення до органів державної влади, сприяє розчаруванню у виборах як формі безпосередньої демократії та небажанню брати в них участь.

Реалії сучасного стану законодавства, на жаль, свідчать про те, що воно потребує вдосконалення і доопрацювання з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій, висновків правозахисних груп, позитивного досвіду інших держав. Не менш важливою є робота в цьому напрямку різноманітних громадських організацій, ЗМІ, які могли б забезпечувати контроль за виконанням виборчого законодавства з боку громадськості. І, найголовніше, це заходи, направлені на підвищення правової культури громадян, формування правосвідомості. Адже поки кожен індивід, суспільство в цілому не усвідомлять, що порушуючи законодавство і право кожного на вільний вибір, шкодять тільки собі, доти фальсифікації будуть залишатися невід'ємним явищем виборів в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Буряк Катерина Михайлівна

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
студент, юридичний факультет,
2 курс, група 11-09

НАРОДОВЛАДДЯ — ФУНДАМЕНТ ДЕМОКРАТІЇ

*Демократія —
це «співучасть народу у своїй власній долі»*

(А. Мюллер ван дер Брук)

Сучасне бачення демократії передбачає велику кількість акцентів, демократія може бути подана двома методами:

1) процедурний — спирається на збігання тих, хто здійснює владу, і тих ким управляють, та конкурентною, основним принципом якої є повсякденне ефективне здійснення «влади схваленої народом». Цей підхід акцентується на «техніці управління» і тому не обов'язково вимагає визнання народного суверенітету.

2) демократичний — розглядається як такий, що застосовується для досягнення загального добра, даючи народові можливість самому розв'язувати питання безпосередньо та через обрання індивідів, які за своїм зібранням виконують його волю. Демократія розглядається як форма держави в контексті народного суверенітету та здійснення народовладдя.

Положення про належність влади народу є ключовим для усіх можливих ідей та концепцій демократії, оскільки воно пов'язано з подоланням основної суперечності між державою і народом, урядом і громадянами, відповідно до цього демократія завжди більшою або меншою мірою означає народовладдя, суверенітет народу та його участь у політичному житті. Тому народ якомога більше повинен сам управляти собою шляхом прямої демократії, оскільки механізм представництва може використовуватись й для обмеження участі та контролю народу за здійсненням влади обраними представниками, збереження їх повноважень.

Народ — це фундамент в побудові демократії. Народний суверенітет нерозривно пов'язаний з такими категоріями, як «єдина влада народу», «організоване суспільство», «установча влада», «демократичний порядок». Якщо визнати, що в державі відсутній народний суверенітет, то і демократичний устрій у державі здається зайвим.

В установчій владі реалізується народне волевиявлення, що здійснюється безпосередньо через вибори та референдуми, а опосередковано — в діяльності відповідних органів держави та місцевого самоврядування. Відтак український народ здійснює установчу владу, поперше, обираючи депутатів до Верховної Ради, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і до місцевих рад, а також обираючи Президента України. По-друге, — затверджуючи на всеукраїнському референдумі закони про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції відповідно до ст. 156 Основного Закону, а також приймаючи (затверджуючи) інші закони й рішення на всеукраїнському та місцевих референдумах. По-третє, установча влада народу здійснюється через діяльність парламенту, глави держави, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих рад, шляхом реалізації ними відповідних установчих повноважень. Політико-правовий режим народовладдя й, зокрема, режим здійснення народом установчої влади характеризує рівень демократичності суспільства та держави. Цей режим визначається передусім у відповідних положеннях чинної Конституції.

На сучасному етапі постає проблемою не сформованість установчої влади українського народу. Важливо, щоб на цьому шляху ми не відчували зайвих ілюзій щодо можливостей безпосередньої демократії, при цьому не позбавляючи народ права самостійно вирішувати власну долю у ситуації неможливості влади власноруч розв'язувати кризові стани у державі та суспільстві.

Референдум — один із базових інститутів безпосереднього народовладдя, який виражається у голосуванні виборців з найважливіших питань державного та суспільного життя, за допомогою якого приймаються державні чи самоврядні рішення. Референдум дає можливість громадянам держави безпосередньо висловити свою волю, для того щоб він став реальним та ефективним механізмом легітимізації публічної влади, необхідне дотримання певних умов. Референдум є багатограним явищем і тому існують різноманітні критерії його класифікації. За підставами проведення референдуми поділяються на обов'язкові та факультативні, за юридичною силою консультативні та імперативні, за методом — на конституційні, законодавчі та ратифікаційні. «Народне вето» є одним із механізмів подолання суперечностей між громадським суспільством та владою. У найближчій перспективі скасовий референдум може стати одним із дієвих елементів механізму легітимізації державної влади в Україні.

На сьогодні постає проблемою невизначеність предмета всеукраїнського референдуму; відсутність прямої норми, яка б передбачала можливість прийняття Конституції на референдумі та внесення змін до розділів Основного закону (крім I, III, XIII) шляхом всенародного голосування, так само, відсутність заборони винесення цих питань на всеукраїнський референдум; невизначений об'єм та зміст права народу на зміну конституційного ладу, способу і порядку реалізації цього права; відсутність окремого установчого органу влади українського народу, який би займався підготовкою та узгодженням текстів Основного Закону, відсутність у Конституції України інституту висловлення недовіри органам державної влади.

Референдна демократія може існувати й ефективно діяти виключно за умови взаємодії з іншими видами безпосередньої демократії, із представницькою демократією та муніципальною демократією. Тим самим референдна демократія виступає важливою складовою національної системи демократії, поза межами якої вона втрачає свій сенс і соціальне призначення. У силу свого значення для реалізації народного суверенітету референдна демократія виступає стрижнем складовою народовладдя в Україні, пріоритетним видом безпосередньої демократії і системи національної демократії в цілому. Проте гострою постає проблема відсутності сформованих конституційних засад, принципів референдної демократії, що не дозволяє вдосконалити чинне референдне законодавство і часто зводить нанівець усі спроби вирішення найбільш важливих питань суспільного і державного життя в Україні шляхом всенародного голосування.

Отже, на нашу думку, правовий характер демократичної держави відображається, насамперед, у праві народу бути єдиним джерелом державної влади, невідчужуваних правах і свободах людини та громадянина. Проте на сучасному етапі для досягнення демократизму через народовладдя потрібно усунути розрив між громадянами та державною владою, залучити громадськість до формування та реалізації державної політики, періодично вивчати громадську думку, проводити консультації з громадськістю, публічні громадські обговорення, забезпечити умови для діяльності Громадської ради при Кабінеті Міністрів України, удосконалити нормативну базу, пов'язану з участю народу в управлінні державою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Липачова.

Владимирець Аліна Юріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, вечірній факультет, 1 курс, 1 група

ІНСТИТУТ ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Фінансування є невід'ємною складовою забезпечення проведення демократичних виборів.

Актуальність даної теми полягає в тому, що законом забезпечені рівні права та рівні можливості для всіх

політичних сил, які беруть участь у виборах, встановлено певні поверхневі межі. Враховуючи досвід виборів 2004 року, де були виявлені факти фальсифікації та інших порушень, можна констатувати, що в Законі існують певні прогалини і рівні права виборчих суб'єктів не забезпечуються.

Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року встановлює порядок надходження, розпорядження та використання коштів виборчих фондів, а також їх утворення. Зокрема, розділом 6 «Фінансове та матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів депутатів» Закону врегульовано порядок фінансового забезпечення виборів, порядок формування та розпорядження коштами виборчих фондів кандидатів та політичних партій. Згідно ст. 48 цього Закону виборчі кампанії фінансуються за рахунок як державних, так і власних коштів партії. Тобто виборчі фонди формуються виключно за рахунок власних коштів партії, кандидатів та за рахунок добровільних внесків фізичних осіб. В законі також вказано, що такі пожертви не можуть здійснювати юридичні особи, іноземні громадяни, особи без громадянства, забороняється робити внески анонімно та тим особам, що мають заборгованість перед бюджетом, також благодійним та релігійним організаціям.

Заборона використовувати кошти від іноземців не безпідставна, вона може розглядатися як необхідна у демократичному суспільстві, адже, фінансуючи, іноземці можуть використовувати виборчого суб'єкта для підтримки певних цілей, несумісних з конституцією та законами країни (наприклад, пропагування дискримінації та порушення прав людини); підриватиме чесність і недоторканність політичної конкуренції, призводитиме до правопорушень у виборчому процесі, чи становитиме загрозу національній територіальній цілісності. Загалом, втручання іноземців саме по собі перешкоджатиме чутливому демократичному розвитку. В більшості країн Європи не дозволяється отримувати кошти від іноземних держав такі як Болгарія, Хорватія, Франція та ін.

Ефективна передвиборна агітація потребує суттєвих ресурсів. Згідно Закону, виборчі фонди мають фінансувати передвиборну агітацію партій чи кандидатів у депутати (тобто за 50 днів до виборів). Але до оголошення про початок виборчого процесу партії та кандидати можуть вільно рекламувати себе і ніяких обмежень щодо витрат за цей період не встановлено. Основна норма Закону стосовно передвиборної агітації полягає в тому, що всі витрати на проведення передвиборної агітації повинні покриватися за рахунок офіційного виборчого фонду партії, а витрати в обсязі до суми, що дорівнює 100 000 мінімальних місячних розмірів заробітної плати, компенсується з Державного бюджету партіям, котрі отримали 3 і більше відсотків голосів виборців. Це, на мою думку, дуже дорога система для державного бюджету і тому процедура компенсації витрат на передвиборчу агітацію має бути чіткішою.

Будь-яка фізична особа може зробити добровільний внесок в розмірі, не більшому за 400 мінімальних розмірів заробітної плати (ст. 53). Однак, в Законі «Про вибори Президента України» розмір виборчого фонду не обмежується. В Законі також немає нічого, що забороняє юридичній особі, іноземцю чи іншому суб'єкту робити

внески до фонду партії, що входить до виборчого блоку, а партії потім переводять ці кошти до виборчого фонду. У такому випадку суб'єкти виборчого процесу легко обходять обмеження, встановлені Законом.

Виборче законодавство також має вимагати повного розкриття як до, так і після виборів джерел та сум фінансових внесків, а не тільки передбачені вимоги щодо фінансової звітності, зокрема подання ними декларації про свої доходи, доходи членів їх сімей за рік, що передує року виборам.

Що стосується безпосереднього фінансування агітації, то згідно з даними Центру прогнозування соціально-економічних та політичних процесів, найбільше витрат припадає на рекламу ЗМІ (80%), а якщо брати до уваги телебачення, то секунда ефірного часу коштує від 70 грн. і може диференціюватися залежно від різних факторів. Найбільша проблема полягає у контролі витрачання виборчих коштів, особливо при роботі агітаторів, вартість концертних програм і т. д. Тому важко сказати щодо забезпечення принципу прозорості фінансування передвиборної кампанії.

Відповідно до даних моніторингу, проведеного Коаліцією громадських організацій України «Свобода вибору» та «Transparency International -Україна» в рамках проекту «Громадський моніторинг фінансування виборчої кампанії — 2002», загальна вартість лише політичної реклами всіх партій та блоків становила 7 742 327 дол. США, а такі факти стримують незможних громадян брати участь у виборах. Згідно з даними громадських досліджень відсоток тіншового фінансування виборів-2002 склав 40%, можна також наймати необмежену кількість агітаторів — їхня робота ніяк не фіксується і ніяк не має офіційно оплачуватися. Існує ще ряд недоліків.

На нашу думку для вирішення проблем фінансування виборчого процесу в Україні потрібно: встановити належний контроль за дотриманням законодавства, тобто установити нагляд, перевірку та розслідування, встановити відповідальність за порушення у вигляді позбавлення права брати участь у виборах.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Вовк Роман Володимирович,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 15 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕФЕРЕНДУМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Поряд з виборами референдум є однією з найбільш важливих форм безпосередньої демократії. У сучасній юридичній літературі існує значна кількість визначень понят-

тя «референдум». Найбільш загально референдум (від лат. «referendum» — те, що має бути повідомлено) визначається як голосування виборців, шляхом якого приймається державне або самоврядне рішення.

Особливості законодавчої регламентації інституту референдуму залежать від історично обумовленої специфіки політичної системи держави. Головна відмінність між референдумом та виборами, як інститутами конституційного права та елементами політичної системи держави, полягає у меті їх проведення: якщо метою виборів є обрання осіб, які від імені виборців здійснюватимуть державну владу, то референдум передбачає безпосереднє здійснення державної влади через ухвалення публічно-владних рішень.

Конституційне регулювання підстав, порядку проголошення та проведення референдумів у різних державах є неоднаковим за своїм обсягом. В таких країнах як Бельгія, Великобританія, Кіпр, Нідерланди, Мальта, Чехія взагалі відсутнє конституційне регулювання питань референдуму. Натомість, у деяких країнах відповідне регулювання є досить детальним. Україну також можна віднести до тих держав, що регламентують на рівні конституції референдні відносини.

Загалом, аналіз положень основних законів країн Європейського Союзу (далі — ЄС), які регулюють відносини з приводу референдуму, дозволяє виділити спільні риси з конституційним регулюванням аналогічних відносин в Україні, а саме:

1. У законодавстві більшості країн ЄС (Греція, Данія, Естонія, Латвія, Португалія, Угорщина, Словаччина), як і в Україні, (ст. 73 Конституції України, ст. 3 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»), окреслено предмет загальнонаціонального референдуму;

2. У більшості держав-членів ЄС (Австрія, Болгарія, Греція, Естонія, Ірландія, Італія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина) і в Україні визначено порядок призначення загальнонаціональних референдумів (гл. II Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»);

3. На конституційному рівні в Україні та багатьох країнах ЄС (Італія, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія, Угорщина) право ініціювати загальнодержавні референдуми надано не лише органам державної влади, але й безпосередньо виборцям (ч. 2 ст. 72 Конституції України);

4. У ряді випадків конституції окреслюють загальні засади правового регулювання референдумів. Обсяг цього конституційного регулювання є неоднорідним. В конституціях деяких країн зазначено лише те, що порядок проведення референдумів має визначатися парламентом у формі законів (Болгарія, Італія, Польща, Литва, Словаччина). Відповідно до Конституції України виключно законами визначається організація і порядок проведення референдумів (п. 20 ст. 92).

Наявність спільних ознак правового регулювання референдних відносин в Україні та країнах Європейського Союзу зумовлено належністю до однієї правової сім'ї та напрямком розвитку, який обрала наша держава після проголошення незалежності. Слід зазначити, що прийняття відповідного законодавства ще не свідчить про існування в Україні ефективного механізму регулювання референдних відносин. Так, за весь період існування незалежної держави референдум в Україні про-

водився лише один раз, не враховуючи два попередні референдуми, на яких вирішувалися питання створення самостійної держави. Все це свідчить не тільки про недосконалість вітчизняного законодавства з цього приводу, але й про відсутність у суб'єктів ініціювання загальнонаціонального референдуму волі для вирішення конкретних питань за допомогою цього інституту безпосередньої демократії.

Науковий керівник: асистент О.О. Марченко.

Гандзюк Ірина Богданівна

КНУ імені Тараса Шевченка,
студент, юридичний факультет,
3 курс, 16 група

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток інформаційних технологій призводить до застосування їх у всіх сферах життя суспільства. Останнім часом у світі посилюються тенденції до використання інформаційно-комунікаційних технологій і у виборчому процесі. Так деякі держави, а зокрема Бразилія, Естонія, Великобританія, США та інші, уже застосовували технологію електронного голосування на виборах різних рівнів, багато інших розглядають можливість проведення електронного голосування і здійснюють відповідні дослідження у даному напрямку, проводять тестування. Україна не є виключенням, так як у нас останнім часом активно обговорюються питання проведення електронного голосування. Варто також зазначити, що Прем'єр-міністр України Микола Азаров у одній з своїх промов зазначив, що вже в 2012 році в Україні на виборах можна буде відмовитися від голосування бюлетенями і перейти на електронну систему. Потрібно також звернути увагу на Резолюцію Асамблеї Ради Європи 1705 (2010), у якій зазначається, що «Процедура голосування повинна бути переглянута і вдосконалена в багатьох країнах-учасниках Ради Європи. Використання інструментів інформаційних та комунікаційних технологій (ICT) і запровадження різних форм електронного голосування, включаючи дистанційне електронне голосування, повинні бути розглянутими». Цим обумовлена актуальність даної теми.

Метою даної роботи є дослідження сутності електронного голосування та можливості і ефективності проведення виборів в Україні саме таким чином.

Про необхідність зміни виборчого процесу в Україні вже говорять давно, так як суспільство не стоїть на місці, а процедура проведення виборів не змінювалася з часів Радянського Союзу. Як варіант розглядається також проведення виборів шляхом електронного голосування. У світі поки що немає єдиного механізму електронного голосування. Зокрема існує практика використання електронних урн (наприклад у Бразилії), проведення інтернет-голосування (Естонія), використання електронної системи безпосереднього запису чи система оптичного

сканування бюлетенів (США) тощо. Варто зауважити, що в Україні фахівцями Центральної виборчої комісії був розроблений і запропонований варіант електронного голосування з використанням штрих-коду, що значно спрощував процес підрахунку голосів виборців та складання протоколу, проте з мотивів необхідності збільшення фінансування на проведення виборів та виготовлення виборчих бюлетенів, він не був реалізований.

Електронне голосування має як переваги, так і недоліки. У зв'язку з цим розглянемо декілька проблемних аспектів.

По-перше, з одного боку електронне голосування забезпечує більш швидкий і точний підрахунок результатів голосування. Відсутність участі людського фактору в даному процесі забезпечує неможливість фальсифікації результатів виборів та різного роду конфліктів. Зважаючи на досвід України проведення зокрема парламентських виборів 2006 року та президентських виборів 2004 року, робимо висновок, що в Україні є певні проблеми з цього приводу і необхідність застосування такого механізму, який унеможливив би їх виникнення в майбутньому. Проте будь-яка електронна система не може бути досконалою в цьому відношенні, так як може зазнавати різного роду комп'ютерних збоїв, атак з боку хакерів чи інших шкідливих програм.

По-друге, варто визначити мотиви проведення виборів саме таким чином. Зокрема у Естонії, запроваджуючи інтернет-вибори, намагалися підвищити явку виборців. За даними ЦВК явка виборців в Україні зменшується з проведенням кожних наступних виборів і є досить низькою (на виборах президента України 2010 активність виборців становила 66,7%). Зважаючи на це, коли йде мова про електронне голосування в Україні, доцільно говорити саме про голосування за допомогою інтернету, оскільки в іншому разі питання явки виборців залишиться так і не вирішеним. Проте це викликає багато нових проблем. Зокрема проблема ідентифікації особи, яка бере участь у виборах. Позитивним вирішенням даної проблеми було б детальне врегулювання українським законодавством масового використання електронного цифрового підпису, що на сьогодні на жаль не відбувається. Тому за таких умов немає впевненості в дотриманні громадянами України виборчого законодавства, а зокрема, передбачених в ст. 71 Конституції України, принципів загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування, немає можливостей для контролюючих органів перевіряти особисту участь громадян у виборах тощо. Це зумовлює формування у населення недовіри системі і ставить під питання демократичність і законність таких виборів. Крім того, доступ до мережі інтернет мають далеко не всі виборці, а якщо характеризувати мешканців сільської місцевості, де неявка значно вища, то доцільніше було б сказати майже не мають такого доступу. Беззаперечно, що он-лайн голосування надасть змогу брати участь у виборах тим особам, які не можуть самостійно прийти на виборчу дільницю в силу певних проблем зі здоров'ям чи з інших причин, проте знову ж таки тільки за можливості доступу до мережі інтернет.

По-третє, проблемним залишається питання фінансування. Для запровадження системи електронного голосування у будь-якій з її форм необхідні досить вели-

кі капіталовкладення, так як на сьогодні витрати на технології електронного голосування значно перевищують витрати на проведення виборів у тому вигляді, в якому вони функціонують зараз. Однак звертаємо увагу на те, що такі технології передбачають багаторазове використання, а також на можливість їх використання в інших сферах суспільства, що може зумовити економію грошових ресурсів у майбутньому.

Зважаючи на сказане вище, робимо висновок, що використання інформаційних технологій тільки сприятиме процесам демократизації та інтеграційним процесам. Проте потрібно підготувати таку технологію, яка б у найбільшій мірі відповідала реаліям українського суспільства. Впроваджувати таку систему потрібно поступово, спочатку протестувавши на місцевому рівні. Швидке запровадження такої системи на загальнонаціональному рівні буде неефективним, так як призведе до порушень виборчого законодавства і виявить численні недоліки роботи системи, подібно до недоліків роботи автоматизованої системи документообігу у судах.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Совгіря.

Дашковська Ніна Костянтинівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 1 група

РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ПИТАНЬ РЕФЕРЕНДУМУ

Інститути безпосередньої демократії в усіх країнах світу визнані найдоступнішою формою участі населення у вирішенні важливіших питань суспільного життя, їх використання забезпечує реалізацію принципу народовладдя у його різних проявах. Тому для підвищення ефективності безпосередньої участі народу в управлінні громадськими справами важливим є чітке встановлення і законодавче закріплення процедури проведення такого важливого інституту безпосередньої демократії як референдум.

Враховуючи специфічність інститутів безпосередньої демократії неабияке значення набувають гарантії конституційної законності не тільки щодо процедури проведення референдуму за народною ініціативою, але й щодо відповідності Конституції змісту тих питань, які виносяться на референдум.

Перші спроби вирішити це питання визначено у рішенні Конституційного суду України (далі КСУ) у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою від 27.03.2000р., в якому суд визнав необґрунтованою думку, що ні Центральна виборча комісія України, ні Президент України, ні інші державні органи не наділені достатніми повноваженнями здійснювати перевірку відповідності змісту Конституції України питань, які пропонуються ініціативними групами громадян на всеукраїнський референдум.

З метою легітимації своїх повноважень щодо можливості відмовляти в реєстрації окремим ініціативним групам Центральна виборча комісія звернулася до КСУ з конституційним поданням дати роз'яснення про наявність у неї офіційних повноважень перевіряти конституційність змісту питань, що пропонуються ініціативними групами на всеукраїнський референдум. Але КСУ відмовив у відкритті провадження, мотивуючи це тим, що у рішенні від 27.03. 2000 р. вже була висловлена позиція з цього приводу.

Таким чином, КСУ наділив ЦВК повноваженнями з перевірки питань, які виносяться на всеукраїнській референдум, що фактично не передбачено чинним законодавством. Тобто в механізмі гарантування конституційності процедури проведення референдуму первинним суб'єктом перевірки додержання Основного закону України є орган, який повинен виконувати суто технічну функцію у референдарному процесі.

У міжнародній практиці питання про відповідність законопроектів основним конституційним цінностям держави вирішуються різними шляхами. Так, у ст. 139 Союзної конституції Швейцарії зазначено, що референдум за народною ініціативою може оголошуватися на вимогу 100 000 виборців, якщо вимоги виборців не порушують єдності форми і змісту конституції, або не порушують норм міжнародного права. У протилежному випадку Федеральні Збори мають право оголосити таку ініціативу повністю або частково незаконною. Якщо Федеральні Збори Швейцарії визнають легітимність референдуму з народної ініціативи, вони повинні розробити відповідний законопроект, який виносяться на розгляд депутатів і подальше голосування народу і кантонів. Якщо парламент відхиляє ініціативу, то ставить це питання на голосування народу, який сам вирішує, чи продовжити реалізацію такої ініціативи. Народ і кантони голосують одночасно і за ініціативу проведення референдуму, і за законопроекти, а виборці можуть вказати, якому з законопроектів вони віддають перевагу. Якщо при цьому один з проектів отримує більше голосів народу, а інший — більше голосів кантонів, то жоден з проектів не набирає чинності.

Що стосується особливостей проведення референдуму в Італії, то перевірку на відповідність конституції питань, що виносяться на референдум, проводить конституційний суд Італії. У Новій Зеландії перевірку питань, що виносяться на референдум за народною ініціативою здійснює посадова особа від Палати Представників. Країни СНД обрали свій спосіб контролю щодо конституційності питань, що виносяться на референдум. Зокрема, виборча комісія суб'єкта Російської Федерації, отримавши клопотання про реєстрацію регіональної підгрупи, негайно повідомляє Центральну виборчу комісію Російської Федерації про зміст питання, яке пропонується винести на референдум. Центральна виборча комісія Російської Федерації протягом 10 днів з дня повідомлення перевіряє відповідність питання референдуму вимогам, зазначеним у Федеральному конституційному законі, і приймає відповідне рішення. У Білорусії ЦВК направляє питання, що пропонується розглянути на референдумі, на погодження у Міністерство юстиції і Прокуратуру Республіки Білорусь, які перевіряють відповідність питання вимогам законодавства Республіки Білорусь і приймають рішення про законність утворення ініціативної гру-

пи. Тільки після надання позитивного висновку зазначеними органами, склад ініціативної групи реєструється Центральною комісією.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що досвід зарубіжних країн демонструє необхідність запровадження компетентними органами окремої процедури проведення експертизи тих питань, що виносяться на народне голосування з метою визначення їх відповідності основним засадам Конституції України. Тому законодавче закріплення даної вимоги сприятиме забезпеченню стабільності конституційного ладу в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Жарко Анастасія Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

3 курс, 8 група

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

З давніх часів людство прагнуло до реалізації своїх прав, що згодом знайшло своє відображення у такому конституційно-правовому явищі як форми безпосередньої демократії. Вперше закріплено воно було у Основному законі держав, тобто Конституції.

Так само, як і європейські держави Україна у статті 5 Конституції визначає дві форми народовладдя — безпосередню, або пряму демократію і представницьку. При цьому пріоритетною формою визнається перша. Отже, я вважаю доцільно дати визначення для розуміння даного явища. Безпосередня (пряма) демократія — це пряме волевиявлення народу будь-якої держави, територіальної громади чи іншої визначеної законом спільноти громадян з метою здійснення суспільних функцій шляхом виборів, референдумів, або в інший незаборонений законом спосіб.

Повертаючись до України, в статті 69 КУ визначено: «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії.» Вибори — це спосіб формування органів державної влади, місцевого самоврядування або наділення повноваженнями посадової особи, що здійснюється шляхом голосування уповноважених на те осіб і встановлення результатів голосування. Референдум — це спосіб прийняття громадянами держави, чи певної визначеної законом групи осіб (виборців) шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного значення і місцевого значення.

На мою думку, сутність безпосередньої демократії найповніше розкривається через принципи, як основні засади їх здійснення. Відповідно до чинної Конституції загальними принципами безпосередньої демократії можна вважати:

- суверенність народу;
- єдиновладдя народу;
- безпосереднє волевиявлення народу;

— політичний плюралізм;

— рівність у здійсненні безпосередньої демократії.

Однак, окрім загальних принципів діють ще спеціальні, а саме в КУ закріплено — загального, рівного, прямого, таємного, вільного голосування. Сутність принципу вільних виборів заключається в забезпеченні умов для вільного формування своєї волі та вільного виявленні на голосуванні. Принцип загального виборчого права означає, що право голосу при реалізації безпосередньої демократії мають усі громадяни. Рівність передбачає, що громадяни беруть участь на рівних засадах, кожен має лише один голос і віддає його тільки один раз. Принцип прямого виборчого права означає, що громадяни роблять вибір шляхом голосування. Принцип таємного голосування передбачає відсутність будь-яких форм контролю за волевиявленням виборців.

Слід тепер перейти від теорії до розгляду практичної сторони питання. Досить не давно ми спостерігали та брали участь у виборах місцевих органів влади. Всі громадяни України, що досягли 18 років та є повістю дієздатними мали право голосу на виборах. Однак як показали результати виборів достатня кількість людей не прийшли і не проголосували. В мене постає тоді питання чому так відбувається? Чому люди не скористались своїм конституційним правом, не реалізували його?

Проаналізувавши політичну ситуацію в Україні, яка панує в цій сфері я дійшла висновку, що люди, які проживають в державі не мають довіри до влади. А це в свою чергу з часом приводить до правового нігілізму і не бажання голосувати на виборах, тим самим реалізувати надане державою їм право.

Тоді логічно проситись друге питання: як можливо це виправити? Переглянувши досвід закордонних країн, я відкрила такі «стимулюючі» заходи, як санкції при неявці на вибори — а чи можливе впровадження цього положення в Україні? Однозначної відповіді не можна дати, оскільки є дві сторони медалі. Існують як позитивні наслідки — висока явка, дисциплінованість населення, і як результат урахування думи більшості громадян. Так і негативні, а саме: страх перед санкцією, вимушена явка з не завжди продуманим і обґрунтованим вибором. Однак якщо ми хочемо щось змінити ми маємо проводити реформування, вдосконалювати існуючу систему та вносити нові уроки, тим самим набуваючи досвід.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Загіров Владислав Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

ВИБОРИ В СИСТЕМІ НАРОДОВЛАДДЯ

В сучасних умовах вибори є найпоширенішим інститутом прямого народовладдя визначено-періодичної дії. Шляхом виборів формуються різні органи публічної вла-

ди — як державні інституції (парламенти, посади глав держав, іноді уряди, судові органи), так і представницькі органи місцевого самоврядування.

У науковій літературі відомо багато думок з приводу розуміння і визначення виборів, їх суті. Зокрема, з дослідженнями суспільних відносин останніх років пов'язане твердження професора М.І. Корнієнка, який слушно визначає вибори як акт самоврядування народу; М.І. Ставнійчук наголошує на волевиявленні народу — як однієї з основних ознак виборів.

У демократичному суспільстві вибори за своїм результатом дорівнюють юридичному акту, в якому сконцентрована воля народу.

Отже, саме в умовах демократії визначається постійний і самостійний напрям в його діяльності — періодичне формування владних структур з метою забезпечення інтересів та прагнень кожного члена суспільства й раціонального існування всього суспільства в цілому.

Вибори і є саме тим способом, яким суспільство організовує владу, тобто приймає рішення про персональний склад представницьких органів для її реалізації всередині самого себе.

Такий підхід дає підстави характеризувати вибори як вид установчої влади народу. Вважаємо за доцільне приєднатися до думки, що у класичній теорії розподілу влад на законодавчу, виконавчу і судову має бути знайдене своє окреме місце і для установчої, виборчої влади, через яку виявляється народний суверенітет.

Узагальнюючи науковий доробок з цього питання і маючи особисте уявлення щодо соціального призначення акту виборів, ми зробили спробу виділити кілька головних функцій, які здійснюються цим актом у регулюванні суспільних відносин.

По-перше, акт виборів є важливим інструментом здійснення народного суверенітету. Адже виборча влада виявляється саме у фундаментальному розподілі між суспільством та державою функцій політичного владарювання і управління.

По-друге, право обирати і бути обраним пов'язується насамперед з політичною ознакою-приналежністю до громадянства даної держави, а не за національною ознакою.

По-третє, через акти виборів як рішення про обрання представників народу забезпечується легітимність, стабільність, поступовість і наступність державної влади.

По-четверте, ще одна соціальна функція акту виборів у вузькому розумінні виявляється у тому, що вони формують не тільки суспільну думку, а й суб'єкти вираження настроїв суспільства.

А отже, вибори — це політичний суспільно-правовий інститут, а сам акт виборів за своєю суттю є концентрованим проявом реальної волі народу, результатом реалізації такої волі.

Акт виборів приймається за допомогою держави, під контролем держави, проте основним суб'єктом прийняття акту у широкому значенні виступають громадянин, суспільство, народ. За своєю суттю акти виборів не мають державницької природи, принаймні їх прийняття не вкладається сьогодні в рамки жодної з гілок державної влади, закріпленої в Конституції, хоч кожна з гілок влади має певні повноваження при їх прийнятті.

Акти виборів — це підсумок здійснення одного з інститутів прямого народовладдя, що реалізується в умо-

вах демократичного суспільства і правової держави тільки в порядку, передбаченому Конституцією і законами. Тобто їх одночасно можна розглядати як результат специфічної, врегульованої діяльності уповноважених органів і громадян, спрямованої на формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

З усього вище сказаного, можна зробити завершальний висновок, що обов'язковою передумовою і визначальною ознакою демократичної, правової держави, якою Україну проголошено на конституційному рівні, є проведення періодичних, вільних виборів, сутність яких полягає в оновленні складу представницьких органів публічної влади та зміні виборчих посадових осіб на основі демократичних процедур.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Ірха Юрій Богданович

науковий консультант судді Конституційного Суду України,
здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

ІНСТИТУТ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ ВІЛЬНИХ ВИБОРІВ

1. Вибори є основним демократичним способом набуття або утримання політичної та державної влади в будь-якій країні. У зв'язку з цим, виборчий процес супроводжується протистоянням політичних сил, їх кандидатів та прихильників, які відстоюють відповідні політичні платформ і курси, що досить часто є діаметрально протилежним. Жорстка, безкомпромісна боротьба між політичними супротивниками ведеться за голоси виборців, оскільки виключно вони вирішують хто має бути обраним на посади у виборні органи державної влади та місцевого самоврядування.

У центрі передвиборчої боротьби здебільшого перебувають питання внутрішньої та зовнішньої політики держави, а результати голосування громадян, як правило, визначають подальші її внутрішні та зовнішні вектори розвитку. При цьому демократизм виборів визначається характером і ступенем участі у них громадян та політичних партій, а також дотриманням основоположних принципів виборчого процесу.

Швидкоплинність виборів та неможливість негайного їх повторення породжує питання недопущення протиправного впливу на волевиявлення громадян та фальсифікацій результатів голосування.

2. Одним із способів запобігання та протидії виборчим правопорушенням є запровадження в державі інституту спостереження за виборами, реалізація якого покладається на офіційних спостерігачів.

На переконання Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) спостереження за виборами є важливим знаряддям для оцінки якості демократичних режимів, моніторингу еволюції режимів, перехідних до демократії, та практичного запровадження виборчих та інституційних оцінок. Комісія наголошує,

що спостереження за виборами є не самоціллю, а одним з найбільш прозорих та методичних шляхів поширення і заохочення демократії та прав людини, а тому є вкрай цінним знаряддям для підтримки і поширення демократичних процесів та управління.

Практика здійснення спостереження за перебігом виборчого процесу виокремлює три групи офіційних спостерігачів — від політичних партій (блоків), кандидатів; від національних громадських організацій; від іноземних держав та міжнародних організацій. При цьому національне законодавство наділяє їх різними повноваженнями, які вони, як правило, реалізують в день голосування.

3. Спостереження є одним із методів дослідження дійсного стану проведення виборів у державі. Однією із переваг діяльності офіційних спостерігачів є те, що їхня робота здійснюється безпосередньо у контакті та взаємодії зі суб'єктами виборчого процесу. Інформація, яку вони одержують і належним чином фіксують відображає реальну картину, яка існує на місцях проведення виборів, а це дозволяє національним і міжнародним експертам робити висновки про достовірність оприлюднених результатів голосування та легітимність обраних осіб. У процесі спостереження виявляються також недоліки виборчого законодавства, що сприяє недопущенню їх повторення у майбутньому.

Незважаючи на дієвість інституту спостереження за виборами, він є надзвичайно важким у реалізації, оскільки результати спостереження прямо залежать від особистості офіційних спостерігачів та їх ставлення до досліджуваних явищ. У осіб, які виявили бажання здійснювати спостереження за виборами має бути стійка внутрішня мотивація, що спрямована на недопущення порушень виборчого законодавства, а не на його приховування в угоду тих чи інших політичних сил.

Спостереження як метод пізнання обмежене органами чуття людини. У зв'язку з цим, у осіб, які його здійснюють має бути розвинута спостережливість або здатність/схильність до її вироблення під час своєї діяльності. Сама ж спостережливість проявляється в умінні серед різноманіття предметів і явищ виділяти факти, які хоча чітко й не впадають у вічі, але мають важливе значення для виконання поставленого завдання.

Ефективність спостереження залежить від рівня підготовки офіційних спостерігачів. Вони мають бути обізнані із основами виборчого законодавства і орієнтуватись у виборчих процедурах. Крім того, вони мають бути забезпечені усіма необхідними матеріально-технічними засобами.

4. В Україні інститут спостереження вперше було введено у 1994 році, коли Закон України «Про вибори Президента Української РСР» від 24 лютого 1994 року № 3997–XII було викладено в новій редакції. Відповідно до положень частини четвертої статті 7 цього закону на засіданнях виборчих комісій поміж інших суб'єктів, допускалась присутність офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій. У подальшому розвиток цього інституту сприяв закріпленню нормативних положень про національних офіційних спостерігачів.

Дослідження практики проведення спостереження за виборами в нашій державі свідчить, що цей інститут міцно закріпився у виборчому праві України. Необ-

хідність його вдосконалення та розвитку підтримується усіма суб'єктами виборчого процесу. Саме завдяки професійній та незалежній діяльності офіційних спостерігачів були неодноразово виявлені факти грубого порушення виборчого законодавства України, які отримали належну правову оцінку, в наслідок якої винні особи понесли юридичну відповідальність.

Висновок.

Забезпечення проведення незалежного та об'єктивного спостереження за виборчим процесом є безумовним обов'язком держави інтересами якої є проведення на своїй території вільних та демократичних виборів. Участь офіційних спостерігачів підвищує впевненість громадян у справедливості виборів і сприяє їх активній участі у виборчій кампанії.

Науковий керівник: к.ю.н., професор, декан юридичного факультету Міжнародного Соломонового університету, суддя Конституційного Суду України у відставці П.Ф. Мартиненко.

Іскра Михайло Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 12 група

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНІЦІЮВАННЯ РЕФЕРЕНДУМУ В УКРАЇНІ

Сучасний стан законодавства України, яким врегульовується питання проведення всеукраїнського референдуму, є досить проблемним. Зокрема, правове регулювання референдумів в Україні здійснюється кількома загальними нормами Конституції України, а також застарілим Законом України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» від 03.07.1991 року, значна частина положень якого не є чинними, тому що суперечать нормам Конституції України. Яскравим прикладом проблем регулювання є референдум 16 квітня 2000 року і наслідки його проведення, точніше, їх відсутність, що підтвердило актуальність деяких проблем нормативного регулювання даного інституту безпосередньої демократії. Метою роботи є висвітлення проблем правового регулювання ініціювання факультативного всеукраїнського референдуму.

За підставами призначення загальнонаціональні референдуми поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язковий референдум безальтернативно проводиться за визначених підстав, наявність яких зобов'язує уповноважений державний орган чи посадову особу призначити референдум. В Україні обов'язковий референдум призначається ВРУ при вирішенні питань про зміну території України та Президентом України щодо затвердження прийнятого Верховною Радою України за-

конопроекту про внесення змін до визначених розділів Конституції України.

Можливість проведення факультативного референдуму за народною ініціативою закріплена в частині другій статті 72 Конституції України. За наявності відповідної ініціативи Президент, згідно з рішенням КСУ від 16.04.2008, зобов'язаний ухвалити рішення про проголошення референдуму. Саме ж поняття проголошення референдуму в теорії конституційного права іноді пов'язують з голосуванням, проведення якого ініціюване одним суб'єктом і формально санкціоноване іншим. Отже, в Україні ініціювати факультативний референдум може тільки народ. Згідно з положенням Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» предметом всеукраїнського референдуму може бути прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень. На основі цих норм можна стверджувати, що факультативний референдум є також законодавчим. В свою чергу такий референдум може бути як попередній, тобто такий, що передуює прийняттю закону, так і наступний, який затверджує вже прийняті законодавцем закони. Проведення наступного законодавчого референдуму як правило носить характер вето. Проблема, на мою думку, полягає в тому, що ініціювання референдуму народом не завжди є доцільним і займає багато часу. Якщо проаналізувати конституційні моделі референдуму в таких європейських країнах, як Австрія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Португалія, Франція та ін., то в цих країнах факультативні референдуми ініціюються органами публічної влади. Це свідчить в першу чергу про те, що саме ці органи формулюють питання, які виносяться на голосування, готують відповідні законопроекти, тощо. Це дозволяє більш професійно дотриматися вимог, які стосуються форми і змісту питання референдуму, і саме з якими Венеціанська комісія прямо пов'язує юридичну силу референдуму.

Крім того, проблемою правового регулювання референдарного процесу є час ініціювання народом всеукраїнського референдуму. Якщо проаналізувати положення Закону України «Про всеукраїнські та місцеві референдуми», а також Постанову ЦВК «Про роз'яснення щодо утворення та реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму», то строк, починаючи від етапу прийняття рішення про проведення зборів ініціаторів до винесення Указу Президента, яким проголошується референдум, складає приблизно 5 місяців. Чи потрібно буде після впливу такого строку проведення цього референдуму? На мою думку вплив такого строку значно підриває актуальність того питання, яке виноситься на відповідний референдум. Особливо це стосується попередніх законодавчих референдумів. Тому, я вважаю, що поряд з народом треба закріпити ще одного суб'єкта ініціювання всеукраїнського факультативного референдуму — Верховну Раду України, що органічно впливає з існуючої форми правління.

Таким чином, можна зробити висновок, що в правовому регулюванні ініціювання референдуму в Україні є проблеми, які потребують обговорення і вирішення. Зокрема такими проблемами є непрофесійність забезпечення за народної ініціативи вимог щодо форми і змісту питань, які виносяться на референдум, а також тривалість часу ініціювання, що може негативно відоб-

разитись на актуальності проведення такого референдуму. Наголошується, що ці проблеми можуть бути вирішені шляхом встановлення ще одного суб'єкта ініціювання даного референдуму — Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Калашников Кирило Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ, ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА. ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ, ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Проблемою Українського законодавства є те, що за короткий період незалежності проводилися вибори за всіма основними виборчими системами: мажоритарною, змішаною, пропорційною.

Вибір оптимальної виборчої системи залежить від багатьох чинників. З історії конституціоналізму відомо, що в період становлення демократичних республік використовувалася мажоритарна система. Вона застосовувалася в Україні ще за радянських часів і домінувала до 1998 р. Що дозволяє говорити про певну традиційність зазначеної виборчої системи для нашої держави. Основними перевагами даної системи є: простота в установленні результатів виборів — арифметичний підрахунок голосів; представляє і відстоює інтереси регіонів; контакт з виборцями і відповідальність перед ними. Утім, вона не позбавлена вад, найбільше це стосується використання адміністративного ресурсу, який взагалі перетворюється в головний інструмент проведення політичних перегонів для правлячих сил, крім того не останню роль відіграє несправедливий поділ округів.

Наступним етапом становлення виборчої системи в державі є запровадження змішаної виборчої системи (розпочався у вересні 1997 року з прийняття закону «Про вибори народних депутатів України»). В Україні певним часом набула поширення ця система, відповідно до якої частина виборного органу (225 депутатів) обирається за мажоритарною, а інша (225 депутатів) — за пропорційної виборчою системою. Її притаманні переваги і вади з кожної систем.

Останнім кроком було прийняття закону «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р. який запровадив пропорційну систему з закритими партійними списками. Даний вид виборчої системи може застосовуватись в країнах із високою політичною і правовою культурою, розвиненими громадянським суспільством, демократією, політичною системою; наявністю авторитетних і здатних забезпечити загальнонаціональні інтереси та інтереси більшості населення, а не окремих груп, партій, здатних перебрати всю відповідальність за

долю суспільства і держави. Україна ризикувала переходом до цієї системи, основними перевагами є: партійно структурована Верховна Рада України; привабливість для виборців ідейно-програмної пропозиції, а не обсяг коштів, як це було раніше, визначало долю партій у виборчій кампанії; пропорційна система завдає серйозний удар адміністративному ресурсу. Механізм взаємного партійного контролю за виборчим процесом унеможливує централізоване використання адміністративного впливу на користь тієї чи іншої політичної сили. На жаль присутні і серйозні проблеми: ця виборча система призводить до ідеологічного розколу країни, Україна розділилась на декілька таборів, а подекуди виборча кампанія за своєю риторикою нагадувала бойові дії; формування закритих партійних списків відбувається в закритому режимі, що розриває взаємозв'язок виборців з кандидатами, що говорить про проходження до парламенту, за підтримки відомих політичних брендів, людей, які мають віддалене відношення до політичного процесу. Це ставить виборців у становище «виборів без вибору». Голосуючи за першу п'ятірку виборчого списку, виборці не мають уявлення про майбутній депутатський склад фракції. Це руйнує зміст представництва парламенту; пропорційна система перетворює партії на «лідерські корпорації». Такі партії мають мало спільного з західним розумінням суті і ролі партії в політичному процесі.

На сьогоднішній час триває розробка законопроекту «Про вибори народних депутатів України» — це крок назад до запровадження змішаної виборчої системи.

Шляхи вирішення проблеми виборчої системи в Україні: один із варіантів є необхідність рухатись до впровадження відкритих партійних списків. Тут з технологічної точки зору можливі різні варіанти. Наприклад, партійні списки з правом обрання одного з кандидата, коли голос віддається не лише за партію, а й за її конкретного представника. Або ж введення регіональних партійних списків, коли в кожному окрузі, а в Україні їх 225, партія має право подати окремий список. Можливо, необхідністю є повернення до розгляду питання щодо створення верхньої палати в парламенті в Україні, що вирішило б проблему репрезентації регіональних інтересів. Оскільки створення другої палати — це питання поки що, на жаль, не найближчої перспективи, а інтереси регіонів потребують представлення на загальнонаціональному рівні вже зараз, можливе повернення до мажоритарно-пропорційної системи. Що буде уособлювати в собі переваги цих двох систем. Даний вид системи, найкраще підходить до менталітету українського народу та наших традицій.

Вирішення питання удосконалення української виборчої системи за цими напрямками позбавлять значну кількість проблем політичного життя країни та положить кінець руйнуванню та дискредитації парламентаризму. Якщо ми реалізуємо системний підхід, який органічно поєднує зазначені аспекти, то зможемо в Україні підтвердити відому тезу про те, що вибори — це єдині перегоони, в яких виграє найсильніші учасники.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент А.В. Зимовець.

Качанов Євген Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент заочного факультету № 1, 5 курс, 4 група

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕМОКРАТІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Предметом аналізу є інститути демократії, які застосовуються при формуванні вищих органів державної влади та шляхи удосконалення їх використання у сучасних умовах.

Актуальність дослідження вказаного питання зумовлена низкою історичних, політичних, соціальних та інших чинників, які у своїй сукупності ставлять завдання перед науковцями з розробки і впровадження нових знань та найсучаснішого досвіду з застосування демократичних важелів у державно-правових інститутах та перед політичною елітою з реалізації цих знань у практичній діяльності.

Формування органів державної влади є складною процедурою, однією із сторін якої є політико-юридична складова, за допомогою якої посадові особи формують склад інституту публічної влади і реалізують його функції.

У сучасному суспільстві необхідною вимогою, яка висувається до процесу формування цих органів є легітимність влади, тобто її визнання громадянами, як справедливої та законної. Передумовою цього слугує застосування у процесі їх формування інститутів демократії, які є загальноновизнаними і сприяють реалізації конституційних прав людини, зокрема права вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яке закріплене у статті 38 Конституції України.

При формуванні вищих органів державної влади в Україні в першу чергу застосовується такий інститут демократії, як вибори, однак це не дає жодних підстав зменшувати роль інших інститутів демократії: референдуму, народних ініціатив та обговорення тощо. Сутність засад демократії в інституті виборів полягає в тому, що громадяни мають можливість брати безпосередню участь у формуванні зазначених органів влади.

Слід зазначити, що демократична процедура виборів, а так само і формування органів державної влади повинна бути забезпечена не тільки законодавчим закріпленням, а й реальною можливістю вибору для суб'єктів активного виборчого права. Свобода вибору — один із наріжних каменів демократії.

Досвід будівництва нашої державності свідчить, що для суспільного розвитку дуже важливим є неприпустимість застосування у процесі формування органів державної влади політичної доцільності замість конституційних засад формування цих органів. Політична доцільність раз і назавжди повинна бути обмежена основними принципами демократії: рівності, справедливості, законності, верховенства права.

Справедливе формування органів державної влади є первинними кроком до визнання такої влади легітимною і такою, що прагне відповідати інтересам і суспільства в цілому і сприяти реалізації прав і свобод індивіда.

Для формування вищих органів державної влади на засадах демократії необхідно прагнути дотримуватися наступних вимог:

- залучення громадян до обговорення при прийнятті або зміні порядку проведення виборчих процедур;

- усунення усіх можливих перешкод для участі у формуванні органів державної влади найбільш гідних та професійних кандидатів;
- надання і поширення об'єктивної інформації щодо кандидатів на посади в органах державної влади, що сприяє якісному відбору останніх;
- забезпечення періодичного оновлення кандидатів, що приймають участь у формуванні органів державної влади;
- забезпечення реалізації контролю за діями органів державної влади, як під час їх формування, так і у подальшій діяльності, зокрема шляхом звітності вищих органів державної влади перед виборцями та ініціювання питання дострокового припинення повноважень тих, хто обирався до таких органів.

Забезпечити таке оновлення шляхом еволюції можуть чіткі обмеження, які необхідно визначити законодавчим шляхом. Зокрема це закріплення максимального строку перебування на посаді, вікові, освітні, професійні цензи. Вказані обмеження повинні бути диференційованими у залежності від посадових обов'язків тієї особи, яка має обиратися до органу державної влади, бо розвиток і ускладнення соціального управління висувають з часом більш жорсткі вимоги до тих осіб, які прагнуть займати ці посади і мають приймати компетентні рішення.

Необхідно зауважити, що для прийняття якісно нових рішень на державному рівні потрібно, щоб суспільство також прямувало до більш високого інтелектуально-освітнього ступеня. Рухаючись цим шляхом суспільство має можливість розвивати Україну, як демократичну державу. Виконання цього завдання неможливе без підвищення рівня правосвідомості, як індивідуальної так і суспільної, оскільки тільки високий рівень останньої забезпечує належний рівень праворозуміння.

Обов'язковою умовою дотримання визнаних світом, демократичних стандартів є також прогресивний рівень правової культури. Саме вона забезпечує усвідомлення необхідності демократичного шляху формування вищих органів державної влади та розбудови і зміцнення демократичної правової держави.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», перший віце-президент НАПрН України, О.В. Петришин.

Коваленко Марія Геннадіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач кафедри державного будівництва

СПИСОК ВИБОРЦІВ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ВИБОРЧОГО ДОКУМЕНТУ

Згідно Основного Закону України вибори є безпосереднім вираженням влади народу та одночасно механізмом легітимації публічної влади. Ефективність організації і проведення виборів, ступінь довіри до них громадян

залежать від якості не лише правової регламентації виборчих процедур, але й їх документального оформлення.

У виборчому процесі документообіг виступає однією з обов'язкових умов. Виборчі документи оформлюють різноманітні дії, процедури, рішення на всіх етапах цього процесу. Їм властива різноплановість, багатофункціональність, полісуб'єктність. Проте єдиного, узагальнюючого поняття виборчого документу на сьогоднішній день у законодавстві не визначено, відсутня й єдність наукових підходів щодо нього. Основні види виборчих документів опосередковано визначаються на підставі виборчих законів актами Центральної виборчої комісії. Наприклад, Постанова ЦВК від 25 жовтня 2010р. № 487 «Про порядок передачі виборчої та іншої документації територіальних виборчих комісій з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на зберігання до державних архівних установ» вказує на такі види, як виборчі бюлетені, списки виборців, протоколи про підсумки голосування та результати виборів, рішення та протоколи засідань виборчих комісій, акти, заяви, скарги про порушення вимог Закону тощо. При цьому чітко не розмежовуються виборчі й так звані «інші» документи, що призводить до спірного, на наш погляд, віднесення фінансових та організаційних документів комісій до виборчої документації.

Особливе місце у системі виборчих документів посідає список виборців, який є документом офіційної реєстрації виборців. Йому властива низка родових ознак виборчого документу. До таких слід віднести: 1) список виборців уявляє собою матеріальний носій інформації; 2) він має юридичне значення, тобто властивість тягнути юридично значущі для організації та проведення виборів наслідки; 3) засвідчує статус суб'єкту виборчого процесу; 4) передбачений виборчим законодавством; 5) адресований суб'єкту виборчого процесу; 6) має уніфіковану форму та атрибути.

Разом з цим слід виокремити й особливі риси даного виду виборчої документації. По-перше, складання, перевірка та уточнення списку виборців визначається виборчими законами України у якості самостійного етапу виборчого процесу. Разом з цим дії щодо державної реєстрації виборців та персоніфікованого обліку виборців мають постійний характер і виведені поза межі виборчого процесу. По-друге, список виборців виконує особливу функціональну роль, виступаючи документальною підставою реалізації громадянином України його конституційного права голосу. По-третє, законодавство передбачає складний, полісуб'єктний склад суспільних відносин, що виникають у зв'язку з підготовкою і опрацюванням списку виборців. При цьому єдиним суб'єктом складання списку виборців на звичайних виборчих дільницях є орган ведення Державного реєстру виборців, який чинним законодавством не наділяється статусом суб'єкта виборчого процесу. По-четверте, законодавство встановлює чіткий та виключний порядок формування та уточнення списку виборців з вимогою суворого додержання строків, підстав, кола суб'єктів та процедур. По-п'яте, принципи публічності та відкритості виборчого процесу зумовлюють вимогу надання списку виборців для загального ознайомлення. Виборчі закони передбачають, що список надається виключно для ознайомлення, тобто без можливості його копіювання,

і виключно у приміщенні дільничної виборчої комісії. На наш погляд, ця процедура має бути більш детально врегульована на рівні підзаконних нормативно-правових актів Центральної виборчої комісії з метою унеможливлення недобросовісного використання відомостей списку виборців. По-шосте, список виборців містить особливі відомості, зміст та обсяг яких визначені виборчими законами. По-сьоме, на відміну від багатьох інших виборчих документів, щодо яких виборче законодавство допускає певну факультативність їх складання, список виборців має виключно обов'язковий характер — відсутність даного документу унеможливорює проведення голосування на виборчій дільниці та реалізацію громадянами України конституційного права голосу.

Будучи елементом системи виборчої документації, список виборців у свою чергу може бути класифікований. За процедурно-процесуальними особливостями виборчі закони вирізняють декілька видів списку виборців: в залежності від виду виборчої дільниці — для звичайних та спеціальних виборчих дільниць; в залежності від повноти та точності відомостей — попередній та уточнений. Крім того, у виборчому процесі застосовується так званий витяг зі списку виборців для голосування за межами приміщення для голосування. На наш погляд, він має розглядатися не як частина уточненого списку, а як самостійний вид, самостійний виборчий документ. Підстави для такого твердження надає те, що хоча він і складається на підставі уточненого списку та містить відомості останнього, витяг не має суворо обов'язкового характеру, формується за наявності особливих, документально підтверджених підстав, суб'єктом, відмінним від складання уточненого списку, опрацьовується в окремому порядку.

Таким чином, список виборців уявляє собою обов'язковий офіційний юридичний документ, який складається уповноваженими державними органами на підставі відомостей Державного реєстру виборців з метою забезпечення реалізації громадянами України права голосу. Він є особливим видом виборчого документу, якому властиві як загальні, так і спеціальні риси. Особлива функціональна роль даного документу в організації і проведенні виборів визначає необхідність більш ретельної законодавчої регламентації.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Бодрова.

Кожушко Євген Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

РЕФЕРЕНДАРНА ДЕМОКРАТІЯ

Актуальність даної теми пояснюється тим, що Конституція України у статті 69 встановила, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії. Натомість на сьогодні

в Україні усталився й отримав міжнародне визнання переважно інститут виборів, тоді як референдуми та інші форми безпосередньої демократії лише утверджуються в конституційній правотворчій та правозастосовній практиці.

Правове регулювання інституту референдуму в Україні забезпечується насамперед Конституцією України, зокрема Розділом III, а також дещо «анахронічним» Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» 1991 року (останні зміни до якого вносилися у 1992 році). Крім того, в цьому відношенні слід брати до уваги чотири рішення Конституційного Суду України: 1) Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою); 2) Рішення від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (у справі про здійснення влади народом); 3) два рішення 2008 року (у справах про прийняття Конституції та законів України на референдумі та про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою). Це дозволяє стверджувати, що інститут референдуму в українському конституційному праві суттєво недорегульований.

Разом із тим саме референдуми, будучи пріоритетною формою безпосередньої демократії, мають значний потенціал для конструктивного вирішення найбільш важливих для суспільства й держави проблем у легітимний спосіб.

Особливої уваги потребує також поняття «референдарна демократія». Вона являє собою систему встановлених Конституцією і законами України легітимних способів і методів безпосередньої реалізації народного суверенітету у формі ініціювання, організації та проведення референдумів, а також реалізації його рішень. Референдарна демократія є складним явищем політико-правового буття, сутність якого полягає в безпосередній реалізації політичної волі народу України, похідної від народного суверенітету, на референдумі. Це дозволяє ідентифікувати референдарну демократію як первинний і пріоритетний вид безпосередньої демократії в Україні.

Закономірно, що референдарна демократія створює сприятливі політико-правові умови для загальнонародного вирішення найважливіших питань суспільного та державного життя шляхом безпосереднього прийняття рішень відповідної юридичної сили. У більшості випадків рішення референдумів мають вищу юридичну силу і є обов'язковими для виконання.

Утім, режим референдарної демократії, на відміну від нині чинного референдарного законодавства України, не виключає можливості проведення і консультативних референдумів. Такі референдуми нині здобули поширення в державах учасницях Європейського Союзу, зокрема, з питань вступу цих країн до міжнародних організацій. Їх консультативний характер пояснюється повагою як до суверенної влади народу, так і до загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права, які визначають порядок укладення та розірвання міжнародних договорів. Отже, за своїм змістом рішення консультативних референдумів також є по суті імперативними й оформлюються відповідними актами главами держав і парламентами.

За своєю формою референдарна демократія є формою конституційної правотворчості Українського народу. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп у справі про здійснення влади народом, яким було визначено обов'язковість результатів рефе-

рендуму, деталізувало референдарну форму правотворчості, визнавши за нею характер законотворчості. При цьому юридична сила рішень всеукраїнського референдуму, втілена у правових актах цих референдумів, дозволяє визнавати за ними вищу, а у випадку прийняття нової чи внесення змін до чинної Конституції, або ж вирішення будь-якого іншого питання конституційного характеру, найвищу конституційну юридичну силу. Водночас таке юридичне явище, як «референдарна правотворчість», на сьогодні залишається малодослідженим.

Очевидно, що референдум, як і саме досконале референдарне законодавство, не може бути самоціллю демократії. Відповідна форма прямого народовладдя буде ефективним і дієвим інститутом громадянського суспільства й правової держави (безперечно, за умови їх наявності) лише за умови формування в державі особливого конституційно-правового режиму — режиму референдарної демократії. Слід акцентувати увагу й на тому, що референдарна демократія в Україні не може бути ефективною без взаємодії з іншими видами безпосередньої та представницької демократії, а тим більше не повинна підмінювати їх. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп Конституційний Суд України, зокрема, зауважив, що референдум, як і інші форми безпосередньої демократії, не повинен застосовуватися сам по собі або тільки у зв'язку з конституційною фіксацією принципу народного суверенітету.

Правове регулювання порядку здійснення безпосередньої, в тому числі й референдарної демократії спрямоване на те, щоб поєднати ці види народовладдя зі способами та засобами, які характеризують представницьку демократію, взаємодоповнити їх, але не зробити конфліктними з можливою підміною парламенту референдумом (чи навпаки).

На завершення слід зазначити, що дієва референдарна демократія вимагає свого належного теоретико-методологічного забезпечення. Натомість більшість проблем теорії та практики цього виду демократично-правового режиму ще очікують свого дослідника.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л. І. Летнянчин.

Колесник Віталій Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ВЛАДИ. ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ

Референдум — це політичний і правовий інститут, спрямований на розв'язання кардинальних проблем загальнонаціонального і місцевого значення.

Термін «референдум» у перекладі з латини означає «те, що має бути повідомлене». Референдум — важлива фор-

ма безпосередньої демократії, що являє собою голосування виборців, шляхом якого приймається рішення з будь-яких питань державного або самоврядного характеру, за винятком тих, котрі згідно з законом бути винесені на не можуть бути винесені на референдум, що обов'язково для виконання органами, організаціями і громадянами, щодо яких це рішення має імперативний характер.

Сьогодні референдум слід розуміти як пріоритетну форму безпосередньої демократії, зміст якої полягає в прийнятті або затвердженні громадянами України Конституції, законів та інших найважливіших рішень загальнодержавного та місцевого значення шляхом голосування.

Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. визначає референдум як спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення (ст. 1). Організація і порядок проведення референдумів згідно з пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України визначаються виключно законами України. На даний час ці питання регулюються Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року та Указом Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 року.

Конституційне закріплення влади народу зумовлює необхідність запровадження певних механізмів її реалізації. Як встановлено в частині другій статті 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це положення конкретизується приписом статті 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Референдум — один із способів реалізації влади шляхом голосування виборчого корпусу або його визначеної частини.

Референдум, як і інші форми безпосередньої демократії, не повинен застосовуватися сам по собі або тільки у зв'язку з конституційною фіксацією принципу народного суверенітету. Безпосередня демократія і представницька демократія є важливими об'єктами конституційного регулювання і мають бути легальними способами та засобами реалізації влади. Тому сфера їх застосування та інші параметри встановлюються Конституцією та законами України.

Правове регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії, зокрема референдуму, спрямоване на те, щоб поєднати ці форми із способами та засобами, які характеризують представницьку демократію, взаємодоповнити їх, але не зробити конфліктними з можливою підміною парламенту референдумом (чи навпаки).

Організаційні питання щодо проведення всеукраїнського референдуму неодноразово розглядалося на засіданнях Конституційного суду України, зокрема, Рішення від 16 квітня 2008 року (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) зазначається, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України. Інше рішення від 27 березня 2000 року (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) вказує, що всеукраїнський рефе-

рендум є однією з форм народного волевиявлення, який призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, установлених Конституцією України. Зокрема, Верховна Рада України призначає всеукраїнський референдум з питань про зміну території України; Президент України — щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 Конституції України. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії. Конституція України також передбачає проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, який проголосує Президент України на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області. З огляду на положення статті 8 Конституції України щодо прямої дії її норм Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 72 Конституції України встановлює первинну і принципово важливу правову основу для проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Також було ще рішення Конституційного суду з питання як слід розуміти «призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей».

Таким чином, інститут референдуму в Україні потребує подальшого вдосконалення, а саме необхідність ініціювання та приведення існуючого законодавства України з питань референдумів у відповідність до норм чинної Конституції України. Рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України. Так як України знаходиться лише на початку формування правової демократичної держави, то в історії нашої держави було не так багато всеукраїнських референдумів, а саме 31 січня 1992 р. та 16 квітня 2000 р., хоча результати останнього референдуму так і не були реалізовані. І це є головною проблемою реалізації народом свого безпосереднього волевиявлення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Кулієва Феридз Рамизовна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
1 курс, 17 група

ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ ФОРМ НЕПОСРЕДСТВЕННОЙ ДЕМОКРАТИИ

Под формами демократии понимаются исторически сложившиеся способы или средства выявления и выражения воли и интересов различных слоев общества. В зависимости от того, каким путем — прямым или косвенным — выражаются эта воля и интересы общества и народа, различают две разновидности форм демократии:

- формы представительной демократии (выборные органы государственной власти, выборные

партийные и общественные органы), с помощью которых народ осуществляет власть через своих представителей;

- формы непосредственной демократии (референдум, плебисцит, собрания, сельские сходы и пр.), с помощью которых основные вопросы государственной и общественной жизни народом решаются непосредственно.

Многие ученые называют народную власть свободным правлением. Это еще раз показывает, в какой мере понятие свободы неразрывно сочетается с представлением о демократической форме государства и, казалось бы, исчерпывает его. Демократические режимы можно охарактеризовать следующими признаками: признание народа в качестве источника власти; выборность основных органов власти и должностных лиц, их подчиненность избирателям; подконтрольность государственных органов, формируемых путем назначения, выборным учреждениям и ответственность перед ними; признание фактического равноправия граждан; провозглашение основных демократических прав и свобод; легальное существование плюрализма в обществе; государственное устройство по принципу «разделение властей»; равенство всех граждан перед законом. Специфика и уникальность демократического устройства власти выражаются в наличии у нее универсальных способов и механизмов организации политического порядка. В частности, такая политическая система предполагает:

- обеспечение равного права всех граждан на участие в управлении делами общества и государства;
- систематическую выборность основных органов власти;
- наличие механизмов, обеспечивающих относительное преимущество большинства и уважение прав меньшинства;
- абсолютный приоритет правовых методов управления и смены власти (конституционализм);
- профессиональный характер правления элит;
- контроль общественности за принятием важнейших политических решений;
- идеальный плюрализм и конкуренцию мнений.

Форма народного правления — это ее внешнее выражение.

Форм народной власти можно назвать немало, но основные из них следующие:

1. Участие народа в управлении государственными и общественными делами (народное правление), осуществляется в двух формах — прямой и непрямой:

а) Прямая — представительная народная власть — форма демократии, при которой власть осуществляется через выявление воли представителей народа в выборных органах (парламенты, органы местного самоуправления).

б) Непрямая — непосредственная власть народа — форма народоправства, при которой власть осуществляется через непосредственное выявление воли народа или определенных социальных групп (референдум, выборы).

2. Формирование и функционирование системы органов государства на основе демократических принципов законности, гласности, выборности, сменяемости, разделения компетенции, которые предупреждают злоупотребление служебным положением и общественным авторитетом;

3. Юридическое (прежде всего конституционное) закрепление системы прав, свобод и обязанностей человека

и гражданина, их охрана и защита в соответствии с международными стандартами. Виды народовластия классифицируют по сферам общественной жизни: экономическая; социальная; политическая; культурно-духовная и др. Формы власти народа находят проявление в ее институтах (референдум, общественное мнение, комиссии и др.).

Институты народного правления — это легитимные и легальные элементы политической системы общества, непосредственно создающие демократический режим в государстве через воплощение в них принципов народной власти. По исходному назначению в решении задач политики, власти и управления различают институты народовластия:

- *Структурные* — сессии торгов парламентов, депутатские комиссии, народные контролеры и т. п.
- *Функциональные* — депутатские запросы, указы избирателей, общественное мнение и т. п.

По юридической значимости принимаемых решений различают институты власти народа:

- *Императивные* — имеют окончательное общеобязательное значение для государственных органов, должностных лиц, граждан: референдум конституционный и законодательный; выборы; указы избирателей и др.
- *Консультативные* — имеют совещательное, консультативное значение для государственных органов, должностных лиц, граждан: референдум консультативный; всенародное обсуждение законопроектов; митинги; анкетирование и др.

Многие страны сейчас живут в демократии. Власть народа — это главный способ управления страной, он сам выбирает себе человека, который будет представлять их и государство, в едином лице. Я позитивно отношусь к демократии, ведь проблемы жизни общества обязаны решаться людьми, которому доверяет народ.

Мы считаем, что благодаря демократии, люди принимают участие в управлении страной, это даёт народу чувство востребованности и защищенности, он знает, что его права будут защищаться и не будут нарушаться. В итоге, демократия — это наиболее оптимальный компромисс между народом и государством, ведь только взаимопонимание залог успешной нации.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Д.В. Лукьянов.

Курталієва Ельвіна Шевкетівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 7 група

ЧИ ПОТРІБНИЙ ЗАГОРОДЖУВАЛЬНИЙ БАР'ЄР ПРИ РОЗПОДІЛІ ДЕПУТАТСЬКИХ МАНДАТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ?

На мою думку, доречно розпочати доповідь зі слів М. Зварьова: «Усе в нашій владі! — якщо при владі всі наші», бо вони найбільш яскраво демонструють сутність такого

інституту демократії, як вибори та можливість здійснення влади народом. Пропорційна виборча система передбачає створення в парламенті системи представництва, яка реально відображає соціальні інтереси та структуру суспільства. При цьому ми прагнемо того, щоб у парламенті, який є представницьким органом, були репрезентовані законні інтереси всіх груп населення. На перешкоді цьому стає загороджувальний бар'єр, який дорівнює в Україні трьом відсоткам. Тому виникає питання: чи потрібно використовувати його в українській виборчій системі?

Як нам відомо, загороджувальний бар'єр являє собою кількість голосів виборців, яку необхідно отримати партійному списку кандидатів, щоб мати доступ до розподілу депутатських мандатів. Якщо ж список кандидатів певної партії не отримує встановленої кількості голосів, така партія (список) не отримує представництва в парламенті. Метою застосування загороджувального бар'єру вважається створення штучних умов для укрупнення партійних фракцій у парламенті, недопущення формування величезної кількості невеликих фракцій через обмеження пропорційності представництва на користь великих і середніх партій.

У цілому, серед науковців є поширеним схвальне сприйняття застосування бар'єру та наведення аргументів на його користь. Наприклад, Д. Дербишайр, Я. Дербишайр, зазначають, що «якби ця система (система партійних списків — авт.) не була обумовленою подібним обмеженням, то у кінцевому підсумку будь-яка, навіть найменша партія мала б можливість отримати хоча б одне місце в уряді, й воно перетворилося би на різнобарвне збіговисько».

Незважаючи на те, що більша кількість науковців стверджують про доцільність інституту загороджувального бар'єру, деякі науковці, зокрема, О.Ю. Тодика, Д.В. Лук'янов, аргументовано виступають проти його застосування. Д.В. Лук'янов відзначає, що «застосування загороджувального бар'єру призводить до порушення основних принципів правової, демократичної держави через те, що значна частина виборців виявляється нерепрезентованою». Тим самим даний інститут спотворює пропорційність представництва, що суперечить центральній ідеї формування представницького органу за пропорційною виборчою системою. Тобто, голоси, віддані за партії, які не подолали бар'єр, розподіляються між тими партіями, які його подолали. Це порушує закріплений Конституцією України принцип рівності виборів, зокрема, і рівність виборців, і рівність політичних партій, як суб'єктів виборчого процесу. Так, відповідні партії, що отримали певну кількість голосів, але не подолали бар'єр, усуваються від розподілу місць у парламенті, а частина виборців залишається нерепрезентованою. Яскравим прикладом є випадок, коли у Польщі в 1993 р. навіть з відносно невисоким прохідним бар'єром — 5%, більш, як 34% голосів було віддано за партії, які так і не змогли його подолати. О.Ю. Тодика вказувала, «складається дещо абсурдна ситуація, коли голоси політичних формувань одного спрямування переходять до партій з протилежною ідеологією».

Позиція Конституційного Суду України щодо цього питання, викладена в рішенні від 26 лютого 1998 року, полягає в наступному: «позбавлення списків кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій, що отримали менше чотирьох відсотків голосів ви-

орців, права на участь у розподілі депутатських мандатів, є питанням політичної доцільності, і воно має вирішуватися Верховною Радою України». Але, при цьому, невирішеним залишається питання: чи є конституційним те, що є доцільним з політичної точки зору? Тут варто згадати слова А. Яценюка з приводу оцінки законопроекту про підвищення прохідного бар'єру до Верховної Ради: «це означає загороджувальний бар'єр для будь-яких нових політиків, для будь-яких нових партій». Тому даний інститут є доцільним саме з політичної точки зору, але ніяк не з точки зору конституційності.

Інститут загороджувального бар'єру вперше був запроваджений законодавством ФРН після Другої світової війни. Він дорівнював 5%. Таке рішення було прийнято з метою обмеження потрапляння до парламенту екстремістських груп (партій). Але, слід зазначити, що українській державі не загрожує та небезпека, що спіткала свого часу ФРН. Справа в тому, що відповідно до ч. 1 ст. 37 Конституції України та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р.: «утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються». Отже, забороняється утворення таких партій, не кажучи вже про їх представлення в парламенті.

Ми переконані, що застосування інституту загороджувального бар'єру в українській пропорційній виборчій системі є недоцільним. Зважаючи на вищезазначене, на наукову необґрунтованість даного інституту, а також з метою забезпечення найбільш повного представництва інтересів громадян у парламенті та здійснення влади народом, вважаємо за доцільне скасування прохідного бар'єру при розподілі місць у Верховній Раді України за пропорційною виборчою системою.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.В. Нестеренко.

Михайлова Наталія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ

Питання законодавчого закріплення референдумів є надзвичайно актуальними, оскільки саме останні дозволяють реально впливати на державотворчі процеси та політичну, соціальну, культурну політику в державі. На даний

момент в Україні існує певна проблема застосування законодавства про референдуми.

Конституція України не дає чіткого визначення поняття референдум, і це є причиною неоднозначності його трактування. Законодавець визначає референдум як «спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення», що мають вищу юридичну силу. Це поняття розкриває лише зовнішні ознаки цієї форми безпосередньої демократії. При визначенні референдуму необхідно врахувати такі положення:

- по-перше, всеукраїнський референдум є пріоритетною формою реалізації народного суверенітету;
- по-друге, всеукраїнський референдум є самостійним інститутом національного конституційного права;
- по-третє, всеукраїнський референдум проводиться виключно у формі всенародного голосування;
- по-четверте, учасниками всеукраїнського референдуму на стадії голосування є не весь український народ, а лише громадяни України, наділені виборчим правом;
- по-п'яте, предметом всеукраїнського референдуму є питання передбачені законодавством;
- по-шосте, рішення всеукраїнського референдуму мають імперативний характер.

З вищевизначених положень можна сформулювати таке визначення всеукраїнського референдуму — це пріоритетна форма безпосередньої демократії, зміст якої розкривається у вільному волевиявленні шляхом голосування з приводу прийняття законів чи проектів інших важливих рішень, встановленої законом кількості громадян України, результати якого мають імперативний характер.

Що ж до питань, які не можуть виноситися на референдум, все чітко — в національному законодавстві дублюються ті питання, які не виносяться на референдум в більшості європейських держав, а саме: питання податків, бюджету, амністії; віднесені законодавством України до відання органів суду і прокуратури; помилування; провжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України.

Більш детально визначити коло питань, які можуть бути предметом референдуму, зазначає Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2000 року, в якому зазначається, що «Конституція України не передбачає інституту висловлення недовіри на всеукраїнському референдумі Верховній Раді або будь-яким конституційним органам державної влади». Таким чином, створюється ситуація, коли незрозуміло, чи можна виносити на референдум питання, які прямо не заборонені Конституцією. Цим нівелюється статус спеціального закону, і постає питання про його доцільність.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Л. І. Летнянчин.

Мінкін Роман Ігорович,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

РОЗВИТОК БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Проблема безпосередньої демократії довгий час сприймалася як суто теоретичне питання. Після зникнення античної демократії, притаманної містам-державам, що будувалася на принципі безпосередньої участі в процесі вироблення владних рішень усіх повноправних членів громади, ціла низка теоретиків постійно намагалася обґрунтувати необхідність повернення до витоків народовладдя у сучасній для них політичній практиці. Однак, перевагу серед сучасних демократичних суспільств отримав інший спосіб організації владних відносин, заснований на делегуванні владних повноважень спеціально обраним для цього представникам.

Безпосередня форма демократії у продовж свого розвитку неодноразово доводила свою ефективність, зокрема для значних за територіальним показником об'єднань. Однак, вона завжди мала суттєвий недолік, адже її функціонування передбачало існування збалансованої системи владних відносин в державі. Будь яка значна криза таких стосунків призводить до руйнування демократичних інститутів, побудованих на принципі представництва. Така ситуація завжди означає необхідність пошуку альтернативних принципів організації суспільства або, принаймні, привнесення до політичних практик системної новачки. Альтернативою такого пошуку завжди виступає лише перспектива впровадження авторитаризму. На тлі спроб знайти таку новачку через переформатування набору критеріїв, якими зазвичай послуговуються при створенні представницьких органів, пропозиція безпосередньої демократії виглядає системно іншою.

Досвід подолання кризи розбалансованості владних інститутів наразі є вельми актуальним для України як для «молодшої демократії». В умовах, коли в країні досі не вдалося створити дієві інститути влади, котрі б ґрунтувалися на традиційних моделях представницької демократії, робота в напрямку пошуку альтернативних підходів стає життєво нагальною. Тому дуже важливими є аналіз практик застосування процедур та механізмів прямої демократії у світі, в першу чергу, в країнах ліберальної демократії. Така спроба стає можливою через дослідження форм та функцій, притаманних прямій демократії.

Безпосередня демократія (пряма демократія) — це сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами на референдумах, зборах тощо.

Демократія як народовладдя на сьогоднішній день має дві загально визнані форми:

- пряму (або безпосередню) демократію та представницьку демократію. Пряма демократія — безпосередня участь громадян у вирішенні державних справ (прийняття рішення на референдумі, вирішення питань на загальних зборах тощо);
- представницька демократія — вирішення державних питань представницькими органами (пар-

ламентом, місцевими Радами тощо), управління державними справами не безпосередньо, а через обраних депутатів парламенту чи місцевого представницького органу.

Формами безпосередньої демократії являються:

Референдум — голосування населення із метою вирішення найважливіших питань суспільного життя. Референдуми в Україні поділяються на всеукраїнські та місцеві. Предметом всеукраїнського референдуму може бути: затвердження Конституції України, її окремих положень та внесення до Конституції України змін і доповнень; прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень; прийняття рішень, які визначають основний зміст Конституції України, законів України та інших правових актів. Предметом місцевого референдуму може бути: прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць; прийняття рішень, які визначають зміст постанов місцевих Рад народних депутатів та їх виконавчих і розпорядчих органів.

Збори громадян — зібрання громадян із метою висловлення позиції та прийняття рішень консультативного (дорадчого) або обов'язкового характеру.

На основі даного матеріалу був зроблений аналіз стосовно, розвитку безпосередньої демократії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Неміш Василь Романович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів

для системи Пенсійного Фонду України,

3 курс, 6 група

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Виборчі системи часто розглядаються як засіб конституційної інженерії, що дозволяє модифікувати політичну систему суспільства та вплинути на функціонування інститутів влади. У вітчизняній літературі цьому питанню присвячено праці Ю. Барабаша, В. Кампа, Ю. Ключковського, Є. Перегуди, В. Погорілка, М. Рябова, М. Ставнійчук, В. Співака, В. Федоренка та інших. Важливо, що у світовій практиці існує єдиний показник ефективності певної виборчої системи — це кількісна та якісна відповідність новосформованих органів реальному волевиявленню виборців.

Виборча система — це порядок формування виборчих органів держави та місцевого самоврядування, що здійснюється на основі Конституції та законів. Чергові вибори народних депутатів України в березні 2006 р., як і дострокові парламентські вибори вересня 2007 р., відбувалися на пропорційній основі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій (вибор-

чих блоків політичних партій). До ключових переваг цієї системи відносять сприяння політичній структуризації суспільства, розвиток партійної системи країни, конкуренцію ідей та програм політичних партій у боротьбі за електоральну підтримку, причому не лише під час виборчих кампаній. Аналіз результатів виборів свідчить про те, що дана вказана система спричинила ряд серйозних проблем, які негативно позначаються на розвиткові демократії в Україні.

На наш погляд, у Законі України «Про вибори народних депутатів України» обмежується конституційне право громадян — право бути обраним до представницьких органів влади, адже висування кандидатів відбувається через політичні партії, які формують відповідні списки. При цьому умови висування кандидатів не визначено, не обумовлено критерії відбору кандидатур. Вирішення цих питань залишено на розсуд з'їздів політичних партій або їх лідерів, тому такі схеми не доступні та не прозорі для суспільства.

Пропорційна система виборів значно звузила можливість людей делегувати конкретних представників до органів влади, позбавила їх прямого виборчого права. Виборцям запропонували лише п'ятірку лідерів та довгезелі партійні списки тих, хто сховався в їх тіні. Відбулася комерціалізація партійного життя, а якщо враховувати, що за більшістю партій стоять бізнес — структури, які витратили величезні кошти на фінансування виборчого процесу, то можна уявити, інтереси якого «народу» буде відстоювати така партія.

У такій системі діє ефект мультиплікатора — надмірне збільшення кількості партій, а також фрагментація партійної системи, веде до створення тимчасових політичних проєктів. Вона загрожує стабільності влади.

Відсутність можливості голосувати за конкретних кандидатів, а також імперативного мандата, унеможливає персональну відповідальність депутатів перед виборцями. Громадяни не знають, хто конкретно представляє їх у парламенті, а народні депутати не думають про конкретних людей, перед якими треба буде звітувати.

Моніторинговий комітет ПАРЕ, аналізуючи сучасну виборчу систему в нашій державі, безпосередньо зазначав наступне: «Існуюча виборча система із закритими партійними списками в єдиному національному виборчому окрузі є порочною за своєю природою: вона позбавляє виборців будь — якої можливості впливу на списки; сприяє створенню не стільки політичних партій, скільки співтовариств із загальними комерційними інтересами; вона душить внутрішньопартійну демократію і веде до появи слабких партій — корпорацій у молодому українському суспільстві, що розвивається».

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що українське суспільство знаходиться на роздоріжжі: проблем більше, ніж рішень. Україні нав'язана модель, яка прийнятна для країн зі сталими демократичними інститутами й традиціями, високою політичною культурою, великим досвідом формування виборчих систем. Такі перетворення можуть призвести до утвердження інтересів олігархічних кланів. Через це потрібно відмовитись від чинної пропорційної системи виборів у її найгіршому варіанті та повернутися до мажоритарної або змішаної системи.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.П. Євсєєв.

Олькіна Олена Володимирівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права*

ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ, ЯКІ ОБРАНІ НАРОДОМ УКРАЇНИ ЗА РІШЕННЯМ РЕФЕРЕНДУМУ

Належний рівень правового регулювання прямого народовладдя в Україні передбачає наявність механізму його реалізації, тобто функціонування інститутів безпосередньої демократії, одним з яких є референдум.

Референдум — це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення. Референдуми можуть ставити у відповідні рамки народних представників, піднімати до найвищого юридичного рівня загальне волевиявлення народу з усіх найважливіших політичних питань. Вони заохочують участь широких мас громадян у безпосередньому управлінні справами суспільства та є формою демократичного контролю за державними інституціями.

Отже, референдум є не тільки формою безпосереднього волевиявлення народу України, а й способом здійснення народного контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб.

Актуальність дослідження референдуму як підстави та порядку дострокового припинення повноважень осіб, які були обрані народом України, обумовлюється необхідністю впровадження ефективного механізму контролю за їх діяльністю.

В Україні закріплена конституційно-правова відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування в формі дострокового припинення їх повноважень за рішенням місцевого референдуму. Рішення про проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови приймається сільською, селищною, міською радою як за власною ініціативою, так і на вимогу не менш як однієї десятої частини громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу. А питання про дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради за рішенням місцевого референдуму може бути порушене сільським, селищним, міським головою або не менш як однією десятою частиною громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

Слід звернути увагу на те, що зазначені норми використовуються на практиці територіальними громадами різних населених пунктів. Наприклад, 17 травня 2009 р. відбувся районний консультативний референдум в Шевченківському районі м. Києва на якому 92% його жителів підтримали проведення міського референдуму про висловлення недовіри меру Києва Леонідові Чернівецькому.

Однак ні чинна Конституція України, ні проєкти внесення змін до Конституції України, не містять положень про референдум як підставу та порядок дострокового припинення повноважень Президента України та (або) Верховної Ради України, що обмежує право громадян України брати

участь в управлінні державними справами та принцип народовладдя.

У той же час, норми Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» дають змогу говорити, що порядок дострокового припинення повноважень Президента України шляхом референдуму закріплений у чинному законодавстві України (п. 2 ч.1 ст. 13). А саме, встановлюється, що на вимогу не менше як 3 мільйонів громадян України Верховна Рада України призначає всеукраїнський референдум з питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України, Президента України. Причому зазначений закон не обмежує права ініціативи збору підписів для України з приводу проведення референдуму. Для цього достатньо провести збори ініціативної групи за участю не менше 200 громадян, що мають право голосу. Після збору необхідної кількості підписів протоколи збору передаються до спеціально створеної Центральної комісії з всеукраїнського референдуму, яка збирає всі документи, проводить повну або часткову перевірку підписів і передає документи у Президію Верховної Ради України, яка виносить на розгляд Верховної Ради питання про дострокове припинення повноважень Президента України.

Однак, якщо на всеукраїнський референдум виноситься питання про дострокове припинення повноважень Президента України, рішення приймається не менш як двома третинами від загальної кількості народних депутатів України.

Можна погодитись з наступними зауваженнями авторів монографії «Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні». По-перше, ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» містить норму, яка наділяє закони та інші рішення, прийняті всеукраїнським референдумом, вищою юридичною силою по відношенню до всіх нормативно-правових актів України (за виключенням Конституції), а стаття 44 — передбачає імплементацію результатів референдуму у спосіб та у порядку аналогічному правовим актам Верховної Ради. Проте навіть дана норма не є гарантією того, що результати референдуму знайдуть своє нормативне закріплення, про що свідчить зокрема референдум 2000 року в Україні, результати якого так і не були імplementовані. По-друге, вимога 2/3 голосів депутатів, необхідних для призначення референдуму про дострокове припинення повноважень Президента нівелює роль громадської участі в ініціюванні такого референдуму.

Крім того, в ст. 21 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» говориться, що питання про призначення місцевого референдуму після отримання належним чином оформленої пропозиції, приймає на своїй сесії місцева Рада. Тобто, долю референдуму визначатиме суб'єкт діяльності, повноваження якого і пропонується достроково припинити.

Було б доречно закріпити в чинному законодавстві, що Центральна виборча комісія приймає рішення щодо проведення референдум за народною ініціативою з питань дострокового припинення повноважень сільських, селищних, міських голів і відповідних Рад, а також Верховної Ради України та Президента України.

Необхідно наголосити на тому, що Конституція України не встановлює заборони на проведення референдуму з питання дострокового припинення повноважень

Президента України чи Верховної Ради України, однак рішення, прийняте на всенародному референдумі, не є підставою для дострокового припинення повноважень Президента України чи Верховної Ради України, так як в ст. 108 і в ст. 90 Конституції України вказаний вичерпний перелік таких підстав.

Таким чином, позитивне рішення всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Президента України може бути використано лише як консультативне, за відсутності відповідної норми в Конституції України. Тому необхідно закріпити рішення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою в якості підстави дострокового припинення повноважень Президента України та Верховної Ради України в Конституції України.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» М.П. Орзіх.

Омарова Айсел Азад кизи

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,

3 курс, 17 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАГОРОДЖУВАЛЬНИЙ БАР'ЄР

На сьогоднішній день є дуже актуальним питання щодо загороджувального бар'єру на виборах народних депутатів України. Враховуючи зовнішньополітичні орієнтації чинної влади держави, вбачається доцільним вивчення зарубіжного досвіду на прикладі виборчої системи Російської Федерації.

В Росії депутати нижньої палати парламенту — Федеральних зборів Російської Федерації обираються за пропорційною виборчою системою. Статтею 82 Федерального Закону Російської Федерації «Про вибори депутатів Державної Думи Федеральних зборів Російської Федерації» передбачено три варіанти розподілу депутатських мандатів:

1) до розподілу депутатських мандатів допускаються федеральні списки кандидатів, кожен з яких отримав 7 і більше відсотків голосів виборців, що взяли участь в голосуванні, за умови, що таких списків було не менше два і що за ці списки подано в сукупності більше 60 відсотків голосів виборців, які взяли участь в голосуванні. В цьому випадку інші федеральні списки кандидатів до розподілу депутатських мандатів не допускаються;

2) якщо федеральні списки кандидатів, зібрали в сукупності 60 і менше відсотків голосів виборців, до розподілу депутатських мандатів допускаються вказані списки, а також послідовно в порядку убавання числа поданих голосів виборців федеральні списки кандидатів, що отримали менше 7 відсотків голосів виборців, поки загальне число голосів виборців, поданих за федеральні

списки кандидатів, не перевищить в сукупності 60 відсотків від числа голосів виборців;

3) якщо за один федеральний список кандидатів подано більше 60 відсотків голосів виборців, а інші федеральні списки кандидатів отримали менше 7 відсотків голосів виборців, до розподілу депутатських мандатів допускається вказаний федеральний список кандидатів, а також федеральний список кандидатів, що отримав найбільше число голосів виборців, з числа федеральних списків кандидатів, що отримали менше 7 відсотків голосів виборців.

Отже, російська модель спрямована на розбудову загальнофедеральних партій з потужною електоральною підтримкою (про що свідчить семивідсотковий бар'єр та умови допустимості федеральних списків кандидатів до розподілу депутатських мандатів), потенційної появи двопартійної системи (за третього розглянутого варіанту) та орієнтацією на легітимацію представницького органу (врахування не менше 60% голосів виборців). Така новація в умовах централізованої влади є досить позитивною. Семивідсотковий прохідний бар'єр стабілізує політичну ситуацію в державі, оскільки в парламент проходять тільки ті партії, які мають реальну підтримку у населення.

На сьогоднішній день до Верховної Ради України депутати обираються за пропорційною виборчою системою. Відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають кандидати у депутати, включені до виборчих списків партій (блоків), що отримали три і більше відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному виборчому окрузі.

В найближчій перспективі планується перехід до змішаної (пропорційно-мажоритарної) системи із підвищенням загороджувального бар'єру до 5 відсотків (пропозиції Міністерства юстиції України). На думку міністра юстиції України Лавриновича О.В. — це досвід багатьох європейських країн і для України при змішаній виборчій системі виборів п'ять відсотків — це оптимальний варіант. Позитиви реформи загороджувального бар'єру в Україні, подібно до російського досвіду, очевидні: стабілізація політичної системи, виведення «з гри» дрібних партій — «одноденок», а відтак, орієнтація на формування сильних політичних партій, здатних відстоювати права своїх виборців.

Разом із тим, до негативів збільшеного загороджувального бар'єру слід віднести: він унеможливіє конкуренцію невеликих і нових політичних партій зі старими, які вже мають свій електорат; також збільшиться число так званих «втрачених голосів» (якщо одна партія набрала 4,5% голосів вона до розподілу мандатів не допускається, а набрані відсотки розподіляються між партіями, що пройшли в парламент). Наслідком цього може бути зменшення рівня представництва інтересів громадян у парламенті.

Тому, на нашу думку, попри позитиви підвищення загороджувального бар'єру, при реформуванні вітчизняної виборчої системи є необхідним і врахування вказаних негативів з метою оптимального поєднання стабільності і широкого представництва інтересів виборців.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Шипілов.

Павлова Анастасія Олексіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Українська політична практика протягом всього періоду незалежності, фактично, ухилялася від реального заглиблення у проблему розробки оптимальної виборчої системи для нашої держави. Незважаючи на те, що виборче законодавство змінювалося неодноразово, справжнього налаштування виборчої системи саме під потреби вітчизняної політичної системи так і не було здійснено.

Виборча система України в цілому характеризується поєднанням мажоритарної та пропорційної виборчих систем. Хоча домінуючими принципами обрання в органи влади є мажоритарні, українську систему виборів у представницькі органи влади взагалі можна назвати змішаною (комбінованою).

Як ми знаємо, наразі розглядається законопроект «Про вибори народних депутатів України», в якому пропонуються концептуальні зміни до виборчого законодавства.

Зміни стосуються типу виборчої системи, підвищення прохідного бар'єру, питання щодо участі у виборах блоків політичних партій та багато інших сутнісних змін. По-перше, пропонується змішана, мажоритарно-пропорційна виборча модель, за якої половина депутатів Верховної Ради будуть обиратися за списками від політичних партій, а друга половина — в одномандатних виборчих округах. В Україні ще слабкі партійні структури, а для того, щоб вони могли змінитися, потрібно піти на компроміс, потрібна система, яка б з одного боку давала людям персоніфікованих політиків, а з іншого боку потрібна система, яка б допомогла сформуватися політичним партіям. Я вважаю, що така система може виправдати себе на певному етапі, зокрема за нинішніх умов, і стати компромісним варіантом.

По-друге, піднімати прохідний бар'єр доцільно тільки за умови, що будуть збережені політичні блоки під час виборів. Є логіка підняття прохідного бар'єру для політичних блоків до 4%, тому, що це більш якісний партійний рівень, а 3% залишити для партій. Піднімати ж прохідний бар'єр для всіх політичних сил було б нелогічним, тому що, якщо прохідний бар'єр буде 5% для всіх, то за соціологічними опитуваннями до Верховної Ради потрапить лише 4 партії. Важливо зберегти політичну багатоманітність у Верховній Раді. На мою думку, що поки що бар'єр 5% це неправильно, тому, що ми можемо на виборах втратити якусь політичну силу, що користується популярністю в Україні.

По-третє, уніфікація виборчих моделей на всіх рівнях формування влади (глави держави, парламенту і місцевих органів самоврядування); узгодження виборчого законодавства із законами про політичні партії, законом України «Про регламент ВРУ», яке б закріпило статус правлячих та опозиційних сил, їхньої партійної відповідальності перед суспільством; законодавче врегулювання відповідальності депутатів перед громадянами України.

Запровадження змішаної виборчої системи має на меті ліквідацію недоліків мажоритарної і пропорційної виборчих систем і поєднання їхніх переваг. Основним же недоліком змішаної виборчої системи вважають складність співпраці в парламенті між депутатами, обраними за різними принципами.

Як показує світова практика, універсальної виборчої системи не існує. В залежності від ситуації недоліки можуть стати перевагами і навпаки, оскільки одна й та ж сама система може діяти по — різному в різних політичних умовах і ситуаціях. Таким чином, запровадження змішаної виборчої системи зазвичай стає механізмом, що допомагає виявити найбільш прийнятну виборчою системою для певної держави.

Отже, на мій погляд, головний висновок застосування змішаної виборчої системи виборів полягає в тому, що її впровадження сприяє досягненню компромісу на етапі становлення виборчої системи. Але виборча система із розвитком політичної системи, з огляду на процеси, які відбуваються в країні, потребує певних змін і доповнень в контексті гармонійного поєднання інтересів політичних сил та електорату.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Пароход Євген Павлович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 7 група

РЕФЕРЕНДУМ В УКРАЇНІ — ГОЛОВНИЙ ПРОЯВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Починаючи з кінця ХХ століття, безпосередня демократія в Україні стала реальним інструментом в руках народу для здійснення масштабних перетворень в політичній, економічній та інших галузях життя. Саме референдуми зберігають важливе значення для розвитку державності в Україні, утвердження демократії та верховенства права.

Усталені погляди на проблеми інституту референдуму заважають визначити його політико-правовий і організаційний потенціал.

Важлива роль у правовому регулюванні та регламентації референдуму належить Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми». Але цей закон було прийнято ще у 1991 році, тобто за п'ять років до прийняття Конституції, що викликало невідповідність багатьох його норм Основному Закону. Тому на порядку денному стоїть питання про розроблення і прийняття Виборчого кодексу України, нових законів про Всеукраїнський, а також місцеві референдуми.

Не зважаючи на існуючі у законодавстві недоліки, в незалежній Україні вже накопичена певна практика проведення референдумів. 1 грудня 1991 року стало вирішальним етапом і фундаментальним проявом дії принципу народовладдя. Рішення народу щодо утворення

своєї суверенної держави надало абсолютну легітимність акту проголошення незалежності 24 серпня.

Другою реалізацією прояву народовладдя став всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року, метою якого було ініціювання народом внесення змін до Конституції. Наслідки цього референдуму викликали багато питань до науковців. У вітчизняній науці конституційного права активізувалися відповідні наукові дослідження юридичної природи референдумів.

Вся робота науковців була спрямована на вдосконалення і зміцнення конституційних і законодавчих засад безпосередньої демократії. Було поставлено питання про чітке визначення юридичної сили та місця в системі законодавства рішень, прийнятих на референдумі.

Необхідно зазначити, що до сьогодення існує факт неможливості ігнорування владою результатів всеукраїнського референдуму незалежно від того, імперативний він чи консультативний. В Конституції України в статті 5 чітко реалізований статус народу як єдиного джерела влади в державі. Саме тому рішення прийняте на референдумі не може вважатися таким, що має консультативний характер. Воля народу в даному випадку буде загальнообов'язковою.

Прихильники референдумів доводять, що прямий зв'язок з громадянами — єдиний дійсно демократичний шлях визначення політики, здатність народу бути основним джерелом державної влади, реалізовувати своє право, закріплене в Конституції.

Аналізуючи наукові дослідження в конституційному праві, треба надати референдуму статус самостійного інституту права. Закріпити чітко встановлене підґрунтя — теорію народного суверенітету.

Беручи до уваги оцінку міжнародної демократичної спільноти, конституційне право громадян на участь у референдумі залишається нині недостатньо гарантованим у силу різних причин. І референдум в Україні, як безпосередній прояв демократії, повинен враховувати цю думку, прагнути вдосконалення до європейського рівня.

Методи народовладдя, які здійснюються в суспільстві, є об'єктивними показниками його добробуту, розвитку та стану демократичності. Тому Україна безумовно ще має пройти довгий шлях, щоб досягти необхідного рівня та досвіду проведення референдумів.

Поради конституційного європейського простору все ж таки остерігають Україну від зловживання референдумом. Дає нам зрозуміти, що на сьогоденному етапі розвитку країни нам не можна ігнорувати інститут референдуму, а навпаки удосконалювати, робити його сучасним.

Використання досвіду інших країн може бути тільки допоміжним у подоланні проблем, вирішенні питань розвитку цього інституту в нашій державі. І це, в першу чергу, пов'язано з специфікою нашого конституційно — правового режиму, видами прояву, який значно відрізняється від країн Європи та Світу.

В аспекті піднятої проблематики не можна також не зауважити, що пропонований засіб імплементації результатів референдуму має чимало недоліків. Процедура впровадження, має вирішальне значення у всьому механізмі забезпечення безпосередньої демократії.

Треба пам'ятати, що референдум у будь-якій країні буде політично і ідеологічно ефективний тільки тоді,

коли будуть створені всі необхідні підготовчі організаційно-технічні умови проведення, механізм, а також засіб його імплементації.

Всі перераховані недоліки мають бути предметом уважного вивчення з метою удосконалення конституційно-правового регулювання референдуму у нашій державі. Це сприятиме подальшому розвитку і поглибленню безпосередньої демократії, чіткішому функціонуванню одного з головних інститутів — референдуму, зміцненню і посиленню дієвості прямого народовладдя в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Перелом Дар'я Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 7 група

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ПРИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

Ключове значення для характеристики виборів до законодавчого органу влади, механізму їх проведення відіграє виборча система. Результати проведення виборів, представництво політичних сил у парламенті та, відповідно, напрямки державної політики залежать не тільки від ідеологічних орієнтацій, уподобань виборців, а і від типу виборчої системи. У світі існує безліч виборчих систем. Найбільш поширеним є поділ їх на мажоритарні, пропорційні та змішані.

Проблема вибору оптимальної моделі виборчої системи при виборах до Верховної Ради України завжди була і буде актуальною для незалежної Української держави. Про це свідчить як неодноразове реформування виборчої системи України, так і сьогоденні дискусії серед науковців, політиків, щодо того, який тип виборчої системи повинен використовуватись при виборах до парламенту.

Виборча система з часу проголошення незалежності України зазнала істотних змін. Так, вибори до парламенту у 1994 р. проходили за мажоритарною системою абсолютної більшості. У 1998 та 2002 роках вибори до Верховної Ради України здійснювались за змішаною системою. Чергові вибори 2006 року та позачергові вибори 2007 року відбувались за пропорційною системою із застосуванням «жорстких» списків. Пропорційна виборча система з «закрытими» списками діє і сьогодні.

Нинішня модель виборчої системи потребує реформування. Це обумовлено низкою наступних факторів. По-перше, дана система виборів не забезпечує справедливе представництво населення України. По-друге, за даної системи вибори в Україні деперсоніфіковані через застосування жорстких списків. В результаті порушується зв'язок між народом і народними представниками, які повинні працювати від імені та заради народу. Переваж-

на більшість виборців знають лише лідерів тієї чи іншої політичної партії, і голосують за них відповідно до особистих уподобань. Натомість — до складу парламенту входять 450 народних обранців, більшість імен яких є невідомими для пересічного українця. Як наслідок — у парламенті сидять випадкові, некомпетентні особи, особи, що купили собі місця в парламенті заради лобювання власних інтересів. По-третє, через відірваність народних обранців від суспільства і великий обсяг «закритих» виборчих списків неможливо контролювати ефективність їх діяльності у парламенті, належне виконання депутатами передвиборчих обіцянок. По-четверте, відбувається деяке викривлення симпатій виборців. Це обумовлено насамперед великою кількістю не результативних голосів. По-п'яте, багато суперечок викликає однаковий прохідний бар'єр для політичних партій та виборчих блоків.

Для того, щоб зробити оптимальний вибір, слід виходити з наступного. Треба розуміти, що ідеальної виборчої системи у світі не існує, і якщо ми запозичаємо певні елементи виборчої системи з-за кордону, маємо щоразу з'ясовувати, чи можуть вони бути пристосовані до українських реалій. Слід використовувати досвід попередніх виборів в парламент, мати на увазі недоліки різних типів виборчих систем.

Перед тим, як запропонувати певні зміни, що є доцільними для нинішньої виборчої системи, слід визначитися з критеріями, яким вона повинна відповідати. Так, виборча система повинна забезпечити справедливе представництво у парламенті країни як географічне, так і структурне. Вона має сприяти політичному структуруванню суспільства, забезпечувати встановлення працездатного уряду. Також забезпечувати права меншин на справедливе представництво. І нарешті — виборча система повинна бути зрозумілою, доступною для виборців.

Враховуючи вищесказане, можна дійти висновку, що слід реформувати нинішню пропорційну систему. І найоптимальнішою виборчою системою на сьогодні, на мій погляд, є пропорційна система із відкритими регіональними списками.

Пропоную перейти від єдиного загальнонаціонального виборчого округу, який існує сьогодні, до системи регіональних багатомандатних округів, які переважно співпадають з межами областей.

Необхідно впровадити відкриті регіональні партійні списки з преференціями. Виборець повинен бачити весь список партії і віддавати перевагу певному кандидату без огляду на його порядковий номер у партії. Кандидатами від певного округу будуть особи, що постійно проживають у даному окрузі. Таким чином, зміцниться зв'язок між депутатами і виборцями, адже голосування буде проходити за конкретних осіб. Одночасно поширяться представництво політичних партій на місцях, розростеться партійна система.

Мандати мають розподілятися пропорційно до кількості отриманих голосів, а дробові залишки за допомогою модифікованого методу «Сент-Лаге», що скорочує переваги найбільших партій і допомагає середнім.

Слід встановити такий загороджувальний бар'єр: 3% — для політичних партій, 5% — для партійних блоків. Цей захід сприятиме проходженню до парламенту партій, що представляють широкі верстви населення, забезпечить більшу стабільність у діяльності парламенту.

Таким чином, пропорційна система з застосуванням регіональних списків з преференціями є найоптимальнішим, найефективнішим типом виборчої системи при виборах до парламенту України. Саме вона дозволить подолати недоліки нинішньої виборчої системи і забезпечить справедливе представництво парламентом народу України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.В. Нестеренко.

Перехотько Юлія Валеріївна,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Державно-правовий режим характеризується мірою участі населення в механізмах формування державної влади і способах такого формування, ступенем захисту і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, врахуванням інтересів окремих соціальних груп, інтенсивністю ідеологічного тиску і силових структур.

Демократичний режим являє собою стан політичного життя суспільства, при якому державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян та їх угруповань у формуванні державної політики, створенні та діяльності державних органів, додержанні прав і свобод людини. Основною рисою демократичного режиму є те, що народ залучається до формування державної влади як безпосередньо (референдум), так і через своїх представників. За безпосередньої демократії основні рішення приймаються безпосередньо всіма громадянами, а за представницької — виборними установами (парламентами тощо).

Народовладдя як основний і вирішальний принцип конституційного ладу України закріплене у статті 5 Конституції України місткою і змістовною формулою: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

У статті 69 Конституції України проголошується, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум (конституційне право зараховує їх до основних форм реалізації безпосереднього народовладдя) та інші форми безпосередньої демократії (народні обговорення, плебісцити, відкликання депутатів, загальні збори населення).

Референдум — це спосіб прийняття дієздатними громадянами рішень з найважливіших питань державного та суспільного життя шляхом голосування, яке проводиться всезагально, вільно, або просто виявлення думок громадян з цих питань. Референдуми можуть бути таких видів:

- всеукраїнські (які призначають ВРУ, Президент України чи за народною ініціативою з питань за-

гальнодержавного значення, зокрема, зміни території України);

- місцеві (які проводять у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці з питань розвитку відповідної території);
- консультативні (всеукраїнські, місцеві) — опитування, результати яких повинні розглядати та брати до уваги як рекомендації при ухваленні рішень відповідними органами влади і місцевого самоврядування.

Основними недоліками конституційно-правових засад забезпечення механізму всеукраїнського референдуму в чинних редакціях Конституції України та Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» є недостатня унормованість предмету, підстав та юридичних наслідків загальнонаціональних референдумів.

Народне обговорення — це інститут безпосередньої демократії, форма участі громадян у управлінні державними та суспільними справами шляхом обговорення важливих питань суспільного життя. Воно проводиться гласно, обговорюване питання публікують у пресі, доводять до відома громадян в інших засобах масової інформації.

Певною мірою до механізмів безпосередньої демократії також відносять й інші форми політичної участі, які, з одного боку, не забезпечують права прямого вирішення важливих суспільно-політичних проблем, проте, з іншого, дають можливість громадянам здійснювати вплив на процес прийняття таких рішень (мітинги, демонстрації та страйки).

Сучасний етап демократичних трансформацій в Україні потребує посилення механізмів безпосередньої участі громадян у суспільно-політичних процесах, оскільки неефективність основних інститутів політичної системи великою мірою обумовлена саме недостатністю громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчий період та обмеженням політичної участі громадян лише електоральними процесами. Подальший розвиток форм прямої демократії в Україні обумовлює, перш за все, необхідність удосконалення конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян у управлінні державними справами.

За сучасних умов постає нагальна необхідність збільшення та посилення механізмів безпосереднього впливу громадян на політичний процес, зокрема, у міжвиборчий період. Таке завдання повністю відповідає основним засадам демократичного державного устрою, який, зокрема, передбачає здійснення влади народу як через обрання представницьких органів, так і його безпосередню участь. Здійснення механізмів прямої демократії сприяє:

- реалізації принципу народного суверенітету, який є ключовим у побудові демократичної держави;
- підвищенню громадської участі у прийнятті важливих суспільно-політичних рішень, контролю за їх виконанням;
- легітимізації влади в цілому, державного устрою, діяльності окремих органів державної влади та місцевого самоврядування, а також певних суспільно-політичних рішень;
- забезпеченню постійного зв'язку між владою та суспільством;

Положення чинної редакції Конституції України, в яких закріплюється право громадян на безпосередню участь в управлінні державними справами, потребують певного оновлення та доповнення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Петрова Анна Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент 1 факультету, 2 курсу, 16 групи

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ
ПОРЯДКУ ВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ**

Роль засобів масової інформації (далі — ЗМІ) у виборчому процесі є віддзеркаленням їх становища у суспільстві. У ст. 22 Закону України «Про інформацію» (далі — Закон) визначено, що масовою інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, що поширюються з метою їх доведення до необмеженого кола осіб. Похідними від цього визначення є ЗМІ, які і призначені для публічного поширення друкованої та аудіовізуальної інформації.

Однією з умов проведення виборчого процесу є застосування правових засобів забезпечення громадської зацікавленості у правопорядку під час реалізації громадянами України своїх політичних прав. У випадку порушення порядку ведення передвиборчої агітації держава санкціонує застосування до порушників уповноваженими на те органами державного примусу негативних наслідків, що мають вигляд певних правових обмежень особистого або майнового характеру.

Відповідно до ст. 27 Закону встановлено такі види юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна. У ст. 71 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено відповідальність за порушення саме законодавства про телебачення і радіомовлення, а в ст. 41 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» визначено та уточнено підстави відповідальності за порушення законодавства про друковані ЗМІ та коло суб'єктів, до яких вона застосовується.

Із огляду на галузеву належність нормативно-правових приписів, згідно з якими виникають, діють та припиняються суспільні відносини, що можуть порушуватися, застосовуються відповідні види юридичної відповідальності. Якщо ЗМІ беруть участь у виборчому процесі, то, окрім дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності до осіб, винних у зловживанні свободою їх діяльності, до ЗМІ може застосовуватися і конституційна відповідальність. Конституційно-правова відповідальність — передбачений нормами конституційного права

специфічний обов'язок суб'єктів конституційного права переносити особисті чи матеріальні обмеження за скоєне правопорушення, який виступає як засіб забезпечення норм конституційного права, часто має чітко виражений політичний характер, реалізує інтереси особливого кола суб'єктів через спеціальний механізм реалізації та втілення в життя; має цілу низку специфічних санкцій. Необхідно зазначити, що адміністративна чи кримінальна відповідальність, яка застосовується до правопорушників норм виборчого законодавства, є персоніфікованою.

Конституційна відповідальність за порушення порядку ведення передвиборної агітації, тобто та, що передбачена безпосередньо у виборчому законодавстві, застосовується до ЗМІ незалежно від того, із вини якого працівника сталося порушення норм передвиборної агітації. Зокрема, ч. 13 ст. 34 Закону України «Про вибори народних депутатів України» встановлює, що у разі оприлюднення в ЗМІ недостовірних матеріалів про політичну партію, виборчий блок партій або окремих кандидатів у народні депутати відповідні ЗМІ протягом семи днів, але не пізніше ніж за два дні до виборів, зобов'язані надати представникам політичної партії, виборчого блоку партій або окремому кандидату у депутати, щодо яких поширено недостовірні матеріали, такий самий час на радіо, телебаченні чи таку ж саму газетну площу (не менш як на 2000 знаків) для їх спростування. Аналогічні положення містяться в ч. 5 ст. 32 Закону України «Про вибори Президента України».

Оскільки законодавець не передбачає ЗМІ в якості спеціального суб'єкта при притягненні до кримінальної чи адміністративної відповідальності, остання має застосовуватися тільки до фізичної особи — журналіста чи іншого відповідального працівника ЗМІ. Фізичні особи — працівники ЗМІ можуть бути притягнені до дисциплінарної відповідальності. Нарівні з авторами інформаційних матеріалів, які порушили норми, що передбачають порядок проведення передвиборчої агітації, до цивільно-правової відповідальності в залежності від вчинку та його наслідків можуть бути притягнені журналісти, редактори або інші особи, із дозволу яких ці матеріали було поширено.

Для подолання невизначеності ролі та місця ЗМІ у виборчому процесі та встановлення чіткого встановленого правового механізму їх взаємодії із суб'єктами та учасниками виборчих кампаній слід передбачити таке:

- 1) врегулювати на законодавчому рівні статус ЗМІ у виборчому процесі;
- 2) чіткіше визначити об'єктів і суб'єктів правопорушення під час виборчого процесу, що дасть змогу мінімізувати порушення виборчих прав громадян України;
- 3) вдосконалити заходи державного впливу на процеси реалізації політичних прав громадян шляхом встановлення видів передвиборної агітації, якими є виступ, інтерв'ю, прес-конференція, дебати, «хот лайн», «круглі столи», політична реклама;
- 4) законодавчо деталізувати принципи «рівних умов» та «рівних можливостей» суб'єктів виборчого процесу введенням правових процедур участі ЗМІ у передвиборній агітації;

5) кодифікувати норми виборчого законодавства, що дозволяють уніфікувати процес реалізації політичних прав громадян України та уникнути численних технічних порушень законодавства України у цій сфері.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Погорелов Дмитро Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,
2 курс 6 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У РЕГУЛЮВАННІ РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

Процеси розбудови демократичної, правової держави безпосередньо пов'язані з утвердженням принципу народовладдя, що передбачає провідну роль народу у визначенні конституційного ладу, вирішенні найважливіших питань організації та здійснення влади в державі. Закріплюючи цей принцип, Конституція України (стаття 5) чітко визначає пріоритет безпосередньої демократії в механізмі народовладдя, відносячи до її основних форм вибори та референдум (стаття 69). Характеризуючи становлення та розвиток цих форм безпосередньої демократії в незалежній Україні, треба констатувати диспропорції як в їх законодавчому забезпеченні, так і практичному застосуванні. Якщо виборча система України є одною з найдемократичніших в світі, то стосовно референдумів сказати про таке не можна.

Найсуттєвішою проблемою у цієї сфері є не долучення громадян до участі у законодавчому процесі. У зарубіжній літературі серед інститутів демократії особливе місце посідає референдум, предметом якого є закон, який нерідко розглядається як форма народного законотворення. Окрім прийняття конституції, предметом такого референдуму є також внесення змін до Основного Закону. Нерідко шляхом голосування приймаються звичайні закони, що підтверджується досвідом таких країн, як Швейцарія, Данія, Італія, а також окремих штатів США. Так основними визначальними ознаками такого референдуму є його предмет та юридична вага прийнятих на ньому рішень. В нашій Конституції, як і Конституції більшості Європейських країн закріплює референдум, предметом якого є закон. Так стаття 156 Конституції визначила випадки, коли законопроект про внесення змін до Основного Закону потребує обов'язкового затвердження референдумом, а статті 69, 70, 72, 73 та 74 Конституції встановили основні засади законодавчого референдуму. Проте, незважаючи на пряме законодавче закріплення у Конституції нашої країни, такий референдум не застосовується. Це є значним мінусом системи безпосередньої демократії, адже народ має брати участь у створенні хоча б антикорупційних законів країни, трудового та соціального законодавства.

Аналіз досвіду Європейських країн виокремлює 2 основні позитивні риси таких референдумів — обов'язковість виконання результатів або розгляду у законодавчому органу країни. І якщо референдум від 1 грудня 1991 мав наслідком прийняття «Акту проголошення незалежності України», то результати референдуму від 16 квітня 2000 року так и не знайшли відображення в законодавстві і до нині, були проігноровані.

Через деякі вади вітчизняного законодавства, ця форма безпосередньої демократії в Україні нажаль не застосовується. Основним його актом у цій сфері є Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року, останні поправки до якого вносилися 8 липня 2010 року, але стосувалися вони виключно джерел фінансування, а значить ситуації не змінили. Але ж чинний закон має декілька більш важливих недоліків. Ані у статті 8, ані у якійсь іншій статті наведеного вище закону не визначено хто у разі проголошення законодавчого референдуму має готувати законопроект, що вноситься — чи громадяни які його ініціюють, чи Президент який його проголосує. Крім того, перелік заборон статті 5 не відповідає нормам чинної Конституції. І це є дуже прикритим, адже від цього залежить буде референдум реальною формою участі громадян у законотворенні чи стане інструментом політичної боротьби в руках представників окремих політичних кіл. Не визначена законодавством і система оприлюднення і введення в дію результатів відповідних референдумів.

Крім цього, потребує значного вдосконалення порядок внесення змін та скасування прийнятих на референдумі законів. Так, чинний закон про референдуми передбачає два способи такої зміни/скасування:

- проведення нового референдуму, який відповідно до статті 9 закону може відбутися не раніш як через 5 років із дня проведення попереднього;
- прийняття Верховною Радою України відповідного рішення. Для прийняття такого рішення потрібні 2/3 голосів та затвердження на референдумі у строк в 6 місяців.

Щодо першої процедури. Безперечно, для деяких законів із метою забезпечення стабільності в окремих сферах суспільного життя можна встановити термін, протягом якого вони не підлягають зміні/скасуванню. Однак зберігати незмінюваність абсолютно всіх законів, прийнятих на референдумах, не має сенсу, адже суспільні відносини постійно розвиваються, а тому періодично потребують законодавчого врегулювання.

Друга процедура зміни/скасування прийнятих законів також викликає запитання. По-перше, ані Конституція України, ані Регламент Верховної Ради України не містять особливих процедур зміни/скасування прийнятих на референдумі законів шляхом прийняття двома третинами голосів народних депутатів України відповідного рішення. По-друге, обов'язкове затвердження таких рішень шляхом референдуму є геть невиправданим, оскільки думка народу про прийнятий ним же закон за 6 місяців навряд зміниться.

Отже, слід констатувати, що наразі проведення конституційних та законодавчих референдумів у нашій державі не вбачається можливим через відсутність базового закону, котрий забезпечив би належну реалізацію положень Конституції України щодо референдумів, у то-

му числі тих, предметом яких є закон. А значить створення відповідної наукової робочої групи по розробці такого закону є вкрай необхідним вже сьогодні, адже сучасний стан речей обмежує громадян України у продуктивній реалізації одного з ключових конституційних прав.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Садикова Гюльнара Умаровна, Токарева Екатерина Андреевна

Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, студенты, юридический факультет

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ «ЭЛЕКТРОННОГО ГОЛОСОВАНИЯ»:
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
В УСЛОВИЯХ СБЛИЖЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО
И ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВА**

Вступление человечества в третье тысячелетие, связываемое целым рядом специалистов в юриспруденции с переходом к информационному обществу, ведет к совершенствованию технологий приобщения граждан к избирательному процессу.

Одним из способов организации волеизъявления граждан является электронное голосование.

Тема электронного голосования является весьма актуальной на сегодняшний день и обсуждается как на национальном, так и на международном уровнях.

Вопрос о новых избирательных технологиях постоянно затрагивается на международных совещаниях, семинарах, форумах.

Россия с уважением относится к зарубежному опыту организации избирательного процесса, многое позаимствовала из опыта ОБСЕ при создании нашей собственной нормативной базы.

В настоящее время избирательное законодательство Российской Федерации предусматривает возможность использования технических средств подсчета голосов — комплексов обработки избирательных бюллетеней и комплексов для электронного голосования на избирательных участках вместо стационарных ящиков для голосования. Правовой основой проведения такого электронного голосования служат положения подп. «в», «г», «е» п. 9, п. 13 ст. 21, п. 32, 35 ст. 68 Федерального закона от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации».

Кроме того, по словам заместителя председателя Центральной избирательной комиссии Российской Федерации, Леонида Ивлева, к единому дню голосования 10 октября 2010 года 1,5 тысячи избирательных участков были оборудованы комплексами обработки избирательных бюллетеней (КОИБ). По его словам, к выборам в Госдуму РФ в декабре 2011 года КОИБами будет оборудовано уже 15% всех российских избирательных участков, а к концу 2015 года — 96%.

На данный момент во многих государствах проводятся эксперименты по использованию различных средств электронного голосования, которые можно классифицировать следующим образом:

1) средства электронного подсчета голосов, примером которых являются комплексы обработки избирательных бюллетеней;

2) средства электронного голосования, которые в свою очередь делятся на:

а) голосование с помощью терминалов, установленных на избирательных участках (комплексы электронного голосования);

б) дистанционное голосование, при помощи сети Интернет или Мобильной связи.

Большим преимуществом электронного голосования является ускорение процедуры подсчета голосов, значительная экономия бюджетных средств, повышение явки избирателей на выборах, возможность обеспечения участия в выборах всех имеющих право голосовать, и в особенности граждан, проживающих в трудно доступных и отдаленных местностях и за пределами государства.

Одной из проблем введения новых технологий реализации избирательных прав является отсутствие единой терминологии, необходимой для использования электронного голосования. Дистанционные способы голосования не позволяют обеспечить анонимность электората; не может быть гарантирована достоверность результатов. К тому же, появляется большое количество возможностей перекупки голосов, которую очень сложно отследить.

На данном этапе следует внести изменения в законодательство, регламентирующее использование электронных средств учета голосов избирателей. Необходимо закрепить единую терминологию, касающуюся процедуры использования средств электронного голосования, принять комплексный закон о сети Интернет.

Российской Федерации следует детальнее разработать законодательство о внедрении КОИБов и в особенности КЭГов, как наиболее адекватных и защищаемых средств электронного голосования. Но наряду с ними необходимо использовать при проведении выборов помимо КОИБов и КЭГов, дистанционное голосование, дабы решить проблему с учетом голосов граждан, которые в силу различных физических недостатков не могут выйти из дома.

Ну и наконец, необходимо закрепить в законодательстве обязанность органов местного самоуправления регулярно проводить семинары, обучающие граждан правильному использованию средств «электронного голосования».

Оглашенные предложения являются только частью всех технологических и правовых мер необходимых для гармоничного использования средств «электронного голосования». Не выполнение хотя бы их, по нашему мнению, влечет неэффективность и незаконность использования средств электронного голосования.

В заключение следует отметить, что будущее — за электронным голосованием. Вопрос только в том, как скоро будет введено электронное голосование в масштабе общегосударственных выборов, и в какой форме это голосование будет осуществляться. Ответ на этот вопрос полностью зависит от уровня развития техники и психологической подготовки граждан к такому виду осуществления своего избирательного права.

Научный руководитель: старший преподаватель ГОУ ВПО «Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского» М.В. Бундин.

Сеїдов Теймур Чингизович,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Актуальність теми. Становлення громадянського суспільства в Україні та розбудова правової держави передбачають перетворення Українського народу з об'єкта державного управління на головного суб'єкта влади, що обумовлює необхідність розвитку і вдосконалення всіх форм народовладдя і, насамперед, тих форм, які передбачені новою Конституцією України. При цьому пріоритетними видаються ті інститути демократії, що дозволяють Українському народу безпосередньо вирішувати найважливіші проблеми суспільного та державного життя. Однією з таких форм безпосередньої реалізації народного суверенітету є всеукраїнський референдум.

Конституція України визнала і закріпила установчу владу українського народу, який здійснює її не тільки через органи державної влади та місцевого самоврядування, а й безпосередньо (ст. 5), що свідчить про визнання великої ролі прямого народовладдя. Через його інститути народ як самоврядний феномен самостійно може вирішувати найважливіші проблеми суспільного і державного життя.

Сучасна наука конституційного права характеризується існуванням широкого кола підходів до визначення форм безпосереднього народовладдя. Так, В.В. Комарова до форм безпосередньої демократії (народовладдя) відносить референдум, вибори, загальні збори населення, мітинги, походи демонстрації, пікетування, народну ініціативу, діяльність політичних партій, відкликання обраного народного представника. Розширює перелік форм безпосередньої демократії В.Ф. Погорілко, включивши у нього, крім вище перерахованих, ще й виявлення громадської думки, плебісцити, народні обговорення, а також такі виняткові, немирні форми, як революції, повстання, громадянські війни, національно — визвольні рухи та політичні страйки, протести, акції громадської непокори, голодування, пікетування тощо.

Основними формами прямої демократії за конституційним правом України є вибори та референдуми. Право брати участь у виборах і референдумах закріплене лише за громадянами України, які мають відповідний віковий ценз.

Форми безпосереднього волевиявлення можуть мати не лише обов'язковий характер (результати виборів, референдумів), але й дорадчий, консультативний характер (обговорення проектів законів, резолюції зборів, мітингів тощо).

Безпосередня (пряма) демократія — це безпосередня участь громадян в управлінні справами суспільства і держави, безпосереднє здійснення державної влади в межах усієї країни або в межах окремої її частини.

Сучасний етап демократичних трансформацій в Україні потребує посилення механізмів безпосередньої участі громадян у суспільно-політичних процесах, оскільки неефективність основних інститутів політичної системи великою мірою обумовлена саме недостатністю громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчий період та обмеженням політичної участі громадян лише електоральними процесами. Подальший розвиток форм прямої демократії в Україні обумовлює, перш за все, необхідність удосконалення

конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Тривалий процес політичних трансформацій, що відбуваються в Україні, є достатнім підґрунтям для об'єктивного аналізу особливостей та закономірностей розвитку політичної системи, які притаманні нашій державі на сучасному етапі.

Удосконалення механізмів прямої демократії є важливим завданням державної політики у процесі підвищення ефективності політичної системи України, оскільки на сучасному етапі політичних трансформацій вони є актуальним інструментом впливу населення з метою посилення контролю за діяльністю органів влади у міжвиборчий період, забезпечення реальної участі у прийнятті важливих суспільно-політичних рішень.

Положення чинної редакції Конституції України, в яких закріплюється право громадян на безпосередню участь в управлінні державними справами, потребують певного оновлення та доповнення. Зокрема: унормування прав громадян щодо обов'язкової ратифікації змін до всіх розділів Основного Закону; закріплення в Конституції норми народної законодавчої ініціативи, яка б передбачала не лише «народне вето» за ініціативи Президента України, але й в тому числі регламентоване право громадян ініціювати розробку і розгляд нових законопроектів або перегляд чинних; збільшення кількості факультативних референдумів тощо;

Якщо конституційні механізми референдуму не працюють, а звернення громадян в більшості випадків не приносять очікуваного ними результату, в демократичних країнах громадськість, як правило, вдається до інших заходів прямого впливу на державну владу. Більшій деталізації в Конституції і законодавстві України потребують право і можливість населення на проведення зборів, мітингів, демонстрацій, страйків та інших форм народного волевиявлення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Ступицький Максим Андрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 2 курс, 14 група

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

У системі народовладдя в Україні особлива роль належить референдумові, як найбільш органічній і природній формі. Поняття «референдум» походить від латинського «referendum», яке вперше було застосовано у XIV столітті в Швейцарії і в дослівному перекладі означає «те, що має бути повідомлено». Це є всенародне голосування, у якому беруть участь всі громадяни, які мають виборчі права. Постанови «ad referendum» видавалися Швейцарським Сеймом у разі, коли представники кантонів не мали відповідних повноважень для вирішення конкретного питання і рекомендації Сейму доводилися до урядів кантонів їх представниками. Такі рекомендації не мали обов'язкового характеру для кантонів. Перший референдум у сучасному значенні цього терміна відбувся в Швейцарському кантоні Берн у 1439 році щодо затвер-

дження додаткового щотижневого податку в 1 ангетер для погашення військової заборгованості кантону. Позитивний досвід першого референдуму був сприйнятий на місцевому рівні більшістю швейцарських кантонів, а в 1802 році у Швейцарії відбувся перший загальнодержавний референдум з конституційного питання.

В Україні конституційно-правові засади референдуму регламентуються Конституцією України (розділом III «Вибори. Референдум», а також ст. 5, 85, 106, 138, 143, 156) та Законом «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р., відповідно до якого референдум — це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України та інших рішень із найбільш важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Після прийняття Конституції України цей закон перестав відповідати існуючим в країні політичним і правовим реаліям. Основний Закон інакше визначає компетенцію Верховної Ради України і Президента України щодо проголошення загальнодержавного референдуму та його предмет. Також було передбачено проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Якщо проаналізувати ч. 3 ст. 5 даного Закону: «На всеукраїнський референдум не виносяться питання, віднесені законодавством України до відання органів суду і прокуратури; питання про вжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України». Наведене положення суперечить ст. 74 Конституції України, оскільки в законі визначається більш широке коло питань, які не можуть бути винесені на референдум. Також в ст. 7 цього ж Закону, де йдеться про принципи участі громадян у референдумах, а конкретно у ч. 3, вказується на те, що: «У референдумах не беруть участі особи, які тримаються в місцях позбавлення волі». Дане положення просто не витримує критики, оскільки Конституцією України, а саме ст. 70, право голосу надано громадянам України, крім тих, які визнані судом недієздатними. Таким чином обмежується право засуджених на волевиявлення. Це свідчить про дискримінацію прав засуджених. Саме це підтверджується КСУ в своєму рішенні від 28 лютого 1998 року № 1-рп (справа про вибори народних депутатів України), який визнав, що особи які знаходяться в місцях позбавлення волі мають активне виборче право. Таким чином, нинішній Закон про референдуми вступає у суттєві суперечності з чинною Конституцією України та низкою інших законодавчих актів, а тому діє в лише в тій частині, в якій він не суперечить чинній Конституції.

Деякі сучасні розвинуті країни активно використовують загальнонародні референдуми для внесення змін у свої конституції, тобто для вирішення найбільш важливих питань загальнонаціонального характеру. Серед 17 країн Західної Європи лише три — Бельгія, Нідерланди і Норвегія — взагалі не мають нагадування про референдуми у своїх конституціях, а шість відомих своїми демократичними традиціями країн — Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Японія, Індія, Ізраїль, ФРН — ніколи не проводили загальнонародних референдумів.

На нашу думку, проведення референдумів в цих державах свідчить про їх демократичний характер, свідо-

мість громадян, а також стимулює активність громадян цих країн у політичному житті, підтверджує те, що воля народу може бути реалізована. Досвід зарубіжних країн треба використовувати і в нашій країні.

Проаналізувавши відповідне законодавство можна зробити висновок, що для забезпечення участі громадян у законотворчості через референдум необхідно прийняти новий закон, який у належний спосіб урегулював би питання, пов'язані з організацією та проведенням всеукраїнського та місцевих референдумів. У зазначеному законі необхідно: 1) установити коло суб'єктів, які наділені правом ініціювати та призначати референдум відповідно до положень Конституції України; 2) чітко визначити предмет всеукраїнського референдуму відповідно до Конституції України та встановити, що на всеукраїнському референдумі можуть бути прийняті будь-які закони (внесені зміни до них), окрім тих, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України; 3) визначити процедуру опублікування та набрання чинності законів, прийнятих на референдумі, врахувавши думку Конституційного Суду України про те, що рішення законодавчого референдуму не потребують будь-якого затвердження, у тому числі Верховною Радою України; 4) урегулювати питання, пов'язані з розробкою законопроекту, який виносяться на референдум у разі, коли референдум проголошується Президентом України за народною ініціативою; 5) установити належну процедуру внесення змін до законів, прийнятих на референдумі та процедуру їх скасування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Тарасенко Христина Юріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет, 2 курс, 9 група

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ МЕДІА-ТЕРОРИЗМ: ВИКОРИСТАННЯ «БРУДНИХ» ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ АГІТАЦІЇ

Серед складових виборчого процесу передвиборна агітація є одним із найважливіших та найскладніших етапів, стрижнем виборчої кампанії, а також одним з активних засобів формування політичних уподобань виборців і, як наслідок, політичної структуризації суспільства. Від ефективності передвиборної агітації залежать результати голосування, а також активність виборців у цілому. Чинне виборче законодавство надає широкі можливості всім учасникам виборчого процесу здійснювати передвиборну агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції та законам України.

Відповідальну роль у проведенні передвиборної агітації відіграють засоби масової інформації (далі — ЗМІ), які покликані здійснювати агітаційну, просвітницьку та інформаційну функції.

Адаптація в соціальному середовищі та сприяння функціонуванню політичних рекламних повідомлень досягається за рахунок використання політичних міфів, соціальних стереотипів та соціальних установок як певних проєктив-

них систем, що спрощують можливість адаптації політичної діяльності в суспільстві, зменшують ризик виникнення політичних конфліктів і являють свого роду компенсаторний механізм сприйняття політичної реальності. Використання цих механізмів вбудовування політичної реклами в соціальну реальність часто призводить до маніпулювання носіями влади суспільною свідомістю (використання у виборчих кампаніях прийомів нейрон-лінгвістичного програмування (НЛП), ериксонівських методів, прийомів «навішування ярликів», «ефекту ореола», прихованої реклами, рейтингів, соціологічних досліджень, тощо).

Загальноновизначених критеріїв для визначення «брудних виборчих технологій» не існує, що певною мірою ускладнює аналіз цієї проблеми. Але більшість вчених схиляються до того, що це дії, що одночасно порушують чинне законодавство і не відповідають усталеним уявленням про етику політичної боротьби у цивілізованому суспільстві.

«Чорний PR» є формою агітації як засобу ведення інформаційної війни, тобто застосування інформації для перемоги над суперником.

Приклади застосування «брудних» технологій можна знайти і у виборчій практиці розвинутих демократій, але найбільше вони поширені у молодих і нестабільних демократичних системах, які характеризуються наявністю певних авторитарних тенденцій та наслідками тоталітарного минулого.

Досвід попередніх виборів показав, що в українських виборчих кампаніях надання доброякісних інформаційних послуг виборцям легко замінюється «війною компроматів», дискредитацією суперників, введенням інформаційних пропагандистських кампаній в електронних і друкованих ЗМІ. Такі кампанії не тільки є аморальними, але й дискредитують саму ідею чесних демократичних виборів, знижують довіру виборців до влади, політиків, сприяють росту правового нігілізму, виборчого абсентеїзму. Виборчі кампанії все більше набувають рис справжніх битв, а у війні її учасники, рано чи пізно, вдаються до використання наймогутнішої зброї, яку вони мають у своєму розпорядженні.

На думку науковців, найбільш поширеними засобами електорального медіа-тероризму в Україні є:

- розповсюдження компромату — негативною і часто непідтвердженою інформації про кандидата на виборчу посаду або політичну силу, яка бере участь на виборах;
- «адміністративний ресурс». В самому загальному вигляді це використання власного службового положення і (або) владних структур для досягнення конкретної політичної мети, зокрема, у виборчій кампанії;
- застосування «темників» (інструкцій з «правильного» висвітлення подій в країні);
- використання у ЗМІ сатиричних матеріалів, що принижують честь та гідність певних кандидатів;
- сортування, замовчування та дозування інформації, домінування оцінних суджень у поданій інформації, вилучення окремих відомостей із загального контексту;
- виведення з ладу комп'ютерних мереж й Інтернет сайтів опонентів, блокування чатів, на яких проводяться інтерв'ю з ними;
- стимулювання «катастрофічних» настроїв, масового передчуття «непоправимої помилки» у випадку, якщо перемає опонент;

— спроби дискредитації соціологічних досліджень, а також соціологічних служб і незалежних аналітичних центрів під час виборчої кампанії.

З урахуванням усього вищезазначеного можна рекомендувати наступні заходи, які можуть суттєво зменшити масштаби використання ЗМІ у «брудних» виборчих технологіях. Умовно їх можна поділити на 3 групи:

1. Суспільно-політична, яка передбачає реформування державних структур (припинення практики «темників»; органам держави не слід втручатися в практику журналістських розслідувань; має бути сформовано конкурентно спроможний ринок ЗМІ, однаково захищений як від ринкової так і від державної цензури, тощо).

2. Реформи у секторі медіа простору, громадський контроль ЗМІ, запровадження на практиці стандартів журналістської етики.

3. Правова — коригування актів чинного законодавства, прийняття нових, вдосконалення судових та адміністративних механізмів захисту виборчих прав.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Тарасюк Юлія Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

*студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 15 група*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Стаття 5 Конституції України визначає носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні народ. Він здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Дане конституційне закріплення правового статусу народу є фундаментом для визначення правових засад здійснення державної влади в Україні. Відповідно до статті 69 Основного Закону, народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Інститути безпосередньої демократії відіграють надзвичайно важливу роль. Вони сприяють постійному зв'язку між владою та суспільством, створенню ефективних важелів впливу громадян на політику у міжвиборчій період, підвищенню громадської участі у прийнятті важливих суспільно-політичних рішень, контролю за їх виконанням. Рівень реалізації громадянами своїх конституційних прав та свобод вказує на загальний рівень демократизації в державі. Парламентська Асамблея Ради Європи розглядає участь громадян у публічному житті як один з найбільш важливих політичних аспектів демократії. Тому гарантування їх повинно бути пріоритетом державної політики та виявлятися як у відповідних нормативно-правових документах, так і у їх реалізації на практиці.

До форм безпосереднього народовладдя в Україні потрібно відносити такі конституційні форми, як вибори, референдуми, референдні ініціативи, мирні збори, мітинги,

походи, демонстрації, звернення громадян (петиції); законодавчі форми: загальні збори населення за місцем проживання, народні (місцеві) ініціативи, дорадчі опитування громадян України, виявлення громадської думки, народні обговорення тощо. Варто виділити ще й легітимні форми, тобто ті, які не передбачені у Конституції та Законах України, але й не заборонені ними. Даний перелік форм безпосереднього народовладдя не є вичерпним, адже з розвитком суспільства можуть з'являтися нові форми безпосереднього здійснення влади народом.

Нажаль, сьогодні в Україні відсутнє чітке законодавче регулювання системи форм безпосередньої демократії. Найбільш врегульованими є інститут виборів та референдуму (про останній можна говорити з певною мірою відносності). Що стосується інших форм безпосередньої демократії, то їхнє регулювання здійснено несистемно, хаотично або ж взагалі відсутнє.

Закон України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми», який відіграв свого часу неоціненну роль у становленні незалежності нашої держави, зараз має багато невідповідностей нормам Конституції. Необхідність прийняття нового закону гостро відчувається в політичному житті держави. Прикладом цього можуть бути події, пов'язані з проголошенням та проведенням Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 р., результати якого так і не були імplementовані. При цьому Верховна Рада формально не порушила чинного законодавства. В аспекті піднятої проблематики не можна не зауважити той факт, що КСУ довелося виконати не властиву йому функцію — частково заповнити прогалини діючого референтного законодавства. Мова йде про Рішення КСУ від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою), Рішення КСУ від 05.10.2005 (справа про здійснення влади народом), Рішення КСУ від 16.04.08 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі).

Сучасна практика свідчить, що висловити свої погляди на актуальні питання громадяни можуть переважно шляхом прямого народного волевиявлення або через засоби масової інформації. Проте вибори чи референдуми не проводяться кожен день, а більшість людей безпосереднього доступу до ЗМІ не мають і на здійснення політики не впливають. У такому випадку найкращим способом привернути увагу є публічне висловлення своєї позиції. Право на мирні збори закріплюється в багатьох міжнародних документах. Вітчизняна нормативно-правова база, що регулює право на мирні зібрання, є неповною та недостатньою. Основним положенням про здійснення мирних зібрань є ст. 39 Конституції України, яка засвідчує право громадян «збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування». Також це питання регулюється нормами Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організацій і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року (!), який морально застарів і не відповідає сучасним реаліям. Деякі положення щодо порядку проведення мирних зібрань містить Рішення КСУ від 19 квітня 2001 р. (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання). А відповідно до ст. 92 Конституції України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод мають виз-

начатися виключно законами України. Вирішити питання неврегульованості питання мирних заходів політичного характеру має спеціальний закон. Доцільно, щоб закон про свободу мирних зібрань був розроблений в процесі політичного діалогу влади і громадських організацій (це був би найбільш компромісний варіант, оскільки громадські організації зацікавлені у максимальній свободі зібрань, а влада — у максимальному обмеженні цієї свободи).

Не дивлячись на те, що в чинній редакції Конституції України закріплені головні засади реалізації безпосередньої демократії, в ній містяться прогалини та неузгодженості, які певною мірою гальмують процес удосконалення механізмів прямої демократії в Україні, їх подальшого нормативно-правового забезпечення і практичного впровадження.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Л.І. Летнянчин.

Терно Олександр Віталійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасний етап демократичних трансформацій в Україні потребує посилення механізмів безпосередньої участі громадян у суспільно-політичних процесах, оскільки неефективність основних інститутів політичної системи великою мірою обумовлена саме недостатністю громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчій період та обмеженням політичної участі громадян лише електоральними процесами. Подальший розвиток форм прямої демократії в Україні обумовлює, перш за все, необхідність удосконалення конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Тривалий процес політичних трансформацій, що відбуваються в Україні, є достатнім підґрунтям для об'єктивного аналізу особливостей та закономірностей розвитку політичної системи, які притаманні нашій державі на сучасному етапі. Серед головних вже досягнутих результатів державотворення слід відзначити формування основних демократичних політичних інститутів, зокрема, представницьких органів різних рівнів та політичних партій. Разом з тим, за даними провідних соціологічних служб, населення України вкрай негативно оцінює ефективність діяльності зазначених інститутів, що підтверджує низький рівень громадської довіри до них.

Однією з головних причин, що обумовлює недосконалість партійної системи та низький рівень ефективності представницьких органів загалом, є недостатній рівень громадського контролю за їх діяльністю у міжвиборчій період.

За цих умов постає нагальна необхідність збільшення та посилення механізмів безпосереднього впливу громадян на політичний процес, зокрема, у міжвиборчій період. Таке завдання повністю відповідає основним засадам демократичного державного устрою, який, зокрема, передбачає здійснення влади народу як через обрання пред-

ставницьких органів, так і його безпосередню участь. Представницька та безпосередня участь є різними формами демократії і взаємодоповнюють одна одну у процесі забезпечення ефективного розвитку політичної системи. Зокрема, здійснення механізмів прямої демократії сприяє:

- реалізації принципу народного суверенітету, який є ключовим у побудові демократичної держави;
- підвищенню громадської участі у прийнятті важливих суспільно-політичних рішень, контролю за їх виконанням;
- легітимізації влади в цілому, державного устрою, діяльності окремих органів державної влади та місцевого самоврядування, а також певних суспільно-політичних рішень;
- забезпеченню постійного зв'язку між владою та суспільством;
- створенню ефективних важелів впливу громадян на політику у міжвиборчій період.

Найпоширенішими формами прямої демократії у демократичних країнах, окрім виборів, є референдуми різних рівнів та право законодавчої ініціативи. Певною мірою до механізмів безпосередньої демократії також відносять й інші форми політичної участі, які, з одного боку, не забезпечують права прямого вирішення важливих суспільно-політичних проблем, проте, з іншого, дають можливість громадянам здійснювати вплив на процес прийняття таких рішень, йдеться про мітинги, демонстрації та страйки.

Референдуму належить велика роль в забезпеченні демократичного розвитку суспільства, здійсненні прямого народовладдя. Він має суттєве значення як елемент в механізмі отримання та противаг в системі розподілу влад.

Основними недоліками конституційно-правових засад забезпечення механізму всеукраїнського референдуму в чинних редакціях Конституції України та Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» є недостатня унормованість предмету, підстав та юридичних наслідків загальнонаціональних референдумів. На сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровані два проекти Закону України «Про всеукраїнський референдум»:

В законопроекті, в тому числі, зроблена спроба привести у відповідність до існуючих демократичних практик нормативно-правове забезпечення загальнонаціонального референдуму в Україні. В ньому знайшли відображення чітко визначення предметів референдумів, їх суб'єктів та юридичні наслідки, запропоновано проведення всеукраїнського законодавчого референдуму у разі відхилення Верховною Радою України законопроекту, поданої до неї Президентом України як невідкладний. Загальним недоліком зазначеного законопроекту є те, що в деяких питаннях він носить радикальний характер, а також містить норми, які не відповідають чинній редакції Конституції України. Законопроект, поданий представниками парламентської опозиції скоріше має протилежну характеристику — він є більш наближений до змісту положень Конституції України, проте не враховує нагальності глибокого оновлення нормативно-правових засад забезпечення всеукраїнського референдуму.

Виходячи з цього, слід відзначити, що зміст законопроекту «Про всеукраїнський референдум», перш за все, має бути узгодженим із засадами, закріпленими в Конституції України. За цих умов підготовка та прийняття законопроекту не може передувати внесенню відповідних

змін до Конституції України. Тому першочерговим завданням є визначення в Конституції України концептуальних засад щодо розвитку механізмів здійснення загальнонаціонального референдуму.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Тетерятник Богдан Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет, 2 курс, 1 група

ПАНАШАЖ ЯК РІЗНОВИД ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

У багатьох країнах Європи застосовується пропорційна виборча система, за якої місця в парламенті розподіляються між політичними партіями або виборчими блоками пропорційно кількості поданих за них голосів виборців. При застосуванні цієї виборчої системи виборці голосують за партії чи блоки і меншою мірою, порівняно з іншими різновидами, орієнтуються на конкретну особистість. Зрозуміло, що кількість місць у парламенті є обмеженою і, як правило, значно меншою, ніж кількість членів, які входять до складу окремої партії або блоку. Саме тому під час використання даної виборчої системи слід приділити особливу увагу спискам кандидатів від політичної партії або виборчого блоку і, що важливіше, можливості виборців вплинути на розташування кандидатів у цих списках.

В залежності від названого критерію у науковій літературі розрізняють наступні види пропорційної виборчої системи: а) з жорсткими списками; б) з преференціями; в) з напівжорсткими списками.

Пропорційна виборча система з жорсткими списками передбачає, що виборець голосує за список кандидатів від партії або блоку, що він обирає, в цілому і не може вплинути на їх розташування у ньому.

За умови використання пропорційної системи з преференціями, виборець не просто голосує за список партії або блоку, що він обирає, а й робить помітку навпроти номера того кандидата у списку, який отримує від нього преференцію. Оскільки обраним вважається той кандидат із списку, який отримав найбільшу кількість преференцій, то можна зробити висновок про те, що виборець у цьому разі здійснює безпосередній вплив на розташування кандидатів у списку політичної партії або виборчого блоку.

Та ж сама система, але з напівжорсткими списками дозволяє виборцю проголосувати за список в цілому, а також визначити преференції, помітивши або вписавши одного або декількох кандидатів з нього. Тут виборець особисто вирішує, вплинути на розташування кандидатів у списку або ж залишити його у запропонованому варіанті.

У нашій роботі ми хотіли б докладніше зупинитися на розгляді панашажу як різновиду пропорційної виборчої системи з преференціями.

Панашаж, або ж панашування, — (з франц. *panache* — суміш) це право виборця голосувати у багатомандатному виборчому окрузі одразу за декількох кандидатів із різних партійних списків. За цією системою

виборці отримують можливість голосувати за кандидатів, що балотуються в окрузі, незалежно від їхньої партійної приналежності, «змішувати» кандидатів однієї партії з іншою. Це означає, що якщо закон дозволяє панашаж, то віддається перевага особистості кандидата перед тією чи іншою партією або блоком та їх програмою. Панаширування має як переваги, так і недоліки, а тому не можна розглядати його лише з однієї позиції.

До переваг панашажу можна віднести насамперед те, що з його використанням значно розширюється вплив виборців на формування та, як наслідок, функціонування представницьких органів публічної влади та посадових осіб. Цей різновид пропорційної виборчої системи дозволяє врахувати інтереси більшості виборців, а також більш глибоко забезпечити їх представництво у парламенті. Панаширування передбачає надання можливості, незалежно від номера у списку, отримати місце у парламенті тим кандидатам, які, на думку виборців, здатні більшою мірою реалізувати функції, що покладаються на члена парламенту. Ще однією перевагою є й те, що якщо виборець розділяє позиції декількох політичних партій або виборчих блоків, то в цьому разі він має змогу висловити своє рішення, віддавши голос за декількох кандидатів з різних партій або блоків.

Однак, незважаючи на переваги, слід вказати і на недоліки даної системи. До них, зокрема, належить те, що присутність у парламенті кандидатів від великої кількості політичних сил може, на нашу думку, істотно вплинути на ефективність його роботи. Також варто наголосити на тому, що панашаж спотворює сам принцип партійного підходу, завжди закладений в пропорційну виборчу систему. Його використання також може призвести до того, що кількість кандидатів політичної партії або блоку, котрі отримують місце у парламенті, буде значно меншою або істотно більшою, ніж відповідно до принципу пропорційності.

Таким чином, розглянувши головні позитивні та негативні риси панашажу, ми можемо зробити висновок, що за певних умов він є дійсно досить дієвим різновидом пропорційної виборчої системи, однак іноді може мати й інший ефект. Саме тому слід продовжувати подальше дослідження цієї проблеми.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Чайковська Анастасія Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 2 курсу 2 групи

ЩОДО ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЯ І РОЛІ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Демократизм держави визначається рівнем розвитку народовладдя, тобто тим, наскільки встановлені процедури виявлення та здійснення волі народу можуть реально впливати на формування органів представницької влади та на управління справами держави й суспільства.

Вибори є невід'ємною частиною демократичного процесу. Важливою складовою частиною виборчого процесу є передвиборна агітація. Вона регулюється Конституцією та законами України. Саме від ефективності передвиборної агітації найчастіше залежать результати голосування. Перемагає саме той, хто зможе переконати виборця. Адже голосування — це свідомий процес вибору, а передвиборна агітація — це комплекс заходів цілеспрямованого впливу з боку певного суб'єкту виборчого процесу на свідомість виборців з метою спонукання їх до здійснення акту вибору на користь цього суб'єкта.

Принципи передвиборної агітації політичних партій ґрунтуються на нормах міжнародного права (зокрема, Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Документі Копенгагенської наради щодо людського виміру ОБСЄ 1990 р., рішеннях Європейського Суду з прав людини, Декларації Ради Міжпарламентського союзу про критерії вільних і справедливих виборів 1994 р., Рекомендаціях Ради Європи про висвітлення в засобах масової інформації виборчих кампаній 1999 р., тощо).

Можна вважати, що правове регулювання проведення передвиборної агітації здійснюється системно, оскільки вже напрацьовано систему законодавчих та інших нормативних актів, предмет яких складають правовідносини, що виникають і діють під час здійснення агітації на виборах. Таку систему законодавства складають: Конституція України, Закони України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про Центральну виборчу комісію», «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», тощо.

Дослідження в цій галузі ґрунтуються на працях російських та вітчизняних теоретиків конституційного права, таких як В. Даниленко, І. Іванов, В. Погорілко, М. Рибачук, А. Соловйов, М. Ставнійчук, Б. Страшун, Ю. Тодика, Ю. Юдін та інших. Проблемам унормування інституту передвиборної агітації були присвячені також праці О. Богущького, Т. Забари, О. Кондратюк, Т. Костецької, В. Мішури, О. Нельги, О. Чекишева та інших. Так, М. І. Ставнійчук вказує на те, що основним формально-правовим недоліком системи законодавства, що регулює передвиборну агітацію, є те, що порушується принцип виключності законодавчого регулювання підготовки і проведення виборів.

Недоліком передвиборної агітації, як зазначає І. Кресіна, є актуалізація національних питань. Так, типовим для кожної виборчої кампанії є загострення певними політичними силами міжетнічної злагоди в Україні за допомогою радикалізації мовного питання.

На жаль, поганою традицією стає використання контрагітації. Розглядаючи дане питання, М. Стефанчук вказує, що саме поширенням негативної інформації агітаційні команди політичних сил і досягають необхідного соціального ефекту. Ю. Ганжуров вказує на розмежування понять «передвиборна агітація», «пропаганда», «політична реклама» та інших понять.

На мою думку, у сфері передвиборної агітації потребують удосконалення формулювання закону, щодо:

4. агітації виборців не брати участь у голосуванні;

5. чіткого законодавчого визначення поняття «передвиборна агітація», «політична реклама», «політична пропаганда», «політична інформація», «прихована політична реклама», «оціночне судження», «новинні матеріали ЗМІ»;

6. удосконалення конституційних санкцій за порушення законодавства про передвиборну агітацію.

Науковий керівник: к.і.н., доцент С.Ю. Лукаш.

Шараг Катерина Дмитрівна

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студент, факультет правничих наук, 6 курс, 1 група

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

За Конституцією України носієм і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Право громадян обирати і бути обраним займає центральне місце серед механізмів реалізації цієї конституційної норми. Тому, саме виборче законодавство покликане забезпечити демократичні процедури у суспільстві. Демократія — це процедура, чітко та досконало прописана процедура.

В Україні виборчі процеси регулюються п'ятьма законами: три, які безпосередньо регулюють проведення виборів, закони про Центральну виборчу комісію та державний реєстр виборців. Повнота законодавчого регулювання виборів це вимога Конституції України, відповідно до пункту 20 статті 92 якої організація і порядок проведення виборів визначаються виключно законами. Однак, вже традиційно склалася негативна практика коли кожні нові вибори в державі відбуваються за новими правилами. Це породжує ряд проблем: суперечливість норм, відсутність уніфікованого підходу до технічних питань виборчого процесу, невідповідність членів виборчих комісій. Це не лише створює ґрунт для виборчих фальсифікацій, але й ставить під сумнів загалом належне проведення виборів, на що неодноразово звертають увагу міжнародні спостерігачі, що спостерігають за виборами в Україні.

Вимога узгодження норм виборчих законів продиктована спільністю природи виборчих процедур. Скажімо, відповідно до Закону «Про вибори Президента України» перелік документів, які підтверджують громадянство України, складається з 9 найменувань, за Законом «Про вибори народних депутатів України — з 8-ми, а за законом про місцеві вибори — з 2-х. Якщо говорити про виборчий процес, то на президентських та місцевих виборах він складається з 8 етапів і завершується офіційним оприлюдненням результатів виборів, а закон про вибори народних депутатів виокремлює 10 етапів, останнім з яких є припинення діяльності виборчих комісій. Те ж саме можна сказати і про різний порядок формування виборчих округів на президентських та парламентських виборах, не дивлячись на те, що обидва є загальнодержавними.

Тому, можна зробити висновок, що питання вдосконалення виборчого законодавства України, в тому чис-

лі, в напрямку уніфікації виборчих процедур не є політичним, це питання нормальної організації виборів. Це може бути досягнуто шляхом його систематизації, що може здійснюватися у формі консолідації та кодифікації.

Консолідація є найлегшим і найпростішим шляхом. Вона передбачає узгодження в одному акті норм з тих чи інших питань. Яскравим прикладом є Федеральний закон «Про основні гарантії виборчих прав та прав на референдум громадян Російської Федерації». В Україні також ведеться певна робота в цьому напрямку — це і вже прийнятий Закон «Про Державний реєстр виборців» і прийняті в першому читанні законопроекти «Про організацію виборів і референдумів в Україні» та «Про попередню підготовку членів виборчих комісій». Варто також згадати і про об'єднання в 2004 р. місцевих виборів. Консолідація в цілому здатна забезпечити уніфікацію виборчих процедур з окремих питань, однак, на думку автора може розглядатися лише як проміжний етап вдосконалення виборчого законодавства. Це впливає як з міжнародних зобов'язань України перед Європейським Союзом та Радою Європи, так і продиктоване об'єктивною необхідністю.

Загалом під кодифікацією розуміється упорядкування законодавчих актів у певній галузі права, спрямоване на усунення юридичних колізій і прогалин, різноманітних суперечностей та неузгодженостей. Кодифікація не може відбутися лише шляхом механічного об'єднання та упорядкування чинного нормативного матеріалу. Без новелізації, «розчистки» застарілих норм процес кодифікації не досягне своєї мети. Тобто, кодифікація є таким собі симбіозом правотворчості і систематизації норм права, тому важко заперечити, що саме кодифікація сприяє удосконаленню як форми, так і змісту правової матерії.

Ще одним завданням, яке може бути вирішене лише прийняттям Виборчого кодексу є повнота та юридична визначеність регулювання та пов'язана з цим зручність у користуванні. Виборчий процес потребує детальної регламентації усіх процесів та процедур. Цим можна знехтувати при існуванні суспільних звичаїв, що напрацьовані позитивною багаторічною виборчою практикою, що підтверджується низьким рівнем кодифікованості виборчого законодавства європейських країн. Однак, поки для України це є далекою перспективою. Більше того, це вже і згадана стаття 92 Конституції і частина 1 статті 19, що вимагає встановлення чітких рамок дозволеності у виборчому процесі для суб'єктів, що не є носіями владних повноважень.

Європейськими експертами рекомендується для забезпечення стабільності виборчого законодавства закріплювати засади виборчої системи у акті, що має більш високий юридичний рівень ніж звичайний закон, або у Конституції. Проте ці рекомендації в умовах національної системи права можуть бути реалізовані лише частково. В Україні відсутня ієрархія законів за юридичною силою, яка існує у деяких зарубіжних країнах (Франція, Італія) і ґрунтується на конституційних положеннях про те, що ці закони мають більш високу юридичну силу ніж звичайні. А тому, звичайно, стабільність виборчого законодавства може бути забезпечена лише політичними факторами. Однак, на думку автора, саме існування єдиного кодифікованого акту може бути запобіжником для ситуативного внесення змін.

Отже, можна зробити висновок, що виборче законодавство України наразі потребує систематизації задля забезпечення реалізації виборчих прав громадян, що

сприятиме утвердженню демократичних процесів в нашій державі. Найбільш ефективним методом систематизації законодавства є його кодифікація. Однак, важливо розуміти, що кодифікація тільки тоді дасть позитивний результат, коли в основу Виборчого кодексу будуть покладені виборчі права громадян і всі питання будуть вирішуватися з позиції захисту цих прав.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, народний депутат України Р.П. Князевич

Широковська Олена Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з виконання покарань, 2 курс, 2 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕМОКРАТИЧНІСТЬ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Демократія як форма політичної організації суспільства існує вже більше двох тисяч років. Проте, що ж розуміють під демократією? Демократія — система правління, різновид політичного режиму, форма народного волевиявлення, участь усіх громадян у справах держави, певна політична культура чи спосіб життя? Це питання і сьогодні в центрі уваги вчених. Загальноприйнятим визначенням демократії є таке: це форма політичної організації суспільства, заснована на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципів рівності і свободи людей, їхній реальній участі в управлінні справами держави і суспільства. За словами А. Лінкольна, демократія — це правління, що йде від народу, здійснюється народом і для народу. Відповідно до Конституції України, зокрема статті 5, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Проте, сьогодні чиновники віддаляються від народу, «виходять» з-під його контролю, рішення приймають в інтересах найбільш впливових груп населення, а відсутність спеціальних знань негативно впливає на якість цих же рішень. В результаті народ перестає довіряти владі, а його політична активність обмежується, як правило, участю у виборах.

Як же тоді Розділ II Конституції України, де зазначається, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Сьогодні вибори стали практично єдиним демократичним шляхом досягнення влади. Вибори були і залишаються суттю демократії. Перший принцип демократії — суверенітет народу — одержує своє втілення, насамперед, у праві брати участь у виборах.

Незважаючи на великий світовий досвід демократичних перетворень, на сьогоднішній день немає єдиного для всіх країн рецепта побудови справді демократичного суспільства. Однак, є слушна думка, що політичне і господарське реформування країни має здійснюватися

з урахуванням конкретних умов і національних особливостей. Щоб ефективно впливати на електорат у ході виборів, необхідно вивчати тонкості виборчого маркетингу. Ці знання використовуються політичними партіями і кандидатами при розробці і проведенні виборчої кампанії, допомагають домогтися успіху. Однак і в «старих», і в «нових» демократіях досить поширені методи, що одержали назву «брудних технологій». Їх мета — маніпулювання свідомістю людей, змусити виборців діяти певним чином, забезпечити обрання визначеного кандидата. Поширення подібних методів підриває довіру населення до виборів, викликає розчарування в можливості демократичним шляхом вплинути на владу.

Право вибору — одне із виявів свободи. Але цією свободою потрібно вміти розпоряджатися. На думку фахівців з виборчих технологій існує більше 50 способів маніпуляцій і фальсифікацій результатів виборів. Серед них: прямий примус виборців голосувати за того чи іншого кандидата, використання службового становища: тиск на підлеглих з метою домогтися голосування за визначену кандидатуру, внесення в списки виборців «мертвих душ», приписування голосів на користь визначеного кандидата, приписування результатів голосування одного кандидата іншому, невнесення у списки виборців змін за період, що пройшов з часу минулих виборів, підкуп виборців у вигляді безкоштовного поширення товарів, надання послуг, поширення інформації, яка компрометує конкурента, залякування кандидатів-конкурентів, тактика «розтягування голосів», тобто збільшення числа кандидатів з метою відтягнути частину голосів конкурента, «клонування кандидатів», імітація кандидатами замахів. Напевне, цей перелік буде невичерпним, адже це дозволяє кандидатам, яких обирають, хоча б частково бути впевненими у своїй майбутній перемозі.

Якщо діяльність уряду вкрита таємницею, не може бути й мови про свідому участь громадян у тих процесах, що відбуваються в країні, тим більше про контроль над владою... Політика Української держави повинна бути зрозумілою і відкритою для населення. Здійснювати контроль потрібно на підставі Конституції і законів України. Рівень демократичного розвитку будь-якої держави в цілому визнається тим, як дотримуються, забезпечуються і захищаються права та свободи людини і громадянина. Права не можуть надаватися вибірково, рівність у правах є одним з головних демократичних принципів і має на увазі рівність умов для всіх, незалежно від становища в суспільстві, соціального походження, національності, статі, віку, віросповідання, партійної приналежності.

Демократія — це завжди діалог. На принципах партнерства і діалогу будуються стосунки між народом і владою. Політичний діалог — це найбільш правильний шлях виходу з політичного конфлікту, це уміння не тільки слухати, а й відповідально ставитися до прийняття рішень, визнавати рівні умови участі для суб'єктів діалогу. Отже, результатом договору, при дотриманні демократичних процедур має бути компроміс чи консенсус...

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб

Секція 4

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ ТА ЙОГО ІНСТИТУТІВ

Авдєєв Дмитро Євгенович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 11 група

МІСЦЕ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ

Визначення місця Рахункової палати в системі органів фінансового контролю, на сьогоднішній день, є досить дискусійним питанням.

При створенні Рахункової палати попередній досвід та теорія функціонування вищого органу фінансового контролю відійшли на другий план, натомість в життя було втілено певну пародію на належний образ органу такого рівня.

Однією з проблем в Україні є відсутність нормативно-правового акту, який би визначив єдину систему державного фінансового контролю в державі. Голова Рахункової палати неодноразово зазначав, що Рахункова палата вважає нагальним питання розробки базового закону про систему державного фінансового контролю в державі. Але при розробці цього закону варто пам'ятати, що розробка та ухвалення закону про державний фінансовий контроль без ретельно продуманої його концепції містять потенційну небезпеку перекосу в бік або надмірної жорсткості, або необґрунтованого лібералізму, що може дорого обійтись національній економіці. Система фінансового контролю передбачає визначення таких важливих її складових:

- сукупність всіх органів фінансового контролю;
- взаємовідносини між цими органами та органами державної влади;
- установлення ієрархії контрольних органів з визначенням єдиного органу, який є вищим у системі державного фінансового контролю;
- перелік об'єктів контролю, визначення підконтрольних суб'єктів;
- перелік інструментів (форм, методів, прийомів і т. ін.), які можуть бути використані конкретними суб'єктами контролю;
- права, обов'язки, відповідальність суб'єктів контролю та підконтрольних суб'єктів.

Відомо, що будь-яка ієрархічна будова та функціонування системи обумовлює наявність декількох рівнів управління. Ефективність управління залежить від узгодженої діяльності всіх складових системи та, в пергу чер-

гу, від вищої ланки управління, оскільки від цього буде залежати функціонування всіх інших елементів системи.

Таким чином, досить важливо юридично чітко закріпити повноваження незалежного вищого органу фінансового контролю, який повинен здійснювати як контрольні функції, так і функції по забезпеченню координації та взаємодії з іншими контрольними органами. Виконавча влада та її контролюючі органи велику увагу приділяють перевірці своєчасності та повноти виконання нормативних та розпорядчих документів уряду. Цей контроль, в більшості випадків спрямований на вирішення конкретних питань поточної господарської діяльності. Суспільство та парламент більше цікавить ефективність та законність роботи органів виконавчої влади. Завдання та мета фінансового контролю, що здійснюється контрольними органами виконавчої влади та Рахункової палати істотно різняться. Міжнародні стандарти аудиту чітко регламентують межі відносин, які можуть виникати між зовнішнім органом державного контролю — Рахунковою палатою, та внутрішніми органами — органами контролю виконавчої влади. Відповідно до цих стандартів, відносини базуються на принципі незалежності контрольної діяльності ВОФК від будь-яких інших органів держави з можливістю роз'яснювальної, консультативної, координуючої, методологічної роботи стосовно до інших державних органів фінансового контролю. Функціонування Рахункової палати як незалежного органу контролю дає можливість фактично виявляти та надавати суспільству та органам державної влади далеко не втішні результати своїх перевірок. Кожний контрольний захід, що здійснюється Рахунковою палатою, свідчить про те, що з року в рік в державі фактично не зменшується розкрадання державних коштів в особливо великих розмірах. Структура таких порушень носить постійний систематичний характер. Голова Рахункової палати вважає, що кожна третя бюджетна гривня використовується або з порушенням діючого законодавства або неефективно. Він підкреслює, що неефективно — це коли бюджетні кошти спрямовуються не туди, куди необхідно, а куди комусь необхідно. За підрахунками фахівців Рахункової палати це близько 30 мільярдів гривень.

На сучасному етапі в Україні функціонує конгломерат розрізнених цілей фінансового контролю, які досить слабо узгоджені між собою. За суттю, державний фінансовий контроль в Україні складає собою простий набір міністерств, відомств, організацій, що виконують неузгоджені, розрізнені та неупорядковані контрольні функції. Їх функції, статус та сферу контрольної діяльності визначають різні закони, укази Президента та інші

нормативно-правові акти, які не тільки не забезпечують системності державного фінансового контролю, але й навпаки, встановлюють неефективне дублювання та паралелізм в його здійсненні. Можна зазначити, що в українських реаліях склалися серйозні протиріччя між державною політикою фінансового контролю та реальними умовами його здійснення.

Таким чином, для вирішення проблеми ефективного управління фінансовими ресурсами держави, забезпечення координації діяльності контрольних органів необхідно:

- сформуувати методологічну базу розподілу повноважень між органами фінансового контролю та їх взаємодії;
- здійснити законодавче закріплення розподілу повноважень між органами внутрішнього фінансового контролю, що здійснюється урядовими контрольними органами, та зовнішнього контролю, здійснюваного Рахунковою палатою.

Ці два види контролю покликані у своїй цілісності та єдності створити систему, що функціонує за встановленими правилами, принципами, процедурами здійснення заходів аудиту державних фінансів. Тому сьогодні слід зробити правильний вибір стосовно концепції та напрямку реформування системи органів державного фінансового контролю, а також визначення місця Рахункової палати в цій системі.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Барабаш Тетяна Юріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 3 група

ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У контексті тези, визначеної в ст. 3 Конституції України (далі — КУ): «Людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», — проблема забезпечення прав людини в Україні є доволі актуальною. За останній рік за спостереженнями міжнародної спільноти в Україні особливі труднощі виникли щодо реалізації демократичних прав і свобод її громадянами у таких сферах, як свобода зібрань та свобода засобів масової інформації. Привертають увагу також випадки порушення права людини на життя і безпеку з боку, зокрема, правоохоронних органів. Це дає підставу констатувати, що ситуація з правами людини в Україні вкрай серйозна. У зв'язку з цим проблема гарантування цих прав і свобод набуває особливого значення.

Інституційно, одним із механізмів забезпечення реалізації прав людини в Україні є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України (далі — ВРУ) з прав людини. Згідно зі ст. 101 КУ: «Парламентський контроль за додер-

жанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений ВРУ з прав людини». У своїй діяльності останній керується не лише положеннями КУ, а й ЗУ «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини», «Про Конституційний Суд України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про біженців», «Про правовий режим надзвичайного стану» та ін., а також низкою положень кодексів (Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс, Цивільно-процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення).

На законодавчому рівні серед пріоритетних цілей діяльності Уповноваженого слід назвати захист, додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а також запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню. Важливими гарантіями діяльності самого Уповноваженого є незалежність від інших державних органів та посадових осіб і неприпинення та заборона обмеження його повноважень у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях.

Свою діяльність з гарантування прав і свобод людини Уповноважений здійснює двома шляхами. Перший полягає у використанні ним у своїй роботі наданих йому прав і обов'язків, таких, як право невідкладного прийому керівниками органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами; право бути присутнім на засіданні ВРУ, Конституційного Суду України, Кабінет Міністрів України та інших колегіальних органів; вимагати від посадових і службових осіб органів публічної влади сприяння у проведенні перевірок діяльності підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій; направляти у відповідні органи акти реагування в разі виявлення порушень прав людини; мати доступ до конфіденційної інформації; відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи відбування покарання і примусового лікування і перевиховання. Відмова посадової чи службової особи співпрацювати з Уповноваженим, приховування або надання неправдивих даних, втручання у його діяльність та інші форми незаконного впливу тягнуть відповідальність згідно з чинними законодавством. Другий шлях виконання своїх повноважень із захисту прав та свобод людини уповноважений здійснює за допомогою конституційного подання і подання, що є актами реагування на порушення прав і свобод людини органами публічної влади. Відомості про останнє Уповноважений отримує з трьох джерел: за зверненнями громадян України, іноземців та осіб без громадянства; за зверненнями народних депутатів України; за власною ініціативою.

З метою підвищення ефективності діяльності даної інституції пропонуються наступні кроки реформування: надання обов'язковості щорічним парламентським доповідям Уповноваженого з їх одночасним розміщенням на офіційному сайті органу; розробка на законодавчому рівні детальної процедури поновлення порушених прав і свобод; передбачення можливості оскарження подань Уповноваженого у Вищому адміністративному суді, чому

має передувати обов'язковості розгляду таких подань посадовими чи службовими особами органів публічної влади; децентралізація шляхом введення інституту регіональних омбудсменів; часткове обмеження практики перенаправлення скарг громадян до інших органів влади після відкриття провадження шляхом визнання за Уповноваженим обов'язку розглядати певні категорії порушень (надання йому юрисдикційних повноважень); надання Уповноваженому права законодавчої ініціативи з поступовим перетворенням даної інституції в самостійний орган з розгалуженою системою спеціалізованих та регіональних омбудсменів; забезпечення правової поінформованості населення; щотижневе оперативне оновлення веб-сайту Уповноваженого; відкрита інформаційна політика; регулярні контакти із засобами масової інформації та недержавними правозахисними організаціями.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Ващенко Анастасія Валеріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДВОПАЛАТНОГО ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

Парламентаризм як інститут держави є ефективним інструментом представництва інтересів народу, гарантом вирішення соціальних суперечностей. Парламенти об'єктивно відіграють роль стабілізуючого чинника державного розвитку. У демократичних країнах парламентська діяльність надає оптимальну можливість представникам усіх суспільно-політичних течій досягати своїх цілей легальним, конституційним шляхом.

Питання структурної організації парламенту є центральною проблемою парламентаризму. Від її вирішення залежить ефективність діяльності цього органу державної влади, його професійність, характер представництва в ньому, законодавчий процес тощо.

В Україні питання бікамералізму періодично постає з часу здобуття державної незалежності. Так, всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року, під час якого більшість громадян України висловились за створення другої палати у Верховній Раді України, підняв дану проблему на новий рівень обговорення в політичних та наукових колах. Дискусія з приводу доцільності запровадження бікамералізму для України триває, але до сьогодні дане питання залишається відкритим і не вирішеним.

Деякі вчені зауважують на існуванні зв'язку між формою держави та формою організації парламенту. Зокрема, вважається, що бікамералізм є обов'язковим атрибутом федеративної держави, для поєднання в єдиному загальнодержавному представницькому законодавчому органі інтересів окремих суб'єктів федерації з інтересами всього суспільства, народу як суверена. Однак, сві-

товий досвід парламентаризму знає багато прикладів існування двопалатних парламентів в унітарних державах, таких як: Велика Британія, Франція, Італія, Норвегія, Польща тощо. Досвід цих країн є найбільш актуальним для України на даному етапі.

Для вирішення питання впровадження двопалатного парламенту в Україні необхідно проаналізувати всі позитивні і негативні наслідки такого кроку.

До позитивних наслідків запровадження бікамералізму слід віднести: по-перше, представляючи інтереси не тільки всього народу, а і окремих територій, двопалатний парламент дозволяє більш якісно врахувати потенціал різних регіонів держави. По-друге, якість законів, прийнятих внаслідок розгляду їх двома палатами має бути більш високою, а самі закони більш виваженими і обдуманими (розгляд законів двома палатами дозволяє запобігти поспішності прийнятих рішень). По-третє, наявність другої палати дозволяє запобігти прийняттю поспішних рішень у відносинах з виконавчою владою та Президентом.

Однак, з іншої сторони таке регіональне представництво може приносити не тільки користь, але і призвести до розвитку і укоріненню сепаратистських настроїв серед регіонів. Тим більше, що на території сучасної України вже були спроби спровокувати відокремлення певних територій від України. Таким чином, регіональне представництво може нести потенційну загрозу унітарності української держави.

Підвищення якості законів і процедури їх легітимзації не обов'язково має бути пов'язана з запровадженням двопалатного парламенту. Цього можна досягнути шляхом підвищення законодавчої техніки при опрацюванні проектів законів, залучення провідних спеціалістів з різних галузей до написання законів та підвищення контролю за додержанням процедури прийняття законів за допомогою інших гілок влади, наприклад такою інстанцією, як Конституційний суд України.

Важливим аргументом на користь запровадження верхньої палати є її «деполітизованість» і можливість конструктивно співпрацювати з урядом і Президентом виступаючи незалежним посередником між парламентом та іншими органами влади. Але, як показує світовий досвід, відповідна палата з часом попадає під залежність до президента чи уряду (Російська Федерація). Потрібно вказати і на можливу неоперативність, затягування проведення важливих реформ, прийняття негайно потрібних законів при розгляді двома палатами, особливо це є актуальним в умовах становлення і розвитку державності в Україні, коли немає часу для зволікання.

Враховуючи політичні перипетії останніх років (політична роздільність парламенту), в умовах двопалатності за відсутності політичної волі (що властива нашим законодавцям) може призвести до зупинки всього законодавчого процесу, або ж в іншому випадку (сучасний стан) надмірний вплив президента на парламент (особливо через контрольовану верхню палату, що мала б представляти інтереси територій) може мати наслідком оперативне впровадження нагальних реформ (за наявності відповідної волі президента) або сприяти авторитаризації влади (що, на жаль, частіше має місце, зокрема, в країнах Латинської Америки).

Втім не слід забувати, що якість двопалатного парламенту багато в чому залежить від вибору відповідної виборчої системи. Найбільш оптимальним варіантом в сучасних українських умовах вбачається запровадження пропорційної виборчої системи для нижньої палати (із можливим зменшенням загороджувального бар'єру) та мажоритарної виборчої системи (двоступенева відносна більшість) для верхньої палати.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Шипілов.

Гирейко Алексей Викторович,

Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
4 курс, 4 группа

ПАРЛАМЕНТСКИЙ КОНТРОЛЬ ПАЛАТ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: СОСТОЯНИЕ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Парламент — Национальное собрание Республики Беларусь является представительным и законодательным органом Республики Беларусь (ч. 1 ст. 90). Парламент состоит из двух палат — Палаты представителей и Совета Республики. Главными функциями Парламента являются: представительная, законодательная, учредительная, а также функция парламентского контроля.

Парламентский контроль следует рассматривать в качестве правовой формы деятельности, которая выражается в осуществлении проверок в деятельности государственных органов, а также должностных лиц, которые образуются или избираются Парламентом. С организационной точки зрения выделяется парламентский контроль, который осуществляется самим парламентом, палатами парламента, комиссиями (парламента) или его палат, специализированными органами, созданными парламентами, депутатами (парламентариями) и уполномоченными должностными лицами.

Существует точка зрения, что белорусский Парламент не обладает контрольными полномочиями. Дескать, контрольная функция Парламента «перечеркнута». Так ли это? Следует помнить, что характер контрольных полномочий Парламента определяется не наличием слов и словосочетаний как «контроль», «контролирует», «осуществляет контроль», и т. д., а существом полномочия, если оно свидетельствует о наличии контрольных возможностей у соответствующей палаты.

Анализ Конституции Республики Беларусь позволяет выделить широкий круг контрольных полномочий Парламента. Контрольная функция Парламента обозначена в Конституции лишь косвенно, с указанием на то, что «Правительство в своей деятельности подотчетно Президенту Республики Беларусь и ответственно перед Парламентом Республики Беларусь» (ч. 2 ст. 106 Конституции). Парламент осуществляет контрольную функцию, которая реализуется посредством различных форм:

дача согласия Палатой представителей Президенту на назначение Премьер-министра (п. 4 ст. 97), заслушивание Палатой представителей доклада Премьер-министра Республики Беларусь о программе деятельности Правительства Республики Беларусь и одобрение или отклонение программы, а в случае повторного отклонения Палатой представителей программы означает выражение вотума недоверия Правительству (п. 5 ст. 97); утверждение республиканского бюджета и отчета о его исполнении (п. 2 ст. 97); рассмотрение палатами Парламента временных декретов (ч. 3 ст. 101); импичмент (смещение Президента с должности (п. 9 ст. 97)); вопросы депутатов Палаты представителей и членов Совета Республики и ответов Правительства (ч. 2 ст. 103); запросы депутатов Палаты представителей и членов Совета Республики (ч. 3 ст. 103); Соответствующими контрольными полномочиями обладает и Совет Республики как палата территориального представительства. Это рассмотрение Советом Республики вопросов о даче согласия на назначение Президентом Республики Беларусь должностных лиц (п. 2 ст. 98); отмена решений местных Советов депутатов, не соответствующие законодательству (п. 5 ст. 98); принятие решения о роспуске местного Совета депутатов в случае систематического или грубого нарушения им требований законодательства и в иных случаях, предусмотренных законом (п. 6 ст. 98); особое значение в контрольной функции Парламента имеют парламентские слушания; деятельность комиссий палат Национального Собрания (ч. 3 ст. 96), и др.

Парламентский контроль — это неотъемлемая часть парламентаризма и системы сдержек и противовесов, так как парламентаризм предполагает контроль за исполнительной властью, и этот контроль обязательно должен быть эффективным. Между тем, существующее законодательство, прежде всего Закон Республики Беларусь от 8 июля 2008 г. № 370-З «О Национальном собрании Республики Беларусь», вполне обоснованно критикуемый как содержащий воспроизведение конституционных норм и норм регламентов палат, что ведет, на наш взгляд, к необоснованному и немотивированному дублированию нормативных установлений, к неправомерному разделению регламентных норм без видимого логического основания на два вида — закрепляемых в законе и устанавливаемых в регламенте палаты. Понятия «парламентское расследование» в Конституции Республики Беларусь не содержится, однако подобные установления не содержатся и в Конституции России, что не помешало Президенту России проявить конструктивную инициативу.

В связи с этим, в будущем также следовало бы принять Закон «О парламентском расследовании» и в Республике Беларусь. Следует обдумать и другие тонкие детали, связанные с контрольной функцией Парламента, например о подготовке проекта закона «О парламентском контроле в Республики Беларусь» в котором бы отражался в целевом плане порядок формирования комиссий парламентского контроля, их деятельности и не дублировал соответствующие положения регламентов палат. Ведь известно, регламент палаты Парламента — это особый правовой акт внутреннего пользования. Он детализирует процедуру работы палаты, ее структур и не может содержать норм, наделяющих кого-либо правами и обязанностями за пределами палаты. Это возможно

тільки путем прийняття закону. Також, при підготовці законопроекта о парламентському контролі слід учувати, естественно, предмет регулювання і ступінь урегульованості питання в білоруському законодавстві, а законопроект повинен будуватися на іншій ключовій позиції: парламентський контроль — постійна функція палат парламенту, направлена на аналіз того, як організовано застосування.

В заключення слід відзначити, що без парламентського контролю неможливо будівництво демократичного і правового державства.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Т.С. Масловская.

Головко Богдан Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 4 група

КОЛІЗІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Прийняття Президентом України 9 грудня 2010 року Указу № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» визначило основні напрямки масової адміністративної реформи, початок якої з прихильністю був зустрінтий багатьма вченими юристами. Проте, незважаючи на значне загальне позитивне сприйняття як теоретиками, так і практиками, цей документ зумів поставити перед конституціоналістами досить важливе запитання щодо співвідношення повноважень Президента України та Верховної Ради України, зокрема, у сфері регулювання діяльності центральних органів виконавчої влади так і загалом при реалізації своєї компетенції у публічно-владній площині. Саме розгляду вищенаведеної проблеми і буде присвячено дану працю.

Загальноновизнаним є нібито беззаперечне правило, відоме ще з загальної теорії держави та права, що закони є нормативно-правовими актами вищої юридичної сили, і всі інші нормативно-правові акти (у тому числі і укази Президента) не можуть суперечити їм. Відтак і питання про пріоритетність застосування закону чи указу, що регулює одну й ту саму сферу суспільних відносин нібито не має поставати: якщо законом щось визначено, жодний інший акт, окрім іншого закону не може змінити це визначення.

Проте, таке твердження викликає сумнів, якщо вдасться до співставлення повноважень Верховної Ради України та Президента України, зафіксованих у Конституції України. Зокрема, п. 12 ст. 92 Конституції зазначає, що «виключно законами визначаються організація та діяльність органів виконавчої влади», у той же час, згідно з п. 15 ст. 106 Основного Закону саме «Президент України утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-

міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади».

Зі співставлення даних тверджень випливає, що Верховна Рада своїми законами може визначити лише загальні засади побудови системи центральних органів виконавчої влади (що підтверджується положеннями ч. 2 ст. 120 Конституції: «організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України»), у той час, як Президент уповноважений утворювати конкретні центральні органи виконавчої влади, керуючись у тому числі положеннями прийнятого Верховною Радою закону.

Та виникає запитання: як бути, коли Президентом реорганізовано певний орган виконавчої влади, діяльність якого попередньо вже була врегульована законом? Саме така ситуація склалася після прийняття згаданого вище Указу Президента № 1085/2010. Цим указом Головне контрольно-ревізійне управління України було перейменовано в Державну фінансову інспекцію України, але при цьому залишився діяти Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII, у якому детально вписано порядок діяльності цієї інституції.

Хто в даному випадку допустив порушення? Верховна Рада, яка неконституційно встановила існування центрального органу виконавчої влади чи Президент України, який своїм указом посягнув на зміну положень акту вищої юридичної сили?

Відомо, що до Конституційного Суду України надійшло відповідне подання від народних депутатів з вимогою про визнання Указу Президента неконституційним саме на підставі того, що він порушує дію закону. Але єдиний орган конституційного правосуддя поки ще не виклав свою офіційну думку з цього приводу. З огляду на це, на наш погляд, не буде зайвим викласти власне бачення ситуації.

У даному випадку має місце колізія повноважень українського парламенту та Президента. Однак, з огляду на те, що в Конституції ніде не вказано про пряму можливість утворення Верховною Радою центральних органів виконавчої влади, можна однозначно сказати, що таким повноваженням наділений виключно Президент України. Відтак, робимо висновок, що тут все ж має місце протиріччя нормативно-правових актів, але заключається воно не в протиставленні закону «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» Указу Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», а про протиставлення цього ж закону положенням п. 15 статті 106 Конституції.

Відтак, на нашу думку, дана колізія має вирішуватися на користь глави держави, і його дії, зокрема, при перейменуванні цього та іншого органів (наприклад — Державної податкової адміністрації в Державну податкову службу) повинні визнаватися конституційними, хоча формально вони і входять в суперечність з законами України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб.

Григорук Тетяна Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 3 група

ЩОДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Ми поводимо себе так, немов нам нічого в житті не потрібно, крім пов'язок на стегнах. Ми живемо в безвладді, і це сам по собі дивовижний факт. Погано працює законодавча та судова влада. А влада, яка все-таки є, не виконує притаманних їй функцій, вважаючи за краще займатися своїми проблемами.

Відповідно до Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. Український парламент є однопалатним. Конституційний склад Верховної Ради України — 450 народних депутатів. Народний депутат України — це представник Українського народу, уповноважений ним виражати і захищати інтереси суспільства, здійснювати повноваження, пов'язані з реалізацією парламентом законодавчої, установчої та контрольної функції.

У всі часи влада обходилася недешево. Втім, хоча в це і складно повірити, але колись давно на її утримання брали всього лише десяту частину доходів населення. Правда ці часи тривали порівняно недовго — в силу своєї жадібності і ненажерливості, можновладці ставали все більш і більш «дорогими».

Згідно з «Кошторисом Верховної Ради України на 2011 рік», у цьому році загальний фонд бюджету Верховної Ради складе 850 мільйонів гривень, що на 40 мільйонів більше, ніж попереднього року, і на 150 мільйонів більше, ніж позаминулого. Найсуттєвіше збільшення для Народного депутата відбулося за статтею «будівництво (придбання) житла» — в п'ять разів. Якщо 2010 року на це було виділено 4 мільйони 200 тисяч гривень, то в 2011 планують виділити 20 мільйонів. У 2011 році на відрядження депутатів за кордон планують збільшити витрати на 2,5 мільйони — з 7 до 9,5 мільйонів. Хоча ще два роки тому за цією статтею витрачали 5 мільйонів. Автобаза Верховної Ради забере з бюджету в 2011 році 34,9 мільйонів, що на 1,5 мільйони більше, ніж минулого року, і на 11 мільйонів більше, ніж позаминулого.

Окрім самого кошторису, депутати голосують також за додаток до нього, про який взагалі мало хто знає, що називається «Норми витрат на одного народного депутата України на 2011 рік». Зарплата депутата вираховується з посадового окладу 6 тисяч 109 гривень за спец формулою. Мінімальна зарплата для пересічного депутата становить 17 425 гривень. Таких депутатів у парламенті 191 особа. На оздоровлення в літку депутату передбачено дві місячних зарплати без податків. Оскільки жодної роботи вони не роблять, то гроші за цей час ідуть їм не як зарплата, а так звана «матеріальна допомога», яка зазвичай становить близько 35 тисяч. Окрім зарплати, депутат має 216 000 гривень на рік на утримання штату своїх помічників. Найцікавіше — депутату також забезпечується, так зване «відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень». Ця сума становить 209 100 гривень на рік. Це друга зарплата депута-

та, яку він може використовувати як заманеться, оскільки контролю над цими грошима немає. Ну і, звісно, щоб енергійно тиснути на кнопки за командою, депутат має добре відпочити влітку. За путівку до санаторію, що підвідомчий Верховній раді, депутату компенсують 5 000 гривень, тобто майже всю її вартість. Якщо він вибере не підвідомчий, то віддадуть 4 000 гривень — теж непогано. Тепер просумуємо наведені цифри. З урахуванням усіх пільг, мінімальної зарплати, матеріальної допомоги, утримання одного депутата з його видатками обходиться бюджету в 700 000 гривень на рік.

Українські депутати давно стали «золотими» для українців. Виявляється, що всього одна хвилина парламентського часу коштує 20 тисяч гривень — про це заявив народний депутат від фракції «БЮТ» Сергій Сас. «Парламентський час надзвичайно дорогий, одна хвилина парламентського часу в грошовому вираженні коштує більше 20 тисяч гривень. Так що підрахуйте, скільки втрачає суспільство, коли не приймаються ті чи інші нормативні акти», — зазначив парламентарій.

Таким чином, дійсно легко підрахувати — у скільки обходиться 1 година роботи Ради — виходить цифра в 1,2 млн. грн. Йдемо далі і отримуюмо вартість 1 дня: нехай це будуть класичні 8 годин роботи + 1 година обіду. Разом — 9,6 млн. + 1,2 млн. = 10,8 млн. грн. — І це плата українських платників податків всього лише за один день роботи 450 осіб!

А тепер згадайте — скільки коштують продукти харчування, бензин, послуги ЖКГ. Далі — згадайте про те, що Україна посідає «почесне» місце серед африканських країн третього світу за рівнем життя населення, одне з останніх місць у світі за складністю податкового законодавства і простоті відкриття власної справи. Одне з останніх місць в Європі за свободою слова, а також одне з перших місць по хабарництву в системі державної служби. Іншими словами, ефективність роботи ВРУ, яка щорічно обходиться в мільярди гривень, і є ціна, яку платить український народ за ілюзію демократії.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Гуденко Дар'я Євгенівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарчо-правовий факультет,

2 курс, 2 група

ДВОПАЛАТНИЙ ПАРЛАМЕНТ В УКРАЇНІ

Конституцією України закріплено статус Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні. Структурно вона являє собою однопалатний парламент, що здійснює свої повноваження спільною діяльністю 450 народних обранців.

Проте, сьогодні у зв'язку з необхідністю реформування парламенту задля покращення виконання ним своїх функцій, виведення роботи на якісно новий рівень

існує певна дискусія щодо необхідності формування дво-палатного парламенту в Україні.

Перш за все, при вирішенні цього питання, вважаємо за необхідне звернутися до досвіду інших країн. Інститут бікамералізму виник з метою реалізації двох функцій: стратегічної спрямованості та контрольної збалансованості. Найбільшого поширення цей інститут набув у федеративних державах, де існує гостра необхідність поєднання загальнодержавних інтересів та інтересів суб'єктів федерації. Багато вчених вважає, що введення дво-палатного парламенту в невеликих, етнічно цілих країнах є недоцільним і створить більше перешкод у діяльності законодавчого органу, ніж матиме переваг. Проте, інша група стверджує, що можна виділити й позитивні моменти такого нововведення. Так, прихильники цієї теорії вважають, що введення такої структури парламенту зможе забезпечити поєднання регіональних інтересів з загальнодержавною стратегією розвитку, дію механізму стримувань і противаг та створити надійно працюючу систему виконання функцій парламенту.

В Україні спроби створення дво-палатного парламенту мали місце ще за часів президентства Леоніда Кравчука, коли було розроблено 7 проектів конституції, що передбачали введення дво-палатного парламенту. 16 квітня 2000 року був проведений всеукраїнський референдум, на якому близько 82% населення висловились за необхідність формування дво-палатного парламенту.

На нашу думку, незважаючи на наявність певних недоліків, таких як: відсутність історичної традиції інституту бікамералізму в Україні, ускладнення процедури прийняття рішень парламентом та збільшення часу, необхідного на розгляд проектів законодавчих актів чи можливого штучного протистояння між палатами та збільшення витрат на утримання законодавчого корпусу — дво-палатний парламент все ж таки має право на існування в Україні. Адже, не можна не враховувати велику кількість переваг потенційного введення цієї новели. Серед яких: підвищення рівня продуктивності діяльності палат з врахуванням скорочення осіб, що беруть участь в обговоренні та прийнятті рішень, забезпечення публічності, прозорості та аргументованості прийняття рішень завдяки введенню декількох етапів, створення умов для більш повного і детального опрацювання текстів законопроектів, збалансування протилежних сил через взаємоконтроль палат. Таким чином, ми зможемо реалізувати врахування інтересів широких груп, представлених за територіальною ознакою, що без сумніву є надзвичайно важливим, адже хто знає потреби і проблеми на місці краще, ніж власне представники конкретної території.

Проте, на нашу думку, реформи щодо введення дво-палатної системи не повинні впливати на кількість депутатів. В обох палатах в цілому вона має зберегтись в межах 450 депутатів. А регулярна ротація позитивно вплине на загальну ситуацію в Українському парламенті, допоможе зберегти актуальність поглядів народних обранців, їх зв'язок з виборцями. Вибори до законодавчого корпусу мають проводитись за змішаною системою. Верхню палату, вважаємо за доцільне обирати за мажоритарною системою, нижню — за змішаною так, як це дозволить забезпечити тісний зв'язок з виборцями, врахування інтересів територіальних округів, та гарантува-

тиме зацікавленість депутатів у підтримці з боку населення, а не партійної верхівки чи спонсорів.

Кількість депутатських мандатів для верхньої палати має визначатись не за кількістю населення відповідного регіону, а бути стабільно-однаковою для всіх адміністративно-територіальних одиниць. Адже така рівномірність дозволить вберегти Україну від штучного поділу на Захід та Схід і гарантуватиме рівний захист регіонів, незалежно від кількості їх населення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дохова.

Дедкова Анна Леонідівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет,

2 курс, 2 група

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогоднішні розмах бюрократизації, недосконала управлінська система, незадовільний стан законності та інші причини свідчать, що правоохоронні органи та правозахисні організації не завжди спроможні вирішити проблему забезпечення прав людини. Повинен ефективно діяти вагомий конституційно-правовий орган, головним завданням якого є охорона прав людини. Видається, що таким органом є інститут омбудсмена, який в Україні має назву Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Без перебільшення можна сказати, що інституція омбудсмена є не лише бажаним, а й необхідним елементом національної системи захисту прав людини, ключовою ланкою в процесі перетворень у країнах, що стали на шлях демократії та верховенства права.

Чинним законодавством нашої держави передбачено, що Уповноважений Верховною Радою України з прав людини здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб.

До Уповноваженого Верховної Ради мають право звертатись громадяни України, особи без громадянства. При зверненні до омбудсмена не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Важливо також відмітити, що особа, позбавлена волі, може звернутись із письмовим зверненням до Уповноваженого або його представників. У цьому разі до неї не застосовуються обмеження щодо листування і звернення такої особи упродовж двадцяти чотирьох годин надсилаються Уповноваженому.

Як свідчить статистика, щоденно до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини звертається 50–70 осіб з особистих питань, а за рік він отримує близько 15.000 звернень. Звичайно, більшість з них залишаються не розглянутими омбудсменом, оскільки фізично не можливо переробити такий потік скарг.

Було б доцільно законодавчо закріпити фільтри надходження скарг Уповноваженому з прав людини. На наш погляд, слід підтримати науковців, які пропонують, поряд з «парламентським фільтром» застосувати «президентський фільтр», коли заяви-скарги подавались би Уповноваженому через Президента України, а також «громадський фільтр», коли такі звернення надходили б через громадські правозахисні організації, та від представників Уповноваженого з прав людини на місцях. Це б захистило Уповноваженого з прав людини від потоку скарг, що надходитимуть не за підвідомчістю, і разом з тим, надало б можливість зосередитися на найважливіших питаннях забезпечення прав людини.

Водночас Уповноважений з прав людини міг би стати тим органом, який тісно співпрацює не тільки з законодавчою владою, але й з громадськими правозахисними організаціями (що є обов'язковим) і з Президентом України, якщо людина внаслідок правової неосвіченості, скоріше пише скарги на ім'я Президента України, аніж звертається до суду чи до інших правоохоронних органів за захистом своїх прав. Президент у таких випадках має передавати такі скарги на розгляд Уповноваженому з прав людини. На жаль, законодавцем ця пропозиція не врахована, оскільки в законі «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини» закріплено, що Уповноважений здійснює свою діяльність на підставі звернення народних депутатів України.

Що ж до правозахисної діяльності Уповноваженого за власною ініціативою, то методи інспектування державних органів і установ, тобто здійснення так званого загального нагляду, нагляду за власною ініціативою не набули значного поширення в практичній діяльності омбудсменів.

Сьогодні питання захисту прав громадян такі актуальні, що громадськість все частіше підіймає питання про доцільність впровадження інститутів місцевих омбудсменів з метою поліпшення здійснення суспільного контролю за дотриманням прав і свобод людини, діяльності посадових осіб і органів публічної адміністрації на місцевому рівні. Наприклад, в Америці і Канаді пішли в цьому питанні далі, заснувавши не лише класичних омбудсменів, але і створивши квазіомбудсменівські служби: виконавчих омбудсменів, що підпорядкованих і призначаються виконавськими органами влади, місцевих омбудсменів міст, населених пунктів, омбудсменів лікарень, шкіл і університетів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Кабанов Олексій Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 5 група

ПАРЛАМЕНТСКА БІЛЬШІСТЬ ТА ЇЇ УЧАСТЬ У ФОРМУВАННІ УРЯДУ

Політична актуальність даної теми зумовлена тим, що у формуванні уряду вирішальну роль відіграють політичні сили, які діють в рамках Конституції України та законів Ук-

раїни. Юридична актуальність — закріплення діяльності інституту парламентської більшості у Конституції України, Законах України «Про Регламент Верховної Ради України», Закон «Про Кабінет Міністрів України». Наукова розробленість теми представлена такими науковцями: І.І. Дахова, А.А. Коваленко, Р.С. Мартинюк, Н.Р. Нижник, С.В. Пронкин, О.Е. Петруніна, О.В. Іванілов, Н. Желих, Н.А. Жук, Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко, Ю. Древаль, Д. Дж. Бірс та інші. Вони розкрили різноманітні аспекти щодо діяльності інституту парламентської більшості, процесу формування уряду в Україні, але не до кінця була розкрита тема участі парламентської більшості у формуванні уряду та проблеми її законодавчого регулювання.

Слід відзначити, що інститут парламентської більшості є невід'ємним атрибутом внутрішньоорганізаційного структурування в органах народного представництва і вагомим надбанням сучасного демократичного представництва. При вивченні даної теми важливе значення має класична модель участі парламентської більшості у процесі формування уряду. Зазвичай, у парламентських чи змішаних системах право формування уряду мають декілька партій, які сформували коаліцію або є більшістю в парламенті. Така практика застосовувалась в Україні під час дії реформи 2004 року, яка включала такі складові етапи процесу створення уряду: прийняття рішення про утворення коаліції; затвердження політичної програми коаліції; розподіл посад в уряді між партнерами по коаліції; вибір кандидатур на посади міністрів та інших вищих урядовців по квотах партій.

Досвід роботи із інститутом коаліції показав, що недостатня врегульованість рівноваги між коаліцією та опозицією(меншістю) у законодавстві часто негативно відображається на діяльності парламенту, уряду та на країні в цілому(зокрема це постійна зміна складу уряду, яка відбувалась під час дії реформи). Після скасування реформи замість інституту коаліції функціонує інститут парламентської більшості, який відповідно до ст. 60-1 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» називається міжфракційним депутатським об'єднанням. Відповідно до ст. 8, 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Президент призначає Прем'єр-міністра за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України і в свою чергу міністрів за поданням Прем'єр-міністра. Тут і виявляється проблема, полягає вона в тому, що парламент даючи згоду на призначення Прем'єр-міністра фактично завершує свою участь у цьому процесі. Загострює ситуацію право Верховної Ради висловити вотум недовіри уряду (ст. 87 Конституції України), особливо у тому разі якщо більшість у Верховній Раді є опозиційною уряду, що закріплює на законодавчому рівні підставу та можливість для опозиційної більшості в парламенті ведення так званих «урядових війн».

Вирішення поставленої проблеми потребує внесення змін у ст. 106 п. 10 Конституції України та багатьох законодавчих актах, зокрема необхідно додати ст. 205-1. Надання згоди на призначення Президентом України інших членів Кабінету Міністрів України до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», змінити ст. 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» при цьому враховуючи попередні зміни. Важливим етапом на шляху вдосконалення нашого законодавства щодо участі парламентської більшості у формуванні уряду є використання

досвіду інших держав. Наприклад, у США президент знаходиться в руках однієї партії, а парламент іншої. Президент призначає членів уряду. Участь більшості у цій процедурі полягає у наданні порад у виборі кандидатур та найголовніше згоди на призначення уряду. Таке балансування сил внаслідок зменшує імовірність парламентсько-урядових конфліктів. Доречним був би також досвід Італії, де президент призначає прем'єр-міністра, який в свою чергу подає парламенту кандидатури до складу уряду на отримання довіри абсолютноною більшістю голосів від складу парламенту. В даному випадку вирішальне значення має політична більшість, яка ввійшла до його складу.

Реалізація даних положень у законодавстві, щодо розширення прав парламентської більшості на сучасному етапі, надасть можливість закласти фундамент для організації ефективних відносин між такими органами державної влади як Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент А.В. Зимовець.

Капітоненко Антон Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 20 група

Калач Марина Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
3 курс, 16 група

ІНСТИТУТ НЕСУМІСНОСТІ ДЕПУТАТСЬКОГО МАНДАТУ: ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ

Досить гостро та спірно в конституційному праві виступає питання щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Це положення закріплено в частині 2 статті 78 Конституції України та деталізовано статті 3 частині 1 пункті 4 Закону України «Про статус народного депутата України» від 4 лютого 1994 року. Там міститься пряма заборона займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання депутатських обов'язків час.

Більшість вчених вбачають у вищенаведеній статті певний спосіб протидії прийняттю однобоких заангажованих рішень Верховною Радою України, використання службового становища, статусу виборної особи, публічного політика; вона передбачає створення та введення в дію конкретних заходів забезпечення та захисту даного положення, таких як заборони та обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції та інші заборони передбачені законодавством про державну службу тощо.

На наш погляд, наведена як стаття Конституції України та закону так і дії по їх забезпеченню взагалі недоцільними. В першу чергу це стосується заборони зайняття депутатами саме підприємницькою діяльністю.

Цю думку можна обґрунтувати з декількох сторін. В реальних умовах депутати, що відмовляються від діяльності, яка приносила їм доходи до отримання депутатського мандату фактично продовжують управляти власним бізнесом або бізнесовими структурами, продовжують отримувати прибутки та розподіляти грошові кошти, але роблять це завуальовано, передаючи їх у власність членів сім'ї чи інших близьких осіб. На нашу думку, такі умови створюють враження самообману. Ми намагаємося боротися з явищем встановлення таких заборон та примушуванням осіб, що вже досягли певних успіхів у підприємництві, відмовлятися від власності, ми власне і нашоуємо на необхідність обходити їх. Адже звертаючи увагу саме на людську сутність, можна зробити висновок, що більшість залишить певні доходи лише розраховуючи на більш високі. Це і породжує корупцію. Чи не варто відмінити заборону займатися підприємницькою діяльністю для осіб, що займають посади в органах законодавчої влади?

Також в обґрунтування нашої думки хотілося б провести паралель нинішньої ситуації з умовами, в яких відбувалися буржуазні революції. Зараз в Україні простежується тенденція приходу до влади представників саме великого бізнесу. В середині XIX сторіччя така ж тенденція прослідковувалася в усіх європейських країнах (великі буржуа). Відбувався поступовий перехід від феодального ладу до ринкової економіки. На сучасному етапі перехід до ринкової економіки також відбувається. Змінилася лише вихідна точка — соціалістичний лад. Тобто, на нашу думку, несумісність депутатського мандату з іншими видами діяльності є інститутом, що саме гальмує процес прогресу.

Ще однією причиною недопущення зайняття депутатами будь-якою іншою діяльністю висувають саме можливість лобіювання ними приватних бізнесових інтересів в органах державної влади та публічних структурах. Ми не вважаємо це проблемою, тим більше негативним явищем. По-перше, Україна стоїть на шляху розвитку лобізму, який за своєю суттю і діяльністю зацікавлених осіб, що сприяє ухваленню законодавчими органами рішень, що є найбільш вигідними для певної групи, галузі. Треба врахувати, що наш парламент за своєю чисельністю являється достатньо великим і в ньому знаходяться представники далеко не однорідних секторів економіки. Тому можна дозволити лобізм і в такій видозміні, сприяючи розвитку власного бізнесу, вони посприяють і розвитку економіки в цілому. Це впливає саме з загальнообов'язковості нормативно-правових актів, виданих ВРУ.

Цю ж тезу можна обґрунтувати також з точки зору економічної теорії. Для цього добре підходять два абсолютно протилежних вчень макроекономічних шкіл таких як кейнсіанство і класицизм. Щодо кейнсіанства, то держава має розумно втручатися в економіку країни. Варто звернути увагу, що розумне управління в першу чергу витікає не лише з теоретичних знань посадовців, але й з практики, з відчуття реальних умов на ринку. Що ж стосується положень теорії класиків, то важливою є протилежна думка. Будь-яке втручання держави у вільну конкуренцію є шкідливим. А маючи такі закони, як предмет обговорення, ми саме виштовхуємо певне коло власників з економічного змагання.

Продовжуючи нашу думку, щодо недоцільності положення про несумісність депутатського мандату з іншими видами діяльності хотілося б згадати такий інститут

конституційного права як виборча застава. Конституційний Суд України своїм рішенням від 30 січня 2002 року визначив зміст поняття виборчої застави як одну з умов реєстрації кандидатів для участі у виборах і вирішив спори щодо розуміння її як майнового цензу, пояснивши це тим, що вона за своєю суттю має абсолютно іншу природу і застосовується з метою обмеження чи усунення зловживання громадянином своїм пасивним виборчим правом, передусім за рахунок платників податків.

В контексті саме нашої теми ми вважаємо існування поряд таких інститутів як заборона несумісності і виборчої застави є абсолютно невиннованим, адже ввівши конкретні майнові перепони щодо доступу до депутатської посади нелогічно змушувати особу відмовлятися від того джерела доходів, яке зробило це можливим.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Л.І. Летнянчин.

Клюєва Юлія Вікторівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 17 група

ЩОДО ПРИСУТНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ НА ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАННЯХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Здійснення народними депутатами України своїх обов'язків щодо особистої участі у роботі парламенту є однією з найактуальніших проблем сьогодення. Вона широко обговорюється у суспільстві, зумовлюючи обурення народу, й викликає гострі дискусії серед самих політиків.

Конституцією України визначено, що прийняття законів є однією з основних функцій парламенту, отже, й «роботою» депутатів, що означає, як мінімум, їх обов'язкову присутність на засіданнях Верховної Ради та її органів. Ч. 3 ст. 84 Основного Закону встановлює, що голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто. Якщо участь у парламентській роботі є основним обов'язком депутатів, то парламент є провідним суб'єктом здійснення контролю його виконання.

Задля досягнення цієї мети з початку року у Верховній Раді ведеться облік відвідувань народними депутатами засідань. Пропущені дні враховувалися при нарахуванні парламентаріям зарплати. Її урізали тільки тим депутатам, які не проходили письмову реєстрацію в дні засідань.

Також, починаючи з 6 квітня 2011 року, Апарат Верховної Ради України розпочав щоденне оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради України інформації про результати письмової реєстрації народних депутатів за кожний попередній день.

Наступним кроком у подоланні вищезазначеної проблеми мав стати зареєстрований проект закону «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» щодо особистого голосування народними депутатами на пленарних засіданнях парламенту. Законопроектом передбачалося, що реєстрація та голосування народними

депутатами України повинно здійснюватися виключно за допомогою сенсорної кнопки. Якщо технічної можливості для голосування сенсорною кнопкою немає, голосування за кожне питання, включене до порядку денного, повинно відбуватися шляхом підняття руки. Але депутати відмовилися прийняти постанову про введення в дію модернізованої системи для голосування «Рада-3», що дозволяє фіксувати особисту участь у голосуванні. 254 голосами була прийнята пропозиція Литвина про направлення проекту постанови на доопрацювання.

За кордоном голосування одного депутата за іншого вважається злочином, а для наших законодавців — це норма. Право парламенту самостійно визначати внутрішні організаційні основи передбачає існування механізмів притягнення депутата до відповідальності. В Латвії, наприклад, депутат може бути позбавлений свого статусу рішенням парламенту, якщо він протягом поточної сесії пропустив без вагомій причини понад половину засідань. У Литві суворо ставляться до порушень принципу індивідуального голосування. Після того, як один із депутатів литовського сейму проголосував за свого колегу, Конституційний суд країни рекомендував виключити обох із депутатського корпусу. У Польщі таке голосування також вважається шахрайством і тягне за собою кримінальну відповідальність.

Підсумовуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що система особистого голосування потребує негайної модернізації. Виборці мають право знати, чи ходять на роботу ті, хто отримує зарплату з державного бюджету за рахунок платників податків; хто особисто голосує за себе, а за кого — його картка; хто вважає роботу у парламенті основною для себе, і тих, хто ставиться до Верховної Ради як до факультативу.

Нововведення має дисциплінувати самих депутатів і зробити процес голосування більш прозорим і публічним.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В.І. Кичун.

Козачок Євгенія Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 3 група

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДИТЯЧОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

Права і свободи людини є невід'ємними, природними, священними та мають найвищий ціннісний статус в ієрархії соціальних цінностей. Саме тому будь-яка держава та суспільство, що дійсно бажають бути демократичними, повинні спрямовувати свої зусилля на створення ефективних механізмів захисту цих прав.

В механізмі захисту прав людини важливе місце посідає інститут Уповноваженого з прав людини. В Україні цей інститут регулюється Конституцією України, зокрема ч. 3 ст. 55 та ст. 101, та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Але цих

двох нормативно-правових актів недостатньо для забезпечення всіх прав та свобод людини.

Інститут омбудсмана покликаний захищати індивідуальні інтереси. В наші дні, коли гостро стоїть проблема захисту інтересів громадян, особливо дітей, інвалідів та інших соціально-незахищених категорій населення, було б доцільно запровадити інститут омбудсмана з метою захисту прав саме таких категорій людей. Відомо, що в країнах, де розвинена демократія, широко використовується практика введення інституту спеціалізованого омбудсмана. Світу відомі такі види спеціалізованих омбудсманів: омбудсман по захисту прав споживачів (Норвегія, Данія), омбудсман для захисту особистих даних (Угорщина, Чехія), університетський омбудсман (Канада). Актуальним залишається питання: «Чи доцільним є запровадження інституту дитячого омбудсмана в Україні?»

Дослідженням інституту дитячого омбудсмана займаються такі українські вчені як О.В. Марцеляк, Л.Ю. Байда, В.С. Тарасенко та інші. Вперше таку посаду було введено в 1981 році в Норвегії. Зараз такі інститути існують більш, ніж в 60 країнах. Якщо проаналізувати, то можна побачити, що запровадження дитячих омбудсманів має місце лише в тих країнах, в яких чітко виражені риси демократії.

Необхідність появи такого спеціалізованого омбудсмана О.В. Марцеляк пояснює трьома причинами: по-перше, діти в силу особливостей психічного і фізичного розвитку вимагають особливого підходу; по-друге, в силу відсутності життєвого досвіду і в певній мірі залежного становища вони не завжди самостійно можуть захистити свої права і законні інтереси; по-третє, благополуччя та нормальний розвиток дітей визначають майбутнє будь-якої країни.

Світовий досвід діяльності інституту дитячого омбудсмана повинен підштовхнути і наше суспільство до думки про необхідність його створення в Україні. На жаль, діти не можуть повністю захистити свої права і інтереси від порушень їх прав в суспільстві та сім'ї через свій вік, невеликий досвід та залежність від батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Таким чином, ефективним інститутом, який буде здатний відстоювати права і інтереси дітей на державному рівні, може стати Уповноважений з прав дитини. Отже, завданням нашої країни та суспільства є створення такого спеціалізованого інституту задля забезпечення світлого майбутнього нашої держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Логачова Крістіна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, господарсько-правовий факультет,
2 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ НАРОДНОЇ ДОВІРИ ДО НАРОДНИХ ОБРАНЦІВ

Разом з набуттям незалежності майже двадцять років назад український народ отримав можливість не юридично, як це було при радянському союзі, а фактично, безпосередньо своїм волевиявленням, формувати органи

державної влади. Тобто, складається думка, що, голосуючи за того чи іншого кандидата в депутати, президента тощо, виборець кореспондує йому свою владу, народну владу. На наш погляд, така передача містить у собі дуже важливий аспект — довіру до кандидата не тільки як до політичного діяча, а й як до людини. Шляхом голосування за кандидатів ми ввіряємо їм важелі керування всіма суспільними відносинами, і ця довіра повинна йти поруч з народним обранцем протягом строку перебування ним на своїй посаді.

Але трапляються випадки, коли довіра виявляється оманливою. На жаль, така тенденція спостерігається в нашій країні.

Розглянемо статистичні дані стосовно рівня довіри населення народним обранцям — народним депутатам України. Так, згідно з даними відділу політичного аналізу законодавчих ініціатив з усіх владних інститутів вітчизняний парламент користується фактично найменшим рівнем суспільної довіри:

- повністю не довіряють Верховній Раді України 57,2% респондентів;
- доля громадян, яка переважно довіряє парламенту, складає 12,1%;
- повністю довіряє своєму парламенту лише 2,6% українців.

Оцінюючи ці дані, можна замислитися над тим, що влада, яка діє сьогодні, стає нелегітимною, тобто не відповідає тим очікуванням, які були на неї покладені. Чим це можна пояснити?

Встановлюючи такий інститут безпосередньої демократії як вибори, законодавець не встановив санкції, яку б народ міг застосувати до народних обранців у випадках, коли влада більше не має підтримки з боку населення, тобто є нелегітимованою. Тобто, вибори є єдиним і виключним видом впливу народу на такий державний орган як, наприклад, Верховна Рада України. І, таким чином, не маючи відповідальності перед виборцями, депутати часто ставлять власні інтереси вище загальнонаціональних.

Для того, щоб виправити дану ситуацію, треба розширити перелік способів здійснення народом контролю за виборчими органами державної влади. Це, насамперед, збільшення кількості форм безпосередньої демократії, що мають імперативний характер.

Так, наприклад, введення такої форми безпосередньої демократії як народна законодавча ініціатива. Ця форма дасть законодавству так званий «закон з низів», тобто законопроект, поданий компетентними групами громадян на розгляд парламенту, що дійсно в змозі відобразити суспільні відносини, які потребують оперативного регулювання.

Будучи обраним українським населенням, депутат отримує мандат, який буває вільний та імперативний. Вільний мандат, який існує в нашій країні, не дозволяє виборцям будь-яким чином впливати на обранця. При імперативному мандаті виборці можуть позбавити депутата мандату через процедуру відкликання. Відкликання — це процес дострокового припинення повноважень певної посадової особи за рішенням більшості громадян. Сьогодні цей процес можливо реалізувати тільки відносно депутатів місцевих рад. Щодо депутатів Верховної Ради, то така форма застосовувалася, але в 2001 р. була

скасована. Звичайно, що така процедура є більш доцільною при мажоритарній системі.

Новий проект закону про вибори народних депутатів, який буде зареєстровано в поточному році, містить у собі положення, згідно з якими народні депутати будуть обиратися за змішаною, точно пропорційно-мажоритарною системою. При цьому половина складу Верховної Ради обирається за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, а друга половина — за мажоритарною системою в одномандатних виборчих округах. Кандидатів в одномандатні округи можуть висувати партії на з'їздах. Також передбачено можливість самовисування кандидатів. У виборчому процесі можуть брати участь усі партії, незалежно від часу реєстрації. Але для парламентських партій при формуванні окружних і дільничних виборчих комісій зберігаються існуючі преференції.

Таким чином, на даному етапі розвитку нашої країни є неможливим розвиток такого інституту як народна довіра, оскільки йде його постійне зловживання. Тому, народний контроль, а також реальний механізм його здійснення повинні бути закріплені на конституційному рівні. Але все ж таки треба залишатися оптимістами, треба вірити в те, що народна довіра буде розумітися народними обранцями ні як свавілля, а як вільне здійснення повноважень, передбачених чинним законодавством.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Максюта Андрій Анатолійович

КНУ ім. Тараса Шевченка
студент, юридичний факультет,
2 курс, 10 група

МОЖЛИВІСТЬ ДОСТУПУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ДО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Українське законодавство за фактом є одним з найперспективніших у світі, та, на превеликий жаль, містить чимало колізій та суперечок, а без досконалого законодавства неможливий розвиток демократичного та правового суспільства. Суспільство зможе бути справді правовим, якщо в ньому не будуть утискатися права та свободи громадян в усіх сферах життя та діяльності. Одним із таких прав є право на конфіденційність інформації, що становить банківську таємницю, стосовно доступу до якої існує багато суперечок. Саме це і є актуальністю даної теми.

Метою дослідження є доцільність, виправданість та правомірність надання народним депутатам права доступу до банківської таємниці.

Основними поняттями, якими ми будемо оперувати в даній роботі є депутатський запит, депутатське звернення та банківська таємниця. Депутатським запитом є вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до

керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції. В межах даної роботи ми розглянемо лише ті депутатські запити, що стосуються доступу до банківської таємниці. Депутатське звернення — це викладена у письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до посадових осіб, здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. (ст. 86 Конституції України, ст.ст. 15, 19 Закону України «Про статус народного депутата України»). Банківська таємниця — це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Однією із функцій Національного банку України є здійснення методологічного забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю.

Майже дванадцять років незалежності в нашій країні не було чіткої визначеності стосовно можливості чи неможливості доступу народного депутата до банківської таємниці. Проте, 5 березня 2003 року Конституційний Суд України прийняв рішення у справі за конституційним поданням Національного банку України про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (№ 5-рп/2003 Справа № 1-6/2003), відповідно до якого депутати шляхом використання права на запит та звернення мають право на доступ до банківської таємниці та про здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України. Дане рішення викликало неоднозначну реакцію суспільства, наукових та політичних кіл. Проте, фактично депутат не сам безпосередньо отримує доступ до банківської таємниці, а через інших осіб (Голову Національного банку України чи інших посадових осіб Національного банку України), але очевидно, що це не впливає в кінцевому рахунку на результат. Якщо виходити із положень статті 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність», то в переліку наведених там органів, що мають право на доступ до банківської таємниці, ми не знаходимо ні депутатів ні комітетів Верховної Ради України. Виходячи з положень цього закону, надавати право депутатам та комітетам Верховної Ради України на доступ до банківської таємниці недоцільно. Проте, депутати, обґрунтовуючи свою позицію, посилаються на статті 86 і 89 Конституції України та на статті 15 і 16 Закону України «Про статус народного депутата». Ми отримуємо колізію норм, але виходячи з того, що Конституція України має більшу юридичну силу, ніж простий закон ми повинні застосовувати норму, яка закріплена в Конституції.

Повернемося до рішення Конституційного Суду України. У ньому зазначено, що Національний банк України в особі Голови чи інших посадових осіб має розглянути запит чи звернення діючи у відповідності до Законів України «Про банки та банківську діяльність» та «Про Національ-

ний банк України». Але в цих законах немає імперативної норми про те, що банки повинні в обов'язковому порядку надавати Національному банку відомості, що становлять банківську таємницю, тому можна зробити висновок, що банки мають лише право надавати таку інформацію, але не зобов'язані. Отже, рішення Конституційного Суду України, створило більше проблем, ніж розв'язало. Воно створило декілька нових колізій у законодавстві України та сприяло появі нових питань до Конституційно Суду.

Отже, питання, що досліджувалося є досить важливим з точки зору дотримання, недопустимості порушення та захисту прав громадян, у тому числі права на конфіденційність даних, що становлять банківську таємницю. Ми однозначно переконані, що доступ народних депутатів до банківської таємниці є недопустимим. Проведення законопроектної роботи чи виконання інших депутатських функцій можна реалізовувати і без доступу до даних, що становлять банківську таємницю. Вихід із ситуації, що склалася один — внесення змін та поправок до Конституції України, Законів України «Про банки та банківську діяльність» та «Про Національний банк України», де чітко та конкретно визначити чи мають право депутати чи комітети Верховної Ради України на доступ до банківської таємниці.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Городецький.

Мала Катерина Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 1 група

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

*Кожне явище має з'являтися
у визначений для цього час ...*

У середині 90-х рр. минулого століття І. Степанов слушно наголошував, «що не лише у вітчизняній, а й, слід вважати, в усій світовій літературі поняття парламентського права не отримало якогось розгорнутого тлумачення». З певними застереженнями цю оцінку можна екстраполювати й на сьогодення.

В Україні, у зв'язку з втратою державності на початку ХХ століття, парламентаризм не мав можливості сталого розвитку. Але й до того періоду державності часто змінювалися тривалим гнітом залежності, який все ж не міг повністю зруйнувати прагнення еліти до створення своєї держави. Ідеї Джона Локка, Жан-Жака Руссо, Шарля Монтеск'є сповідувалися передовими мислителями і громадськими діячами України, починаючи з декабристів, розробників «Руської правди», таємного товариства «Слов'янський союз» і Кирило-Мефодіївського братства, розробників конституцій з сучасними ідеями парламентаризму М. Драгомановим, М. Міхновським, М. Грушевським.

Незалежна Україна постала 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада Української РСР 12-го скликання одностайно проголосувала за «Акт проголошення незалежності України». З цієї дати починається відлік власне парламентського права в новоствореній державі.

Парламентське право — сукупність правових норм, якими регулюються організація і діяльність парламенту. В юридичній літературі розглядається як підгалузь конституційного права чи його комплексний інститут, що включає норми конституції, а також норми відповідних законів, парламентського регламенту та деяких ін. правових актів, (положення про парламентські комітети та комісії тощо).

Визначене у такий спосіб парламентське право сприймають як галузь (підгалузь) законодавства або як підгалузь конституційного права. Поняття парламентське право має доктринальний характер. Воно визнається у науці конституційного права і використовується в багатьох країнах. У Великобританії, наприклад, «закони і звичаї парламенту» трактується як нормативно-правовий феномен. В Україні за роки парламентської діяльності склався масив прав, норм, прямо кореспондованих явищу парламентаризму.

Наведені А. Ковлером параметри парламентського права безпосередньо фокусуються й на проблемах організації та діяльності парламентів. Єдиним істотним недоліком такого бачення слід визнати те, що з'ясування кола питань, зазначених у наведеному переліку, все-таки потребує застосування не лише суто політичних заходів, а й правових і процесуальних норм.

Подолання цього недоліку, можливе лише на шляху системного поєднання в єдиній формулі парламентського права всіх трьох наведених чинників. Відтак парламентське право може бути визначено як особлива система юридичних принципів і норм, політичних правил і традицій, що регулюють внутрішній устрій парламенту й пов'язані з ними організаційні відносини, процес парламентської діяльності, взаємовідносини з іншими державними органами влади та виборчим корпусом.

На сьогодні цієї дефініції до кола питань, що мають бути врегульовані парламентським правом, слід віднести: виборчу систему, включаючи виборчі технології і насамперед фінансування виборів та проведення передвиборної агітації; статус парламенту з іншими органами державної влади; парламентський контроль; міжпарламентське співробітництво; організаційно-адміністративне й матеріально-технічне забезпечення роботи парламенту; статус політичних інститутів і вищих посадових осіб, не врегульований нормами конституційного права.

Таким чином, парламентське право України повинно розцінюватися в якості повноцінної, самостійної галузі права.

Сутність парламентського права можна визначити так: парламентське право — це сукупність нормативно-правових актів і положень, що обумовлюють порядок формування та засади організації парламенту країни, права і обов'язки його складових ланок та депутатів з метою створення ефективного законодавчого поля, що спрямоване на утвердження політико-правового статусу людини як громадянина цього суспільства, засад державного та суспільного ладу, і яке визначає засади взаємовідносин законодавчого органу з іншими державними органами, об'єднаннями громадян, підприємства, установа і організаціями незалежно від форм власності,

а також їх посадовими та службовими особами. Базовими документами парламентського права є Конституція України, Регламент парламенту (внутрішня конституція законодавчого органу), законодавчі акти, що регулюють діяльність парламенту, як наприклад, Закони України «Про комітети і комісії парламенту», «Про фракції у парламенті», 1977р., «Про статус депутатів», 1993р., а також рішення Конституційного Суду про відповідність законів та інших правових актів парламенту Конституції України.

У деяких випадках парламентське право розглядають ширше — як систему нормативно-правових актів, співвіднесених із галуззю конституційного права, і водночас як сукупність конституційно-правових норм, що визначають статус єдиного органу законодавчої влади, його організацію і діяльність, статус члена парламенту, а також регламентують відносини парламенту з іншими органами державної влади у процесі реалізації його функцій і повноважень. При такому підході до змісту парламентського права мають бути віднесені питання реалізації права законодавчої ініціативи, про вето, а також питання організації і діяльності органів та посад, осіб, функціонально пов'язаних з парламентом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.К. Байрачна.

Медвецький Олександр Павлович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет, 2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТУСУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому для побудови демократичної, соціальної, правової держави, наш законодавець основним обов'язком визначив саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Для цього було здійснено багато кроків, основним з яких вважається запровадження інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман).

За двохсотлітню історію існування даний інститут було запроваджено в багатьох країнах. Держави по-різному визначили його повноваження, статус та назву: у Данії, Швеції, Фінляндії, — це омбудсмани, в Греції — захисник громадян, у Польщі — речник громадянських прав, у Франції — посередник Французької Республіки, в Іспанії — захисник народу, в Литві — контролер сейму, у Молдові — парламентський адвокат.

В Україні цей інститут непогано функціонує. З кожним роком все більше людей користуються своїм правом на звернення до Уповноваженого, який, як правило, задовольняє їх шляхом відновлення порушених прав. Втім існують неабиякі проблеми в діяльності Омбудсмана. Саме їх подоланню і присвячено багато досліджень провідних вчених-юристів.

В першу чергу, потрібно визначити його місце в державному механізмі. Неналежність Уповноваженого з прав людини до будь-якої з гілок державної влади значно ускладнює реалізацію його повноважень в умовах сучасної України. Тому необхідним є пошук оптимальних механізмів взаємодії з владними структурами.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини сьогодні плідно працює над проблемою приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів прав людини. Він також наділений правом звернення до Конституційного Суду України з поданням щодо відповідності Конституції України того чи іншого закону, що особливо важливо в умовах проведення судово-правової реформи. Втім, для удосконалення законодавства, вчені, проаналізувавши позитивний досвід зарубіжних країн, вважають за доцільне надати Уповноваженому з прав людини право законодавчої ініціативи. Це значно сприятиме більш конструктивній державній політиці в сфері забезпечення прав особи.

Згідно з ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», він має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Однак даних представництв досі не створено і це значною мірою обтяжує процес реагування Омбудсмана на звернення громадян. Тому, доцільно було б створити представництва Уповноваженого у кожній із 24 областей України, містах Києві та Севастополі, Автономній Республіці Крим, а самих представників призначати з числа осіб, які мають високі моральні якості, авторитет місцевого населення та досвід правозахисної роботи.

Здійснивши провадження, Уповноважений має право направляти у відповідні органи акти реагування у разі виявлення порушень прав і свобод людини для вжиття цими органами необхідних заходів. Однак, для відновлення порушених прав і свобод людини Омбудсман практично не може здійснювати фактичні дії, а вимушений звертатись з проханнями та клопотаннями до відповідних компетентних органів. Втім до компетентних органів може звертатись і пересічний громадянин. Це також є одним із недоліків Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Для більш активної протидії свавіллю чиновників, ігноруванню ними прав і свобод людини слід зміцнити статус Уповноваженого, а саме: надати йому повноваження органу дізнання, чи навіть слідчого, як зроблено, наприклад, у Швеції.

Аналізуючи положення Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України», можна зробити висновок, що даний Закон потребує певного удосконалення. Зокрема, потрібно визначити місце Уповноваженого в державному механізмі, створити регіональні представництва по всій території України та доповнити його повноваження. Важливим і невід'ємним правом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має стати можливість проводити розслідування, у тому числі й за власною ініціативою. Також право законодавчої ініціативи значно прискорило б процес приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів прав людини і громадянина.

Таким чином, статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини потребує оновлення та вдоскона-

лення, і чим швидше це буде зроблено, тим впевненіше ми зможемо називати нашу державу демократичною, соціальною та правовою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Мішаглі Ольга Анатоліївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 3 група

КРИТЕРІЇ ПЕРЕВІРКИ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОПРОЕКТІВ

Підвищення ефективності Верховної Ради як єдиного органу законодавчої влади в державі, поліпшення якості її нормотворчості — особливо відповідальний напрямок парламентської реформи в Україні. Досвід роботи Верховної Ради України в умовах незалежності свідчить, що законодавча діяльність вищого представницького органу не може бути однозначно визнана позитивною чи негативною. Зокрема, позитивним є те, що значно розширилося коло суспільних відносин, які регулюються безпосередньо законами, а негативним — те, що деякі з цих законів є досить далекими від досконалості.

Сьогодні стає дедалі очевидним, що ефективність і дієвість законів залежить від того, наскільки чіткими є норми щодо їх ініціювання, розгляду та затвердження. Звичайно, це повинні бути такі правила, які створені на основі вивчення сучасної технології прийняття законів, враховують передові світові зразки здійснення законодавчої діяльності.

Здійснення Верховною Радою України законодавчої функції вимагає розроблення більш досконалого механізму і порядку прийняття законів парламентом. Цілком очевидно, що реформування законодавчого процесу слід починати з перегляду основних засад законодавчої діяльності Верховної Ради, тому дослідження критеріїв законодавчого процесу дозволить виявити найбільш важливі, вихідні вимоги до майбутніх законів, що значно спростить, поліпшить діяльність всіх органів, задіяних в розробці та прийнятті законопроектів.

Ефективність і дієвість законодавчих актів тісно пов'язана з встановленням відповідних чітких критеріїв перевірки законодавчих актів, які можуть висуватись до змісту закону і техніко-юридичного оформлення. Перевірка законопроектів на відповідність цим критеріям сприятиме зростанню авторитету Верховної Ради й створенню якісного законодавства в Україні.

Цікаво, що I Конгрес Європейської асоціації сприяння законодавству, який проходив в м. Льєж (Бельгія) з 9 по 11 вересня 1993 року, підкреслив необхідність якісної підготовки текстів нормативних актів. Однією з проблем, яка порушувалась на даному Конгресі, була необхідність створення якісного законодавства, що можливо лише за умови відповідності новостворюваних законів певним вимогам чи критеріям. Аналізуючи світову прак-

тику, слід відмітити, що питанню написання закону в усьому світі приділяється велика увага. Так, в Швейцарії, Австрії та ФРН процес перевірки законів значно полегшений у порівнянні з Україною через наявність відповідних директив чи довідників, в яких детально розписані всі засоби, що використовуються як при написанні, так і при перевірці законопроектів. Доцільно було б скласти аналогічний довідник і в Україні для полегшення роботи законодавців при написанні законів і підвищення якості законодавчої продукції. Але він, зрозуміло, повинен враховувати положення Конституції та Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Аналізуючи чинні нормативно-правові акти, якими регулюється процедура перевірки законопроектів у нашій країні, досвід іноземних держав у цій сфері, рекомендації вітчизняних науковців, можна дійти висновку, що до основних, базових критеріїв перевірки законодавчих актів можна віднести наступні: на предмет відповідності Конституції України і чинному законодавству; на предмет дотримання та непорушності прав і свобод; на предмет відповідності принципу мінімальної достатності права; на предмет актуальності; на предмет відповідності міжнародним договорам України; на предмет підвідомчості і відповідності принципу істотності; на предмет наявності чи відсутності альтернативи правовому регулюванню; на предмет його дієвості; на предмет його політичної придатності; на предмет співвідношення обсягу проекту і обсягу проблеми; на предмет співвідношення витрат і бажаної користі або доходів; на предмет наявності санкцій за порушення норм законодавчого акту; на предмет належного внутрішнього оформлення (наприклад, наявність спеціальної термінології; дотримання правил застосування аббревіатури, відсилкових норм; вирішення питання вступу закону в силу й щодо зворотної дії закону тощо).

Визначені критерії повинні втілюватись на різних стадіях законодавчого процесу, починаючи від процесу створення законопроекту і закінчуючи процесом прийняття. Систематизація критеріїв, яким повинен відповідати закон, є важливою умовою покращення законодавчої процедури.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Моргосліп Олена Едуардівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 16 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах переходу Української держави та суспільства до демократії проблеми народовладдя, народного представництва та функціональності Верховної Ради України набувають особливого значення.

Обрана проблема вже ставала предметом дослідження українських та зарубіжних вчених. Її досліджували Авак'ян С.А., Барабаш Ю.Г., Вайз Ч., Журавський В.С., Кислий П.С., Кривенко Л.Т., Приходько Х.В., Погорілко В.Ф., Сушкова О.В., Тодика Ю.М., Чушенко В.І., Ярмиш О.Н. та інші.

Найбільш уживане визначення поняття «функції парламенту» — це основні напрями і види його діяльності. Слід також враховувати, що функції відображають політико-правову природу парламенту та визначають його місце в системі органів публічної влади.

Представницька функція українського парламенту є однією з його функцій за критерієм способів (форм) діяльності, поряд із законодавчою, установчою, контрольною та бюджетною.

Представницьку функцію Верховної Ради України слід розуміти, як діяльність, змістом якої є виявлення, узагальнення, узгодження, формування, реалізація і захист інтересів громадян України.

Конституція України уникає прямої вказівки на представницький характер Верховної Ради України, але теоретична концепція представницької функції парламенту отримала своє закріплення в конституціях інших країн, зокрема Португалії, Іспанії, Хорватії, Угорщини, Російської Федерації, Грузії.

Законодавчо зміст представницької функції закріплений у Декларації про державний суверенітет України, де зазначено, що «від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада УРСР», та нормах Конституції України, зокрема у преамбулі, яка визначає, що, по-перше, Верховна Рада України приймає чинну Конституцію від імені Українського народу, по-друге, основою прийняття Конституції стало здійснене українською нацією право на самовизначення. Ст. 5 Конституції визначила Україну як республіку, відповідно, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади визнається народ, а ст. 6 та частина друга ст. 19 обмежили діяльність парламенту приписами Конституції та законів України. Відтак, Верховна Рада України отримала лише делеговані повноваження щодо задоволення інтересів народу.

Окрім цього, представницька функція Верховної Ради України проявляється у її повноваженнях, що закріплені в ст. 85 Конституції України. До них відносяться: внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбаченому розділом XIII Конституції; призначення та сприяння в організації всеукраїнського референдуму з питань, визначених ст. 73 Конституції; виборів та інших форм безпосередньої демократії; прийняття законів, інших актів Верховної Ради України та внесення змін до них; визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України до народу; здійснення парламентського контролю.

Сутність представницької функції проявляється у таких невід'ємних рисах (ознаках) вищого представницького органу: 1) виборність народом (корпусом виборців); 2) періодичність у формуванні; 3) колегіальність; 4) особливе соціальне призначення, з якого випливають відповідні функції; 5) особливий характер зв'язку народних представників з виборцями. Лише сукупність цих рис дозволяє характеризувати Верховну Раду України як представницький орган.

Про представницький характер Верховної Ради України свідчить також обов'язок народних депутатів України скласти присягу, текст якої закріплений у ст. 79 Конституції. Однак проблемою є нерозробленість механізму контролю за її виконанням та відсутність відповідальності парламентарів за її порушення.

Особливої уваги, в контексті змісту представницької функції парламенту, заслуговує питання характеру зв'язку народних депутатів зі своїми виборцями. Російський фахівець С.В. Масленнікова визначає одним з елементів суб'єктивного права громадян на представництво правомочність впливати на діяльність народних представників та контролювати її. В той же час вважається, що виборці не мають можливості впливати на обсяг повноважень представників — народних депутатів, тому що компетенція останніх визначена юридичним режимом, установленим конституцією та законами.

Дійсно, сучасне законодавство України не передбачає можливості впливу народу (виборчого корпусу) на діяльність парламенту та парламентарів, окрім можливості не виявити довіри до певних кандидатів на наступних виборах та не голосувати за них.

Таким чином, зміст представницької функції Верховної Ради України проявляється у її повноваженнях та впливає з конституційних положень. Однак потребує додаткового дослідження проблема механізму контролю виборців за діяльністю своїх обранців та впливу на неї, оскільки розробка такого механізму сприяла б підвищенню ефективності народного представництва та розвитку громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.і.н., доцент С.Ю. Лукаш.

Мохончук Богдан Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 16 група

ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ

Однією з основоположних умов ефективного здійснення державної влади є політична стабільність країни, а нормальна взаємодія вищих державних органів та розвинутий механізм стримувань і противаг сприяють цьому. Першорядне значення серед таких механізмів відіграє інститут конституційно-правової відповідальності, що являє собою передбачену нормами конституційного права і здійснювану в процесуально встановленому порядку уповноваженими органами юридичну відповідальність суб'єктів конституційно-правових відносин, яка полягає у зміні чи позбавленні їх правового статусу.

Одним з таких суб'єктів є Верховна Рада України (далі ВРУ), повноваження якої можуть бути достроково припинені Президентом України, якщо протягом 30 днів однієї чергової сесії пленарні засідання ВРУ не можуть

розпочатися (ст. 90 Конституції України). Не применшуючи значення парламенту, варто зазначити, що закріплення лише єдиної підстави для розпуску фактично виключає його колективну відповідальність за свої рішення та призводить до застосування Президентом України своїх дискреційних повноважень (наприклад Указ Президента України «Про призначення позачергових виборів до Верховної Ради України» від 5 червня 2007 року). Проте ці повноваження законодавчо не визначені і процесуально не врегульовані, а отже можуть привести до тривалого протистояння та політичної нестабільності в державі, чим й зумовлена актуальність даної проблеми.

Питанням колективного припинення повноважень парламенту займалися такі вчені як Ю.М. Тодика, Ю.Г. Барабаш, В.М. Шаповал, А.А. Кондрашев, Г.М. Малкіна, О.Т. Волощук, Т.О. Шевченко та ін.

Інституту розпуску парламенту бере свій початок в часи феодалізму і виник внаслідок боротьби між монархом та станово-представницькою установою. Потім він почав регулюватися нормами Основного Закону і найчастіше застосовувався як механізм політичного впливу на парламент, що був обмежений певними умовами, які не допускали випадкового втручання в його діяльність (це було зумовлено принципом безперервності діяльності парламенту).

В сучасних умовах, як зазначає Ю.Г. Барабаш, розпуск парламенту може застосовуватися в якості засобу утримання при владі партії, яка має більшість місць у парламенті або рейтинг якої значно зріс, а в окремих випадках задля подолання протистояння між урядом і парламентом. Також варто підтримати Т.О. Шевченко, яка стверджує, що вказаний інститут, в усіх країнах із парламентською та в більшості країн зі змішаною республіканською формою правління, органічно пов'язаний з інститутом відповідальності уряду перед парламентом та має наслідком дострокове припинення мандатів одночасно всіх членів парламенту. Вчений В.М. Шаповал розпуск парламенту фактично протиставляв голосуванню на парламентських виборах, обґрунтовуючи його принципом народного суверенітету.

Тому можна зробити висновок, що політико-правова природа інституту розпуску парламенту впливає з таких факторів:

1) Законодавча і виконавча гілки влади взаємопов'язані. При чому уряд, як правило, відповідальний перед парламентом, оскільки останній може висловити йому недовіру, а також схвалює програму діяльності, відповідно до якої і повинен діяти уряд. Часта зміна політичних сил у парламенті та інші чинники можуть призвести до постійних урядових криз (для прикладу в Італії з 1947 р. змінилось близько 50 урядів) або неможливості нормальної роботи уряду, що порушує функціонування всієї країни і вимагає дострокового припинення повноважень парламенту.

2) Народ є носієм суверенітету і делегує свої повноваження парламенту. Із зміною політичної розстановки в країні чи внаслідок незадовільної роботи чинна коаліція або більшість у парламенті не відповідає потребам народу. Тому виникає потреба розпуску парламенту і призначення дострокових виборів, що дозволяє обрати тих парламентарів, які будуть дійсними представниками від єдиного суверена, тобто народу.

У законодавчій практиці через існування взаємозв'язків законодавчої і виконавчої гілки влади існують такі підстави дострокового припинення повноважень, як неможливість сформування уряду або не обрання прем'єра (Білорусь, Данія, Росія, Угорщина, ФРН та ін., при чому в окремих країнах встановлена певна кількість спроб формування уряду), повторне або багаторазове висловлення вотуму недовіри уряду протягом певного періоду часу (Угорщина, Греція, Білорусь та ін.), несхвалення програми діяльності уряду (наприклад Литва).

Через те, що парламент є представником інтересів народу, законодавством окремих країн закріплюються такі підстави розпуску парламенту як неприйняття у встановлений термін запропонованого урядом бюджету (для прикладу Естонія, Польща), саморозпуск парламенту або його нижньої палати (Македонія, Таджикистан, а в таких країнах як Австрія, Угорщина, Литва, Хорватія саморозпуск допускається за актом президента), розпуск внаслідок всенародного голосування (в Австрії та Словаччині якщо після винесення питання про довіру президенту його діяльність підтримують, то останній розпускає парламент).

У своїй класичній формі право розпуску парламенту належить главі держави (наприклад Італія, Франція), проте в окремих випадках це є прерогативою уряду (Австрія, Бельгія, Данія, Швеція та ін.) або самого парламенту (у разі саморозпуску) та може вимагати обов'язкових (Франція, Італія, Румунія, Хорватія та ін.) або факультативних (Ірландія, Мальта) консультувань.

Отже, відсутність достатніх підстав для розпуску ВРУ негативно позначається на механізмі стримувань і противаг та фактично робить парламент безвідповідальним за свою діяльність, що є проблемою на шляху демократизації Української держави.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Надточій Євгеній Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України,

2 курс, 1 група

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

В сучасній Україні гостро постала проблема захисту прав і свобод людини. На сьогодні вона перебуває в центрі політичного проекту громадянського суспільства, що знаходить своє вираження у зв'язку держави зі своїми громадянами. Саме для забезпечення прав і свобод останніх в більшості держав світу створений і успішно діє інститут омбудсмена. Україна не є винятком. Однак, статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини хоча і регламентований законом, але не включає достатніх повноважень, необхідних для ефективного

здійснення функцій захисту прав і свобод людини, в цілому, та у сфері правосуддя, зокрема.

Серед багатьох проблем, пов'язаних із правовим статусом Уповноваженого, однією з найважливіших виступає проблема розвитку і вдосконалення форм і методів діяльності омбудсмена, які є тими важелями за допомогою яких він реалізує свої функції. В цьому питанні важливу роль відіграє Верховна Рада, яка, на жаль, не завжди виявляє належну увагу і реакцію на результати діяльності омбудсмена, хоча саме парламент, а не Уповноважений, має більш вагомі засоби впливу на органи державної влади при порушенні ними прав людини. Особливо при цьому слід зважити на те, що Акти реагування Уповноваженого, якими, згідно із Законом, є конституційне подання та подання Уповноваженого, мають переважно рекомендаційний характер. Водночас, аналіз українського законодавства засвідчує, що в ньому не передбачено ні організаційних, ні юридичних наслідків, які мають наставати в результаті діяльності омбудсмена для органів і посадових осіб, що припустились порушень прав людини. Отже, серйозною прогалиною українського законодавства є те, що в його нормах, з одного боку — не передбачено відповідних важелів впливу у розпорядженні Уповноваженого на суб'єктів, що порушили права людини, а з другого — немає адекватних засобів реагування парламенту за результатами його діяльності.

Також, аналізуючи існуючі у світі моделі омбудсмена з метою врахування світової практики і вдосконалення схеми Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини треба сказати про необхідність коригування його моделі у напрямку розповсюдження в «ширину», тобто запровадження представників Уповноваженого, місцевих і спеціалізованих омбудсманів. У ряді країн діють омбудсмани з певних питань, зокрема: омбудсман юстиції, споживачів, з питань економічної свободи, у справах преси — Швеція; з питань оборони — ФРН, Данія; з питань рівності прав чоловіків і жінок — Фінляндія; тощо. Прикладом утворення посад регіональних уповноважених є США, де служби омбудсмена сформовані у штатах, містах і навіть в окремих установах — у лікарнях, школах, університетах тощо. Водночас, цікаво те, що на федеральному рівні цей інститут у США не запроваджений.

Важливе значення має діяльність Уповноваженого з прав людини щодо сприяння правовій інформованості населення. На сьогодні загальноновизнаним є те, що правове інформувannya населення виступає одним з конкретних напрямків здійснення прав людини, який повинен входити як складова в систему міжнародних зобов'язань держави. Певним кроком на шляху до вирішення цієї проблеми може стати створення окремої бібліотеки Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яка дала б змогу зосередити в одному місці інформацію, що відповідним чином сприяла б обізнаності населення про інститут омбудсмена та загалом про права людини і механізми їх захисту.

Цікавим є також питання щодо повноважень омбудсмена в кримінальному судочинстві. Вчені вважають, що він має виконувати, перш за все, функцію розгляду заяв і скарг громадян та процесуального контролю за діяльністю слідчого і органів дізнання. В залежності від обставин він повинен мати право сам або через своїх уповноважених представників в різних регіонах виконувати або

функцію захисту, або функції представника інтересів потерпілого чи цивільного позивача. В разі ж встановлення ознак зловживань владою чи інших посадових злочинів Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини доцільно буде надати можливість виконувати повноваження прокурора, а також змогу здійснювати самому чи через своїх представників функції слідчого — порушувати і розслідувати кримінальну справу відповідно до чинного законодавства та спрямовувати її для подальшого розгляду органами судової влади.

Отже, важливим і невід'ємним правом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має стати право на участь у кримінальному судочинстві, у тому числі й за власною ініціативою. Омбудсману мають бути надані повноваження слідчого та повноваження прокурора, гарантуватись статус незалежності і недоторканності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Опанасюк Марк Вікторович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 8 група

РОЗПУСК ПАРЛАМЕНТУ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ МІЖ ВИЩИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Принцип розподілу влади є одним із важливих чинників, що сприяє виникненню державно-правових конфліктів в державному механізмі. Для західного конституціоналізму питання конфлікту між гілками влади є традиційним об'єктом досліджень. Конституційно-правові дослідження державно-правових конфліктів в країнах Східної Європи є порівняно новим і досить актуальним питанням.

Науковими дослідженнями в сфері державно-правових конфліктів займалися такі вчені як Ю.М. Тодика, Ю.Г. Барабаш, М.І. Панов, Л.М. Герасіна, В.М. Кривцова, А.А. Єзеров, Т.М. Пряхіна, О.В. Глухова.

Термін «конфлікт» в конституційному праві вживається щодо ситуацій, коли суперечка між державними інституціями набула відкритого (зовнішнього) характеру. Найчастіше ця конфліктність проявляється по лінії «парламент-президент-уряд». Розпуск парламенту є не лише одним із елементів механізму стримувань і противаг між гілками державної влади. Це також ефективний засіб подолання конфліктів між гілками державної влади, та засіб попередження кризових явищ у державному управлінні, що спрямований на забезпечення дієздатності та легітимності вищих органів виконавчої влади.

Підстави розпуску парламенту в країнах Східної Європи, а саме в Російській Федерації, Республіці Польща, Республіці Білорусь та в Україні, закріплюються на рівні конституції. Загалом можна виділити декілька груп під-

став для дострокового припинення повноважень представницької інституції в цих країнах:

1. Безпосередньо пов'язані зі створенням уряду, а саме нездатність парламенту протягом певного часу сформувати цей колегіальний орган виконавчої влади. Частина 4 статті 98 та частина 2 статті 155 Конституції Республіки Польща встановлюють, що Президент запровадивши і отримавши думку Маршалка Сейму може видати розпорядження про скорочення строку повноважень Сейму і Сенату, якщо сформований Раді Міністрів не буде виражена довіра з боку Сейму. Конституція Республіки Білорусь в статті 94 визначає що повноваження Палати представників можуть бути достроково припинені Президентом при двократній відмові в наданні згоди на призначення Прем'єр-міністра. В статті 111 Конституції Російської Федерації передбачено, що у разі трьохкратного відхилення представлених кандидатур Голови Уряду Російської Федерації Державною Думою, Президент РФ призначає Голову Уряду, розпускає Державну Думу і призначає нові вибори.

2. Друга група підстав стосується припинення діяльності уряду. Мова йде насамперед про відмову у довірі діючому уряду та у висловленні уряду недовіри. Конституція Республіки Білорусь в статті 94 визначає, що повноваження Палати представників можуть бути достроково припинені Президентом при відмові в довірі Уряду, виражені в тому недовіри Уряду. Відповідно до Конституції Російської Федерації, у випадку повторного вираження недовіри протягом трьох місяців Уряду РФ Державною Думою, Президент може оголосити про відставку Уряду або розпустити Державну Думу, а якщо Голова Уряду поставив перед Державною Думою питання про довіру уряду і Парламент виразить недовіру, то Президент протягом семи днів приймає рішення про відставку Уряду або про розпуск Державної Думи і призначення нових виборів.

3. Підстави пов'язані з проблемами в діяльності Парламенту і реалізацією ним своїх функцій. Стаття 225 Конституції Республіки Польща встановлює: якщо протягом чотирьох місяців з дня внесення на розгляд Сейму проекту бюджетного закону, він не буде наданий Президентові для підписання, Президент може протягом 14 днів видати розпорядження про скорочення строку повноважень Парламенту. В Республіці Білорусь повноваження Палати представників або Ради Республіки можуть бути припинені Президентом достроково відповідно до висновку Конституційного Суду у разі систематичного чи грубого порушення палатами Парламенту Конституції. В чинній Конституції України в частині 2 статті 90 закріплено, що Президент може достроково припинити повноваження Парламенту, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

4. Остання підстава є одиничним випадком, що передбачений в Конституції Республіки Польща — це саморозпуск Парламенту. Частина 3 статті 98 Конституції закріплює, що Сейм (нижня палата парламенту) може скоротити строк своїх повноважень, шляхом прийняття постанови 2/3 голосів законного числа депутатів. Скорочення строку повноважень Сейму, автоматично скорочує строк повноважень Сенату (верхня палата парламенту).

Порівняння дозволяє зробити висновок, що в сильних президентських республіках (Російська Федерація, Республіка Білорусь) підстави розпуску парламенту з бо-

ку Президента є більш ширшими. Наявність такого широкого переліку стимулює вищий законодавчий орган влади до відповідної поведінки. В змішаних республіках (Україна і Польща) перелік таких підстав є вужчим. В Конституції України в частині 2 статті 90 закріплено лише одну підставу розпуску парламенту. В період від 8.12.2004 до 30.09.2010 року, доки був чинним Закон № 2222, в Конституції України в частині 2 статті 90 було передбачено три підстави: 1) протягом одного місяця в ВРУ не сформовано коаліцію депутатських фракцій; 2) протягом 60 днів після відставки уряду не сформовано персональний склад уряду; 3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. На мою думку, слід надати право розпуску Парламенту Президентом в Україні у разі неприйняття Закону про Державний бюджет до початку планового бюджетного року. Враховуючи українську практику неприйняття бюджету в строк, конфліктність питань пов'язаних з бюджетним процесом в змішаних республіках, та негативні економічні наслідки, ця підстава є важливою для вирішення державно-правових конфліктів в цій сфері.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Парфіло Дар'я Олексіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ З ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

Органи парламентського контролю за використанням коштів державного бюджету створені в багатьох країнах світу. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, закріпила конституційний статус Рахункової палати як органу, що діє від імені Верховної Ради України і здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України. Актуальність проблеми взаємодії Рахункової палати з Верховною Радою України зумовлена браком механізмів такої взаємодії, тобто — реагування Парламенту на відповідні акти цього постійно діючого органу контролю та у необхідності вдосконалення законодавства, що регулює діяльність цієї інституції.

Рахункову палату не можна віднести до певної гілки державної влади. За своєю правовою структурою вона є державним органом з особливим статусом. Правова природа Рахункової палати визначається функцією парламентського контролю Верховної Ради України. Необхідно врахувати, що Верховна Рада України не має можливостей безпосередньо здійснювати такий контроль, а отже, створення нею спеціального органу, який би стежив за рухом коштів всього державного бюджету є об'єктивною необхідністю. Практика функціонування Рахункової пала-

ти в Україні свідчить про поступове зростання значення цього органу в системі органів фінансового контролю.

Щодо порядку формування Рахункової палати України можна констатувати наступне. Стаття 98 Конституції України проголошує законодавчий принцип формування Рахункової палати безпосередньо Верховною Радою. Такий принцип формування інституту державної влади у світовій законодавчій практиці класифікується як парламентський спосіб.

Аналіз положень чинного законодавства України у сфері взаємодії Рахункової палати з Парламентом дозволяє виділити три рівні такої взаємодії: 1) взаємодія Рахункової палати з Верховною Радою України, як з єдиним органом законодавчої влади; 2) взаємодія Рахункової палати з парламентськими комітетами; 3) взаємодія Рахункової палати народними депутатами.

Контроль Верховної Ради України за діяльністю Рахункової палати і взаємодія між ними відображено у главі V Закону України «Про Рахункову палату України». Відповідно до цього Верховна Рада України спрямовує діяльність Рахункової палати на основі підзвітності і підконтрольності Рахункової палати щодо дотримання нею законності при здійсненні повноважень та завдань. Рахункова палата за встановленими формами не пізніше 1 грудня подає Верховній Раді України загальний письмовий звіт про результати виконання доручень Верховної Ради України, проведених перевірок, ревізій та обслідувань.

Ефективність контролю, що здійснюється Рахунковою палатою, визначається Рішенням Конституційного Суду у справі про Рахункову палату від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 та якістю Закону України «Про Рахункову палату», який безпосередньо визначає статус цього органу фінансового контролю. Конституційний Суд суттєво звужив контрольні функції та повноваження Рахункової палати, чітко не визначивши при цьому її статус. У свою чергу, Закон України «Про Рахункову палату» містить низку недоліків, які суттєво ускладнюють здійснення Рахунковою палатою навіть тих функцій і повноважень, які вона має право реалізовувати. До таких недоліків слід віднести насамперед недостатньо чітку регламентацію порядку взаємодії Рахункової палати з парламентом. Така взаємодія Рахункової палати і парламенту стосується: забезпечення підзвітності органів державної влади; наявності сучасних механізмів такої взаємодії і виявлення необхідності їх вдосконалення.

Підсумовуючи викладене вище, стає очевидним наявність неабияких труднощів у сфері взаємодії Рахункової палати з Верховною Радою України. Основна проблема полягає у нечіткому правовому регулюванні статусу Рахункової палати як органу парламентського контролю. Таким чином, для зміцнення взаємодії та співпраці Рахункової палати з Верховною Радою України, необхідно вжити певних заходів. З урахуванням актуальності вивчення особливостей розвитку парламентського контролю варто передбачити норми, що чітко фіксують роль і місце Рахункової палати, як основного інструменту реалізації контрольних функцій парламенту, звідси і передбачити побудову механізму взаємовідносин Рахункової палати з усією парламентською інфраструктурою.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Перчиць Роман Іванович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 2 група

ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ ЯК ПІДСТАВА ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА ТА НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Одним з важливих демократичних принципів, який знайшов відображення в Конституції України, є принцип законності. Згідно ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Однак сьогодні ми можемо спостерігати численні порушення цього принципу, зокрема серед вищих органів державної влади нашої країни. Законодавством встановлено досить обмежене коло заходів конституційної відповідальності за такі порушення. Це обумовлює необхідність внесення змін до Конституції, що передбачали б відповідальність народних депутатів України та Президента за порушення Конституції і законів. Такими змінами може бути запровадження такої підстави дострокового припинення повноважень вищих органів державної влади, як порушення присяги.

Присяга, в конституційно-правовому аспекті — це акт урочистої обіцянки особи виконувати певні обов'язки, що випливають з публічно-правового статусу, якого вона відповідно набула, або обов'язки за змістом цієї обіцянки. Природа присяги полягає у тому, що її складання, з одного боку, є умовою набуття особою певного публічно-правового статусу, а з іншого — є, як правило, підставою для юридичної відповідальності за невиконання обов'язків, котрі випливають з цього статусу.

За чинним законодавством в Україні присягу складають: Президент України, народні депутати України, судді Конституційного Суду й судів загальної юрисдикції, державні службовці. Однак на відміну від інших суб'єктів державної влади, ані Президент, ані народні депутати не несуть юридичної відповідальності за порушення присяги. Така відповідальність настає лише у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата, у разі усунення Президента з поста у порядку імпічменту у випадку вчинення державної зради або іншого злочину. Однак у текстах присяг цих посадових осіб міститься обіцянка дещо більша, ніж обіцянка не вчиняти злочини.

Отже виходить, що складання присяги Президентом і народними депутатами є суто урочистими заходами, і порушення цієї присяги не створює жодних юридичних наслідків. Однак, з іншого боку, ці заходи є обов'язковими юридичними умовами для вступу згаданих осіб на посади (пост), відповідно до ч. 4 ст. 79 та ч. 1 ст. 104. Таким чином відсутня логіка: для зайняття посади (поста) складання присяги обов'язкове, а недодержання цієї присяги жодних юридичних наслідків не тягне. Виходить, що присяга запроваджена, по суті, для показовості і насправді жодним чином не втілює демократичні ідеї відповідальності влади перед народом. Тому доцільним

буде запровадження механізму дострокового припинення повноважень Президента і народних депутатів на підставі порушення присяги, як міри конституційної відповідальності. Це надасть інституту присяги справді демократичного змісту.

Підставою конституційної відповідальності є конституційний делікт. Отже, якщо запровадити конституційну відповідальність для Президента за порушення присяги, то за теперішнім текстом присяги, можливі наступні конституційні делікти: дії, спрямовані на припинення суверенітету чи незалежності України; дії, спрямовані на погіршення стану України та погіршення добробуту народу; порушення прав і свобод громадян; порушення Конституції і законів України; виконання обов'язків всупереч інтересам співвітчизників; приниження авторитету України. Що ж стосується народних депутатів, то порушення їх присяги може полягати у: діях, спрямованих на припинення суверенітету чи незалежності України; діях, спрямованих на погіршення стану України та погіршення добробуту народу; порушенні Конституції і законів України; виконанні обов'язків всупереч інтересам співвітчизників.

Хоча це не ідеальний перелік і тексти присяги в цьому аспекті потребують коригування, однак і при такому тексті механізм притягнення Президента і народних депутатів до конституційної відповідальності за порушення присяги може працювати. Зокрема, важливим буде встановлення відповідальності за порушення Конституції та законів, прав і свобод людини (у присязі народного депутата це положення чомусь відсутнє). Запровадження конституційної відповідальності за порушення присяги в такому випадку попередить такі грубі порушення законності, як неособисте голосування народним депутатом на засіданні Верховної Ради, не підписання Президентом закону, що має бути ним підписаний відповідно до вимог статті 94 Конституції України тощо.

Отже, запровадження такої міри конституційної відповідальності, як дострокове припинення повноважень Президента України та народних депутатів України на підставі порушення присяги значно покращить режим законності та допоможе вирішити деякі нагальні проблеми механізму державної влади в країні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб.

Пилипенко Анастасія Вікторівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 14 група

ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЯК АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Подальші процеси демократизації українського суспільства та становлення України як правової, соціальної

держави потребують удосконалення існуючих і створення нових механізмів, спрямованих на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав людини, встановлення ділових і конструктивних відносин громадян з органами влади. Одним із таких нових правозахисних механізмів є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закріплення у ст. ст. 55, 85, 101, 155 Конституції України статусу цього інституту вимагало подальшого законодавчого визначення його схеми. Прийнятий 23.12.1997 р. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» неналежним чином урегулював його модель. Так, ст. 11 закону встановлює, що Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Однак, не конкретизовано, чи це стосується представників Уповноваженого з прав людини на місцях, чи представників із вирішення спеціальних питань. Складність полягає в тому, що становлення інституту омбудсмена в Україні відбувається у період реформування її політико-правової системи, тому важливо враховувати зарубіжну практику створення і діяльності подібного механізму захисту прав людини.

Необхідність утворення такого інституту зумовлена низкою факторів, а саме: а) недостатній рівень захисту прав і свобод людини і громадянина посадовими особами та збільшення порушень прав людини ними в умовах недостатньо визначеного українського законодавства; б) недостатній рівень захисту прав і свобод людини і громадянина традиційними процедурами юридичного захисту; в) проголошення Україною курсу на зближення та приєднання до розвинутих міжнародних стандартів демократії; г) його глибоко демократичним характером, адже він об'єднує органи інституту держави і інституту громадянського суспільства і з цих позицій потребує ретельного дослідження;

Демократичні риси цього інституту — незалежність, відкритість, доступність для громадян, неформальний підхід до вирішення проблем захисту прав людини і громадянина та ін. — сприяли тому, що він одержав широке закріплення в системі правозахисних механізмів багатьох країн, у тому числі і України. Ефективне функціонування інституту омбудсмена в сфері захисту і охорони прав і свобод людини і громадянина від свавілля і зловживань з боку органів державної влади, посадових осіб забезпечує його авторитет і популярність в очах громадськості. Цей інститут справедливо вважають важливим чинником зміцнення законності і правопорядку в країні, який сприяє реалізації принципу пріоритетності людини перед державою.

До повноважень, які здійснює Уповноважений, відносять: захист прав свобод людини і громадянина, які проголошені Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; контроль за дотриманням та повагою до прав і свобод людини і громадянина з боку громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають на території України з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб; діяльність із запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина; сприяння поновленню порушених прав і свобод людини і громадянина; сприяння в приведенні законодавства України про права і свободи людини і громадя-

нина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі; роботу спрямовану на поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав людини і громадянина; заходи із запобігання будь-яким формам дискримінації при реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

У своїй діяльності Уповноважений є незалежним від інших державних органів і посадових осіб. Він не дублює і не підміняє, а доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відмінює їх і не може вимагати перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Фінансування діяльності Уповноваженого відбувається за рахунок Державного бюджету України та щорічно передбачається в ньому окремим рядком.

Уповноважений у разі порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина може вносити конституційне подання Уповноваженого та подання Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб.

Вбачається за доцільне посилити механізми впливу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на існуючу в Україні систему захисту прав і свобод людини та встановити хоча б адміністративну відповідальність, за невиконання рішень Уповноваженого щодо поновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Це б стало ще однією реальною гарантією його діяльності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Рафальська Єлизавета Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

*студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 5 група*

ПРОБЛЕМИ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Запеклі дискусії щодо депутатської недоторканності час-то виникають у наш час, особливо під час виборів. Не важливо яких саме: чергових або позачергових, парламентських або президентських. Кожен з кандидатів намагається розглянути у своїй передвиборчій програмі питання стосовно скасування депутатської недоторканності, розуміючи при цьому встановлену законом гарантію недопущення притягнення депутата до кримінальної, адміністративної чи іншої відповідальності без згоди на це Верховної Ради України.

Ідея позбавлення депутатського імунітету не є новою. Як приклад, можна розглянути референдум який відбувся у квітні 2000 року. Більшість громадян України

проголосували за відміну ч. 3 ст. 80 Конституції України, згідно з якою народні депутати України не можуть без згоди Верховної Ради України бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Результати референдуму так і залишились нереалізованими, оскільки законопроект двічі не набрав необхідної кількості голосів народних депутатів. З того часу тема депутатської недоторканності стала дуже «модною» та експлуатованою різними політичними силами задля отримання більшої кількості голосів виборців.

Це — політичне бачення поняття депутатської недоторканності але, на мою думку, його треба розглядати в контексті демократичних традицій, принципів парламентаризму. Тоді виникає питання: «Чи дійсно треба скасовувати недоторканність і ввести «суперімперативний» мандат?»

У демократичних країнах депутатська недоторканність — аксіома, яка не потребує жодних доказів, сприймається як належне. До складу її входять два головних елементи — депутатський індемнітет та депутатський імунітет. Індемнітет позначає що член парламенту юридично не відповідальний за свої висловлювання і голосування у процесі виконання ним обов'язків у парламенті та його органах. Імунітет полягає в особливій, відмінній від загальної, процедурі притягнення народних обранців до кримінальної відповідальності, а також в особливому порядку вирішення питання щодо їхнього арешту або затримання. Призначення депутатського індемнітету і імунітету — забезпечення ефективності діяльності парламентарія з метою максимальної реалізації ним свого мандата. Депутатська недоторканність виникла для захисту народних представників від свавілля з боку влади. Скасування депутатської недоторканності погіршить і без того слабку позицію парламенту, створить додаткові проблеми в системі організації вищих органів влади.

Згідно з соціологічних опитувань 80% громадян України налаштовані проти депутатської недоторканності. В формуванні такого суспільного настрою, здебільшого винні саме народні обранці. На даний момент нам вже відомо декілька законопроектів, які стосувались скасування недоторканності депутатів.

Перший, законопроект № 1294 від 27 грудня 2007 р. спрямований на повну ліквідацію інституту депутатської недоторканності шляхом внесення змін до 3У «Про статус народного депутата України». Даний проект не створить необхідних правових умов для ефективності здійснення депутатських повноважень, а лише спричинить виникнення нових колізій в законодавстві. Справа в тому, що стаття, яку пропонується виключити, майже дослівно відтворює положення ч. 1 та ч. 3 ст. 80 Конституції України. Інститут депутатської недоторканності є конституційним, тому зміни мають вноситися насамперед до Конституції. Другий, законопроект № 1375 «Про внесення змін до Конституції України (щодо обмеження депутатської недоторканності)». В ньому пропонується викласти ст. 80 Конституції України в такій редакції: «Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп». Зміст проекту повністю збігався з питаннями референдуму 2000 р. 20 березня 2008 р. Верховна Рада України прийняла рішення (226 голосів)

про включення законопроекту № 1375 до порядку денного та направлення його на висновок до КСУ щодо відповідності положенням ст. 157 та ст. 158 Конституції. Третій законопроект від 8 лютого 2008 р. Парламентська опозиція внесла до Верховної Ради України законопроект № 1375-1 «Про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб)», який є альтернативою законопроекту № 1375. Законопроект передбачає внесення змін до ч. 3 ст. 80 Конституції України (пропонується викласти в такій редакції: «Народний депутат України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом») та до ч. 1 ст. 105 Конституції України: «Президенту України гарантується недоторканість на час виконання повноважень. Президент України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом».

Пропозиція стосувалась не лише правового статусу народного депутата, а й правового статусу Президента України, а по-друге, стосуються не лише питання про скасування недоторканості, а про її гарантії. Зазначимо, що 20 березня 2008 р. пропозиція не була підтримана («за» — 224 народні депутати).

Отже, питання депутатської недоторканості можливо вирішити, зробивши певні зміни у чинному законодавстві. А саме ст. 80 Конституції України повинна бути доповнена положенням згідно з яким депутатська недоторканність не поширюється на випадки затримання народного депутата України на місці злочину. При цьому в основу можуть покладатися як ч. 3 ст. 80 Конституції України так і формулювання, запропоноване законопроектом № 1375-1.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Ребриш Богдан Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 8 група

ЩОДО ПРОБЛЕМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТИМЧАСОВИХ СЛІДЧИХ КОМІСІЙ В УКРАЇНІ

Як відомо, проблеми, які стосуються контрольних функцій парламенту, безумовно, посідають одне із центральних місць серед всього масиву питань, на які вчені-конституціоналісти намагаються дати вичерпні відповіді. Однією з таких проблем являється саме проблема правового статусу парламентських слідчих комісій в якості органів, на які покладені функції парламентського розслідування в Україні. Потрібно зазначити, що сьогодні не існує спеціального законодавчого акту, який би здійснював законодавче регулювання діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України. Через це значна частина керівників органів державної влади, органів місце-

вого самоврядування, підприємств, установ і організацій ставляться формально до їх звернень з приводу надання необхідної інформації та пояснень з питань, які розслідуються цими комісіями, а деякі з них взагалі не реагують на такі звернення. Внаслідок цього парламент фактично позбавлений можливості ефективно використовувати зазначені тимчасові органи для вирішення нагальних проблем, які постають перед сучасним суспільством.

Звертаючись до питання функціонування тимчасових слідчих комісій за чинним законодавством, автору видається за необхідне звернути увагу на те, що на даний момент зазначена проблематика була предметом дослідження лише декількох вчених-конституціоналістів. До того ж, так звана «законодавча скупість регулювання» проведення парламентського розслідування породжує в науковців ряд дискусій, які стосуються статусу та функціональних можливостей даних парламентських органів.

До переліку проблем, врегулювання яких мали б створити належні умови для діяльності слідчих комісій в Україні слід віднести:

1. Проблему неадекватного встановлення мети та предмету розслідування тимчасовими слідчими комісіями. Як в Конституції, так і в практичній більшості законопроектів щодо діяльності слідчих комісій, констатувалося проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес. Незважаючи на те, що у більшості зарубіжних країн діяльність тимчасових слідчих комісій є законодавчо регламентованою, специфічна мета кожного розслідування обумовлює необхідність розробки стратегії його проведення. Часто нормативні положення є узагальненими та неоднозначними, що обумовлює неможливість розробки універсального стратегічного підходу, який можна було б застосовувати у різних випадках. Тому специфіка розслідуваних справ визначає особливості обраної стратегії.

2. Відсутність принципів діяльності тимчасових слідчих комісій. На нашу думку, принципи парламентського розслідування (діяльності тимчасових слідчих комісій), як і в будь-якій іншій державно-правовій діяльності, у тому числі і контрольній, є основами його організації. Будь-яка діяльність повинна відповідати певним принципам.

3. Недосконалість засад формування тимчасових слідчих комісій. Згідно із ч. 2 ст. 87 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» комісії формуються за принципом пропорційності представництва фракцій в їх складі. Це створює умови для домінування у складі комісій представників парламентської більшості, що може негативно вплинути на ступінь їх неупередженості.

4. Нечіткість мандату тимчасових слідчих комісій. Відповідно до статті 89 Конституції України слідчі комісії створюються для проведення розслідувань з питань, що становлять суспільний інтерес. При цьому Основний Закон не визначає меж повноважень таких комісій, хоча цілком очевидно, що вони не можуть бути ширшими за межі контрольних повноважень самого парламенту.

5. Невизначеність прав та обов'язків членів тимчасової слідчої комісії, а також інших учасників під час здійснення процесу парламентського розслідування. По-перше, слідчі органи повинні бути впевнені у тому, що вони мають повну свободу дій щодо ведення розслідування. Вона передбачає необмежений доступ до документів та проведення слухань. Перешкодою на шляху ведення розслідування може стати інтерес партій чи окремих ін-

дивідів щодо його результатів. Якщо слідча комісія чи комітет відчуватиме на собі тиск і не зможе йому протидіяти, то, звісно, розслідування не буде ефективним, а сама комісія — не функціональною. По-друге, так як розслідування комісії має відмінний характер від судового розслідування — і комісія не виносить обвинувальних вироків — свідки все одно можуть неохоче давати покази, а партії, зацікавлені в результаті розслідування, робитимуть все, щоб захистити свої інтереси. Тому слідчі комісії мають дотримуватись «золотої середини» — не зашкодити репутації партій та максимально захистити права свідків, з одного боку, а з іншого — отримати усю необхідну для розслідування інформацію.

6. Недостатність рівня публічності роботи тимчасових слідчих комісій. Оскільки тимчасові слідчі комісії утворюються для проведення розслідувань з питань, що становлять суспільний інтерес, їх діяльність за загальним правилом має бути відкритою, крім випадків, коли предметом розгляду на засіданнях є інформація з обмеженим правом доступу.

На кінець, вважаємо за доцільне прийняття відповідного спеціального акта (в даному випадку мова йде про закон) щодо проведення парламентських розслідувань тимчасовими слідчими комісіями. Також необхідно встановити раціональну структуру закону про тимчасові слідчі комісії, відповідної організаційної та процесуальної складової парламентського розслідування, яким повинні відповідати спеціальні глави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент С.В. Болдирев.

Сармаков Максим Николаевич

УО «Витебский государственный университет им. П.М. Машерова»,
студент, юридический факультет,
3 курс, 33 группа

КОНСТИТУЦИОННАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ИНСТИТУТА ОМБУДСМАНА В СТРАНАХ ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

Права человека в демократическом обществе — незыблемая ценность. Одним из важнейших инструментов защиты данных прав является институт омбудсмана. В связи с этим большое значение имеет конституционное закрепление норм в конституциях последних поколений, регламентирующих порядок создания и деятельности института парламентского уполномоченного по правам человека.

Институт омбудсмана сейчас существует в более чем 100 государствах. Однако конституционное закрепление данный институт получил не во всех странах. Нами были проанализированы конституции государств Восточной Европы, в результате чего были получены данные, подтверждающие наличие норм об уполномоченном по правам человека в основных законах стран указанного региона.

В ряде конституций (Албания, Польша, Румыния, Словакия) самостоятельные главы, разделы либо несколько

статей посвящены вопросам организации деятельности института омбудсмана, в других же (Венгрия, Литва, Македония, Российская Федерация, Словения, Украина) — лишь отдельные статьи.

Наименования уполномоченного по правам человека в различных государствах отличаются: Народный Адвокат — в Албании, комиссар Государственного собрания по правам граждан — в Венгрии, контролёры Сейма — в Литве, Народный правозащитник — в Македонии и Хорватии, Защитник Гражданских прав — в Польше, Уполномоченный по правам человека — в России, Адвокат Народа — в Румынии, Публичный защитник прав — в Словакии, уполномоченный по правам граждан — в Словении, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека — в Украине.

Анализ конституций позволяет установить различия не только в названиях рассматриваемого института гражданского общества, но и в порядке приобретения статуса омбудсмана и особенностей данного статуса, срока его полномочий.

Так, в Албании Народный Адвокат избирается тремя пятими всех членов высшего представительного и законодательного органа (Кувенда). При этом к кандидату предъявляются определённые требования: албанский гражданин, имеющий высшее образование, признанный знатоком и активистом в области прав человека и законности (ст. 61). В Венгрии Комиссара по правам граждан, равно как и комиссара по правам национальных и этнических меньшинств, по предложению Президента Республики избирает Государственное собрание двумя третями голосов его депутатов. Другие вопросы, связанные с деятельностью национального омбудсмана, в Конституции не регламентируются, однако допускается принятие закона о комиссарах Государственного собрания (§32/B). В Македонии условия выборов, освобождения от должности, полномочия и формы деятельности Народного правозащитника регулируются законом. Вместе с тем, указывается, что он избирается Собранием Республики Македония (ст. 77). В Польше Защитник Гражданских Прав назначается Сеймом с согласия Сената (ст. 209). В России Уполномоченного по правам человека на должность назначает Государственная Дума (ст. 103). В Румынии Адвокат Народа назначается Сенатом (ст. 55). В Словакии Публичного защитника прав избирает Национальный совет Словацкой Республики из кандидатов, предложенных не менее чем 15 депутатами Национального совета Словацкой Республики. Публичным защитником прав может быть избран гражданин Словацкой Республики, который имеет право избираться депутатом Национального совета и на день выборов достиг возраста 35 лет (ст. 151 а). В Украине Уполномоченного по правам человека назначает Верховная Рада (п. 17 ч. 1 ст. 85). В Хорватии Народный правозащитник избирается Палатой представителей (ст. 93).

Срок нахождения в должности варьируется от 4-х (Румыния) до 8-ми лет (Македония, Хорватия), однако в большинстве случаев составляет 5 лет (Албания, Польша, Словакия).

Как видно, все вышеперечисленные омбудсмены относятся к числу так называемых «парламентских» омбудсманов, т.к. приобретают статус путём избрания либо назначения на должность парламентом, ему же и представляют отчёт о своей работе.

Кроме предъявляемых к кандидату на должность омбудсмана требований в части гражданства, образования, возрастного ценза, сферы деятельности, непосредственно в отношении избранного либо назначенного уполномоченного по правам человека вводятся некоторые ограничения. Так, в соответствии с п. 4 ст. 61 Конституции Албании Народный Адвокат не может состоять ни в одной политической партии, не может заниматься другой политической, государственной или профессиональной деятельностью, а также принимать участие в руководящих органах общественных, экономических, коммерческих структур. Практически аналогичные положения содержатся в ст. 209 Основного закона Польши, которая запрещает Защитнику Гражданских Прав занимать другую должность, за исключением должности профессора высшей школы, и иметь иные профессиональные занятия. Кроме того, он не может принадлежать к политической партии, профессиональному союзу или вести публичную деятельность, несовместимую с достоинством его должности. Часть 2 статьи 55 Конституции Румынии гласит: «Адвокат Народа не может осуществлять другую публичную или частную функцию».

Что же касается правового положения уполномоченного по правам человека, то в своей деятельности он независим, может обладать особым статусом, например, судьи Верховного Суда (Албания).

Научный руководитель: к.п.н., доцент Е.Ф. Ивашкевич.

Середа Алла Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 7 група

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Відмовившись від конституційно-правової спадщини колишнього СРСР, що є прямо протилежною існуючим європейським стандартам, Україна після здобуття незалежності встала на шлях розбудови демократичного парламентаризму, невід'ємними атрибутами якого є гарантії діяльності народних депутатів, зокрема, депутатська недоторканність.

Наразі проблема доцільності існування в Україні інституту депутатської недоторканності, а саме такого її основного елементу як депутатський імунітет, стала чи не найбільш дискусійним питанням конституційно-правової доктрини і набула такої актуальності, що активно обговорюється на всіх рівнях українського суспільства, причому існують як прихильники її збереження, так і противники цього.

Яка ж сутність депутатського імунітету і чи дійсно Україна потребує його скасування?

Поняттям депутатського імунітету позначається недоторканність парламентарія, що полягає у захисті де-

путата з боку представницького органу від арешту та затримання. За своєю юридичною природою депутатський імунітет є винятком з загального принципу рівності всіх громадян перед законом, закріпленого у ст. 24 Конституції України. Обумовлений цей виняток декількома факторами: по-перше, депутатський імунітет має на меті зміцнення становища виборного законодавчого органу у його відносинах з іншими органами державної влади; по-друге, він слугує усуненню можливості здійснення тиску на депутата шляхом висунення проти нього безпідставного звинувачення, захисту парламентарія виключно як посадової особи; по-третє, ця гарантія діяльності депутата забезпечує народному обранцю можливість безперешкодного виконання ним своїх професійних обов'язків. Отже, депутатський імунітет — це аж ніяк не привілей, наданий окремій особі, не набуте депутатом право, що входить у протистояння з правами та індивідуальними свободами інших громадян, а лише гарантія ефективного функціонування парламенту.

Скасування депутатського імунітету призведе до порушення системи стримувань та противаг гілок влади, стане перепорою на шляху якісного виконання парламентом своїх функцій, тож говорити про повну ліквідацію даного інституту недоцільно. Жодна європейська демократична держава не скасувала цей інститут, оскільки відсутність негативних наслідків від такого скасування можлива лише за умови існування надзвичайно високого рівня правової культури народу, тож для України ще не настав час відмовлятися від цієї гарантії депутатської діяльності.

Відповідно до ч. 3 ст. 80 Конституції України «народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані», тобто Конституція України, значно розширивши межі загальноприйнятого стандарту депутатського імунітету встановленням не тільки гарантії недоторканності, але й гарантії непритягнення до кримінальної відповідальності, фактично проголосила абсолютний, нічим не обмежений депутатський імунітет. Тоталітарний характер цієї норми, запозиченої з Конституції СРСР 1936 року, вступає в протиріччя з демократичними принципами, проголошеними в Конституції України.

Отже, депутатський імунітет потребує суттєвого обмеження у декількох напрямках: щодо кола діянь, щодо терміну та місця його дії та щодо процедури позбавлення депутатського імунітету, а саме: по-перше, дотримуючись винятку, визначеного в першому визначенні депутатського імунітету у французькій хартії 1814 року, необхідно звужити його обсяг, а саме визнати такою, що не потрібна, згоду на затримання депутата безпосередньо під час вчинення злочину, а також обмежити депутатський імунітет і випадками вчинення парламентарієм тяжких та особливо тяжких злочинів, адже таке нововведення буде забезпечувати дотримання законності і правопорядку, обмежить існуючу повну безкарність народних депутатів; по-друге, термін дії депутатського імунітету повинен охоплювати виключно час протягом сесій парламенту, оскільки поширення на народних обранців депутатського імунітету у період між сесіями не слугує його первинній меті, а, навпаки, формує особистий привілей особи; по-третє, згоду на затримання чи арешт депутата повинен надавати Верховний Суд України, а не Верховна Рада України через те, що надання такої згоди Верховною Радою України є прямим

порушенням принципу поділу влади: представники законодавчої гілки влади судять самих себе; крім того питаннями розгляду доказів причетності народного депутата до злочину й надання такої згоди повинен займатися компетентний орган — суд, що складається з юристів-професіоналів, які рідко трапляються серед депутатів.

Отже, ми переконані, що ч. 3 ст. 80 Конституції України слід викласти в такій редакції: «Народні депутати України не можуть бути під час сесій затримані чи заарештовані без згоди Верховного Суду України до винесення вироку судом, за винятком вчинення ними тяжкого чи особливо тяжкого злочину чи затримання під час вчинення будь-якого злочину».

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Сиромолотов Олексій Геннадійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, господарсько-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ТИМЧАСОВИХ СЛІДЧИХ КОМІСІЙ

У більшості країн світу, що стали на демократичний шлях розвитку, інститут парламентського контролю займає важливе місце серед інших засобів забезпечення виконання і дотримання норм Закону.

В Україні парламентський контроль здійснюється різноманітними способами. Одним з них є створення і функціонування тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій.

Згідно ч. 6 ст. 89 Конституції України: «Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом». Таке формулювання означає, що для визначення статусу тимчасових комісій необхідним є прийняття спеціального закону.

На даний момент в Україні немає такого закону. Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» діяв приблизно півроку, але був визнаний неконституційним через порушення процедури набрання ним чинності.

Неоднозначною є ситуація, що склалася на сьогоднішній день: цей Закон був визнаний неконституційним через відсутність підпису Голови Верховної Ради України після його повторного прийняття. Така вимога до набрання чинності законами після повторного прийняття була внесена до Конституції Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV (2222-15) від 08.12.2004.

30 вересня 2010 року Конституційний Суд своїм рішенням визнав останній неконституційним. Тобто невірешенням є питання щодо того, чи є Закон «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» і зараз неконституційним.

Сьогодні основу правового регулювання цього питання складають норми Конституції України (ст.ст. 89, 111) та Закон України «Про регламент Верховної Ради України».

Конституція надає лише найбільш загальні засади створення і функціонування тимчасових комісій. Закон України «Про регламент Верховної Ради України» лише більш детально врегульовує порядок створення, терміни діяльності тимчасових комісій.

Жодний закон не надає переліку повноважень та обов'язків тимчасових комісій, їх членів, голів комісій. ЗУ «Про регламент Верховної Ради України» визначає лише підстави припинення діяльності тимчасових комісій, вимоги щодо звіту про результати розслідування тимчасової слідчої комісії.

На даний момент такі комісії мають діяти в межах, передбачених Конституцією та законами. Це означає, що члени тимчасових слідчих комісій користуються тими засобами контролю, що мають народні депутати України.

На мою думку, для тимчасових слідчих комісій таких засобів недостатньо, щоб здійснювати ефективний парламентський контроль. Звичайно, такі комісії не мають замінити собою органи досудового слідства, але спеціальним законом мають бути визначені повноваження тимчасових слідчих комісій щодо «розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес» (ст. 89 Конституції України).

Доволі конкретно регламентовані питання діяльності спеціальної тимчасової слідчої комісії. Вона створюється при ініціюванні питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту і має визначальну роль в цій процедурі. Саме висновки такої комісії є необхідними при вирішенні питання щодо застосування імпічменту.

Підсумовуючи, можна говорити про те, що діяльність тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій майже не врегульована нормами закону. Це створює відповідну законодавчу прогалину, що, на наш погляд, може стати на заваді здійсненню реального і ефективного парламентського контролю. Наразі законодавець має якомога швидше розробити та прийняти до розгляду новий законопроект про діяльність тимчасових слідчих комісій, спеціальної тимчасової слідчої комісії і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Совгиря Ольга Володимирівна

КНУ ім. Тараса Шевченка,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного права

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ РЕЗОЛЮЦІЇ НЕДОВІРИ УРЯДУ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У першу чергу, слід відмітити, що у науці конституційного права відсутній єдиний підхід до розуміння правової природи резолюції недовіри уряду. Так, одним із значень резолюції є назва актів, що, як правило, приймаються

лише однією з палат парламенту, а їхній зміст пов'язаний не із законодавчими, а з іншими повноваженнями парламенту. Часто практикується, наприклад, у Конгресі США. В цьому випадку резолюції обговорюються в іншому порядку, ніж законопроекти і можуть не передаватися на підпис главі держави. Силенко Л.М. відзначає, що резолюція недовіри Кабінету Міністрів України є заходом конституційно-правової відповідальності. Тоді як, наприклад, Крупчан О.Д. вважає, що специфічною рисою відповідальності уряду України є її політичний характер. Особливістю її є й те, що вона враховується тоді, коли норми права взагалі не порушуються.

З нашої точки зору, питання про правову природу резолюції недовіри слід вирішувати у контексті змісту правової природи відповідальності Уряду. Вважаємо, що така відповідальність має конституційно-політичний характер, а тому логічним буде характеризувати інститут резолюції недовіри із зазначених позицій.

Аналізуючи передбачену Конституцією України процедуру оголошення резолюції недовіри, слід відмітити наступне. По-перше, слід зупинитися на існуючих обмеженнях, що не дозволяють порушувати питання про винесення резолюції недовіри за певних умов.

Так, на думку Павленка Р.М., потрібно законодавчо закріпити можливість подолання мораторію на заборону ставити питання про недовіру уряду протягом певного часу (року, парламентської сесії з моменту розгляду вотуму довіри чи недовіри та/або затвердження програми діяльності уряду) більшістю голосів депутатського корпусу. Пропонується змінити положення статті 87 Конституції України щодо неможливості розгляду питання про оголошення уряду вотуму недовіри протягом однієї сесії або року з дня затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів: передбачити можливість постановки такого питання навіть за означених умов — але тільки в разі, якщо цю пропозицію підтримують не менше 3/5 від конституційної кількості депутатів.

Хоча, що стосується встановленого частиною 2 статті 87 Основного Закону обмеження відносно заборони розглядати Верховною Радою України питання про відповідальність Кабінету Міністрів України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, то питання є дискусійним. Так, відповідно до частини 1 статті 10 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р., зі змінами, чергові сесії Верховної Ради, крім першої сесії, починаються кожного року, а завершуються відповідно не пізніше як за 45 та 10 днів до початку наступної сесії. Верховна Рада може прийняти постанову про зміну строків завершення сесії. Таким чином, тривалість чергової сесії парламенту може становити від 5 до 7 місяців. Вважаємо, що з огляду на нетривалий проміжок часу, протягом якого відбувається чергова сесія, встановлення зазначеного обмеження є цілком виправданим і покликане стабілізувати роботу парламенту та уряду.

Актуальним є також питання встановлення певного проміжку часу між постановкою питання про недовіру уряду та його розглядом у парламенті, що передбачене у законодавстві багатьох країн. Це потрібно для того, щоб уряд міг мобілізувати своїх прибічників або провести роз'яснювальну роботу з опонентами. Так, перерви у 48 годин вимагає ст. 49 французької, трьох днів — ст. 94

італійської, п'яти днів — ст. 113 іспанської конституцій. Ст. 67 Конституції ФРН вимагає перерви у 48 годин між висловленням недовіри і виборами нового канцлера.

Слід відмітити, що за Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» передбачається максимальний, а не мінімальний (як це поширено у практиці зарубіжних країн) строк розгляду питання про відповідальність Уряду. З огляду на це вважаємо, що з метою забезпечення інтересів Уряду має бути встановлений певний мінімальний строк (2–3 дні) перерви від моменту ініціювання прийняття резолюції недовіри Уряду і до розгляду питання про її прийняття. У зв'язку із цією аргументацією, викликає критичну оцінку стаття 228 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», яка встановлює, що після заслуховування звіту Кабінету Міністрів України про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та співдоповідей комітетів проводиться обговорення звіту. За підсумками обговорення звіту Кабінету Міністрів України Верховна Рада приймає відповідну постанову. У разі якщо діяльність Кабінету Міністрів України визнана незадовільною, Верховна Рада за умови додержання вимог статті 87 Конституції України може прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України без додаткового включення цього питання до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради.

При цьому слід звернути увагу на такий момент: визнання роботи Уряду незадовільною не завжди зумовлює припинення його повноважень. З нашої точки зору, визнання роботи Уряду незадовільною має зумовлювати реагування з боку парламенту у вигляді прийняття резолюції недовіри. Інакше таке визнання буде лише констатацією ситуації та носитиме політичний характер.

Отже, до проблемних аспектів правового регулювання процедурних аспектів винесення резолюції недовіри Уряду в Україні слід віднести: визнання роботи Уряду незадовільною парламентом має безумовно зумовлювати припинення його повноважень; у законодавстві слід встановити мінімальний проміжок часу, що має минути від ініціювання недовіри Кабінету Міністрів до розгляду цього питання парламентом; варто встановити умови додання «мораторію» на розгляд питання про відповідальність Уряду, передбаченого статтею 87 Основного Закону.

Сулейманова Сафіна Рустэмовна

*Казанський університет,
студент, 5 курс*

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ МОЛОДЕЖНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМА: ОТ ПОЛОЖЕНИЯ К ЗАКОНУ

В 2009 году, в рамках года молодежи, в России значительная роль была отведена развитию и образованию Молодежных Палат при законодательных органах власти субъектов Российской Федерации. Молодежная Палата представляет собой совещательный и консультативный

орган, здійснює свою роботу на суспільних початках і втілює собою якийсь «демократичний міст» між органами державної влади і соціально активною молоддю. Розвиваючи інститут молодіжного парламентаризму, Росія, безсумнісно, опирається на міжнародний досвід. Вже в країнах з розвинутою демократією подібні структури почали створюватися ще з 40-х років ХХ століття. Серед них можна виділити Європейський молодіжний парламент, Молодіжний парламент Сполученого королівства Великої Британії. Правове положення таких палат було офіційно закріплено 21 травня 2003 року Європейською Хартією про участь молоді у суспільному житті на місцевому і регіональному рівнях.

В Росії правовою основою діяльності Молодіжних Палат суб'єктів РФ є всілякі Положення і Регламенти, закріплюють їх компетенцію, цілі, завдання, порядок формування і діяльності. Подібні акти є типовими, за винятком ряду положень, що стосуються специфіки того чи іншого регіону. Необхідно зазначити, що в 2010 році ряд суб'єктів РФ прийняли закон про молодіжний парламент. Такі закони були прийняті в тому році в Томській області, в Московській області («О Московском областном молодёжном парламенте» від 16 квітня 2010 р.). Між тим, в ряду суб'єктів такі закони існували і раніше (наприклад, в Корякському автономному окрузі такий закон існує з 2004 року, в Воронезькій області з 2006 року). Більшість суб'єктів підтримують позицію, що з прийняттям таких законів поспішити поки не варто, аргументуючи свої рішення тим, що в їх регіоні існування молодіжних палат не перевірено часом і в цілому ще не виправдані. Такого закону не прийнято і на федеральному рівні, Суспільна Молодіжна Палата при ГД РФ функціонує на основі Положення. Відсутність «єдиного підходу» до правового регулювання такого важливого інституту громадянського суспільства породжує різні підходи до його формування і діяльності по всій Росії. Починаючи з найпростіших підходів, закінчуючи, на мій погляд, дуже сумнівними. Наприклад, пункт 3.1 положення про Молодіжну суспільну палату при Державному Зборі — Курултає Республіки Башкортостан закріплює, що в склад Молодіжної суспільної палати входять: 10 осіб — за представленням Президента Республіки Башкортостан; 10 осіб — за представленням Президіума Державного Збору — Курултая Республіки Башкортостан; 15 осіб — з числа представників молодіжних і дитячих суспільних об'єднань. Зразу виникає питання про демократичність такого підходу, очевидно, що не всі бажані зможуть прийняти участь в такому формуванні, так як на практиці, на мій погляд, для молодого людини достатньо складно встановити зв'язок між президіумом законодавчого органу суб'єкта, а тим більше з його президентом. І якщо теоретично представити, що така зв'язок все ж встановлена, то по яким тоді критеріям оцінює президент і президіум? Питання риторичне. В той час, як, наприклад молодіжні органи Кировської області, Удмуртської Республіки, Республіки Татарстан і ряду інших суб'єктів формуються в результаті конкурсу, із представників муніципалітетів і суспільних організацій.

Таким чином, з кожним роком, і 2010 рік не є винятком, молодіжний парламентаризм динамічно розвивається і набуває нові форми свого законодавчого закріплення. Думається, що наступним етапом розвитку цього важливого інституту громадянського суспільства стане прийняття «єдиного» закону про молодіжний парламент, діючого на федеральному рівні. Успішне функціонування молодіжного парламентаризму доводить, що молодь повинна бути зацікавлена в тому, щоб її інтереси були вислухані і підтримані державою, яка все ж розуміє: яким буде молоді покоління сьогодні, таким буде завтра!

Науковий керівник: к.ю.н., депутат Державного Збору Республіки Татарстан Ш.Ш. Ягудін.

Ткаченко Дарина Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,
4 курс, 2 група

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ПРАВА

Інтенсивний розвиток науки конституційного права викликав виокремлення у його структурі особливої підгалузі — парламентського права, — яка є собою сукупність норм, якими регулюються організація і діяльність парламенту.

Однак, в той же час в юридичній літературі поняття парламентського права розглядається в декількох аспектах:

- 1) як підгалузь конституційного права;
- 2) як його комплексний інститут, що включає норми конституції, а також норми відповідних законів, парламентського регламенту та інші спеціальні нормативно-правові акти.

У деяких випадках парламентське право розглядають ширше — як систему нормативно-правових актів, співвіднесених з галуззю конституційного права, і, водночас, як сукупність конституційно-правових норм, що визначають статус єдиного органу законодавчої влади, його організацію і діяльність, статус члена парламенту, а також регламентують відносини парламенту з іншими органами державної влади у процесі реалізації його функцій і повноважень.

Юридична наука ще не визначила чітких контурів парламентського права. Вважаємо, що такими межами мають виступати правові акти, які регулюють парламентські відносини.

Зокрема, Конституційний Суд України виступає безпосереднім суб'єктом формування правової основи функціонування Верховної Ради України, а отже, його правові позиції, викладені у відповідних Рішеннях, є одними із першоджерел парламентського права.

Так, Конституційним Судом України було висловлено правові позиції з наступних питань:

- визначення місця Верховної Ради України у державному механізмі. Верховна Рада за своєю природою є представницьким органом державної влади, який складають чотириста п'ятдесят народних депутатів — громадян, обраних на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Визначення Верховної Ради як єдиного органу законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони. Верховна Рада здійснює законодавчу владу самостійно, без участі інших органів (Рішення КСУ від 17 жовтня 2002 року № 17-рп у справі щодо повноважності Верховної Ради);
- правова природа парламентського регламенту. Конституційний Суд України наголошував на необхідності прийняття Регламенту Верховної Ради України як закону (Рішення КСУ від 1 квітня 2008 року № 4-рп у справі про Регламент Верховної Ради);
- повноважність законодавчого органу. Верховна Рада є повноважною, тобто набуває здатності (стає дієздатною) приймати закони і реалізовувати інші свої конституційно визначені повноваження, за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу (Рішення від 17 жовтня 2002 року № 17-рп у справі щодо повноважності Верховної Ради), та ряду інших питань, які стосуються організації та функціонування законодавчого органу України.

Правові позиції Конституційного Суду висловлені також щодо безпосередньо законодавчого процесу (право законодавчої ініціативи, порядок голосування під час пленарних засідань та ін.), правової природи актів Верховної Ради України, правового статусу комітетів, тимчасових спеціальних та слідчих комісій, фракцій парламенту, статусу народного депутата України, гарантій його діяльності тощо.

Отже, широкий спектр інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України в аспекті тлумачення «парламентських» норм сприяє становленню парламентського права як окремої підгалузі конституційного права.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Якимчук Олена Яківна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 11 група

ДЕПУТАТСКА НЕДОТОРКАНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про статус народного депутата України» народні депутати України є повноважними та відповідальними представниками наро-

ду України у Верховній Раді України. Вони покликані виражати і захищати суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функцій Верховної Ради України. Виконуючи свої функції і повноваження, народні депутати керуються Конституцією, законами України, постановами Верховної Ради України, а також своєю совістю.

В Основному Законі закріплена низка гарантій депутатської діяльності, які покликані забезпечити сприятливі умови для виконання народними обранцями своїх повноважень. Однією з таких гарантій є депутатська недоторканість.

Зміст депутатського імунітету наведений у статті 80 Конституції України, згідно з якою народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані або заарештовані. Стаття 27 Закону України «Про статус народного депутата України» розширює визначений Конституцією обсяг депутатського імунітету, фактично унеможливаючи проведення без згоди парламенту низки важливих слідчих дій на етапі після порушення кримінальної справи і до пред'явлення депутату обвинувачення. Такий підхід законодавця не відповідає міжнародним, у тому числі і європейським, стандартам у цій сфері.

Актуальність даної проблеми та її широке і зацікавлене обговорення серед науковців і пересічних громадян полягає у тому, що у випадках, коли до кримінальної відповідальності притягуються народні депутати, через їх специфічне становище, що обумовлене гарантіями депутатської недоторканості, кримінальні справи у багатьох випадках не порушуються.

Існує проблема у визначенні моменту, з якого народний депутат починає користуватися правом депутатської недоторканості. Причиною цього є розходження у тлумаченні даного питання. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 року (справа про депутатську недоторканість) говорить про те, що депутатська недоторканість поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії і до моменту припинення повноважень народного депутата України. У той же час у Конституції зазначено, що повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги. Отже, законодавство розводить у часі ці два поняття, що є не досить коректним, адже саме із набуттям повноважень народний депутат України отримує необхідні гарантії своєї діяльності, серед яких чільне місце займає гарантія депутатської недоторканості.

Актуальне питання, яке виникає в контексті даної теми це: скасування чи обмеження депутатської недоторканості?

Слід вести мову лише про обмеження імунітету народних депутатів. Аргументом даної позиції є те, що депутатська недоторканість являє собою особливу правову процедуру притягнення депутата до кримінальної відповідальності, а також забезпечує його захист від незаконного і необґрунтованого обвинувачення в правопорушенні. Не завжди буває достатньо даних, які свідчили б про склад злочину в діях народного депутата, і тому позбавлення його недоторканості є не зовсім пра-

вильним. А обмеження недоторканості в деяких випадках, коли це необхідно органам розслідування, дозволяло б провести ті слідчі дії, які необхідні для збирання доказів кримінальній справі, і за наявності зібраних доказів — уже вирішувати питання про позбавлення недоторканості в цілому.

Звуження обсягу парламентського імунітету потребує внесення змін до Конституції України та Закону України «Про статус народного депутата України».

Заслугує додаткового наукового дослідження і вдосконалення проблема регулювання депутатської недоторканості в напрямі обмеження її щодо тяжких злочинів та випадків затримання народного депутата під час вчинення ним злочину, а також поширення імунітету на стадію порушення кримінальної справи.

Депутатська недоторканість зовсім не означає, що депутат може вчинити правопорушення, а депутатський мандат надає йому можливість уникнути кримінальної відповідальності за скоєне.

Вчинення злочинів не у зв'язку з депутатською діяльністю або з використанням депутатських повноважень з корисливою або іншою метою спотворює сенс депутатської недоторканості і, безумовно, є підставою для притягнення народних обранців до відповідальності на загальних засадах.

Депутатська недоторканість не повинна використовуватися на шкоду законності і справедливості як засіб захисту винної особи від справедливого покарання.

Народний депутат України повинен чітко усвідомлювати свій статус у державі, роль і місце у процесі державотворення, обсяг обов'язків, які на нього покладуються, прав і гарантій, які йому надаються, принципи, які він повинен відстоювати. Лише сумлінне відношення до власної роботи зможе забезпечити процес демократичного розвитку держави, яких бере свій початок з органів державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Секція 5

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ

Ахматов Иван Тагарифович

*Уральская государственная юридическая академия,
студент, Институт прокуратуры,
4 курс*

СООТНОШЕНИЕ АКТОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РФ И ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Конституция РФ устанавливает приоритет общепризнанных принципов и норм международного права над законом РФ. Причем данное положение не распространяется на Конституцию РФ в связи с её такими юридическими свойствами как верховенство и обладание высшей юридической силой. Конституционный суд РФ является судебным органом конституционного контроля осуществляющий конституционное судопроизводство в установленной законом сфере.

ФКЗ «О Конституционном Суде РФ» от 21.07.1994 г. устанавливает в ст. 71 виды актов Конституционного Суда, выделяя в частности, постановления, определения, заключения, решения. Наиболее важными являются постановления и определения Конституционного суда. Постановления Конституционный Суд издает по следующей категории дел: 1) дела о соответствии Конституции нормативно-правовых актов различного уровня; 2) дела о разграничении компетенции между органами государственной власти различного уровня; 3) дела по жалобам граждан на нарушение их конституционных прав, а также аналогичные дела, но инициатором конституционного судопроизводства выступает суд (суд общей юрисдикции, арбитражный суд и др.) 4) дела о толковании Конституции РФ. Норма ФКЗ «О Конституционном Суде РФ» устанавливает дефиницию понятия «определение Конституционного Суда РФ» толкуя иные виды решений Конституционного Суда, и относя к сфере «определения Конституционного суда РФ» все не регламентированные вопросы иными видами решений.

3 сентября 1953 г. вступила в силу Европейская конвенция о защите прав человека и гражданина, провозгласив основополагающие права и свободы человека, создала определенный механизм их защиты. Одним из органов защиты выступил и по сей день выступает Европейский суд по правам человека.

Как мы видим из вышесказанного цель создания данного органа — это защита основных положений Конвенции. Тем самым, все дела, находящиеся в производстве Европейского суда проверяются на соответствие данной Конвенции.

Эта Конвенция подписана многими государствами Европы — и подписав её, то или иное государство признает априори, факт попадания её территории под юрисдикцию Европейского суда по правам человека. Причем, акты европейского суда по правам человека должны реализовываться на территории государства — участника Конвенции. Хотя тут тоже есть один нюанс — Европейский суд не является структурным элементом какой-либо судебной системы — не входит он и в судебную систему России, он не может отменить решения органа государственной власти страны и т. п. — его акты, по сути, носят рекомендательный характер. Судопроизводство Европейского суда по правам человека тоже имеет особенность — он выносит акты о соответствии или несоответствии Конвенции — и не более.

Вопрос о соотношении актов Конституционного Суда РФ и Европейского суда по правам человека появился сравнительно недавно — точнее после скандально нашумевшего дела «Маркин против России», когда Европейский суд вынес решение прямо противоположное определению Конституционного Суда.

До октября 2010 г. не было прецедентов, когда акты этих двух органов расходились по какой-либо проблеме. Как говорит председатель Конституционного Суда Зорькин В.Д. до 2010 г. «Конституционный Суд и я лично всегда оставался сторонником конструктивного диалога между Европейским судом по правам человека и Конституционным Судом». По сути, два органа существовали во взаимном сотрудничестве: решения Европейского суда зачастую опирались на акты Конституционного Суда, а Конституционный Суд в свою очередь ссылался на Европейский суд.

При всем этом строго определялась сфера национального права и сфера наднационального права — и каждый орган, по сути, знал своё поле действия.

В октябре Европейский суд по правам человека выносит решение не только прямо противоречащее определению Конституционного суда — он еще критикует Конституционный Суд в этом решении. И самое главное — он правильно критикует Конституционный Суд по данному делу. Данный вывод напрашивается при рассмотрении доводов, которыми оперирует Конституционный Суд в своем определении. В дальнейшем, в статье В.Д. Зорькина «Пределы уступчивости» постоянно утверждается о том, что вынесение решения в пользу Маркина повлечет за собой снижение благосостояния российской армии и в последующем создаст прецедент для иных граждан. Как утверждает В.Д. Зорькин и один из его заместителей С. Маврин вынесения подобного реше-

ния существенно отразилось на безопасности России, на её благополучии и процветании. Аргументированные ли доводы, у столь квалифицированных юристов?

Но вот еще одна интересная цитата из статьи С. Маврина: «выравнивание правового положения мужчин и женщин военнослужащих будет произведено за счет изъятия у женщин — военнослужащих льготы по получению им во время службы отпуска по уходу за ребенком до 3-х лет». Интересный тезис. А как же детства и материнства как одно из приоритетных направлений в реформах нашего государства.

Рассказывать о данной ситуации можно много — лучше предложить пути решения её: 1) Конституционный Суд не принимает данное постановление Европейского суда и, по сути, устанавливает принцип приоритета национального над наднациональным при наличии противоречий; 2) Конституционный Суд соглашается с выводами Европейского суда по правам человека, и в дальнейшем опирается только на них.

А третьего не дано. Хотя В.Д. Зорькин со ссылкой на зарубежный опыт (опыт ФРГ) говорит о том, что должен быть третий путь — государство принимает на себя решения Европейского суда до той поры, пока оно не противоречит Конституции страны. По сути, Конституция принята на основании Конвенции и все положения ней дублируются — какие же могут быть противоречия? Это, во-первых, а во-вторых, если страна участвует в Конвенции, то она соглашается с тем, что решения Европейского суда обязательны для нее.

Научный руководитель: к.ю.н., заместитель декана Института прокуратуры УрГЮА В.Ю. Шобухин.

Бабушкіна Наталія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Ставлення суспільства в різні історичні періоди до своїх неповнолітніх членів, що знаходились у конфлікті із законом, було несправедливим і вкрай жорстоким, адже неповнолітні несли покарання нарівні із дорослими. Перші спроби гуманізувати правосуддя щодо неповнолітніх були зроблені в другій половині XIX сторіччя в США, в м. Чикаго у 1899 році створили перший суд у справах неповнолітніх, що спонукало до створення подібних судів у інших державах. В Україні, а саме в Харкові та Києві, з 1908 по 1918 існувала ефективна система ювенальної юстиції.

Міжнародна та вітчизняна практика свідчить, що запровадження ювенальної юстиції є важливим фактором, який позитивно впливає на суспільство та сприяє зміцненню позицій місцевих громад. Ефективною складовою ювенальної юстиції є програми з відновного правосуд-

дя: це й виховний вплив на правопорушника, і профілактика вчинення повторних правопорушень, і сприяння соціальній адаптації та реінтеграції правопорушників у суспільство.

Останніми роками в Україні спостерігається процес «омолодження» злочинності, втягнення підлітків у протиправну діяльність дорослими. Така ситуація складається через недостатню увагу до процесів, які відбуваються у дитячому та молодіжному середовищі. Статистика свідчить, що у 2010 році помітною стала тенденція до зростання рівня підліткової злочинності. Так, число тих, хто скоїв протиправні діяння у віці 16-18 років, лише за пів року сягнуло 3 893. У той же час кількість засуджених осіб віком 14-16 років становила 1 462. Усього за перше півріччя минулого року ця цифра наблизилася до 5 355. При цьому немає обмежень чи виключень у залежності від соціального статусу неповнолітніх злочинців — ними стають як безпритульні (без батьківської опіки та постійного місця проживання), вихідці із неблагополучних сімей, так і вихідці із цілком педагогічно та матеріально благополучних родин.

На сьогодні єдиної моделі ювенальної юстиції не існує. Вона корелюється відповідно до національних особливостей кожної держави. Але в будь-якому випадку базується на загальних принципах і нормах міжнародного права, як універсальних, так і регіональних, у тому числі на тому фундаменті, який визначається міжнародно-правовими та європейськими стандартами, правилами правосуддя щодо неповнолітніх. Україна ще відноситься до числа тих небагатьох країн, де система ювенального правосуддя поки що не функціонує. При конструюванні сучасної моделі ювенальної юстиції в Україні необхідно враховувати зобов'язання держав щодо імплементації прийнятих міжнародно-правових норм, що передбачає і суттєву зміну законодавства, шляхом внесення змін і доповнень в існуючі нормативні акти, а також прийняття нових.

При створенні системи ювенальної юстиції перш за все треба зважати на принципи й норми, закріплені в Пекінських правилах прийнятих на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у грудні 1985 року, — основні правила відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Основними положеннями цих Правил є прагнення держав до створення сприятливих умов, які призводять до анти-суспільної поведінки. Існує також інша низка документів універсального та регіонального характеру, які уже імplementовані в національну правову систему. Перш за все це — Конвенція про права дитини 1989 року, яка має універсальний характер. Слід також назвати і регіональні документи, такі як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року з її найефективнішим механізмом реалізації — Європейським судом з прав людини.

У даний час в Україні відсутня ювенальна юстиція як автономна система зі своїми принципами, метою, організаційними процедурами, правовою регламентацією. Розгляд кримінальних справ по відношенню до неповнолітніх як і раніше здійснюється у контексті загальних принципів і норм кримінальної юстиції і має лише деяку специфіку, скоріше за все пов'язана з ідеями пом'якшення кримінальної відповідальності, радикально не змінюючи саму систему. Недостатнє використання

виховних санкцій пояснюється відсутністю мережі реабілітаційно-виховних закладів, які спеціалізуються саме на роботі з неповнолітніми, які скоїли правопорушення. Україна має вкрай обмежений арсенал правового реагування на девіантну поведінку молоді (безпритульність, бродяжництво, самовільне залишення навчально-виховних закладів). У зв'язку з відсутністю механізму реалізації майже не застосовуються як міра впливу громадські роботи, які б спрямовували діяльність правопорушника в інтересах суспільства в цілому. Не реалізується на практиці ст. 6 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні умови для неповнолітніх», так як на сьогодні при судах так і не створений інститут судових вихователів для контролю за виконанням рішень стосовно неповнолітніх. Це не дає можливості здійснювати в повному обсязі заходи щодо захисту неповнолітніх і реалізувати ними свої права, передбачені Конституцією України і законодавчими актами України. Тому запровадження ювенальної юстиції потрібно розглядати не лише з позиції інтеграції України до Європейського Союзу, а й як нагальну проблему сьогодення.

Попереду — великий крок на шляху до запровадження відновного правосуддя як системи, яка будується на моральності, людяності, усвідомленні неповнолітнім злочинцем вчиненого як небезпечного явища, яке спричинило страждання потерпілій стороні, біль, каліцтво, смерть; усвідомлення того, що тільки каяттям перед потерпілим, відшкодуванням завданих збитків можливо досягти примирення, прощення, душевного спокою.

Звичайно, вирішення проблеми ювенального правосуддя призведе до реформування судової системи в цілому. Але чи готове суспільство до обмеження наявної репресивної практики по відношенню до репресивних правопорушників? Можливо його неготовність є однією з головних причин того, що прийняття необхідних законів відкладається і таким чином існуюча Концепція створення та розвитку системи ювенальної юстиції так і залишається на папері.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Баталова Валерія Євгенівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 21 група

ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОСТІ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, час проведення в Україні судової реформи та удосконалення українського законодавства, дедалі актуальнішою стає проблема визнання актів судової влади нормативними, зокрема рішень Конституційного Суду України. Це питання не є новинкою для науковців, адже воно розглядалося ще за радянських часів, зокрема В.Д. Зорькіним, О.В. Міцкевичем, М.І. Байтіним,

П.М. Ткачуком та іншими. Вивчення, а головне вирішення даної проблеми є важливим аспектом діяльності вчених, а як наслідок, і законодавця, оскільки роль Конституційного Суду України є без перебільшення вагомою у нашій державі. Підтверджується цей факт аналізом його функцій: вирішення питання про відповідність Конституції України актів вищих органів державної влади та офіційне тлумачення Конституції України та законів України. На додаток до цього на Конституційний Суд покладається правова охорона Конституції, що полягає у встановленні та дотриманні спеціального порядку прийняття та зміни Конституції, а це свідчить, що цей інститут дійсно є невід'ємною частиною державного механізму України, тому необхідно висвітлити проблему, щодо визнання нормативності його рішень.

Основною підставою того, що рішення КСУ не можна віднести до нормативних актів є те, що суди не мають правотворчих повноважень, закріплених в Конституції чи законі, а суддя не може підміняти законодавця. Але в той же час ще професор С.І. Вільнянський висловив думку, що «однакове судові рішення, яке повторюється багато разів, набуває нормативного значення». До того ж, якщо зіставити ознаки нормативних актів (формальна визначеність, обов'язковість, нормативність та загальноповідомість) та рішення КСУ, то можна зазначити, що їм притаманні більшість ознак. Так, рішення приймаються уповноваженими на те органами; вони відповідають Конституції; їм характерна вимога офіційного оприлюднення та обов'язковість правових позицій, сформульованих не тільки для сторін у справі, а також не однократність застосування цих правових позицій при вирішенні аналогічних справ.

Що ж до відмінностей, то головним є те, що обов'язкову силу має не увесь акт в цілому, а лише та його частина, яка містить правову позицію — «правоположення». Так, саме поняття «правоположення» було введено ще радянськими теоретиками права, під яким фактично визнавалася нормативність деяких актів судової влади. Але в той же час можна побачити, що термін «правоположення» є синонімом терміна «правова позиція», який використовується для характеристики діяльності конституційних судів у пострадянських країнах та відображає загальносвітову тенденцію, спрямовану на широке визнання нормативності актів судової влади. Поняття «правова позиція» було введено для науково-практичного відображення ситуації, що склалася в сфері здійснення конституційного судочинства.

Нормативна природа рішень Конституційного Суду України має квазіпрецедентний характер. Цей термін відтворює феномен нормативної сили актів судової влади, коли певна частина мотивації суду з обґрунтуванням причин конституційності чи неконституційності законів або суддівське розуміння норм права тощо, стає обов'язковою не тільки для сторін у справі або суб'єкта права на конституційне подання, але й опосередковано для всіх суб'єктів права. Це пояснюється також тим, що в процесі практичної діяльності Конституційного Суду України з'явилася потреба звертатися до інтерпретаційних висновків, викладених у раніше прийнятих ним рішеннях, яка мала об'єктивний характер, оскільки, приймаючи рішення у новій справі, Конституційний Суд має враховувати вже вироблене ним розуміння норми чи

положення закону. Тобто Конституційний Суд стає «позитивним законодавцем» при здійсненні нормоконтролю, за якого розширено тлумачаться відповідні правові норми, що підлягають застосуванню, та надається додаткова аргументація.

Істотними характеристиками правових позицій є те, що вони формуються в процесі розгляду конкретних справ на підставі процедури конституційного судочинства при здійсненні конституційним судом своїх повноважень; їх юридична сила нерозривно пов'язана з обов'язковістю рішень та висновків Конституційного Суду України; мають нормативний, загальний (поширюють свою дію на вирішення аналогічних справ) та обов'язковий характер, тобто є доказом наявності у Конституційного Суду правотворчої функції, формування правових позицій усуває невизначеність у праві та вирішується конкретна правова ситуація, що підсилює рівень легітимності конституційного суду, підвищується якість правосуддя та зміцнюється довіра до права.

З огляду на вищесказане можна підтвердити думку науковця Г.Г. Гаджієва: «...у світі юридичних явищ правові позиції Конституційного Суду найближчі до *ratio decidendi*, і з огляду на це саме правові позиції Конституційного Суду слід вважати джерелом права».

Нормативність актів Конституційного Суду України пов'язана із правозастосовчою специфікою та фактичною повторюваністю правовідносин в аналогічних обставинах. Визнання нормативності рішень Конституційного Суду України пов'язано із розвитком української правової системи, коли правові позиції, що містяться в них, починають сприйматися судовою владою як обов'язкові при вирішенні аналогічних справ. Виходячи з необхідності зміцнення судової влади в Україні, визнання нормативності актів Конституційного Суду України є потужним чинником забезпечення реалізації принципу верховенства Конституції України та стабілізації конституційних правовідносин.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Безсонова Марія Вікторівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,

3 курс, 1 група

ОСТАТОЧНІСТЬ АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИКОНАННЯ

Конституційний Суд України, як єдиний орган конституційної юрисдикції, посідає особливе місце не лише в системі органів судової влади України, а й в системі державної влади загалом. Особливий конституційно-правовий статус Конституційного Суду України зумовлений його специфічними функціями та повноваженнями, правовими формами його діяльності та їх результатами. Як наслідок, особлива правова природа і специфічні властивості

притаманні також актам єдиного органу конституційної юрисдикції, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточною і такими, що не підлягають оскарженню. Ця властивість закріплена ч. 2 ст. 150 Конституції України та ст. 69 Закону України «Про Конституційний Суд України». Відповідні положення також відтворюються в кожному акті Конституційного Суду України та виступають невід'ємною складовою їх резолютивної частини.

Однак, можливість перегляду рішень Конституційного Суду все ж таки закріплена на законодавчому рівні. Такою підставою є виявлення нових обставин у справі, що не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі (ст. 68 Закону України «Про Конституційний Суд України»). На сьогодні практика застосування цього положення відсутня. Треба зазначити, що перегляд справ за такої підстави передбачено всіма процесуальними кодексами України і в цілому він є обов'язковим інститутом процесуального права. Проте до повноважень Конституційного Суду України не належить встановлення фактичних обставин справи. І тому ця підстава вживається законодавцем за аналогією з традиційними процесами.

Як вже зазначалося, невід'ємним елементом кожного акта Конституційного Суду України є вказівка на те, що він є обов'язковим для виконання на території України. Проте сучасна державно-правова практика України містить чимало прикладів, коли ці рішення не виконуються, що веде до неправомірного продовження дії анти-правових неконституційних приписів. Законодавство України містить лише фрагментарні положення, які стосуються механізму виконання рішень Конституційного Суду. На наш погляд, невиконання рішень Конституційного Суду України зумовлено такими важливими факторами: 1) небажання виконувати ці рішення відповідними суб'єктами права, які не несуть за це практично ніякої відповідальності; 2) нечіткість позиції, зайнятої Конституційним Судом України в кожному конкретному випадку, що закономірно призводить до повторного розгляду аналогічних за змістом юридичних справ; 3) зловживання з боку суб'єктів правотворчості, які після визнання їх актів неконституційними, приймають практично таке ж за змістом рішення, яке вже вважається новим, а тому є обов'язковим до виконання.

В зв'язку з цим вважаємо за необхідне розробку відповідного конституційно-правового механізму забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. Досліджуючи цю проблему, Цвік М.В. пропонує, перш за все, створення в складі апарату Конституційного Суду спеціальної структури. Таке положення міститься в Регламенті Конституційного Суду Російської Федерації, який закріплює механізм узагальнення практики виконання його рішень. Визначено, що Секретаріат Конституційного Суду систематично аналізує стан справ з виконання рішень Суду, причини їх невиконання або неналежного виконання та представляє суддям Конституційного Суду піврічні та річні інформаційно-аналітичні звіти щодо виконання його рішень. При встановленні факту їх невиконання або неналежного виконання суддя-секретар вносить на розгляд його пленарного засідання пропозиції про заходи, які могли б сприяти забезпеченню рішення Конституційного Суду. Як зазначав у зв'язку з цим Тодика Ю.М., бажано було б таку правову норму закріпити і в Регламенті Конституційного Суду України.

Актуальним видається і вирішення проблеми щодо запровадження в Україні на нормативному рівні конституційно-правової відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України. Одним із шляхів вирішення даної проблеми може бути доповнення існуючих законодавчих механізмів гарантування виконання рішень Конституційного Суду України новелами, які б додатково стимулювали суб'єктів правовідносин до належного виконання зазначених актів. Основним способом такого закріплення уявляється прийняття окремого Закону про виконання рішень Конституційного Суду. Таку позицію підтримують В. Скоромоха, П. Євграфов, А. Селіванов.

Таким чином, остаточність рішень Конституційного Суду слід розцінювати як вказівку законодавцю застосувати право, передбачити і, з врахуванням правових позицій Суду, — використати інші механізми, які пов'язані з реалізацією можливого права або вчиняти інші дії щодо адресатів виконання його рішень. Виконання рішень та висновків Конституційного Суду України є правовою проблемою, яка недостатньо вирішена на законодавчому рівні. Її вирішення є одним з найбільш важливих та надійних засобів зміцнення конституційної законності та реалізації принципу верховенства права. Проблема їх виконання також прямо пов'язана з удосконаленням існуючих механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктивно вимагає зміцнення статусу Конституційного Суду України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Бойчук Наталія Романівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 11 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ МАЙНОМ

Управління об'єктами державної власності полягає у здійсненні Кабінетом Міністрів та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними окремим законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

В сучасних умовах питання управління об'єктами державної власності в Україні є досить актуальними, оскільки держава індексує себе не лише в якості власника майна, але й як законотворця, регулятора, учасника, тобто суб'єкта, що визначає і нормативно закріплює правила поведінки всіх суб'єктів економічної діяльності та як учасника, що здійснює повноваження регулятора економічних відносин. Положення ч. 2 ст. 120 встановлює, що основні повноваження Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері управління державним майном мають визначати-

ся законом. Роль же конституційних норм, як вірно зазначає Пількевич В., полягає у встановленні першооснови правового режиму майна державної власності, принципів управління таким майном з боку відповідних органів держави, гарантій використання майна для задоволення державних і суспільних потреб та його охорони, а також у встановленні основ розмежування компетенції органів державної влади у сфері управління цим майном.

Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 07.10.2010 р. передбачає розробку та укладення Кабінетом Міністрів міжнародних договорів України щодо об'єктів державної власності України згідно із законодавством.

Основний Закон у ст. 117 встановлює, що Кабінету Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Натомість Законом України «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» від 18.07.2007 р. встановлено, що вищий орган виконавчої влади затверджує в разі необхідності директиви суб'єктам природних монополій на переговори з іноземними суб'єктами господарювання, де законодавець передбачає лише процедуру прийняття таких актів, надаючи їм суто рекомендаційний характер. Тобто залишається не вирішеним питання щодо статусу таких директив, їх обов'язковості та впливу на управління об'єктами державної власності. Закон не передбачає і не роз'яснює такі випадки, які повинні опосередковуватися прийняттям директив. На противагу цьому законодавством чітко встановлено статус таких обов'язкових актів, як постанови і розпорядження, закріплено наслідки їх скасування та процедуру оскарження. Тому доцільним було б або конкретизувати у законі щодо директив, вказати випадки їх затвердження суб'єктам природних монополій, чітко врегулювати їх статус, або ж встановити необхідність винесення розпоряджень щодо управління державним майном, як обов'язкових регуляторних актів індивідуального характеру, з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про природні монополії».

Державне управління відображає значною мірою стан суспільства, розвиток економічного життя та політичного устрою. Держава здійснюючи повноваження найбільшого власника здійснює управління об'єктами державної власності, володіння, використання, розпорядження державним майном, а також регулювання процесів трансформації відносин власності в Україні.

Отже, вирішення даної проблеми є нагальною, адже державна власність забезпечує національну безпеку, досягнення загальнонаціональних цілей, задоволення суспільних інтересів та потреб. Державне управління в сфері відносин власності повинно здійснюватись з метою створення більш сприятливого середовища для функціонування та діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки та підвищення ефективності їх діяльності. Але чи не призведе це до порушення вимог ч. 4 ст. 13 Конституції України, згідно з якою «усі суб'єкти права власності рівні перед законом»?

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Бруслик Олексій Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 10 група

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Суд присяжних — одна з форм участі громадян у судочинстві. Це — суд, у якому крім професійних суддів, беруть участь звичайні громадяни, так звана «лава присяжних». Даний інститут започаткований в Англії, звідки й був поширений разом з англосаксонським правом у США, а з XIX ст., під впливом ліберальних течій, з'явився і в країнах романо-германської правової системи. Суд присяжних має свою передісторію і на українських теренах. Це пов'язано, насамперед, із судовою реформою 1864 року, яка була проведена в царській Росії. В Австрії, а як наслідок і на тих українських землях, що входили до її складу, суд присяжних був запроваджений у 1873 р. У 20-х рр. XX ст. існування досліджуваного інституту передбачалося і польським законодавством, однак ідея впровадження суду присяжних у судову практику цієї країни виявилася мертвонародженою. Історичний досвід існування такого суду в Україні, світові тенденції лібералізації кримінального законодавства та судочинства спонукали законодавця при прийнятті Конституції передбачити існування суду присяжних. Зокрема, ч. 4 ст. 124 Основного Закону передбачає, що «народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних». Якщо перша форма судочинства (народні засідателі) і має деяке практичне застосування, то участь присяжних у відправленні правосуддя є на сьогоднішній день суто декларативною. Пересічна для правової держави акція — приведення законодавства у відповідність із положеннями Основного Закону — у нас розтягнулася, принаймні у досліджуваному питанні, на довгі роки. Останні за часом зміни у судову діяльність, що були введені шляхом прийняття комплексного Закону України «Про судочинство і статус суддів», на жаль, по великому рахунку не торкнулися питання запровадження в нашої державі суду присяжних. Ч. 2 ст. 1 вище згаданого Закону передбачає, що судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. Ст. 63 цього ж нормативно-правового акту, яка так і називається «Присяжні», зазначає, що «присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя». Відомо, що проведення судової реформи 2010 року мало наслідком не лише прийняття відповідного спеціалізованого закону, а й внесення істотних змін і доповнень у вітчизняне процесуальне законодавство, однак це доопрацювання нормативно-правових актів не торкнулося суду присяжних. Причиною «обділення» увагою законодавцем даного інституту, на нашу думку, є те, що вітчизняний юридичний істеблшмент не проводить належних теоретичних напрацювань з цього питання. Для нас не викликає сумнівів, що саме концентрація достатніх інтелектуальних ресурсів у напрямку обґрунту-

вання необхідності не лише існування, а й ефективного функціонування суду присяжних, стане наріжним камнем у питанні законодавчого наповнення конституційної форми цього виду судочинства. Тому правова невизначеність даного інституту буде існувати до тих пір, поки вітчизняні науковці обходять його у своїх дослідженнях.

Теоретичні напрацювання українських науковців з приводу функціонування суду присяжних сьогодні необхідні як ніколи, оскільки в нашій державі є відкритим завдання створення нового КПК. Внаслідок цього, на даний момент, іде широкомасштабна підготовка проекту нового КПК у різних правоохоронних органах. Однак варто зазначити, що на даному етапі проглядається не-одностайність поглядів укладачів нового Кодексу стосовно суду присяжних. Як і стосовно багатьох інших питань, у даному разі вітчизняні правники поділилися на два табори з кардинально протилежними поглядами на цей інститут. Одні переконані в історичній приреченості суду присяжних, інші ж впевнені в необхідності його існування. До категорії юристів, що висловлюють критичні судження стосовно досліджуваного інституту можна віднести В. Котляра. Він стверджує, що вирок суду присяжних — це результат емоційної, а не правовиконавчої судової діяльності. В. Маляренко зазначає, що суд присяжних є малопродуктивним, складним і громіздким, запроваджується для розгляду лише невеликої категорії справ і то у першій інстанції, але вимагає великих зусиль держави з підготовки законодавчої бази його діяльності. До всіх вище наведених аргументів долучається одвічна українська проблема — відсутність коштів для формування і функціонування даного інституту.

На позиціях захисту суду присяжних стоять такі юристи, як Ю. Стецовський, І. Петрухін, Н. Радутная, Л. Карнозова, Т. Морщакова та інші. Прихильники даного інституту стверджують, що участь народних засідателів і присяжних у здійсненні правосуддя може зміцнити незалежність суду, підвищити його авторитет, довіру до населення. Російський юрист-практик С. Пашин вважає, що правосуддя стане більш справедливим тільки тоді, коли кілька осіб, які вперше зібралися у складі колегії присяжних, винесуть вердикт на основі своєї життєвої практики. Маючи досвід діяльності в нашій країні народних засідателів, ми можемо констатувати, що активність громадян у сфері судочинства є досить низькою. Запровадження суду присяжних може вирішити не лише проблему пасивності громадянської позиції українців, а й найголовніше — підвищити правову культуру, правосвідомість та рівень політичного виховання громадян нашої держави. Однак не зважаючи на всі позитивні моменти застосування на практиці зазначеного інституту, ми переконані, що сліпе запровадження може зіграти злий жарт з нашою судовою системою. Тому для уникнення поспішного і невинновданого рішення про введення суду присяжних на всій території України, необхідно погодитися з думкою В. Маляренка про проведення експерименту і ввести альтернативну форму правосуддя на території, як мінімум, двох областей. І лише за результатом діяльності суду присяжних можна буде прийняти кінцеве, правильне рішення стосовно долі цього інституту у вітчизняній судовій практиці.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.П. Євсєєв.

Бурак Мирослава Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 15 група

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ

Із прийняттям у 1996р. Конституції України конституційний статус прокуратури набув суттєвої правової стабільності. Як і в попередніх актах конституційної сили, основи організації та діяльності прокуратури визначались в окремому розділі. Конституція закріпила єдність прокуратури як фундаментальний принцип її побудови. Статтею 121 Конституції України у вичерпний спосіб було конкретизовано чотири конституційні прокурорські функції.

Окрім основних конституційних норм, статус прокуратури отримав і тимчасову регламентацію у Перехідних положеннях. Хоча перехідні положення і залишили відповідну невизначеність конституційного статусу прокуратури у часі, але в цілому перспективна модель прокуратури у Конституції України в редакції 1996р стала зрозумілою та визначеною.

За своїм конституційно-правовим статусом прокуратура в Україні не належить до жодної з гілок влади і, таким чином, посідає особливе місце в державному механізмі України, як орган державної влади, який виконує тільки їй притаманні функції та повноваження, покладені на нього Конституцією та законами України.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» закріплено положення, яке забороняє покладати на прокуратуру України функції не передбаченні чинним законодавством.

Головна особливість її конституційно-правового статусу полягає в тому, що вона є прокуратурою змішаного типу (наглядно-обвинувального) типу, виконує функції як нагляду за виконанням законів, так і кримінального переслідування.

Конституційно-правові принципи статусу прокуратури закріплені в Конституції України, законах, міжнародних договорах України, обов'язкові до виконання, основоположні положення та вимоги, які виражають соціальне й державне призначення прокуратури, окреслюють мету, завдання і повноваження прокурорів, зміст і характер правових засобів, форм та методів діяльності прокурорів по здійсненню покладених на них функцій, а також містять ознаки, що визначають організаційний устрій прокуратури, основи взаємодії та координації її з іншими державними органами, у тому числі й контрольно-наглядними і правоохоронними.

Щодо думок політиків, науковців, та інших фахівців у галузі права, вони висловлюють різні, часто протилежні думки щодо ролі прокуратури. Одні вважають, що прокуратура — це інститут радянської тоталітарної системи, який потрібно ліквідувати, і що прокуратура є зброєю влади, органом авторитарного правління, якому «немає місця в демократичній правовій державі», інші обстоюють позицію згідно з якою прокуратура має зайняти центральне місце у нагляді за виконанням законів.

Аналізуючи досвід західних країн, не можна забути й про моделі прокуратури вітчизняній історії. Тому з ог-

ляду на місце прокуратури в системі державних органів світу конституційна доктрина розглядає 4 групи країн.

- країни, де прокуратура діє в складі Міністерства юстиції (Франція, Японія, Польща). Досвід роботи органів прокуратури Польщі в системі Міністерства юстиції свідчать, що пошук оптимальної моделі прокуратури в цій країні надалі триває;
- країни, де прокуратура входить до складу суддівського корпусу (магістрату) і знаходиться при суді (Іспанія, Італія, та ін.)
- країни де прокуратура виділена в складну систему і підзвітна парламентові та (або) Президентові країни (КНР, КНДР, Словаччина та ін.)
- країни, де прокуратури взагалі немає (Велика Британія).

Урахування зарубіжного досвіду функціонування органів прокуратури в інших європейських країнах має дати вагомий результат і забезпечити становлення конституціоналізму в Україні, при цьому слід врахувати, національні, історичні особливості правової системи нашої країни.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити такі висновки. Що Україні важливо мати прокуратуру автономну, незалежну, самостійну, таку, що перебуває поза всіма гілками влади як орган з особливим конституційним статусом. Тому, що будь-яке підпорядкування прокуратури законодавчій, виконавчій або судовій владі фактично означатиме виведення відповідної гілки влади з-під прокурорського нагляду.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Верхола Дмитро Васильович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 4 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Останні роки фахівці та експерти велику увагу приділяють проблемі поділу влади та забезпечення взаємодії між державними органами в процесі здійснення ними своїх повноважень. У демократичній, правовій державі органи публічної влади не можуть втручатися у сферу повноважень інших владних інституцій.

У загальному вигляді головні підходи до визначення меж повноважень органів публічної влади встановлено у Розділі I Конституції України. Зокрема, у ч. 2 ст. 6 Основного Закону України наголошується, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України». Це означає, що органи державної влади не можуть здійснювати повноваження, віднесені до компетенції інших органів публічної влади.

В ч. 2 ст. 19 Конституції України міститься більш широка формула, звернена до всіх органів публічної влади: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на під-

ставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Зазначений конституційний припис зобов'язує всі без винятку органи публічної влади та їх посадовців постійно узгоджувати будь-які свої дії з вимогами, вміщеними в Конституції та поточних законах. Саме так у Конституції України здійснюється втілення принципу, згідно з яким органам публічної влади «дозволено лише те, що прямо передбачено законом», і отже, «заборонено все, окрім дозволеного законом».

Більшість повноважень українського парламенту встановлено у ст. 85, повноваження глави держави — у ст. 116 Основного Закону України. Та нехтування засадничими принципами права призвело до численних негативних наслідків, насамперед, до дестимулювання продуктивної праці за значного розширення сфери функціонування «тіньової» економіки, а також істотного скорочення надходжень до бюджету. Саме тому на сучасному етапі державотворення найбільш актуальною видається проблема створення механізму забезпечення неухильного дотримання конституційних вимог усіма без винятку державно-владними інституціями.

Для глибокого розуміння суті конституційних змін та рівня взаємовідносин у системі вищих органів держави варто також дослідити укази глави держави про розпуск парламенту, причому в сучасній українській історії уже був приклад дострокового припинення повноважень парламенту в 1993 р.

Видання Указу Президента України № 264 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» від 2 квітня 2007 року значною мірою було обумовлено рішеннями та діями парламенту, що суперечили Конституції України та поточному українському законодавству. Такими діями, наприклад, були численні приклади голосування в парламенті одних народних депутатів України замість інших. Відповідно до ч. 3 ст. 84 Конституції України «голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто». Відомими є факти, коли у сесійній залі парламенту насправді перебуває одна кількість народних депутатів України, а голосує дещо інша (іноді значно більша). Також невиконання Верховною Радою України конституційної вимоги щодо розгляду та схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України. Усупереч вимогам п. 11 ч. 1 ст. 85 Конституції України, ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та ст. 222 чинного на той час (на 2006 рік) Регламенту Верховної Ради Кабінет Міністрів України не подав до Верховної Ради України Програму своєї діяльності (протягом місяця після його формування), а Верховна Рада України не вимагала від Уряду подання такої Програми і відповідно не розглядала та не схвалила її.

Таким чином, видання Указу Президента України № 264 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» від 2 квітня 2007 року багато в чому спричинено численними неконституційними рішеннями, діями та бездіяльністю Верховної Ради України, обумовлено невдалою політичною реформою від 8 грудня 2004 року, яка призвела до непропорційного перерозподілу повноважень між державними органами, до розбалансування системи здійснення державної влади, до втрати керованості державно-політичними та соціально-економічними процесами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Волкова Ірина Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 18 група

СУБ'ЄКТИ ПРАВА ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ

Згідно з ч. 1 ст. 93 Конституції України, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

Так як Національний банк України активно не використовував право законодавчої ініціативи, в результаті проведення конституційної реформи його було позбавлено такого права. Але у зв'язку з визнанням неконституційним 30 вересня 2010 року Закону України № 2222-IV від 08 грудня 2004 року «Про внесення змін до Конституції України» він знову включений до переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи.

У літературі висловлюються думки щодо необхідності надання права законодавчої ініціативи Конституційному Суду України. Однак до його повноважень належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України. Постає питання, який орган буде перевіряти конституційність законів, проекти яких були внесені до Верховної Ради України Конституційним Судом України, адже ніхто не може бути суддею у власній справі. З огляду на те, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, наділяти його правом законодавчої ініціативи недоцільно.

Право законодавчої ініціативи у Верховного Суду України відсутнє, однак судова влада бере безпосередню участь у законотворчому процесі. Верховний Суд України розробляє законопроекти і направляє їх Президенту України як суб'єкту законодавчої ініціативи для внесення на розгляд Верховної Ради України. Вносити чи не вносити на розгляд Верховної Ради України законопроекти, запропоновані Верховним Судом України, це виняткове право Президента України. Однак чому Верховний Суд України не зміг би внести такі законопроекти на розгляд парламенту безпосередньо сам? Право законодавчої ініціативи з боку судової влади ніякої загрози не несе, а буде лише сприяти оперативності та дієвості законодавчого процесу.

Доцільно наділити правом законодавчої ініціативи і Генерального прокурора України. Прокуратура під час здійснення нагляду за додержанням законодавства охоплює практично всі сфери відносин, що врегульовані нормами права, що об'єктивно робить її обізнаною не лише щодо виконання законів, але й щодо стану правового регулювання. Прокуратура бере участь у розробці заходів з попередження правопорушень, у роботі з удосконалення і роз'яснення законодавства, аналізує та узагальнює матеріали, пов'язані зі станом законності й правопорядку. У цьому органі акумулюються дані про правозастосовну практику, а також про відповідність чинного законодавства конкретним суспільним відносинам. Право законодавчої ініціативи має Генеральний прокурор Бразилії, Польщі.

Дедалі частіше науковці вказують на необхідність запровадження народної законодавчої ініціативи як форми безпосередньої демократії. Її сенс полягає в тому, що визначена кількість громадян, які мають право голосу, може

вимагати прийняття парламентом нового закону чи внесення змін до чинного, і парламент повинен розглянути такі вимоги, але не зобов'язаний задовольнити їх.

Отже, правове регулювання законодавчого процесу, зокрема його початкової стадії — законодавчої ініціативи, потребує подальшого вдосконалення, адже від якості законодавства залежить рівень правозастосовної діяльності. У першу чергу було б доцільно розширити коло суб'єктів законодавчої ініціативи.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Воронін Ігор Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 3 група

ПРАВО «ВЕТО» ЯК СКЛАДОВА ПРИНЦИПУ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У СИСТЕМІ ПОДІЛУ ВЛАД В УКРАЇНІ

Конституцією України Президент України наділяється правом «вето» (п. 30 ст. 106), зміст якого визначається як повернення закону Президентом України зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду (ст. 94) Основного Закону. Така дія глави держави передбачена на завершальній стадії законодавчого процесу — стадії підписання закону. Одержавши той чи інший закон для промульгації, Президент України має можливість активно впливати на зміст і спрямованість законодавчого процесу. Цілями реалізації свого конституційного статусу і повноважень, передусім, як легітимного виразника волі всього народу з метою попередження прийняття законодавчих актів, що суперечать або шкодять національним інтересам.

В Україні процедура повторного розгляду повернутих Главою держави законів є дуже жорсткою. Як зазначається в Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України від 7 липня 1998 року, встановлена в частині 4 статті 94 Конституції України не менш як двома третинами від її конституційного складу поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця вимога стосується прийняття закону в цілому.

Практика повторного розгляду закону парламентом в Україні є ближча до американської системи взаємовідносин Президента США і Конгресу. В Україні, як і в США, необхідною є кваліфікована більшість для подолання вето Президента. Але наслідки подолання вето різняться. Згідно з американською Конституцією, законопроект, щодо якого було застосоване право вето, у разі його повторного прийняття двома третинами голосів обох палат Конгресу стає законом і підпису Президента не потребує. В Україні після повторного прийняття закону підпис є необхідний.

Така регламентація наслідків подолання президентського вето зумовлена тим, що міжнародна політична практика знає випадки, коли після подолання вето парламентом глава ігнорував його волю і не підписував закон, у разі чого доля закону залишалася юридично невизначеною, оскільки без підпису глави держави закон не може бути обнародований. У таких випадках створювалася критична ситуація коли Президент порушував конституційні вимоги щодо підписання і опублікування ним законодавчих актів, а у парламенту не було способів реалізувати до кінця свою законодавчу функцію.

Однією з причин застосування права вето Главою Української держави є невисокий рівень якості законів прийнятих Верховною Радою України. Тому відповідне повноваження Президента України можна розглядати як важіль удосконалення результатів законотворення, а наявність у Конституції України норми, що вимагає відхилення Президентського вето лише кваліфікованою більшістю голосів, озброює Главу держави дієвим засобом впливу на зміст закону на етапі його підготовки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що право «вето» глави держави є дієвим механізмом забезпеченості демократичності системи влади та запобіганню узурпації однієї з гілок влади. Водночас, належить підкреслити, що практична реалізація вето як правового інституту знає відчутного впливу особливостей перебігу політичних процесів у країні, передусім політичної конфігурації парламенту, владного чи опозиційного статусу пропрезидентських сил у ньому, типу політичної культури. У цьому випадку доцільним буде:

- забезпечення системного характеру роботи представників Президента України у Верховній Раді України та Кабінеті Міністрів України на всіх етапах підготовки законопроектів.
- своєчасне висвітлення в ЗМІ обґрунтованості застосування Президентом України права вето.
- доцільність промульгації Президентом України у випадку подолання його вето парламентом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Галкін Павло Григорович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 3 група

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В УКРАЇНІ

Становлення інституту президентства в Україні розпочалося ще з прийняття Акту проголошення незалежності України та Декларації про державний суверенітет. Наступним важливим кроком стало прийняття Конституції України, яка на конституційно-правовому рівні закріпила основні засади, принципи, повноваження, права та обов'язки, гарантії діяльності Президента України.

Із вступом у дію Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 р., з 2006 р. обсяг повноважень Президента України був зменшений.

Однак зазначені зміни не викликали бажаних покращень та перетворень, а у зв'язку з порушенням конституційної процедури розгляду та прийняття Закону, через 4 роки він був визнаний неконституційним (Рішення Конституційного суду України № 20-рп/2010 від 30.09.2010 року).

Грунтуючись на вищезазначеному та нестабільними соціально-політичними умовами в Україні інститут президентства, на нашу думку, має наступні проблеми в реалізації своїх функцій:

- недостатньо врегульовано на правовому рівні його взаємодія з органами державного управління;
- певні повноваження не можуть бути реалізовані в повній мірі через не достаток можливості впливу у суміжних сферах державного управління;
- із-за особливостей виборчої системи Президент України має певну залежність від політичної сили, яка його підтримувала під час виборчого процесу.

Вказані проблеми є суттєвими каталізаторами для реформування інституту президентства. Проаналізувавши умови державно-правової дійсності та проблеми, які виявлені найбільш доцільним напрямком реформування є форма державного правління, і зміна президентсько-парламентської на президентську республіку:

- необхідно значно розширити повноваження Президента України щодо виконавчої гілки влади — це дасть змогу більш ефективно та своєчасно вирішувати проблеми внутрішнього характеру;
- надати Президенту України абсолютне право вето, що в свою чергу стане дієвим інструментом обмеження парламентського свавілля та впливу кримінально-корумпованих елементів через парламентсько-законодавчу ініціативу;
- реформувати виборчу систему таким чином, щоб зменшити до мінімуму залежність Президента України від політичних сил та фінансових кіл, — фінансування передвиборчої кампанії кожного кандидата на пост президента має здійснюватись виключно з державного бюджету на рівних умовах, з одночасною заборобою додаткового фінансування передвиборчої кампанії кандидата з інших джерел; кандидат у Президенти України не повинен належати до жодної політичної партії або громадського об'єднання, має представляти виключно власну позицію.

Розширення конституційних повноважень Президента України в усіх сферах суспільного життя, на наш погляд, зумовить процес централізації до більш ефективного управління системним забезпеченням державної безпеки, в усіх її аспектах як і із зовнішньої так і з внутрішньої сторін, що взагалі покращить ефективність механізму державного управління, реалізацію принципу законності та верховенства права в Україні, і в кінцевому результаті більш якісної реалізації прав і свобод громадян України, та захисту їх законних інтересів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Гришко Лілія Миколаївна

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
здобувач, викладач кафедри конституційного і міжнародного права*

МОДЕРНІЗАЦІЯ У СФЕРІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МОНАРХІЯХ АРАБСЬКОГО СХОДУ

Наприкінці ХХ ст. монархії Арабського Сходу (далі — МАС) вступили в якісно новий етап свого розвитку, що отримав назву «епоха модернізації». В багатьох арабських країнах були прийняті нові конституції, або в тексти старих конституцій внесено суттєві поправки. Це пов'язано з ускладненням державного механізму, формуванням нових соціальних та політичних структур, диференціацією суспільства, появою нових внутрішньополітичних та зовнішніх факторів, що впливають на конституційний розвиток МАС. Актуальність теми зумовлена також тим, що перетворення суспільно-політичного життя в більшості цих країн, як і в Україні, йде шляхом сприйняття цінностей та інститутів демократії західного зразка.

Метою доповіді є визначення основних проявів модернізації у сфері виконавчої влади в МАС.

Конституції МАС формально закріплюють принцип розподілу влади (окрім — Об'єднаних Арабських Еміратів (далі — ОАЕ). Султан Оману відповідно до Основного закону (ст. 42) може сам очолити уряд, або призначити прем'єр-міністра. За конституцією Кувейту (ст. 55), Йорданії (ст. 26), Катару (ст. 62) та Бахрейну (ст. 32) виконавча влада здійснюється монархом через прем'єр-міністра та міністрів. Конституція Королівства Саудівської Аравії (далі — КА) (ст. 56) прямо визначає короля главою Ради Міністрів. Конституційні норми фактично побудовані на принципах прямого підпорядкування монарху.

Істотно відрізняється від інших арабських країн організація органів державної влади ОАЕ. За Конституцією, вищим органом державної влади є Вища рада федерації, яка складається із правителів семи еміратів. Рада обирає зі свого складу Президента. За поданням глави держави Вища рада дає згоду на призначення та звільнення Прем'єр-міністра. Право призначення, звільнення та прийняття відставки заступника Прем'єр-міністра належить главі держави за поданням Прем'єр-міністра.

Раду міністрів ОАЕ дещо умовно можна віднести до виконавчої влади, оскільки цей орган виконує функції управління країною, які зазвичай виконують уряди в інших арабських країнах. Відповідно конституційній доктрині виконавча влада в ОАЕ представлена трьома вищими органами — главою держави, Вищою радою федерації та Радою міністрів. Саме тому Раду міністрів відносять до установ, які входять до виконавчої влади. Однак Ф.І. Хачим вважає, що питання про місце Ради міністрів ОАЕ в системі вищих органів взагалі не має сенсу, коли принцип розподілу влади не діє.

Свої повноваження монарх здійснює через міністрів уряду, які несуть колективну відповідальність перед монархом за здійснення загальної політики держави, а окремі міністри персональну за роботу своїх міністерств.

Прем'єр-міністр та усі члени Ради міністрів ОАЕ несуть солідарну відповідальність перед Президентом та Вищою радою федерації за державну політику яку вони проводять та персонально відповідають перед главою держави та Вищою радою федерації за підпорядковане їм міністерство.

Суттєвим нововведенням у МАС є передбачення конституцією відповідальності уряду перед законодавчим органом. Уряд Кувейту, Бахрейну та Йорданії відповідальний перед монархом та перед парламентом. У Йорданії палата депутатів (нижня палата парламенту, яка формується шляхом прямих виборів) може відправити у відставку 2/3 голосів депутатів увесь уряд або будь-кого з міністрів.

На відміну від Йорданії Національна асамблея Кувейту та Палата депутатів (нижня палата Національної асамблеї, яка формується шляхом прямих виборів) Бахрейну можуть оголосити про недовіру будь-якому члену уряду окрім прем'єр-міністра. Палатою депутатів Бахрейну може прийняти рішення лише про неможливість співробітництва з прем'єр-міністром. Розгляд цього питання виносить на голосування Національної асамблеї (рішення приймається 2/3 голосів). Після чого Король може відсторонити главу уряду або розпустити Палату депутатів.

Консультативна рада (нижня виборна палата законодавчого органу) Оману може заслуховувати міністрів з питань, що відносяться до їх компетенції.

Виконавча влада реалізується рядом державних органів, які в своїй більшості сформовані із представників правлячої династії. Положення найбільш важливих статутів КСА проходять попередні узгодження та ухвалення, до обговорення їх в у Раді міністрів, у спеціальному органі, створеному Королем з членів королівської династії. Цей орган називається Рада старших емірів, куди обов'язково входять усі рідні брати Короля та інші родичі (близько 40 осіб).

Рішення Ради міністрів КСА мають остаточних характер після ухвалення їх Королем.

Отже, монарх МАС сам очолює виконавчу владу, формує уряд без участі законодавчого органу. Свої повноваження монарх здійснює через уряд, який несе колективну відповідальність перед ним за здійснення загальної політики держави, а окремі міністри персональну за роботу своїх міністерств (Катар, Оман, КСА).

До проявів модернізації варто віднести: формування уряду як вищого органу виконавчої влади та міністерської системи центрального управління. Державне управління доповнюється західноєвропейськими підходами до адміністрування. Зокрема, Султан Оману, після приходу до влади в 1972 р., очолив уряд і заснував низку нових міністерств. Революційним нововведенням є підзвітність державних чиновників Оману та введення парламентської відповідальності міністрів Кувейту та Бахрейну. Відбувається процес демократизації особового складу уряду. У Саудівській Аравії з 60-х років XX ст. розпочався процес витіснення зі складу Ради міністрів емірів правлячої династії Аль Сауд.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, начальник кафедри конституційного та міжнародного права ХНУВС В.О. Серьогін.

Денисюк Сніжана Сергіївна

КНУ імені Тараса Шевченка,
студент, юридичний факультет,
3 курс, 16 група

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРИСЯГИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що залишається недостатньо дослідженим інститут присяги Президента України, наслідки порушення присяги та неналежного виконання повноважень. Невизначеним є правовий механізм відповідальності за невиконання повноважень, зокрема такий аспект неналежного виконання як невиправдане подовження строку відпустки.

Пост Президента України є надзвичайно відповідальним, про що свідчать закріплені у Конституції України його повноваження. По суті, Президент є не просто главою держави, а її обличчям на міжнародній арені. І як глава держави, він має свої права та обов'язки: у сукупності вони становлять його президентські повноваження. При обранні на пост Президент України складає присягу народу (цікава деталь — якщо народодіє складено присягу, чи останній може вимагати її виконання і карати осіб, що порушили таку присягу?). У ній глава держави зобов'язується до виконання певних обов'язків. Найчастіше присягу розглядають як моральне зобов'язання, ідею верховенства права, якою має керуватися глава держави при здійсненні своїх повноважень. Тут надзвичайно важливим є рівень правової культури народу у цілому та окремого його представника, який обраний главою держави. Проте, які наслідки тягне порушення присяги? У законодавстві зарубіжних країн це питання регулюється по-різному. У державах з парламентською формою правління можливо усунути (відсторонити, звільнити) Президента від виконання обов'язків за порушення присяги (ст. 86 Конституції Литви) або ж зустрічається формулювання «за порушення» чи «грубе порушення Конституції» (ст. 106 Конституції Словаччини, ст. 145 Конституції Польщі, ст. 90 Конституції Італії). У президентських чи президентсько-парламентських республіках майже неможливо притягнути Президента до відповідальності за порушення присяги; виняток становить ст. 72 Конституції Таджикистану, яка надавала до 2003 року таке право законодавчому органу.

Стосовно строку відпустки, то звернувшись до Конституції України, ми не знайдемо інформації про час відпустки саме для Президента. Ст. 92 Конституції вказує, що виключно Законами України визначаються засади регулювання праці і зайнятості. Закон України «Про відпустки» встановлює основні принципи надання відпусток тим громадянам, іноземцям та особам без громадянства, які працюють за трудовим договором на підприємствах, установах, організаціях. Зрозуміло, що Президент до такої категорії не належить.

Звернувшись до Закону України «Про державну службу», а саме до статті 9, ми зустрінемо, що особливий статус Президента України та інших перелічених у цій статті суб'єктів мусить визначатися Законами України. Логічно випливає зі ст. 9 та ст. 25 даного Закону, що Президент не є держслужбовцем. У сусідніх країнах, як-от у Росії чи Білорусі, є Закон Білорусі «Про Президента Білорусі», а у Російській Федерації у період з 1991 по 1993 рік

також існував Закон «Про Президента РРФСР». Проте жоден з них не регулював діяльність Президента так детально аж до строків їх відпусток.

Зрозуміло, що при визначенні часу своєї відпустки, навіть якщо таке право належить до компетенції глави держави, він має керуватися мотивами політичної доцільності. Насамперед він має сам обмежуватися при здійсненні своєї влади, адже обирається народом України для реалізації Конституції та законів України. Фактором стримування перед суспільством є громадський осуд, що виявляється у необранні його на наступний строк, якщо він не задовольнив очікування виборців.

Можливо, ситуація видається дещо нелогічною — як особа, яка боролася за пост Президента у передвиборчій кампанії, так легко відмовитися від своїх повноважень. Проте особа може не просто відмовлятися (бо тоді це, швидше за все, розглядатиметься як відставка Президента), а виконувати їх неналежним чином, перекладати їх виконання на Адміністрацію Президента України, органи виконавчої чи законодавчої влади. Чи можна це вважати злочином, що є підставою для імпідменту? Наприклад, передбаченого ст. 367 Кримінального кодексу України — службова недбалість. Одразу виникає запитання, чи Президент є службовою особою і чи невиконанням своїх службових обов'язків (якщо такі є) він заподіяв кому-небудь шкоду (не рахуючи, звичайно, іміджу України). Саме невизначеність статусу Президента, а обмеження загальними фразами як-от «глава держави» вимагає чіткого врегулювання Законом України «Про Президента України».

Що ж до інституту відповідальності Президента, то у більшості досліджень вивчається та порівнюється така процедура як імпідмент. Словосполучення «відповідальність Президента» чи «конституційна відповідальність» ми не знайдемо у нормативних актах України. Цими питаннями переважно займається теорія конституційного права. Проаналізувавши конституції зарубіжних країн, можна зробити висновок, що більшість з них вказують на «відсторонення Президента від виконання його обов'язків» (ст. 86 Конституції Литви, ст. 90 Конституції Албанії). У деяких йдеться про «відповідальність Президента» — ст. 68 Конституції Франції, ст. 49 Конституції Греції. Норма про конституційну відповідальність Президента є дуже рідкісним явищем. Чи не єдиний такий приклад наявний у ст. 198 Конституції Польщі, яка містить положення про конституційну відповідальність вищих посадових осіб Польщі (включно з Президентом).

Таким чином, проаналізувавши законодавство України та зарубіжних країн, можна зробити висновок, що питання про правовий статус присяги глави держави та питання про відповідальність Президента за її порушення залишаються не врегульованими у чинному законодавстві та становлять плідне поле для майбутніх наукових досліджень. Необхідно розробити чіткі наукові орієнтири для Закону України «Про Президента України», всебічно окреслити і врегулювати порядок роботи Президента, а також запровадити конституційну відповідальність для першої особи в Україні шляхом доповнення положень ст. 108 Конституції України пунктом 5 з текстом «порушення присяги, Конституції України чи законів України».

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Совгіря.

Журба Ярина Миколаївна

Центр політико-правових реформ (Київ), експерт

ІНВЕСТИТУРА УРЯДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ЙОГО ФОРМУВАННЯ У ЗМІШАНИХ РЕСПУБЛІКАХ

Інвеститура уряду є однією із процедур властивих парламентському способу формування уряду. Відтак, така процедура може зустрічатися у державах із парламентським правлінням та змішаних республіках, але не є характерною для президентських республік.

За своїм змістом інвеститура полягає у наданні вотуму довіри новосформованому уряду, як правило, через схвалення його складу та/або програми діяльності. Цій процедурі передують ряд інших процедур, необхідних для визначення спочатку кандидатури глави уряду, а потім усіх його членів. Найбільш поширеною є модель, коли глава держави самостійно або за згодою парламенту визначає кандидатуру прем'єр-міністра, який, у свою чергу, визначає за згодою глави держави членів уряду, готує програму діяльності уряду та вносить її на розгляд парламенту для одержання довіри. Якими б не були процедури, що передують інвеститурі, вони є до певної міри умовними, оскільки залучені до формування уряду суб'єкти повинні сформувати такий кабінет, який задовольнятиме парламентську більшість.

Попри те, що процедура інвеститури існує у переважній більшості парламентських та змішаних республік, а також деяких парламентських монархіях, вона не є обов'язковим елементом парламентського способу формування уряду. Серед європейських змішаних республік лише Конституція Франції не містить вимоги про надання новосформованому уряду вотуму довіри. Конституції Литви, Румунії, Польщі, Португалії, Хорватії передбачають інвеституру уряду. Багато західних науковців, зазначають, що закріплення у конституції процедури інвеститури уряду є фактором, що значно знижує ймовірність, а то й унеможлиблює, формування урядів меншості, адже ухвалення вотуму довіри вимагає більшості від складу парламенту. Оскільки уряди меншості в європейських країнах трапляються доволі часто і їх існування за певних політичних умов є цілком виправданим та доцільним, такий «побічний ефект» інвеститури став основним аргументом проти цього інституту. Однак цей аргумент не є абсолютним. Для прикладу, процес формування уряду, закріплений Конституцією Польщі, передбачає інвеституру. Проте, якщо після двох спроб за різними процедурами не вдається сформувати уряд, допускається ухвалення вотуму довіри більшістю голосів від присутніх депутатів, за умови присутності більшості від загального складу Сейму.

Є схожі приклади і у парламентському правлінні. Конституція Іспанії передбачає можливість надання довіри більшості від присутніх на засіданні депутатів при повторному голосуванні, яке проводиться щодо тієї ж кандидатури глави Уряду через сорок вісім годин після того, як перше голосування у Конгресі щодо надання довіри Уряду було провалене. Такі правові конструкції дозволяють сформувати уряд меншості. Крім того, наявний у конституціях цих двох держав механізм конструктивного вотуму довіри уможлиблює також існування

уряду меншості після виходу однієї з політичних партій із урядової коаліції. Тож існують правові механізми вирішення проблеми інституційного співіснування інвестиції та уряду меншості. Переконливим доказом цьому є те, що як в Іспанії, так і в Польщі діяли уряду меншості.

Конституція України не передбачає інвестиції уряду в редакції ні 1996, ні 2004 років. Відсутність такої процедури за редакцією 1996 року призводить до підривання можливості Верховної Ради спрямовувати урядову політику, а за редакцією 2004 року — до невідповідності принципу колегіальності Уряду, коли кожний міністр є предметом окремих політичних перемовин, а деякі з міністрів призначаються за відмінню від інших процедурою. Відсутність в Україні процедури інвестиції має ще один негативний наслідок, пов'язаний із статусом Програми діяльності Кабінету Міністрів. Оскільки Конституція не містить прямої вказівки про те, коли саме Уряд має подавати Програму на схвалення Верховній Раді, це призвело до зловживань у вигляді невнесення Програми для схвалення взагалі, або внесення лише з метою здобуття річного імунітету від резолюції недовіри. При цьому бували випадки, коли один і той же уряд після затвердження Програми через рік вносив іншу Програму для схвалення, щоб знову одержати імунітет. Так цілком зрозумілий та ефективний інститут демократичного врядування — програма уряду, яка визначає стратегію політики держави та приймається одна на весь період діяльності уряду — в Україні було нівельовано.

Зважаючи на все сказане вище, доцільним видається запровадження інституту інвестиції уряду в Україні. Щодо несприятливих умов урядам меншості, які гіпотетично може породити цей інститут, то навряд чи варто оцінювати високу ймовірність таких наслідків. По-перше, як вже було зазначено, існують механізми, які дозволяють звести обмеження, що породжує інвестиція для урядів меншості, до мінімуму. По-друге, формування уряду меншості є можливим за умови існування стійких правових традицій та високого рівня культури у веденні політики. Як видається, на сьогоднішньому етапі розвитку політики такий феномен як уряд меншості, який існує в умовах, коли решта парламенту налічує більшість голосів, тобто може відправити уряд у відставку, але не робить цього, навряд чи може бути до кінця усвідомлений.

Першочерговим і життєво важливим завданням для України є зміцнення парламентаризму. Запровадження інституту інвестиції сприяло б реалізації цього завдання. Відсутність у Конституції вимоги про затвердження складу новосформованого Кабінету Міністрів та одночасно його Програми великою мірою спричинилися до викривлення суті самих засад змішаної форми правління. Через відсутність вимоги про інвестицію уряду та наявність у Президента повноваження відправляти уряд у відставку, діяльність Кабінету Міністрів не спрямовується на втілення політичної волі парламентської більшості, що для автентичної змішаної республіки є аксіомою. Не дарма Венеціанська комісія рекомендує Україні при здійсненні конституційної реформи «запровадити додаткові механізми та процедури парламентського контролю над діями та намірами виконавчої влади».

Організація державної влади в Україні є результатом механічного поєднання елементів президентської та змішаної республік, не утворюючи системного механізму,

що здатен ефективно працювати за різних політичних умов. Запровадження інвестиції уряду може стати одним із кроків щодо удосконалення механізму державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, суддя Конституційного Суду України П.Б. Стецюк.

Загнійна Юлія Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Покращення взаємодії гілок державної влади в Україні є досить актуальним питанням в наш час, яке потребує розгляду та вирішення. Науковцями це питання піднімалось вже не одноразово та існують думки провідних вчених — конституціоналістів, щодо необхідності саме на конституційному рівні закріплення вимоги взаємодії гілок державної влади.

До проблеми взаємодії гілок влади неодноразово зверталися такі провідні вчені як, Ю. Тодика, В. Погорілко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, М. Орзіх, М. Малишко, О. Скрипнюк, В. Копейчиков, А. Колодій, О. Копиленко, В. Тацій, В. Тихий, В. Федоренко, Л. Кривенко, Н. Нижник та ін. У своїх працях науковці обґрунтовують, поряд із принципом поділу влади, також і необхідність закріплення взаємодії гілок державної влади як необхідної умови забезпечення стабільності в державі, гарантування основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Метою цієї роботи є порівняння норм Конституції України з нормами конституцій інших країн, які регулюють питання взаємодії гілок державної влади, аналіз сучасного стану взаємодії гілок державної влади в Україні, зокрема між законодавчою та виконавчою гілками влади, також обґрунтовується необхідність закріплення вимоги взаємодії гілок державної влади саме в тексті Основного Закону держави, встановлення відповідальності за її невиконання.

Особливу увагу хотілося б приділити статті 6 Конституції України, у якій зазначено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Ф.В. Веніславський, зазначає, що принцип поділу державної влади це механізм їх тісної взаємодії для вирішення проблем державотворення. Ш. Монтеск'є, будучи засновником теорії розподілу влади, вважав, що для забезпечення дійсної незалежності однієї гілки влади від іншої, необхідно, щоб кожна з них мала реальну можливість впливати одна на іншу.

Важливим і водночас актуальним завданням науки конституційного права є чіткий теоретико-методологічний

аналіз змісту принципу поділу державної влади, який би поряд із класичною тезою «про поділ повноважень», був здатен обґрунтувати ідею взаємодії органів державної влади з метою реалізації проголошених Конституцією України цілей суспільного та державного розвитку.

Є. Трубецької, який стверджував, що коли буде забезпечуватись лише принцип поділу державної влади, а вивчення питань взаємодії різних державних органів буде нехтуватись, то це призведе до негативних наслідків в державі.

Б. Кістяківський відмітив, що в усіх випадках, де різні гілки державної влади не взаємодіють, де законодавець подбав виключно про поділ влади, держава втрачає свою цілісність і вже не може гарантувати свободу своїм громадянам, недоторканність особи та конституційного ладу, а також правового характеру державної влади.

В. Погорілко зазначив, що ключовою проблемою державного розвитку України є тісна та всебічна взаємодія гілок влади.

Ю.М. Тодика відмічає, що закріплення в КУ вимоги взаємодії гілок влади мало б істотне значення для вирішення конституційних конфліктів, недоведення ситуації в країні до жорсткої конфронтації між владними структурами, особливо на найвищому рівні.

На сьогодні, можна навести, як приклад, значну кількість держав, в тексті Основного Закону яких закріплено норму, що регулює взаємодію гілок влади. До таких країн потрібно віднести Білорусію, Молдову, Казахстан, Азербайджан та ін. Так, у ст. 7 Конституції Азербайджану сказано: законодавча, виконавча та судова влада взаємодіють і є незалежними в межах своїх повноважень». Згідно ст. 6 Конституції Республіки Молдова, законодавча, виконавча та судова влади розподілені та взаємодіють при здійсненні своїх повноважень відповідно до Конституції.

Існують держави, в яких Основний Закон містить спеціальні розділи, присвячені висвітленню головних принципів та нормам які регулюють взаємодію окремих гілок державної влади. Зокрема, в Конституції Франції — це розділ п'ятий, який визначає основи взаємовідносин між законодавчою та виконавчою владою.

На сучасному етапі розвитку конституційно-правової думки в Україні, досить актуальними і однозначно не вирішені залишаються питання пов'язані із регулюванням взаємовідносин між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади при здійсненні ними своїх повноважень.

Стан державотворчих процесів засвідчує, що на сьогодні існує значна конфронтація та заполітизованість у діяльності органів, що становлять собою механізм державного управління. На думку вчених-конституціоналістів законодавець повинен приділити максимум уваги та прикласти зусиль для нормативного врегулювання діяльності органів державної влади, передбачити способи їх взаємодії та відповідальність за недотримання зазначеної вище вимоги.

Недотримання державною владою передбачених в тексті Основного Закону форм та методів взаємодії негативно позначається на стабільності конституційного ладу України. Тому, досить важливим є усвідомлення посадовцями та політиками необхідності взаємодіяти при здійсненні своїх повноважень, розуміти всю повноту відповідальності за свої вчинки. Як зазначає В.Я. Тацій,

Конституція — це хоч і Основний, але закон; він має діяти і забезпечувати позитивний вплив на суспільство. Необхідність внесення змін до Конституції має бути обґрунтована й доведена фахівцями, усвідомлена суспільством, серед пересічних громадян має бути сформоване чітке уявлення про причини, справжній зміст і кінцеву мету тих змін, що пропонуються.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Зозуля Олександр Ігорович

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
студент, юридичний факультет,
4 курс, група ЮП-41*

ЩОДО СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Президент Російської Федерації, глава держави та гарант прав і свобод людини і громадянина, разом з Федеральним Зібранням і Урядом Росії посідає чільне місце у державному механізмі та відіграє ключову роль у визначенні основних напрямків внутрішньої та зовнішньої політики держави, як за ст. 80 Конституції РФ від 12.12.1993 р. Особлива відповідальність та складність реалізації установчої, номінаційної, представницької й інших функцій глави держави з огляду на одноособовий характер інституту глави держави в Російській Федерації обумовлює необхідність формування системи забезпечення такої діяльності Президента РФ. Виходячи з положень Указу Президента РФ від 06.04.2004 р. № 490, основним допоміжним органом глави держави є Адміністрація Президента Росії, проте діяльність якої охоплює не усі питання забезпечення діяльності глави держави, що комплексно здійснюється усіма допоміжними органами Президента РФ. Однак, як ми вже відмічали, на нормативному рівні засади взаємовідносин Адміністрації та інших допоміжних органів Президента Росії, а також спільного здійснення ними забезпечення діяльності глави держави з позицій їх системності залишилися невизначеними. Саме тому та в контексті вдосконалення розуміння інституту апарату глави держави й вбачаємо актуальним визначення сутності та особливостей системи забезпечення діяльності Президента Російської Федерації.

Зазначимо, що вказану систему забезпечення діяльності Президента РФ можна розглядати щонайменше з двох позицій, по-перше, як органічну сукупність усіх активних цілеспрямованих заходів і дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на створення умов для виконання главою держави його повноважень, а, по-друге, як власне саму сукупність функціонально та структурно взаємообумовлених таких суб'єктів забезпечення діяльності глави держави і, передусім, його допоміжних органів. При цьому, на нашу думку, з огляду на спорідненість означених визначень вбачаємо доцільним консолідоване розуміння системи забезпечення діяльності Президента

Росії як сукупності відповідних інституцій та здійснюваної ними забезпечувальної діяльності.

Зауважимо, що коло суб'єктів, які у тій чи іншій мірі беруть участь у забезпеченні діяльності Президента Російської Федерації, є надзвичайно широким і включає у себе усі державні та громадські інституції, в процесі діяльності яких створюються відповідні умови для виконання главою держави його повноважень. Так, суб'єктами забезпечення діяльності Президента РФ можуть визнаватись, наприклад, Федеральне Зібрання, Уряд Російської Федерації та інші вищі органи державної влади, діяльність яких згідно ст.ст. 83, 84, 102, 103, 114 Конституції РФ від 12.12.1993 р. обумовлює та обумовлюється діяльністю глави держави.

Однак, питання суб'єктного складу правовідносин із забезпечення діяльності Президента РФ має більш теоретичний характер, тоді як чільне місце у системі забезпечення діяльності глави держави в Росії посідають саме допоміжні органи Президента Російської Федерації. Їх специфіка та відмінність від решти вищезначених суб'єктів забезпечення діяльності глави держави полягає в обмеженні предмета їхнього відання виключно сферою забезпечення виконання Президентом РФ його повноважень, загальністю, всеосяжністю і цілеспрямованістю такого забезпечення, а також визначеністю самим главою держави їхньої функціональної та структурної організації. Зокрема, відповідно до п. «и» ч. 1 ст. 83 Конституції РФ від 12.12.1993 р. саме глава держави формує Адміністрацію Президента Росії. При цьому, як нами раніше вже відмічалось, наразі залишається актуальною необхідність побудови системи допоміжних органів глави держави, тобто, попри фактичне функціонування низки допоміжних органів Президента РФ не забезпечується критерій їх системності як ієрархічної структурованості та взаємодії під час реалізації покладених завдань і функцій.

Система забезпечення діяльності Президента РФ, як комплекс здійснюваних заходів, що обумовлюють реалізацію главою держави своєї компетенції, включає постійне і одночасне організаційне, правове, аналітичне, дорадчо-консультативне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Президента Росії. На сьогодні, з огляду на відмічену несформованість системи допоміжних органів глави держави в Російській Федерації, та виходячи з положень Указу Президента РФ від 06.04.2004 р. № 490, основне функціональне навантаження по вказаним видам забезпечення покладається саме на Адміністрацію Президента РФ. З одного боку, це вбачається цілком виправданим в контексті статусу Адміністрації Президента Росії як апарату та основного допоміжного органу глави держави, а з іншого боку, сприяє штучному стримуванню розвитку системи допоміжних органів, особливо беручи до уваги відсутність нормативного регулювання засад її формування та діяльності.

Так чи інакше, поряд із Адміністрацією Президента Росії вагомий внесок у забезпечення діяльності Президента РФ вносить діяльність й таких допоміжних органів глави держави, як Державна Рада, Рада Безпеки, а також різноманітні комісії та ради при Президенті Росії, зокрема, Комісія з державних нагород, Рада з протидії корупції, Рада сприяння розвитку громадянського суспільства та правам людини тощо. Такий потенціал формування повноцінної системи забезпечення діяльності Прези-

дента РФ вимагає впорядкування організації допоміжних органів глави держави із визначенням їх правового статусу та компетенції, а також розвитку взаємовідносин і взаємодії між окремими ланками даної забезпечувальної діяльності.

Таким чином, щодо вищерозглянутого підкреслимо наступне. Система забезпечення діяльності Президента Російської Федерації являє собою органічну сукупність уповноважених суб'єктів і, передусім, Адміністрації Президента РФ та інших допоміжних органів глави держави, взаємоузгоджена спільна діяльність яких безпосередньо спрямовується на створення сприятливих умов для успішного виконання Президентом РФ повноважень глави держави.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, начальник ННІ підготовки фахівців міліції громадської безпеки ХНУВС О.В. Марцеляк.

Казанцева Альона Олександрівна

*КНУ ім. Тараса Шевченка,
студент, юридичний факультет,
3 курс, 15 група*

ПРЕЮДИЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Одним із процесуальних інститутів, покликаних забезпечити стабільність та авторитетність актів правосуддя, та судової системи в цілому, є інститут преюдиції. На сьогодні в Україні поширеною є практика визнання Конституційним Судом за своїми рішеннями преюдиційного характеру. Але водночас зазначений інститут у конституційному судочинстві є недостатньо дослідженим. Цим обумовлена актуальність обраної теми.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів преюдиціальності рішень Конституційного Суду України.

У процесуально-правових науках вироблений традиційний підхід щодо визначення поняття преюдиційності. Так, під преюдиціальністю (від лат. *praecedens*) — попереднє рішення (суду) розуміють неможливість повторного доказування в інших процесах тих обставин, які встановлені у відповідній процесуальній формі іншим юрисдикційним органом.

Дискусійним залишається питання щодо розуміння сутності цього поняття. Деякі вчені-процесуалісти розглядають преюдиціальність як властивість судового рішення. Інші — як наслідок його обов'язковості та виключності.

Відповідно до статті 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України може вказати на преюдиціальність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта.

Преюдиціальні правила закріплені і в процесуальних кодексах, зокрема, у частині третій статті 61 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) та частині першій статті 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України).

Так, обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлені ці обставини.

Зазначена норма не розглядає обставини, встановлені рішеннями Конституційного Суду України, як такі, що не підлягають доказуванню під час розгляду справи судами загальної юрисдикції.

Це зумовлено невизначеністю розуміння правової природи преюдиціальних рішень Конституційного Суду України. В теорії конституційного судочинства преюдиціальність розглядають крізь призму зворотної дії рішень Конституційного Суду України, оскільки відповідні рішення по суті поширюються на правовідносини, що виникли до їх ухвалення. Тому правила, встановлені статтею 74 Закону України «Про Конституційний Суд України», пов'язують насамперед не з класичним процесуальним розумінням преюдиціальності, а із інститутом перегляду справ за нововиявленими обставинами.

Так, відповідно до пункту 4 частини другої статті 361 ЦПК України підставою для перегляду рішення, ухвалили суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. Аналогічна норма закріплена і у пункту 5 частини другої статті 245 КАС України. Проаналізувавши відповідні норми, можна зробити висновок, що підставами для перегляду рішень суду за нововиявленими обставинами є усі рішення Конституційного Суду України, а не лише такі, які визнані преюдиціальними. Тобто, незалежно від наявності чи відсутності вказівки на преюдиціальність, рішення Конституційного Суду України є підставою для перегляду рішень судів загальної юрисдикції за нововиявленими обставинами. Такої точки зору притримуються більшість науковців.

Протилежна позиція сформульована у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвалених і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили» від 27 лютого 1981 року № 1. В абзаці першому пункту п'ятого зазначається, що як нововиявлена обставина може розглядатись вказівка Конституційного Суду України про преюдиціальність його рішення.

У зв'язку з неоднозначним розумінням цього положення на законодавчому рівні необхідно чітко встановити, яке саме рішення Конституційного Суду України преюдиціальне чи звичайне буде підставою для перегляду рішень суду за нововиявленими обставинами.

Стаття 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» закріплює право Конституційного Суду України визнати те чи інше рішення преюдиціальним. Але законодавством не встановлюються критерії надання рішенням преюдиціального характеру. На практиці це призводить до того, що Конституційний Суд України самостійно виз-

начає чи поширює чинність свого рішення на правовідносини, які виникли та (або) продовжують існувати до ухвалення рішення. Водночас спостерігається недостатність аргументації щодо надання рішенням преюдиціального характеру, її поверховий та формальний характер.

Законодавчо не врегульованим залишається порядок застосування преюдиціальних рішень Конституційного Суду України та процедура реалізації рішень судів загальної юрисдикції, заснованих на преюдиціальності.

Зазначені проблемні теоретичні та практичні аспекти питання преюдиціальності рішень органу конституційної юрисдикції зумовлені в першу чергу невизначеністю та неоднозначністю розуміння природи преюдиціальних рішень Конституційного Суду України. Зазначене питання потребує наукового переосмислення, вироблення єдиних доктринальних засад, які будуть відображати сутність інституту преюдиції у конституційному судочинстві, а також внесення відповідних змін до законодавства в контексті встановлення критеріїв надання рішенням преюдиціального характеру, визначення процедури застосування відповідних рішень та реалізації рішень судів загальної юрисдикції, заснованих на преюдиціальності.

Науковий керівник: к.ю.н. Н.М. Ковалко.

Каланча Інга Георгіївна

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,
студент, юридичний факультет,
1 курс, 105 група

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІВ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах конституційного розвитку України актуальним є конституційно-правовий статус суддів в Україні в контексті судово-правової реформи 2010 року.

Метою статті є висвітлення новел конституційно-правового статусу суддів в Україні на основі норм Закону України «Про судоустрій та статус суддів», та висвітлення теоретичних аспектів конституційно-правового статусу суддів.

Багато положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» були запозичені з німецької судової системи. Беручи до уваги те, що в Україні та Німеччині різна форма державного правління, можна стверджувати що рецепція німецького законодавства є дещо непродуманим кроком у реформуванні судової системи України, оскільки різниця між ними прослідковується як у формі правління, так і у правосвідомості суддів та громадян. Цю тезу підтверджує і той факт, що нині намітилася тенденція реформування німецької судової системи.

Реформуючи конституційно-правовий статус суддів варто звернути увагу на його історичний розвиток. Ми підтримуємо думку к.ю.н. Єгорової В.С., яка виділяє 6 етапів становлення та розвитку конституційно-правового статусу суддів: перший етап — з VI ст. — до ство-

рення Конституції Пилипа Орлика 1710 р.; другий етап — з 1710 р. — до здійснення судової реформи 1864 р.; третій етап — з 1864 р. — до формування радянської системи правосуддя у 1919 р.; четвертий етап з 1919 р. до 1991 р.; п'ятий етап (становлення і розвиток конституційно-правового статусу суддів в незалежній Україні) у 1991–2002 рр.; шостий етап — із початку проведення судової реформи 2002 р. до 7 липня 2010 року. Оскільки реформа почалась, варто розширити дану періодизацію шляхом включення принаймні ще одного етапу, який розпочався з розробкою і прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та є незавершеним.

Хоча наукові дослідження із зазначеної проблематики залишаються поодинокими, Ю.М. Грошевим, І.Б. Каліушко, І.Є. Марочкіним, А.О. Селівановим, С.В. Прилуцьким, А.В. Портнов розроблялися лише теоретичні аспекти конституційно-правового статусу суддів, вбачається, що конституційно-правовий статус суддів можна визначити як сукупність нормативно-правових приписів, теоретично-доктринальних уявлень та узагальненої практики формування суддівського корпусу, повноважень суддів та організаційно-правових форм їх реалізації та гарантії ефективної і неупередженої діяльності суддів в Україні.

Зміст конституційно-правового статусу суддів визначається метою і завданнями їх професійної діяльності і є сукупністю правових можливостей, певною мірою свободи поведінки суддів в суспільному житті і службовій діяльності.

Важливим аспектом дослідження конституційно-правового статусу суддів є аналіз його структури елементами якої є правосуб'єктність, права і обов'язки суддів, принципи діяльності суддів, гарантії. Правосуб'єктність суддів — це здатність особи у встановленому законодавством порядку набувати правового статусу судді, тобто виступати носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків професійного судді. Вона носить службовий характер і є спеціальною правосуб'єктністю. Службові права суддів — це вид і міра конкретно визначеної поведінки суб'єкта, наділеного статусом професійного судді. Службові обов'язки суддів складаються з юридичних і моральних обов'язків.

Конституцією України визначені основні принципи діяльності суддів судів загальної юрисдикції України: принцип самостійності, принцип незалежності, принцип недоторканності, підкорення суддів лише закону, принцип доступу до суду.

Гарантіями діяльності суддів є сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, умов, засобів, спрямованих на практичну реалізацію їх прав та обов'язків, на усунення можливих перешкод їх належного здійснення.

Важливою є оцінка судової реформи компетентними міжнародними органами. Зокрема Венеціанська комісія «За демократією через право» 15–16 жовтня 2010 р. ухвалила висновок щодо ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» в якому було схвалено: посилення незалежності судової гілки влади; організацію підготовки суддів у самій судовій системі; визначення законом вичерпного переліку документів, які вимагаються від кандидата на посаду судді; звуження повноваження Верховної Ради щодо обрання суддів безстроково; скасування військових судів; ліквідація територіальних кваліфікаційних комісій; запровадження підзвітності Державної судової

адміністрації з'їзду суддів країни. Висловлені негативні моменти які виражені у значному зменшенні повноважень Верховного Суду України, відсутності об'єктивних критеріїв підвищення суддів по службі, розширенні повноважень Вищої ради юстиції за відсутності конституційних гарантій її збалансованого складу. Даний висновок підтримала Суддя Європейського суду з прав людини від України Г.Ю. Юдківська.

На сьогодні для успішного і повного завершення судово-правової реформи в Україні, необхідно розробити і прийняти зміни та доповнення, які би повною мірою відображали сутність і зміст конституційно-правового статусу суддів та визначали систему гарантій їх ефективної діяльності. Ми б рекомендували розробити об'єктивні критерії підвищення суддів по службі, та зважаючи на розширені повноваження Вищої ради юстиції розробити конституційні гарантії її збалансованого складу. Зазначені положення було б доцільно закріпити в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» з метою повного і всебічного розвитку положень ст.ст. 126 та 129 Конституції України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Щербанюк.

Качканакова Анна Федорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури,

5 курс, 2 група

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА

Відсутність законодавчого визначення терміна «правова позиція» викликала суперечки щодо розуміння цього правового феномену серед науковців та практиків. Первісно конституціоналісти схилилися до визначення даного юридичного феномену як системи висновків і аргументів, виявлених у ході розгляду Конституційним Судом України (далі — КСУ) конкретної справи щодо окремої проблеми, яка має загальний та обов'язковий характер; як інтерпретацію конституційно-правових принципів і норм, яка міститься в підсумковому рішенні КСУ, яка становить систему правових аргументів, які лежать в основі рішення КСУ. Однак, у подальшому окремі автори переглянули свої погляди. На думку Л.В. Лазарева, правові аргументи, докази на користь прийнятого рішення КСУ — це ще не є правова позиція, хоча вона формується із них, вони лежать в її основі. Щоправда, нерідко правова позиція формулюється не прямо, а імпліцитно виражена в правових аргументах. Отже, правова позиція в правових аргументах є «вторинною» до системи доказів і аргументів.

На мою думку, така точка зору виявляється перекожливою, оскільки в широкому розумінні до системи аргументів, що лягли в основу прийнятого рішення КСУ, можна віднести сукупність конституційних норм, міжна-

родно-правових документів, інших актів, конституційних принципів, доктрин, інших елементів правової системи, які стосуються даної справи та призводять до формування правової позиції з конкретного питання, що не виключає можливості використання в «нових» рішеннях КСУ вже виражених правових позицій за умови їх використання в якості додаткових аргументів на користь нового самостійного рішення. Тому, правову позицію не можна ототожнювати з системою аргументів, що лягли в основу підсумкового рішення КСУ.

У вітчизняній правовій науці пропонується розглядати поняття «правова позиція» у широкому та вузькому значеннях. У вузькому значенні правові позиції визначаються як частина рішення КСУ — фрагмент його мотивувальної частини, особлива частина акта органу конституційного правосуддя. У широкому значенні — відношення суду, яке закріплене у його рішенні, до конкретних правових проблем, або ж як колегіальне рішення КСУ, що виражає його розуміння конкретних положень Конституції в процесі зіставлення із правовою нормою, що перевіряє, з метою усунення невизначеностей, що виникли в ініціаторів звернення.

На мою думку, така пропозиція є недостатньо обґрунтованою, адже відбувається розмежування широкого та вузького розуміння правових позицій залежно від базової ознаки, яка була покладена в основу самого визначення. Такою ознакою при вузькому розумінні можна вважати місце правової позиції в акті органу конституційного контролю, при широкому — правову сутність даного поняття. Тоді як традиційно в юридичній науці підставою для розгляду поняття в широкому та вузькому значенні є сутність і обсяг змісту самого поняття.

Що ж до сутності правових позицій як правового феномену, то їх дослідження необхідно розпочати із дослідження місця правових позицій у структурі актів КСУ та їх співвідношення. Згідно з першим підходом, який представлений, зокрема, поглядами російських вчених В.А. Кряжкова та В. Анішина, правові позиції містяться як у мотивувальній, так і резолютивній частинах рішення КСУ. Згідно з другим підходом, вони містяться лише в мотивувальній частині рішення КСУ. Зокрема, Г.О. Христова, зазначає, що «термін «правові позиції» має вживатися для позначення право тлумачних положень, що містяться саме в мотивувальній частині рішень КСУ». Вони не можуть міститися в резолютивній частині, адже тоді нівелюється «поняття правових позицій як окремого юридичного феномену, оскільки в такому розумінні вони збігаються із підсумковими рішеннями КСУ». Можна стверджувати, що правові позиції обов'язково повинні міститися в мотивувальній частині рішення КСУ, проте в окремих рішеннях вони можуть міститися і в резолютивній частині (як про це свідчить практика). Отже, правова позиція — це результат тлумачення КСУ духу і букви Конституції України та законів України, а також тлумачення ним конституційного змісту (сутності) положень галузевих законів та інших нормативно-правових актів в межах його компетенції, що усувають невизначеність у конкретних ситуаціях і виступають правовою основою прийняття актів КСУ. Правові позиції КСУ як виявлені та сформульовані Судом правові принципи, прийняті для вирішення ряду справ являють собою живе, конституційне право. Іншими словами, на мою думку, правові пози-

ції КСУ можуть виступати джерелом права. Головне, щоб ці позиції органу конституційного юрисдикції були демократичними, науково та практично обґрунтованими, спрямованими на забезпечення захисту основоположних прав людини і громадянина. Вони можуть міститися у рішеннях, висновках та ухвалах КСУ. У рішеннях щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України вони містяться в мотивувальній та додатково дублюються в резолютивній частині; у рішеннях щодо відповідності нормативно-правового акта Конституції України та висновках КСУ — тільки в мотивувальній частині. Що ж стосується процесуальних правових позицій, то вони можуть міститися в мотивувальній частині процесуальної ухвали КСУ.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Кисильова Кристина Володимирівна

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
аспірант, кафедра адміністративного права і процесу*

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ

Головним завданням на етапі формування України як демократичної, правової держави, є забезпечення належного функціонування в ній механізмів захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб та панування законності у всіх сферах суспільного життя. Важлива роль при вирішенні цих завдань покладається на органи виконавчої влади, оскільки у суспільних відносинах немає такої сфери життєдіяльності, на які б не поширювався їх регулятивний вплив.

Завданням сучасного державного будівництва в Україні повинна бути кардинальна зміна неефективної системи державного управління, що вимагає проведення широкомасштабних змін, які повинні бути відображені в Концепції адміністративної реформи в Україні та втіленні на практиці. Черговий етап реформування органів виконавчої влади розпочався із затвердженням указу Президента України від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію центральних органів виконавчої влади» та Концепції адміністративної реформи в Україні. Відповідно до вищезазначеного указу до центральних органів виконавчої влади відносяться: а) міністерства; б) центральні органи виконавчої влади; в) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, це відносно новий вид органів виконавчої влади, який входить до групи центральних органів виконавчої влади. Особливість даного виду органів полягає, зокрема, в тому, що всі питання їх правового статусу та взаємовідносин з іншими органами мають вирішуватися шляхом прийняття законів, що визначають повноваження і порядок їх діяльності. Правовою основою вирішення

цього завдання має бути: прийняття загального закону, який би регулював структуру та функціонування в цілому системи органів виконавчої влади, їх компетенцію, порядок діяльності, взаємозв'язок органів виконавчої влади з іншими державними та не державними органами, а також прийняття спеціальних законів, які б регулювали організацію та правовий статус окремих органів виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Для реформування якісно нової системи органів виконавчої влади необхідно законодавчо закріпити статус цих органів, впорядкувати систему органів виконавчої влади, удосконалити апарат державного управління, розробити реальні прогнози та плани розвитку системи органів виконавчої влади. Крім того, визначальним чинником виступає своєчасність прийняття нормативно правових актів, їх актуальність, повнота і внутрішня узгодженість, відповідність форми правового регулювання відносин у сфері державного управління їх змісту і структурі.

Процес здійснення реформ в Україні перебуває у незадовільному стані саме через невинуватене зволікання з прийняттям нормативно-правових актів. Сучасний стан державотворення в Україні виступає яскравим прикладом запізнення в нормативному оформленні, зокрема до цього часу не прийнято закони «Про систему центральних органів виконавчої влади», «Про центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом» та інші нормативні документи.

При реформуванні органів виконавчої влади зі спеціальним статусом треба якісно оновити систему законодавства, яка має бути спрямована на подолання суттєвих недоліків, а саме щодо необхідності чіткого розмежування статусу центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом з міністерствами та державними комітетами; необхідно нормативно врегулювати відносини співпідпорядкованості центральних органів виконавчої влади; усунути дублювання і суперечності функцій та повноважень центральних органів виконавчої влади; усунути змістовний збіг статусів «міністрів» і «голів» інших центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; законодавчо визначити перелік міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Слід зазначити, що однією з важливих вимог до правового забезпечення ефективності системи органів державного управління є стабільність їх правового регулювання. При цьому стабільність повинна досягатися не за рахунок штучного збереження застарілих правових норм, а шляхом обрання предметом правового регулювання таких проявів суспільного життя, які є визначальними та тривалий час залишаються незмінними або змінюються не суттєво.

Проблеми реформування органів виконавчої влади полягають насамперед у тому, що на сьогодні не достатньо враховані потреби об'єктів управління; відсутня зацікавленість органів управління в оптимізації своєї організаційно-функціональної, інформаційної структури; не здійснюється моніторинг рівня ефективності функціонування державного управління. Проведення адміністративної реформи в Україні обумовлює необхідність системної науково-аналітичної оцінки не лише ефективності функціонування апарату управління, а й процесів його удосконалення.

Отже, першочерговим завданням в законодавчому забезпеченні адміністративної реформи має бути якісне закріплення правового статусу органів виконавчої влади

всіх рівнів, і передусім Кабінету Міністрів України. Треба підвищити роль статусу міністерств та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; провести реформу державної служби, особливо у вирішенні кадрових питань в апаратах органів виконавчої влади; підвищити роль керівника органу державної служби, а також прискорити прийняття нової редакції Закону України «Про державну службу», який би відповідав положенням Концепції адміністративної реформи в Україні. Необхідно створити таку систему органів державного управління, яка буде підконтрольна народowi, побудована на наукових принципах, близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом їх діяльності буде служіння народowi та національним інтересам. Отже, необхідно остаточно здійснити чергову спробу проведення в Україні адміністративної реформи та привести її до свого логічного завершення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Крупенина Елена Эдуардовна

Белорусский государственный университет,

студент, юридический факультет,

4 курс, 4 группа

ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ КАК СУБЪЕКТ ПРАВА ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ИНИЦИАТИВЫ

Основным инициатором законопроектов в Беларуси, как и в большинстве государств, выступает Правительство — Совет Министров Республики Беларусь. Это вполне объяснимо, ведь Правительство как центральный орган государственного управления обладает гораздо большими организационными, информационными и иными ресурсами для разработки законопроектов, чем, например, отдельный депутат Палаты представителей или даже весь Совет Республики. Именно Правительство с его развитой системой республиканских органов государственного управления имеет возможности для разработки как отдельных тематических законопроектов, призванных повлиять на конкретную часть граждан страны, так и масштабных проектов законов, затрагивающих практически все население. В целом же, белорусским Правительством вносится около 85–90% проектов всех законов.

Часто законопроекты разрабатываются Советом Министров совместно с иными субъектами (например, специальной государственной организацией, созданной для целей подготовки проектов законов — Национальным центром законодательства и правовых исследований Республики Беларусь). С учетом научных исследований, проводимых по проекту, такой порядок разработки законопроектов позволяет определить целесообразность принятия будущего закона и обеспечить полноту его содержания.

Интересно, что в некоторых странах (например, Франции) правом законодательной инициативы владеет Пре-

мьер-министр. В Беларуси же таким правом наделено Правительство в целом, а не конкретные его члены, что представляется справедливым, поскольку способствует полному выражению мнения коллегиального органа.

Правовой статус Совета Министров как субъекта права законодательной инициативы основан на Конституции Республики Беларусь, Законе Республики Беларусь от 23 июля 2008 года «О Совете Министров Республики Беларусь», а подробно определяется в Регламенте Совета Министров, утвержденном Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 14 февраля 2009 года.

Заметим, что для внесения в Палату представителей проекта закона Совету Министров, в отличие от Совета Республики, верхней палаты белорусского парламента, не требуется принятия специального постановления. (Сравнение проводится потому, что только два этих органа, среди прочих белорусских субъектов права законодательной инициативы, являются коллегиальными). Однако полагаем, что в этом случае необходимо определить единообразный подход к данной стадии законодательного процесса.

Проекты законов, вносимых белорусским Правительством, рассматриваются узким кругом лиц — на заседаниях Совета Министров и его Президиума; также возможен такой способ, как опрос членов Президиума Совета Министров (без рассмотрения на заседаниях). Данная практика не противоречит законодательству, однако возникает вопрос, почему не все члены Правительства участвуют в обсуждении законопроекта? По нашему мнению, здесь существует проблема коллегиальности, ведь, как отмечалось выше, наделение Правительства правом законодательной инициативы способствует полному выражению мнения коллегиального органа.

Особая роль Правительства как субъекта права законодательной инициативы подчеркивается еще и тем, что лишь с его согласия (по поручению Президента) либо, разумеется, с согласия самого Президента любой иной субъект права законодательной инициативы может вносить законопроекты, следствием принятия которых может быть сокращение государственных средств, создание или увеличение расходов. То есть все субъекты могут вносить законопроекты подобного рода, но для этого им необходимо согласие Президента либо Правительства. Подчеркнем, что для дачи согласия Правительства необходимо особое поручение Президента; думается, что поручение Президента в подобных случаях необходимо и при внесении вышеуказанных проектов законов самим Правительством. Однако практике пока неизвестны случаи, чтобы решение подобных вопросов поручал Правительству Президент. Таким образом, очевидно, что фактически координируется процедура внесения таких затратных законопроектов Главой государства.

По поручению же Президента Совет Министров (равно как и сам Президент) вправе вносить предложения в Палату представителей и Совет Республики об объявлении рассмотрения проекта закона срочным. Обеспечивая, с одной стороны, согласованность законодательного процесса, это, с другой стороны, направлено на координирование законодательного процесса ведущими органами исполнительной власти.

Таким образом, мы приходим к выводу о некотором преимуществе Правительства (и Президента) Республики Беларусь перед другими субъектами права законодатель-

ной инициативы. Именно возможность комплексного решения вопросов организационного, аналитического, экспертного и методического обеспечения деятельности, чем обладает Правительство, способствует качественной подготовке и принятию решений.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент И.И. Пляхимович.

Крюкова Аліна Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 12 група

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Реалізація активів Конституційного Суду України є однією з проблем функціонування інституту конституційної юрисдикції. Це пов'язано з недосконалістю правового регулювання і відсутністю чіткого механізму реалізації рішень і висновків Конституційного Суду України. В підсумку складається ситуація, коли ці акти є обов'язковими, але не мають реальної примусової сили, крім сили свого власного авторитету. Дане питання досліджували конституціоналісти: П.М. Ткачук, В.М. Шаповал, З.О. Лунь, Ю.В. Білоусов, А. М. Івановська та інші.

Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (ч. 2 ст. 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (ч. 2 ст. 8). Відповідно ж до ст. 69 Закону України «Про Конституційний Суд України» обов'язковими до виконання рівною мірою є рішення і висновки Конституційного Суду України. На сьогоднішній день правова регламентація порядку реалізації активів органу конституційної юстиції вичерпується статтею 70 Закону України «Про Конституційний Суд України». Проте вона містить лише загальні формулювання, які не дають відповіді на питання про правову природу і механізм реалізації активів Конституційного Суду України. Так, частина перша цієї статті передбачає, що копії рішень і висновків Конституційного Суду України надсилаються наступного робочого дня після їх офіційного оприлюднення суб'єкту права на конституційне подання чи конституційне звернення, з ініціативи якого розглядалася справа, до Міністерства юстиції України, а також до органу влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду в Конституційному Суді України. Очевидно, що сам факт надсилання ще не свідчить, що відповідні рішення чи висновки будуть виконані. Крім цього, такий обов'язок покладено на самий Конституційний Суд України.

Відповідно до ч. 2 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку додаткові заходи, пов'язані з порядком їх виконання, звернувши увагу на терміновість чи обов'язки щодо його забезпечення. У своєму рішенні від 14.12.2000 р. № 15-рп/2000 (справа про виконання рішень Конститу-

ційного Суду України) Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення ч. 2 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку виконання рішень, висновків Конституційного Суду України треба розуміти як право Конституційного Суду України у разі необхідності визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки його виконання та покласти обов'язок на відповідні державні органи забезпечити це виконання. При цьому незалежно від того, чи визначено в рішенні, висновку Конституційного Суду України порядок його виконання, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У цьому висновку не зазначено конкретний орган, який би відповідав за виконання рішень Конституційного Суду України. Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. до підстав виконання Державною виконавчою службою України були віднесені і рішення Конституційного Суду України. Проте у 2003 році це положення було вилучено із Закону. Таким чином, сьогодні органи Державної виконавчої служби рішення Конституційного Суду України не виконують, що є логічним, адже за своєю правовою природою акти Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції є абсолютно відмінними. Отже, проблема полягає в тому, що чинним законодавством не передбачено принципів і механізму виконання рішень і висновків Конституційного Суду України. Як наслідок, значна частина таких актів не виконується.

Вирішення проблеми удосконалення процесу виконання актів Конституційного Суду України треба пов'язувати з визначенням правової природи його рішень і висновків. За своєю природою і наслідками акти Конституційного Суду України наближені до нормативно-правових актів, положення яких реалізуються у формі виконання, дотримання і застосування. Тому треба говорити не про їх виконання, а про реалізацію у формі виконання, дотримання і застосування.

Слід вказати, що у даному випадку діють принципи і механізми, аналогічні виконанню законодавства загалом. Складовими відповідного організаційного механізму розглядаються вищі органи державної влади, тобто органи, наділені повноваженнями у сфері забезпечення законності (в тому числі і конституційної) в державі. Якщо рішення не буде виконуватись, це призведе до порушення прав чи інтересів інших суб'єктів права.

Успішна реалізація актів Конституційного Суду України могла б забезпечуватись встановленням відповідальності за їх невиконання чи недодержання. Сьогодні правове регулювання такої відповідальності вичерпується положенням ч. 4 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» про те, що невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно з законом. По суті, така норма носить декларативний характер через відсутність у законодавстві норм, які б передбачали притягнення до відповідальності за невиконання, неналежне виконання або перешкоджання виконанню рішень Конституційного Суду України. З цього приводу варто внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України».

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Лапкін Андрій Васильович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

аспірант, кафедра організації судових і правоохоронних органів

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СВІТЛІ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 30 ВЕРЕСНЯ 2010 РОКУ

Питання, що розглядаються, набувають актуальності в контексті очікуваного реформування законодавства про прокуратуру, що викликає необхідність уточнення ролі і місця цієї інституції в системі органів державної влади за Конституцією України. Крім того, зумовлене Рішенням Конституційного Суду України повернення до Конституції України в редакції 1996 року мало безпосередні правові наслідки для прокуратури України, які вимагають відповідного сприйняття та оцінки.

Конституційно-правовий статус прокуратури України за роки незалежності зазнав змін лише один раз — у зв'язку із прийняттям Закону № 2222-IV від 08.12.2004, згідно із яким: 1) ст. 121 Конституції було доповнено пунктом 5, що закріпив в якості функції прокуратури нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами; 2) у ст. 122 Конституції було передбачено необхідність одержання згоди Верховної Ради України на звільнення Генерального прокурора України з посади. Відповідно, Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року позначилося на організації і діяльності прокуратури України таким чином, що було скасовано одну з її функцій, вказану вище, і змінено порядок звільнення Генерального прокурора — відтепер для цього достатньо одноосібного рішення Президента України (який, однак, призначає Генерального прокурора за згодою Верховної Ради України).

На перший погляд, ці зміни у статусі прокуратури України нерівнозначні. Логічно було б припустити, що ліквідація однієї з функцій органу державної влади має більше значення, ніж зміни у кадровому питанні стосовно його керівника, адже вимагає відповідної реорганізації всієї системи органів прокуратури, скорочення штатів, перегляду взаємодії з іншими органами і установами і, як наслідок — визначення нового місця прокуратури у системі державної влади відповідно до тих її функцій, що залишилися. Однак на практиці цього не відбулося. Не було звільнено жодного працівника, задіяного на виконанні вилученої з Конституції функції прокуратури, не реорганізовано жодного управління чи відділу, не внесено жодних змін чи доповнень до Закону України «Про прокуратуру». Повернення до редакції Конституції 1996 року фактично відобразилося, та й то опосередковано, лише на відомчому рівні: коли 18 жовтня 2010 року Генеральний прокурор видав новий наказ № 3 гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів», в якому визнав таким, що втратив чинність, попередній наказ «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів щодо захисту прав і свобод громадян, державних та публічних інтересів» від 19.09.05.

Пояснення такої ситуації досить просте: було ліквідовано фіктивну функцію, яка насправді являла собою один з напрямків діяльності прокурора у межах нагляду за додержанням і застосуванням законів, закріпленого у п. 9 Перехідних положень Конституції як тимчасова функція прокуратури. Остання, що на сьогоднішній день становить фактично центральну функцію прокуратури, на виконанні якої задіяна найбільша кількість практичних працівників, існував і до закріплення його на конституційному рівні, і без змін продовжив існувати після реформування Конституції як у 2004, так і у 2010 році. Однак, йдучи назустріч побажанням Ради Європи, яка вкрай негативно сприймала здійснення прокуратурою «загального нагляду», і водночас не наважуючись відмовитись від цієї функції, український законодавець при прийнятті Конституції України у 1996 році помістив її до Перехідних положень. Під час конституційної реформи 2004 року була спроба надати цій функції «постійного» характеру, тож під виглядом правозахисної її було поміщено до ст. 121 серед основних функцій прокуратури. Відповідно, скасування конституційної реформи ніяк на практичному виконанні цієї функції не позначилося, однак з новою гостротою поставило питання про майбутнє функції нагляду за додержанням і застосуванням законів, яке впровадив вже майже двох десятиліть залишається предметом гострих дискусій.

Натомість, на наш погляд, значно суттєвіше на практичному становищі прокуратури позначилися зміни в порядку звільнення Генерального прокурора України. Фактично, необхідність отримання згоди на це від Верховної Ради України виступала дієвою гарантією додержання конституційного строку перебування Генерального прокурора на посаді, який встановлений у 5 років, однак протягом якого із числа 12 очільників органів прокуратури України за роки незалежності вдалося виконувати свої повноваження лише попередньому Генеральному прокуророві О.І. Медведьку, причому саме в період дії скасованої норми ст. 122 Конституції України (2005–2010 роки). Отже, скасування такої гарантії скоріше негативно позначиться на кадровій стабільності органів прокуратури України, оскільки надає Президенту повноваження звільнити Генерального прокурора України у будь-який час, що з неминучістю потягне за собою зміну керівників обласних та районних прокуратур, а відтак — відволікатиме практичних працівників від виконання своїх функцій.

Отже, на підставі викладено можна запропонувати такі зміни і доповнення до Конституції України в аспекті регламентації правового статусу органів прокуратури: 1) переглянути систему конституційних функцій прокуратури і закріпити нагляд за додержанням і застосуванням законів у ст. 121 серед основних функцій прокуратури, підкресливши його правозахисний характер і спрямованість; 2) встановити додаткові гарантії щодо звільнення Генерального прокурора України з посади до закінчення конституційного строку його повноважень шляхом необхідності одержання згоди на це більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н., професор П.М. Каркач.

Легкодух Юлія Вадимівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 13 група

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Проголошені в Конституції України права і свободи, а також найвищі цінності потребують належного правового регулювання і судового захисту. Представниками українського народу виступають законодавчі, виконавчі органи влади, а також Президент. Суд являється безпосереднім арбітром у відносинах «громадянин — держава». Із численних форм відправлення правосуддя доцільно виділити конституційне судочинство, єдиним органом якого є Конституційний Суд України. Метою створення цього органу було забезпечення повноцінної реалізації Конституції України, створення механізму втілення її норм в життя та належного тлумачення.

Для правильного розуміння функціонування Конституційного Суду слід звернути увагу на три моделі конституційної юстиції, які склалися у світі: англо-американська, європейська та змішана.

Англо-американську модель (дифузну) найяскравіше можна дослідити на прикладі Сполучених Штатів Америки. По-перше, всі конституційно-правові відносини, які виникають в державі розглядаються при вирішенні конкретних справ саме в судах загальної юрисдикції. По-друге, винесення рішень про визнання законів неконституційними, функція контролю і тлумачення належить Верховному Суду США. Хотілося б зазначити, що для американської моделі характерним є відсутність спеціального органу конституційної юрисдикції.

Європейська модель (австрійська, Кельзенська) застосовується не тільки в Європі, але і на Американському континенті (Колумбія, Коста-Ріка, Панама, Чилі). Особливістю такої системи є те, що для вирішення конституційних конфліктів створюється орган спеціальної конституційної юрисдикції, діяльність якого регулюється відповідно до конституції та закону. Повноваження такого органу залежать від національної традиції державотворення та особливостей правової системи.

Змішана модель конституційного контролю поєднує в собі риси англо-американської та європейської моделей.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що Україна застосовує європейську модель конституційної юстиції. Однак система, яка використовується в нашій державі має певні відмінності від традиційної європейської моделі. Особливу увагу слід звернути саме на це питання, оскільки наслідки викривлень призводять до недоліків та прогалин в українському конституційному судочинстві, а саме: 1) у Конституційному Суді України слід запровадити можливість подання скарги громадянином України, яка буде стосуватися порушень, щодо Розділу II Конституції України. Це забезпечить рівність громадян, а також доповнить механізм стримувань і противаг; 2) неврегульованим є питання щодо відбору кандидатів на пост судді Конституційного Суду України. Зокрема не встановлені критерії за якими відбувається остаточний вибір претендента, а також не визначе-

но коло повноважних осіб, які рекомендують на посаду. Тому, вважаю, таке право слід надати вищим юридичним навчальним закладам, науковим установам, професіоналам-практикам юридичного профілю; 3) відповідно до ст. 23 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя Конституційного Суду України звільняється з посади органом, що його обрав або призначив. Внаслідок цього судді опиняються у певній залежності від політичної розстановки сил. Я підтримую ту думку, що справами про звільнення та притягнення судді до відповідальності повинен займатися саме Конституційний Суд України; 4) вважаю, що в Конституції України обов'язково повинні бути закріплені гарантії суддів щодо поновлення на посаді, а також можливість та процедура оскарження незаконних рішень про звільнення; 5) варто наголосити, що відповідно до ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно з законом. Але в чинному законодавстві не визначено органи, які несуть відповідальність за реалізацію рішень Конституційного Суду України, також не зазначено конкретні міри відповідальності. Тому я згодна з думкою про те, що невиконання рішень суду має кваліфікуватися як конституційне правопорушення, за що, відповідно, має наставати конституційно-правова відповідальність.

Відповідно до ст. 153 Конституції України, порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом. Однак, Закон України «Про Конституційний Суд України» не встановлює ні чітку процедуру, ні чіткий порядок організації діяльності. Ці положення закріплені в Регламенті Конституційного Суду України, а це суперечить Конституції України.

Авторитет конституційної юрисдикції — це не тільки професіоналізм суддів, але й наявність чіткого та справедливого механізму роботи органу конституційного судочинства. Конституційний Суд України має стати гарантом дотримання Конституції України та прав і свобод людини.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Лейба Олена Анатоліївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

1 курс, 5 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИНЦИПУ ПАРИТЕТНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Актуальність дослідження конституційно-правових основ принципу паритетності обумовлена проведенням чергового етапу судової реформи в Україні, пов'язаного із прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010, що розглядається в контексті про-

цесу становлення судової влади як однієї з гілок державної влади України.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Реалізація регламентованих Конституцією України основних прав і свобод людини тісно взаємопов'язана з принципом паритетності судової влади, який базується на ідеї поділу влади. Ще французький юрист XVIII ст. Монтеск'є, розрізняючи в кожній державі три види влади — законодавчу, виконавчу та судову, наголошував на необхідності існування системи взаємного стримування однієї влади іншою і при цьому звертав увагу на те, що в суспільстві не може бути гарантована свобода в тому випадку, якщо судова влада не відокремлена від влади законодавчої та виконавчої.

Завдяки поділу влади правова держава організується і функціонує у спосіб, коли державні органи діють у рамках своїх повноважень, не підмінюючи один одного; встановлюється взаємний контроль, досягається збалансованість, рівновага у взаємовідносинах державних органів, які належать до різних гілок влади. В сучасних умовах поділ влади ґрунтується на політико-правових і конституційних принципах, які є основою організації влади демократичної правової держави. Це значить, що при вирішенні конкретних питань побудови державного механізму, створенні державних органів, наділенні їх певними повноваженнями, взаємовідносини між ними повинні ґрунтуватися на відповідних конституційних положеннях, які є щодо них основоположними, вихідними засадами.

Тому закономірно ст. 6 Конституції України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. У вказаних конституційних положеннях знаходить свій прояв один з інституціональних принципів судової влади — принцип паритетності. Цей принцип передбачає, що кожна гілка влади наділена своєю компетенцією у сфері суспільних відносин і здійснює свою діяльність незалежно одна від одної.

Аналіз конституційних положень, присвячених судовій владі, дозволяє зробити висновок про її відокремлений характер. Здійснення судової влади покладається на єдиний орган — суд, винятковою прерогативою якого є здійснення правосуддя. При цьому треба підкреслити, що Конституція України (ст. 55) визначає суд як один із основних організаційно-правових гарантів, який захищає права і свободи людини й громадянина. Тому не випадково на конституційному рівні були передбачені основні передумови щодо формування правосуддя, яке б, з одного боку, здійснювалось на основі та відповідно до принципів правової держави, а з іншого, — досягалось завдяки здійсненню діяльності незалежного суду. В Основному Законі підкреслюється, що делегування функцій судів іншим органам чи посадовим особам не допускається, оскільки правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Враховуючи наведене, судова влада може бути визначена як самостійна, незалежна сфера публічної влади і являє собою сукупність повноважень із здійснення правосуддя, впровадження норм права, з відповідними контрольними повноваженнями спеціально уповноважених органів — судів.

При цьому можна дійти висновку, що поняття судової влади структуровано двома складовими компонентами, у яких проявляється саме принцип паритетності. По-перше, така влада може реалізовуватися тільки спеціально уповноваженими органами (судами); по-друге, ці органи є наділеними притаманними лише їм повноваженнями. Такий висновок ґрунтується на розумінні складових принципу паритетності, який зводиться до того, що в правовій державі судова влада має здійснюватися за єдиними правилами, найважливішими серед яких є: незалежність і самостійність; реалізація владних повноважень лише відповідно до закону; функціонування судової влади як такої, яка здійснюється на підставі повноважень, наданих суспільством; форма реалізації владних повноважень повинна узгоджуватись з метою судової влади.

Для принципу паритетності, як одного із принципів судової влади, характерним є: (1) самостійність прийняття рішень органами судової влади; (2) прийняті рішення не потребують затвердження будь-якими органами інших гілок влади; (3) завершеність та остаточність прийнятих рішень; (4) обов'язковість виконання прийнятих рішень, що покладається на інші органи. Лише за умови належної реалізації принципу паритетності може бути забезпечене ефективне відправлення правосуддя та здійснення інших функцій судової влади.

Таким чином, принцип паритетності судової влади, хоча прямо і не закріплений в Конституції України, але передбачається рядом її норм, і має вирішальне значення для визначення місця судової влади у механізмі стримувань і противаг. Звертає на себе увагу та обставина, що конституційні положення, які регламентують здійснення судової влади в Україні, знайшли своє відбиття у двох розділах (VIII «Правосуддя» та XII «Конституційний Суд України»). Вбачається, що більш доцільним було б об'єднати ці розділи в один, під назвою, наприклад, «Органи судової влади», що сприяло б більш повній реалізації принципу паритетності у Конституції України.

Науковий керівник: к.ю.н., професор П.М. Каркач.

Лопушанський Сергій Володимирович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 16 група

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Актуальність даної роботи полягає в тому, що тлумачення норм права є важливою передумовою правильного розуміння і виконання законів, реалізації прав, свобод людини і громадянина та їх законних інтересів, утвердження законності та верховенства права в Україні.

Відповідно до ч. 2 ст. 147 Конституції тлумачення правових норм, що містяться в Основному Законі та законах

України здійснює Конституційний Суд України. Чинний закон про Конституційний Суд України не регламентує на відповідному рівні процедуру тлумачення та в більшості своїх положень є організаційно-правовою базою діяльності даного інституту. Також беручи до уваги зарубіжний досвід щодо тлумачення можна прийти до висновку, що існує реальна необхідність прийняття відповідного процесуального закону, який би з вичерпною конкретністю врегулював дані відносини. Відсутність такого закону суперечить п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції, де сказано, що однією із засад судочинства є законність. З якого впливає не тільки те, що суд повинен діяти відповідно до закону, а й те що його процесуальна форма діяльності повинна з вичерпною повнотою бути регламентована законом. Необхідність прийняття такого закону як певної процесуальної гарантії якості тлумачення обумовлене і тим фактором, що норми актів законодавства часто мають узагальнюючий характер, містять певні оціночні поняття, регулюючи при цьому найважливіші відносини у суспільстві. Але в той же час особливий статус рішень Конституційного Суду об'єктивно ставить проблему якості цих рішень, недопущення помилок, оскільки дані рішення є остаточними та не підлягають оскарженню, якими дезорганізуючими для суспільних відносин вони не були б.

Даний закон має включати сім частин та регулювати такі відносини:

1. Мета ухвалення закону. У цій частині законодавець має вказати конкретні цілі, яких бажає досягти виданням цього акта.

2. Терміни, використані в законі. В цьому має бути сформульовані і розкриті поняття тлумачення, способів і видів, актів тлумачення.

3. Принципи тлумачення норм права, який закріплює даний закон.

4. Порядок з'ясування дійсного змісту норм права. У цій частині потрібно класифікувати й розкрити зміст усіх правил, що використовуються при тлумаченні та об'єднані у способи тлумачення.

5. Порядок юридичної конкретизації та роз'яснення дійсного змісту правових норм.

6. Акти юридичної конкретизації та тлумачення дійсного змісту норм права.

7. Прикінцеві положення закону про конкретизацію та тлумачення правових норм передбачатимуть порядок набуття юридичної сили законом, внесення в нього змін і доповнень тощо.

Беручи до уваги важливість відносин, що регулюються Конституцією та законами, а також вітчизняну та зарубіжну практику щодо тлумачення: зміну своєї позиції судом щодо тлумачення певної норми, наявність помилкових, дезорганізуючих для суспільних відносин рішень, прийнятих з урахуванням політичної доцільності, не однастайності прийняття рішень, наявність особливих думок суддів по окремим справам, можна зробити висновок про необхідність зміни процедури прийняття рішень в контексті однастайності. А також доцільність законодавчо закріпити право Конституційного Суду на перегляд своєї раніше зазначеної правової позиції в акті тлумачення. Водночас необхідно законодавчо закріпити право на звернення до Конституційного Суду щодо конституційності актів законодавства як обов'язок відповідних органів.

Отже, Конституційний Суд України посідає особливе місце в механізмі правового регулювання суспільних відносин в державі. Що обумовлює необхідність відповідного правового регламентування його діяльності з метою підвищення рівня якості тлумачення, та з метою зробити його справді об'єктивним як процес, результат і сам інтерпретаційно-правовий механізм загалом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Одокієнко Вікторія Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, господарсько-правовий факультет,
2 курс, 7 група

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідно до ст. 147 Конституції України (далі — КУ) та Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції. Він вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Ст. 150 Основного Закону визначає компетенцію Конституційного Суду та закріплює, що він ухвалює рішення, які підлягають обов'язковому виконанню на території України, є остаточними та оскарженню не підлягають. Перелічені в цій статті повноваження Конституційного Суду (далі — КСУ) розповсюджуються на всі існуючі в Україні галузі законодавства. Однак в межах даних тез буде розглянуте значення рішень КСУ в галузі кримінального законодавства.

Єдиним законом, що встановлює злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки, є Кримінальний Кодекс України (далі — ККУ). У галузі кримінального права науковці виділяють три категорії рішень КСУ, що мають значення при застосуванні положень ККУ України. Зокрема, в літературі розрізняють рішення, в яких прямо роз'яснюються положення ККУ; рішення, які спрямовані на тлумачення інших законів, проте роз'яснюють ті самі питання, що ужиті в ККУ; рішення, що роз'яснюють поняття, яких немає в ККУ, але вони можуть допомогти у визначенні певного посягання злочинном.

Стосовно першої групи, то її зміст складають: Рішення про судову справу щодо смертної кари; Рішення у справі про призначення судом більш м'якого покарання; Рішення у справі про зворотну дію кримінального закону у часі та деякі інші. Сьогодні немає потреби розглядати рішення про судову справу щодо смертної кари, оскільки положення чинного ККУ вже не містять такого виду покарання. Однак, необхідно сказати, що свого часу саме це рішення і слугувало «поштовхом» до відмови від неї.

Визначення міри покарання, насамперед, призначення основного покарання, нижче мінімуму санкції, пе-

редбаченої законом за певний злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, тривалий час залишались дискримінаційним. Проте, 2 листопада 2004 р. КСУ, за конституційним поданням Верховного Суду України, прийняв рішення щодо відповідності КУ положень ст. 69 ККУ України в частині, яке унеможливило призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбаченого санкцією. Відомо, що згідно із положеннями ст. 24 КУ громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Обсяг прав і обмежень для осіб, які вчинили злочини, визначається кримінальним законом і залежить від ступеня тяжкості вчиненого суспільно-небезпечного посягання. Однак, положення ст. 69 ККУ суперечили не тільки зазначеним положенням, а й основоположному принципу правової держави — справедливості, оскільки особи, злочини яких відносились до категорії невеликої тяжкості, поставлені були в гірші умови, аніж ті, які вчинили більш тяжкі злочини. Так, виходячи із загальних засад призначення покарання, визначених ст. 65 ККУ, суд повинен призначати покарання конкретній особі за конкретний злочин, зводячи його до максимальної індивідуалізації. Відсутність слідувань даному способу індивідуалізації покарання щодо осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, є порушенням конституційних положень щодо рівності громадян перед законом.

Отже, положення ч. 1 ст. 69 ККУ в частині, яка унеможливило призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, було визнане Конституційним Судом неконституційним і втратило чинність. У свою чергу, Верховний Суд України на основі цього рішення ініціював перегляд усіх справ, що стосувались призначення покарання особам, що вчинили злочини невеликої тяжкості.

Стаття 5 ККУ регламентує умови зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі, зокрема кримінально-правова норма має зворотну дію в часі в тій частині, в якій вона пом'якшує або скасовує відповідальність особи. Окрім цього, діє рішення у справі про зворотну дію кримінального закону в часі, яким КСУ установив, що приписи законів поширюються на правовідносини, які виникли до набрання ними чинності, за умови, якщо вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи. Відповідно до ч. 2 ст. 58 КУ ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавались законом як правопорушення. Тобто діяння як певне правопорушення може визнаватись тільки законом (ККУ).

Поняття «кримінальна відповідальність» законодавчо не визначено і в кримінально-правовій доктрині трактується по-різному. Рішення Конституційного Суду України у справі про депутатську недоторканість у п. 2 мотивувальної частини встановлює, що кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин. Кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку відповідними державними органами поведінки особи як злочинної.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Ревер Олександра Юрївна

ЛНУ ім. Івана Франка,

асистент кафедри конституційного права

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Стаття 10 Конституції Республіки Польща передбачає, що її державний устрій базується на поділі та рівновазі законодавчої, виконавчої і судової влад. Законодавчу владу у Польщі здійснюють Сейм і Сенат, виконавчу Президент і Рада Міністрів, а судову владу, яка є незалежною від інших гілок влади, — суди і трибунали. Завдання польських судів та їх організаційну структуру регулює, насамперед, Конституція Республіки Польща (1997), визначаючи при цьому головні засади судового устрою та процесуальні основи їх діяльності, закони Республіки «Про устрій судів загальної юрисдикції» (2001), «Про Верховний суд» (2002), «Про устрій військових судів» (1997), «Про устрій адміністративних судів» (2004), «Про Конституційний Трибунал» (1997), а також — Цивільний кодекс (1964), Кримінальний кодекс (1998), низка інших нормативних документів.

Статтею 175 чинної польської Конституції передбачено, що судочинство в Республіці Польщі здійснюють Верховний Суд, суди загальної юрисдикції (районні, окружні та апеляційні суди), адміністративні суди (Вищий адміністративний суд та воєводські адміністративні суди), а також військові суди. При цьому, суди загальної юрисдикції функціонують за принципом двох інстанцій. Найнижчим в судовій ієрархії є районний суд, апеляції на рішення якого приймає окружний суд. Вирок чи рішення суду другої інстанції є остаточним та завершує процес правосуддя в тій чи іншій справі. Однак, зацікавлена сторона може подати касацію чи касаційну скаргу, єдиним уповноваженим органом розгляду якого (якої) є Верховний суд. Адміністративні суди здійснюють контроль за діяльністю органів державної адміністрації, який полягає у розгляді справ щодо відповідності законодавству актів органів місцевого самоврядування та нормативних актів місцевих органів державної адміністрації. Військові суди здійснюють правосуддя у Збройних силах Республіки та поділяються на гарнізонні та окружні.

Самостійне місце у механізмі судової влади займають трибунали, до яких належать Конституційний Трибунал та Державний Трибунал. Конституційний Трибунал Республіки Польщі встановлює відповідність Конституції нормативно-правових актів та міжнародних договорів. Окрім цього, він розглядає питання щодо відповідності Конституції цілей та програмних засад політичних партій, а також вирішує конфлікти між центральними конституційними органами влади. Державний Трибунал виносить рішення про відповідальність осіб, які займають високі державні посади за порушення Конституції та законів Республіки Польща. Відповідальність перед Державний Трибуналом можуть нести Президент Республіки Польща, Голова Ради Міністрів, члени Ради Міністрів, Голова Верховної контрольної палати, Голова Національного банку, члени Державного комітету телебачення і радіомовлення. До конституційної відповідальності можуть

бути притягнуті депутати Сейму і Сенату, наслідком чого може стати позбавлення останніх відповідного мандату.

Питаннями безпеки, а також незалежності судів та суддів у Польщі опікується Національна Рада з питань судочинства. До її складу входять: Перший Голова Верховного суду, Міністр юстиції, Голова Вищого адміністративного суду та особа, призначена Президентом Республіки; п'ятнадцять суддів, обраних серед суддів Верховного суду, загальних, адміністративних та військових судів; чотирьох членів обирає Сейм з числа його депутатів та двох членів обирає Сенат з числа сенаторів. Національна Рада здійснює моніторинг дотримання правил професійної етики, а у випадках отримання достовірної інформації щодо професійного делікту, порушує питання про дисциплінарну відповідальність судді. Вона ж призначає дисциплінарного омбудсмена у справах суддів загальних судів, який виступає стороною обвинувачення в дисциплінарному суді у справах щодо суддів апеляційних судів, а також голів та заступників голів окружних судів.

Реформування сучасної польської судової системи розпочалося ще у роки падіння т.з «соціалістичного табору» (1989–1990 р.р.). Першим кроком у цьому напрямку став розпуск Верховного суду та призначення його нового складу. Наступним було створено апеляційних судів та проведення паралельно значної законопроектної роботи в сфері судочинства. Згодом, уже в 1999 році, у зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи, воєводські суди, які незмінно існували ще з часів «соціалістичної Польщі», було замінено окружними. Однак, якісно нові завдання реформаторського напрямку постали після вступу Республіки Польщі до Європейського Союзу. Умовою останнього, як відомо, було серед іншого і максимальне приведення національної судової системи до вимог та стандартів Європейського Союзу.

Не дивлячись на всі проведені заходи, більшість експертів сьогодні і на далі вважає, що процес реформування судової системи Республіки Польщі є не завершеним. Свідченням останнього вважається наявність великої кількості справ, які доводиться розглядати в судах, довготривалість судових процесів яка межує із т. з. «судовою тяганиною», прояви корупції тощо. Все це змушує шукати нові форми функціонування судової системи.

Значною мірою процес реформування судової системи Польщі залежить від політичних поглядів тієї політичної сили, яка знаходиться в при владі. Майже кожний новий Міністр юстиції Республіки пропонує свою концепцію діяльності судів, а також шляхи її реформування та вдосконалення. Так, уряд Польщі у 2006 році запровадив т. зв. «24-годинні суди», головним завданням яких був розгляд злочинів дрібного хуліганства. Однак, через різку критику дій таких судів, які, на думку тих же експертів, належно не забезпечували права оскарженого на апеляцію, їхня діяльність піддалася ретельному аналізу з боку вже нових польських урядів. Серйозними проблемами судової системи Польщі і далі вважається корупція серед суддів, проблеми оптимізації кадрового складу суддів та скорочення видатків на утримання судових інстанцій.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, суддя Конституційного Суду України П.Б. Стецюк.

Савенко Маріанна Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Важливим повноваженням Конституційного Суду є тлумачення Конституції та законів України, адже правильно не розуміння смислу і значення окремих її норм забезпечує однакове їх застосування на практиці будь-яким суб'єктом. Про актуальність даного питання свідчить значна кількість публікацій вчених-теоретиків: Ю.М. Тоди́ки, О.В. Каплі́на, А.В. Портно́ва, Г.О. Христо́ва, М.В. Тесле́нко.

Аналізуючи юридичну природу актів Конституційного Суду України фахівці зазначають, що нормативна природа цих актів здебільшого визначається викладенням в їх мотивувальній частині так званих правових позицій органу конституційного контролю

Саме поняття «правова позиція» було введено для науково-практичного відображення ситуації, що склалася у сфері здійснення конституційного судочинства, зокрема, явища «розширеного» (правотворчого) тлумачення конституційних норм при наданні обґрунтування рішення. Проте відсутність офіційного визначення поняття «правова позиція» породжує значну кількість публікацій з цього приводу, які свідчать про існування різних підходів до розуміння як обсягу даного явища так і його правового значення. Неабияке значення для правильного правозастосування має з'ясування засад, з яких Конституційний Суд виходив при прийнятті того чи іншого рішення, його точка зору, думка, аргументація та мотиви якими він керувався. Тому під *правовими позиціями* Конституційного Суду розуміють не лише висновки викладені у резолютивній частині рішення, але й система правових аргументів, що наводиться у мотивувальній частині для його обґрунтування. По суті, правові позиції Конституційного Суду України є результатом тлумачення ним Конституції та законів України. В них міститься правовий висновок, викладається правове розуміння Конституційним Судом положень чи принципів, встановлених у Конституції та законах України.

А.В. Портнов у своїй монографії «Правове регулювання конституційного судочинства в Україні: доктрина, суб'єкти і форми конституційного судочинства, створення нових процесуальних інститутів» пропонує розглядати поняття «правова позиція» у широкому та вузькому значеннях. У вузькому значенні правові позиції визначаються як частина рішення Конституційного Суду — фрагмент його мотивувальної частини, особлива частина акта органа конституційного правосуддя. У широкому ж значенні правова позиція визначається як відношення суду, яке закріплене у його рішенні, до конкретних правових проблем; результат аналізу аргументів і висновків Конституційного Суду, який утворює інтелектуально-юридичний зміст судового рішення, виникає в результаті тлумачення конституційних норм і норм галузевого законодавства.

В юридичній літературі з приводу місця закріплення правових позицій у рішенні Конституційного Суду висунуто два підходи. Так, згідно першого — вони містяться як у мотивувальній, так і резолютивній частинах рішен-

ня (М.В. Тесленко), а відповідно до другого — лише в мотивувальній частині рішення (Г.О. Христова) Як правило, правові позиції містяться в мотивувальній частині рішення, але вони можуть міститися і в резолютивній частині.

Розходження в концептуальних підходах до сутності правової позиції визначається розходженнями в розумінні їх правових наслідків.

Так, хоча правові позиції є зразком правильного правового регулювання, проте з приводу їх обов'язковості в науковій літературі виказують дві протилежні точки зору — одні вважають їх обов'язковими, інші — що вони носять рекомендаційний характер. З огляду на положення ч. 3 ст. 150 Конституції України, стосовно правових позицій вказаних у резолютивній частині то можна зазначити, що вони носять обов'язковий характер бо по суті збігаються з рішенням Конституційного суду. Інші ж правові позиції є орієнтирами для всієї правової системи, а їх ігнорування може призвести до неправильного застосування закону.

Конституційний Суд є спеціалізованим органом конституційного контролю, і наявність контрольних повноважень поряд із судовими дає змогу пояснити нормативну природу його рішень і правових позицій. У процесі тлумачення Конституційний Суд наповнює новим змістом правові норми, які надалі не можуть застосовуватися без врахування сформульованих правових позицій.

У практиці Конституційного Суду є багато посилань на раніше сформульовані власні правові позиції із вказівкою на реквізити рішення, що є спеціальними аргументами підтвердження остаточного висновку, а також на прецедентну практику Європейського Суду з прав людини. Це свідчить про втілення у правове життя так званих судових прецедентів, які мають значення не тільки для Конституційного Суду, а й для інших органів державної влади.

Правові позиції сформульовані Конституційним Судом, в мотивувальній і резолютивній частинах його рішень, є ефективним способом впливу на практику застосування конституційних норм та законів. В них через тлумачення правових принципів з позиції пріоритетного становища людини, відображені основні елементи предмета конституційно-правового регулювання, розкривається зміст окремих правових норм і категорій.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Самборська Ірина Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Конституція України у ст. 6 закріпила фундаментальний для розбудови правової держави принцип поділу єдиної державної влади на законодавчу, виконавчу та судову.

Вагомий демократичний потенціал цього принципу полягає у досягненні первинної рівноваги між окремими гілками влади — з тим, щоб жодна з них навіть у власній сфері не залишалася безконтрольною і не діяла у цій сфері довільно.

Місце Кабінету Міністрів України у державному апараті чітко встановлено ст. 113 Конституції України, відповідно до якої він є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Але, незважаючи на своє високе політичне становище, правовий статус Кабінету Міністрів, всупереч імперативним вимогам п. 12 ст. 92 Основного Закону України, досить значний проміжок часу — понад 10 років — залишався без належного нормативного врегулювання на рівні закону. І тільки 21 грудня 2006 р. був прийнятий перший Закон, що регламентував організацію і діяльність Уряду. Наступний (другий) Закон України «Про Кабінет Міністрів України» було прийнято 16 травня 2008 року. У ньому було збережено структуру попереднього закону, проте виправлено основні недоліки та суперечності у правовому регулюванні українського уряду. Третій та на даний момент чинний Закон України «Про Кабінет Міністрів України» було прийнято 7 жовтня 2010 року.

Кабінет Міністрів України, як зазначено у ч. 2 ст. 113 Конституції України, а також буквально відтворено у ч. 3 ст. 1 статутного Закону, відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України. Слід зазначити, що таке положення діяло у статутному законі 2008 року та після проведення політичної реформи у вигляді: «Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, встановлених Конституцією». Таким чином, можна констатувати, що функціонування змішаної — як президентсько-парламентської, так і парламентсько-президентської республіки в умовах України призводить до встановлення та утвердження «подвійної відповідальності» Уряду.

При здійсненні політичної реформи 2004 р. були сприйняті основні засади парламентської відповідальності урядів у європейських країнах. Як наслідок, в Основному Законі України кардинальних змін тоді зазнала ст. 115, яка пов'язувала питання припинення повноважень Кабінету Міністрів не з обранням Президента України, а Верховної Ради України. Отже, основні важелі впливу на Уряд тоді перейшли до органу законодавчої влади України. Головною причиною припинення повноважень Кабінету Міністрів тоді стало прийняття парламентом резолюції недовіри. Конституційна модель, що була встановлена внаслідок реформи значною мірою втілювала принцип виключення безпосереднього втручання в урядову діяльність та сприяла самостійності уряду. Відповідальність Уряду перед главою держави обмежувалася правом Президента внести Верховній Раді пропозицію щодо розгляду питання про недовіру Кабінету Міністрів. Але й тоді фактично Кабінет Міністрів України все ще залишався значною мірою підконтрольним і підзвітним Президенту, оскільки останній, зокрема, мав право зупинити дію актів Уряду з одночасним зверненням до Конституційного Суду України. Цю норму, варто було б вилучити із повноважень глави держави, оскільки

ки вона порушувала самостійність вищого органу виконавчої влади. Для взаємодії цих державних органів між собою цілком достатнім було б на той час використання засобів опосередкованого впливу, зокрема звернень Президента України, проведення консультацій, участь глави держави в засіданнях Кабінету Міністрів, конструктивне співробітництво між собою допоміжних структур Уряду та Президента тощо.

Зараз же, у зв'язку з прийнятим рішенням Конституційного Суду України (30 вересня 2010 року), в результаті чого конституційна реформа 2004 року, яка мала усунути розбалансованість між трьома гілками влади і забезпечити їх ефективну співпрацю, була скасована і Україна знову перетворилася на президентсько-парламентську республіку, після чого основні важелі впливу на Уряд знову належать главі держави.

Так, Конституція України знову надає йому право самостійно припиняти повноваження Прем'єр-міністра, а як наслідок цього і його членів, а також надає йому право скасовувати акти Кабінету Міністрів.

Нові повноваження Президента несуть, на мою думку, дуже вагомий канал впливу на діяльність уряду і найголовніша проблема полягає тут в тому, що це може загрожувати не тільки втратою належної самостійності та дієвості, а також демократичних засад організації і функціонування цього органу.

Будь-яка гіперболізація значення конституційного визначення Кабінету міністрів України «як вищого органу у системі органів виконавчої влади», я вважаю, неприйнятна, адже ні раніше, а тим більше тепер Кабмін не був і не є самостійним органом, а лише структурною ланкою сучасної моделі виконавчої влади.

Суперечності щодо визначення повноважень Кабінету Міністрів України і Президента свідчать про те, що необхідно удосконалювати конституційно-правове регулювання повноважень цих органів з метою їх оптимального збалансування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Соколов Олексій Дмитрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

ПРОБЛЕМА «ДУАЛІЗМУ» У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

В Україні на конституційному рівні закріплено поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Кожну з так званих «гілок» очолює певний державний орган. Так, єдиним органом законодавчої влади є Верховна Рада України, а Кабінет Міністрів України вищим у системі органів виконавчої влади. Тобто Кабінет Міністрів є органом державної влади. Поряд з цим в Україні існує інститут президентства. Так відповідно до чинної Конституції Президент є главою

держави і виступає від її імені. Президент України також є гарантом Конституції, територіальної цілісності, державного суверенітету, прав і свобод людини і громадянина. Тобто, роблячи аналіз чинного законодавства, можемо дійти висновку, що Президент не належить і не може належати до жодної гілки влади. В той же час проблемним є питання розмежування компетенції і повноважень Кабінету Міністрів і Президента, тому що Глава Держави практично має дуже великий вплив на органи виконавчої влади. Тому далі я пропоную звернутися до аналізу чинного законодавства України.

По-перше, згідно чинної Конституції Президент України призначає за згодою Верховної Ради Прем'єр-міністра, в той же час Президент припиняє повноваження Прем'єр-міністра, що на практиці свідчить про відправку уряду у відставку. Таке безпеляційне право Президента ставить у скрутне становище вищий орган виконавчої влади. Оскільки Президент не потребує погодження інших органів, він може на власний розсуд відправляти уряд у відставку, наслідком чого є нестабільність виконавчої влади. Тобто загублений так званий «ланцюг» у системі стримувань і противаг на законодавчому рівні створює певний дисбаланс і ставить в надмірну політичну залежність Кабінет Міністрів від Президента.

По-друге, Президент призначає за поданням Прем'єр-міністра членів Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій, звільняє їх з посади. Такий вплив голови держави на формування органів виконавчої влади, на мою думку, є неприпустимим, оскільки порушує самостійність відповідних органів і посадових осіб.

По-третє, Президент може скасовувати акти Кабінету Міністрів. Чинне законодавство не виписує таку процедуру. Це означає, що Глава Держави керуючись своїми мотивами має право скасувати акти, не пояснюючи свого рішення. Такі дії цілком можуть заважати роботі Кабінету Міністрів.

По-четверте, Конституція України передбачає, що акти Президента України видані в межах повноважень передбаченими пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 статті 106 скріплюються підписами Прем'єр-міністра і міністра, відповідального за акт та його виконання. Це, насамперед, є чи не єдине положення, яке на конституційному рівні передбачає обмеження прав Президента щодо органів виконавчої влади.

Виходячи з вище зазначеного можна зробити певні висновки:

По-перше, найголовнішою проблемою у розмежуванні повноважень між Президентом і урядом є недопущення безпідставного розширення дискреційних повноважень Глави держави, що загрожує втратою належної самостійності і дієвості уряду.

По-друге, Президент згідно приписів Конституції не є органом виконавчої влади. Натомість він має дуже широкі повноваження щодо Кабінету Міністрів, центральних органів виконавчої влади та до органів виконавчої влади на місцях. Це свідчить про «дуалізм» виконавчої влади в Україні, при якому Президент стоїть на порядок вище аніж Кабінет Міністрів.

По-третє, внаслідок такої не чіткої і двозначної ієрархічності виникають різні суперечки в системі органів ви-

конавчої влади. Так, уряд сам повинен визначати свою внутрішню політику, керувати іншими центральними органами виконавчої влади. Стаття 113 Конституції чітко визначає, що Кабінет Міністрів є вищим органом виконавчої влади. При цьому є суперечки навіть в самій Конституції, яка в наступному приписі, а саме Кабінет Міністрів відповідальний перед Президентом України. З цього ж боку проявляється вплив Президента на голів державних адміністрацій. Оскільки він здійснює їх призначення, то ці посадові особи мають бути за логікою речей звітні і підконтрольні йому. Але голови місцевих державних адміністрацій повинні звітувати перед урядом. Така суперечка в законодавстві на практиці призводить до того, що Кабінетом Міністрів втрачається контроль за діяльністю органів виконавчої влади на місцях.

Згідно чинної Конституції у сферах зовнішньополітичної діяльності, національної безпеки та оборони переваги щодо вироблення і здійснення державної політики надані Президенту України. В усіх інших сферах переваги мають бути за Кабінетом Міністрів.

Розглянуті вище аргументи дозволяють сказати про те, що законодавство про визначення місця органів виконавчої влади в системі органів державної влади є суперечним, а отже повинно бути змінено для кращого збалансування повноважень між Президентом і Кабінетом Міністрів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Солодова Катерина Юріївна

КНУ ім. Тараса Шевченка,
студент, юридичний факультет,
2 курс, 10 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВЕТО В УКРАЇНІ

Вето (від лат. veto — «забороняю») — заборона, накладена одним органом державної влади на рішення іншого. Відповідно до п. 2 ст. 94 та п. 30 ст. 106 Конституції України, Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України. Дане право Президента України є найбільш активним вторгненням Президента України в законодавчий процес.

В законодавстві існує багато невизначених питань та прогалин, які виникають під час ветовання Президентом України законів. Дані суперечності в законодавстві створюють багато колізій, саме тому тема вето є досить актуальною в наш час.

Метою дослідження є оцінка існування і застосування права вето Президентом України, що дозволить визначити механізм вдосконалення цього конституційного інструменту.

Законодавчий процес є законодавчою діяльністю парламенту і дозволяє прийняти найбільш досконале рі-

шення. Надмірне втручання Президента України у законодавчий процес певною мірою означає перебирання на себе функцій і повноважень законодавчої гілки влади. На практиці це призводить до ускладнення законодавчого процесу. Сила президентського вето проявляється в тому, що подолати його можливо лише двома третинами голосів Верховної Ради. Отже, Президент України може не мати більшості у парламенті для того, щоб бути впевненим у власній можливості ветоувати будь-які законопроекти. Така розстановка сил між Президентом України та парламентом у випадку їх приналежності до різних політичних сил стимулює конфліктну поведінку, що спричиняє слабкість законодавчої гілки влади. Президент України може звернутися до Конституційного Суду України для підтвердження конституційності законопроекту, однак термін розгляду законопроекту Конституційним Судом не є фіксованим, отже такий захід представляє собою можливість затягування процесу його прийняття.

В ст. 106 Конституції України сказано, що Президент України видає укази і розпорядження. Однак як щодо інших актів Президента України? Юридична форма вето законами України не визначена. Також, Конституція України не встановлює обов'язковості наведення підстав та мотивів накладення Президентом України вето на закони, тому пропозиції Президента України досить часто формулюються нечітко, що виключає можливість їх врахування. Також потрібно сказати про порядок прийняття (і затвердження) законів про внесення змін до Конституції України визначених її розділом XIII. Цей порядок є принципово відмінним від встановленого для законів. У розділі XIII Конституції України право вето Президента України щодо конституційних поправок не передбачене, однак на практиці таке трапляється. Зокрема, можна згадати рішення Конституційного Суду України щодо вето Президента України на Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України».

Слід зазначити, що процес, пов'язаний із ветоуванням Президентом України законів України досить часто порушується. Так, наприклад, Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 2009 року був офіційно опублікований за датою його першого прийняття, а не датою прийняття Верховною Радою України закону повторно, коли до нього було застосовано право вето. Закон України «Про Рахункову палату» був повернутий Президентом України до Верховної ради України не через 15 днів, як має бути згідно Конституції України, а через 18 днів. Також є випадки повернення законів, отриманих Президентом України з парламенту, після подолання вето, по два, а іноді й по 3 рази.

Приймаючи рішення про накладення вето Президент України виходить із власних переконань, що іноді іде в супереч думкам інших представників органів державної влади або інтересам громадськості. Прикладами таких випадків є ветоування Президентом України Закону України «Про внесення змін до Закону України Про вибори Президента України», зміни в якому торкнулися термінів проведення виборчих перегонів та підвищення застави для кандидатів у президенти. Ще одним прикладом є ветоування Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» та «Про внесення змін до закону України «Про

Національний Банк України»», якими передбачалось, що Національний Банк України зі своїх прибутків має сплатити до держбюджету 9,8 млрд. грн. на фінансування держпрограми з підготовки до Євро-2012.

Таким чином, з огляду на все вищезазначене та зважаючи на те, що впродовж, наприклад, II сесії Верховної Ради України VI скликання право вето Президента України застосовано до 4 законів, а подолано воно лише щодо 1 закону, можна зробити висновки, що існує потреба в удосконаленні правового регулювання застосування Президентом України права вето на закони, а також процедури розгляду внесених Президентом України пропозицій парламентом. Так, пропонуємо внести певні зміни до законодавства:

- конституційність законів має визначати Конституційний Суд України, а не Президент України, як це відбувається у випадках, накладення Президентом України вето на Закони України;
- внести доповнення до Конституції України та Законів України щодо того, як визначається форма вето Президента України;
- внести доповнення до конституції України та Законів України про можливість оприлюднення Законів України без підпису Президента України, якщо під час повторного розгляду закон буде знов прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу;
- доповнити положення Конституції України нормами, які б чітко визначали механізм застосування Президентом України наданого йому права вето.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Совгиря.

Сукач Дмитро Олегович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів МВС України,

2 курс, 6 група

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Здатність влади до самообмеження — це показник її демократизму, вміння функціонувати в режимі консенсусу з іншими владними установами. Кожна державна структура повинна самообмежуватися, щоб не вийти за рамки своєї компетенції та не завдати шкоду іншим учасникам правовідносин. Досягнути балансу в сьогоденній Україні важко, бо конфронтації між владними структурами — це релізія, з якими майже всі змирилися. Проте, так бути не повинно, бо кожний державний орган зобов'язаний виконувати свої функції в межах своєї компетенції, а для цього йому потрібно само обмежуватися самому або за допомогою різноманітних державних механізмів і своєрідним державним арбітром виступає саме Конституційний суд.

Конституційний Суд в державному механізмі України займає особливе місце і відіграє центральну роль в здійсненні меж та обмежень щодо владних структур, адже дія

норм конституції України — це норма прямої дії. Це і не випадково бо сам принцип формування складу Конституційного Суду як колегіального органу є своєрідною домовленістю між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади. Але разом з тим це не означає, що його офіційне тлумачення законів та Конституції не має меж. Наприклад в історії американського конституціоналізму авторитетні вчені зазначають: «більша частина фундаментальних змін в регулюванні економічних і соціальних відносин в США було зроблено не стільки конгресом скільки рішенням Верховного Суду США». По своїй функціональній приналежності Суд повинен робити так, щоб всі гілки влади здійснювали свої повноваження в рамках Конституції і законів України без дублювання один одного, бо як показує практика недотримання меж своєї компетенції дуже дорого коштує суспільству, за чий податки здійснюється утримання всіх органів державної влади. Але як би не було прикро й Конституційний Суд має велику спокусу виходити за межі своєї компетенції, саме в цьому важливо щоб орган конституційною юрисдикції, не брав функції нормотворця.

Тоді цілком доречно постає питання: «Так де ця межа тлумачення?».

При офіційному тлумаченні Конституції України, Конституційним Судом важливо не допустити заміни законодавця, а саме Верховну Раду. А для цього існує більш ніж достатньо факторів суб'єктивного і об'єктивного характеру. Перше, це недостатній досвід функціонування Конституційного Суду за 14 років діяльності суду було розглянуто близько 180 справ. Друге, наявність в конституційному і поточному законодавстві оціночних понять і небездоганність юридичної техніки. По-третє, суперечливість і пробільність законодавства, особливо це відчутно після повернення законодавцем нам «старої нової» Конституції. І Четверте, велика юридична сила актів офіційного тлумачення Конституції, Конституційним Судом. Адже завдяки всім цим чинникам Конституційний Суд має можливість втрутитися в компетенцію Президента України, Кабінету Міністрів України, та інших органів державної влади. Таким чином в черговий раз ми можемо переконалися в тому що самообмеження Конституційного Суду при офіційному тлумаченні не казка, а фактична реальність, і з цією проблемою необхідно боротися як в теоретичному так і в практичному аспекті.

Також має місце думка про те, що сам процес здійснення офіційного тлумачення має у собі деякі «правотворчі елементи» а результат тлумачення інтерпретаційні акти є додатковими нормативно правовими актами, які переслідують мету уточнення, зміну, підтвердження, або роз'яснення правових норм, прийнятих раніше. Проте теорія права в якій правотворчість і тлумачення розглядаються як різні, самостійні форми юридичної практики не можуть таким чином розширювати функції Конституційного Суду України. Більш того інтерпретаційні акти не можуть підмінити предмет свого тлумачення.

Проблема меж інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України, має великі наслідки для судової практики, адже рішення Конституційного Суду о тлумаченні Конституції може бути підставою для судового оскарження рішень відповідних судів якщо особи користувались не відповідним тлумаченням Конституційного Суду своїх повноважень і виходячи з вище вказаного не

мали можливості адекватно сприйняти конституційних положень, саме тому ця тема набирає все більшого значення з урахуванням тих політико-правових явищ, які відбуваються в нашій державі та з огляду на їх тенденції розвитку, тому ця тема потребує подальшого наукового дослідження.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент А.В. Зимовець.

Супрунова Вероніка Михайлівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студентка, інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курсу, 18 групи

ЮРИСДИКЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

Конституція України закріпила здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Всі три гілки державної влади є самостійними, кожна з них діє в межах своєї компетенції. Існування судової влади поруч із законодавчою і виконавчою є ознакою демократичної держави. Основне призначення судової влади — забезпечення реалізації принципу верховенства права. Ідея цього принципу не залишає байдужим жодного громадянина, жодну особу, яка прагне жити у демократичній, правовій державі.

18 жовтня 1996 року у присутності Президента України, народних депутатів, членів Кабінету Міністрів і чисельних гостей шістнадцять членів Конституційного Суду України склали присягу на вірність Конституції і державі — вперше в історії незалежної України набув необхідних повноважень і чинності один з найважливіших інститутів держави. Шлях до створення Конституційного Суду був складним і тривалим. Досягти успіхів на цьому шляху можна лише при об'єднанні зусиль усіх державних органів, консолідації усього суспільства. Заснування Конституційного Суду України виявило величезний внутрішній потенціал у забезпеченні безпосередньої дії Конституції України, формуванні внутрішнього переконання всіх суддів загальних і спеціалізованих судів у застосуванні права, дотриманні конституційних принципів і вимог.

Конституційно-правовий статус Конституційного Суду визначається розділом XII Конституції та Законом України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р., який називає основними принципами діяльності Конституційного Суду: верховенство права, незалежність, колегіальність, рівність прав суддів, повний і всебічний розгляд справ та обґрунтованість прийнятих ним рішень.

Унікальна роль Конституційного Суду України знаходить прояв як суб'єкта конституційного сприяння демократії і стабільності в державі, які мають відповідати загально визначеним стандартам державного устрою і державного правління, побудованих на демократичних засадах в інтересах Українського народу. Конституційний Суд України, здійснюючи конституційний контроль, вихо-

дить з визнання верховенства права і найвищої юридичної сили і прямої дії Конституції України, демонструючи обов'язок держави чи будь-якої посадової особи підкорятися Конституції, відповідати за виконання її та законів України. Конституційний контроль реалізує юрисдикцію Конституційного Суду України у всіх випадках здійснення конституційного правосуддя, оскільки перевіряються не тільки норми, окремі положення, але й закон в цілому. Таким чином, контрольна функція Конституційного Суду України щодо конституційності законів та інших правових актів має забезпечувати корегування законодавства через джерело вищого права — Конституцію України. Це дає можливість зміцнювати конституційно-правову основу діяльності всіх державних органів, попереджувати законодавця щодо уважного ставлення до нормотворчості у сфері підготовки законопроектів.

З питань своїх повноважень Конституційний Суд приймає рішення й висновки. Рішення Конституційний Суд приймає за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, актів Верховної Ради АРК, щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Висновки Конституційний Суд дає у справах з питань про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України. Рішення і висновки Конституційного Суду України мають обов'язковий характер для їх виконання всіма органами державної влади і місцевого самоврядування, громадянами та судами щодо конкретних правовідносин.

Отже, Конституційний Суд України є згідно з Конституцією України (ст. 147) єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, тобто це орган, який здійснює перевірку нормативних актів на їх відповідність Конституції України шляхом конституційного судочинства. Конституційний Суд — важливий елемент політичної системи, який забезпечує демократичний розвиток політичних процесів у встановлених Конституцією межах.

Також Конституційний Суд України — це орган, якому надане право здійснювати контроль над органами законодавчої і виконавчої влади, а в опосередкованому вигляді — і над іншими судовими органами. Цією якістю обумовлена інтегруюча роль Конституційного Суду як гаранта політичної стабільності в суспільстві і державі та хранителя довгострокових конституційних цінностей. За допомогою Конституційного Суду України реалізується система стримувань і противаг між гілками влади. Призначенням Конституційного Суду України є застосування системного аналізу права, орієнтуючи всі публічні органи і громадян на верховенство права, яке покладено в основу діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Таким чином, в особі Конституційного Суду ми маємо державний орган, від якого багато в чому залежатиме забезпечення конституційної законності в країні, а отже, й розбудова Української демократичної правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Терлецький Дмитро Сергійович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного права

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ ТА АРБІТР

Визначення ролі і місця глави держави — Президента України у механізмі здійснення державної влади залишається одним з головних напрямів триваючих конституційних перетворень в Україні. Значною мірою така увага з боку науковців і практиків продиктована виведенням Президента з концепту «тріади влад», конституційованої приписами ст. 6 Конституції України, і зумовленою таким виведенням дискусії щодо сутності здійснюваної ним влади.

У цьому зв'язку в літературі прийнято вважати, що Президент не належить до жодної гілки влади (Ю. Тодика), а як глава держави знаходиться над законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади (В. Погорілко). Втім, йдеться не про інституційне верховенство Президента України відносно інших гілок державної влади або їхнє компетенційне підпорядкування. Формула «президент — гарант», закріплена ст. 106 Конституції України, як видається, передусім засвідчує функціональне призначення глави держави виступати інтеграційним центром державно-політичного життя, який забезпечує ефективну взаємодію органів публічної влади в рамках наданих йому Конституцією повноважень.

Таке концептуальне сприйняття Президента як владної інституції видається найбільш адекватним домінуючій в сучасних умовах тенденції до раціоналізації системи державної влади, яка відбувається одночасно як шляхом більш чіткого розмежування повноважень усіх гілок державної влади, так і засобами співпраці між ними та їх взаємної інтерференції.

Наразі конституційне закріплення функцій президента як гаранта або (та) арбітра у певних сферах державної діяльності є однією з основоположних ознак змішаної республіканської форми державного правління. При цьому у більшості випадків функції президента як гаранта за їх конституційними формулюваннями і спрямованістю є дуже близькими до його функцій як арбітра.

Водночас попри сутнісну спорідненість конституційних положень про главу держави як гаранта або арбітра, вони мають різні призначення і наслідки в реалізації, пов'язані з реальним статусом глави держави за умов конкретної форми державного правління.

У вітчизняній літературі традиційно робиться акцент передусім на положеннях про президента-гаранта

та його відповідних повноваженнях, які нерідко визнаються як резервні або компенсуючі (ухвалення попередньо розглянутих на засіданні РНБО указів відповідно до власної компетенції, застосування права вето, права звертатися до Конституційного Суду України, права скасовувати акти Кабінету Міністрів України тощо).

Натомість концепція президента-арбітра досі не отримала належного наукового розкриття, хоча сучасна українська історія містить чимало практичних прикладів її застосування усіма без виключення Президентами України (варто лише згадати про Універсал національної єдності 2006 року).

Принципову трудність при цьому становить, з одного боку, відсутність у Президента України повноважень, котрі за характером є суто «арбітражними», з іншого боку — методологічно вірна теза про те, що кожна з відповідних функцій глави держави може бути здійснена виключно через реалізацію його конкретних конституційно визначених повноважень (В. Шаповал).

Неприпустимість підміни змісту Основного Закону тлумаченням його окремих положень і термінів абстрактного характеру не викликає заперечень. В іншому разі фактично заперечуватиметься конституційна законність і власне «розподіл влад», який набув значення універсальної конституційної цінності.

Водночас забезпечення Президентом України континуїтету та стабільності конституційного ладу пов'язано не лише із конституційно визначеними повноваженнями глави держави (ст. 106) чи міркуваннями недостатності законодавчого регулювання, але і з його конституційним статусом.

Будучи ідентифікований Конституцією України як носій самостійного виду державної влади, Президент України покликаний забезпечувати принцип поділу влади, ефективну взаємодію конституційних органів влади і вживати належних заходів для забезпечення ефективного здійснення функцій держави.

Це передбачає досягнення принаймні таких завдань: урівноваження органів влади та їхнього відособлення; балансу відносин між органами влади; забезпечення розподілу владних функцій. Важливо, що для цього Президент України використовує фактично ті самі механізми стримувань і противаг, передбачені Конституцією, що й у першому випадку.

Інакше кажучи, йдеться про інше телеологічне сприйняття конституційно закріплених повноважень Президента України. Видається обґрунтованим, що для забезпечення ефективної діяльності органів державної влади в Україні Президент як орган держави має бути конституційно наділений функцією узгодження діяльності цих органів — політичного арбітражу. За логікою останнього, Президент за згодою інших органів державної влади має вирішувати спори між ними, але не повинен втручатися у здійснення їхніх повноважень. Більше того, Президент як «посередник» має діяти лише у випадках, коли виникає кризова ситуація політико-правового характеру.

Конституювання функції президентського арбітражу певною мірою дозволило би компенсувати функціональні повноваження Конституційного Суду України, який позбавлений (в силу своєї правової природи і нормативних обмежень) права вирішувати суто політичні спори

та відкривати провадження у конституційних справах за власною ініціативою.

Нормативне впорядкування відповідних «арбітражних» повноважень Президента України цілком здійснене в контексті розробки оновленої редакції закону «Про Президента України», прийняття якого дозволило би подолати невизначеність наявних конституційних приписів.

Трефілов Александр Анатольевич

*МГУ им. М.В. Ломоносова,
студент, юридический факультет*

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ НАЧАЛА В ПОРЯДКЕ НАЗНАЧЕНИЯ НА ДОЛЖНОСТЬ СУДЕЙ КОНСТИТУЦИОННЫХ СУДОВ ГЕРМАНИИ И РОССИИ

Одним из наиболее интересных направлений в конституционном праве является сравнительное правоведение. Трудно не согласиться с тем, что глубокое и всестороннее познание любой национальной правовой системы предполагает ее изучение не только самой по себе, но и в сравнении с другими существующими или существовавшими правовыми системами. Обиходное утверждение, что все познается в сравнении, в полной мере относится и к конституционному праву.

В судебных системах России и Германии особое место занимают органы конституционной юстиции — Конституционные суды. В настоящей работе будут рассмотрены основные вопросы, связанные порядком назначения на должность судей данного органа. Актуальность темы, которая рассматривается в данной работе, объясняется тем, что, во-первых, в последнее время происходят существенные изменения в законодательстве ФРГ и РФ, вследствие чего положение КС этих стран не остается неизменным, а, во-вторых, конституционалисты Германии и России стали проявлять значительный интерес к сотрудничеству в области сравнительного правоведения в целях более глубокого изучения правовых систем наших стран.

В литературе справедливо отмечается, что решение вопроса о порядке назначения судей Конституционного Суда на должность является критерием, по которому можно судить о том, насколько они независимы, а стало быть, и о том, какую роль играет данный орган в системе государственно-правовых институтов той или иной страны.

В Германии Закон о Федеральном Конституционном суде 1951 года закрепляет в ст. 2 («Senate») то, что данный орган состоит из двух сенатов. В силу ст. 94 Основного закона ФРГ, судьи избираются в равном числе Бундестагом и Бундесратом, причем они не могут принадлежать к составу ни Бундестага, ни Бундесрата, ни Федерального Правительства, ни Правительства земли.

Процедура избрания судей Конституционного Суда в Бундестаге и Бундесрате не одинаковая.

Бундестаг избирает конституционных судей прямыми выборами. Сначала данный орган формирует из своего состава комитет из 12 выборщиков. Старейший выборщик созывает всю коллегию и руководит ею, пока не будут избраны все судьи. Для избрания необходимы не менее 12 голосов. В свою очередь Бундесрат избирает судей двумя третями от общего числа голосов, такие выборы по своей правовой природе являются прямыми. Бундестаг и Бундесрат поочередно избирают один — Президента, а другой — Вице-президента Суда, которые должны находиться в разных сенатах.

В России, в отличие от Германии, в формировании корпуса Конституционного суда принимает участие не две палаты Парламента, а только одна. Согласно ст. 102 Конституции судьи КС назначаются Советом Федерации по представлению Президента РФ. Ст. 9 ФКЗ «О Конституционном Суде» уточняет эту процедуру. Предложения о кандидатах на должности судей Конституционного Суда Российской Федерации могут вноситься Президенту Российской Федерации членами (депутатами) Совета Федерации и депутатами Государственной Думы, а также законодательными (представительными) органами субъектов Российской Федерации, высшими судебными органами и федеральными юридическими ведомствами, всероссийскими юридическими сообществами, юридическими научными и учебными заведениями. Совет Федерации рассматривает вопрос о назначении на должность судьи Конституционного Суда Российской Федерации в срок не позднее четырнадцати дней с момента получения представления Президента Российской Федерации. Каждый судья Конституционного Суда Российской Федерации назначается на должность в индивидуальном порядке тайным голосованием. Назначенным на должность судьи Конституционного Суда Российской Федерации считается лицо, получившее при голосовании большинство от общего числа членов (депутатов) Совета Федерации.

Таким образом, несложно заметить, что, во-первых, в Германии в отличие от России, в формировании корпуса судей КС привлечено большее количество органов, что является гарантией независимости КС, и, во-вторых, что в ФРГ процедура назначения судей КС на должность более сложная, поскольку предполагает как прямые, так и непрямые выборы.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Л.В. Головки.

Шиш Оксана Юріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курсу, 2 групи

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО ПОТРЕБУЄ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Однією з найголовніших умов функціонування та життєдіяльності будь-якої держави є законність та правопорядок, без яких неможливий розвиток демократичної та

правової держави. Законність, демократія та правопорядок забезпечується, зокрема, верховенством конституції. Верховенство конституції, у свою чергу, пов'язане із діяльністю органів конституційної юрисдикції, які покликані забезпечити однозначне застосування основного закону держави всіма її органами. В Україні єдиним органом конституційної юрисдикції, функціонально уповноваженим здійснювати конституційний контроль є Конституційний Суд України (далі — КСУ). Одним з основних завдань КСУ є захист прав і свобод людини та громадянина, тобто можливість громадянина безпосередньо звернутись до КСУ у разі порушення його прав і свобод.

Одним із видів звернень до КСУ, є конституційне звернення. Згідно статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення — це письмове клопотання до КСУ про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Звертатися з письмовим зверненням до КСУ можуть громадяни України, іноземці, особи без громадянства та будь-які юридичні особи.

Проте, на практиці часто трапляється, що конституційні звернення, які направляються до КСУ, взагалі не розглядаються суддями КСУ, а питання щодо їхньої передачі на розгляд колегією суддів КСУ вирішується Секретаріатом КСУ.

Так, ПП НВФ «Юнітек» звернулася до Конституційного Суду України з конституційним зверненням з приводу офіційного тлумачення деяких положень законодавства України по причині їх неоднакового застосування судами загальної юрисдикції. Доказом неоднакового застосування судами України одних і тих самих положень закону були копії рішень та ухвал судів, які заявник віднайшов в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Проте, Секретаріат КСУ своїм листом повернув зазначене конституційне звернення у зв'язку з його невідповідністю вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України».

У цьому листі Секретаріат зазначив, що конституційне звернення не може бути розглянуто, оскільки у відповідності до статті 9 Закону України «Про доступ до судових рішень» заявником не було додано копій судових рішень, виготовлених апаратом суду, засвідчених відповідною службовою особою апарату суду та печаткою суду із зазначенням дати. Вважаємо, що така відмова є необґрунтованою, а Секретаріат КСУ безпідставно обмежив право на звернення до КСУ. Перше, що слід зазначити, це те, що повернення конституційного звернення є процесуальною дією на яку, на нашу думку, уповноваженим є тільки сам суддя КСУ, а у законодавстві України взагалі відсутня будь-яка згадка щодо можливості Секретаріату КСУ вирішувати питання, які стосуються прийняття чи відмови у прийнятті конституційного звернення. З наведеного вище стає зрозуміло, що КСУ з незрозумілих нам причин делегував свої повноваження Секретаріату.

Окрім того, необґрунтованою є вимога щодо подачі разом із конституційним зверненням копії рішень судів з мокрою печаткою, на яких ґрунтується демонстрація неоднакового застосування норм права. На нашу думку, отримати такі рішення практично неможливо, в силу деяких

положень Закону України «Про доступ до судових рішень». Так, відповідно до пункту 3 частини 1 статті 9 цього Закону, щоб отримати копію судового рішення необхідно звернутися до апарату відповідного суду з письмовою заявою про виготовлення копії судового рішення апаратом суду. Однією із підстав відмови у видачі копії судового рішення згідно пункту 3 частини 7 статті 9 відповідного Закону є випадок коли судові рішення безпосередньо не стосується прав, свобод, інтересів чи обов'язків цієї особи.

Таким чином, стає зрозуміло, що особа, яка має намір звернутися до КСУ з конституційним зверненням з приводу неоднакового застосування судами України норм права — ніколи не зможе реалізувати своє право на звернення до КСУ, оскільки механізм отримання копій судових рішень не дає можливість його отримати у разі, коли рішення безпосередньо не стосується прав і обов'язків заявника.

Проаналізувавши положення Закону України «Про доступ до судових рішень» приходимо до висновку, що Єдиний державний реєстр судових рішень — є офіційною копією судового рішення і особа може скористатися ним у своєму конституційному зверненні.

Виходячи з вищевикладеного, стає очевидним те, що КСУ як орган, що покликаний забезпечити неухильну реалізацію конституційних прав і свобод, сам порушує охоронювані ним права шляхом необґрунтованого обмеження можливості осіб на подачу конституційного звернення. Вважаємо, що особа, право якої порушено шляхом неоднакового застосування положень законодавства України судами загальної юрисдикції та яка віднайшла в Єдиному державному судовому реєстрі судових рішень інші варіанти застосування норм права, має право на безперешкодну можливість конституційного звернення на основі матеріалів цього реєстру. Також вбачається практична необхідність детальної регламентації в законодавстві України процедури передачі конституційного звернення на розгляд колеґії суддів КСУ.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Ясинівський Павел Владимирович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ОФИЦИАЛЬНОЕ ТОЛКОВАНИЕ КОНСТИТУЦИИ И ЗАКОНОВ УКРАИНЫ

Термин «толкование» (интерпретация) многозначен. Понятие «интерпретация» происходит от латинского Interpretatio — разъяснение. В гуманитарных науках толкования понимается как способ познания различных объектов человеческой культуры или понимание письменных источников. Но сам термин «толкование права» можно понимать и как процесс мышления, направленный на выяснение содержания норм права, и как результат этого процесса мышления, который выражается в совокупности суждений, в которых отражается

содержание норм, являющихся объектом толкования. Толкование правовых норм может быть официальным и неофициальным, расширенным и ограниченным, аутентичным, доктринальным, комплексным, нормативным, казуальным, судебным, административным и т. д.

Официальное толкование осуществляется уполномоченным государственным органом, формулируется в специальном акте и формально является обязательным для соответствующего круга исполнителей разъясненной нормы. Проблема официального толкования становится одной из наиболее актуальных и сложных конституционно-правовых проблем настоящего, поскольку речь идет об эффективности реализации Конституции и законов, которые определяют направления развития правовой системы государства. В процессе толкования содержание правовых норм раскрывается через знание языка, на котором они сформулированы, знания о системной связи этих норм, их происхождения и функционирования. Им отвечают способы толкования: грамматический, системный, телеологический (целевой), логический, историко-политический. Толкование, как любой процесс мышления, происходит по законам и правилам логики, то есть каждое положение, должно быть обоснованным, доказанным. Толкование Конституции и законов Украины — особый вид правовой деятельности Конституционного Суда Украины, других органов государственной власти, субъектов права, направленных на выяснение и разъяснение правовых норм с целью охраны и обеспечения стабильности конституционного строя, гарантирование прав человека и гражданина, всех форм реализации права, разрешения правовых коллизий. Официальное толкование Конституции и законов Украины, согласно ст. 150 Основного Закона, дает только Конституционный Суд Украины. Такое толкование носит официальный характер и может исходить исключительно от компетентного государственного органа. Официальное толкование Конституции Украины органом конституционной юрисдикции — это деятельность Конституционного Суда в пределах законодательно установленных процедур с помощью апробированных наукой и практикой приемов и способов по преодолению неоднозначного понимания конституционных норм. Необходимость толкования норм Конституции Украины связана с необходимостью обеспечения их реализации. Весьма актуальна проблема пределов толкования Конституции Украины органом конституционной юрисдикции. При официальном толковании Конституции и законов Украины Конституционным Судом важно не допустить им подмены законодательного органа, т. е. Верховной Рады. Вопрос о пределах толкования Конституции и законов органом конституционной юрисдикции связан с оценкой нормативности актов официального толкования. Это сегодня одна из наиболее сложных проблем интерпретационной деятельности, как и роли и места этих актов в системе актов государства. Речь идет и о том, какие юридические последствия имеет акт официального толкования для нормотворчества, правоприменительной и судебной практики.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Д.В. Лукьянов.

Rafał Adamczak, Michał Mościcki

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, students,
the fifth year of study

THE PRESIDENT OF POLAND AND THE PRESIDENT OF THE CZECH REPUBLIC — COMPARISON OF THE HEADS OF STATE

The institution of the President of Poland was first introduced by the March Constitution in 1921. Only in the People's Republic of Poland, was the role of the head of state performed by the Council of State. The office of the President was reinstated in 1989 as a result of the Round Table Talks. The initial very strong position of the President was weakened in the Small Constitution in 1992, and then in the 1997 Constitution of the Republic of Poland.¹

In November 1989, Czechoslovakia returned to a liberal democracy through the peaceful Velvet Revolution. However, Slovak national aspirations strengthened and on 1st January 1993, the country peacefully split into the independent Czech Republic and Slovakia. Both countries went through economic reforms and privatizations, with the intention of creating a capitalist economy.² The first President of the independent Czech Republic was Vaclav Havel.

According to the Constitution, the system of government of the Republic of Poland shall be based on the separation of and balance between the legislative, executive and judicial powers.³ The office of the President is one of executive power bodies. The constitutional tasks of the President are stipulated in art 126 of the Polish Constitution. According to this article, the President is the supreme representative of the Republic of Poland and the guarantor of the continuity of State authority.⁴ Furthermore, the President supervises the observance of the Constitution, safeguards the sovereignty and the security of the state, and the inviolability and integrity of its territory.⁵ President embodies the Republic of Poland in diplomatic relations with other countries and international organizations like European Union or NATO.⁶

The Constitution of the Czech Republic regulates completely executive power in chapter three.⁷ The current Constitution identifies the President of the Republic as the Head of State.⁸ This term is possible to understand as an expression of the representative role of this office in the process of acting and decision making outwards from the State. This is considered as an embodiment of State sovereignty as an external subject. With this statement, there is a connection with a number of symbolic, ceremonial and other rules and

customs which are used inside relations between states. The president of the Republic has immunity consisting of a prohibition: to arrest the President or prosecute him for a crime, offence or other administrative offences.⁹

The President of Poland is elected by Nation in a general election. Presidential election is ordered by the Marshal of the Sejm to be held not earlier than 100 days and not later than 75 days before the end of the term of an incumbent President (Currently Bronisław Komorowski acting President of Poland on 10 April 2010, after President Lech Kaczyński died in a plane crash near Smolensk).

Candidates for the office must be at least 35 years old. A candidate may be proposed by a group of 100,000 citizens. The President is elected according to a mixed majority system. The successful candidate must collect more than a half of valid votes. If none of the candidates collects required majority, a second election round is held 14 days after the first vote. The candidate who is elected to the office of President in the second round is the one who wins the largest number of votes (simple majority).¹⁰ The Supreme Court shall adjudicate upon the validity of the election of the President of the Republic.¹¹ The President accedes to the office after he gives an oath before the National Assembly. The President's term of office is five years and it may be repeated only once.

In situations stipulated in Art. 131 of Constitution (for example the death of the President of Republic), the office of the President is vacated. In such a case, the Marshal of the Sejm orders presidential election no later than 14 days after the office is vacated and schedules the election on a non — working day within 60 days of the order to hold the election.

In the Czech Republic, the President is traditionally elected by the Parliament. It is an indirect election the President as an independent, separate and supreme constitutional organ of the parliamentary republic.¹²

Within the first stage a candidate who has won the majority of votes of all Deputies and the majority of votes of all Senators shall be elected. The second stage follows if the condition of the first stage is not fulfilled. One candidate from each Chamber who won the majority of votes in the Chamber is advanced to the second stage. A candidate who obtains the majority of votes of the present Deputies and the majority of votes of the present Senators is elected. Within the third stage a candidate from the second stage who wins the majority of votes of all present Deputies and all present Senators is elected.¹³ If no President is elected in the third round, a new election has to be held. The new election has no time — limit.¹⁴

¹ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 50.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Czech_Republic/Czechoslovakia.

³ Art. 10 of the Constitution of the Republic of Poland from 1997.

⁴ Art. 126 of the Constitution of the Republic of Poland from 1997.

⁵ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 50.

⁶ <http://www.prezydent.pl/para-prezydencka/prezydent/kompetencje/reprezentant-panstwa-w-stosunkach-miedzynarodowych>.

⁷ J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 307.

⁸ Art. 54 of the Constitution of the Czech Republic from 1992.

⁹ K. Klima, *Constitutional law of the Czech Republic*, Plzen 2008, p. 310.

¹⁰ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 50.

¹¹ Art. 129 of the Constitution of the Republic of Poland from 1997.

¹² J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 308.

¹³ K. Klima, *Constitutional law of the Czech Republic*, Plzen 2008, p. 311–312.

¹⁴ J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 309.

The mandate of the President's office is five years. The election takes place within the last 30 days of the term of office of the incumbent President. If the office of the President becomes prematurely vacant, the election takes place within 30 days. Any Czech citizen who is eligible for election to the Senate may be elected President of the Republic. The same person may not be elected more than twice in succession. After his election, the President of the Republic takes an oath of office at a joint meeting of both Chambers, which has a constitutive character. If the President refuses to take the oath or takes it with a reservation, he is regarded as not being elected. Furthermore, the President may resign from his office by placing his resignation into the hands of the chairperson of the Chambers of Deputies.¹⁵

Competences of the President of Poland relation to the Sejm and the Senate can be divided into organizational (ordering parliamentary election and convoking the first sitting of both houses), initiating (taking legislative initiative, ordering a national referendum and giving a statement to the Sejm and the Senate, or the National Assembly), and restraining (the veto power, referring a statute to the Constitutional Tribunal and shortening the term of office of the Sejm).¹⁶

The President of the Czech Republic has, according to the Constitution, numerous decision making and creative powers.¹⁷ The power of the President in relation to the Parliament is as follows — the President convenes sessions of the Chamber of Deputies and dissolves the Chamber of Deputies. Furthermore, the President is in charge to return to the Parliament an adopted law (with the exception of a constitutional law). Very important competence belongs to the President is the power to call the elections to the Chamber of Deputies and signs enacted laws.¹⁸

The most important competences of the President of Poland in relation to the Council of Ministers involve the power to appointing members of the Council, making changes to its composition, and dismissing the Council. Furthermore the President can convene the Cabinet Council which is a sitting of the Council of Ministers presided over by the President. He can also initiate the procedure for holding the Prime Minister or another member of the Government constitutionally responsible before the Tribunal of State.¹⁹

The President of the Czech Republic recalls the Prime Minister and other members of the Government, recalls the Government and also accepts resignation of it. In addition, he has a special competence to authorise the Government whose resignation he has accepted or which he has recalled to continue to exercise its functions temporarily until a new Government has been appointed. The President has a power to transfer the negotiation of international treaties to the Government or, with the Government's consent, to its individual members.²⁰

The President's of the Republic of Poland relations with the judicial power include nominating judges upon proposal of the National Judicial Council. He appoints one member of the National Judicial Council, as well as the First President of the Supreme Court, the President of the Administrative Court, and the President of the Constitutional Tribunal.²¹

The President of the Czech Republic appoints the Chairman, the Vice — Chairman and the judges of the Constitutional Court, the Chairman and Vice — Chairman of the Supreme Court. He also appoints the judges with agreement of the Government.²²

As a part of his competences related to foreign affairs, the President represents the Republic of Poland, ratifies and renounces international agreements, appoints and removes representatives of the Republic of Poland to other states and to international organizations and also receives the Letters of Credence and recall of diplomatic representatives. The President of Poland shall cooperate with the Prime Minister and the appropriate minister in respect of foreign policy.²³

The President's competences concerning the area of national defence and security are broad. He is Supreme Commander of the Armed Forces. Furthermore, the National Security Council is the President's advisory body on matters of internal and external security of the state. In cases of a direct external threat to the Polish state, the President, upon request of the Prime Minister, orders a general or partial mobilization and deployment of the Armed Forces to defend the Republic of Poland.

The President's position is strengthened in case of a necessity to introduce extraordinary measures. He participates in the procedure of introducing martial law and a state of emergency. During martial law, if the Sejm cannot convene for a sitting, the President, upon request of the Council of Ministers, issues regulations with the force of a statute.

The President of Poland also grants Polish citizenship and approves its renunciation, confers orders and decorations, and exercises the power of pardon.²⁴

Many of the duties of the President of the Czech Republic can be said to be ceremonial to one degree or another, especially since he or she has relatively few powers independent of the will of the Prime Minister. A good example of this is his status as commander in chief of the military. No part of his duties there can take place but through the assent of the Prime Minister. In matters of war the President of the Czech Republic a figurehead, since the Constitution gives all substantive constitutional authority over the use of the armed forces to the Parliament. In fact, the only specific thing the constitution allows the President to do with respect to the military is to appoint its generals — but even this must be done with the signature of the Prime Minister.²⁵

Many of the president's ceremonial duties fall under provisions of the Constitution which allow him or her to ex-

¹⁵ K. Klima, *Constitutional law of the Czech Republic*, Plzen 2008, p. 312.

¹⁶ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 51.

¹⁷ K. Klima, *Constitutional law of the Czech Republic*, Plzen 2008, p. 313.

¹⁸ Art. 62–63 of the Constitution of the Czech Republic from 1992.

¹⁹ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 51.

²⁰ J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 313.

²¹ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 51–52.

²² J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 313.

²³ Art. 133 of the Constitution of the Republic of Poland from 1997.

²⁴ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 52.

²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/President_of_the_Czech_Republic.

ercise powers «not explicitly defined» in the Constitution, but allowed by a lesser law.²⁶

This institution means, that the official acts of the President are subject to a countersignature by the Prime Minister. The significance of the countersignature is twofold — it assures uniformity of actions of both bodies of executive power (the President and the Council of Ministers), secondly, it absolves the head of state from political responsibility for his actions.

Since the April Constitution (1935), Polish constitutions have included prerogatives which are President's official acts that do not require a countersignature.²⁷ They are stipulated in art. 144 (3) in the current constitution (for example proclaiming elections to the Sejm and to the Senate, introduction legislation, convening the Cabinet Council).²⁸

The Constitution of the Czech Republic names the basic area of the powers belonging to the President of the Czech Republic which require as validation a counter signature by the Prime Minister or by other members of the Government authorized by him (for example appoint and promote generals, right to grant amnesty, appoint judges).²⁹

The main role of the head of state in both countries has a very similar meaning. The main difference between Presidents is connected with the election procedure. Despite this fact, the position of the President in the political system of the Czech Republic and also in Poland should provide for traditional non — partisanship and general role of solving national problems. Acceptance of these expectations by the President might fortify his authority and emphasise his role as arbitrator in the parliamentary system and executive dualism.³⁰

Scientific adviser: candidate of law sciences, dr. Jakub Kosowski.

Stanovych Yuriy Maryanovich

*The Kyiv University of Law
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
student, the 4 year of study,*

Ilmaliev Zhanserik Bakhitovich,

*Kazakhstan Association of International Law, General director,
Institute of state and law, Al-Farabi Kazakh National University,
research worker, PhD Candidate of legal sciences*

**IDEAS B.S. NOVECK, GOVERNMENT 2.0 (OPENGOV)
AND ONLINE DEMOCRACY:
LESSON FOR POST-SOCIALIST COUNTRIES**

Information and communication technology (ICT) provide great opportunities for upgrading various spheres of life. Openness creates new conditions of social existence. This

trend for the future will only increase. Underestimation of the development of information society can have enormous negative consequences. First of all it should be noted that in the last decade studying this problem is stimulated by practical problems arising in connection with the development of ICT, their penetration into all areas of life that requires legal regulation of these processes. This is facilitated by the introduction of e-government, e-democracy etc. For Ukraine, Kazakhstan, Russia and other post-socialist countries valuable experience in this field USA, EU and other development country .

Important role in the information and communication modernization of law and society belongs to scientists. Professor of law Beth Simone Noveck directed the Institute for Information Law & Policy and the Democracy Design Workshop at New York Law School. She is founder of the «Do Tank,» and the State of Play Conferences. She has experienced with collaborative tools through the «Peer to «Peer-to-Patent: Community Patent Review» pilot project (started in 2005, U. S. Patent and Trademark Office), where the intention was to open up the American patent process to public participation. That has inspired similar projects in the U. K. and Japan. Noveck has taught in the areas of constitutional law, innovation, intellectual property, and courses on electronic democracy and electronic government. She was the United States deputy chief technology officer and director of the White House Open Government Initiative. The day after his inauguration, President Obama promised a new era of «openness in government. «He signed an executive order *Presidential Memorandum on Transparency and Open Government*. «We will work together to ensure the public trust and establish a system of transparency, public participation, and collaboration,» he wrote in http://www.whitehouse.gov/the_press_office/TransparencyandOpenGovernment/ to federal agencies. «Openness will strengthen our democracy and promote efficiency and effectiveness in Government». Professor Noveck served on the Obama-Biden Transition team's Technology, Innovation, and Government Reform Policy Working Group. She is the author of *Wiki Government: How Technology Can Make Government Better, Democracy Stronger, and Citizens More Powerful* (Brookings Institution Press 2009, 224 pp.), which appeared 2011 in Arabic and Chinese and in an audio edition.

The book gives us ideas about how to open government to innovation, more open model of decision-making, using effective strategy online democracy and digital technology for citizen participation. «The Internet has taught us that good ideas come from everywhere. Wiki Government translates that lesson for policymakers. With a compelling blend of high theory and practical know-how, Beth Noveck explains how political institutions can directly engage the public to solve complex problems and create a better democracy.» (E. Schmidt, chairman and CEO, Google Inc.). *Chapter 8 provides important lessons and suggests, that these lessons could be useful practically for other policy, law and technology areas.* 1. *Ask the right questions.* The more specific the question, the better targeted and more relevant the responses will be. You need to break problems into chunks and provide the tools and resources for people. 2. *Ask the right people.* Creating opportunities for self-selection allows expertise to find the problem. 3. *Design the process for the desired end.* The choice of methodology and

²⁶ Ibidem.

²⁷ K. Prokop, *Polish constitutional law*, Białystok 2008, p. 53.

²⁸ Art. 144 of the Constitution of the Republic of Poland from 1997.

²⁹ Art. 63 of the Constitution of the Czech Republic from 1992.

³⁰ J. Svaton, *The Status of the President is the System of Government in the Czech Republic*, Brno 2000, p. 317.

tools will depend on the results. The goals should be communicated up front. Groups need to know what is being asked of them and you need to break processes and problems down into discrete steps. 4. *Design for groups, not individuals.* «Chunk» the work into smaller problems, which can easily be distributed to members of a team. Working in groups makes it easier to participate in short bursts of time and is demonstrated to produce more effective results. 5. *Use the screen to show the group back to itself.* If people perceive themselves to be part of a minimovement, they will work more effectively together across a distance. Here are mapping and other visual tools for people to see who is doing what and to enable individuals to nudge one another toward desired outcomes. 6. *Divide work into roles and tasks.* Collaboration requires parceling out assignments into smaller tasks. Wikipedia works because people know what to do. 7. *Harness the power of reputation.* Most good collaborative platforms have ratings systems that enable participants to rate each other's submission, use these tools to filter and prioritize. 8. *Make policies, not websites.* Improved practices cannot be created through technology alone. You need a systems-based approach that looks at the problem as a whole. 9. *Pilot new ideas.* Use pilot programs, competitions, and prizes to generate innovation. 10. *Focus on outcomes, not inputs.* Design practices to achieve performance goals and metrics. Measure success. Have a clear idea of what you want to accomplish. 11. Look at the bigger picture and redesign governance. 12. Use technology together with law and policy. 13. Empower individuals in collaborative democracy processes.

Together, these recommendations seem to be a powerful strategy to implement collaborative democracy initiatives in post-socialist countries. These lessons could be considered the foundations of a new design for government. This design science would promote citizen participation and collaboration among individuals with expertise in certain topics and who want to share their knowledge. To sum

up, it should be noted that the convergence of technologies and law is universal, strictly determined by factors of society, is a powerful global process, which resulted in the need to change the important social and legal fabric of society. The combination of ICT and the law leads to the recent dynamics, adaptability, greater openness to innovation and modernization trends. We should pay attention of the importance of public-private partnerships, political, socio-legal, institutional, technological and other aspects implementation of government 2.0 (opengov), legal protection of personal data, access to information, the legal framework of management in these areas. Important for Ukraine, Kazakhstan, Russia and other post-socialist countries in view of the international experience is the need to adhere to during the information and communication modernization of society, government and law the principles rule of law, human rights, democracy, social orientation, humanism. Modernization of society, politics and law in the first place, should be based on new information and communication technologies, that provide the dynamics of its development and integral effect. Post-socialist countries must will open up the doors of online democracy, government and open society technologies. That will be integrate public participation and public policy. It is time to online communicate the politicians, government officials with citizens, using blogs, social networks, solving problems with the new collaborative tools. There are plenty of people with expertise to share if their knowledge can successfully be connected to those decision-makers who need it. Collaborative governance is an idea, whose time has come Hence we simply have to apply this mechanism to future post-socialist country. Integrating, coordinating and structuring the legal standards, citizen participation, collaborative decision-making, technical expertise of public experts, ICT technology can make government both more open and more transparent, accountable, effective for a better society.

Секція 6

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Бадовська Степанида Олександрівна

КНУ ім. Тараса Шевченка,

студент, юридичний факультет,

3 курс, 16 група

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Розгортання активної правозахисної діяльності в Україні за прикладом країн з розвинутою демократією сьогодні лише набирає обертів. І чи не найголовнішу роль у просуванні такої системної демократичної ініціативи відіграє надзвичайно важливий інститут громадянського суспільства — правозахисні організації, особливе становище яких законодавцем наразі не визнається. Саме тому актуальність обраної тематики полягає у необхідності вирішення на законодавчому рівні питання щодо належного правового забезпечення становища та діяльності правозахисних організацій в Україні в контексті здійснення громадського контролю та взаємодії з органами державної влади.

Хоча термін «правозахисні організації» (далі — ПО) є досить сталим серед науковців, засобів масової інформації та суспільства загалом, відповідної дефініції українське законодавство не містить. Перш за все тому, що організації, спрямовані на захист прав людини і громадянина, як специфічний різновид громадських організацій не визнаються. Окремі згадки про такі організації містяться в деяких законодавчих актах, зокрема, в ст. 16 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р., де йде мова про можливість подання скарги на дії чи рішення органів державної влади в інтересах громадянина (проте лише за його уповноваженням) організацією, яка здійснює правозахисну діяльність. Ст. 24 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. надає право споживачам з метою захисту своїх законних прав та інтересів об'єднуватись у громадські організації споживачів, що відповідно до Закону отримують низку повноважень щодо здійснення ефективної правозахисної діяльності. Деякі науковці також схильні вважати офіційним підґрунтям дій ПО ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р., яка затверджує право неприбуткових організацій надавати такий вид со-

ціальних послуг, як юридичні, що в свою чергу визнається одним з напрямків правозахисної діяльності.

Отже, на законодавчому рівні ПО не вирізняються з-поміж інших громадських організацій, хоча науковці та практикуючі правозахисники продовжують наголошувати на специфічності їх природи. Так, аналізуючи напрями діяльності ПО, можна говорити, що на відміну від інших організацій їх діяльність перш за все спрямована на захист прав людини в органах державної влади та місцевого самоврядування, виявлення фактів порушення прав людини та проведення громадських розслідувань, здійснення моніторингу дотримання прав та основоположних свобод людини і громадянина, надання відповідних юридичних консультацій, організацію релевантних освітніх заходів тощо. Важливо також зазначити, що перераховані види діяльності здійснюються організаціями із захисту прав комплексно і є не окремими (як у випадку інших організацій), а основними їх напрямками роботи.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що діяльність ПО по-перше, здійснюється з метою захисту не законних інтересів (як впливає зі статутів більшості громадських організацій), а, перш за все, саме прав людини і громадянина та основоположних свобод, які є більш вагомою правовою категорією. По-друге, можна визначити, що фактично діяльність ПО — ні що інше як швидка та дієва реакція з боку суспільства на ті чи інші неправомірні дії та рішення органів державної влади, спрямована захистити народ від існуючих порушень їх прав та попередити майбутні. У такому ракурсі дії ПО доцільно розглядати як надзвичайно ефективний засіб громадського контролю за діяльністю органів державної влади.

Підтвердити таку думку можна також дослідивши деякі законопроекти правозахисних організацій та політичних сил у сфері громадського контролю (проекти «Про громадський контроль за державною діяльністю», «Про громадський контроль тощо»), де напрями дій, притаманні суб'єктам громадського контролю, фактично співпадають із напрямками діяльності саме правозахисних організацій.

Однак, відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. сьогодні контроль здійснюється лише у зворотному напрямку, тобто державою за громадськими організаціями, що видається проблемою взаємодії ПО із органами державної влади, що потребує уваги. Варто зазначити, що більшість проблем, з якими стикаються організації під час виконання своїх функцій так чи інакше пов'язані із такого роду взаємодією. Це, зокрема, обмежений доступ до інформації державних уста-

нов, нерозуміння необхідності діяльності ПО, як таких, з боку державних органів і, відповідно, відсутність підтримки тощо.

Корінь таких проблем у недоліках правового регулювання діяльності ПО, які породжують неможливість належного захисту громадськими організаціями своїх власних прав. Так, дещо непідлаштованим під реалії діяльності ПО є визначення громадських організацій дане в Законі «Про об'єднання громадян»; досить вузько в цьому ж Законі визначені основи взаємодії держави та ПО; відсутні положення щодо громадського контролю з боку ПО за діями державних органів та посадовців; суттєво обмежені можливості для фінансування діяльності ПО. Законодавчі ініціативи щодо врегулювання таких проблем та надання ПО більшого правового означення відсутні.

Підсумовуючи, відзначаємо, що не дивлячись на надзвичайну важливість вже здійснюваної роботи з боку ПО для суспільства та високий потенціал та можливості їх у майбутньому, законодавець наразі не приділяє належної уваги правовому становищу ПО. Тому, пропонуємо прийняти спеціальний Закон України «Про правозахисні організації», який би, зокрема, містив положення щодо визначення поняття ПО та змісту їх діяльності, особливого спрощеного порядку легалізації ПО, уникнення негативного та незаконного впливу на ПО з боку держави, можливості здійснення ПО ефективного громадського контролю. Необхідним також вважаємо створення спеціальної Концепції взаємодії органів державної влади та правозахисних організацій.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Совгіря.

Берченко Григорій Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

аспірант, кафедра конституційного права України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП БАГАТОМАНІТНОСТІ (ПЛЮРАЛІЗМУ) ЯК КЛЮЧОВА ЗАСАДА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство передбачає широке ідеологічне, політичне економічне різноманіття, що впливає зі свободи людини висловлювати свої погляди, брати участь у політичному і економічному житті. Громадянське суспільство зацікавлене в ідеологічному різноманітті, оскільки це створює умови для його саморозвитку (Ю.М. Тодика).

Взагалі багатоманітність (плюралізм) є похідною від багатоманітності життєвих форм на Землі, а також від всього, що відбувається і доступне для людського спостереження у Всесвіті (В.В. Речицький). На думку С. Гантінгтона соціальний плюралізм є характерною рисою всієї західної цивілізації. Західне суспільство історично завжди було надзвичайно плюралістичним.

Водночас для громадянського суспільства важливою є ідея організованого плюралізму. Організований плюралізм означає, що реально суспільство складається не

стільки з діяльності окремих індивідів, скільки з взаємодії малих і середніх груп та природно створених асоціацій. Таким чином, виникає корпоративно структуроване суспільство, в якому існують групи та об'єднання. На відміну від груп, об'єднання є організаційно сформованими, а їх метою є вираження певних однорідних інтересів. У громадянському суспільстві групи й об'єднання мають різну роль стосовно впливу на державу як на апарат публічної влади. Вплив об'єднань значно сильніший (С.М. Тимченко).

Якщо визнання та розвиток організованого плюралізму поєднується з захищеністю індивідуальних прав особи, то можна вважати, що це — громадянські суспільства. В рамках таких суспільств люди об'єднуються в асоціації та виходять з них, конкурують з іншими спілками та групами інтересів, а також заявляють про свої вимоги державі як рівні і вільні індивіди, права яких захищені конституцією і законами. Отже, громадянське суспільство можна визначити ще й як плюралістичний тип співіснування, організації і захисту групових інтересів та їх стосунків із державою (А. Колодій).

Плюралізм та багатоманітність набувають свого безпосереднього вираження у таких явищах, як політичний, економічний та ідеологічний плюралізм.

Під політичним плюралізмом мається на увазі насамперед юридичне гарантування багатопартійності та свободи політичної діяльності, під економічним плюралізмом — багатоманітність форм власності і господарювання, свобода підприємницької діяльності, а під ідеологічним плюралізмом — багатоманітність політичних ідеологій, які можуть охоплювати найширший спектр, починаючи від ідеологій лівого спрямування і закінчуючи правими ідеологіями.

Відповідні положення, що закріплюють принцип плюралізму, містяться у багатьох конституціях зарубіжних країн.

Так, Конституція Болгарії 1991 р. встановлює: «Політичне життя в Республіці Болгарія ґрунтується на політичному плюралізмі» (п. 1 ст. 11). Цей принцип закріплюється в ст. 1 Конституції Іспанії, у якій встановлюється, що Іспанія конститується як правова демократична соціальна держава, що проголошує вищими цінностями свого правопорядку справедливість, рівність і політичний плюралізм. У пункті 1 ст. 8 Конституції Румунії записано: «Плюралізм у румунському суспільстві є умовою і гарантією конституційної демократії».

У ст. 13 Конституції Росії встановлюється, що в Російській Федерації визнається ідеологічна і політична багатоманітність, багатопартійність. Конституція Республіки Білорусь (ст. 4) зазначає, що демократія в Республіці здійснюється на основі багатоманіття політичних інститутів, ідеологій і думок, що ідеологія політичних партій, релігійних або інших суспільних об'єднань, соціальних груп не може встановлюватися як обов'язкова для громадян. У Конституції Казахстану (ст. 5) закріплюється, що в цій республіці визнається ідеологічна та політична багатоманітність. При цьому встановлюється, що не можна допускати злиття суспільних і державних інститутів, створення в державних органах організацій політичних партій. Стаття 5 Конституції Молдови називається «Демократія і політичний плюралізм». Вона закріплює, що демократія в Республіці Молдова здійснюється в умовах політичного плюралізму, несумісного з диктатурою

і тоталітаризмом, і що жодна ідеологія не може встановлюватися як офіційна державна ідеологія. Конституція Таджикистану (ст. 8) встановлює, що в Таджикистані суспільне життя розвивається на основі політичної та ідеологічної багатоманітності і що жодна ідеологія, в тому числі релігійна, не може встановлюватися як державна. У Конституції Узбекистану (ст. 12) також визначається, що в Республіці суспільне життя розвивається на основі багатоманітності політичних інститутів, ідеологій і думок і що жодна ідеологія не може встановлюватися як державна.

Базовий принцип громадянського суспільства — його багатоманітність закріплений і в Конституції України, ухваленій 28 червня 1996 року. Вона встановлює, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (частини перша ст. 15).

Водночас багато країн уникає конституціювання принципів плюралізму (Франція, Швеція). Так само в перших конституціях не було норм щодо політичної та ідеологічної багатоманітності. Відсутність цих норм не суперечить принципам демократії та правової держави, оскільки на рівні основних законів закріплюється право на свободу слова і переконань, що, по суті, включає в себе принцип політичного плюралізму.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Богущ Нина Александровна

Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
3 курс, 1 группа,

МЕХАНИЗМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА И ЦЕРКВИ (ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ)

С конца XX века, во многих постсоветских государствах был провозглашен курс на демократизацию общественных отношений и создание правового государства. При этом стало наблюдаться и изменение отношений между государством и церковью. Активное обсуждение места и роли церкви в обществе постепенно заняло важное место в размышлениях о перспективах её развития, прежде всего, в сфере отношений с государством.

Четкого законодательного закрепления механизма взаимодействия государства и церкви в Республике Беларусь нет. Закон «О свободе совести и религиозных организациях» определяет, что школа отделена от государства, религии равны между собой. Из этого можно заключить: Беларусь — светское государство.

Однако в Конституции Республики Беларусь ничего не говорится о том, что церковь отделена от государства. Следует обратить особое внимание на ч. 2 ст. 4 Конституции, подчеркивающей невозможность установления какой-либо религии в качестве обязательной для граждан.

Так, что же на самом деле происходит в Беларуси? Какой механизм взаимодействия государства и церкви существует?

Чтобы разобраться с возникшими вопросами, нам необходимо четко определить признаки светского государства и их наличие в Республике Беларусь. 1) Равенство конфессий. Если внимательно присмотреться к сложившейся ситуации в государстве и законодательстве — то теоретически с данным признаком можно согласиться. Но, на наш взгляд, только теоретически. В последнее время Православие отыгрывает немалую роль в жизни народа, в прочем, как и многие тысячелетия назад. Его принципы, нормы морали и нравственности являются основой многих законодательных актов (Конституции, Уголовного кодекса и др.). И говорить о нарушении ст. 16 Конституции здесь не стоит — что мешало, а может быть продолжает мешать иным конфессиям, безусловно, благотворному, влиянию на формирование духовных, культурных и государственных традиций белорусского народа. Православие исторически приобрело приоритет над другими конфессиями и продолжает удерживать «приоритеты» среди граждан государства. Это подчеркивает и преамбула Основного закона: «...опираясь на многовековую историю развития белорусской государственности...». 2) Свобода создания и деятельности религиозных объединений. Не теоретической, не практической свободы при создании и деятельности религиозных объединений, как общественных организаций, в Беларуси нет. Ярким тому подтверждением является ч. 3 ст. 5 Конституции и ст. 16. Следовательно, если есть исключения, ограничения — о полной свободе говорить нельзя. 3) Установление правового статуса религиозных объединений. Ярким выражением данного признака является закрепленная в Законе «О свободе совести и религиозных организациях» процедура регистрации религиозных организаций, после которой, согласно Гражданскому кодексу, последняя приобретает статус юридического лица, относимого к категории некоммерческих. 4) Признание свободы создания и деятельности атеистических общественных объединений. Данный признак в каком-то роде равен признаку «свобода создания и деятельности религиозных объединений». Значит — ситуация та же.

Следовательно, клерикализма, как заявляют некоторые общественные деятели, в Беларуси нет, ибо в современных условиях клерикализм (власть священства или церкви) является полной утопией. К тому же церковь понимает, что должна быть независима от государства, ибо только тогда она может вполне исполнять собственную религиозную миссию, а также сохранять духовный и нравственный авторитет.

Однако по перечисленным выше признакам светского государства можно сделать вывод, четко выраженного «светского» механизма взаимодействия между государством и церковью в Беларуси нет.

Все это заставляет внимательно изучить законодательство о взаимоотношениях государства и церкви (ст. 2 Закона «О свободе совести и религиозных организациях»), поскольку действующее законодательство позволяет грамотнo разрешить насущные вопросы в отношениях государства и церкви, что выражается в белорусском государстве следующим образом: а) правовой статус:

юридическое лицо; б) организационно-правовая форма: некоммерческая организация; в) регистрация осуществляется Министерством юстиции. Контроль — местными Советами депутатов, исполнительными и распорядительными органами, а областные и Минский городской исполнительные комитеты создают свои подразделения по делам религий, подчиненные и республиканскому органу государственного управления по делам религий. В настоящее время в Беларуси действует и аппарат Уполномоченного по делам религий и национальностей.

Таким образом, следует заключить, что Республика Беларусь — яркий пример развивающегося демократического государства, которое стремится к развитию и постоянному совершенствованию своей правовой системы и механизмов взаимодействия с различными социальными институтами, основным из которых оставалась, остается и будет оставаться церковь, как неотъемлемый элемент построения правового, социального, демократического государства. А имеющийся механизм взаимодействия государства и церкви — тому подтверждение.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Т.С. Масловская.

Гнатенко Наталія Григорівна

Національна академія державного управління при Президентові України, аспірант, кафедра політичної аналітики і прогнозування

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІСТЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Лобізм як політико-правове явище є механізмом репрезентації інтересів організованих груп, що знаходяться поза системою електорально-партійного представництва. Сучасні підходи до процесу вироблення державної політики наголошують на необхідності максимального залучення до нього усіх зацікавлених суспільних груп. Це дає змогу органам державної влади приймати раціональні та легітимні рішення, а отже, ефективно використовувати надані суспільством в управління ресурси. Попри об'єктивність цієї тези, актуальність правового регулювання лобістської діяльності в європейських країнах та Україні має дещо різну природу.

В Європі вона зумовлена, в першу чергу, подрібненням соціальної структури, а отже збільшенням кількості груп інтересів, які не здатні репрезентувати традиційна система електорально-партійного представництва.

На сьогодні чотири європейські країни прийняли нормативно-правові акти, що регулюють лобістську діяльність. Серед них Німеччина, Угорщина, Польща, Литва. Ще десять країн розглядають чи обговорюють це питання.

У Рекомендаціях ПАРЕ 1908 (2010) «Лобіювання в демократичному суспільстві (Європейський кодекс поведінки при лобіюванні)» зазначено, що відсутність регулювання лобістської діяльності на законодавчому рівні

виводить з-під суспільного контролю діяльність груп інтересів та підриває суспільну довіру до органів влади. Саме тому Асамблея наголошує на необхідності легалізації лобізму, виходячи з таких принципів: чітке розмежування професійної лобістської діяльності і впливу на органи влади громадських організацій; підвищення транспарентності у сфері лобіювання; визначення правил поведінки як представників державної влади, так і представників груп інтересів, зокрема у питанні потенційних конфліктів інтересів та обмеження колишніх посадовців у праві займатись лобістською діяльністю впродовж визначеного терміну після втрати посади; реєстрація лобістів; забезпечення попередніх консультацій з лобістами щодо питань зміни законодавства у відповідній сфері; заохочення прозорого і чесного лобіювання.

Отже, мова йде про те, що у процесі здійснення лобістської діяльності необхідно унормувати поведінку суб'єкта, об'єкта лобістського впливу, а також саму процедуру комунікації між суб'єктом та об'єктом. Основна мета такого регулювання полягає у тому, щоб не допустити переходу об'єкта лобіювання (політика, державного службовця) у статус суб'єкта. Оскільки за таких умов відбувається підміна суспільного обов'язку приватним інтересом та відкриваються можливості для зловживань службовим становищем. До речі, законодавством ряду країн, зокрема Франції, публічним службовцям, зокрема членам парламенту, прямо заборонено використовувати свій статус для будь-яких інших цілей, крім виконання своїх суспільних обов'язків. Їм також заборонено належати до будь-якої асоціації чи групи, яка захищає приватні, місцеві чи професійні інтереси або мати зобов'язання перед такими групами, якщо це членство чи зобов'язання передбачають неухильне виконання парламентарем розпоряджень зазначених груп. У свою чергу законодавство Литви вимагає, щоб колишні парламентарі та чиновники принаймні рік після втрати посади не займались лобізмом.

Очевидно, що закон не може виступати єдиним регулятором зазначеного питання. Так, прийняття у Польщі відповідного закону у 2005 році лише частково сприяло детінізації лобізму. В той самий час у країнах зі сталою політичною традицією, зокрема Ірландії та Великобританії основним регулятором взаємодії груп інтересів та публічних службовців, у тому числі парламентарів виступає Кодекс поведінки останніх. Він передбачає реєстр фінансових інтересів членів парламенту, який містить детальні відомості про всі договори, укладені з консультантами, представниками юридичних фірм і лобістських організацій. Якщо член парламенту безпосередньо зацікавлений у прийнятті чи відхиленні нормативно-правового акту, він не має права голосувати з даного питання тощо.

В Україні необхідність правового регулювання лобістської діяльності витікає не з факту зростання кількості груп інтересів, а з огляду на тіньовий, часом корупційний характер цього явища.

Український парламентаризм знає кілька спроб унормувати лобістську діяльність в Україні. В липні 1999 р. парламентом було схвалено Державну програму розвитку законодавства України до 2002 р., 31-м пунктом якої (з-поміж 233) значився Закон про лобістську діяльність. На її виконання було зареєстровано два законопроекти,

подані народними депутатами Сахном Ю.П. та Шаровим І.Ф. проте ні вони, ні поданий у вересні 2005 р. народним депутатом Гринівим І.О. законопроект, не дійшли навіть до процедури першого читання. На сьогодні у парламенті зареєстровано ще один Проект Закону «Про регулювання лобістської діяльності в Україні», поданий народним депутатом Коновалюком В.І.

Слід наголосити, що проблема унормування відносин груп інтересів та органів державної влади в Україні потребує комплексного підходу. На нашу думку на першому етапі варто обмежити сферу дію закону про лобістську діяльність парламентом, оскільки цей орган є найбільш публічним в Україні, що дозволить відстежувати порушення законодавства. Одночасно із законом необхідно приймати Кодекс поведінки народних депутатів та деталізувати антикорупційне законодавство у питаннях конфлікту інтересів та обмежень щодо права займатися лобізмом членам парламенту по завершенню депутатських повноважень. Сам закон на першому етапі має бути виключно рамковим і ставити за мету не стільки залучення коштів від оподаткування лобістської діяльності, скільки виведення з тіні приватних інтересів та тих, хто їх відстоює.

Науковий керівник: д.п.н., професор С.О. Телешун.

Горленко Віктор Вікторович

*Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова,
аспірант, кафедра філософської антропології*

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ:
АСПЕКТИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Вишеградська група або Вишеградська четвірка є угрупованням чотирьох центрально-східноєвропейських країн, до неї входять такі держави як: Республіка Польща, Словачька Республіка, Угорська Республіка і Чеська Республіка. Як правило, дану групу країн ще називають державами Центрально-Східної Європи.

Основною об'єднавчою характеристикою для цих країн є наявність спільного історичного минулого у процесі формування суспільств, у тому числі і громадянського. Ці країни після Другої світової війни належали до так званого «соціалістичного табору», що істотно вплинуло на стан державної політики, інституцій та взаємодії держави і соціуму.

Можна з упевненістю говорити, що формування центрально-східноєвропейського громадянського суспільства у сучасний період відбувалося такими реформаторськими напрямками:

- побудова ефективної парламентської моделі;
- зміна виборчої системи.

Побудова ефективної парламентської моделі. Метою реформ у даному напрямі було створення дієвого

механізму взаємодії між законодавчою та виконавчою гілками влади. Одне з основних нововведень полягало в наділенні широкими установчими та контрольними повноваженнями парламентів щодо органів виконавчої влади. Зокрема, парламентам було надано широкі повноваження щодо впливу на формування уряду. Проте, у зв'язку із складністю проведення реформ країни потребували наявності впливового керівного центру. Тому президента теж було наділено рядом доволі важливих повноважень.

Так, цей вплив доволі є відчутним у процесі формування уряду. Президент пропонує кандидатуру глави уряду парламенту, який у свою чергу затверджує його. Склад уряду затверджується парламентом або призначається президентом за пропозицією прем'єр-міністра. Ключові рішення, як правило, приймаються колегіально президентом і прем'єр-міністром.

Доволі цікавим є наявність у президента широкого кола прав на розпуск парламенту. Наприклад, в Угорщині президент розпускає парламент, якщо він впродовж одного скликання за будь-які 12 місяців не менше чотирьох разів висловив недовіру урядові, а також у разі незатвердження кандидатури глави уряду, запропонованої президентом, протягом 40 днів після першої пропозиції.

Таким чином, ми бачимо що країни Центрально-Східної Європи є парламентсько-президентськими республіками. Чи може бути дана система ефективною для України? Необхідно врахувати той факт, що наша держава є найбільшою країною Європи, а тому система державного управління потребує більш впливового керівного центру ніж центрально-східноєвропейські країни. Тому президентсько-парламентська модель є більш прийнятною для України.

З метою підвищення ефективності роботи Верховної Ради України було б доцільним впровадження чеського досвіду, а саме надати право Президенту України на розпуск парламенту у випадку його неспроможності протягом трьох місяців ухвалити рішення щодо урядового законопроекту, з обговоренням якого уряд пов'язує питання довіри.

Зміна виборчої системи. Становлення інституту парламентаризму призвело і до негативних наслідків, які полягали у необґрунтованому зростанні кількості політичних партій. Такі партії, як правило, існували всього лише на папері і не здійснювали значної активності. Наприклад, у Польщі протягом трьох-чотирьох років було створено понад 250 партій. Подібна ситуація існує і в Україні, де зараз, за даними Міністерства юстиції України, існує 186 політичних партій. При цьому, дійсно активними з них є всього лише дві-три.

Вищезгадана ситуація та недосконалість виборчого законодавства (існувала або мажоритарна, або пропорційна системи без обмежувального порогу) призвели до неефективності парламентських органів. Часті політичні кризи та вибори призводили до гальмування розвитку, а інститути громадянського суспільства самі себе дискредитували. Подібну ситуацію ми донедавна спостерігали і в Україні.

Виправлення ситуації посприяло зміна виборчого законодавства. Законодавцями запроваджувалась виборча система на основі виключно пропорційної схеми. При цьому, збільшено обмежувальний бар'єр. Так, у Поль-

щі такий поріг становить для партій 5%, для коаліційних об'єднань — 8%. У Чехії для однієї партії — 5%, для коаліцій з двох партій — 7%, з трьох — 9%, з п'яти партій — 11%. У Словаччині кожен з учасників коаліції має набрати по 5% голосів. Такі заходи сприяли збільшенню ефективності законотворення.

Збільшення обмежувального порогу до 5 чи навіть до 9% вбачається за доцільне і в Україні. Це б сприяло підвищенню відповідальності партій та їхніх лідерів перед своїми виборцями, а також підвищенню ефективності законотворчої діяльності народних депутатів.

З огляду на вищенаведене, для України варто застосувати такі реформи для побудови громадянського суспільства (за прикладом країн Вишеградської групи):

1) надати право Президенту України на розпуск парламенту у випадку його неспроможності протягом трьох місяців ухвалити рішення щодо урядового законопроекту, з обговоренням якого уряд пов'язує питання довіри;

2) збільшення обмежувального порогу до 5 чи навіть до 9% для політичних партій на виборах до Верховної ради України;

3) реформування адміністративно-територіального устрою;

4) проведення чітких економічних реформ.

Досвід держав Вишеградської групи може бути корисний для нашого суспільства, але при його впровадженні обов'язково слід враховувати специфіку українських реалій та історичного розвитку.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Київського університету права НАН України С.С. Кравченко.

Гурова Анна Михайлівна,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 6 група

ЩОДО РОЛІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ЗДІЙСНЕННІ НАРОДОВЛАДДЯ

Ст. 5 Конституції України визначає носієм суверенітету і єдиним джерелом влади народ. Але для того, щоб втілити свої потреби на рівні владного здійснення останньому необхідно реалізувати свою владу за посередництвом політичних чи правових інститутів, які у своїй взаємодії складають механізм здійснення влади народом. Тому положення ст. 5 Конституції України слід розуміти як таке, що народ є не просто джерелом влади, яка повністю передає її, хоч і на певний строк своїм представникам, а своєю волею може спрямовувати і контролювати здійснення влади в країні цими представниками.

Одним із центральних інститутів в системі народовладдя є політичні партії, адже їх метою є сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 ЗУ «Про полі-

тичні партії»). Тому актуальним є з'ясування їх ролі в системі народовладдя.

Фактично завданням політичних партій в умовах демократичної системи правління є реалізація принципу правління для народу. Тому вони повинні мати високий ступінь відповідальності перед суб'єктом, що делегує їм владу. Проте політичні партії мають двояку природу: з однієї сторони — вони входять до класифікаційної групи політичної системи разом із державою, а з іншої — є одним із видів недержавних об'єднань громадян. І у зв'язку з цим політичні партії повинні враховувати потреби осіб, чий інтереси представляють, і при цьому, отримавши владу, здійснюють щодо цих же осіб владні функції. Звідси виправданість та легітимність їх діяльності навіть всупереч проголошеній ними ж програмі, за яку фактично і голосували виборці, у випадку зміни суспільно-політичної чи економічної ситуації. Головне, щоб при цьому їх дії були спрямовані на захист всього народу, який легітимизував здійснення ними владних функцій.

Зараз у більшості країн світу легітимація влади здійснюється через таку форму безпосередньої демократії як вибори. Саме шляхом перемоги в останніх політичні партії отримують повноваження на реалізацію власних програм. Але реально це виглядає дещо інакше. Навіть у країнах із розвинутою демократією владні партії по чергово змінюються, але політико — правову систему держави десяти років розбудовують все ті ж політичні фігури. До того ж партійні програми, якщо вони дійсно опираються на наукові дослідження соціально-політичної ситуації в країні, в гомогенних суспільствах часто практично збігаються. Дещо інакша ситуація в гетерогенних, де програми партій різняться «оригінальним» вирішенням гострих питань (мова, релігія).

Українська політична система містить свій спектр проблем, що пов'язаний з трансформаційними процесами переходу від тоталітаризму до демократії, від плановості до ринковості, а також іншими перехідними процесами.

Так, в українському суспільстві фактично склалась ситуація, коли при наявності достатньо великої кількості демократичних інститутів ніяк не може сформуватись власне демократична політико — правова система управління. Ця проблема щодо політичних партій проявляється у відсутності політичної системності при існуванні широкої багатопартійності. Самі партії не мають відповідної соціальної бази, а тому мало забезпечують формування політичної волі громадян, недостатньо сприяють її повному і правильному вираженню. Від цього — частий антагонізм правлячих політичних сил, які не можуть подолати корпоративно — бюрократичний контекст в своїй діяльності.

Ще однією перешкодою до встановлення демократичного правління є досить низька правова та політична культура всього суспільства загалом і владних структур зокрема, що не може забезпечити той суспільний ґрунт, поза існуванням якого побудова демократії залишиться насадженням загалу правових та політичних інститутів. Звідси випливає маніпулювання електоратом на виборах, політичне відчуження останнього, суттєва політична безвідповідальність правлячих партій, а також явно не достатній контроль за владними структурами, який в кон-

тексті політичних партій як інституту громадянського суспільства мав би втілитись в активній роботі опозиції.

У зв'язку з цим такими науковцями, як Матвієнко П., Рябов С., Скрипнюк О. було запропоновано низку шляхів подолання даних проблем. Серед яких найактуальнішими для української політико-правової системи є такі: підвищення правової та політичної культури всього населення і представників влади зокрема, тобто усвідомлення ними тих програм, які вони планують втілити (ст. 1 Конституції України); вироблення власного бачення суспільно — політичної та економічної ситуації країни кожною політичною силою та конкретних шляхів їх вирішення, а не маніпулювання більше надуманими, ніж реальними «гострими» проблемами; побудова системи суб'єкт — суб'єктних (консенсуальних) відносин між державою та інститутами суспільства, і її кожним громадянином, що можливо лише за високого ступеня довіри останніх до інститутів, які втілюватимуть їхню волю; поліпшення економічної та соціальної ситуації в країні, що дозволить громадянам зацікавитись сферою політичного та громадського життя.

Саме ці та інші заходи можуть втілитись в життя в силу своєї природи тільки політичні партії і цим самим вивести країну із зони політико — правової відчуженості.

Отже, політичні партії мають суттєве значення для перенесення політичної волі громадян на рівень їх владного здійснення. Що ж до України, то в її політичній системі ще занадто багато рудементів попередньої системи, котрі можна подолати лише системними заходами і за достатньо тривалий період часу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Данчин Юлія Романівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,
2 курс, 3 група

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ

Проблема громадянського суспільства відноситься до числа самих фундаментальних наукових проблем, яка хвилювала протягом багатьох віків кращі уми людства. Вона з'явилась з появою держави і поділу суспільства на державну і недержавну сферу життєдіяльності. З тих часів питання взаємодії влади та суспільства було в центрі уваги всього людства, воно часто приводить до конфліктів, політичних переворотів та революцій. І зараз ця проблема знаходиться в основі глобальних суспільних змін, які відбуваються в багатьох країнах світу і будуть визначати перспективи розвитку світового суспільства.

Розбудова громадянського суспільства, демократизація всіх сфер суспільного життя — стратегічна мета нашої держави, що набуває особливого значення на шляху просування України у європейський та світовий простір,

наближення до європейських стандартів демократії. Саме тому останнім часом ідея громадянського суспільства стала широко досліджуватися і в Україні. Особливо гостро обговорюються питання про взаємозв'язок громадянського суспільства й держави, про вказане суспільство як демократичне середовище реалізації громадянських цінностей: свободи, справедливості тощо.

Більшість вчених вважають, що у світі не існує єдиної моделі громадянського суспільства, однаково придатної для всіх країн, а є конкретно-історичні моделі, що залежать від специфіки окремих культур та цивілізацій. Широко дискутується питання щодо розбудови «світового громадянського суспільства». І тому немає необхідності вести мову про громадянське суспільство взагалі, а тільки про цілком визначене, конкретне суспільство, його характерні ознаки та параметри, які визначають динаміку і характер розвитку інститутів та цінностей останнього. Саме тому в цій науковій роботі спробуємо дослідити той факт, що кожне громадянське суспільство, в тому числі українське, завжди з'являється на базі інститутів і принципів співжиття, які склалися протягом багатьох віків конкретного історичного розвитку кожного народу.

Спробуємо проаналізувати проблеми розвитку громадянського суспільства і запропонувати шляхи подолання цих проблем. Узагальнюючи думки вчених, науковців, політиків, власні міркування можна зробити набутий висновок: особливості перехідного часу, в якому знаходиться Україна, зумовлює проведення в життя такої концепції співвідношення особи, суспільства і держави, яка дозволила б не тільки змінити сьогодиншній менталітет людини, але й сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність. Ця позиція передбачає, що епіцентром громадянського суспільства є людина, її права, свободи й інтереси, що всі інститути громадянського суспільства і держави утворюються постільки, поскільки є необхідність створити умови для нормальної життєдіяльності людини, захисту її прав і свобод. При цьому державні інститути мають нести подвійний тягар, забезпечуючи через закони, поперше, рівні для всіх людей умови і можливості, по-друге, нормальне функціонування громадянського суспільства в цілому. Отже, на конституційному рівні має бути закладена якісно нова модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої весь державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини. Всі політичні, економічні, соціальні і культурні права людини мають знайти своє відображення у відповідних інститутах громадянського суспільства, таких, як власність, свобода підприємництва, екологічна безпека, сім'я, освіта, наука і культура, громадські об'єднання, свобода інформації тощо. Ці інститути повинні стати надійним матеріальним фундаментом прав і свобод людини. Адже, громадянське суспільство — це суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно із державою утворює розвинені правові відносини. Це суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага. На наш погляд, ще не всі усвідомлюють, що для побудови демократії необхідне виникнення ряду визначених передумов, найважливішої з яких є громадянське суспіль-

ство, тобто відповідна зрілість традиційного суспільства. А суспільство ще не зовсім дозріло, щоб забезпечити для себе умови, що задовольняють і реалізують свої різноманітні потреби і інтереси. Важливим моментом становлення інститутів громадянського суспільства є визнання суспільством факту їх існування, а також визнання їх права і спроможності реагувати на процеси, які відбуваються в суспільстві, позитивно впливати на їх перебіг.

Наша психологія спирається на те, що сама держава повинна подбати про добробут свого народу. Але навіть сама розвинена правова держава не здатна надати своїм громадянам прийнятні блага для повного функціонування суспільства. Інакше кажучи, ми самі повинні подбати про свою забезпеченість. В Україні, ми вважаємо, що не можна сказати про те, що громадянське суспільство досягло вищого етапу у своєму розвитку, а це сприяє утрудненню розвитку правової держави в країні. Отже, щоб розв'язати цю проблему, необхідно удосконалити українське суспільство, а цьому можемо сприяти тільки ми самі.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Ісаєнко Ірина Павлівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач, кафедра конституційного права України

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВОВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Обравши шлях незалежного розвитку, Україна підтвердила своє прагнення на розбудову правової демократичної держави. А в правовій демократичній державі засоби масової інформації (ЗМІ) є громадською свідомістю суспільства, провідником соціальних політичних змін, місцем, де вільно конкурують ідеї. Ключова роль ЗМІ полягає у зміцненні демократії як через заохочення політичних інтересів громадян, так і шляхом надання інформації, якої електорат потребує для забезпечення підзвітної влади. Вступ України до Ради Європи на засадах повноправного членства і приєднання до Європейської Конвенції з прав людини вимагають від українського законодавства подальшого приведення внутрішньої правової системи України до Європейської системи конвенційних норм і стандартів захисту прав людини.

Глобальні інформаційні процеси зумовлюють розвиток інформаційного простору України й становлять проблему формування інформаційного суспільства. Орієнтація Української держави на створення інформаційного суспільства та інтеграцію до Європейського Союзу вимагає дотримання нових вимог ЄС щодо сфери інформаційної політики. Інформаційне суспільство вимагає розбудови розвинутого громадянського суспільства та висуває на перший план проблему забезпечення відкритості, прозорості діяльності органів державної влади. Тому зі становленням та розвитком української державності, процесам

мидемократизації, гласності, плюралізмом, економічними і духовними змінами у суспільстві тісно пов'язано й функціонування друкованих засобів масової інформації.

Європейський суд з прав людини у низці рішень у справах щодо свободи вираження поглядів сформулював засадничу роль преси: «Преса відіграє суттєву роль у демократичному суспільстві, її обов'язком є передавати у спосіб, сумісний з обов'язками і відповідальністю, інформацію та ідеї з усіх питань загального інтересу». Обов'язок поширювати таку інформацію та ідеї покладено не лише на пресу, а й таке право отримувати інформацію надається суспільству. Якби було інакше, преса була б неспроможна відігравати свою важливу роль «вартівного суспільства».

Стаття 57 Конституції України передбачає, що кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. У разі, якщо ці акти не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, то вони є нечинними. Як бачимо, конституційне положення зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування інформувати населення у встановленому законом порядку.

Відповідно до Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїх кошторисах зобов'язані передбачати витрати на висвітлення своєї діяльності засобами масової інформації. Більш того, для висвітлення власної діяльності органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право засновувати або бути співзасновниками друкованих чи аудіовізуальних засобів масової інформації в порядку, що встановлений законодавством України. Також цей закон наголошує, що висвітлення діяльності судів загальної юрисдикції України та Конституційного Суду України здійснюється аудіовізуальними засобами інформації на засадах укладених між ними угод.

Так, Закон України «Про судоустрій України» розкриває принцип гласності судового процесу: ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації щодо результатів розгляду його судової справи. Учасники судового розгляду та сторонні особи, присутні на відкритому судовому засіданні можуть робити письмові нотатки, а з дозволу суду може проводитися в залі судового засідання фото- і кінозйомки, теле-, відео-, звукозапис, транслявання.

Вітчизняне законодавство нещодавно поповнилося Законом України «Про доступ до судових рішень», який визначає порядок доступу до судових рішень. Якщо раніше доступ до судових рішень мали лише особи, які брали участь у справі, то зараз вказаний закон гарантує кожному право на доступ до них шляхом офіційного їх оприлюднення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Розбудова України як правової демократичної держави ставить на перший план проблему забезпечення відкритості, прозорості діяльності органів державної влади, а прозорість влади є необхідною умовою забезпечення передбачених Конституцією України прав грома-

дян на інформацію та на участь в управлінні державними справами. Це важливо для формування дієздатного громадянського суспільства, дійсної політичної, економічної та ідеологічної свободи діяльності засобів масової інформації.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Т.М. Слінько.

Ковалик Володимир Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ

2 курс, 3 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема громадянського суспільства відноситься до числа фундаментальних наукових проблем, яка хвилювала протягом багатьох віків кращі уми людства. А тому, вважаю, що актуальність дослідження питань, які стосуються інституту громадянського суспільства, зокрема його конституційних засад становлення і розвитку в Україні, є беззаперечними. Як відомо, становлення цивілізованого і демократичного громадянського суспільства неможливі без надійної і стійкої правової основи. У системі нормативно-правових актів держави саме конституція посідає особливе місце. Це безпосередньо стосується і Конституції України, норми якої мають найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії.

Конституція України є тим вищим нормативно-правовим актом, який не тільки визначає систему та компетенцію вищих органів державної влади і закріплює основні права і свободи людини та громадянина, а й передбачає загальні основи угоди між державою і суспільством про розмежування сфер їх діяльності, що стає реальним лише у розвинутому громадянському суспільстві. Відповідно конституційні норми можуть активно впливати на темпи розвитку не тільки державних інституцій, а й структур громадянського суспільства. Чинна Конституція України встановлює основи громадянського суспільства, зокрема принцип багатопартійності, створення державою однакових умов для діяльності політичних партій, інших громадських об'єднань, заборону будь-якій політичній силі присвоювати право здійснювати державну владу (ст.ст. 3, 15, 36, 37); принцип економічної багатоманітності, рівність всіх форм власності, невтручання держави у безпосередню господарську діяльність підприємств незалежно від форм власності, свобода підприємництва (ст.ст. 13, 15, 42); принцип ідеологічного плюралізму, відокремлення церкви від держави, невтручання держави у справи релігії; роздержавлення й деідеологізація освіти, науки і культури, всієї духовної сфери суспільства на основі конституційного гарантування права на свободу думки, совісті і релігії (ст.ст. 15, 34, 35); принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (ст. 3); принцип невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини (ст. 21) та ін.

Проте, вищесказані сприятливі умови громадянського суспільства, створені демократичною Конституцією, повинні бути засвоєні, стати усвідомленою необхідністю, частиною життя. А це відбувається не в наслідок прийняття чи скасування того чи іншого нормативно-правового акту, а в ході тривалої соціальної еволюції, адже впровадження законів у громадське життя ще не є зауроку їх визнання та виконання, натомість правові закони повинні бути сприйняті членами суспільства і, власне кажучи, прижитися у ньому. Саме тоді ми можемо говорити про існування громадянського суспільства.

Отже, процес пошуку громадянським суспільством своєї правової основи можна охарактеризувати як складний і тривалий. Оскільки громадянське суспільство — це система позадержавних суспільних відносин і інститутів, що дає можливість людині реалізувати його громадянські права і виражає різноманітні потреби, інтереси і цінності членів суспільства, то можна дійти висновку, що головною особою в такому суспільстві є саме вільна людина з усіма її потребами та інтересами, а це і економічні, соціальні, культурні, правові, релігійні та інші життєві сподівання. Сприяють реалізації цих потреб, в першу чергу, такі інститути громадянського суспільства як політичні партії і рухи, громадські об'єднання, спілки, організації, які не належать до державних структур, але тісно взаємодіють між собою. Конституція України має цінність, як вже було вище зазначено, як для держави, так і для суспільства, а тому є всі підстави для того, щоб Конституція України була основним правовим актом громадянського суспільства.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Ковальчук Олександра Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач, кафедра конституційного права

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТА, ЯК СУБ'ЄКТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Державна інформаційна політика як один із найважливіших напрямів внутрішньої та зовнішньої політики України покликана забезпечити можливість реалізації нової економічної, організаційно-управлінської і науково-технічної моделі функціонування засобів масової інформації з метою задоволення громадських та індивідуальних потреб у межах єдиного інформаційного простору нашої країни. Його формування і розвиток, ефективне використання в інтересах суспільства, держави та її громадян залежить від повноти і досконалості нормативно-правової бази, відповідних організаційно-управлінських рішень. Завдяки проведеній за роки незалежності законотворчій роботі в Україні здебільшого створено правове поле інформаційної діяльності, яка здійснюється на основі законодавства України про інформацію, пресу, телебачення і радіомовлення, охорону державних таємниць, культуру та видавничу справу, відповідно до міжнародно-

го законодавства. Правовою базою є Закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «про інформаційні агентства», «Про видавничу справу», «Про доступ до публічної інформації», «Про телебачення та радіомовлення» та інші закони й нормативно-правові акти в сфері свободи масової інформації та діяльності засобів масової інформації.

Всі ці нормативно-правові акти регламентують різні питання взаємодії в інформаційному просторі. Особливе місце у ньому займає правовий статус журналіста, як суб'єкта конституційно-правових відносин. І це природно, адже раз журналіст — це не лише співробітник засобу масової інформації, а персона, яка може впливати на суспільне та навіть державне життя. Кожного дня безліч людей дивиться на результати журналістської діяльності, яка тим чи іншим чином формує суспільну думку: журналісти проводять розслідування з резонансних питань, знаходяться поруч з представниками влади у найвідповідальніші моменти, першими повідомляють інформацію, яку чекають мільйони людей.

Якщо уважно проаналізувати стан і роль правового статусу журналіста та його взаємозв'язок з політикою і суспільством, з економікою і правопорядком, то можна виділити низку питань, які є невизначеними у цій сфері. Зокрема, на діяльності засобів масової інформації негативно позначаються: 1) недостатня дієвість правової системи; 2) незадовільний захист прав і безпеки журналістів; 3) матеріальне становище журналістів; 4) обмеженість інформаційного ринку.

Ця ситуація виникає тому, що чинне українське законодавство, тією чи іншою мірою, визначає основні положення інформаційної взаємодії у суспільстві, але не створюють єдиної цілісної законодавчої бази у сфері реалізації свободи масової інформації. Для усунення такого становища доцільним є створення окремого інформаційного кодексу України, який буде чітко визначати питання: 1) створення необхідних умов для якісного і ефективного задоволення інформаційних потреб усіх суб'єктів інформаційного простору; 2) створення системи інформаційної безпеки; 3) створення та вдосконалення механізмів фінансово-економічного стимулювання процесу формування системи інформаційного простору.

Підводячи підсумок, хотілось би підкреслити важливість правового статусу журналіста, як суб'єкта конституційно-правових відносин у його прямому співвідношенні з поняттям свободи слова у нашій державі. Адже, свобода слова — це серце Загальної декларації прав людини 1948 р. Журналісти, де б вони не працювали, знаходяться під захистом декларації, у якій викладені їх права. У ст. 19 Загальної декларації прав людини проголошено: «кожний має право на свободу думок і висловлювань, це право включає свободу висловлювати свою думку без тиску і страху, одержати і передавати інформацію і ідеї у засобах масової інформації, незалежно від кордонів».

Все це дає право зробити висновок про те, що відповідність правового статусу журналіста цьому принципу відкриває шлях до побудови демократичного суспільства, правової держави та сприяє подальшій інтеграції України до світового інформаційного простору.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Копій Тарас Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ЛОБІЗМ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ, УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Розглядаючи сучасний соціальний, політичний, економічний рівні розвитку нашої держави та екстраполюючи їх до реальних правових традицій, фіктивного верховенства права і такої юридичної фікції як правова держава, можна беззаперечно казати про такий важливий феномен, як потужний механізм впливу, відстоювання інтересів та тиск різноманітних осіб чи об'єднань («груп тиску») на процес прийняття рішення органами державної влади у сферах внутрішньої та зовнішньої політики. Наприклад, у США, ФРН, Великобританії така діяльність є легалізованою, контролюється державними органами, відповідає чинному законодавству та соціально-політичному рівню суспільства і називається лобістською діяльністю. Термін «лобізм» походить від англійського «lobby» — вестибюль, фойє, кулуари. Вперше підприємці спробували домовитися із законодавцями у вестибюлі Палати громад Британського парламенту.

Якщо ж розглядати таку діяльність крізь призму існуючого правового стану України, то можна зазначити, що Конституція України, по суті, створює необхідну і бажану основу для діяльності лобістів:

1. Ст. 34 «право на свободу думки і слова, на вільний вираз своїх поглядів і переконань».

2. Ст. 38 «брати участь в управлінні державними справами».

3. Ст. 40 «направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися в органи державної влади, органи місцевого самоврядування...».

У демократичних країнах, в яких регламентований інститут лобіювання він виступає соціально корисним, регулятором та засобом збалансування інтересів. Крім того лобістська діяльність є чи не ключовою формою взаємодії політики та бізнесу, вона постає інструментом самоорганізації громадянського суспільства, сприяє задоволенню публічних інтересів окремих меншостей, що беззаперечно є позитивними елементами для розвитку правових режимів таких країн.

Крім цього існують й негативні наслідки лобістської діяльності, виражені, здебільшого, через такий напрямок її діяльності, як тіньовий лобізм, що має свій прояв у застосуванні неправових засобів впливу (хабарництво, шантаж), він може бути методом впливу на посадових осіб органів державної влади лише з метою задоволення вузьких, корпоративних інтересів.

В Україні питання практичної реалізації лобістської діяльності не нове (особливо враховуючи вислів одного з журналістів — «у нашій країні не лобіює хіба що ледачий»), тож виникає чітка необхідність законодавчого урегулювання такого інституту. Має бути створений спеціальний механізм, який буде в змозі реально контролювати діяльність як лобістів, так і об'єкти їх лобіювання, регулювати відповідність їхньої діяльності чинним законам та Конституції України. Якщо ж взяти, як приклад, модель

регламентації лобістської діяльності у США («Акт про регулювання лобіювання», 1995 р.). То слід звернути особливу увагу на контроль лобістської діяльності (реєстрація лобістів, їх регулярна звітність про діяльність, надання відомостей про об'єкт лобіювання, витрати, доходи і т. д.). Також однією з особливостей інституту лобізму є те, що досить часто він проявляється на двох рівнях — галузевому та регіональному, що дозволяє «групам тиску» просувати та ухвалювати як поточні, так і довгострокові стратегічні рішення.

Аналізуючи позитивні та ймовірні негативні наслідки розвитку лобізму у більш демократично, соціально-політично розвинених країнах можна стверджувати про значущість цього механізму задоволення публічних інтересів та взаємодії органів і посадових осіб державної влади. Але розглядаючи цей процес у теренах українських національних правових традицій, правової системи та рівня суспільної правосвідомості не залишається жодних сумнівів, що правовий інститут лобізму не відіграє належної ролі та не виконує усі можливі функції.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Луганська Вікторія Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,
2 курс, 1 група

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У ФОРМУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

Формування державно-конфесійних відносин на основі принципів, визнаних на міжнародному та національному рівні в якості координат цивілізаційних здобутків людства, є необхідним елементом механізму побудови демократичного суспільства України. Державно-конфесійні відносини є невід'ємною частиною складного організму суспільства в цілому, а отже розвиваються тотожно йому та потребують постійного та своєчасного нормативного регулювання з боку законодавця. Історія, від зародження основних релігійних течій у стародавньому світі, криз жахи інквізиції та хрестових походів у середньовіччі, атеїстичної лінії радянського керівництва до сьогодні, демонструє ціну помилок державних керманів у здійсненні міжконфесійної та освітньої політики. Така ціна обчислюється мільйонами змарнованих долей людей, без ліку витраченими державними коштами та наперед понівеченими долями цілих народів, які покоління за поколінням зростатимуть під знаменами релігійного радикалізму, екстремізму та нетерпимості.

За своєю структурою та змістом відносини держави з релігійними організаціями знаходяться у площині ідеології, політики, соціальних і майнових питань. Концептуальну основу цих відносин складають принципи, згідно яких вони повинні розвиватися.

Конституція України (ст. 35) містить положення, згідно з якими Україна гарантує свободу віросповідання, церква і релігійні організації відокремлені від держави, а школа відокремлена від церкви. В Україні на конституційному рівні закріплена світська модель держави, тож презюмується, що жодна з релігій не визнається в якості обов'язкової.

Принцип гарантування свободи віросповідання, на сучасному етапі лібералізації державно-конфесійних відносин, означає повне й ефективне гарантування групам віруючих свободи віросповідання. Засобом забезпечення правомірної реалізації свободи віросповідання є закріплення конституційно-правовими нормами у національному законодавстві міжнародно-визнаного мінімуму прав особи та об'єднань віруючих, зазначеного в Загальній Декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості й дискримінації на підставі релігії чи переконань та інших міжнародно-правових документах.

Принцип відокремлення релігійних організацій від держави обумовлює нейтралітет держави у питаннях світогляду і віросповідання, забезпечує визнання і повагу державою внутрішньої автономії об'єднань віруючих, свободи їх діяльності. Цей принцип означає не ізоляваність даних інституцій, а їх включення у життя українського суспільства, не заперечує ефективну співпрацю держави і релігійних організацій.

Принцип рівності релігійних організацій перед законом полягає в закріпленні державою за всіма релігійними організаціями їх однакового правового статусу, єдиного порядку його набуття і втрати, рівного ступеня свободи релігії, що відповідає найбільш прогресивним міжнародним стандартам у цій сфері.

Принцип заборони дискримінації об'єднань віруючих забезпечує свободу віросповідання і її реалізацію без безпідставних обмежень або упереджень з боку держави, її органів, будь-яких осіб і їх груп. Він гарантує можливість реалізації релігійними організаціями своїх прав незалежно від їх вірувань, збереження власної самобутності, терпимості і поваги до інших релігій.

Принцип відокремлення державних, комунальних навчальних закладів і релігійних організацій захищає можливість об'єднань віруючих здійснювати і отримувати релігійне навчання, організовувати його відповідно до свої власних настанов. Законодавством України передбачено можливість отримання релігійної освіти як загальнопросвітницької, так і професійно зорієнтованої.

Всі перелічені принципи можуть ефективно діяти тільки у разі утвердженню принципу свободи совісті як основи державно-конфесійних відносин. Саме парадигма розвитку ідеї свободи совісті, як права вибору світогляду та користування за своїм належним правом громадянськими і політичними свободами, уособлює собою характер відносин між державою та релігійними утвореннями. Дотримання принципів державно-конфесійних відносин є важливою умовою політичної стабільності суспільства та його демократичного розвитку.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Малишкіна Наталя Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
4 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Проблема громадянського суспільства посідає особливе місце у розвитку юридичної думки. Громадянське суспільство — це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права. Головною діючою особою такого суспільства є людина як індивід, що має певну систему потреб, інтересів, цінностей. Наявність можливості реалізації складових цієї системи робить людину членом громадянського суспільства. Отже, громадянське суспільство характеризується: демократичністю, соціальною спрямованістю, урегульованістю соціально-справедливим правом.

Є загальновідомим та загальноприйнятим твердження, що влада за демократії цілком має належати народові. Разом з тим, на нашу думку, за умови відсутності сучасних та таких, що відповідають світовим стандартам, законодавчих актів про референдуми, демонстрації, мітинги, всенародні опитування навряд чи можна серйозно вести мову про наявність в Україні демократії або ж нормативних основ для її розвитку. З огляду на надмірну корумпованість представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, стає зрозумілим, що до побудови дійсно демократичного суспільства нам ще дуже далеко.

Якщо оцінювати нашу державу з точки зору її відповідності ідеї соціальної держави, то навіть загального погляду на сучасну соціально-економічну ситуацію в Україні достатньо, щоб переконатися у відсутності у ній ознак громадянського суспільства. У сучасній Україні відсутня послідовна та виважена державна програма соціального розвитку, соціальної політики, довгострокова та незалежна від будь-якої влади, політичних сил. Саме тому зараз відбувається постійне скорочення кількості населення, зростання безробіття, надмірне збагачення невеликої частини суспільства та зубожіння абсолютної більшості, зменшення «середнього» прошарку населення, «старіння нації» тощо.

Стосовно існування у вітчизняному суспільстві соціально-справедливого права, хотілося б зазначити, що найбільш істотною проблемою є відпрацювання відповідного типу праворозуміння, яке відповідає уявленню більшості людей про соціальну справедливість. Однак наочною ознакою сучасного вітчизняного права є домінування у його середовищі правового нігілізму, який зумовлюється низьким рівнем правової свідомості та правової культури, а гірше цього те, що правовий нігілізм відкидає соціальну цінність права і культивує негативне ставлення до нього.

Окрім вищезазначеного слід звернути увагу, що події, пов'язані з виборами народних депутатів, депутатів місцевих рад демонструють верховенство політики і політичних інтересів та ігнорування принципу верховенства права. Державна влада, незважаючи на вимоги ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка прямо передбачає, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повно-

важень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» не бажає обмежувати себе законодавчими актами. Саме тому до цього часу відсутні закони про нормативно-правові акти, територіальний устрій України та багато інших, які б відповідали реаліям сьогодення.

Слід сказати про те, що Україна у ст. 1 Конституції України проголосила себе не тільки правовою та демократичною державою, а ще й соціальною державою, а соціальна держава — сучасний тип демократичної державності, який формується в умовах відносно стабільної та розвинутої економіки і демократичної політичної системи. Термін «соціальна держава» акцентує увагу на одній із важливих функцій держави — її активному впливі на соціальну сферу життєдіяльності суспільства, здатності здійснювати ефективну соціальну політику в інтересах найширших верств населення.

На сучасному етапі існування України проблем на шляху до розбудови громадянського суспільства дуже багато, але головна з них, на нашу думку, — це небажання керівників вищих державних органів його розбудовувати і незрозуміння у середовищі українського суспільства його необхідності, а звідси — байдужість, інертність та безпринципність у вирішенні цього питання.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Мартовицька Марина Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
4 курс, 24 група

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ПАРАМЕТРІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Утвердження громадянського суспільства в країнах, які стали на шлях демократичного розвитку, є непростю і тривалою справою. Дж. Кін зазначає: «Народження та відродження громадянського суспільства завжди пов'язане з небезпеками. Воно дарує свободу деспотам та демократам рівною мірою». Громадянське суспільство — суспільство зрілих громадян з високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага. Сутність громадянського суспільства полягає у забезпеченні законних прав людини. Виділяють такі основні параметри, які розкривають цю сутність.

В політичному відношенні формою існування громадянського суспільства є демократія: діють механізми загальних і рівних виборів, розподілу функцій влади, примат права тощо. Враховуючи багатовіковий досвід більш розвинених демократичних країн, Україна ще має докласти багато зусиль на своєму шляху до розбудови демократії та досягнення цього параметру громадянського суспільства.

В економічному — громадянське суспільство є системою ринкового типу, основа якої — приватна власність. Для розвитку даного параметру громадянського суспільства Україна має значну матеріальну базу, яку необхідно навчитися раціонально використовувати, враховуючи принципи ринкової економіки та засади ліберальних економічних реформ.

З точки зору соціальної структури для громадянського суспільства характерна багатоманітність соціальних груп і прошарків, проте соціальною базою є середній клас. Тут як-то кажуть, середній клас не народиш. Ідеологія розвитку середнього класу має сприяти його збільшенню та розвитку. Народ має врешті-решт зрозуміти, що розвинутий саме середній клас передбачає найбільшу кількість «парламентських» місць в управлінні державою.

У духовному плані громадянське суспільство характеризується плюралізмом ідей і думок, толерантністю, критичним ставленням до дійсності, раціоналізмом і гуманізмом. Для України, як держави пострадянського простору, розвиток цього параметру є певною мірою складним механізмом, до використання якого вона ще не зовсім готова.

Вищенаведені параметри є взаємозалежними. Неможливим є, наприклад, існування духовного, економічного, політичного без соціального, тому що саме середній клас формує велику кількість ідей, думок, своєю явкою на вибори визначає їх легітимність тощо.

Громадянське суспільство, незважаючи на відповідну автономність, має тісні зв'язки з державою. Це перш за все є проявом політичного аспекту громадянського суспільства. Воно має перебувати із державою у складній інверсії і взаємно доповнювати один одного. У реальному житті більшість вчених виділяє три діалектично суперечливі варіанти їхніх взаємовідносин: пригнічення державою громадянського суспільства, існування хиткої рівноваги та виконання державою функцій громадянського суспільства. Специфіка українських взаємовідносин громадянського суспільства та держави є підставою для виокремлення четвертого варіанту взаємовідносин: взаємна байдужість.

Вивчення сучасного стану громадянського суспільства в Україні свідчить про вірогідність декількох сценаріїв його розвитку. Будемо сподіватися, що Україна обере саме поступовий еволюційний розвиток і зміцнення громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Мироненко Віктор Вікторович

НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 5 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах активного законодавчого закріплення здобутків демократичного розвитку політичної системи, які мають місце після про-

голошення незалежності України (зокрема, політичного плюралізму, багатопартійності тощо), набуває особливої гостроти питання законодавчого забезпечення діяльності опозиції як невід'ємного елементу такого розвитку. Зважаючи на тривалий період повного заперечення її існування, це призводить до складностей регулювання правового статусу опозиції в Україні.

Питання, що стосуються правового статусу опозиції, є мало дослідженими у роботах вітчизняних науковців. Разом із тим, окремі питання стали предметом дослідження у роботах: Д.В. Лук'янова, О. Совгирі, Ч. Вайза, Л.В. Гонюкової, Ю.Д. Древалю, В. Кампо, П.П. Кислого, Р. Павленка, Ю. Мірошниченка, Е.Р. Рахімкулова, Й. Риси́ча, А. Ришелюка. Деякі аспекти функціонування парламентської опозиції були висвітлені у роботах: Г.О. Федоренка, П.П. Шляхтуна та ін.

На державну владу, її політику та управління найбільший вплив справляє парламентська опозиція, що покликана бути носієм альтернативних шляхів розвитку суспільства та оптимізувати ухвалення державних рішень.

Парламентська опозиція формується та діє безпосередньо у вищому представницькому органі законодавчої гілки державної влади. На сьогодні в Україні в основному сформований інститут парламентської меншості.

Загальний формат діяльності опозиції знаходить свій вияв у статтях 15, ч.1 ст. 34, 36, 38, 39, 80, ч. 2 ст. 83; ч. 1 ст. 87, ч. 3 ст. 89, абз. 2 п. 1 ст. 150 та ст. 154 Конституції України. Таким чином, проаналізувавши Конституцію України на предмет закріплення у ній правових основ діяльності парламентської опозиції, можна констатувати те, що чинний Основний Закон містить загальні передумови для закріплення статусу парламентської опозиції у вітчизняному законодавстві.

Крім того статус опозиції визначається і в деяких законодавчих актах, таких як Закон України «Про політичні партії» (частина 2 статті 12), Закон України «Про статус народного депутата» ч. 1 ст. 11 (зокрема, у п.п. 3–13). До норм, що опосередковано регулюють статус парламентської опозиції, можна віднести і ст. 16 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Проте в умовах низької правової культури суспільства та за відсутності чіткого законодавства ситуація в Україні розвивається переважно за схемами ігнорування владою опозиції та силового тиску на неї (обмеження діяльності лідерів опозиційних партій). Це має негативні наслідки як для суспільства в цілому, так і для влади зокрема. Взаємодія влада — опозиція перебуває на стадії становлення та явно не відповідає рівню розвинутих демократичних країн. Влада розглядає опозиційні політичні партії не як політичного опонента, а скоріше як політичного ворога екстремістських дій. Тому для ефективної діяльності опозиції необхідно:

1. Чітко визначити, що є парламентською опозицією.
2. Визначити засади діяльності парламентської опозиції, її обов'язки та відповідальність.
3. Сформулювати права парламентської опозиції.

Право на представництво — це гарантія отримання опозиційною партією чи опозиційним блоком високих посад у керівництві парламенту, в його комітетах та

комісіях. Найбільш доцільним тут виглядає закріплення за парламентською опозицією посад голів тих комітетів, які дають їй можливість виконувати свої основні три функції: контролю і критики за роботою Уряду та можливість виступати з альтернативними пропозиціями. Це можуть бути: Комітет з питань бюджету, Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України, Комітет з питань свободи слова та інформації. Опозиція повинна мати право на посаду одного з заступників Голови Верховної Ради України.

Право на висловлення та захист своєї позиції — зокрема, за опозицією може бути закріплений певний час на виступи протягом засідання Верховної Ради України та право на доповідь (співповідь) під час розгляду важливих питань, перелік яких також повинен бути визначений. Також опозиції повинна бути надана можливість впливати на прийняття порядку денного засідань Верховної Ради України (формувати порядок денний якогось визначеного дня).

Право на інформацію про роботу виконавчих органів влади.

Реалізація цих пропозицій сприятиме інституалізації парламентської опозиції в Україні та налагодженню конструктивного політичного діалогу між владою та опозицією. А неврегульованість цього питання може суттєво ускладнити роботу Верховної Ради України, підвищити ймовірність серйозних конфліктів як у політичному середовищі, так і у суспільстві в цілому. До того ж відсутність законодавчих гарантій повноцінної політичної діяльності парламентської опозиції суперечить принципам європейської демократії, несприятливо впливає на міжнародний імідж України. У Верховній Раді України шостого скликання опозиція представлена потужною та згуртованою фракцією, спроможною, завдяки своїй чисельності, суттєво впливати на роботу законодавчого органу. Засоби реалізації цього впливу можуть мати як деструктивний (що неодноразово демонструвалося), так і демократичний, цивілізований характер, визначений у правовому полі.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Мирошниченко Катерина Игоревна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 2 група

ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УКРАИНЕ

На данном этапе истории гражданское общество определяют как сферу самоуправления свободных граждан и добровольно сформировавшихся ассоциаций и орга-

низаций, не зависимо от прямого вмешательства и произвольной регламентации со стороны государственной власти для реализации своих прав и свобод.

При развитом гражданском обществе, индивиды — члены общества — могут добиться изменений или наоборот, предотвратить изменения, действуя через организации, создаваемые инициативно снизу, согласно принципам прямой демократии. Так, Конституция Украины в ст. 36 закрепляет, что граждане Украины имеют право на свободу объединения в политические партии и общественные организации для осуществления и защиты своих прав и свобод и удовлетворения политических, экономических, социальных, культурных и других интересов.

Высокоразвитое гражданское общество — основа стабильности конституционного государства (правового государства). Оно должно иметь возможность свободно выражать свои интересы, формировать политическую волю, контролировать действия властей. В соответствии с Конституцией Украины политические партии в Украине содействуют формированию и выражению политической свободы граждан, принимают участие в выборах.

Исходя из этого, возникает вопрос, который интересует многих ученых. Кто над кем возвышается: государство над гражданским обществом или гражданское общество над государством? Одни видят в гражданском обществе источник поддержки существующего политического строя, а другие — сосредоточенность оппозиции. Но все же, можно утверждать, что не государством определяется гражданское общество, а гражданское общество обуславливает государство.

Государство в высокой степени заинтересовано во взаимодействии с гражданским обществом. Это объясняется рядом причин, а именно: 1) гражданское общество есть источник легитимности политической силы, стоящей у власти; 2) контакты с организациями гражданского общества являются для государства крупномасштабным источником информации о состоянии общества, его интересах, отношении к господствующей политической власти; 3) в некоторых случаях институты гражданского общества оказывают финансовую помощь государству (ассоциации банков, предпринимательские союзы и др.); 4) специфика гражданского общества, автономный характер и независимость составляющих его организаций не исключает непредсказуемость их действий. Поэтому логичными являются усилия государства, направленные на создание различных форм контроля за его развитием. Так, в Основном Законе Украины предусмотрено, что создание и деятельность политических партий и общественных организаций, программные цели или действия которых направлены на ликвидацию независимости Украины, изменения конституционного строя насильственным путем, нарушение суверенитета и территориальной целостности государства, подрыв его безопасности, незаконный захват государственной власти, пропаганда войны, насилия, разжигание межэтнической, расовой, религиозной вражды, посягательство на права и свободы человека, здоровье населения, запрещаются.

В целом же демократический режим предполагает тесное взаимодействие государства и гражданского об-

щества как основы политической и экономической стабильности.

Несмотря на то, что в Украине на законодательном уровне закреплены возможности создания и деятельности разнообразных институтов гражданского общества, они не имеют такого развития и влияния, как например, в странах Западной Европы.

Теоретики и исследователи считают гражданское общество важной чертой демократического устройства, но оно должно заключаться не в количестве и формах институтов, а в значении и содержании деятельности, вызванной участием рядовых граждан. Для нас это является проблемой. Это связано с тем, что люди еще психологически не отошли от советских установок касательно сферы влияния государства и общества. Наиболее вероятным потенциальным механизмом изменений является смена поколений, когда подрастет новое поколение уже посткоммунистических граждан, свободных от влияния «опыта жизни» при советской власти. Еще одной проблемой является экономические условия жизни. Повышение стандартов жизни рядовых граждан чтобы у них освободилось достаточно времени и энергии для гражданской активности, появилась возможность благотворительности и внесения членских взносов. Формирование и развитие гражданского общества заняло несколько веков. Этот процесс не завершен ни в нашей стране, ни в мировом масштабе. Реальность существования гражданского общества (собственно, как и правового государства) определяется соотношением идеала и реально достигнутого состояния общества.

Научный руководитель: к. ю. н., ассистент О.В. Нестеренко.

Мистецкий Андрей Витальевич

НУ «ЮАУ им. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет подготовки кадров для Государственного департамента
по вопросам исполнения наказания,
2 курс, 11 группа

ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ СТАТУСА ОППОЗИЦИИ В УКРАИНЕ

Нужна ли обществу оппозиция? Если поразмыслить над этим вопросом, вспомнить что мы живем в век демократии, то бесспорно данный институт должен иметь место. Обществу необходимы помимо правящей партии (партий) партии оппозиционные, что бы существовала живая конкуренция идей, сталкивались разные интересы посредством выразителей народных масс. Общество, в котором правит одна партия можно сравнить с первобытным, где главенствующее место занимает одно племя, потому что партия выражает интересы одной части населения государства, единую идеологию и, как племя, составляет в сравнении с целым народом меньшинство, которое имеет единые интересы, единую

идеологию. Понятно, что при такой ситуации, при отсутствии политической конкуренции будет намечаться сдвиг в сторону авторитаризма, явления диаметрально противоположного демократии. Именно поэтому, демократическому обществу просто необходима действующая оппозиция, деятельность которой регламентируется на уровне закона, оппозиция, у которой не будут связаны руки.

Не нужно думать, что сам по себе закон «об оппозиции» сможет обеспечить множественность мнений, взглядов в обществе. Реально действовать он может лишь в том обществе, где соперничество политических сил уже сформировано, — в этом случае такой закон будет полезен. И, наоборот, в обществе, где еще не сформирована такая политическая конкуренция, закон ее сформировать самостоятельно не сможет.

В Украине есть оппозиция, но сравнима ли она, к примеру, с деятельностью оппозиционных сил Англии или США? На этот вопрос категорично отвечаем «нет». В отличие от этих стран, оппозиция в Украине не является эффективной. В политической системе Украины нет партий с твердой идеологией. Невозможно представить такую ситуацию, когда в Англии либералы после избрания будут реализовывать политику консерваторов. Все. Это крах, такая смена идеологии сравнима с политической смертью, и опять стать оппозицией и вернуться к прежним лозунгам им будет сложно.

В Украине же дело обстоит по-другому. В виду того, что у нас нет веками установленных традиций оппозиционной деятельности, в нашем законодательстве отсутствует закреплённое понятие оппозиции, то на практике это приводит к тому, что отдельные политические силы время от времени провозглашают себя оппозицией, а потом удивительно легко отказываются от этого статуса, как только власть приблизит их к себе или назначит на какой-то руководящий пост.

А между тем, заданием оппозиции есть не завоевание рычагов государственного управления у партии власти разными способами, а добывание от нее проведения нужной обществу политики. И только тогда, когда действующая власть не может воплотить ожидания людей, становится вопрос о смене правительственной команды на оппозиционную.

Оппозиционность всех политических партий Украины есть только реакцией на действия власти. Самостоятельных альтернативных политико-идеологических программ, которые способны активизировать граждан на длительный срок нет. Целью оппозиции в нашем государстве есть достижение власти. Но и власти, и гражданам нужна реальная, действующая оппозиция, которая обеспечит демократическую власть, которая будет не только бездоказательно критиковать, но и представлять альтернативу.

Именно поэтому Украине нужен закон, который урегулирует деятельность оппозиции, предоставит гарантии деятельности и возможно установит ответственность за несоблюдение своей программы в случае прихода к власти.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент Е.В. Ткаченко.

Недзельська Людмила Петрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 11 група

ФОРМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВЛАДОЮ

Влада — чи то державна, чи місцеві органи самоврядування — не здатна контролювати себе сама, а за відсутності такого дієвого контролю вона набуває негативних рис: поширюються зловживання, корупція.

Тому одним із найбільш гострих та фундаментальних на сьогодні є питання взаємодії органів державної влади з органами громадянського суспільства, котрий є мірилом відповідальності та готовності державної влади до ведення відкритого, постійного, конструктивного, взаємовигідного діалогу.

Спроби ж запровадити окремі процедури, без приведення їх у відповідність до чинної законодавчої бази, обумовили прийняття ряду нормативно-правових актів (в тому числі Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 976 від 05.11.2008 р., Указу Президента України від 31.07.2004 р. № 854/2004 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики та Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1378 «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»), які суперечливо та неповно врегульовують дану сферу суспільних відносин, не надаючи навіть понятійної бази. Аналізуючи вище викладене, бачимо, що громадський контроль не завжди «потрапляє» в межі чинного законодавства, внаслідок ускладнення його реалізації законодавчими прогалинами та існуючим завуальованим опором органів державної влади. А контрольні дії з боку недержавних структур за умов відсутності їх правової регламентації фактично зводяться до нелегітимного втручання в різні сфери суспільної діяльності, що повністю блокує реалізацію визначеного Конституцією України право громадян брати участь в управлінні державними справами (стаття 38) і право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, та їх посадових і службових осіб, а також отримувати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (стаття 40). Щойно приведена конституційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті можливість здійснення громадського контролю за органами державної влади та їх посадових осіб.

Найсуттєвішою особливістю громадського контролю, на моє переконання, є те, що діяльність суб'єктів громадського контролю назвати контролем можна лише досить умовно, оскільки в роботі багатьох з них відсутні обов'язкові ознаки контролю — право втручатися в оперативну діяльність того, кого контролюють, та право самостійно притягувати винних до юридичної відповідальності.

Враховуючи накопичений теоретичний матеріал та практичний досвід, на мою думку, можна виділити такі форми громадського контролю: громадський моніторинг; громадські слухання; громадська експертиза; соціологічні та статистичні дослідження, участь громадян у виборах і референдумах, публікації в пресі, статті в мережі Інтернет, відеорепортажі, що відображають результати громадського контролю в ЗМІ; ознайомлення громадян з документами органів державної влади, що не становлять державної таємниці; звітування представників органів державної влади перед громадськістю. Але, на жаль, більшість із них не мають належного чи взагалі як такого законодавчо-процедурного забезпечення. І це порушення норм Конституції фактично позбавляє громадськість брати активну участь в управлінні.

З прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», у практиці державного управління з'явилося поняття громадської експертизи, яка розглядається як одна з форм громадського контролю. Однак, поряд із перевагами зазначеного порядку існують певні недоліки: недостатність ресурсного забезпечення, відсутність узагальненого досвіду проведення громадської експертизи в Україні; неусталеність вимог до форми експертних висновків та експертних пропозицій тощо. До негативних факторів, що обумовлюють гальмування розвитку громадської експертизи слід віднести: незацікавленість і страх представників органів влади перед контролем з боку громадськості.

Основними рекомендаціями щодо подолання зазначених вище причин та негативних факторів, на мою думку, можуть бути: удосконалення інституційного забезпечення громадської експертизи, впровадження інформаційної системи, яка дасть змогу автоматично направляти запити і звіти в уповноважені органи державної влади усіх рівнів, тим самим вбачаючи у державі єдиного «провайдера» надання послуг для громадян; створення реєстру громадських експертиз; проведення підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з питань сприяння проведенню громадської експертизи.

Для інституювання громадського контролю в Україні, вважаю за необхідне доповнити Конституцію України, зокрема її статтю 38 частиною другою такого змісту: «Об'єднання громадян та окремі громадяни мають право здійснювати громадський контроль діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, установ та організацій. Форми й порядок здійснення громадського контролю встановлюються законом». Вважаю за доцільне прийняття також спеціального закону про громадський контроль та доповнення спеціальних законів України, що діють у відповідних сферах суспільного життя нормами, які б встановлювали предмет, форми і механізми здійснення громадського контролю у сфері регулювання цих законів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Поляков Семен Алексеевич

*Казанский университет,
студент, 5 курс*

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК ГАРАНТ РЕАЛИЗАЦИИ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Гегель определил гражданское общество следующим понятием. Гражданское общество — это система потребностей, основанная на частной собственности, а также религия, семья, сословия, государственное устройство, право, мораль, долг, культура, образование, законы и вытекающие из них взаимные юридические связи субъектов. Из естественного, «некультурного» состояния, писал Гегель, «люди должны вступить в гражданское общество, ибо только в последнем правовые отношения обладают действительностью».

По нашему мнению данное понятие Гегеля не отвечает действительности, но важно вычленить главное, — «гражданское общество — это система потребностей» а также «вступление в гражданское общество реализуют правовые отношения». Данные постулаты остаются и сегодня, но больше в демократическом, а не потребительском смысле.

Иной позиции, наиболее современной и полной, придерживается А.В. Малько. Гражданское общество он понимает как, — не государственно-политическая, а главным образом экономическая и личная, частная сфера жизнедеятельности людей и реально складывающиеся отношения между ними. Это свободное демократическое правовое цивилизованное общество, где нет места режиму личной власти, волюнтаристским методам правления, классовой ненависти, тоталитаризму, насилию над людьми, где уважаются закон и мораль, принципы гуманизма и справедливости. Это рыночное многоукладное конкурентное общество со смешанной экономикой, общество инициативного предпринимательства, разумного баланса интересов различных социальных слоев.

В данном понятии за основу берется «жизнедеятельность людей и складывающиеся отношения между ними», основанные на постулатах современного общества — демократия, правовая защита, гуманность, рыночная экономика и т. д. Во главу здесь ставятся интересы каждого, отдельного, равного и дееспособного гражданина.

Мы считаем, что самым важным из числа освещенных постулатов занимает правовая защищенность. Именно она выступает гарантом всех разумных отношений в обществе. Если она существует, то существует и уверенность в завтрашнем дне у общества.

Также, правовая защищенность — это, прежде всего механизм, обеспеченный различными способами защиты. Можно говорить о таких способах, как судебная защита (как на национальном уровне, так и на международном), защита с помощью посредничества и медиации. Не малое место в данном контексте занимает такой способ как самозащита (защита собственного жилища или собственной жизни). В данном контексте мы больше говорим о защите личности и общества.

В советской истории длительное время выдерживалась ориентация на признание приоритета за национальным правом. С принятием Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик вводится новелла о приоритете правил международного договора, которая постепенно получает широкое распространение и в других отраслях законодательства. Конституция России 1993 г. ввела принцип «включенности» международно-правовых актов в правовую систему и признала приоритет правил международных договоров над нормами законов в случае их противоречия. И все же в государственно-правовой практике возникают острые проблемы, для решения которых необходимо творчески разрабатывать систему международных норм и механизм их реализации и действия в национальной правовой системе, в том числе в российской.

Только при гражданском обществе можно говорить об имплементации норм международного права как о фактической реализации международных обязательств на внутригосударственном уровне.

В советском государстве гражданское общество фактически отсутствовало. Был создан некий, выгодный экономический, политический коллапс, тому подтверждение искусственный дефицит, который был выгоден коммунистам.

В идеальном понимании гражданское общество существовать не может. Так же не может в идеале существовать демократическое государство или объективность права.

Россия сегодня стала более демократичной в связи с тем, что за неполные 20 лет становления новой страны успели воплотиться некие идеалы и основополагающие принципы конституции, которые в большинстве своем были имплементированы из норм международного права. Вырастает новое поколение готовое занять руководящие посты в государстве. Это поколение не жило во времена социализма и великой коммунистической стройки. Оно в большинстве своем выросло на принципах гражданского общества. Ярким примером гражданского общества в России, по нашему мнению, являются принципы экономической свободы, рыночных отношений, признание и защита естественных прав человека и гражданина, правовое государство, свобода мнения, слова, печати. Сложно говорить о таких принципах как, политический плюрализм, наличие реальной оппозиции, независимости средств массовой информации, реального равенства всех перед законом и правосудием, но все это дело времени.

Нормы международного права как юридически обязательное правило поведения государств и других субъектов международного права в их международных отношениях никогда не сможет существовать без субъектов, которые обладают признаками гражданского общества.

Гражданское общество — это гарант реализации норм международного права. Если гражданского общества нет, то нет и механизма демократического принятия и защиты тех или иных норм международного права, а следовательно — нет гарантии правильного толкования при имплементации предполагаемой нормы.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Н.Е. Тюрина.

Пытель Валерия Леонидовна

Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
студент, факультет управления,
1 курс, группа ГУП-3

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ИНСТИТУТЫ ВЛАСТИ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ БЕЛАРУСИ (МНОГОПАРТИЙНОСТЬ И ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОБЪЕДИНЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ)

Одной из важнейших (если не самой важной) функций политических партий является борьба за государственную власть. Наиболее эффективно решается эта задача в условиях многопартийности. Она даёт народу свободу выбора таких общественных сил, партий, лидеров, которые могут наиболее успешно решать социально значимые задачи. Многопартийность обеспечивает чередование партий у власти. Многопартийность — мощное средство общественного прогресса, так как ставит ему на службу весь спектр интересов общества, плюрализм мнений. Многопартийность как бы легитимизирует, т. е. узаконивает демократический политический строй, отвечающий воле народа. Она даёт в руки народа свободу выбора общественных сил, партий и лидеров, способных реализовать намеченные задачи. В Конституции Республики Беларусь подчёркивается: «Политические партии, другие общественные объединения ... содействуют выявлению политической воли граждан, участвуют в выборах».

Одна из очевидных черт многопартийности — чередование партий у власти, исключающее возможность узурпации власти одной партией, а в обществе — длительного застоя. Как показывает опыт многих стран, общество с однопартийной системой подвержено серьёзной опасности: нет конкурента, ревниво следящего за правящей партией, подвергающего критике каждый её шаг; нет угрозы отстранения правящей партии от власти, что не способствует лучшему ведению государственных и общественных дел и др.

Могут ли в настоящее время какая-то политическая партия или общественно-политическое движение в Беларуси реально претендовать на государственную власть? Ответ однозначен: конечно, нет. Поэтому партии Беларуси образуют (гласно или негласно, официально или неофициально) блоки, которые рассчитывают на победу, но ни один из них победы не одержал.

До сего времени ещё не все политические формирования активно включились в решение имеющихся в республике проблем, в поиск методов консолидации общества, не все способствуют прогрессу Беларуси. Свидетельством этому являются итоги перерегистрации общественных организаций и политических партий на начало октября 1999 года. Из более чем 2 500 организаций и движений перерегистрацию прошли 1326, а из 27 политических партий перерегистрировались и получили в Министерстве юстиции лицензию на продолжение своей деятельности 18 партий. Ныне очевидно, что политические партии Беларуси будут существовать только при условии, что они нужны людям. А этого пока нельзя сказать о них.

Какие же партии действовали (или действуют) на территории Республики Беларусь?

К таким партиям можно отнести: Белорусскую Партию коммунистов (ПКБ), Коммунистическую партию Беларуси (КПБ), Аграрную партию (АП), Либерально-демократическую партию (ЛДП), Славянский Собор «Белая Русь» (ССБР), Белорусскую партию «Зялёны мір», Белорусскую республиканскую партию (БРП), Белорусскую национальную партию (БНП), Партию Белорусского народного фронта (партия БНФ), Движение за демократию, социальный прогресс и справедливость (ДДСПС), Народно-патриотическое движение «Айчына» (НПД «Айчына»), Женское христианско-демократическое движение Беларуси (ЖХДДБ) и др.

Существующие на сегодняшний день 17 политических партий продолжают занимать на политической шкале то же положение, что и четыре года назад. Перерегистрация существенно уменьшила наличие партий, но в целом не изменила политическую картину в республике. Эти 17 партий — наиболее стабильные политические структуры, которые представляют интересы самых разных групп и слоёв белорусского общества.

Жизнедеятельность современного общества определяется не только государством и политическими партиями, но и различными объединениями граждан, которые призваны наиболее полно выражать интересы самых различных групп населения и обеспечивать взаимодействие между ними и властью. Одной из наиболее распространённых форм таких объединений являются общественные движения — массовые объединения граждан, стремящихся к реализации общей цели. Главное их отличие от политических партий состоит в том, что они не ставят перед собой цели завоевания политической власти, а лишь стремятся повлиять на неё. В общественных движениях более рыхлая организационная структура, отсутствует строго фиксированное членство, чёткая иерархия. В движениях могут участвовать не только единомышленники, но и люди противоположных взглядов. Вместе с общественными организациями, объединениями, трудовыми коллективами в состав общественно-политических движений в качестве коллективных членов могут входить и политические партии.

Научный руководитель: ст. преподаватель Н.А. Полящук.

Роганін Михайло Михайлович,

НУ «ЮАУ ім. Яраслава Мудраго»,
курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 2 група

БАГАТОПАРТІЙНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ЧИ ОСНОВА ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Із прийняттям Конституції України наша держава стала на шлях демократичного і правового розвитку. Одним із принципів функціонування демократичної держави

є плюралізм. Цей принцип передбачає багатоманітність концепцій, партій, суспільних груп та інших інститутів, сприяє вільному змаганням їх поглядів, легітимній конкуренції як у політичній, так і в економічній, соціальній та культурній сферах. Плюралізм сприяє розвитку багатопартійності, як і багатопартійність зміцнює сам принцип плюралізму. Отже, для демократичного розвитку держави багатопартійність необхідна «як повітря», за висловом Дж. Медісона. Разом з тим багатопартійність може і зашкодити демократії, перетворивши її на маніпулятивну або декларативну. Умови виникнення та цивілізованого функціонування багатопартійності є важливою проблемою держави. Адже сьогодні ми маємо 185 зареєстрованих політичних партій в Україні. Без активної державної політики ситуацію змінити неможливо.

Відповідно до ст. 15 Конституції України суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної, та ідеологічної багатоманітності. Дана стаття закріплює реальну можливість правомірного створення і діяльності необмеженої кількості політичних партій. За сучасних умов це є загальнодержавною проблемою, яка проявляє свій негативний вплив на стабільність розвитку держави.

Значний вплив на багатопартійність здійснює ідеологія конкретної політичної партії, яка висуває свій статут, котрий закріплює основні напрямки своєї діяльності, а оскільки він у кожній різний і має власну специфіку, то це призводить до виникнення дрібних партій, поділу на ліві, праві та центристські. На жаль, як свідчить практика, в Україні деякі політичні лідери уявляють себе тільки «гетьманами» і ні в якому разі не здатні до політичних компромісів та консенсусу. Минулі виборчі кампанії свідчать, що застосування брудних пропагандистських прийомів, які здебільшого полягають у збиранні та оприлюдненні компромату, опора на сумнівні виборчі технології, запекла ідеологічна боротьба не стільки проти політичних супротивників, скільки проти близьких за програмами та політичними цілями суперників — усе більше визначають нашу вітчизняну передвиборну практику.

Крім того, міжпартійні суперечності не дають фактично об'єднатися близьким за духом партіям у політичні альянси, щоб виконувати довготермінові владні обов'язки. В політичній практиці незалежної України партійні об'єднання мали, як правило, тимчасовий та нестійкий характер.

Одним із чинників, який впливає на багатопартійність є закріплений в Законі України «Про вибори народних депутатів України» трипроцентний загороджувальний бар'єр. Для уникнення такої проблеми необхідно його збільшити. В такому випадку до розподілу депутатських мандатів будуть допускатися депутати від невеликої кількості політичних партій. Наприклад, якщо відбулося збільшення бар'єру до 14%, то на виборах народних депутатів 2006 року до розподілу депутатських мандатів було б допущено представників від двох партій — «БЮТ» (22.29%) і Партії Регіонів (32.14%).

Парадокс багатопартійності полягає в тому, що за наявності великої кількості партій реальну участь у здійсненні влади бере їх значно менша кількість. Розвиток багатопартійності можна обмежити відповідними правовими нормами, тоді відбудеться реальна цілеспрямована, конкретна, ефективна робота щодо державної політики.

Отже, багатопартійність є проблемою сучасної України, яку треба вирішувати на законодавчому рівні, шляхом внесення змін до Конституції України та до виборчого законодавства. Такі зміни стабілізують ситуацію в країні, зміцнять законодавчу владу, а отже і буде прийматися оптимальна кількість законів, які найбільш повно відповідатимуть реаліям сьогодення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Романюк Павло Віталійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

4 курс, 8 група

ЗАБОРОНА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЯК ФОРМА ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сьогоднішні демократичні суспільства постали перед низкою явищ, які безпосередньо пов'язані з встановленням меж свободи в сучасних демократіях. Головною метою запровадження таких обмежень є попередження або уникнення загроз для держави, суспільства або окремого громадянина.

Одним із видів обмежень політичної свободи є заборона діяльності політичної партії. Однак дана заборона в демократичних країнах застосовується лише у виключних випадках передбачених законодавством.

Так стаття 37 Конституції України закріплює заборону утворення і діяльності політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. Ще однією підставою для звернення до суду про заборону політичної партії (п. 2 ст. 4 Закону України «Про об'єднання громадян») є створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Подібна точка зору дотримується і в Основному законі ФРН: «Об'єднання, цілі і завдання яких суперечать кримінальним законам або спрямовані проти конституційного ладу чи проти ідей взаємопорозуміння між народами, забороняються» (ч. 2 ст. 9); «Партії, які за своїми цілями і поведінкою своїх прихильників прагнуть заподіяти шкоду основам вільного демократичного ладу чи усунути його або поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччини, неконституційні...» (ч. 2 ст. 21).

В законодавстві багатьох європейських країн, крім застережень щодо об'єднань, які зазіхають на консти-

туційний лад, демократичні засади суспільно-політичного життя, існують також заборони створення таємних об'єднань і воєнізованих формувань. Зокрема, ст. 18 Конституції Італії встановлює, що «Громадяни мають право вільно, без особливого дозволу, об'єднуватися в організації в цілях, не заборонених окремим особам кримінальним законом. Забороняються таємні товариства і такі об'єднання, які хоча б опосередкованим чином переслідують політичні цілі за допомогою організацій військового характеру». В ст. 22 Конституції Іспанії забороняються таємні товариства та об'єднання воєнізованого характеру. Статтею 46 Конституції Португалії забороняються збройні об'єднання так само як і об'єднання військового типу, воєнізовані або квазівійськові, а також організації, що проповідують фашистську ідеологію.

Окрім цього, конституції деяких держав встановлюють також інші обмеження, зокрема, забороняють використання партіями релігійних гасел і символів, створення партій на регіональній, етнічній, расовій або релігійній основі. Досить поширеною є конституційна вимога щодо організації і діяльності партій на демократичних засадах.

Недотримання політичними партіями конституційних вимог щодо їх утворення, організації та діяльності має наслідком застосування державою щодо них законодавчо визначених санкцій — аж до розпуску (заборони) партії. У тих державах, де прийнято спеціальні закони про політичні партії (Австрія, Албанія, Болгарія, Іспанія, Латвія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Угорщина, ФРН, Чехія та ін.), такі санкції та умови їх застосування докладно визначено в цих законах.

Підводячи підсумки, потрібно констатувати, що заборона діяльності політичних партій є формою конституційно-правової відповідальності, а також засобом боротьби з потенційною протиправною політичною діяльністю. Українське законодавство чітко передбачає лише дві підстави для заборони політичної партії, які на нашу думку не можуть охопити весь спектр зловживань. Використовуючи міжнародний досвід доцільно було б розширити цей перелік за рахунок закріплення заборони таємних товариств і об'єднань, а також надання судовій владі ширшого переліку підстав і санкцій для адекватного реагування на діяльність політичних партій, що загрожує самим підвалинам демократичною устрою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Шипілов.

Садовська Олена Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 12 група

ПРАВОВА ПРИРОДА ЛОБІЗМУ

Значення лобізму на політичній арені сучасності з кожним роком зростає. До того ж вважається, що існування в державі такого явища як лобізм є невід'ємною ознакою

демократичного політичного режиму. Варто підкреслити, що розкриття сутності та особливостей даного поняття, з'ясування переваг і недоліків його практичного втілення, а також розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення його конституційно-правового регулювання та реалізації є доволі актуальною проблемою сучасності.

Як зазначається у науковій літературі, існує два підходи до трактування цього терміна. Перший з них визначає лобізм як будь-яку діяльність громадян, бізнесових асоціацій, партій та інших організованих груп тиску (в тому числі і політичних), спрямовану на захист і реалізацію своїх інтересів. В такому разі лобізм це також діяльність і владних суб'єктів, спрямована на забезпечення вигідних для себе позицій.

Прихильники другого підходу критикують таке надмірно розширене тлумачення лобізму, зазначаючи, що при цьому поняття втрачає свою первісну суть. Тому, на їх думку, лобізм слід визначати як взаємодію недержавних організацій з представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, з метою досягти прийняття чи неприйняття цими органами певних рішень у відповідності з інтересами даних соціальних груп.

Доцільність розвитку інституту лобізму у законотворчому процесі країн світу, в тому числі й України, науковці пояснюють на основі оцінки цілої низки його переваг та окремих недоліків. Однією з основних рис лобізму є забезпечення існування та реалізації принципу свободи та взаємної згоди стосовно діяльності громадських організацій, політичних партій, недержавних структур асоціацій, окремих груп населення. Так, зокрема, він слугує способом виразу думок громадськості шляхом досягнення консенсусу через відстоювання різних інтересів окремими лобістськими групами при прийнятті рішень, а також передбачає розгляд різних аспектів того чи іншого питання, врегулювання якого влаштовувало б переважачу більшість і враховувало інтереси меншості. Разом з тим, він виконує роль своєрідного посередника між державою і громадянами, здійснюючи вплив на органи влади, що допомагає стримувати їх від надмірного зосередження влади в своїх руках, і таким чином робить їх більш гнучкими і динамічними. Розширення інформаційної та організаційної бази рішень, що відбувається під час лобіювання, орієнтує владу на реалізацію цілей суспільства, спонукає до конкретних дій, і таким чином сприяє посиленню її легітимності.

Однак серед особливостей лобізму можна виділити і такі, які явно свідчать про недоліки його впровадження. Зокрема, як наслідок розвитку цього інституту, існує ризик збільшення незаконного тиску на представників влади, поширення хабарництва, корупції в процесі підготовки та ухвалення управлінських рішень в інтересах певних груп чи осіб. Таким зловживанням сприяє поширення «кабінетного лобізму» в Україні, оскільки постанова Кабінету Міністрів досить часто є більш «ефективним» засобом, ніж закон — вона вступає в силу з моменту підписання і не проходить трьох читань у Верховній Раді. При тому, що «внутрішніми лобістами» виступають не лише чиновники різного рівня, але й найвищі посадові особи. Часто лобіювання слугує лише засобом збагачення, при цьому блокуючи потрібні управлінські рішення, створюючи перешкоди до задоволення суспільно цінних потреб. Так, українська специфіка лобізму в тому, що соціальні інтереси найманих

працівників підприємства, групи підприємств, галузі слугують вдалим прикриттям для лобювання рішень винятково на користь зацікавлених в особистій вигоді власників корпорацій, комплексів. Поширення регіонального лобізму зумовлює посилення впливу інтересів окремих груп на шкоду всьому суспільству. До того ж орієнтації на перерозподіл бюджету, часту зміну пріоритетів, посилення позицій однієї з гілок влади за одночасного послаблення іншої може призвести до дестабілізації ситуації, сприяти зростанню соціальної напруги, розбалансувати державну політику. Варто наголосити на тому, що лобізм може стати інструментом пріоритетного задоволення іноземних інтересів на шкоду інтересам вітчизняним.

Таким чином, аналізуючи думки науковців, слід зазначити, що для того, щоб лобізм став повноцінним інститутом, необхідні перш за все дві умови: по-перше, різноманіття інтересів в суспільстві, що виникає внаслідок його соціальної диференціації, розшарування; по-друге, розширений доступ до влади на основі політичного плюралізму, характерний передусім для демократичних режимів. Для України це також необхідність прийняття окремого закону, який би міг чітко врегулювати інститут лобізму при цьому найправильніше буде взяти за основу цієї реформи законодавчий досвід країн з розвиненим інститутом лобізму, проте одного лише закону недостатньо — необхідно цілком змінити погляди окремих чиновників на владу. Разом з тим слід забезпечити існування офіційних посередників, так званих професійних лобістів. Неодмінною умовою ефективного лобювання, у першу чергу, є довіра до уряду. Доцільно всебічно розробити та закріпити на рівні закону методику проведення політико-правової експертизи законопроектів, підготовлених суб'єктами законодавчої ініціативи. Слід вдосконалювати процедуру підготовки та розгляду законопроектів на пленарних засіданнях парламенту, звертаючи увагу передусім на забезпечення прозорості цього процесу. Громадяни повинні мати реальну можливість оприлюднити свою точку зору з питань дієвості, соціальної значущості того чи іншого законопроекту, сприяти підвищенню ефективності законопроектної роботи.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Салихов Дамир Равильевич

МГУ имени М.В. Ломоносова,
студент, юридический факультет,
2 курс, 217 группа

ОППОЗИЦИЯ КАК КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ ЯВЛЕНИЕ

При рассмотрении взаимоотношений между государством и гражданским обществом обращаемся к проблеме политической оппозиции, которая, несомненно, обладает особым конституционно-правовым статусом. В широком смысле она может быть представлена не только политическими партиями (хотя именно их роль

превалирующая), но и другими различными институтами гражданского общества и даже физическими лицами.

Проблема конституционно-правового статуса оппозиции для стран Восточной Европы сверхактуальна. Гражданское общество всё активнее заявляет о себе, причём выражается это не только в оппозиционных акциях, но и в явном стремлении к сотрудничеству с властью. Залог успеха этого процесса в создании системы гарантий оппозиционной деятельности и институционализации оппозиции. В этой связи необходимо понять, что такое оппозиция? Проблема размытости определения границ данного понятия влечёт за собой и неоднозначное, а порой и неадекватное восприятие данного института в рамках науки конституционного права.

При попытке раскрытия понятия оппозиции мы сталкиваемся с необходимостью разграничения двух подходов: узкого и широкого.

В широком смысле оппозицию можно рассматривать как ключевую форму реализации принципа политического плюрализма, как любую законную форму выражения несогласия.

В узком смысле оппозиция — это организационно обособленное объединение граждан, деятельность которого направлена на противодействие власти. Автор данного определения не претендует на абсолютную полноту, но полагает, что именно такой подход будет наиболее обоснованным. При этом выделим следующее.

Во-первых, под объединением можно понимать как зарегистрированные общественные объединения, СМИ и пр., так и организации, находящиеся, по сути, на нелегальном положении. Но статус последних сложно сделать объектом изучения конституционного права, поэтому имеет смысл останавливаться именно на зарегистрированных объединениях, хотя следует учитывать существования иных оппозиционных сил.

Во-вторых, нужно пояснить термин «противодействие власти». Ключевой аксиомой данной работы является формула: «Оппозиционная деятельность заключается не в программировании, декларации, объявлении о приверженности к оппозиционным идеям, а в реальном действии». Тогда вопрос об отнесении к оппозиции тех или иных политических партий, общественных объединений и пр. становится ещё более неоднозначным, и мы рискуем увести наши рассуждения в сторону от конституционного права. Но именно такой подход к понятию оппозиция видится наиболее последовательным и оправданным. Таким образом, квинтэссенцией оппозиционной деятельности является право и реальная возможность сказать своё слово *против*. Таким образом, можно говорить о том, что логика оппозиционной деятельности заключается в развитии дискуссии и выражении альтернативных подходов.

Справедливо отмечается, что политическая оппозиция — одновременно право и обязанность общественно-политических сил и «национальное достояние» демократического государства.

В этой связи часто говорят о том, что сильная оппозиция может способствовать, наоборот, некой дестабилизации, разрушению социальной системы. Несомненно, опасность эта существует всегда, однако установление жёстких «правил игры» и их соблюдение способны минимизировать такие угрозы.

В рамках рассмотрения деятельности оппозиции в государственных органах наибольшую значимость представляет парламент. Причём, говоря о разделении властей, мы должны понимать, что в современном мире друг другу часто противопоставляются не законодательная и исполнительная ветви, а политические партии, а именно правящее большинство, которое контролирует и законодательную, и исполнительную власть, и оппозиционное меньшинство. Ещё Ю.С. Гамбаров в начале XX века писал, что «система парламентаризма есть правительство партий... он [парламентаризм] предполагает лишь объединение существующих партий для совместного политического действия в две противостоящие коалиции, из которых одна должна управлять, а другая *контролировать* (курсив мой — Д.С.)». Эта идея, пришедшая из начала XX века, сегодня как никогда актуальна, ведь от того, какую роль будет играть оппозиция, будет зависеть, насколько эффективным будет управление государством и то, насколько это государство будет служить человеку.

Часто говорят о том, что при успешном функционировании механизма сдержек и противовесов институционализация оппозиции не нужна. Такой подход объединяет две плоскости разделения властей, о которых говорилось выше, и не учитывает множество аспектов. При таком подходе, когда президент и парламент представляют собой одну политическую партию, любое инакомыслие может быть сведено на нет.

Отнесение тех или иных сил к оппозиционным носит во многом оценочный характер в условиях отсутствия формальной институционализации. Причём важно отличать понятия оппозиция и политическое меньшинство. Оппозиция всегда находится в меньшинстве, но не всегда политическое меньшинство является оппозицией.

Роль оппозиции в Восточной Европе принципиальна. Императивом времени становится нормативное закрепление её статуса, формальная институционализация. Причём создание действенного механизма гарантий оппозиционной деятельности, который станет сильным противовесом монополизации власти правящим большинством, является важнейшей задачей на современном этапе развития. От этого прямо зависит успех демократического развития государств, и, в конечном счёте, их процветание...

Научный руководитель: д.ю.н., профессор, заведующий кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова С.А. Авакьян.

Ткаченко Євгеній Володимирович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОЗИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наявність політичної опозиції є одним з найважливіших показників демократичного розвитку країни. Оскільки вона розглядається як важливий механізм гарантуван-

ня альтернативності при боротьбі та реалізації державної влади, як фактор забезпечення ефективності владних рішень, оскільки останні приймаються в умовах конкурентної боротьби та в умовах контролю за владу. Як зазначає відомий теоретик поліархії та «демократії участі» Р.А. Даль існують класичні ліберальні свободи, які входять до визначення публічного оспоровання та участі у політиці: це і можливість знаходитися у опозиції до уряду, можливість створювати політичні організації, безбоязно виражати свої думки щодо політичних питань, можливість читати та слухати альтернативні точки зору на політику, мати доступ до таємного голосування на виборах, де кандидати від різних партій борються за голоси виборців, по закінченню яких кандидати, що програли на виборах, мирно відмовляються від своїх зазіхань на владу.

Розглянемо як саме ці принципи знайшли своє відображення у вітчизняному законодавстві. В ч. 1 ст. 15 Конституції України закріплюється, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Крім того на державу покладається обов'язок гарантувати свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Опозиційна діяльність може здійснюватися також через закріплені у Конституції України політичні права громадян та деякі особисті права: на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір (ст. 34); на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); на участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади (ст. 38); збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. Також ст. 71 Конституції України гарантується, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Можливість реалізації парламентської опозиційної діяльності забезпечується й через права народних депутатів та гарантії їх діяльності. А саме конституційні положення про те, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп; народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Як показує практика діяльності парламенту України, народні депутати України, які знаходяться в опозиції до уряду нерідко користуються такими конституційними можливостями як: утворення Верховною Радою України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, тимчасових слідчих комісій, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України (ч. 3 ст. 89 Конституції України); право не менш як сорока п'яти народних

депутатів України на звернення до Конституційного Суду України (абз. 2 п. 1 ст. 150 Конституції України).

У Законі України «Про політичні партії України» гарантується свобода опозиційної діяльності, що включає в себе: можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя; брати участь в обговоренні та оприлюднювати й обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні та недержавні засоби масової інформації в порядку, встановленому законом; вносити до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, які обов'язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку.

Крім того, правові можливості здійснення політичної опозиційної діяльності прямо або опосередковано закріплюються й в інших нормативних актах: Законі України «Про регламент Верховної Ради України», Законі України «Про статус народного депутата України», Законі України «Про доступ до публічної інформації» тощо.

Таким чином, аналіз положень вітчизняного законодавства щодо правових засад діяльності парламентської опозиції показує, що воно на відміну від законодавства деяких європейських країн (Литва, Португалія та ін.) не закріплює спеціальних прав парламентської опозиції, а лише встановлює загальні передумови діяльності політичної опозиції у державі. Тому серед науковців існують протилежні точки зору про необхідність прийняття спеціального закону про правовий статус парламентської опозиції, яким би детально врегульовувалися права та гарантії опозиційних сил у парламенті, та закріплювалися процедури їх реалізації. Вважаємо, що забезпечити багатоманітність поглядів у суспільстві, альтернативність боротьби за владу, вільний доступ до засобів масової інформації, вільне вираження поглядів на державну політику, дієвий громадський та політичний контроль за владою можливе і за рахунок гарантування вище перелічених «загальних» конституційних положень, високого рівня правової культури політичних діячів. Адже лише «існування» закону про опозиційну діяльність не стане свідченням того, що країна є демократичною, а у суспільстві існують та реалізуються ліберальні свободи.

Тотоонова Карина Таймуразівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

Відомий соціолог Огюст Конт, визначив такі чинники, що впливають на соціальну динаміку (тобто що загалом робить суспільство таким, яким воно є), в трьох періодах історії людства: на першому етапі — релігія, з XIV до XIX ст. філософія та мистецтво, та на поч. XIX ст. — наука. Сучасні

науковці, його послідовники, виділяють сьогодні вже четвертий чинник, який найбільше впливає на формування постмодерного суспільства, у якому ми з вами живемо. Цю функцію тепер виконують засоби масової інформації (далі ЗМІ). Деякі більш прогресивні дослідники схиляються, навіть, до виділення мас. медіа в четверту гілку влади, адже, її вплив на усі сфери людського життя з кожним роком все посилюється і цей вплив вже не можна ігнорувати. Виходячи з зазначеного спокуса маніпулювати цією силою з боку різних джерел збільшується, адже як говорить стара приказка «знання — сила», а в наш час знати — це бути добре проінформованим.

Тенденцією для західного суспільства є трактування бурхливого розвитку електронних ЗМІ, як прояв демократизації суспільства. Ці засоби відкривають шлях до плюралізму, заміни представницької демократії «демократією успіху», за якої громадяни без посередницької допомоги обраних представників розв'язують політичні питання

В Україні, що знаходиться на перехідному етапі свого розвитку, питання свободи слова всі ці роки стоїть дуже гостро. Помітний вплив відіграють залишки в більшості нашого суспільства радянської свідомості, адже не слід забувати, що після близько семидесяти років перебування нашої держави в рамках тоталітарного режиму, важко швидко нагортати надбання західного світу, які накопичувалися століттями. Кроком вперед можна вважати прийняті Верховною Радою України та опубліковані в «Голосі України» 9 лютого 2011р. закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення доступу до публічної інформації)» та закон «Про доступ до публічної інформації». Його в застосуванні ми зможемо побачити лише на початку травня, адже він набуває чинності через 3 місяці після дня його опублікування, а до того часу ми ще користуємося старим Законом України «Про інформацію». Також невизначеним постає питання чи закон буде виконуватися з боку чиновників, чи як і завжди вони знайдуть для себе певні лазівки для ухилення від його нормативної сили.

Сам же закон несе в собі великі можливості, як для кожного громадянина, так і журналістів, як головних представників свободи слова. Наприклад, законодавець приємно здивував громадськість, зменшивши терміни надання інформації за запитом. Тепер суб'єкт владних повноважень, який отримав запит про надання публічної інформації, має лише 5 днів, а не місяць, як було раніше, на надання відповіді на запит. Більше того, закон встановлює види інформації щодо якої відповідь повинна надаватися ще швидше — протягом 48 годин. Це інформація, необхідна для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян. Іще більш прогресивні зміни сталися у сфері доступу до екологічної інформації, на порушення України у якій неодноразово нарікали міжнародні інституції та інші зміни.

Можливість, як на мою думку, надана, а чи буде вона гідно використана і чи зможе знайти закон правильну реалізацію та підтримку в суспільстві залишається відкритим питанням. Опитування телеканалу Україна, що було проведено в мережі Інтернет показало дуже пе-

симістичні настрої в громадськості, лише 10% опитуваних вважають, що ці закони внесуть зміни до суспільного життя. Такі настрої можна зрозуміти, адже станом на сьогодні в країні дуже загрозлива ситуація, щодо свободи слова. За даними американської неурядової організації «Дім свободи» Україна наразі на 108-му місці.

Критика сучасного становища свободи слова в Україні не повинна заслонювати нам позитивні дії з боку уряду, що вже зроблені. Так зрушення спочатку будуть не примітні, але не можна бажати одразу ж настання позитивних наслідків, на все потрібен певний час. Та окрім політики уряду, яка намагається вести суспільство певним напрямком, кожен не повинен забувати, що він складова частина цього суспільства і якщо він хоче позитивних зрушень, теж повинен діяти певним чином. Адже можна сидіти, ображатися і обурюватися, але це вряд чи щось змінить.

Треба викорчовувати в собі пасивну позицію стосовно, в даному випадку, стану свободи слова, окрім цього важливим є навчитися кожному громадянину користуватися її здобутками. На мій погляд, загрозлива ситуація полягає не в тому, що «свободі слова закривають рот» чи в тому, що вона зв'язана з деякими персоналіями в політиці, а в тому, що окрім журналістів та деяких інших верств населення, що постійно з цим зіштовхуються, ніхто більше не хоче боротися за свободу слова. Ось що лякає. Треба звертати не тільки на ті дії, що влада зробила чи не зробила, а на розбудову громадянського суспільства, яке було б фундаментом для нормального існування цього права і його розвитку. Будинки слід будувати з фундаменту, а не з даху, так і державність, що має на увазі захист прав і свобод людини і громадянина повинна ґрунтуватися на своєму народові. Тому якщо він байдуже ставиться до захисту свободи слова чи іншого права, то не слід дивуватися тим, що ним будуть нехтувати.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Хорошуля Марія В'ячеславівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
1 курс, 17 група

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТІЇ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ У СУСПІЛЬСТВІ

Першим законом, який було прийнято 24 жовтня 1990 року Верховною Радою Української РСР згідно вимог Декларації про незалежність України, став закон «Про зміни і доповнення до Конституції Української РСР». У цьому Законі була анульована Стаття 6 Конституції, яка проголошувала комуністичну партію керівною і спрямовуючою силою суспільства. Статтю 7 проголошувалась багатопартійна система. Для декількох поколінь нашої держави існування в країні не однієї, а згодом і багатьох політичних партій було, м'яко кажучи, не зрозумілим.

Що ж таке політична партія? У перекладі з латинської слово «партія» означає «осередок», «частина». У визначенні суті партії до цього часу ведеться полеміка між різними політологічними школами й існує безліч її визначень. Це пояснюється складністю самого явища «політична партія» з різним розумінням призначення та функцій політичної партії. В цілому, вони зводяться до визначення партії: як групи, об'єднаної єдиними ідеологічними цінностями, що створюються для проведення виборчих кампаній; як передовий загін класу, що представляє їхні інтереси; як вираз політичного конфлікту в суспільстві й зброя вирішення обумовлених ним конкретних проблем; як специфічний вид організації.

Утворення політичних партій обумовлюється рядом факторів. По-перше, різні погляди з приводу політичного устрою суспільства та інших політичних питань. По-друге, незадоволення частини суспільства існуючим становищем та відповідна потреба у діях, щоб змінити становище, чим була викликана необхідність створення політичних партій. По-третє, однією з умов створення політичних партій є причини національного характеру. Тенденції до створення політичних партій на основі національної ідеї наявні багатьом країнам Східної Європи.

Політичні партії в сучасному суспільстві виконують життєво необхідні функції. Безумовно, вони мають конкретно-історичний характер.

Виділяються такі функції партій:

- політична, яка полягає в боротьбі за владу в країні або досягнення максимальної кількості місць в законодавчих органах влади, одержанні права на формування державних виконавчих органів, уряду;
- функція представництва інтересів тих чи інших соціальних груп чи верств суспільства;
- ідеологічна, що фіксується у програмі партії, рішеннях з'їздів, конференцій і має за мету переконати у своїй ідейній правоті якомога більше людей. Результатом реалізації цієї функції є ідейно-політична доктрина або ідейно-теоретична концепція;
- організаторська — в практичній реалізації програми й рішень партії, вона знаходить свій вираз у діяльності з розширення членського складу, розвитку взаємовідносин з іншими партіями.

У сучасному світі налічується понад 800 політичних партій, які об'єднують у своїх лавах близько сотні мільйонів членів. Партійні системи є механізмом міжпартійної взаємодії, а також взаємодії партій з державою та іншими складовими частинами політичної системи. Вони надають стабільності цій системі і залежать за своїм характером від історичних і політичних традицій даної країни, особливостей її економічного життя, гостроти соціальних конфліктів, тощо.

Демократичним країнам притаманна багатопартійна система. Це така система, де реальну боротьбу за владу ведуть кілька політичних партій. Історично склалися три типи багатопартійної системи:

- біпартизм — система, в якій визначальну роль відіграють дві основні політичні партії, які, перемагаючи на виборах, по черзі приходять до влади;
- «двох з половиною партій», коли жодна з двох найбільших партій не може отримати більшості

в парламенті й одна з них утворює коаліцію з третью для формування уряду;

- поліпартизм — три і більше партій з приблизно однаковим за кількістю електоратом, жодна з яких не здатна на тривалий час одержувати підтримку більшості в парламенті й змушена формувати урядові коаліції (Бельгія, Данія та ін. країни).

Проте, в деяких країнах в умовах багатопартійності вирішальну роль у формуванні органів влади і здійсненні їх політики відіграє одна-дві досить впливові політичні партії. Наприклад, у Китаї такою партією стала комуністична. В Японії — ліберально-демократична. Така багатопартійна система називається партійною системою з укладом домінації.

Для тоталітарних, авторитарних політичних режимів характерна однопартійна система. Вона існувала в 20–40-х роках в Італії, в 30–40-х в Німеччині, та в 20–80-х у Радянському Союзі. Сьогодні ще продовжує існувати на Кубі, в Північній Кореї, Індонезії, а також в деяких країнах Африки. Основний недолік однопартійної системи в тому, що правляча партія використовує своє монопольне становище в системі влади, самоізолюється від критики і побажань, тим самим позбавляє себе припливу нових ідей, конструктивних пропозицій, що веде до догматизму і прирікає партію на втрату нею політичного впливу. Політична практика свідчить, що в сучасних умовах існує стабільна тенденція до зменшення кількості політичних партій у державах з політичною та економічною стабільністю.

Таким чином, у міру поступового перетворення держави із засобу панування у механізм узгодження інтересів соціально-економічних, національно-культурних і регіональних груп, що її складають, поступово змінюється й характер політичних партій, які, являючи собою політичне завершення піраміди сучасного громадянського суспільства, сприяють його всебічному розвитку.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Шкірман Катерина Миколаївна,

*Донецький державний університет управління,
студент, факультет права та соціального управління,
3 курс, група П-08-1*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕМОКРАТІЯ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ РОЗВИТКУ

У статті аналізуються проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів влади у перехідних суспільствах. В умовах дефіциту розвитку демократії цей процес розгортається суперечливо, несе загрозу перетворення демократичної влади на заручницю корпоративних інтересів не загальносуспільного значення. За цих обставин плюралістична демократія потребує запровадження ефективного організаційно-правового механізму взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, залучення до демократичного процесу

найширших кіл громадянського суспільства, самообмеження державної влади правами і свободами людини, досягнення консенсусу на рівні тандему держава — громадянське суспільство.

Велике значення для проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства має політична участь різних суб'єктів громадянського суспільства, зокрема, політичних партій, громадських об'єднань, груп за інтересами, засобів масової інформації, профспілок, громадсько-політичних рухів, які водночас є суб'єктами політичної діяльності. Вони можуть стояти або в опозиції до державної влади, або чітко висловлювати свою позицію щодо урядової стратегії розвитку. Завдяки цим суб'єктам громадянського суспільства здійснюється постійний зв'язок між суспільством і державою, який має надзвичайно важливе значення для функціонування всієї політичної системи суспільства. Саме громадянські об'єднання, політичні партії та групи за інтересами формують і репрезентують перед державою зорганізовані громадські інтереси та забезпечують ефективний діалог з державою щодо їх захисту. Форми політичної взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави можуть набувати різноманітних втілень: консультативних рад і комітетів як галузевого характеру за напрямками діяльності, так і загального спрямування щодо питань взаємодії органів влади; запрошення представників державних органів та органів місцевої влади на заходи, які проводяться на підтримку соціальних програм, громадськими організаціями на замовлення державних органів місцевого самоврядування.

Особливе значення серед усіх зазначених суб'єктів у стосунках між демократичною державою і громадянським суспільством посідають політичні партії, які сприяють політичному волевиявленню громадянського суспільства. Партії є тим механізмом, який виконує важливі функції з консолідації держави і громадянського суспільства або пом'якшують конфлікти між ними.

Надзвичайно важливе значення у взаємозв'язку громадянського суспільства і демократичної держави відіграють засоби масової інформації, які виступають одночасно і каналом вираження думки громадянського суспільства, і засобом її формування, й інструментом контролю громадськості над владою та державою. Тому право на інформацію, доступ до неї та забезпечення свободи слова мають життєве значення не тільки для окремих осіб, а й для всього громадянського суспільства.

Необхідно дотримуватися наступних принципів у справі забезпечення ефективного зв'язку між громадянським суспільством і демократичною державою: усвідомлення місця ЗМІ як «четвертої влади», які є запорукою ефективної діяльності всього державного організму, створення ґрунтовної законодавчої бази, визначення статусу ЗМІ; забезпечення дистанціювання ЗМІ від діяльності політиків, забезпечення керівництву ЗМІ свободи в їхніх редакторських, журналістських та професійних рішеннях у межах закону, їх призначення на контрактних засадах і без обіймання посади в уряді чи в іншій владній структурі; субсидювання ЗМІ на нейтральних засадах і на тривалий час за ухвалою органу, не пов'язаного з урядом чи парламентом; забезпечення конкуренції між ЗМІ як важеля визначення параметрів

професійної діяльності; монополізація на національному рівні друку тощо.

З іншого боку, громадянське суспільство має бути захищене від паралізуючих впливів ринково-орієнтованих мас-медіа і забезпечити собі справжній плюралізм та незалежність від товарних відносин.

Отже, тільки в демократичній державі з розвиненим громадянським суспільством досягається гармонія у взаємовідносинах держави і суспільства, влади і громадян, оскільки лише демократична держава може забезпечити необхідні умови для існування громадянського суспільства і лише громадянське суспільство здатне підтримати демократичну державу. Спроби досягнення «чистої» демократії поза громадянським суспільством призводять до того, що замість демократії активно розбудовується авторитарна влада. Те ж саме відбувається і за умови сприяння розвитку громадських організацій, добровільних об'єднань громадян та недотримання демократичних принципів.

Ще однією суттєвою перешкодою на шляху політико-правової взаємодії громадянського суспільства та демократичної держави в Україні є надзвичайно високий ступінь відчуження громадян від влади. Адже у масовій

громадській свідомості влада продовжує сприйматися як дещо вороже, що протиставляється як кожному окремому індивідові, так і громадянському суспільству в цілому, як певна «негативна сила», що ставить свої власні інтереси вище над правами і над законом. Тому надзвичайно важливою метою розбудови демократичної держави та громадянського суспільства в Україні є поступове формування позитивного правового іміджу держави, який, за словами Л. Мамута, може бути втілений у формулі: «держава — це всі її громадяни — рівні і рівноправні — взяті разом і кожен окремо», тобто ті люди, які усвідомлюють себе громадянами саме цієї держави, є активними членами громадянського суспільства та перейняті духом «громадянськості».

Таким чином, метою демократичної держави є забезпечення меж свободи індивіда як члена громадянського суспільства, недопустимість порушення «простору свободи», визначеного правом, заборона застосування насильницьких засобів, не заснованих на праві.

Науковий керівник: к.ю.н., професор В.В. Хахулін.

Секція 7

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ У СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Підсекція 7.1

ОСОБИСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЯК ОСНОВА ВІЛЬНОГО ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Гав'юк Анастасія Едуардівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
2 курс, 5 група

ЕВТАНАЗІЯ: ПРАВОВИЙ ТА ЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ

В українській Конституції, як і в багатьох інших, закріплюється невід'ємне право кожної людини на життя. Звідси виникає питання, чому у Конституції не закріплено право на гідну смерть?

На цьому фоні особливо актуально постає проблема евтаназії — «легкої смерті» (від грецького *eu* — легкий, *thanatos* — смерть). Цей термін був визначений у «Декларації про евтаназію» від 5 травня 1980 р. «Евтаназія — це дія чи бездіяльність яка сама по своїй суті чи умисно призводить до смерті, що має мету усунення страждань».

Питання щодо легалізації евтаназії тривалий час дискутується у різній науковій літературі. Було висловлено багато думок з цього приводу. Тому ця тема є дуже актуальною в сучасній демократичній державі, так як згідно Конституції України (ст. 3) «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Ця проблема знайшла як прибічників так і противників. Противники на свою користь приводять ряд наступних аргументів:

По-перше, з релігійної точки зору, християнство сповідує принцип, що лише Бог, який дав життя може його забрати. По-друге, закріплення нормами права можливості здійснення евтаназії дуже вплине на правосвідомість людей, оскільки з точки зору суспільної моралі, усе узаконене вважається таким, що заохочується з боку держави. Нарешті, по-третє, узаконення евтаназії може вплинути на зловживання службовим становищем з боку медичного персоналу, а звідти, як наслідок, можливість приховати медичну помилку. Даний аргумент є дуже вагомим, тому що лікар, коли давав клятву Гіппократа, зобов'язувався не шкодити хворому.

Життя людини в Україні визнається найвищою соціальною цінністю, а право на життя є найважливішим серед особистих немайнових прав, яке зумовлено самим існуванням людини і знаходиться на вершині плеяди соціальних цінностей. «Кожна люди-

на має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» ст. 27 Конституції України. Тому в Україні евтаназія у будь-якому прояві розглядається як правопорушення і переслідується з боку закону. Так, в ч. 3 ст. 52 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» говориться про те, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань.

Прибічники евтаназії вважають, що вона повинна бути легалізована, проте, за умови створення жорсткого контролю за даним способом припинення життя. Евтаназія справедлива по відношенню до невиліковно хворих, тяжко паралізованих пацієнтів, які живуть тільки за допомогою життєзabezпечуючої апаратури, а також по відношенню до новонароджених з атрофованим мозком, плодів вагітних жінок, якщо доведене уродство і несумісне з життям патологічне порушення. У юридичній літературі зазначаються ще дві умови за яких може бути використана евтаназія: а) якщо фізичні та моральні страждання неможливо усунути іншим способом; б) якщо хвороба обов'язково приведе до деградації особистості. Потрібно звернути увагу Верховної Ради на розробку законодавчих засад здійснення евтаназії, як активної, так і пасивної. Для здійснення евтаназії повинно бути враховано, що рішення про її здійснення має право приймати лише фізична особа, не обмежена судом у дієздатності, яка досягла віку кримінальної відповідальності, бо помилкове рішення про відключення хворого від апаратури — це фактично вбивство, відповідальність за котре передбачено в санкції статті особливої частини Кримінального Кодексу України. Діагноз хворого повинен бути встановлений консилиумом незалежних лікарів, які попередньо не намагалися лікувати хворого. Консилиум повинен складатися з десяти лікарів, які б могли констатувати безвихідність ситуації. При цьому у хворого повинні бути зареєстровані важкі фізичні страждання і встановлено, що хвороба невиліковна після застосування альтернативних заходів. Прохання хворого повинно бути висловлено усно або написаним під його диктовку і підписаним ним та комісією лікарів у присутності нотаріуса, повтореним у слух

з обов'язковою вказівкою хворого на причини такого рішення. Ці дії повинні здійснюватися невідкладно та безкоштовно, хворий повинен бути повідомлений про наслідки здійснюваної дії чи бездіяльності у вигляді розписки, яку має бути додано до історії хвороби. Якщо хворий не в змозі виконати такі дії, їх може виконати за нього його найближчі родичі, законні представники або лікувальний заклад має право здійснювати ініціювання даної процедури, яка далі залишається без змін.

Отже, можна дійти висновку, що сьогодні, з огляду на світовий та вітчизняний досвід, законодавчо врегулювати в Україні процес обмеженої евтаназії, яка не суперечила б чинному та перспективному законодавству, а також не зачіпала професійного гуманізму та етики медичних працівників, неможливо. Але врегулювання права на достойну смерть як одного з природних прав людини має наблизити національну правову систему до найкращих світових зразків без втрати суто вітчизняних здобутків.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Галькевич Ганна Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

3 курс, 8 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА МИРНІ ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ І ДЕМОНСТРАЦІЇ

Для формування правової демократичної держави в Україні важливим є належне гарантування і забезпечення усіх прав і свобод людини, і особливо політичних, серед яких першорядне місце посідають ті, які сприяють самоорганізації громадян. Серед такого кола прав на перший план виступає право на маніфестації, як-то мітинги, демонстрації, походи, пікети, збори, марші. На сучасному етапі розвитку українського суспільства набувають все більшого значення як колективні форми самоорганізації, громадянської активності населення, його масового волевиявлення. Масові публічні заходи стали неодмінним атрибутом сьогодення. Майже щодня засоби масової інформації повідомляють про проведення різноманітних масових публічних заходів у різних регіонах держави, а тому правова регламентація цих маніфестацій, як і активна участь громадян України в них набуває величезного значення.

Конституція України визнає за громадянами України «право збиратися мирно, без зброї і проводити мітинги, походи і демонстрації». Рішенням Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. N 4-рп/2001 це право є їх «невідчужуваним і непорушним, гарантованим Основним Законом України». Зазначене право відповідає положенням ст. 20 Загальної декларації прав людини 1948 р., яка гарантує «право на свободу вільних зборів та асоціацій» з додатковим твердженням щодо свободи людини від примусу до вступу у будь-яку асоціацію. У ст. 21 Міжнародного пакту про громадські та політичні права 1966 р.

«визнається право на мирні збори». Таке ж право закріплено і у ст. 11 Європейської Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод» 1970 р., за якою «кожен має право на мирні збори.»

Як свідчить практика, чимала частина таких заходів викликає протидію влади, проходить з явними порушеннями організації і порядку проведення заходів, правила функціонування яких належними чином досі не визначені та не врегульовані діючим законодавством. Це нерідко призводить до безладів, порушень прав громадян на вільне вираження своїх політичних, економічних, соціальних, релігійних, національних та інших поглядів і переконань, підтримки чи протесту.

На сьогодні ще досі не прийнятий окремий закон щодо даного питання, а тому чинним залишається указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. «Про порядок проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Так, відповідно до зазначеного акту, відповідний орган зобов'язаний інформувати ініціаторів запланованого масового політичного заходу не пізніше ніж за 5 днів до початку проведення заходу, зазначеного у заяві. Виконавчий орган може запропонувати інше місце або час проведення. Заборонити проведення заходу може суд за наявності підстав зазначених у ч.2 ст. 39 Конституції України. Відповідно до підпункту «б» ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вирішення питань про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, інших масових заходів, а також здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських Рад. Із зазначених актів виникає ціла низка складних та суттєвих проблем, що потребують вирішення. Національне законодавство, що залишилось у спадок, вже не відповідає сучасним потребам. Необхідно терміново розробити і прийняти відповідний закон, про що вже неодноразово ставилося питання серед вчених. Такий нормативний акт має законодавчо врегулювати порядок реалізації права на мирні зібрання та жодною мірою не повинен звужувати це право, закріпити чітку процедуру обмеження проведення мирних заходів, встановити процедуру оскарження заборони на проведення таких заходів, визначити умови припинення масових акцій протесту, визначити обов'язки органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо.

При зміні законодавства мають бути враховані, перш за все, потреби громадськості, які обмежать можливість посадових осіб протиправно перешкоджати мирним зібранням. У відповідності зі стандартами найрозвиненіших демократичних країн, в Україні необхідно впровадити наступні норми: 1. Відсутність повідомлення про зібрання не має бути підставою для обмеження права на зібрання і притягнення до відповідальності; 2. Метою надання повідомлення про зібрання має бути виключно те, щоб виконавча влада приготувалася для захисту зібрання. У випадку повідомлення влада несе відповідальність за охорону зібрання; 3. Процедура повідомлення не має жодним чином ускладнюватися, в тому числі і рішеннями центральних та місцевих органів влади та місцевого самоврядування; 4. Потрібне чітке встановлення підстав для судової заборони мирних зібрань. Суд може заборонити проведення мирного зібрання лише у винятко-

вих випадках; 5. Встановити спеціальні терміни для апеляційного оскарження судових рішень про заборону мирних зібрань; 6. Мінімізувати неточності у визначенні основних юридичних термінів, які можуть створити можливість для їх неоднозначного тлумачення та що не сприяє реалізації свободи мирних зібрань; 7. Чітко визначити коло осіб, які можуть організовувати або просто брати участь у мирному зібранні, адже конституція обмежила таке право іноземців та осіб без громадянства у ст. 39.

Дуже важливо, щоб новий закон встановлював не лише права, а й конкретні обов'язки громадян та органів влади, що в подальшому унеможливить порушення прав і свобод людини. Крім того, українська влада має прийняти такий закон, у якому право на свободу мирних зборів не повинно бути лише обов'язком з боку держави — не втручатися, а й застосуванням позитивних дій та заходів, які б сприяли вільній і безперешкодній реалізації цього конституційного права громадянами України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Гапонова Ірина Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки юристів для МЗС України,

3 курс, 4 група

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ»: КРОК ВПЕРЕД ЧИ КРОК НА МІСЦІ

Право на захист персональної інформації в Україні гарантоване Конституцією, зокрема ст. 32. Проте, до недавніх пір конкретні механізми такого захисту або зовсім відсутні, або були розкидані по різних документах. 1 січня 2011 року в силу вступив закон України «Про захист персональних даних», який систематизував права осіб, про яких збирають інформацію, а також обов'язки тих, хто збирає цю інформацію.

Основною метою прийняття цього закону є сприяння соціальному, економічному, науково-технічному прогресу, а також забезпеченню балансу прав людини, суспільства та держави в цій сфері суспільних відносин. Одним з основних завдань його також є покращення нормативно-правового забезпечення захисту персональних даних в Україні відповідно до міжнародного права, законодавства Європейського співтовариства, зокрема Конвенції Ради Європи про захист персональних даних, Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, та Директиви 95/46/ЕС Європейського парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 р. про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних. Виникає питання: чи досягнуто цих цілей та чи правильний шлях їх досягнення обраний Україною?

Велика кількість спеціалістів в галузі права та інформаційних технологій відразу звернули увагу на те, що в Законі дуже широко визначено поняття «персональні

дані» та, на відміну від міжнародного та європейського законодавства, вони не поділяються на дані загального характеру та вразливі дані (про стан здоров'я; етнічну приналежність; ідентифікаційні коди; підпис; фотографії; дані про розмір доходів, податковий статус, кредитна історія; дані про судимість і т. п.). Слід зазначити, що таке нечітке формулювання законодавця, на наш погляд, приведе до неоднозначного тлумачення норм даного закону та зловживанням як з боку осіб, які створюють і користуються базами даних, так і з боку контролюючих органів. Негативним також є те, що поняття «баз персональних даних» є дуже не чітким, що дає змогу охопити ним навіть персональні бази бізнес-партнерів (списки клієнтів, ділових контактів і, навіть, візитниці).

Закон передбачає створення спеціального органу, який буде здійснювати нагляд і контроль в сфері захисту персональних даних, в структурі органів виконавчої влади, що суперечить європейським нормам. В країнах Європейського Союзу захист персональних даних забезпечується незалежним органом, адміністративний, ринковий та політичний нейтралітет якого закріплені на державному рівні. Наприклад, Комісію з охорони особистих даних в Чеській республіці, Генерального інспектора з охорони персональних даних в Польщі тощо.

Суттєвим недоліком Закону «Про захист персональних даних» є те, що ним не встановлюється відповідальність суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, за порушення вимог цього Закону й не передбачається право фізичних осіб на відшкодування шкоди, завданої внаслідок втрати або незаконного розголошення персональних даних про них. Натомість, ст. 10 Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру містить вимогу щодо взяття кожною стороною (державою-членом Ради Європи) на себе зобов'язання «передбачити відповідні санкції та засоби правового захисту від порушень положень внутрішнього права, що запроваджують основоположні принципи захисту даних».

Закон «Про захист персональних даних» не існує у правовому вакуумі: його норми слід тлумачити у зв'язку з іншими нормами законів, відтак маємо нагоду звернутися до нової редакції Закону України «Про інформацію» (набере чинності 10.05.11). Відповідно до п. 2 ст. 11 «не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини». Отже, цей законодавчий акт, прийнятий пізніше Закону «Про захист персональних даних» у разі колізій чи неоднозначного тлумачення, підтверджує існування лише двох легітимних випадків збирання і т. п. персональних даних особи: а) згода; б) закон, який містить конкретну причину необхідності обмеження цих прав. Натомість, у ст. 3 Закону «Про захист персональних даних», серед законодавства про захист персональних даних, містяться «підзаконні нормативно-правові акти», що складає загрозу обмеження таких прав людини в Україні, на підставі рішень та інших підзаконних актів владними суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Голополосов Юрій Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України, 2 курс, 11 група

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЦЕНзуРИ В УКРАЇНІ

За даними експертів, середньостатистичний українець традиційно цікавиться суспільно-політичним життям України (71,2% громадян). Відповідно до результатів соціологічних досліджень, 55,2% респондентів вважають, що в Україні існує свобода слова. Водночас 59,1% українців вважають, що Україні потрібна цензура ЗМІ. Це стосується, насамперед, сцен насильства і жорстокості, а також пропаганди кримінального способу життя. Обидва суперечливі уявлення свідчать про всю складність розвитку вітчизняних ЗМІ.

На даний момент питання цензури в Україні є актуальним. Хоча цензура в Україні заборонена (ст. 15 Конституції України, ст. 45-1 Закону України «Про інформацію»), в світлі багатьох судових розглядів та заяв про порушення Основного Закону щодо запровадження цензури.

Ст. 45-11 Закону України «Про інформацію» — «Цензура як вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або як накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб заборонена.»

Саме про порушення цих вимог зверталися до влади журналісти, чого тільки коштує судовий розгляд по справі 5-го каналу та ТВі, коли суд позбавив можливості розширення мовлення для двох телеканалів використовуючи попередню цензуру (створення умов, за яких в державі суттєво ускладнюється свобода преси та ведення бізнесу в інформаційній сфері. Йдеться в першу чергу про ліцензування, реєстрацію, та іншу дозвільну систему, за допомогою якої держава може регулювати допуск тих чи інших гравців на інформаційний ринок). Або ж історія з ММЦ «СТБ» та ТРК «1+1» як показ наслідкової цензури (форма тиску, яка виникає як наслідок появи того чи іншого матеріалу).

Найчастіше тиск щодо інформаційної політики здійснюють топ менеджери телеканалів. Для прикладу: протягом тижня з 11 травня генеральний директор «ТРК 1+1» Олександр Ткаченко сам безпосередньо керував ньюз-румом. В таких діях Ткаченка вбачаються ознаки перешкоджання законній професійній діяльності журналістів — частина 1 статті 171 Кримінального кодексу України, оскільки він не уповноважений керувати творчим процесом. Потім заступник голови правління ММЦ «СТБ» з інформаційного мовлення Олексій Мустафін визнав, що канал надалі не буде висвітлювати теми про майно та витрати політиків, оскільки «ці теми складно висвітлювати так, щоб не виникло підозри у подвійних стандартах.» При цьому редакційний статут ММЦ «СТБ» прямо передбачає: «3.4. Телеканал СТБ своєю діяльністю сприяє інформаційному плюралізму, **висвітлюючи усі суспіль-**

но-важливі події». Одночасно з цим є чимало цілком конкретних фактів цензури, які наразі залишаються без належного реагування з боку правоохоронних органів.

До недавнього часу єдиним держорганом цензури в нашій країні була Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі (далі — НЕК). Однак після підписання Президентом України Віктором Януковичем Указу № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», яким Кабмін України зобов'язав вирішити в установленому порядку питання про ліквідацію НЕК, місце «офіційного цензора» в Україні вакантне. Проте спроби обмежити обмін інформацією мали і мають місце бути з боку як окремих чиновників, так і держави в цілому, незважаючи на те, що цензура заборонена українською Конституцією.

У 2004 році, слідом за законопроектом СБУ «Про моніторинг телекомунікацій» (№ 4042 від 07.08.2003) був зареєстрований законопроект № 4042-1 «Про перехоплення та моніторинг телекомунікацій». Суть цих документів зводилася до регламентування діяльності у сфері зняття інформації з каналів зв'язку. Аргументовано це було необхідністю контролю над розвитком інформаційних і телекомунікаційних технологій, які відкрили можливість необмеженого доступу до інформаційних ресурсів, у т. ч. з метою зловживань та використання терористами та злочинними угрупованнями. Проте завдяки втручання громадськості законопроекти не були прийняті. У 2008 р. тоді ще пануюча НЕК звинуватила єдиний у своєму роді і найбільший вітчизняний файлообмінний ресурс infostore.org у поширенні порнографії, в результаті чого він був закритий. На даний момент діє його аналог — ex.ua. У минулому році набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії».

На сьогоднішній день якихось універсальних механізмів регулювання питання цензури немає, але ясно одне — влада повинна швидко реагувати на всі прояви запровадження цензури, а також ввести на законодавчому рівні кримінальної відповідальності, адже цензура є порушенням ст. 15 Конституції України, окрім коли ці випадки відповідають під ст. 17 Конституції України, але де закінчується одна і де починається інша, а також як не допустити зловживання цим повинно вирішуватися на вищому державному рівні (наприклад створити державний орган з питань захисту ЗМІ від цензури).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Гоменюк Богдан Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для МВС України, 2 курс, 11 група

ЕВТАНАЗІЯ. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ В УКРАЇНІ

На даний час особливу увагу юристів, медиків, філософів, представників інших спеціальностей привертає проблема евтаназії. Не можна не погодитися з давнім

філософом Сенекою, який сказав: «Смерть має бути всьому, вона закон, а не кара». Хоч які жорстокі ці слова, вони глибоко правдиві. Останніми роками у світі загострилася увага до проблеми евтаназії. Вона викликана, насамперед, високою захворюваністю на тяжкі хронічні недуги, невиліковністю багатьох із них і пригніченим морально-психічним та фізичним станом цієї категорії хворих.

В українському законодавстві, зокрема в Основах законодавства про охорону здоров'я (ч. 3 ст. 52) під евтаназією розуміють навмисне прискорення смерті або умертвіння невилікового хворого з метою припинення його страждань. У Цивільному кодексі України закріплено заборону задовольняти прохання фізичної особи про припинення її життя (ч. 4 ст. 281).

Основи законодавства Російської Федерації про охорону здоров'я громадян у ст. 45 («Заборона евтаназії») передбачено, що медичному персоналу забороняється здійснювати евтаназію, тобто задоволення прохання хворого про прискорення його смерті будь-якими діями чи засобами, у тому числі припиненням штучних заходів з підтримання життя. Відповідно до Декларації щодо евтаназії від 1987 року евтаназія є актом умисного переривання життя пацієнта, навіть зроблена на прохання самого пацієнта чи на прохання його близьких родичів, є неетичною. Це не звільняє лікаря від врахування бажання пацієнта, щоб процеси вмирання відбувались природним шляхом у заключній стадії лікування. Лісабонська декларація щодо прав пацієнта від 1981 р. проголошує право пацієнта померти з гідністю. У науковій літературі термін евтаназія визначається як практика припинення (або скорочення) лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань.

В теорії розглядають два види евтаназії: пасивна евтаназія — умисне припинення медиками підтримуючої терапії хворого і активна евтаназія — введення помираючому ліків або інші дії, котрі викликають швидку смерть. З огляду світового досвіду, бачимо, що у багатьох державах світу евтаназія не передбачена законом. Найпершою країною, яка визнала евтаназію, були Нідерланди. Згодом евтаназія була легалізована в Бельгії в 2002 році. За законом Бельгії евтаназія може бути застосована щодо людини, якій виповнилося 18 років і, яка страждає невиліковним захворюванням. У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною, проте підставою для її застосування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта, причому аналогічні прохання навіть від найближчих родичів визнаються юридично недійсними. Перший у світі Закон «Про право людини на смерть» було прийнято у 1977 р. у штаті Каліфорнія (США). У штаті Орегон, відповідно до закону «Смерть і гідність», прийнятого 1997 р., будь-яка доросла людина, котра перебуває при ясному розумі і має висновок декількох лікарів про те, що не проживе більше місяця, може звернутися в медичну установу з проханням надати їй препарат, який дозволяє «припинити муки й піти з життя гуманним і гідним чином». Лікар, котрий виписав такий препарат, не проводить його введення. Прийняти «ліки» пацієнт має сам. Однак це не означає, що в США евтаназія дозволена. У більшості штатів цієї країни закони передбачають серйозну карну відповідальність тих, хто допомагає іншому вчинити самогубство. Проаналізуємо, чи відповідають Конс-

титутції України положення про заборону евтаназії в нашій країні. По-перше, варто зазначити, що в законодавстві України відсутнє чітке визначення активної та пасивної евтаназії. Тому виникає запитання: коли сам пацієнт відключає апарат штучного підтримання життя, або він самостійно вмикає апарат, який прискорює його смерть, то відповідно до українського законодавства в такій ситуації наявна евтаназія чи ні? Відповідь в українському законодавстві відсутня. Дійсно, якщо пацієнт самостійно відключає апарат штучного підтримання життя, то тут наявні дії лише самого пацієнта, але немає дій медичних працівників, а це і є можливість здійснення пасивної евтаназії, бо це не суперечить законодавству. Законодавством України не передбачено, що пацієнт, перед тим як вимкнути прилад штучного підтримання життя, має отримати дозвіл у медичного працівника, хоча таке положення, якби воно було передбачено, суперечило б Конституції України, в якій передбачено, що людина має право на життя, а не обов'язок.

Якщо здійснення пасивної евтаназії в деяких випадках не суперечить українському законодавству, то здійснення активної — заборонено. Адже для здійснення активної евтаназії все ж необхідні певні дії не лише самого хворого, але й інших осіб. Так, пацієнт, навіть якщо він фізично спроможний увімкнути спеціальний прилад, який прискорить його смерть, спочатку має отримати цей прилад, який мають надати інші особи (або медичні працівники), а це згідно з п. 3 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, а також ч. 4 ст. 281 ЦК України буде вважатися активною евтаназією. Однак, чи є така заборона конституційною? Так, можна погодитись із думкою вченого Ю. Дмитрієва, що заборона евтаназії є неконституційним актом, який суперечить принципу забезпечення людської гідності (ст. 28 Конституції України передбачає, що кожен має право на повагу до його гідності). Вчений Ю. Дмитрієв зазначає, що «неможливо діяти виключно в інтересах хворого, який благає про смерть, відмовляючи йому в цьому. Очевидно, що питання про введення евтаназії, як і будь-яке інше етичне питання, повинні перш за все вирішити самі громадяни, а потім вже законодавець.

Таким чином, з огляду на все вищевикладене, у поєднанні з особливостями соціально-економічного і правового статусу людини і громадянина в Україні, легалізація евтаназії не є достатньо обґрунтованою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Дудка Вікторія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 3 група

ПРАВА ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ЗА І ПРОТИ

Людина постійно змінює світ навколо, вдосконалює створене раніше, пристосовує для свого існування. На підтвердження цього можна згадати створення людиною атомної зброї, що досить легко могла знищити саму людину. Але

незважаючи на це, процес розвитку припинити неможливо. Прагнення вдосконалювати, створювати щось нове, облегувати своє життя притаманне кожній людині.

Сучасна юридична наука всі права людини поділяє на 4 групи (покоління). Зміна статі, трансплантація органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, евтаназія — це перелік основних прав четвертого покоління. Виникнення даного покоління прав людини є ще одним підтвердженням постійного наукового, технічного розвитку людського суспільства. Ці права, викликані науково-технічним прогресом, виникли в зв'язку з розвитком науки та втіленням її розробок в життя. Дане покоління прав людини є закономірним етапом розвитку суспільства. Про який захист, а тим більше порушення, наприклад, права на використання віртуальної реальності можна було б вести мову років 40–50 тому назад. Хоча, досить багато точиться суперечок саме навколо того, чи потрібно на законодавчому рівні закріплювати ці права, надаючи людині можливість скористатися такими неоднозначними благами, як зміна статі. Але як показує історія, все нове переважно приречене на невизнання і зазнавало нищівної критики, яка з часом стихала.

Ні, ми ні в якому разі не закликаємо когось до підтримання чи заперечення думки про необхідність запровадження в життя даних прав. Тут, на жаль, взагалі не можливо чітко визначити необхідність деяких з них. Наприклад, те ж право на зміну статі. Існує дві протилежні позиції:

1. Якщо подивитися на дану проблему з точки зору релігії (та й моралі), то зміна статі має бути забороненою. Не в праві людина змінювати те, що створено і дано Богом.

2. Під впливом науково-технічного прогресу держава змушена за допомогою права закріпити на законодавчому рівні можливість змінити стать.

Кожна з позицій має право на життя. Обидві сторони мають свої докази в підтримку власної позиції. В Україні зміна статі дозволена. Так ст. 51 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» встановлює, що на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я України, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в акредитованих закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. Особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі. Також було видано ряд підзаконних актів, які детальніше регулюють порядок реалізації цього права людини четвертого покоління. Та це не означає, що порядок реалізації вже чітко визначений. Виникає ще дуже багато питань, що потребують додаткового врегулювання.

Отже, можна зробити висновок, що на даному етапі розвитку людської цивілізації формується нове покоління прав людини, яке в існуючих умовах є досить суперечливим за своєю суттю. Якщо проаналізувати соціологічні опитування, що постійно проводяться різними службами соціологічних досліджень, можна зробити висновок, що суспільна думка стосовно цього питання «поділилась» на тих, хто підтримує право на зміну статі, осіб, що проти, а також тих, хто вважає, що це їх не стосується. І за кожен з варіантів голосує приблизно однакова кількість респондентів.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Л.І. Летнянчин.

Зоріна Оксана Григорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

Свобода слова — право людини вільно висловлювати свої думки — розглядається прихильниками лібералізму як одна з найважливіших громадянських свобод. У теперішній час охоплює свободу вираження поглядів як в усній, так і в письмовій формі (свобода преси і засобів масової інформації); в меншій мірі стосується політичної і соціальної реклами (пропаганди). Ідеологія лібералізму ставить державну цензуру, або будь-яку іншу форму державного примусу до висловлення поглядів або відмови від них, поза законом.

Свобода слова закріплена в низці міжнародних і українських нормативно-правових актах, серед яких «Загальна декларація прав людини» (ст. 19), «Конвенція про захист прав людини і основних свобод» (ст. 10) і Конституція України (ст. 34).

Згідно з нормами міжнародного права, обмеження на свободу слова повинні відповідати трьом умовам: вони повинні суворо дотримуватись закону, мати праведну мету і бути необхідними та адекватними для досягнення цієї мети. Закони, які встановлюють обмеження, повинні намагатися бути недвозначними і не давати можливості для різних тлумачень. Легітимними цілями вважаються захист репутації, гідності особи, національної безпеки, громадського порядку, авторського права, здоров'я і моралі.

Свободу слова в Україні захищають 110 нормативно-правових актів: укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, Закони («Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації в Україні», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» тощо).

Чітко визначена законодавча база має сприяти розвитку незалежних ЗМІ та викоріненню прополітичних інформаційних ресурсів, проте це не заважає «процвітання» відверто агітаційних друкованих видань, телеканалів, які підтримують фактичного власника, економічних передач, 2/3 яких відзняті на замовлення конкретної особи. В той же час, не можна заперечити і прогрес, який став можливим лише після подій 2004 року. Кількість незалежних ЗМІ насправді зросла. Та разом з тим, відчутним стало і маніпулювання висловом «свобода слова», який намагаються приписати мало не кожній газеті або каналу.

Одним з найсуттєвіших недоліків українського інформаційного ринку, а відтак і причиною порушень прав громадян на свободу слова, недорозвинутості громадянського суспільства є недоступність для переважної більшості населення повної та об'єктивної інформації про стан справ у державі та світі тощо. Незважаючи на те, що інформаційний простір України достатньо насичений, громадяни відчувають певний брак свіжих і тверезих оцінок всього, що відбувається, особливо у політичній сфері.

Інший бік проблеми полягає у тому, що ЗМІ, навіть маючи відповідну інформацію, не можуть її донести до споживачів (читачів, глядачів, слухачів тощо). Головною причиною цього є їх фактична залежність від інтересів

певних груп (так званих «кланів»), державних органів та посадових осіб та ін.

У країнах так званої «розвинутої демократії» ЗМІ також є залежними. Але умови «диктує» споживач інформації — той, хто купує або передплачує газету чи журнал, вносить абонентську плату за перегляд телепередач, замовляє рекламу тощо. Відповідно, ЗМІ зацікавлені подавати об'єктивну і потрібну громадянам інформацію. В іншому випадку, вони втратять аудиторію і, як наслідок, прибутки.

В Україні громадяни не мають реальної змоги купувати послуги ЗМІ (передплачувати газети і журнали, дивитися комерційне телебачення тощо). Тому останні змушені орієнтуватися на тих, хто може фінансово забезпечити їх існування-інвесторів. Інвестори ж, у свою чергу, пов'язані з органами і посадовими особами державної влади. Саме тому, незважаючи на те, що майже 65% українських ЗМІ є приватними, відзначається їх жорстка залежність від держави та місцевих органів влади.

Одним із шляхів вирішення проблеми залежності ЗМІ є створення суспільних ЗМІ, які б існували за рахунок абонентської плати, внесків споживачів інформації (слухачів, глядачів). Верховна Рада України навіть прийняла у 1997 році Закон «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України», втілення якого у життя, однак, не розпочалося і досі.

Також важливою для забезпечення незалежності ЗМІ є цілеспрямована державна підтримка. Вона може полягати, наприклад, у наданні вітчизняним друкованим ЗМІ на пільгових умовах паперу, поліграфічних послуг. Це, з одного боку, зробить інформацію доступною для громадян, а з іншого-створить ЗМІ принаймні мінімальні необхідні умови для роботи (звичайно, якщо вони всі матимуть рівний доступ до наданих державою пільг).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Іщенко Анастасія Валеріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 5 група

ЕВТАНАЗІЯ: ПРАВО ВІДМОВИТИСЯ ВІД СВОГО ЖИТТЯ АБО ВБИВСТВО?

Життя людини у світі та зокрема в Україні визнається найвищою соціальною цінністю. Так, в статті 27 Конституції України зазначено «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Право на життя також гарантується і статтею 281 Цивільного Кодексу України. І лише в деяких країнах законодавчо зафіксовано право на відмову від життя. Всі мають право на свободу, власність, життя, але кожен сам вирішує реалізовувати йому ці права чи ні. Чому людина може добровільно відмовитися від свободи або влас-

ності, але не може відмовитися від свого права на життя, застосувавши евтаназію?

Евтаназія — це умисні дії чи бездіяльність медичних працівників (або інших осіб), які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта (або «заяви на випадок смерті») або ж усного клопотання, якщо фізичний стан унеможливорює письмову форму клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть.

Залежно від характеру дій, спрямованих на здійснення евтаназії, розрізняють дві форми: активну і пасивну. Активна евтаназія — це проведення певних дій із прискорення смерті невиліковно хворої людини, згідно з її проханням, з метою позбавлення тяжких страждань. Активна евтаназія може бути здійснена також спільними діями лікаря і пацієнта. Пасивна евтаназія — це незастосування засобів і невиконання лікарських маніпуляцій, які б підтримували певний час життя важко хворого пацієнта, за умови, що пацієнт висловив прохання не здійснювати медичне втручання. Виокремлюють також і «автоевтаназію» і «криптоназію».

Виходячи з існування різних видів евтаназії і зробивши аналіз сучасних правових доктрин у сфері права на евтаназію, можна виокремити три основні групи:

1. Правові доктрини, які категорично заперечують право на евтаназію (С. Стеценко, І. Сенюта, Н. Козлова, А. Зябров). 2. Правові доктрини, які обґрунтовують, що право на евтаназію залежить від волі людини (Ю. Дмитрієв, Е. Шленева, В. Глушков, І. Сіулянова, Л. Мінеллі).

2. Правові доктрини, які обґрунтовують, що право на евтаназію залежить від волі людини (Ю. Дмитрієв, Е. Шленева, В. Глушков, І. Сіулянова, Л. Мінеллі).

3. Правові доктрини, які обґрунтовують, що право на евтаназію витікає із права на життя (А. Коні, Н. Маклейн, Е. Те, Г. Романовський, М. Малейна).

Також існує така точка зору, що баталії наколо евтаназії — ніщо інше, як «майновий конфлікт» через право власності на життя. Примирення між опонентами не відбудеться, поки суспільство не вирішить, ким є людина стосовно свого життя — власником чи вартовим.

Великий вплив на проблему відіграє і релігійний чинник, який формує основу моралі в суспільстві. Християнське віровчення виступає проти евтаназії. До заперечення евтаназії вдається й іслам. Буддизм чи не єдине віровчення, де в зазначеному питанні думок більше, ніж в будь-якій іншій традиційній релігії.

У більшості держав світу евтаназія або не передбачена законом, або заборонена ним. Найпершою країною, яка визнала евтаназію, були Нідерланди. Також евтаназія була легалізована в Бельгії в 2002 році. У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною. Станом на 2009 р. останньою країною, яка прийняла закон стосовно легалізації евтаназії, став Люксембург. Перший у світі Закон «Про право людини на смерть» було прийнято у 1977 р. у штаті Каліфорнія (Об'єднані Штати Америки). У Верховній Раді України розглядалося питання евтаназії, але обурення духовництва не дозволило утвердити його. На сьогодні евтаназія в Україні заборонена законом.

Але чи завжди вчиняють іншому благо, рятуючи його життя? Очевидно, що ні. Складність цієї проблеми полягає у неможливості відшукати якісь загальні наукові критерії на підставі яких можна було б розрізнати, що є благом для людини, а що ні. Тому єдиним критерієм, що є корисним, бажаним для людини, є право, тобто її власний вибір.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що проблема евтаназії — ще й етична проблема, і від її розв'язання залежить доля багатьох безнадійно хворих людей, які останні роки перебувають у лікарнях. Їх фізичний стан діагностується як проміжний — між життям та смертю; психічний стан, як безпорадність, стан глибокого відчаю. Ці люди позбавлені вибору, вони законом приречені на повільну і болісну смерть. Це суперечить загальним принципам права — справедливості та гуманності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Касаджик Максим Іванович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,
2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У РЕФЕРЕНДУМІ

Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників — стверджує Загальна декларація прав людини (п. 1 ст. 21). Конституції України (ст. 69) закріплює право громадян України брати участь у референдумі — як однієї з основних форм їх участі в управлінні державними справами. Реалізація цього права покладається на державу, її органи, посадових і службових осіб, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, суб'єктів громадянського суспільства.

Забезпечення конституційного права громадян України брати участь у референдумі — це створення для них сприятливих умов, охорона і захист їх можливостей здійснювати публічну, добровільну, цілеспрямовану, закону діяльність щодо власного волевиявлення стосовно прийняття законів і вирішення питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування, та заходи, спрямовані на відновлення порушених можливостей і відшкодування спричинених збитків.

У науковій літературі розрізняють свободу і право брати участь у референдумах. Якщо свобода громадянина брати участь у референдумах полягає в тому, що держава, її органи, посадові і службові особи, суб'єкти громадянського суспільства не мають права втручатися у процес її реалізації, то право брати участь у референдумах передбачає активні дії органів держави і суб'єктів громадянського суспільства по забезпеченню його реалізації.

Конституція України закріплює, що Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган призначає всеукраїнський референдум щодо вирішення питань про зміну території України (статті 73, 85). Президент Украї-

ни призначає всеукраїнський референдум щодо затвердження внесених Верховною Радою України змін до розділів I, III, XIII Конституції України та проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою на вимогу не менше як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менше як у двох третинах областей і не менше як по сто тисяч підписів у кожній області (статті 72, 106).

Відповідно до законодавства, особи які перешкоджають шляхом насильства, обману, погроз або іншим шляхом вільному здійсненню громадянином України права брати участь у референдумі, вести до голосування агітацію, а також члени комісій з референдуму, посадові особи, які вчинили заміну документів референдуму, завідомо неправильний підрахунок голосів, порушили таємницю голосування або допустили інші порушення закону, несуть встановлену законодавством України відповідальність.

Разом з тим окремі положення законів України щодо компетенції і функцій Верховної Ради України і Президента України не відповідають Конституції України. Так відповідно до Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» від 3 липня 1991 року Верховна Рада України також призначає всеукраїнський референдум: 1) з питань затвердження або скасування Конституції України, а також з питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України, Президента України — якщо цього вимагають не менш як три мільйони громадян України, які мають право брати участь у референдумі; 2) з питань затвердження або скасування Конституції та інших законодавчих актів України, які відповідно до Закону можуть виноситись на всеукраїнський референдум, за винятком питань дострокового припинення повноважень Верховної Ради України та Президента України, — якщо цього вимагає на менш як половина народних депутатів України. Така норма не передбачається Конституцією України, а отже, положення закону може бути визнане конституційним.

При проведенні голосування і підведенні підсумків мають право бути присутніми офіційні спостерігачі і працівники засобів масової інформації. Закон не в повному обсязі закріплює коло і можливості цих суб'єктів референдного процесу. Так, відповідно до статті 42 Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» від 3 липня 1991 року визначено, що на засіданнях комісій з референдуму при підрахунку голосів і визначенні результатів голосування мають право бути присутніми представники трудових колективів, громадських організацій та ін. Про намір представників бути присутніми в день проведення референдуму у приміщеннях для голосування або на засіданнях комісій з референдуму повинно бути повідомлено відповідним комісіям не пізніше як за два дні до голосування. Втручання зазначених представників у роботу комісій з референдуму не допускається. Представникам засобів масової інформації гарантується безперешкодний доступ на всі збори і засідання, пов'язані з проведенням референдумів. Комісії з референдуму, державні органи надають їм інформацію, пов'язану з проведенням референдуму.

Підводячи підсумки, хочу запропонувати такі рекомендації щодо удосконалення забезпечення конституційного права: для вирішення питання щодо відповід-

ності норм закону до Конституції України слід внести відповідні зміни та доповнення, а саме пункт 2 статті 85.

В Законі України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» від 3 липня 1991 року не закріплюється можливість участі у референдумному процесі міжнародних спостерігачів. З урахуванням актуальності цього питання вважаю за необхідне внесення відповідних змін до Закону.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Криштов Євген Федорович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач кафедри адміністративного права, Державний заклад «Луганський інститут праці та соціальних технологій», викладач, кафедра гуманітарних та фундаментальних дисциплін,

ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНИЙ АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Інформаційне право перебуває в процесі становлення та розвитку. Постійно удосконалюються технічні засоби передачі та зберігання інформації, змінюються суспільні інформаційні відносини, досить часто приймаються нові закони та підзаконні акти стосовно обігу інформації, її використання. Усе це істотно ускладнює проведення комплексного дослідження кола проблем, пов'язаних із місцем та роллю інформації в державному управлінні, а також з особливостями реалізації інформаційних прав громадян у цій сфері. Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин динамічно розвивається і потребує ретельної уваги науковців. В доповіді ми звернемо увагу на один з напрямків розвитку цього регулювання, а саме на забезпечення доступу до публічної інформації.

Право на використання і поширення інформації гарантується ч. 2 ст. 34 Конституції України, а забезпечення доступу громадян до інформації є одним із головних напрямків і завдань державної інформаційної політики, що знайшло своє відображення у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Дуже важливим кроком на шляху надання громадськості реальної можливості отримувати інформацію про діяльність державних органів стало прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації». Цей Закон визначив публічну інформацію як інформацію, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень. Доступ до такої інформації дозволить громадянинові не лише бути поінформованим про діяльність держави та її органів а й певним чином, у визначеному законодавством порядку, впливати на них. Законодавець встановив не лише загальні засади доступу до інформації, а й цілком конкретні вимоги щодо подачі запиту на інформацію та відповіді на такий запит. Також чітко визначені обов'язки носіїв владних повноважень щодо надання доступу до

публічної інформації і, що дуже важливо, встановлена адміністративна відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Однак, при усіх позитивних рисах новий Закон містить і ряд істотних недоліків. Головним з них є те, що цей нормативний акт не узгоджений з іншим інформаційним законодавством. Так, викладене у ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначення такого поняття як «конфіденційна інформація» істотно відрізняється від аналогічного визначення, зафіксованого у ст. 30 Закону України «Про інформацію». Цей приклад є далеко не єдиним і хоча суперечності між приписами нового Закону та чинним інформаційним законодавством можуть здатись незначними, однак і вони можуть спричинити до серйозних правових колізій.

Другим важливим недоліком є те, що законодавець не встановив співвідношення між запитом на інформацію та зверненням громадян. Навіть поверхневий аналіз вказує, що у запиту на інформацію та звернення громадян (особливо заяви) багато спільного. Це схожі вимоги щодо оформлення, чітко сформульований обов'язок державного органу розглянути таку заяву чи запит, і багато іншого. Однак чи є запит на інформацію одним з видів звернень громадян і чи можна у тих випадках коли Закону України «Про доступ до публічної інформації» не регулює окремих питань щодо відповіді на запит застосовувати загальні норми, закріплені в Законі України «Про звернення громадян»? Відповідь на це питання відсутня.

Підсумовуючи зауважимо, що більшість чинних законів, направлених на регулювання інформаційних правових відносин є недосконалими і їх практичне застосування в сучасних умовах буває вкрай складним. Однак процес розвитку та становлення інформаційного права невід'ємно пов'язаний з процесом удосконалення та покращення відповідних нормативних актів. Для того, щоб прискорити цей процес необхідно відноситись до інформаційного законодавства як до цілісної системи, забезпечити застосування у всіх інформаційних законах єдиної термінології, виключити можливість дублювання одних і тих самих приписів у різних законодавчих актах, усунути протиріччя між різними законами та не допускати в майбутньому виникнення нових. Це дозволить забезпечити більш швидку та ефективну реалізацію інформаційних прав громадянами України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Т. Зима.

Крутько Анастасія Леонідівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 9 група

ВІДМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ» ТА «ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ»

Відповідно до Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Правова держава — це держава, в якій панує право,

де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на основі та в межах, визначених правом, де не тільки особа відповідає за свої дії перед державою, але й держава несе реальну відповідальність перед особою за свою діяльність та її наслідки. Демократизм в Україні передбачає створення найсприятливіших умов для широкої та реальної участі своїх громадян, шляхом прийняття законів, в управлінні справами держави й суспільства, забезпечення багатоманітності політичного та культурного життя, отримання достовірної інформації, права доступу до інформації, правом на свободу інформації, тощо. Останні два поняття, а саме право доступу до інформації та право на свободу інформації не потрібно ототожнювати, оскільки вони хоча, й мають однакову мету забезпечення реалізації потреби людини в інформації, проте у них різне функціональне призначення. Проаналізувавши Закон України «Про інформацію», можна зробити висновок, що призначення свободи інформації полягає в забезпеченні можливості вільного пошуку та одержання будь-якої інформації із загальнодоступних джерел, отримання інформації про дії влади, але вже в інтерпретації представників ЗМІ, можливість ознайомлення з науковими працями, художніми творами, тощо, а доступ до інформації полягає саме в одержанні інформації, яка необхідна даній особі безпосередньо від органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до Закону: «Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом». Дана стаття в гарантує положення Конституції України, а саме: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір». Доступ до інформації і збирання інформації, не є тотожними поняттями, адже існує очевидна різниця між правомочністю одержувати і правомочністю збирати інформацію. Саме тому, на мою думку необхідно внести доповнення до ч. 2 ст. 34 Конституції, а саме: «Кожен має право вільно отримувати, збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір».

Отже, єдине, чого потребує на сьогодні свобода інформації, це сприяння мінімізації втручання держави в дану сферу з одного боку, а з іншого — створення необхідного законодавства, за допомогою якого свобода слова, свобода інформації, свобода журналістської діяльності буде прогресувати, тим самим інформувати громадян нашої держави про дійсний стан в країні. Потрібно зазначити, що в Законі України «Про інформацію» закріплені деякі положення, щодо діяльності журналістів, засобів масової інформації та їх працівників. Вказані положення містять доволі сприятливі умови для роботи журналістів, але побачимо чи зможуть дані норми Закону втілитися в життя, чи залишаться вони просто на папері...

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Купцов Давид Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 2 курс, 14 група

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЕВТАНАЗІЮ

Питання «право людини на смерть», «право людини на евтаназію», «право людини на гідну смерть» вже багато років є предметом наукових дискусій у всьому світі. Деякі дослідники вважають евтаназію посяганням на «святість життя», інші — природним розвиненням права на гідне життя, дехто, навіть, виразом права на смерть. Світ розділився на два табори, тих хто підтримує евтаназію, та тих хто її не визнає. Але часом поняття які використовують для визначення евтаназії знаходяться у різних філософських площинах, що призводить до непорозумінь та пустих спорів. Спробуємо окреслити поняття евтаназії, а також необхідність її законодавчого закріплення.

Виходячи з одного з основоположних прав людини — права на життя, можемо стверджувати що воно є багатоаспектним та системоутворюючим. Зокрема, право на життя, складається з таких правомочностей, як: розпоряджатися власним життям, піддавати себе значному ризику, можливість вирішувати питання про її припинення. Під евтаназією слід розуміти не право, а тим більше не обов'язок вимагати смерті, ані самої особи, ані третіх осіб, а саме, можливість ініціювати власну евтаназію. Ця можливість може бути використана лише в екстремальних умовах, умовах які не мають позитивних альтернатив. І назва використовуваний можливості евтаназія.

Евтаназія — це штучний швидкоплинний, одномоментний, безболісний процес спрямований на припинення життя людини фізичний стан, якої визнаний медично-незадовільним унаслідок незворотності фізичних та психічних ушкоджень викликаних зовнішніми або внутрішніми факторами, який не суперечить волі цієї людини та її інтересам, і запускається самою людиною, а у разі неможливості такого — незацікавленою третьою особою.

Таке визначення я вважаю найбільш широким і в той же час воно виключає цілу низку положень, які можуть викривити дійсне поняття.

Хотілося б відразу відділити поняття евтаназії від зайвих значень та розумінь.

Ми переконані, що «пасивної евтаназії» не існує, як такої тому, що відмова від лікування це дія спрямована на припинення медикаментозного піклування, а не на припинення життя, не повинен розглядатися момент настання смерті тому, що при припиненні лікування смерть не є первинною метою.

Не існує також «примусової евтаназії». Евтаназія однією з головних своїх рис має те, що вона не суперечить волі особи. І хоча, евтаназія може мати місце при відсутності волі (як у випадку з пацієнтами у стійкому вегетативному стані) але ніяк не можлива, якщо людина висловлює не згоду бути підданою евтаназії. Переконані, що «примусова евтаназія» — є вбивством.

Також ми відсікаємо поняття «непряма евтаназія», під якою мають на увазі: «дії за яких смерть хворого прискорюється, як результат дій лікаря, спрямованих на іншу ціль», для прикладу, морфій, що прискорює смерть при обезболюванні. У даному випадку, який до речі майже всіма краї-

нами сприймається як задовільний, із-за дії так званого двійного ефекту (коли ціллю є обезболення але прискорюється смерть), також є різниця з евтаназією: по-перше в цілях, евтаназія — припинення життя, «непряма евтаназія» притуплення болю; по-друге, постає питання в тривалості цих процесів, зокрема, евтаназія — швидкоплинна й одномоментна, «непряма евтаназія» — може займати тривалий час.

Передбачаючи палкі спори на цей рахунок, відмежовуємо евтаназію від вбивства з милосердя :

Спільне	Різне
1) Результат — смерть.	1) Евтаназія завжди безболісна.
2) Вбивство та евтазанія можуть бути безболісними.	2) Вбивство спричиняє прямий збиток суспільству та інтересам індивіда.
3) Наявність державного контролю.	3) Евтаназія здійснюється або самою особою або не заінтересованою особою.
	4) Евтаназія — це не вибір між життям та смертю, це вибір між повільною, болісною смертю та швидкою і безболісною.
	5) Виключність становища об'єкта при евтаназії.
	6) Добровільність евтаназії.

Зазначимо, що евтаназія, порівняно з іншими подіями, які спричиняють смерть, дуже рідко зустрічається. Такі випадки як вбивства, нещасні випадки зустрічаються у тисячі раз більше.

А отже, сутність евтаназії полягає в виключності її суб'єктного складу, її екстремальності. Ми не визнаємо за людиною права на смерть, а визнаємо можливість вирішувати питання про припинення страждань за умов, які незворотно призводять до страждань та смерті. Можливість порушення такого питання повинна бути чітко регламентована та окреслена. Вважаємо, що можливість вирішувати питання про припинення життя є у тяжкохворих, стан яких спричиняє їм страждання (як фізичні так і психічні), не дає змоги існувати самостійно (стійкі вегетативні стани), виключає з культурної, соціальної сфери життя, і при цьому відсутня ґрунтовна можливість на покращення.

Отже, кожен хворий має можливість припинити свої страждання якщо: 1) він цього бажає; 2) процеси руйнації організму незворотні; 3) є медичний висновок про незадовільність його стану.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент О.В. Нестеренко.

Масич Вадим Васильович

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, аспірант

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Гарантування права громадянина на свободу доступу до офіційних документів є одним із ефективних демократичних інструментів, що дає змогу виборцям контролювати

діяльність державних органів, сприяє їх активнішій участі у політичному житті. Як свідчить досвід країн Східної Європи законодавче забезпечення цього права є справою хоч і не першої фази трансформації політичних режимів, але обов'язковою вимогою для зміцнення і подальшої розбудови демократичних інститутів.

У Чехії Закон «Про свободу доступу до інформації» був прийнятий 11 травня 1999 року, вступив в силу 1 січня 2000 року і передбачив можливість будь-якої фізичної чи юридичної особи отримати доступ до інформації, що перебуває у віданні органів державної влади, комунальних служб і приватних установ, що управляють державними фондами. Запити на отримання інформації можуть подаватися усно чи письмово і задовольнятися протягом 15 днів. Закон обмежує доступ до секретної інформації, комерційної таємниці, внутрішньої переписки урядового органу, інформація, зібрана для прийняття певного рішення до його остаточного прийняття, інформація про інтелектуальну власність, про кримінальне розслідування, про діяльність судів і спецслужб. Оплата може братися за пошук інформації, копіювання документів та їх пересилку. Відмова у наданні інформації може бути оскаржена у керівника органу державної влади, який отримав запит. Якщо ж рішення про відхилення інформаційного запиту прийняте центральним уповноваженим органом, то воно може бути оскаржене у суді на основі спеціального закону.

У Словаччині Закон «Про вільний доступ до інформації» був прийнятий у травні 2000 року, а набув чинності з 1 січня 2001 року. Він надавав право кожному громадянину вимагати інформацію, що перебувала у розпорядженні державних органів і приватних організацій, які приймають суспільно значущі рішення. На відповідь на запит закон відводить 10 днів та передбачає обов'язкову його реєстрацію. Не підлягає оприлюдненню інформація, що стосується державної або професійної таємниці, особистих даних, комерційної таємниці (сюди не входить інформація про забруднення оточуючого середовища, та про видатки з державного бюджету), інтелектуальної власності та порядку прийняття рішень судами, даних, зібраних органами, задіяними у кримінальному розслідуванні. Оскаржити відмову в наданні інформації можна у вищестоячому органі та суді. Посадова особа, яка порушила закон, може бути оштрафована на 50 000 крон.

Закон «Про доступ до публічної інформації» Республіки Польща, який значно спрощував доступ громадян до офіційної інформації, широко запроваджував використання інформаційно-комунікаційних технологій для зв'язку між громадянами та органами державного управління та органами місцевого самоврядування, був прийнятий 6 вересня 2001 року, вступив в дію з 1 січня 2002 року. Згідно положень ст. 1 будь-яка публічна інформація, що стосується публічних справ, вважається за законом публічною, і поширюється за правилами і в спосіб, зафіксовані в цьому законі.

Особливістю даного закону є те, що окрім випадків обмеження у доступі до інформації з боку громадян, перерахованих у ст. 5 (а саме: передбачені законом таємниці, захист приватного життя фізичної особи чи професійної діяльності підприємця), він містить перелік видів доступної інформації (ст. 6). Хоча у багатьох інших схожих нормативно-правових актах законодавець встанов-

лює виключний перелік обмежень, а не деталізує види доступної інформації.

Закон відводить органам публічної влади 14 днів для надання затребуваної інформації. Якщо ж якихось причин цей термін порушується, то відповідний орган повинен повідомити про причини затримки інформації і термін виконання запиту, який у цьому випадку не повинен перевищувати два місяці (ст. 13).

У польському законі детально виписані можливості оскарження відмови у наданні інформації. Якщо ж орган публічної влади відмовляється надати затребувану інформацію, то його рішення можна оскаржити відповідно до положень Адміністративного кодексу і протягом 14 днів (ст. 16). Це ж саме правило діє і по відношенню до суб'єктів, що відповідають за надання публічної інформації, але не належать до органів публічної влади, але відповідно до положень Карного кодексу про подання апеляції (ст. 17).

Якщо ж відмова в наданні інформації обґрунтована тим, що вона містить приватні дані, таємницю (але не державну, службову, фінансову чи статистичну), то її можна оскаржити у Суді з цивільних справ (ст. 22).

Отже, як видно з хронології прийняття законів про доступ до інформації у країнах Східної Європи, вони були прийняті через майже десять років після початку процесів демократизації і сьогодні відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного зв'язку між громадянами та органами державної влади.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Л.І. Лойко.

Мехоношина Ірина Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,
2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА МІТИНГ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ

Положення Конституції України без сумніву, спрямовані на залучення громадян до управління державними справами, створення умов для подолання відчуженості громадян від влади. На теперішній час теорія механізму реалізації прямого народовладдя в Україні знаходиться лише в стадії становлення. Відбувається пошук системи раціональних форм реалізації прямого волевиявлення, відшліфовуються загальні засади і принципи його здійснення, вдосконалюється система гарантування реалізації прямого народовладдя.

Серед конституційних політичних прав і свобод особливе місце займає така форма безпосередньої демократії як мітинги. В літературі існують досить різні підходи до розуміння цього поняття. Одним з найрозповсюдженіших визначень є: мітинг — організоване, мирне, масове зібрання з можливим використанням як державної так і іншої незабороненої законами України символі-

ки, плакатів, портретів у визначеному його організаторами місці та часі для прилюдного обговорення окремих подій чи питань політичного, економічного, соціального життя, вираження протесту або підтримки дій органів державної влади, місцевого самоврядування. На мою думку саме це визначення може у повному обсязі розкрити зміст поняття «мітинг».

Для здійснення свободи мітингів Конституцією України встановлюється співісальний характер. Так для проведення наміченого учасники повинні інформувати про нього орган виконавчої влади або місцевого самоврядування, а саме не пізніше ніж за 5 днів до часу проведення заходу, зазначеного у заяві.

Заборонити проведення мітингу може тільки суд і лише за наявності підстав, що передбачені ч. 2 ст. 39 Конституції України — обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку.

Зараз на території України залишається чинним указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. «Про порядок проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Стаття 39 Конституції України, яка закріплює право громадян на мітинги, не може дати чіткого тлумачення щодо реалізації своїх прав у формі мітингу, тому важливе значення має рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р., в якому надане офіційне тлумачення ч. 1 ст. 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення мітингів, походів і демонстрацій. На сьогодні, за майже 20 років незалежності, ще й досі не прийнятий окремий закон щодо порядку здійснення права на свободу мітингів та інших масових заходів. При цьому велика кількість цих заходів проходить з порушенням порядку організації та проведення, чим порушується право громадян на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Право на свободу зібрань є одним із базових прав, яке закріплене у ряді міжнародно-правових документів, конституціях та законодавстві розвинутих країн. Зокрема, у п. 1 ст. 20 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року закріплено, що «кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій». У ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року зазначено, що «визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону».

У зв'язку із тим, що міжнародні документи допускають можливість для обмеження права на зібрання на підставах та у межах, передбачених законом, правове регулювання свободи зібрань у різних державах дещо відрізняється. Так, наприклад в США для проведення мітингу потрібне отримання спеціального дозволу, який видається за умови обов'язкового узгодження проведення акції з органами пожежної охорони, транспорту і поліції. В Італії, особи які не підкоряються наказу поліції про припинення демонстрації, піддаються покаранню у вигляді позбавлення волі і повинні сплатити штраф.

Тому беручи до уваги все перелічене, а також досвід розвинутих європейських країн щодо становлення мітингу як форми безпосередньої демократії, можна прий-

ти до висновку, що на даному етапі становлення України як демократичної держави існує потреба прийняття спеціального нормативного акту «Про збори, мітинги і демонстрації», яким би врегульовувались усі питання стосовно порядку їх проведення та можливих обмежень щодо місця або термінів їх проведення. Правова думка в Україні поступово дозріє, але я вважаю, що це відбудеться в далекій перспективі.

На даний момент ст. 39 Конституції України виключно регулює право громадян на мітинги, оскільки є єдиною нормою яка регулює цей правовий інститут демократизації суспільства. З цього ми можемо зробити висновок про недостатній обсяг регулювання цього питання і необхідність прийняття додаткового закону.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Міронова Євгенія Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 3 група

СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ПОГЛЯДІВ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми, у першу чергу, обумовлена тим, що саме вирішення проблем інституту смертної кари є ключовим не тільки в процесах гуманізації пенітенціарної системи, але й суспільства в цілому. Саме з відмовою від такого виду покарання як смертна кара значною мірою пов'язані незалежний статус та визначення місця і ролі України в системі міжнародних відносин.

Сьогодні, на порозі третього тисячоліття, людство переживає період гуманізації всього суспільного життя. На перший план дедалі більше виходить людина, її життя, самобутність, неповторність, унікальність. І з цих позицій лунає дедалі більше голосів і за, і проти смертної кари. Адже будь-яке явище не можна судити однобоко, необхідно керуватися не тільки юридичними мірками, але й нормами моралі.

У даний час існують три теоретичні позиції по відношенню до проблеми такого виду покарання як смертна кара. Одні вчені і практики виступають цілком проти смертної кари і за її негайне скасування. Пояснюючи це аморальністю і недоцільністю подібного покарання. До цієї групи можна віднести відомих всьому світу Робесп'єра і Дюпора. А також російських академіка Н.С. Таганцева, історика Фельдштейна Г.С., які вважають, що:

1. Людська цивілізація на сучасному рівні її розвитку покликана затвердити абсолютну священність людського життя і неприпустимість смертної кари.

2. Відмова від смертної кари — це прояв гуманізму.

3. Смертна кара не усуває причин, які породили злочин та не надає реальних успіхів у боротьбі зі злочинністю.

4. Серйозним аргументом проти смертної кари є її незворотність, остаточність, тому що не можна скидати з рахунків трагічні ситуації судових помилок.

5. Відмова від смертної кари, закріплення цієї відмови в Конституції дає гарантію процесу демократизації.

Особи, які виступають проти смертної кари також говорять, що ні держава, ні людина не мають права віднімати життя під жодним приводом. Але закон допускає позбавлення життя людини людиною! Наприклад, у випадку необхідної оборони, затримання злочинця при його опорі. Один із аргументів проти страти наводив всесвітньо відомий вчений і правозахисник Андрій Сахаров: «Завжди існує можливість судових помилок. Смертний вирок робить їх непоправними... Наявність інституту смертної кари дегуманізує суспільство».

Більшість прихильників смертної кари свою позицію засновують на доводі, вважаючи, що набагато гуманішим — розстріляти людину, яка вчинила злочин відразу після суду, ніж приректи його на повільну й болісну смерть. Сучасні прихильники смертної кари (Карпець І.І., Кулешов А., Квашіс В.Е., Безуглов А.А.) підтримують застосування цього виду покарання, розглядаючи його не лише як правове обмеження, але і як фізичне знищення злочинця, яке гарантує суспільству повну безпеку від подібного діяння цієї особи. Ось які аргументи вони наводять:

1. Кожен знаходить звання людини одночасно зі своєю появою на світ. Але якщо протягом свого життя він здійснює вчинки, негідні цього звання, суспільство має право і зобов'язана забрати його з-поміж себе. Назавжди.

2. Скасування смертної кари в рамках нині діючої системи покарань неминуче породить відчуття безкарності.

3. Заміна смертної кари довічним позбавленням волі вважається недоцільним з економічної точки зору.

4. Уникнення судових помилок представляється у підвищенні професіоналізму суддів, адвокатів, слідчих і прокурорів, а також в ускладненні процедури розгляду з особливих тяжких злочинів.

Третя ж група вчених — юристів, які в принципі підтримуючи виняткову міру покарання, виступають за скорочення застосування та поступову відміну смертної кари. Так Черниловський З.М. вважає, що смертна кара в сучасній хаотичний період як правове обмеження поки необхідна. Вона потрібна і тому, що інші стримують елементи соціальної регуляції (культурні, моральні, релігійні норми) ще не довели своєї ефективності.

На наш погляд, потрібно не підвищувати ефективність карної системи, а намагатися запобігти злочинності. А корінь злочинності слід шукати в соціальних умовах, у соціальному середовищі. Потрібно викорінювати убогість, неосвіченість, фактичну юридичну нерівність та інші фактори, які породжують правопорушення. Суспільство в особі держави, що погоджується з такими вадами або зволікає з їхнім подоланням, несе чималу частку відповідальності за злочини, вчинені членами даного суспільства. Наша ж держава поки що, на жаль, не справляється зі своєю соціальною функцією.

Також вважаємо, страту не слід виключати із законодавства жодної країни. Держава повинна мати можливість у крайній ситуації застосувати цю міру покарання. Тим не менше, варто звужити коло карних діянь

і, можливо, ввести обов'язковий елемент рецидиву або кількісний фактор злочинів. Оскільки, напевно, чи будь-хто заперечуватиме, проти страти терориста, який підривав будинки, або маніяка, який убивав людей.

Незважаючи на в принципі негативне ставлення до смертної кари, вважаємо, що зараз її скасування за всі злочини є передчасним, тому що суспільна думка, яку не можна не враховувати, до цього ще не готова.

Науковий керівник: к.ф.н. доцент Л.К. Байрачна.

Мотіна Вікторія Олегівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
3 курс, 1 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИРНІ ЗБОРИ В УКРАЇНІ

1. Загальнотеоретичні аспекти забезпечення конституційних гарантій прав та свобод людини, зокрема в частині права на мирні збори, досліджувалися в наукових працях таких визначних вчених, як: Г. Гегель, Г. Лебон, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Г. Тард, Ю. Хабермас, В. Матвеев. Ці проблеми також досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні правознавці останніх десятиріч: С. Алексєєв, Т. Андрусяк, Е. Бредлі, М. Буромєнський, Е. Ваттель, Л. Вільдхабер, З. Гладун, А. Грищенко, Ю. Дмитрієв, В. Євінгов, Р. Кей, В. Забігайло, Э. Канетті, Ю. Тодика та інші.

2. В сучасних умовах становлення України як демократичної правової держави проблема дотримання прав людини в Україні залишається достатньо актуальною. 28 листопада 2006 р. Комітет ООН з прав людини розглянув існуючі в Україні проблеми щодо забезпечення права на мирні зібрання і розробив свої рекомендації щодо їх усунення. Але значною мірою виконати рекомендації Комітету не вдалося (хоча, вказувались і певні позитивні моменти), тому термін виконання цих рекомендацій та усунення порушень, було визначено на листопад 2011 р.

3. Право громадян на участь у мирних зборах, закріплено у Загальній Декларації прав людини (ст. 20), гарантоване Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ст. 21). Однак, в Україні в зв'язку з відсутністю законодавчого регулювання, до цього часу, відповідно до пункту 1 Перехідних положень Конституції України, продовжує діяти Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 р., який морально застарів та не відповідає сучасним реаліям. Окремі аспекти права на мирні масові заходи було проаналізовано у Рішенні Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. Проте це Рішення Конституційного Суду України практично жодних позитивних моментів не містить. Таким чином, доводиться констатувати, що існує в Україні конституційно-правове регулювання є недо-

статнім для створення правового поля високої якості у цій сфері.

4. Відповідно до ст. 92 Конституції України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод мають визначатися виключно законами України. Отже, вирішити проблему неврегульованості питання мирних заходів політичного характеру має спеціальний закон. Верховною Радою України розглядалися різні законопроекти щодо реалізації права на мирні зібрання. Серед них: проект Закону України № 5242 «Про порядок організації і проведення мирних заходів та акцій в Україні», проект Закону України № 5242-2 «Про збори, мітинги, походи та демонстрації»; проект Закону України № 7819 «Про свободу мирних зібрань» від 15 липня 2005 р., проект Закону України № 0991 «Про порядок організації та проведення мирних заходів та акцій в Україні» в остаточному варіанті від 17 червня 2003 р., проект Закону України за № 2646-1 «Про свободу мирних зібрань» від 17 січня 2007 р. При чому, в усіх цих законопроектах існує невизначеність стосовно осіб, які мають право брати участь у мирних зібраннях, зокрема щодо іноземців та осіб без громадянства. Одні проекти надають їм право участі, інші — забороняють, треті — дозволяють лише брати участь у таких заходах, проте забороняють бути їхніми організаторами. Позиція противників поширення цього права на іноземців зводиться до того, що право на мирні зібрання Конституцією України гарантовано як право громадян, а не право кожного, тобто іноземці та особи без громадянства конституційно обмежені в його здійсненні. Як аргумент на користь такого твердження наводиться ст. 16 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, де зазначається: «Ніщо в статтях 10, 11 і 14 не може розглядатися як таке, що перешкоджає запровадженню... обмежень щодо політичної діяльності іноземців». Проте держава зовсім не зобов'язана такі обмеження створювати, це лише її виключне право. Крім того, представники правозахисних організацій справедливо вважають це порушенням прав іноземців та осіб без громадянства.

5. Для здійснення свободи зборів, мітингів, демонстрацій Конституцією встановлюється сповіщальний характер. Указ же закріплював дозвільний порядок їх організації і проведення. У відповідності з Указом заяви про проведення мирних заходів повинні подаватися не пізніше ніж за десять днів до наміченої дати проведення заходу. Чинне конституційно-правове регулювання сьогодні взагалі не закріплює жодних строків сповіщення про їх проведення. А, як вже зазначалося, термін «завчасно» продовжує залишатися невизначеним. За Указом відповідний орган зобов'язаний інформувати ініціаторів запланованого масового політичного заходу про прийняте рішення не пізніше ніж за 5 днів до часу проведення заходу, зазначеного у заяві. Заборонити чи запропонувати інше місце або час проведення його проведення може лише суд, і лише за наявності підстав, що передбачені ч. 2 статті 39 Конституції України.

6. Проте, всі зазначені положення не повністю відповідають вимогам статті 39 Конституції України, де встановлено, по-перше, повідомчий, а не дозвільний порядок проведення зборів, мітингів та демонстрацій, і по-друге, можливість обмеження цього політичного права лише за рішенням суду та виключно в трьох випадках, визначе-

них безпосередньо Основним Законом. При цьому Конституція прямо передбачає, що судова заборона мирного заходу можлива лише відповідно до Закону (якого сьогодні немає). Тому виконуватися вони мають лише в тій частині, яка не суперечить Конституції України.

7. Забороняючи проводити мирні зібрання, найчастіше суди бачать загрозу інтересам національної безпеки та громадського порядку у випадках: «несвоєчасного» або «неналежного» повідомлення про проведення заходу; збігу часу та місця проведення різних мирних зібрань; нездатності правоохоронних органів забезпечити громадський порядок тощо.

8. Невирішеною залишається і проблема щодо визначень різноманітних видів мирних заходів, таких як пікет, марш, демонстрація, акція, похід, збори, процесія, мітинг тощо. Законодавчого визначення даних понять немає, відповідно, і ознак, які їх відрізняють один від одного також не існує.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Мохир Дмитро Володимирович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з виконання покарань,

2 курс, 10 група

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Вільний доступ до інформації — це передумова демократичного розвитку. Лише обізнане суспільство може здійснити контроль за діяльністю влади, щоб примусити її служити громадським інтересам. І навпаки, погана влада потребує таємності, щоб поховати власну неефективність, марнотратство і корупцію. Тому відкритість влади, оприлюднення інформації про те, що саме і як вона засекречує, є завжди актуальним політичним питанням, лакмусовим папірцем, що свідчить про її реальні наміри і плани. Коли починаєш вивчати західний досвід у сфері доступу до інформації, то частина речей для українців може видатися просто не реальною. Наприклад, в Данії будь-який журналіст може прийти в канцелярію Прем'єр-міністра і переглянути всю його ділову кореспонденцію. У Британії ви можете придбати інформацію про будь-яку компанію та її засновників. В Україні ж державні установи часом приховують не тільки важливу інформацію, але навіть ту інформацію, що не становить собою жодної цінності. Поза тим, головна проблема, з якою нині стикаються громадяни та журналісти — це інформація від органів місцевого самоуправління та органів зі спеціальним статусом, таких, як Державне управління справами. Спробуйте отримати відповідь від Київської міської ради щодо Генерального плану міста чи щодо того, як хто з депутатів голосував за виділення земельних ділянок. Простіше кажучи, чинний Закон України «Про інформацію» залишає

багато можливостей не надавати відповідей взагалі, обійтися формальною відпискою, або послатися на конфіденційність інформації. А такі органи, як прокуратура, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України (органи зі спеціальним статусом) випали з того закону взагалі, тому що не належать ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової влади. Доступ громадян до інформації залишається проблемним, зокрема, через обмеження, які ще з радянських часів залишаються законодавчо закритими, маючи статус для службового користування (ДСК). До таких документів, наприклад, належать документи планування розвитку громад — генеральні плани забудови територій. Також існує низка проблем доступності, пов'язаних із поганим управлінням та низькою кваліфікацією посадових та службових осіб державного управління та місцевого самоврядування, які не знають і не виконують вимог законів, які вимагають публічності. Існуючи обмеження в доступі до інформації вкрай негативно впливають, насамперед, на бізнес та інвестиційний клімат українських міст і територій. Це призводить до занепаду місцевих економік, втрати робочих місць та кваліфікації, таким чином стаючи однією з причин загального низького рівня якості життя громадян України. Фундаментальне право громадянина знати особливо актуальне, коли йдеться про екологічну інформацію, оскільки часто це є питанням безпеки життя. Україна, як країна, що ратифікувала Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) зобов'язана сприяти просвіті та обізнаності громадськості щодо екологічних питань, однак на практиці цього не відбувається. Отже, до основних проблем, які пов'язані з доступом громадян до інформації, і відповідно стоять на перешкоді забезпечення прозорості діяльності публічної адміністрації, відносяться: наявність та широке неправомірне застосування грифів обмеження доступу до інформації; хаотичний розвиток інформаційного законодавства, який полягає в існуванні великої кількості нормативно-правових актів про інформацію різних рівнів, що суперечать один одному; невпорядкованість термінології інформаційного законодавства, що нерідко приводить до різного застосування правових норм на практиці; неналежне виконання вимоги органами влади оприлюднювати інформацію про свою діяльність; відсутність реальних механізмів забезпечення відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Виникає потреба в розробці концепції розвитку інформаційного законодавства, як окремої галузі, що об'єднує у собі окремі правові інститути. Систематизація інформаційного законодавства шляхом кодифікації, тобто прийняття Інформаційного кодексу, який об'єднав би окремі правові інститути галузі.

Вирішивши проблему неефективного законодавства, передбачивши механізми його реалізації, можна буде забезпечити реальне здійснення передбаченого Конституцією України права людини на доступ до інформації. Також, як показує досвід Європи і країн колишнього соцтабору, там, де прозорість відносин держави і суспільства вище, там і зловживань менше.

Звісно, одним лише досконалим законодавством, яке регулює інформаційну відкритість влади, проблему доступу до інформації в повній мірі не вирішити. Проте

встановлення прозорих і чітких правил в цій сфері – це перший крок до реальних змін, які декларує влада і яких потребують українці.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент О.В. Нестеренко.

Музика Тетяна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
4 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА НА ЖИТТЯ

У статті 27 Конституції України зазначено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Життя, як особисте благо людини, перетворюється на один з визначальних об'єктів правового регулювання.

У праві життя розуміється як певне добро, благополуччя, те, що задовольняє потреби людей, як біологічна база, на основі якої будується право на життя. При цьому благо життя розглядається правом лише як біологічна властивість, окремо від духовної засади життя. Аналіз чинного законодавства та практики його застосування дає можливість зробити висновок, що під поняттям «життя людини» слід розуміти фізичне, психічне та соціальне функціонування людського організму як єдиного цілого.

Коли ми говоримо про необхідність забезпечення здійснення та своєчасної охорони права на життя, то це можливо лише за умови його позитивного закріплення. Тоді ми можемо говорити про юридичне встановлення кореспондуючого обов'язку та відповідальності за його невиконання («принцип юридичної синхронності»).

Аналізуючи юридичну природу права на життя, слід зауважити, що воно носить полігалузовий характер. Особливо важливого значення набуває розширення сфери регулювання суспільних відносин у частині здійснення права на життя у сучасному цивільному та сімейному праві України.

Право на життя є невід'ємним від носія. Воно не може бути відокремлене ні добровільно, ні примусово, ні постійно, ні тимчасово.

Окрім невід'ємності, слід відмітити, право на життя не має економічного змісту. Це означає, що дане право не можна виразити в грошовому еквіваленті.

Окремі питання стосуються моменту виникнення права на життя. Попри сучасні тенденції щодо того, що право на життя виникає з моменту зачаття, слід зауважити, що право на життя як елемент загальної цивільної правоздатності фізичної особи виникає в особи з моменту народження. Подальша вказівка законодавця на те, що в окремих випадках охороняються інтереси зачатой, але ще не народженої дитини свідчить про те, що нена-

роджена дитина має виключно інтереси, які не сумісні із самостійною правовою категорією «особисте немайнове право». Підтвердження — у ст. 6 закону України «Про охорону дитинства»: кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Моментом припинення права на життя законодавець визначає момент смерті особи, зазначаючи, що особа має право виключно на природну смерть.

Від смерті особи слід відрізняти оголошення особи померлою (ст. 46 ЦК України), оскільки в такому випадку смерть не констатується, а лише презумується. І тому у разі появи фізичної особи, яка була оголошена померлою, її права відновлюються, що неможливо у випадку смерті.

Законодавець не визначає конкретних активних повноважень суб'єкта щодо здійснення права на життя, а вирізняє низку прав, які є його гарантіями: право на захист свого життя та життя іншої особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом; медичні, наукові та інші дослідження можуть проводитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою.

Право на життя як суб'єктивне цивільне право є комплексним: зокрема, включає в себе таку складову, як право на репродуктивне відтворення, що законодавчо підкріплюється низкою гарантій. Так, стерилізація може відбутися лише за бажанням повнолітньої фізичної особи; стерилізація недієздатної фізичної особи за наявності медичних показань може бути проведена лише за згодою її опікуна, з додержанням вимог, встановлених законом; штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки; у випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів; перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством; повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що право на життя є доволі складною конструкцією і включає в себе не лише право на власне життя, а й право на продовження роду. Законодавець зробив спробу максимально широко регламентувати елементи права на життя у межах однієї правової норми, однак активні повноваження, що становлять зміст даного права не можуть підлягати вичерпній законодавчій регламентації. Однак його не можна вважати абсолютним, оскільки воно має загальні межі, які встановлені для всіх різновидів цивільних прав (у ст. 13 ЦК України).

Внутрішнє наповнення права на життя буде змінюватись з огляду на розвиток сучасної науки та техніки, зокрема медицини, генетики, психології тощо.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права № 2 НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» В.Л. Яроцький.

*Нестеренко Оксана В'ячеславівна,
НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України*

СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ ЧИ ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА?

Однією з ознак Конституції України є наявність правових категорій, які були характерні для правової системи Радянського Союзу. Саме, таким запозиченням є права конструкція «інформаційна безпека». Разом з тим виникає питання, а чи сумісне поняття «інформаційна безпека» з концепцією свободи інформації? Є всі підстави стверджувати, що контроль за інформацією є природою терміна «інформаційна безпека», отже, суперечить концепції свободи інформації. Це твердження випливає з наступного. Під безпекою слід розуміти такий стан, коли кому-небудь чи чому-небудь нічого не загрожує. А висловлюючи стурбованість з приводу інформаційної безпеки ми припускаємо, що певні інформаційні процеси можуть порушити стан безпеки.

Варто зауважити, що коли порушується питання про необхідність забезпечити безпеку, і зокрема інформаційну безпеку, завжди йдеться про: 1) об'єкт, безпеку якого необхідно забезпечити; 2) суб'єкт, дії якого спрямовані на забезпечення безпеки об'єкта — суб'єкт-захисник (об'єкт безпеки і суб'єкт можуть співпадати, якщо в ролі того, хто забезпечує безпеку, виступає об'єкт цієї безпеки); 3) певні явища, процеси, особи, які з погляду суб'єкта становлять загрозу для об'єкта; 4) систему заходів, що їх вживає суб'єкт для того, аби нейтралізувати ці загрози.

Отже, щоб попередити загрози, які, на переконання суб'єкта-захисника, може нести інформація, він повинен контролювати її потоки, зокрема встановлювати фільтри на шляху її потрапляння до об'єкта та відстежувати, яка інформація про об'єкт не повинна виходити назовні. Якщо йдеться про модель, у якій об'єкт безпеки і суб'єкт-захисник співпадають, тобто в ролі того, хто забезпечує безпеку виступає сам об'єкт, тоді справедливо говорити лише про контроль з боку суб'єкта за тим, яка інформація не повинна бути доступна стороннім. Однак, і в першому, і в другому випадку, йдеться про обмеження та контроль, а також *передбачає закритість від зовнішнього світу*.

А тепер пропонуємо поглянути на норму ст. 17 Конституції України, згідно з якою інформаційна безпека України є найважливішою функцією держави та справою всього українського народу. Як бачимо, із тексту Основного закону України випливає, що об'єкт інформаційної безпеки — Україна, суб'єкти, що мають захищати інформаційну безпеку, — держава та Український народ. Таким чином саме держава та український народ повинні вживати систему заходів, спрямованих на попередження загроз, що їх може спричинити інформація. Утім, такий висновок викликає цілу низку запитань: 1) Чи можна уявити в цілому Україну як закриту систему, на кшталт закритих баз даних, автоматизованих систем, в якій інтереси суспільства співпадають з інтересами держави?; 2) Хіба не мають різні соціальні групи різне уявлення про те, яка інформація корисна, а яка «шкідлива» для «мережі України» (держави); 3) Як технічно все це можна забезпечити в еру існування Інтернету?

Відповідь на зазначені питання очевидна — ця норма дійсно не має сенсу й не може слугувати керівництвом до дії або вважатися нормою чи принципом у відкритому суспільстві, а згода з цією нормою буде означати наше визнання, що Україна є закритим суспільством, тому відповідно вся інформація, котра потрапляє в Україну й виходить за її межі, має фільтруватися.

Звісно, можна заперечити, мовляв, певні обмеження свободи інформації існують у будь-якій державі. Але ж у тому то й річ, що певні обмеження існують, але вони мають бути винятком із загального принципу свободи інформації, мають встановлюватися законом, маючи за мету легітимний захист та бути необхідними в демократичному суспільстві. А Перша поправка Конституції США взагалі не визнає обмежень на свободу висловлювань. І зовсім інша ситуація, коли Конституція України проголошує, що захист інформаційної безпеки є однією із функцій держави. А це означає, що посадові особи можуть на власний розсуд вирішувати, яка інформація має циркулювати в суспільстві, апелюючи до ч. 1 ст. 17 Конституції України.

Ми стверджуємо, що орієнтація на інформаційну безпеку відкидає принцип вільного потоку інформації. Строго кажучи, презумпція свободи інформації — це головне надбання країн ліберальних демократій. А наголошуючи, що забезпечення інформаційної безпеки є однією із головних функцій держави та справою всього українського народу, ми одним реченням перекреслюємо не лише ст.ст. 15, 34 Конституції України, а й головну мету органічної Конституції — створення інституційних гарантій особистої свободи, обмеження уряду і підпорядкування посадовців вимогам закону.

Усі наведені докази демонструють, що термін «інформаційна безпека» може вживатись лише стосовно конкретних баз даних, комп'ютерних мереж, але не може вживатись щодо держави та суспільства в цілому (звісно, якщо не йдеться про авторитарну чи тоталітарну державу). Стає очевидним, під яким кутом зору не поглянь на конституційну конструкцію, — «захист інформаційної безпеки держави є однією із головних функцій держави і справою всього Українського народу», вище наведене схиляє до думки: або ми визнаємо Україну закритим суспільством, або ця конструкція алогічна. Іншими словами, законотворці спромоглись об'єднати дві взаємовиключні концепції — концепцію свободи інформації та радянський підхід до розуміння права на інформацію.

Є два способи виправити цю ситуацію: продовжувати розвивати ідею, що термін «інформаційна безпека» означає максимальну відкритість інформації, або внести зміни до ст. 17 Конституції України. З огляду на досить складний порядок внесення змін до першого розділу Конституції України, здається, що цей шлях є маловірогідним і простіше буде змінити розуміння інформаційної безпеки. Проте другий шлях, не є ані більш простим, ані більш швидким. Достатньо проаналізувати праці вчених країн СНД, щоб зрозуміти, наскільки потужно тяжіє тоталітарне світосприйняття й постійне намагання повернутися до теми необхідності контролювати інформаційні потоки, щоб забезпечити безпеку держави. Тому, щоб не виникла спокуса через терміни минулого («інформаційна безпека», «інформаційний суверенітет») повернутися в минуле, необхідно відмовитись від термінів, що були у свій час його каркасом.

Олефір Ольга Іванівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ПРАВО ГРОМАДЯНИНА НА ІНФОРМАЦІЮ

Право на інформацію є важливою складовою конституційно правового статусу людини і громадянина, а також показником розвитку демократії в державі. Адже лише проінформоване суспільство може здійснювати контроль над діяльністю влади.

Це право закріплене як у міжнародних документах, ратифікованих Україною, так і у національному законодавстві. Основоположним нормативно-правовим актом у цій сфері є Конституція України. Так, у статті 34 Конституції України закріплюється право кожного на інформацію, гарантується кожному право на свободу думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово чи в інший спосіб — на свій розсуд.

Право вільного пошуку й отримання інформації означає право кожного звертатися до органів державної влади, громадських організацій і політичних партій, органів та організацій, приватних фірм з питань, які стосуються основних прав і свобод, закріплених Конституцією України, з метою одержання від них необхідних інформаційних даних.

Право вільно поширювати інформацію надає право кожному вільно обмінюватися останньою між суб'єктами правовідносин. Але Конституція України разом з цим передбачає обмеження щодо здійснення цих прав, якщо це стосується інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, чи громадського порядку, з метою запобігання заворушень чи порушень громадського порядку, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав людини, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, для підтримки авторитету й неупередженості правосуддя. Численні закони України, що стосуються інформації, деталізують закріплене Конституцією право. Так Закон України «Про інформацію» поділяє інформацію за режимом доступу на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. В свою чергу інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну, таємну та службову (за редакцією закону від 13 січня 2011 р.).

Згідно статті 29 Закону обмеження права на одержання відкритої інформації забороняється законом. Доступ до відкритої інформації загалом забезпечується шляхом систематичної публікації її в офіційних друкованих виданнях, поширення її засобами масової комунікації, безпосереднього її надання зацікавленим громадянам, юридичним особам та державним органам.

Якщо з доступом до відкритої інформації все чітко зрозуміло, то ознайомлення і використання інформації з обмеженим доступом є трохи складнішим. Інформація з обмеженим доступом — це інформація, доступ до якої обмежується у відповідності з законом або рішенням власника такої інформації чи уповноваженої ним особи. До такої інформації відносяться відомості, які знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажан-

ням відповідно до передбачених ними умов, також відомості, які становлять державну та іншу, передбачену законом, таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Доступ до такої інформації обмежений через загрозу національній безпеці, територіальній цілісності, громадському порядку, репутації та правам громадян, авторитету і неупередженості правосуддя. Така інформація може бути поширена без згоди власника у випадках, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати таку інформацію переважає право її власника на захист. Доступ до таємної та конфіденційної інформації потребує від суб'єктів наявності спеціальної інформаційної «дієздатності».

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію є дещо незрозумілою. Законом чітко встановлена відповідальність за такі порушення, як, наприклад, використання і поширення інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання службових обов'язків, розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом особою, яка повинна охороняти цю таємницю та інше. В той же час говориться, що особа звільняється від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно значущою. Адже значущою вона може бути і для сторонньої зацікавленої особи, інтерес якої не завжди є правомірним.

Таким чином, реально здійснюване конституційне право на інформацію виконує важливу роль у житті сучасної людини. А з посиленням у нашому суспільстві демократичних норм та інститутів, роль цього права і міра його впливу на реалізацію інших прав буде зростати. Посилення надійності у реалізації права на інформацію сприятиме юридичному закріпленню статусу громадянина, підвищуватиме впевненість у власних силах, забезпечуватиме найбільш повне задоволення його інтересів, у чому і полягає головна цінність прав і свобод.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Л.І. Летнянчин.

Олійник Юлія Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 10 група

ПРАВА ДИТИНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дитина — це людська істота, яка має права і потребує до себе особливої уваги, а також допомоги зі сторони держави та суспільства. (Конвенція МОП № 182 про найгірші форми дитячої праці).

Права людини є природною приналежністю, невід'ємною властивістю кожного члена суспільства з самого моменту його народження. Саме завдяки здійсненню прав і свобод проявляється унікальність особистості, роз-

криваються творчі здібності і можливості кожної людини, що вирішальним чином відбивається на розвитку суспільства в цілому. На даний момент права людини визнаються найбільшою цінністю, яку охороняє держава. Конституція України проголосила пріоритет прав і свобод людини. Окреме місце в системі прав людини займають права дитини, а підвищена охорона і захист дітей від негативних явищ сучасності стали одним із першочергових завдань держави. Адже майбутнє її залежить від підростаючого покоління, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист є основним завданням сучасності, у вирішенні якої має бути зацікавленим все світове співтовариство.

Закон України «Про охорону дитинства» у ст. 1 дає таке визначення: «дитина — це особа віком до 18 років». Необхідність особливого захисту прав дітей визнана низкою міжнародно-правових актів, а саме: Женевською Декларацією прав дитини (1924 р.), Загальною Декларацією прав людини (1948 р.), в ч. 2 ст. 25 якої наголошується, що «материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу», Конвенцією ООН про права дитини (1989 р.), в преамбулі якої зазначається, що «дитина внаслідок її фізично-розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Всесвітньою Декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.) та багатьма іншими. Конвенція проголосила як найважливіші права дитини такі як, права на життя, здоров'я, піклування з боку батьків, захист від будь-яких форм агресії, експлуатації та негативної інформації. Беручи до уваги міжнародно-правові норми, Україна в ст. 51 Основного Закону закріпила положення про те, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою», а в ст. 52 зазначила, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом».

З часу утворення ООН об'єктом її особливої турботи і допомоги завжди були діти. Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН ще в 1946 році, про утворення Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються.

Взагалі визначення прав дитини базується на загальному визначенні прав людини. О.Ф. Скакун визначає права дитини таким чином: це — можливості неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання і розвитку. П.М. Рабінович визначав права дитини, як «можливості неповнолітньої людини, які необхідні для її існування, зростання і розвитку, об'єктивно зумовлюються її віковими особливостями і досягнутим рівнем розвитку людства та мають бути загальними для всіх дітей». При визначенні прав дитини слід враховувати такі особливості дітей як фізичні, психологічні, розумові, що безумовно впливають на їх правовий статус. Щодо кваліфікації прав дитини, то можна виділити такі групи прав: права, які є загальними для всіх людей (право на життя, освіту тощо); права, які властиві і дорослим людям, але характеризуються специфікою в механізмах їх реалізації (право на захист в судовому процесі, право на громадянство тощо); права, які належать тільки дітям (право знати своїх батьків, захист від трудової експлуатації; права на першочерговість захисту і допомоги, недопустимість кримінально-

го покарання як довічне ув'язнення тощо). Вважаємо, що благополуччя дітей та їх нормальний розвиток можливий преш за все при наявності ефективного законодавчого та соціального захисту.

В Україні тільки починають запроваджуватися демократичні інститути контролю за дотриманням прав дітей. Державна політика, законодавство та діяльність відповідних служб зараз спрямована на укріплення сім'ї, формування поваги до прав дитини. Всі державні органи та посадові особи зобов'язані захищати та допомагати реалізовувати дитині її права та обов'язки. Також здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні (омбудсман). Важливо також зазначити, що зараз активно впроваджуються в життя положення Закону України від 05.03.2009 № 1065-VI «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». Також діє Закон «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», вже шість років працює державна Програма по подоланню дитячої безпритульності, створені центри соціального захисту «дітей вулиць». Але незважаючи на позитивні тенденції руху до зменшення кількості таких дітей, дана проблема з новою силою загострилась у зв'язку з глобальною фінансово-економічною кризою. Але все ж таки, низький рівень економічного становища в країні негативно впливає на рівень життя дітей, які виховуються в українських сім'ях, і це призводить до того, що діти не отримують обіцяної допомоги, закріпленої в Конституції України, від держави та інститутів громадянського суспільства. Діти змушені самостійно заробляти собі на життя. У зв'язку з відсутністю життєвого досвіду, фізичного розвитку та у силу віку вони погоджуються на всі умови праці для того щоб вижити, іноді не розуміючи, що це може завдати суттєвої шкоди їх здоров'ю. Держава має активніше сприяти посиленню реалізації конституційних прав дітей, забезпечити їх правовий захист, який сприятиме забезпеченню реалізації прав дитини закріплених в міжнародно-правових актах; самостійно виявлятиме порушення проти прав дітей та звертатиметься до суду за їх захистом; контролюватиме діяльність органів опіки та піклування; слідкуватиме за реальним виконанням соціальних програм, що стосуються дітей тощо.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Онопрієнко Лілії Андріївни

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки юристів для МЗС України, 3 курс, 3 група

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Дванадцятого січня Президент України Віктор Янукович видав Указ № 24/2011, яким доручив реорганізованому Міністерству культури України та Міністерству юстиції

України «забезпечити зміцнення правових засад свободи світогляду та віросповідання в Україні». Загальною метою законодавчих змін є прагнення до «сталого функціонування демократичних інститутів та утвердження верховенства права». Для цього зазначені міністерства до 1 лютого 2011 року мають подати Уряду для наступного внесення на розгляд Верховної Ради України два законопроекти: нову редакцію Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (з врахуванням зауважень Доповіді ПАРЄ) та про повернення культових будівель релігійним організаціям (відповідно до Висновку ПАРЄ № 190 (1995) та підпункту 13.18 Резолюції ПАРЄ 1466 (2005)).

Питання розробки нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» за останні 5 років відображається в Указах Президента України вже вчетверте. Аналогічне доручення містилось в однойменному Указі 2006 року колишнього Президента України Віктора Ющенка, а також в його Указах 2009-2010 років стосовно Річних національних програм з підготовки України до набуття членства в НАТО.

Однак Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій та інші міжконфесійні об'єднання неодноразово виступали проти внесення будь-яких змін до Закону про свободу совісті та релігійні організації. На їх думку, законотворчий процес у нинішніх умовах містить небезпеку звуження релігійної свободи в Україні. Діалог з цього питання загострився з 9 грудня 2010 року, коли Президент України Віктор Янукович ліквідував Державний комітет у справах національностей та релігій, більшість функцій якого передав реорганізованому Міністерству культури України та новоутвореній Державній реєстраційній службі України.

Загалом ми вважаємо, що законодавство про свободу совісті та релігійні організації є виваженим та досить повною мірою регулює існуючі суспільні відносини в цій сфері. Однак, існують деякі проблеми, які потребують подальшого вирішення в зв'язку з роботою по вдосконаленню законодавства. Найбільш обговорюваним питанням на сьогоднішній день є введення інституту капеланства, тобто військового духовництва. Практично всі науковці погоджуються з тим, що інститут капеланства повинен бути введений, оскільки, по-перше, це буде сприяти реалізації ч. 3 ст. 21 Закону України, яка надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів, а по-друге соціологічні дослідження показують, що присутність капелана позитивно впливає на виконання військовослужбовцями своїх обов'язків, піднімає бойовий дух армії, скорочує кількість самогубств тощо. Проте зараз тривають суперечки з приводу правового статусу капеланів, а також особливостей реального забезпечення релігійних прав військовослужбовців-віруючих різних конфесій.

Також слід звернути увагу на відсутність у самому Законі поняття та ознак релігійної організації, за якими її можна було б відрізнити від інших організацій. Постає питання: який державний орган або посадова особа у кожному конкретному випадку має визначати яка організація є релігійною, і воно залишається риторичним. Хоча ст. 30 Закону передбачає, що реєструючий орган забезпечує релігійнознавчу експертизу за участю представників релігійних організацій та відповідних спеціалістів, проте

не визначає в яких випадках та який порядок її проведення, а тому не вирішує вищепоставленого питання.

Окремої уваги заслуговує питання реєстрації та повідомлення державних органів про утворення релігійної громади, яке відповідно до ст. 8 Закону, не є обов'язковим, що вважаємо суттєвою помилкою. Саме лише повідомлення про створення релігійної громади не можна вважати втручанням у її внутрішні справи, а навпаки, є поштовхом для неї набутти статусу юридичної особи, у зв'язку з чим за нею будуть визнаватися такі права, яких вона без відповідної реєстрації не матиме.

Т. ч., можна зробити висновок, що законодавча робота, яка зараз проводиться у сфері регулювання свободи совісті та релігійних організацій, є важливим елементом становлення демократичного суспільства в Україні, однак вона буде ефективною лише в разі забезпечення реалізації принципу рівності всіх конфесій перед законом, що на даному етапі розвитку українського суспільства є найбільш гострою проблемою, та ефективної реалізації нового вдосконаленого законодавства на місцях.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Островська Христина Ігорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКАМИ СЕСУАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Досить часто у нашій державі ми можемо почути, що громадяни мають рівні конституційні права, і не має обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Це все відповідає положенням статті 24 Конституції України, та чи насправді це так? В Україні нажаль досить відчутною є проблема порушення прав людини, зокрема дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації.

В СРСР сталінський режим з самого початку вкрай вороже ставився до гомосексуальності, ототожнюючи її з контрреволюційною діяльністю. У кримінальному кодексі була стаття, яка забороняла сексуальні стосунки між чоловіками і карала порушників п'ятирічним ув'язненням у таборах і тюрмах. Жінок-лесбіянок відправляли до психіатричних установ для лікування із застосуванням терапії, електрошоку, хірургічних та гормональних втручань. За сімдесят років комуністичного правління десятки тисяч лесбійок, геїв, бісексуалів ставали жертвами нападів, убивств, жорстоких катувань, примусового психіатричного лікування, шантажу та переслідувань з боку органів влади та правоохоронних органів. Європейський Суд з прав людини був першим міжнародним органом, який визнав, що кримінальне покарання за сексуальну орієнтацію по-

рушує права людини. А у 1991 році Україна першою з колишніх радянських республік скасувала кримінальне покарання за добровільні статеві стосунки між дорослими чоловіками.

За статистикою в Україні приблизно від 5 до 15% усього дорослого населення є представниками ЛГБТ-спільноти, а рівень дискримінації на пряму залежить від «відкритості» її представників. Оскільки для того щоб дискримінувати людину через її сексуальну орієнтацію, упереджено до неї ставитись на цій підставі, — про цю орієнтацію треба знати чи хоча б припускати. Рівень поширеності практики порушення прав людини за ознакою сексуальної орієнтації залежить від типу населеного пункту (чим більший населений пункт, тим менш поширеною і відчутною є дискримінація) та регіону (спостерігається різке скорочення рівня дискримінації із Заходу України на Схід, що пояснюється більш консервативним і традиціоналістським світоглядом мешканців західної частини нашої держави).

Як показують різні статистичні дослідження, випадки дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації є досить розповсюдженими в українському суспільстві. На запитання «Чи відчували Ви упереджене ставлення або зазнавали дискримінації через Вашу сексуальну орієнтацію протягом останніх чотирьох років?» 54,4% респондентів відповіли ствердно. Основними сферами дискримінації членів ЛГБТ-спільноти є: сфера трудових відносин, сфера приватності і права на інформацію, сфера взаємодії з правоохоронними органами, а також сфера міжособистісних відносин. У випадку порушення прав, лише половина членів ЛГБТ-спільноти в Україні починає будь-які спроби їх відстояти, і лише приблизно в половині випадків ці спроби завершуються успіхом. Все пов'язано з тим, що на сьогоднішній день в жодному із законодавчих актів України немає визначень ні поняття «сексуальна орієнтація», ані таких понять, як «бісексуал», «трансгендерна особа», «транссексуал» тощо. Також в чинному українському законодавстві відсутня пряма заборона дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації (що в свою чергу є причиною відсутності дієвих механізмів досудового та судового захисту й відновлення прав гомосексуалів, бісексуалів та транссексуалів).

Головним досягненням лесбійгеївської спільноти за минулі роки є започаткування широкого конструктивного діалогу з владою. Відповіддю на вимоги організацій геїв та лесбійок є офіційна позиція низки міністерств з приводу громадянських прав представників секс-меншин, яка, в цілому, є схвальною. Крім цього, має місце стійка тенденція до зменшення гомофобних настроїв у суспільстві. За результатами досліджень Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), рівень гомофобії за 19 років української незалежності в нашій країні зменшився. Частка людей, які не вважають, що суспільство повинне ставитися до гомосексуалів так само, як до всіх інших людей (тобто виступають за певну дискримінацію гомосексуалів), зменшилася з 34,9% до 28,5%.

Представники ЛГБТ-спільноти стверджують, що їм не потрібні особливі права. Вони потребують можливості повною мірою користуватися законними фундаментальними правами та свободами, які були б забезпечені ефективними механізмами реалізації.

Виходячи з вищевикладеного, можна запропонувати певні рекомендації для подолання негативної ситуа-

ції з поширеністю дискримінації на підставі сексуальної орієнтації, зокрема:

- Розробити спеціальне законодавство, у якому подати ознаки різних видів дискримінації, упередженого ставлення за тією чи іншою ознакою, розписати механізми захисту і відновлення порушених прав.
- Розробити законодавство, що регулює різностатеве й одностатеве співжиття.

Зрозуміло, що вести мову про повноцінний інститут одностатєвого шлюбу суспільство України поки не готове.

- Розробити і реалізувати галузеві програми з виховання в державних службовців толерантності до різних груп населення, зокрема, до представників сексуальних меншин.

А головне потрібно пам'ятати, що люди гомо- і бісексуальної орієнтації, трансгендерні особистості такі ж громадяни країни, як і інші, тому держава зобов'язана докладати зусиль для захисту їх законних прав та інтересів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Разношинская Анна Александровна

Южно-Уральский государственный университет,

студент, юридический факультет,

3 курс

ПУБЛИЧНИЙ ІНТЕРЕС І СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ МНЕННЯ В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ В СВЕТЕ РЕШЕНИЙ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Статья 10 Европейской Конвенции Основных прав и свобод граждан гарантирует каждому право на свободу выражения своего мнения, но данное право не абсолютно и может быть ограничено. Проблема заключается в том, как понять, где заканчивается свобода одного и где начинается свобода другого человека, и что делать, если при реализации человеком своих свобод затрагиваются права другого. По сути, речь идет о том, что при реализации свободы выражения мнения происходит поиск оптимального баланса между этой свободой и публичным интересом защиты общественной нравственности.

Практикой Европейского Суда выработана определенная схема доказывания того факта, что в действиях властей государства есть нарушение указанной статьи. Во-первых, заявителю надо доказать, что было нарушено его право на свободу выражения мнения. Во-вторых, необходимо доказать, имело ли место вмешательство в жизнь и деятельность пострадавшего гражданина со стороны государственных органов, ограничившее данную свободу. В-третьих, следует убедиться, предусмотрено ли такое вмешательство законом в том понимании термина «закон», которое принято Конвенцией. Четвертое и пятое условия: преследовало ли осуществленное вмешательство правомерную цель, и было ли оно необходимым в демократическом обществе.

С решением данных вопросов столкнулся Европейский суд по правам человека при рассмотрении жалоб граждан Австрии и Швейцарии на нарушение Ст. 10 Конвенции Основных прав и свобод. Позиция Европейского суда в отношении трактовки данной свободы на примере этих двух дел сложилась не однозначно.

В деле 10737/84 «Мюллер и другие против Швейцарии» от 24 мая 1998 года организатор выставки оспаривал решение национального суда, который признал его виновным по Ст. 204 Уголовного Кодекса Швейцарии, который предусматривает ответственность за создание и распространение произведений непристойного содержания с целью их показа в общественных местах, торговли или иного публичного распространения.

В Союзной Конституции Швейцарской конфедерации от 8 апреля 1999 г. часть 2 посвящена основным правам и свободам человека, в частности, право на свободу мнения содержится в статье 16:

2. Каждое лицо имеет право свободно формировать свое мнение, беспрепятственно его выражать и распространять.

3. Каждое лицо имеет право свободно получать информацию, извлекать ее из общедоступных источников и распространять.

Художник – организатор выставки считал, что эти его права были нарушены при принятии судом решения о закрытии выставки и конфискации картин. Европейский суд в данном случае поддержал позицию национального суда и согласился с тем, что ограничение данной свободы преследовало законную цель – защиты общественной морали, так как выставка носила «непристойный характер». Также суд отметил, что представления о морали изменилось в последние годы в обществе, но национальные суды, с учетом обстоятельств и их усмотрения, более компетентны в этом вопросе, так как лучше знают особенности и менталитет своей страны.

В случае Vereinigung Bildender Künstler против Австрии от 25 апреля 2007 года, позиция суда сложилась иначе.

В основном законе Австрийской республики не содержится раздела, посвященного правам человека и права гарантируются специальными законами, среди которых, в частности, Закон об авторском праве.

Статья 78 Закона об авторском праве австрийской Республики гласит следующее: «(1) Изображения лиц не может быть выставлено публично или доступно для общественности, если будет причинен ущерб законным интересам изображенных людей...». Основанием для решения Австрийского суда и стало то обстоятельство, что художник на одной из своих работ изобразил человека без его согласия на то. В этом случае, ограничение и вмешательство в реализацию свободы было предусмотрено законом, таким образом, Европейский Суд признал, что оспариваемая мера преследовала законную цель — защиту прав других лиц. Свобода творчества в Австрии гарантируется статьей 17а Основного закона (Staatsgrundgesetz), которая гласит: «должна соблюдаться свобода художественного творчества и публикации и преподавания искусства».

Из решения Европейского суда: «Те, кто создает, исполняет, распространяет или выставляет произведения искусства способствует обмену идеями и мнениями — это имеет важное значение для демократического обще-

ства, следовательно, обязанность государства не посягать чрезмерно на их свободу выражения мнений.

Европейский суд пришел к выводу, что имеет место нарушение Ст. 10 Конвенции, ссылаясь на следующие обстоятельства:

- картина не была направлена на отражение реальности. Сатира является одной из форм художественного выражения и социальным комментарием, естественно, направленным на то, чтобы провоцировать и агитировать. Сатира не может нарушать уважения человеческого достоинства, особенно если человек является политиком.
- картина акцентирует внимание не на деталях личной жизни г-н Meischberger, а, скорее, связана с публичной деятельностью мистера Meischberger как политика. В этом качестве г-н Meischberger должен отображать большую терпимость в отношении критики.
- На картине также изображены 33 других человека, некоторые из которых были более известны австрийской общественности.

Решение суда по этому делу зависит от права на использование образа конкретного лица в художественном произведении, а не, собственно, о возможном оскорблении его репутации. Таким образом, суд посчитал, четырьмя голосами против трех, что имело место нарушение статьи 10 Конвенции и меры, предпринятые государством (закрытие выставки и конфискация работ) не были необходимы в демократическом обществе.

Данная позиция Европейского суда представляется странной, суд не только допустил вмешательство в частную жизнь гражданина, но и отдал приоритет защите права на художественное творчество и свободе выражения мнения.

Пересечения прав и свобод людей не избежать, необходимо найти компромисс, но при этом, по-нашему мнению, приоритет должен отдаваться защите прав, связанных с неприкосновенностью личности и акцент на требования современного демократического общества не должен вступать в противоречие с нравственными принципами и моралью. Данные вопросы в процессе их рассмотрения, безусловно, будут затрагивать морально-этический аспект, элемент субъективности также будет иметь место.

Научный руководитель: к.ю.н., старший преподаватель Д.В. Лоренц.

Середюк Вікторія Василівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України

СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗІ СВОБОДОЮ СЛОВА

Серед актуальних теоретичних засад свободи масової інформації є співвідношення поняття «свобода масової інформації» з таким суміжним поняттями як «свобода слова». Над

цим питанням працювали такі вчені як І.Л. Бачило, Н.С. Колесова, В.В. Речицький, В.О. Серьогін, Т.М. Слінько та ін.

Так, Н.С. Колесова визначає співвідношення названих понять наступним чином. «Свобода слова включає декілька структурних елементів, які тісно взаємозв'язані та існують в нерозривній єдності. По-перше, це свобода кожної людини публічно виражати свої думки, ідеї, погляди і переконання та поширювати їх будь-якими законними способами. По-друге, це власне свобода друку та інших засобів масової інформації як свобода від цензури і право створювати (засновувати) та використовувати органи інформації, які дозволяють матеріалізувати свободу вираження поглядів. По-третє, це право на отримання інформації, яка становить суспільний інтерес або зачіпає права громадян, тобто свободу доступу до джерел інформації».

Існує два теоретичних підходи до співвідношення свободи слова і свободи масової інформації: теорія співпадіння змісту і теорія розмежування. Прихильники теорії співпадіння змісту стверджують, спираючись на дефініцію Верховного Суду США («Ловел проти міста Гріффіна» — 1938): «Свобода друку не обмежується газетами і періодичними виданнями. Вона поширюється на памфлети і листівки. Преса, в історичному розумінні цього слова, включає публікації будь-якого роду, які можуть слугувати носіями інформації і думок». Тобто вони вказують на відсутність відмінностей між цими двома свободами. Деякі правознавці йдуть ще далі, обґрунтовуючи концепцію, відповідно до якої свобода масової інформації є похідною (вторинною) від свободи слова і думки, і виконує обслуговуючу функцію щодо останньої. Під засобами масової інформації в даному випадку розуміють лише носії інформації і поглядів. Так, професор Ральф Холсінгер зазначає, що в американському суспільстві кожен індивід має право не тільки говорити і писати вільно, але і публікувати свої погляди.

Прибічники концепції розмежування свободи слова і свободи друку вказують на те, що це два різних види свободи. Свобода слова має характер особистої свободи і пов'язана з правовим становищем особи в державі, а свобода друку — це свобода незалежного інституту політичної системи суспільства. Слід відмежовувати свободу масової інформації від свободи слова, яка реалізується індивідом (людиною і громадянином), а не інститутом політичної системи.

Автори коментарю до ст. 29 Конституції Російської Федерації (яка проголошує свободу думки, слова і масової інформації) вважають, що поняття свобода думки і слова є ширшим за поняття свободи масової інформації. Свобода слова — велике досягнення демократії, яке дозволяє виявити і враховувати різноманіття думок і поглядів людей від індивіда і невеликої соціальної групи до світової спільноти... Право на свободу думки і слова невіддільне від права вільно шукати, отримувати, виробляти і поширювати різного роду ідеї та інформацію незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою преси, художніх форм вираження, а також іншими способами на свій вибір. Це право реалізується, перш за все, через засоби масової інформації, які в наш час є найбільш широким і доступним способом пошуку, отримання і поширення суспільно значущих відомостей... Засоби масової інформації — не єдиний спосіб от-

римання і поширення інформації. Можливі пошук, поширення інформації в міжособовому спілкуванні, а також на зборах, мітингах, в процесі пікетування як крайньої форми залучення громадськості до певної проблеми, яка хвилює громадян. Пошук і поширення інформації — це і фестивалі, виставки, клуби за інтересами тощо.

Проаналізуємо співвідношення свободи слова і свободи масової інформації. Свобода слова — це можливість індивіда безперешкодно виражати свої думки і погляди. Ці погляди можуть виражатися усно, письмово, в тому числі і за допомогою засобів масової інформації. Носієм даної свободи є індивід.

Під свободою масової інформації розуміється можливість безперешкодно шукати, отримувати, виробляти, передавати і поширювати засобами масової інформації відомості, які адекватно відображають процеси суспільного буття і призначені для невизначеного кола осіб. Носієм даної свободи є засоби масової інформації. Отже, суть відмінності полягає в тому, що свободу слова реалізує індивід, а свободу масової інформації — засоби масової інформації.

Крім того, свобода слова дає можливість висловити тільки свої погляди, а свобода масової інформації впливає на всю суспільну свідомість.

Слід зазначити, що свобода слова і свобода масової інформації можуть взаємодоповнювати одна одну, возз'єднуватися. Прикладом є надання засобом масової інформації індивіду можливості поширення певної інформації, своїх думок і поглядів. За допомогою засобу масової інформації погляди і думки індивіда, доведені до відома необмеженого кола осіб, стають здобутком, надбанням суспільства.

Сєдих Дар'я Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА — РІЗНОВИД ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Стаття 34

Право на інформацію — є одним з основних прав і свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції України. Це й не випадково, адже поінформованість — є необхідною умовою реалізації основних принципів демократичного суспільства. Обізнаність громадян допомагає реалізувати своє конституційне право на вибори, на референдум, на участь в державному управлінні, ос-

кільки, не маючи достатньої кількості інформації, яка, до речі, обов'язково має бути й належної якості, ми ніколи не зможемо зробити правильний вибір або прийняти вірне рішення. Інформація, відповідно до Закону України «Про інформацію», — це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. У ст. 6 цього ж закону відзначені джерела інформації. Це статистичні дані, архіви, бібліотечні і музейні фонди, інші інформаційні банки, бази даних, інформаційні ресурси. Одним з джерел інформації є реклама. Про неї далі і піде мова.

Правовідносини, пов'язані з рекламою, регулюються різними галузями права, в основному цивільним, адміністративним і конституційним (оскільки право на інформацію, джерелом якої є реклама, — об'єкт конституційного права). Отже, реклама — інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару. Це легальне визначення реклами. Проблема в тому, що реклама, на жаль, не завжди покликана сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами, а іноді, навпаки, її мета — ввести в оману споживача. Така реклама має назву недобросовісна. Відповідно до закону України «Про рекламу» недобросовісна реклама — реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження. Недобросовісна реклама порушує конституційне право кожного, на якого спрямована така реклама, тобто на споживачів реклами — вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Інформація, отримана з недобросовісної реклами — є недостовірною, тому вона вже не може бути об'єктом вищезазначеної конституційної норми, вона нівелює цю норму для споживачів недобросовісної реклами.

Виходячи з того, що недобросовісна реклама порушує права людини, то суб'єкти, винні в цьому порушенні, повинні нести відповідальність. Закон України «Про рекламу» визначає трьох суб'єктів, які можуть бути відповідальні, це:

- 1) рекламодавець — особа, яка є замовником реклами для її виробництва та/або розповсюдження;
- 2) виробник реклами — особа, яка повністю або частково здійснює виробництво реклами;
- 3) розповсюджувач реклами — особа, яка здійснює розповсюдження реклами;

Але, згідно з цим же законом, відповідальність за недобросовісну рекламу може нести тільки рекламодавець — у разі недотримання встановлених законом вимог щодо змісту реклами. Ця ж стаття зазначає, що: виробники реклами, винні у порушенні прав третіх осіб при виготовленні реклами; розповсюджувачі реклами, винні в порушенні встановленого законодавством порядку розповсюдження та розміщення реклами (тобто ні виробник, ні розповсюджувач реклами не несуть відповідальності за недобросовісну рекламу).

Вважаю, що потерпілими від недобросовісної реклами можуть бути всі споживачі реклами (а не лише треті особи, шкода яким було завдано в процесі виготовлення

реклами), чий конституційні права були порушені через її зміст, а не процес розповсюдження або розміщення. Оскільки правопорушення було скоєно спільними діями перелічених вище суб'єктів, то й відповідальність вони повинні нести спільно.

Таке положення — є надзвичайно важливим, адже без відповідальності будь-яка норма, в тому числі і конституційна, буде мати лише декларативний характер. Тому ми не можемо бути впевненими в тому, що вона стовідсотково буде реалізована. Отже, необхідність механізму відповідальності за недобросовісну рекламу — це одна з гарантій не порушення права людини і громадянина на інформацію.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Сокол Володимир Андрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 2 група

ЕВТАНАЗІЯ ЯК ПРАВО ЛЮДИНИ РОЗПОРЯДЖАТИСЯ ЖИТТЯМ

Згідно статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Таким чином держава зобов'язана створювати гідні умови для існування особи, здійснювати також захист здоров'я, забезпечувати особисту недоторканність. Усі соціальні гарантії в Україні існують для реалізації цього самого права на життя. Крім цього, в Україні, після вступу до Ради Європи 1995 року, було накладено мораторій на застосування смертної кари. А рішенням КСУ від 29 грудня 1999 року було закріплено, що право на життя належить людині від народження, а позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України. Але, крім цього, в Україні також діє заборона на застосування евтаназії лікарськими установами. Так, стаття 139 пункт 2 Кримінального кодексу України встановлює покарання за вчинення пасивної евтаназії, тобто ненадання медичним працівником допомоги хворому, що призвело до смерті. Активна форма евтаназії, постановою Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», визнається умисним вбивством.

Евтаназія — це позбавлення людини життя лікарським шляхом з метою звільнення особи від страждань, викликаних невиліковною хворобою, що тягне за собою смерть. При цьому усе відбувається за згодою самої особи, або, у разі неспроможності, за згодою його найближчих родичів.

Стаття 27 Конституції України закріплює: «Кожна людина має невід'ємне право на життя». А в другій частині

сказано, що обов'язок держави — захищати життя людини. Якщо ж кожен має право на життя, то чи не повинно це означати, що кожен самостійно ним розпоряджається? Якщо так, то чому в Україні заборонений інститут евтаназії? Я вважаю, що кожен повинен мати право вільно розпоряджатися життям, але таким чином, аби це не загрожувало інтересам держави та правам і законним інтересам інших осіб.

Обмеження даного права обумовлене різними чинниками: тим самим обов'язком держави захищати життя людини; морально-етичним критерієм, оскільки кожен лікар приймає клятву Гіппократа, яка також містить заборону вбивати. Говорити про демографічний чинник, який дехто також приводить в приклад, недоцільно, зважаючи на те, що такі пацієнти все одно помирають, та й на показник смертності такі зміни значним чином не вплинуть. Проблема евтаназії полягає в тому, що ніколи точно не знаєш, чи людина помирає, або ж вона може залишитись живою. Крім цього, такий метод осуджується з боку багатьох релігій, оскільки мало в чому різниться від самогубства.

На мою думку, таке право не повинно обмежуватись, адже, навіть Конституція закріплює, що ніхто не може бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню або покаранню. А бездіяльність лікарів у випадках прямо можна віднести до нелюдського, жорстокого поводження. Життя людини повинно бути благом, а коли людина живе в муках, то держава зобов'язана за її бажанням припинити його.

Взагалі, то науковці визначають, що є дві форми евтаназії: добровільна, тобто така, що здійснюється за згодою людини, і недобровільна, коли евтаназію здійснюють лікарі, особи, що знаходиться в комі. В США, наприклад, існує практика, що в письмовій, юридично закріпленій формі можна виражати свою волю щодо смерті, у випадку неминучої коми. Щодо застосування даного інституту в світі, то країною, яка вперше законодавчо закріпила дане положення була Голландія. В Бельгії навіть продаються спеціальні набори для здійснення евтаназії, звісно ж, які продаються лише лікарям, що здійснюють таку діяльність. Я вважаю, що необхідно закріпити добровільну евтаназію, оскільки лише сама людина повинна розпоряджатися своїм життям.

В Україні, як і в інших країнах СНД, евтаназія — це вбивство. А в 2007 році було проведено опитування серед громадян України, де приймали участь близько 1200 громадян, віком більше 18 років, з них 51% відповіли, що доцільно вводити евтаназію. На мою думку, введення інституту евтаназії в законодавство України повинно бути чітко врегульованим і виключати можливість позбавлення людини життя, як особисте бажання особи, а лише задля милосердя і позбавлення реальних мук від невиліковних захворювань, та перебування в невідворотній комі.

Отже, вважаю, що введення в законодавство України інституту евтаназії є важливим кроком щодо реалізації права людини на життя та гідне існування. Практика показує, що такий крок дозволить кожному, хто вимушений терпіти муки при невиліковних смертельних хворобах, уникнути цих мук шляхом добровільної відмови від права на життя, а таке право є правом, а не обов'язком.

Україна прагне до створення демократичної, соціальної, правої держави, до європейських стандартів, а наше суспільство змінилося в кращий бік за роки незалежності. На мою думку воно готове до такого рішучого кроку як запровадження інституту евтаназії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Сторожева Юлія Геннадіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,

2 курс, 1 група

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ

Право на приватність як одне з важливих прав людини і громадянина закріплено в Конституції України. Статті Основного закону України регламентують різноманітні аспекти цього права: ст. 30 захищає просторову приватність, ст. 31 — комунікаційну, ст. 32 — інформаційну, в ст. 28 врегульовані деякі аспекти фізичної приватності.

Однак відсутність чіткого механізму гарантування додержання певних обмежень з боку держави в цій сфері залишається болючою проблемою сучасності.

З цього приводу існує ряд колізій, які стосуються, з одного боку, безпосередньо права особи на приватність, а з іншого — порядку проведення обшуку і виїмки, зняття інформації з каналів зв'язку та повідомлення про це особи, доступу до конфіденційної інформації про особу органів влади та державних установ та її розголошення, втручання в сімейне життя тощо.

Залишаються невирішеними невідповідності галузевих норм права статтям Конституції.

Комунікативна приватність є важливою складовою права особи на невтручання з боку держави в її приватне життя. Нажаль, законодавством не встановлено вичерпний перелік підстав зняття інформації з каналів зв'язку (прослуховування телефонів, відстеження електронних повідомлень, контроль за переглядом інформації в мережі Інтернет), а також обставин, за яких вона може використовуватися та механізмів знищення.

Не знаходить свого втілення в законодавстві і право особи на повідомлення про прослуховування чи інший контроль такого роду з боку державних органів. Як наслідок, особа не може оскаржити в суді такі дії з боку держави, а необхідність, обумовленість і кількість дозволів на здійснення прослуховування залишається непідконтрольною.

Слід згадати і про Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.03, який теж мав вплив на дану проблему: з його прийняттям були внесені зміни до інших законів, які, зокрема, значно обмежили гарантії банківської таємниці, а також обмежили доступ до інформації про особу, розширили повноваження Служби безпеки України у частині контролю за комунікаціями.

На сьогоднішній день основним електронним класифікатором, на основі якого відбувається збір та обробка персональних даних про громадян України, є ідентифікаційний код, що надається Державною податковою адміністрацією. Ідентифікаційний код був запроваджений з метою податкового обліку, але вже через кілька років сфера його використання вийшла далеко за межі поставлених цілей.

Просторова приватність закріплена в ст. 30 Конституції України, в якій передбачено недоторканість житла, закріплена заборона проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Однак на практиці такі дії здійснюються і без рішень суду, що суперечить міжнародним стандартам. Прикладами цьому можуть служити обшуки і виїмки, що проводяться на робочому місці. А в деяких випадках саме «вмотивованість» рішень суду з цього питання викликає неабиякі сумніви.

Приватність в сфері сімейного життя також заслуговує на окремий розгляд. Невирішені питання стосуються таємниці усиновлення (частина 2 статті 226 Сімейного кодексу), що суперечить праву дитини знати своїх біологічних батьків та праву на збереження індивідуальності (стаття 7 Конвенції ООН про права дитини).

Втручання держави в сімейне життя осіб, що мають нетрадиційну сексуальну орієнтацію, не є правомірним.

Проблемою є і питання примусового медичного обстеження та примус медичних процедур. Відомі численні факти розголошення державними органами або їх посадовими особами медичного діагнозу ВІЛ-інфікованих осіб, які внаслідок цього втрачають можливість працевлаштування та доступу до соціальних послуг.

Однією з проблем, що безпосередньо стосується права особи на приватність є встановлення камер відеоспостереження в публічних місцях. Законодавче регулювання такого способу збору інформації відсутнє, тому існує ризик порушення права на приватне життя.

Вирішення проблеми порушення права на приватність можливе шляхом вдосконалення вітчизняного законодавства, приведення його у відповідність з міжнародними стандартами та практикою Європейського суду з прав людини, прийняття нових законів, які б покращили регулювання на державному рівні суспільних відносин, пов'язаних з різними аспектами приватного життя особи, а також за допомогою ратифікації Конвенції ЄС №108, інших міжнародних законодавчих актів, в яких закріплено гарантії закріплення і механізми реалізації права особи на приватність. Необхідним є і посилення контролю за діяльністю органів і посадових осіб на предмет дотримання права на приватність з їх боку, а також внесення певних змін в галузеве законодавство з питань, які стосуються даної проблеми, зокрема питання медичного характеру, деякі питання врегулювання сімейних відносин тощо.

Як висновок хочеться наголосити, що держава має не лише утримуватися від безпідставного втручання в приватне та сімейне життя, але й вчиняти певні дії, спрямовані на гарантування поваги до особи.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Тарнавська Марія Всеволодівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 6 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЖИТТЯ

Першим правом людини є право на життя, а всі інші правові цінності в умовах конкуренції прав людини в цьому випадку вторинні. Саме завдяки праву на життя у правовій державі, в якій у повному обсязі діють закони громадянського суспільства, права і законні інтереси громадян є пріоритетними над усіма іншими. Конституція України, як і більшість конституцій держав світу, встановлює природне невід'ємне право на життя кожної людини. Також ця норма знаходить своє відображення і в багатьох міжнародних актах — в Загальній декларації з прав людини, в Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, в Конвенції про права дитини та інших.

Вперше юридично право на життя було закріплено в результаті буржуазних революцій у Декларації незалежності США 1776 року, коли були проголошені рівність всіх людей, право на життя, свободу, особисте щастя. Також це право було відображено у Декреті про права людини і громадянина 1789 року, прийнятому у Франції. Прогресивною у цьому аспекті була також конституція США 1787 року. Право на життя — це закріплена нормами міжнародно — правових актів і внутрішнього законодавства можливість певної поведінки людини, спрямованої на забезпечення недоторканності свого життя з боку інших осіб та свободи розпорядження ним.

Із правом на життя нерозривно пов'язані актуальні на сьогоднішній день питання, а саме: штучне переривання вагітності, евтаназія, клонування, смертна кара; проблеми законодавчого закріплення цих прав як в національному законодавстві, так і на міжнародному рівні.

Згідно зі ст. 6 Європейської конвенції про права дитини «кожна дитина має невід'ємне право на життя». Стаття 25 Цивільного Кодексу України зазначає, що у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатой але ще не народженої дитини. В такому випадку виникає питання моменту визначення права на життя — з моменту народження чи з моменту зачаття. Найдоцільнішою є позиція, згідно з якою початком життя людини визнається термін життя плоду в 22 тижні. Виникнення права на життя у фізичної особи виникає не з моменту народження, а з моменту досягнення внутрішньоутробним плодом певної стадії розвитку, при цьому він повинен бути визнаний людською істотою. Виходячи з цього положення та надаючи жінці право самостійно вирішувати питання про материнство, операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у акредитованих закладах охорони здоров'я при вагітності терміном не більше 12 тижнів; аборт при вагітності від 12 до 22 тижнів за медичними та соціальними показниками може бути здійснено в окремо передбачених випадках.

Евтаназія — це припинення життя невиліковно хворої людини, яка відчуває сильний фізичний біль, з метою

припинення страждань на її прохання. Поділяють евтаназію на активну та пасивну. Активна евтаназія — це введення помираючому ліків, чи інші дії, які призводять до його смерті. Пасивна евтаназія — це умисне припинення підтримуючої терапії невиліковно хворого.

Суперечливість питання легалізації евтаназії перекликається з конституційним поняттям права на життя, адже з одного боку евтаназія — це протиправне позбавлення життя особи, а з іншого — право на гідну смерть як складову права на життя. Спираючись на досвід зарубіжних країн, можна зробити висновок, який полягатиме у тому, що евтаназія — це можливість особи позбавитися від страждань та гідно завершити своє життя. Але разом з цим процедура евтаназії призводила і до зловживань з боку медичних працівників, і до порушень, і навіть до злочинів. Адже існує дуже тонка межа між правом на гідну смерть як складову права на життя та протиправним позбавленням життя особи. Тому, на сьогоднішній день, в Українське законодавство у ч. 4 ст. 281 ЦК України наголошує: «забороняється задовольнити прохання фізичної особи про припинення її життя. В наш час, проблема клонування є предметом гострих дискусій між вченими. Перша група вчених відстоює повну заборону клонування будь — якого виду (Японії, Вашингтону, Ватикану); інша група наголошує на необхідності саме терапевтичного клонування для трансплантації тканин при лікуванні різних важко виліковних хвороб. Ще в 1997 році 29 — а сесія Генеральної конвенції ЮНЕСКО прийняла Загальну декларацію про геном людини і права людини, де закріплюється необхідність міжнародного співробітництва, щоб не допустити практики репродуктивного клонування з метою відтворення людської особи.

Ще одним актуальним питанням, пов'язаним з правом на життя є питання смертної кари. В Україні смертна кара була замінена на довічне позбавлення волі у квітні 2001 року. Головну роль у її скасуванні відіграв Конституційний суд України, який 29.09.99 року ухвалив рішення щодо неконституційності ст. 24 КК України, що передбачала смертну кару як вид покарання. А 4 травня 2002 року Україна долучилася до протоколу № 13 Європейської Конвенції з прав людини, що передбачає цілковите скасування смертної кари з будь — яких обставин як у мирний, так і військовий час. Жорстокість законодавства і практики зарубіжних країн та нашої країни з приводу використання смертної кари як виду покарання, не вплинули на зменшення рівня злочинності. Більш доцільним є застосування суворіших мір покарання до рецидивістів та осіб, які вчинили тяжкі злочини, а також орієнтація на гуманне ставлення до осіб, що вперше вчинили злочин невеликої чи середньої тяжкості, що не являє собою великої суспільної небезпеки.

Отже, право на життя являє собою абсолютну цінність світової цивілізації. Це право є досить багатограним, оскільки включає в себе ряд інших актуальних питань — це штучне переривання вагітності, евтаназія, клонування, смертна кара.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Ушак Ярослав Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 15 група

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ОСНОВНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ ТА КРИТЕРІЙ УСІХ ІНШИХ СВОБОД

Саме так відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН сформульовано одне із фундаментальних прав людини, заради захисту яких створена Організація Об'єднаних Націй. Право особи на інформацію є однією з вагомих ознак сучасної демократичної держави та громадянського суспільства, у зв'язку з чим і приділяється значна увага розробці та постійному вдосконаленню законодавства про інформацію.

Уперше на міжнародному рівні право на інформацію було зазначено у ст. 19 Загальної декларації прав людини. Це право відтворено також у ст. 34 Конституції України, за текстом якої кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

За порядком доступу інформація поділяється на відкрити та інформацію з обмеженим доступом. Обмеження права на доступ до відкритої інформації забороняється законом. Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну, таємну та службову. Конфіденційна інформація — це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюється лише за їх бажанням. До таємної інформації відноситься інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Службова інформація — це відомості з документів суб'єктів владних повноважень, що становлять внутрішній службову кореспонденцію, а також відомості зібрані в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності у сфері оборони, які не віднесено до державної таємниці.

Реалізацією права кожного громадянина на доступ до інформації є, зокрема, одержання інформації за інформаційним запитом. Він може бути надісланий у письмовій формі до розпорядника інформації з проханням надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Відповідь на запит має бути надана протягом 48 годин, якщо запит стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, або попередження іншої загрози громадянам. Якщо запит потребує пошуку великого обсягу інформації, розпорядник може продовжити строк розгляду до 20 робочих днів, про це він має повідомити запитувача протягом 5 робочих днів з дня отримання запиту.

Нажаль, не можна уникнути і питання про зловживання права на інформацію. Багато хто використовує її в корисливих цілях, для задоволення своїх інтересів, порушуючи інтереси інших. Сюди можна віднести наклеп або образи, оголошення завідомо неправдивої інформації про особу. Також до негативу можна віднести публічні заклики до певних дій, які є недопустимими для демократичної держави,

такі як, наприклад, пропаганда війни, расової та національної ворожнечі, посягання на права і свободи особи.

Важливим також є те, що законодавством України про інформацію передбачено вільну критику та висловлювання оціночних суджень, це є вагомо для демократичної держави, адже саме так і виражається свобода слова, адекватна реакція на різного роду публічні заяви та дії. Це виступає певним стримуючим фактором для публічних осіб.

Аналізуючи законодавство України про інформацію та спостерігаючи за сферою обігу інформації в Україні, можна зробити певні висновки щодо забезпечення права на інформацію та окреслити деякі проблеми. Праву особи на інформацію, як одній з вагомих ознак демократичної держави та громадянського суспільства, в Україні приділяється значна увага, в тому числі, шляхом розробки та постійного вдосконалення законодавства про інформацію. З огляду на наявну законодавчу базу у цій сфері, до якої можна віднести: ЗУ «Про інформацію», ЗУ «Про доступ до публічної інформації», ЗУ «Про захист персональних даних» можна сказати, що українці мають всі можливості для вільного законного отримання об'єктивної, вірогідної, повної, точної інформації; використання, поширення та зберігання такої інформації, необхідної для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів; мають право на захист конфіденційної інформації. Разом з тим, основною проблемою до сих пір було використання владою можливості обмеження доступу до певної інформації, шляхом віднесення її до державної або службової таємниці. Але завдяки положенням ст. 6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» визначені умови на обмеження доступу до інформації. Зокрема встановлено, що обмеження доступу здійснюється при дотриманні сукупності таких вимог: виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання безладу або злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошення інформації, отриманої конфіденційним шляхом, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (1); якщо розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам (2); шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні (3).

Наведеним запроваджено так званий трискладовий тест, який суттєво знизить можливості влади необґрунтовано обмежувати доступ до інформації.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Харатян Татевік Нерсесівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 2 курс, 7 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Право на життя — найважливіше природне право людини, яке визнається абсолютною цінністю світової цивілізації більшістю сучасних держав. Життя — це найпрі-

оритетніше благо людини і, зазвичай, при виникненні небезпеки для життя, людей не цікавлять інші права, які автоматично втрачають свій сенс.

Для забезпечення права на життя, насамперед, надзвичайно важливе значення має закріплення положення про право на життя на конституційному рівні, тобто його формалізація в правову норму найвищої юридичної сили установчого характеру. Стаття 27 Основного Закону — Конституції України, проголошує: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Вказана конституційна норма отримала подальшу деталізацію та конкретизацію в законодавстві України, що стало надійним підґрунтям її реалізації та забезпечення. Надзвичайно важливою історичною подією, яка ознаменувала подальшу гуманізацію нашого суспільства, наближення до ідеалів соціальної і демократичної держави, стало визнання рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року смертної кари неконституційною і наступна ратифікація Протоколу № 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що скасовує смертну кару, з одночасною зміною відповідних положень національного законодавства. Наголосимо, що такий поворот історії розбудови правової держави в Україні створив необхідні умови для повноцінного захисту конституційного права людини на життя, зокрема, посиливши формально-юридичне значення життя та гідності людини. Сьогодні ж, на жаль, розглядається можливість поновлення смертної кари, неефективність та недоцільність якої доведено як вченими-теоретиками, так і самою практикою застосування. Можемо лише констатувати, що в разі її запровадження, безумовно, проявиться регресивний вектор розвитку будь-яких гуманізаційних процесів в нашій державі, і, скоріше за все, це може стати ще одним невдалим «експериментом» у сфері нормотворчості.

Важливою ознакою права на життя є його невід'ємність як прямий наслідок природності цього права. Але, незважаючи на це, вказане право аж ніяк не є абсолютним і може обмежуватись, допускається, навіть, позбавлення життя за наявності на те законних підстав. Такі підстави закріплені в ч. 2 ст. 2 вищезгаданої Конвенції, ратифікованої 17 липня 1997 року. Можливість законного позбавлення життя в разі абсолютної необхідності і доцільності надається відповідним державним органам і законами України, наприклад, Законом «Про міліцію» 1990 р. тощо, які відповідають вимогам Конвенції. Виходячи із реальної ситуації, що склалась у нашій державі у сфері забезпечення прав людини, не існує достатньо ефективних та дієвих і водночас доступних для широкого застосування механізмів контролю за такими діями та запобігання зловживанням відповідних уповноважених осіб. Зрозуміло, це є наслідком не лише фінансових проблем, але й низької професійної правової культури та свідомості правоохоронців та чудово відпрацьованого внутрішнього механізму корупційних дій в таких правоохоронних органах.

Слід зазначити, що в сучасних умовах право на життя розглядається не лише як право на примітивне біологічне існування, але й, у першу чергу, як право на гідне існування людини, яка має реальні гарантії забезпечення

й інших прав тісно пов'язаних і доповнюючих право на життя. Наприклад, нерозривним від права на життя є право на охорону здоров'я. На нашу думку, потенційно небезпечним для забезпечення права людини на життя є невключення ст. 50 Конституції України, яка закріплює право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, до переліку статей, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного чи надзвичайного стану, який міститься у ч. 2 ст. 64 Конституції. Виходить, за необхідності, інформація важлива для захисту здоров'я, а отже, відповідно і життя, може бути прихована від широкого загалу.

Не менш істотною проблемою, пов'язаною із забезпеченням права людини на життя, є можливість проводити аборт. Зокрема, суть цієї проблеми полягає у з'ясуванні моменту з якого людина вже має невід'ємне право на життя. Загальноприйнятою є думка, що це право виникає у людини з моменту народження, хоча деякі вчені відстоюють право на життя ненародженої людської істоти і заперечують можливість позбавлення її життя. У деяких країнах, наприклад, в Ірландії, право на життя ненародженого закріплюється на конституційному рівні, Конституція ж України не містить чіткого визначення моменту виникнення права людини на життя. У будь-якому випадку, очевидною істиною є неможливість повної заборони абортів в Україні, що може призвести до істотних негативних соціальних наслідків. Єдино можливим засобом для зниження надзвичайно високого рівня абортів є не прямі правові заборони, а створення сприятливого соціокультурного клімату, що стане основою налагодження бажаних форм поведінки людей.

Проблемним також є питання про визнання права людини на евтаназію — штучне позбавлення життя за наявності волевиявлення особи у разі невиліковної хвороби або серйозного порушення здоров'я. На даний момент українське законодавство не визнає правомірність таких дій, проте доцільно було б узаконити хоча б пасивну евтаназію, обов'язково створивши відповідні механізми для боротьби із можливими зловживаннями та контролю за процедурою, оскільки повна її заборона суперечить конституційному принципу забезпечення людської гідності.

Таким чином, для найбільш повного забезпечення права людини на життя, крім вирішення законодавчих проблем, слід сприяти досягненню високого рівня правосвідомості та відповідальності всім суспільством.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Черненко Дарина Андреевна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВД України,

2 курс, 3 група

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ЭВТАНАЗИЮ

Данная тема является актуальной, так как именно сейчас, в период активной «перестройки» нашего государства, может быть поставлен и такой вопрос как недо-

бность законодательного закрепления акта эвтаназии в Украине. Возникновение проблемы обусловлено тем, что в наше время остро, как никогда, стоит проблема неизлечимых болезней молодёжи, протечение старости с большими осложнениями, нежели это задумано природой, рождение или риск рождения неизлечимо больных детей, которые от самого рождения обречены на мучительное существование. Также немаловажным является вопрос о том, существовало ли вообще достаточное оправдание выбора смерти для другого человека и может ли смерть считаться когда-либо более полезной, чем вредной, поскольку именно на этом основании принимается решение.

Термин эвтаназия впервые был употреблён Френсисом Беконом в XVI веке для определения «лёгкой смерти». Эвтаназия (или эйтаназия; греч. *eu* — «хороший» + *θάνατος* «смерть») — практика прекращения (или сокращения) жизни человека, страдающего неизлечимым заболеванием, испытывающего невыносимые страдания, удовлетворение просьбы без медицинских показаний в безболезненной или минимально болезненной форме с целью прекращения страданий. «Краткий оксфордский словарь» даёт три значения слова «эвтаназия»: первое — «спокойная и лёгкая смерть», второе — «средства для этого», третье — «действие по её осуществлению». «Эвтаназией» также называют усыпление лабораторных и бродячих животных. Пионером в сфере легализации добровольной смерти стали Нидерланды. В 1984 году Верховный Суд страны признал добровольную эвтаназию приемлемой. Эвтаназия была легализована в Бельгии в 2002 году. В 2003 году эвтаназия помогла расстаться с жизнью 200 смертельно больным пациентам, а в 2004 году — 360 пациентам. С апреля 2005 года в бельгийских аптеках появились специальные наборы для эвтаназии, позволяющие упростить процедуру добровольного ухода из жизни. В набор стоимостью примерно 60 евро входит одноразовый шприц с ядом и другие необходимые для инъекции средства. Набор для эвтаназии может заказать только практикующий врач, который должен указать точную дозировку отравляющего вещества. Оформить заказ можно после обращения в одну из 250 бельгийских аптек, имеющих соответствующую лицензию. На Украине и в Казахстане эвтаназия людей запрещена законодательно. В России как активная, так и пассивная эвтаназия является преступлением и будет квалифицироваться как умышленное убийство в соответствии с частью 1 статьи 105-й Уголовного Кодекса РФ. При назначении меры наказания лицу, виноватому в эвтаназии (естественно если не будут доказаны другие причины лишения жизни) будет учитываться смягчающее обстоятельство в соответствии с пунктом «д» части 1 статьи 61 Уголовного Кодекса РФ, а именно: совершение преступления по мотиву сострадания.

Чтобы уточнить свою позицию к данному вопросу, необходимо задаться тремя вопросами: 1) моральный («Что можно сказать о человеке, совершающего подобные действия?»); 2) юридический («Должны ли подобные действия быть запрещены законом?»); 3) и профессиональный («Может ли врач так грубо переходить за рамки данной им клятвы?»). Св. Фома Аквинский утверждает, что, в общем, человеческий закон должен основываться не на естественном законе — запрещении делать людям

то, що не являється для них неправильним, — не законотворчество, а тиранство. Но, — продолжает он, — мораль и идеальная законность не тождественны. Иногда то, что с точки зрения морали плохо, не практически юридически запрещать. Есть предел тому, что государство может запретить недобрым людям. А есть ли такой предел для врачей? Для тех кто клялся: «Я не дам никому просимого у меня смертельного средства и не покажу пути подобного замысла».

Эвтаназия нравственно допустима в редких случаях, но даже там ее следует запретить, так как этой практикой до того легко злоупотребить, что легализация эвтаназии принесет больше вреда, чем добра. Легализация в таком случае поставит пожилых людей в затруднительное положение выбора: либо продолжать жить, либо достойно уйти с дороги, завершив все свои суетливые мирские дела — положение, в которое никого нельзя ставить и в которое может поставить наше государство, если сочтет данный акт таким, что необходимо закрепить на законодательном уровне.

Эвтаназия нравственно допустима только в редких случаях, но даже там ее следует запретить, так как этой практикой до того легко злоупотребить, что легализация эвтаназии принесет больше вреда, чем добра. Другой вариант гласит, что легализация ставит пожилых людей в затруднительное положение выбора: либо продолжать жить, либо смертью уйти с дороги — положение, в которое никого нельзя ставить.

Таким образом, можно прийти к выводу, что эвтаназия не должна быть закреплена на законодательном уровне, если государство стремится к достижению демократичного, социального, правового государства. Тем более, что это будет противоречить статье 3 Конституции Украины «человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью».

Права и свободы человека, и их гарантии, определяют содержание и направленность деятельности государства. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. Утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства».

Научный руководитель: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачная.

Чижик Галина Віталіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 8 група

СВОБОДА СЛОВА ЧИ ПОЛІТИЧНИЙ СИМУЛЯКР

Від часу проголошення незалежності України минуло двадцять років, а проте досі актуальною залишається проблема розбудови демократичної та правової, суверенної держави і громадянського суспільства. Останнє — одна із найдискусійніших на сьогодні тем. З певністю

можна ствердити, що громадянське суспільство існує там, де практично реалізуються демократичні цінності та наявні ефективні механізми захисту основоположних прав та свобод. Можна скільки завгодно говорити про демократію та демократичні цінності, проте очевидним є те, що без вільної та незалежної журналістики побудувати демократичну державу неможливо. А тому ключовою в даному контексті постає проблема свободи слова та відсутності цензури.

Згідно з положенням статті 34 Основного Закону, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Іншими словами, дане конституційне положення декларує свободу висловлювань та відсутність цензури. Великою мірою дана норма стосується свободи преси. Свого часу український історик і публіцист Ярослав Грицак стверджував, що в кожного нормального суспільства є проблеми, потрібно лиш вміти їх артикулювати, себто виговорювати. В такому артикулюванні найперше і полягає завдання засобів масової інформації. Однак, враховуючи сьогодинішній стан свободи слова в Україні, повна та об'єктивна артикуляція суспільно значущих проблем видається доволі складною.

ЗМІ дуже часто називають ще ЗМК — засобами масової комунікації, наголошуючи на такій функції журналістики, як посередництво в процесі обміну інформацією, зокрема посередництво між політиками та суспільством. Найпершим і найважливішим завданням журналістики є формування громадської думки, бо саме від журналіста залежить, чи побачать люди вибір. Російський соціолог Андрей Тузіков навіть припускає, що «медіа пропонують суспільству не лише інформацію, але й ідеї, і навіть світогляд».

Свобода слова — це насамперед можливість громадян вільно отримувати інформацію, яка має велике суспільне значення. Коли такої свободи немає, це свідчить про недемократичність самої влади, яка не бажає, щоб громадяни отримували достовірну інформацію. Проте, з іншого боку, має бути прагнення з боку громадян отримувати таку інформацію. Після президентської виборчої кампанії 2004 року в українському медіапросторі відбулись суттєві зміни — зникла цензура, а втручання засновників в редакційну політику, хоч і тимчасово, але мінімізувались. Однак стан свободи слова різко погіршився в 2010 році, що було підтверджено травневими парламентськими слуханнями «Про стан свободи слова у регіональних засобах масової інформації». Проте задекларувати, озвучити проблеми — це одне, а вирішувати — інше, бо ж істотних змін не відбулося, а рівень довіри до представників «четвертої влади» падає. Найчастіше моніторинги дотримання свободи слова в Україні здійснюються самими журналістами, їхніми об'єднаннями, як, наприклад, Інститутом масової інформації. Також не можна оминути увагою проблему цензури. Щоб бути надрукованими та прочитаними, багато талановитих журналістів вдаються до самоцензури, а, за влучною сентенцією Юрія Андруховича, «самоцензура дорівнює самогубству».

У минулорічному рейтингу міжнародної організації «Репортери без кордонів» за станом дотримання свободи слова Україна посіла 131 місце, поруч з Іраком та Ізраїльськими територіями. У вересні 2010 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва було проведено експертне опитування журналістів, присвячене

стану свободи слова в Україні. Всього було опитано 29 журналістів. Як зазначено в звіті, опитані журналісти солідарні в тому, що, хоч формально цензури немає, але реально вона існує. Головну відповідальність за здійснення цензури журналісти покладають насамперед на власників ЗМІ (23 журналісти). Далі, за рівнем «вини», йдуть: менеджмент ЗМІ (15 журналістів), самоцензура журналістів (15 журналістів), Президент Янукович та його адміністрація (14 журналістів), місцеві органи влади (12 журналістів), політичні сили, що входять у правлячу коаліцію (11 журналістів), уряд та підпорядковані йому структури (податкова інспекція, МВД тощо) (9 журналістів), СБУ (8 журналістів). Сучасний же стан свободи слова в Україні за 10-бальною шкалою журналісти оцінили у 4.3 бала.

Джордж Орвелл свого часу висловив наступну думку: «Рівень свободи, якою ми володіємо, залежить від громадської думки. Якщо невелика кількість людей зацікавлена у свободі слова, то буде свобода слова, навіть, якщо закон її забороняє». Тож в українському контексті вирішення даної проблеми зводиться до вирішення питання: чи потрібна нам свобода слова взагалі? А відповідь очевидна: якщо ми позиціонуємо себе як вільну демократичну державу, то так, свобода слова нам необхідна.

Таким чином, стан дотримання стандартів свободи слова в Україні сьогодні досить низький. Свобода слова в Україні перетворилася на такий собі симулякр: її постійно декларують, проте насправді її не існує. Для того, щоб свобода слова стала основоположним демократичним принципом, необхідно, найперше, удосконалити українське інформаційне законодавство та уніфікувати його із законодавством європейським; з іншого боку — напрацювати такі механізми, які унеможливили б політичний та адміністративний тиск на представників ЗМІ. Також потрібно забезпечити належний судовий захист права на свободу професійної діяльності журналістів. Доцільним було б відновлення ліквідованої Указом Президента від 2 квітня 2010 року Національної комісії з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі чи утворення подібного їй органу. Доки ж законодавчі механізми захисту конституційного права на свободу слова не будуть ефективно функціонувати, доти свобода слова залишатиметься лише декларацією, далекою від реальності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ю.В. Ткаченко.

Deshko Lyudmyla Mykolayivna

Donetsk National University,

Ph.D., associated professor

Constitutional and International Law Department

CONSTITUTIONAL REGULATION OF THE RIGHT OF ASSOCIATION IN EU MEMBER STATES, CIS AND BALTIC STATES

It's generally known that only the State, where rights and freedoms are not only declared in its Constitution and laws but also fully realized in practice becoming the foundation

for building of civil society can be regarded as the democratic constitutional state.

Universal Declaration of Human Rights (1948), the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) Charter of Paris for a New Europe (1990), in features of the subject regulation Convention of the International Labour Organization (ILO), for example, the Convention № 11 (1921), the Convention № 87 (1948) and other international documents enshrine everyone's right to freedom of association with others. These international instruments were ratified by Ukraine. The landmarks defined by Ukraine actualize the inevitability of appropriate establishment and development of civil society in Ukraine. The study of the foreign experience will help Ukraine to improve effective implementation of its international commitments.

The appropriate strategy of Ukraine towards civil society should be built on sharing best international experience and personal achievements, taking into account current trends and laws of human development.

An important contribution into research of the NGO constitutional status was made by Ukrainian and foreign scholars A. Aliev, D. Alimov, O. Vashchuk, V. Kravchenko, Ts. Yampolska etc.

While acknowledging the results of scientific research it should be stated that the question of the constitutional regulation of the right to association in EU member countries, CIS and Baltic states was not explored completely by Ukrainian scientists.

All these facts show the actuality of the above mentioned issue.

Analysis of the EU member states constitutions, including Austria, Ireland, Netherlands, Federal Republic of Germany, Greece, the Republic of Italy, Spain, allows to identify such regularities inherent in the European constitutional regulation of freedom of association:

1) in constitutions of European states mentioned there are different legal forms of the right of association in terms of subject composition of the constitutional relationships, such as: associations, unions and societies, 2) the normative acts, highlights such competence as the right for free (without special permission from the authorities) establishment of associations by announcement about their creation, and what is more the purpose of registration is to provide transparency of the association. In addition, the right of association corresponds to State obligations not to interfere in the activities of associations and unions, no one can be compelled to join or secede from the union, 3) constitutions of these States emphasize the equality in the process of implementing the right of association, 4) constitutions of European states, unlike the Constitution of Ukraine, in very detailed manner indicate the key grounds limiting the constitutional right of the subject on association.

For a comprehensive analysis the experience of the constitutional regulation of the right to freedom of association in the CIS and Baltic states formerly part of the USSR should be applied. Thus, the Constitution of the Republic of Azerbaijan, Armenia, Belarus refers to the right of association to «rights and freedoms», but states that «everyone has the right to associate freely with others». Closer to the West-

ern tradition of constitutional regulation of the right of association are the constitutions of the Baltic States.

The most complete political component of the public's right to association governed by Articles 36, 37 of the Constitution of Ukraine. However, according to Art. 4 of the Law of Ukraine «On youth and children non-government organizations» the founders of youth and children NGOs can be citizens of Ukraine, as well as foreigners and stateless persons on the territory of Ukraine on legal grounds and under 15 years of age. It's important that the right to participate in trade unions to protect labor and socio-economic interests of citizens is fixed in Article 36 of the Constitution of Ukraine, while articles 36 and 37 are dedicated to the right of association into political parties. This illogicality partially neutralized by the content of the 3d paragraph of Article 36, under which trade unions are public organizations.

In addition, several authors rightly point out that under the current legislation of Ukraine the association created on the initiative of not less than three people. However, there is not any justification of this amount. The justification of the fact that a number of founders for all organs of public associations not enough seems exaggerated, as the number of bodies does not depend on the number of founders (a person may hold office concurrently). For example, for joint stock companies and companies with the limited liability the need (availability) in fewer number of controlling organs responsible for the administrative activity is provided. However, the given organization can consist of only two as well as only one participant. In this way, we propose to make changes into the Law of Ukraine «On Public Associations», with the amendment providing a reduction of the number of public associations' founders.

Comparative analysis of regulation of the constitutional right of association in CIS and Baltic countries allows to formulate the following generalizations and conclusions: 1) in the constitutions of post socialistic commonwealth the significant attention is paid to the division of rights into human and citizen ones, 2) as a general rule the right of association belongs to all individuals regardless of their citizenship and the right of association in political parties is enshrined in the constitution mainly as the citizen right of the State.

Thus, the right of freedom of association in public organizations is an essential right of everyone. And the human is a subject (carrier) of this right. As a result — right should be enshrined as the right of everyone, not just a person who has the political and legal relationship with the State.

Mazur Yulia Volodymyrivna

*Donetsk National University,
student of the fourth year*

STRUCTURAL ELEMENTS OF THE EVERYONE'S RIGHT TO FREEDOM OF ASSOCIATION

The structure of everyone's right to freedom of association is a system of those opportunities (elements) that reflect the content-specification of the human right and relations be-

tween these elements. Structural elements of the right to freedom of association as a general social phenomenon can be illuminated, reviewing the international legal acts on human rights.

On December 10, 1948 UN General Assembly adopted the Universal Declaration of Human Rights the preamble of which confirms the respectful attitude to the rights and freedoms as well as providing of universal and effective recognition and their implementation by means of national and progressive international measures. The human right to freedom of association (currently the concept of national law is used) provided in Art. 20 of Universal Declaration of Human Rights: «Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and association. No one may be compelled to belong to an association».

In 1966 the following documents were adopted: the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, International Covenant on Civil and Political Rights and the Optional Protocol to it. As it is stated in the catalog of rights of the International Covenant on Civil and Political Rights, Article 22, «everyone has the right to freedom of association with others, including the right to form and join trade unions for the protection of their interests.»

It should be noted that unlike the Universal Declaration of Human Rights, this international legal instrument also includes guarantees of human rights to freedom of association and acceptable level of interference in these rights. Part 2 and Part 3 of Article 22 of the International Covenant on Civil and Political Rights say that: 1) use of this right is not a subject to any restrictions except those prescribed by law and is necessary in democratic society for the interests of national or public safety, public order, public health and morals protection or the rights and freedoms protection of other persons 2) this provision does not prevent the imposition of lawful restrictions on the right for people entering the armed forces and police, and 3) nothing allows to States participating in the Convention of the International Labour Organization 1948 on the Freedom of Association and Protection of the Right to Organize to adopt legislative measures that causes damage to the guarantees provided in that Convention, or apply the law so as to prejudice the guarantees.

Art. 2 of the Convention on Freedom of Association and Protection of the Right to Organize number 87 of the International Labour Organization says that workers and employers, without any distinction is not entitled to create organizations of their choice without prior permission and the right to join such organizations with the only condition to subject to their statutes. Art. 11 of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, which was based on a common universal values and became a base for building a system of human rights protected by internationally accepted norms and standards, states the right of everyone to freedom of peaceful assembly and freedom of association with others including the right to form trade unions and join them to protect their interests is established. No less important role played by the prescriptions of Part 2 of Art. 11, in which the prohibition of restriction of this right except such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, prevention of disorder or crime, protection of health or morals or the rights and freedoms of others persons.

The analysis of international legal acts conclude that the structural elements of the everyone's right to freedom of association are the following possibilities:

1) the possibility of association in associations with others,

2) prohibition for the state to limit freedom of association (exception — if prescribed by law and are necessary in a democratic society for the interests of national security or public safety, public order, health or morals protection or protection of rights and freedoms of others),

3) prohibition for the State to adopt legislative acts that are the detriment of the guarantees provided with international instruments concerning freedom of association and protection of the rights to organize, or to apply the law in such a way that causes damage to these guarantees,

4) impossibility to restrict the carrier's (the subject) right to freedom of association.

Scientific adviser: Ph.D., associated professor L.M. Deshko.

Підсекція 7.2

СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА

Бельтюкова Анастасія Аркадьевна

Национальный исследовательский университет
«Высшая школа экономики», аспирант

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИВАТИЗАЦИИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН И УКРАИНЕ

(тезисы подготовлены на основе результатов, полученных при выполнении проекта № 11-04-0033 «Конституционные пределы приватизации» в рамках Программы «Научный фонд ГУ-ВШЭ» в 2011 году)

Отказавшись от социалистического пути развития и стремясь в кратчайшие сроки «откреститься» от своего «коммунистического прошлого», страны бывшего СССР за магистральное направление экономических реформ взяли пересмотр подходов к правовому регулированию собственности в соответствии с рыночными принципами. Вслед за началом проведения форсированного демонтажа административно-плановой экономики посредством разгосударствления в 1993 году в Российской Федерации, 1995 году в Республике Казахстан и 1996 году в Украине были приняты конституции, в которых при отсутствии прямых регулирующих норм были заложены правовые основы приватизации.

Необходимо отметить, что невключение в текст рассматриваемых конституционных актов специальных положений, посвященных приватизации, не является чем-то уникальным для конституционного нормотворчества. Напротив, Основной закон ФРГ, содержащий сразу несколько статей о приватизации, представляет собой чуть ли не единственное исключение из общей картины.

В Конституции РФ, по мнению судьи Конституционного суда РФ Гаджиева Г.А., в качестве основы приватизации необходимо рассматривать статьи, посвященные вопросам свободы экономической деятельности, включая предпринимательство, и частной собственности. Косвенным образом, провозгласив идею ценностного доминирования частной собственности, конституционный законодатель обосновал приватизацию как средство сокращения объектов государственной собствен-

ности в целях оптимизации управления и улучшения выполнения публичных функций.

С другой стороны, приведенное мнение также свидетельствует в пользу того, что конституционно-правовое регулирование приватизации является производным и от правового режима государственной собственности, включая вопросы ее назначения как таковой. В этом случае правовые рамки приватизации в виде перечня публичных функций, которые подлежат реализации посредством государственной собственности, устанавливаются в статьях 71 и 72 Конституции РФ о разграничении предметов ведения между Российской Федерацией и ее субъектами.

Ввиду особой значимости объектов государственного имущества для выполнения государством публичных задач и функций в Конституции РК приватизация предприятий и их имущества включена в перечень важнейших общественных отношений, регулирование которых относится к полномочиям парламента. 10 марта 2011 г. вступил в силу новый комплексный Закон РК «О государственном имуществе», которым был признан утратившим силу просуществовавший более 15 лет Закон РК «О приватизации».

Конституционно-правовой статус государственного имущества также может включать положения об объектах, приватизация которых запрещена. Так, согласно Конституции Украины к компетенции Верховной Рады относится утверждение перечня объектов права государственной собственности, не подлежащих приватизации. Однако, на практике даже наделенные таким «иммунитетом» от приватизации объекты общегосударственного значения переходили в частную собственность в результате реорганизации или ликвидации.

В целом, чем ограниченнее статус у государственного имущества, тем от большего числа условий зависит возможность его приватизации. Традиционно важнейшими видами государственного имущества признаются земля и иные природные ресурсы, являющиеся публичным достоянием и основой жизнедеятельности народа любого государства. Тем не менее, применительно к природным ресурсам конституционный законодатель может допускать иные формы собственности, имеющие равную ценность и равную правовую защиту.

Так, в Российской Федерации, Украине и Казахстане в частной собственности могут находиться земельные участки, не изъятые из оборота и не имеющие статус ограниченно оборотоспособных. В отношении иностранных лиц действует «национальный режим», кроме прямо предусмотренных законом случаев (например, обязательен принцип возмездности, запрещена приватизация земель сельскохозяйственного назначения). При этом в Казахстане отношения по переходу земель из государственной собственности в частную вообще не охватывается понятием «приватизация», то же установлено в Земельном кодексе Украины в отношении юридических лиц — для них возникновение права собственности на государственные земельные участки возможно в результате совершения гражданско-правовых сделок.

В правовых актах о приватизации, как правило, отражаются важнейшие конституционные принципы, например, в актах, регулирующих приватизацию объектов жилищного фонда, — это, прежде всего, принцип признания человека, его прав и свобод высшей ценностью и принцип справедливости.

Как видно, на конституционном уровне регулирование приватизации едва ли носит даже рамочный характер. По этой причине вопросы приватизации, равно как и иных институтов трансформации отношений собственности, например, экспроприации, национализации, реприватизации (термин получил популярность в связи с «пересмотром» итогов приватизации в Украине в 2004–2006 годах; «бархатной реприватизацией» были названы в России сделки по приобретению государственными компаниями крупных имущественных комплексов и созданием госкорпораций), следует рассматривать в контексте конституционно-правового статуса государственной собственности как наиболее объективного мерил для оценки произошедших и планируемых изменений в ее составе и структуре.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор А.Н. Козырин.

Богданова Яна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Розглядаючи питання про місце конституційних прав і свобод людини у системі демократичних цінностей, потрібно наголосити, що розвиток цієї системи залежить від ступеня морального розвитку, освіченості та духовності суспільства, у якому вона функціонує. Один відомий філософ казав, що демократія — це єдине, що гідне людини, тобто необхідною умовою розвитку демократії є відповідний духовний стан суспільства, його свідоме розуміння власних потреб та цілей, яких потрібно досяг-

ти. У процесі реалізації цих потреб поступово формуються й демократичні цінності, деякі з них з часом можуть змінюватися.

Так, відповідно до ст. 24 чинної Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних переконань, статі, за мовними та іншими ознаками. Проте ми добре пам'ятаємо часи, коли знищувалися цілі народи лише з національної нетерпимості (єврейський голокост). А в деяких сучасних країнах ще досі не порушуються питання гендерної рівності, внаслідок чого загальновідомим є факт так званого «жіночого безправ'я», тобто існує лише фіктивна, а не легітимна демократія.

Можна сказати, що конституційні права і свободи людини становлять основу системи демократичних цінностей, оскільки в них знаходять вираз найбільш гуманістичні засади реалізації свободи та рівноправності. Наприклад, ст. 3 Конституції України, закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Очевидно, що в їх основі лежить природно-правова концепція, в основу якої покладені невід'ємні права людини.

На мою думку, найбільш дискусійними на сьогодні є ст. 27 та ст. 28 Конституції України. Відповідно до ст. 27 кожна людина має право на життя і ніхто не може бути свавільно його позбавлений, тобто аборт та еутаназію у нашій країні робити заборонено. Але можна сказати, що проблема надання законодавчого закріплення проблемі еутаназії розколола світове суспільство на два табори: «за» і «проти». Прихильники аргументують свою позицію тим, що особа, яка перебуває у тяжкому фізичному стані має право сама визначити свою долю (жити або покінчити з багатостраждальними муками), або, коли вона не в змозі це зробити, за неї це повинні вирішити найближчі родичі. Опоненти ж розуміють це випадку «право на смерть» демократичною цінністю? Вважаю, що такий законодавчий акт все — таки повинен існувати, і при цьому мати диспозитивний характер, тобто надавати особі самій визначати своє право на життя. Проте, закріплення цього права вимагає досконалого законодавчого врегулювання, інакше суспільство повністю втратить довіру до медицини. Багато країн вже мають такий негативний досвід. Так, за даними досліджень, у Голландії, у 1999 р. життям 900 хворих розпорядились без їх відома, і більше 1900 летальних випадків сталися через збільшення дози знеболюючих препаратів. Дехто з науковців закріплює право на еутаназію, як можливість реалізувати власну правову автономію, яка гіпотетично повинна бути закріплена в законодавстві кожної країни. Дійсно, потрібно наголосити, що людина сама в праві вільно обирати шляхи та межі подолання власних проблем. Інша річ — аборт. Зі ст. 27 гіпотетично випливає, що в нашій країні вони теж повинні бути забороненими. Незважаючи на це, важко знайти лікарню, в якій би така процедура дійсно заборонялась, не говорячи вже про юридичну відповідальність тих, хто її здійснює. Крім того, ст. 52 говорить, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом, тому в деякій мірі аборт також можна вважати насильством.

Відповідно до ст. 28 кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню. Тобто, виходячи з логіки, така процедура як клонування людини без її відома вважається забороненою. Проте багато науковців вважають, що для заборони цієї процедури повинен існувати окремий для всіх країн документ, у якому повинні бути відображені всі аспекти та особливості відповідальності за скоєння такого злочину. З точки зору вчених клонування має майже однакові наслідки з пересадкою генів тварин людям. Фактично це означає зміну біологічної сутності людини, як істоти, створеної Богом. Внаслідок таких «медичних експериментів» розуміння визначення «людина» зовсім втрачає свій сенс, таким чином перетворюючись на якогось мутанта. Причому, не факт, що такі зміни можна буде науково передбачити.

Отже, можна сказати, що конституційні права і свободи є основоположними у системі демократичних цінностей, проте їх значущість та гармонійність із потребами суспільства буде залежати від рівня розвитку демократії, тобто від волевиявлення громадян. У разі, якщо державні органи будуть випереджувати розвиток демократії, безпідставним конституціюванням прав і свобод, у їх реалізації будуть виникати вище згадані прогалини та неточності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Валеева Александра Владимировна

Казанский университет, студент

ПРАВО НА СВОБОДНОЕ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ: ПОСЛЕДСТВИЯ ВВЕДЕНИЯ КРИТЕРИЯ «НЕОБХОДИМОСТИ»

Одной из наиболее стремительно развивающейся отрасли является гражданское право, особенно институт интеллектуальной собственности. Изменения в Гражданском кодексе Российской Федерации (Далее — ГК РФ), вызванные введением части 4 ГК РФ и отменой целого ряда законов уже само по себе говорит об эволюции законодательства. Говоря об изменениях в современном законодательстве, нельзя не отметить новеллу, уточняющую норму закона, касающуюся свободного воспроизведения произведения в личных целях. В новой редакции абзаца 1 статьи 1273 ГК РФ (от 04.10.2010 г., № 259-ФЗ), предусматривающей возможность воспроизведения правомерно обнародованного произведения в личных целях без выплаты вознаграждения, включается дополнительный критерий для такого воспроизведения — «в случае необходимости». Введение данного уточнения, без надлежащего пояснения в действительности вызывает много вопросов. Так, становится не ясно, как должна определяться «необходимость».

С точки зрения философии категория необходимости должна раскрываться в трех аспектах:

- Логическая (формальная) необходимость — суждение, противоположное которому всегда будет ложным.
- Реальная (физическая) необходимость — фактическая обусловленность явления определёнными обстоятельствами.
- Нравственная необходимость — обязательства поведения в силу этических, моральных, религиозных и прочих убеждений.

Совершенно очевидно, что доказать необходимость в данном ключе практически невозможно. А легального определения «необходимости» нет.

Конституционный Суд Российской Федерации в своих решениях неоднократно обращал внимание на то, что неопределенность правовой нормы не позволяет обеспечить ее единообразное понимание и порождает противоречивую правоприменительную практику, и самого по себе нарушения требования определенности правовой нормы, влекущего ее произвольное толкование правоприменителем, достаточно для признания такой нормы не соответствующей Конституции Российской Федерации (см., например, Постановления Конституционного Суда Российской Федерации от 06.04.2004 г. № 7П, от 31.05.2005 г. № 6-П, от 14.07.2005 г. № 8-П, от 28.02.2006 г. № 2-П).

Таким образом, при использовании результата интеллектуальной деятельности в личных целях, должна быть установлена «необходимость». Правовым последствием при установлении отсутствия факта «необходимости» будет предъявление иска на сумму от 10 000 до 5 миллионов рублей в рамках компенсации, а в рамках уголовной ответственности — до 6 лет лишения свободы.

Особо нужно отметить, что природа появления данного понятия не совсем ясна, так как указанный критерий не упоминается ни в Бернской конвенции, ни в других международных актах. В пояснительной записке к законопроекту говорится, что он направлен на реализацию обязательств, принятых РФ в рамках присоединения к ВТО, однако, не понятно как введение данного критерия может способствовать присоединению к ВТО.

Возвращаясь к вопросу о возможных последствиях применения данной нормы, необходимо указать, что в силу пункта 3 статьи 1250 ГК РФ отсутствие вины нарушителя не освобождает его от обязанности прекратить нарушение интеллектуальных прав, а также не исключает применение в отношении нарушителя мер, направленных на защиту таких прав. С учетом этого судам надлежит иметь в виду, что пресечение нарушения производится независимо от наличия или отсутствия вины нарушителя. При этом суд, рассматривающий дело о взыскании компенсации с нарушителя в размере от десяти тысяч до пяти миллионов рублей, учитывает отсутствие его вины при определении размера компенсации. И не смотря на то, что члены комитета Госдумы по законодательству заверили, что поправки не коснутся простых пользователей и распространяются только на тех, кто использует контент в коммерческих целях. Однако данного указания в законе нет. Соответственно правила, которые устанавливает данная статья, распространяется на гораздо более широкий круг субъектов, чем считают законодатели.

Интересным представляется тот факт, что в Америке идет обратный процесс. Теперь Федеральная комиссия по коммуникациям (FCC) заявила, что речь идет о расширении возможностей смартфона, в случае взлома iPhone. Помимо этого, поправки в Закон о защите авторских прав в цифровую эпоху (DMCA) позволяют на совершенно законных основаниях активировать заблокированные функции в электронных книгах, устанавливать и тестировать компьютерные игры без разрешения разработчиков и правообладателей (правда, только в целях поиска ошибок), а также взламывать защиту DVD-дисков «в некоммерческих целях». В Бразилии, к примеру, собираются официально разрешить файлообмен и запретить преследование файлообменников. Русский торрент-файлообменник torrents.ru, просто переехал в Эквадор. Более того существуют технологии, DHT (Distributed Hash Table) и PEX (Peer Exchange), которые поддерживаются торрент-клиентами и позволяют пользователю находить, скачивать и раздавать файлы, не обращаясь к какому-либо специальному сайту в интернете.

На основании вышесказанного, можно сделать вывод, что сейчас присутствуют 2 диаметрально-противоположные тенденции в мире. Часть стран ужесточают свое законодательство в сфере права интеллектуальной собственности, а другие наоборот — снимают жесткие ограничения. Уточнение нормы ст. 1273 ГК РФ приведет к большому количеству судебных процессов и разрешение их будет осложнено ввиду отсутствия четких критериев и понятий, которые законодатель не установил.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой конституционного права и прав человека юридического факультета Казанского университета Л.Х. Мингазов.

Відсотка Дмитро Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет,

3 курс, 10 група

ЩЕПЛЕННЯ: НАШЕ ПРАВО ЧИ НАШ ОБОВ'ЯЗОК?

Навіщо потрібна вакцинація? Чи приносить щеплення користь або, всупереч офіційній позиції, є шкідливим? І чи існує законна можливість відмовитися від щеплень для себе і своєї дитини? Полеміка навколо питання проведення профілактичних щеплень переросла в обговорення можливості громадянина відмовитися прищеплювати себе і свою дитину. Оцінюючи практику щеплень, ми завжди повинні зіставляти принесену їй користь та шкоду.

Більшість лікарів вважає, що користь від щеплень людству і кожному індивіду багаторазово перевищує ризик виникнення ускладнень. Особливо це підкреслюється, коли мова йде про нещеплених дітей: відвідуючи дитячий колектив, вони є як би «слабкою ланкою»: захворівши

самі, вони можуть заразити інших, що призведе до спалаху небезпечного інфекційного захворювання.

У ст. 30 Основ законодавства України про охорону здоров'я та ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» законодавець визначає перелік обов'язкових профілактичних щеплень і встановлює, що необґрунтована відмова від профілактичних щеплень є підставою для відсторонення від роботи як наслідок такого вчинку. Щодо дітей, то їм забороняється відвідувати дитячі навчальні заклади. Разом з тим, у тій же ст. 12 йдеться про право на відмову від вакцинації: «Повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їх згодою після надання об'єктивної інформації про щеплення, наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення». Саме, як право громадянина України, самому вирішувати, робити чи не робити щеплення собі або особам, які знаходяться під його опікою, інтерпретували, положення ст. 12 представники Міністерства охорони здоров'я на прес-конференції в 2008 р. (після смерті від щеплення 17-річного підлітка в Краматорську). Зокрема, вони зауважили, що «формулювання щодо ряду щеплень — «є обов'язковими», «повинні бути зроблені» — означають обов'язок держави забезпечити їх планове проведення.

Існує ще важлива обставина, з якою стикаються більшість батьків, що відмовилися від вакцинації дітей. Мова йде про відмову з боку адміністрацій дитячих садків надавати дітям, які не отримали профілактичних щеплень, дозволу на відвідування дитячого садку. Зокрема, така вимога міститься у ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», згідно, якої: «дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування дитячих закладів не дозволяється». Однак, незважаючи на цю заборону, відмова у прийомі дитини без щеплення в дитячий сад або школу є незаконною. Адже, у даному випадку діє норма передбачена ст. 53 Конституцією України, що встановлює безумовне право на освіту кожної дитини. Тим більше, що держава зобов'язана забезпечити доступність дошкільної освіти, так само як і інших освітніх ступенів, що підтверджено рішенням Конституційного Суду України від 4 березня 2004 р.: «... доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту... означає, що нікому не може бути відмовлено в праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права».

За законом згоду на медичне втручання щодо осіб, які не досягли 15 років, дають їхні законні представники, тобто юридичне значення має саме їхнє волевиявлення, тоді як негативний наслідок у вигляді відсторонення від навчання будуть нести діти. Виходить, що особи з частковою чи неповною дієздатністю несуть відповідальність за волевиявлення повнолітніх дієздатних осіб. Це певною мірою порушує принцип індивідуалізації юридичної відповідальності, закріплений у ч. 2 ст. 61 Конституції України.

Таким чином, маємо справу з проблемою законодавчої неузгодженості механізму реалізації двох конституційних прав. З одного боку *праву на охорону здоров'я* кореспондує *обов'язок кожного живити заходів, щоб самому не бути джерелом небезпеки для здоров'я інших людей*. З іншого боку, сама категорія здоров'я нерозривно пов'язана із тілом людини і медичним втручанням,

а отже, із правом особи на свободу та особисту недоторканність. Кожен має право самостійно вирішувати, чи дозволяти сторонній вплив на своє тіло у вигляді введення вакцини, чи ні. Якщо говорити про такий компонент вищезгаданого права як свобода, то вона передбачає стан людини, за якого вона має можливість безпечно для себе робити все, що не шкодить іншим людям. Тобто, межами свободи є права інших осіб. І свобода вибору щодо того, робити чи не робити профілактичне щеплення обмежується в частині обов'язкових щеплень даного виду, які є засобом гарантування права на охорону здоров'я невизначеного кола громадян, з якими контактує певна особа.

Кожен обов'язок в ідеалі забезпечується можливістю застосування санкцій, тобто юридичною відповідальністю, що є гарантією дотримання прав. Однак, у прямому розумінні примушення людини до вакцинації, тобто насильницьке щеплення, було б порушенням демократичних засад. Тому, слід внести зміни до законодавства, які б чітко визначили *співвідношення обов'язковості згоди пацієнта на медичне втручання та обов'язку робити профілактичні щеплення*.

Підхід до вакцинації повинен бути змінений на індивідуальний. Необхідно надавати кожній особі і кожній родині можливість прийняти самостійне і зважене рішення. Відкрите і вільне обговорення, громадська дискусія в поєднанні з освітою і визнанням демократичного права кожної людини приймати рішення за себе і свою дитину, робити йому щеплення чи ні, — ось єдиний шлях вирішення ситуації.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Гаєвська Юлія Степанівна

Харківський національний університет
внутрішніх справ, аспірант

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна взяла курс на побудову цивілізованого, правового громадянського суспільства, а основою такого суспільства є громадяни, які володіють власністю, тобто власники. Власність дає можливості перш за все для матеріального забезпечення себе і своєї сім'ї й одночасно для творчої реалізації особистості. Людина-власник відчуває свою значущість і у суспільстві, і у сім'ї.

Перехід України до ринкових реформ безпосередньо передбачав докорінні зміни у системі відносин власності. Цей шлях необхідно було розпочати, насамперед, з ліквідації соціалістичної власності, юридичного закріплення рівності усіх форм власності. Саме тому у Конституції України 1996 року були відображені основоположні принципи, що стосувалися питання власності, які відповідають умовам ринкової економіки сучасного суспільства.

Право власності є однією із головних та визначальних категорій, яка істотно впливає на розвиток не лише економічних, але й багатьох інших процесів, зокрема, на формування громадянського суспільства. В умовах переходу до ринкової економіки в Україні та світової економічної кризи, наслідки якої ще не подолано, відносини власності мають відігравати одну з основних ролей у стабілізації економічного становища в країні.

Власність — це підґрунт для самоствердження та особистої безпеки, опора для себе, сім'ї, нації, держави. Власність спонукає до саморозвитку та вияву ініціативи і саме з власністю людина набуває почуття самоповаги.

Багато праць як правознавців, так і філософів, політологів, соціологів, економістів присвячено цій проблемі, але окремі аспекти все ще залишаються поза увагою науковців. Саме до таких питань варто віднести співвідношення власності та громадянського суспільства, роль і значення інституту приватної власності для формування громадянського суспільства.

Інститут права власності в законодавстві — це один із центральних інститутів. Важливого значення надається праву власності і в Основному Законі України, яке розглядається як основоположне природне право особи. Власність, незважаючи на всі свої недоліки, відіграла і дотепер відіграє важливу роль у загальнолюдському прогресі. Світовий досвід доводить: людина тільки тоді стає особистістю, коли вона стає вільною та незалежною економічно. За сучасних умов власність — це не лише найважливіший елемент соціально орієнтованої ринкової економіки, а й необхідний чинник функціонування громадянського суспільства і правової держави.

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права зазначається, що ідеалу вільної людської особистості, звільненої від страху та злиднів, можна досягнути лише тоді, коли будуть створені умови, за яких кожен зможе користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами такою мірою, як і своїми громадянськими та політичними правами.

Економічні права та свободи виступають економічними гарантіями інших прав людини і громадянина, зокрема громадянських, соціальних та культурних. У цьому відображається перш за все той значний вплив, що здійснює рівень законодавчого регулювання на забезпечення захисту власності практично у кожній економічно розвинутій державі. Завдяки реалізації права власності особа задовольняє не лише економічні потреби, але й створює умови для розвитку культурних, духовних, естетичних та інших своїх потреб і потреб своєї сім'ї.

Аналіз показує, що лише у тих країнах, у котрих не тільки на рівні законодавства визнається право власності, але й на практиці вдалося насправді забезпечити захист цього права саме правовими засобами, вдалося створити усталену економічну основу формування та розвитку громадянського суспільства та держави. Необхідність всебічного захисту права власності людини і громадянина зумовлюється тим, що вона безпосередньо має задовольняти її матеріальні та культурні потреби.

Разом з тим, науково-теоретична й методологічна база конституційного права власності в Україні відстає від сучасних потреб правової й економічної теорії та практики. Наукового аналізу потребують основні завдання і проблеми формування в Україні сучасної струк-

тури власності та головні чинники, що перешкоджають реалізації цього права як одного з конституційних прав людини.

Україна як демократична держава, визнаючи та забезпечуючи реалізацію право власності, має одночасно забезпечити оптимальний баланс між гарантованою нею свободою використання цієї власності та соціальною справедливістю, свободою та інтересами суспільства і держави.

Формулюючи конституційні норми, що прямо чи опосередковано стосуються власності, законодавець виходив з того, що держава зацікавлена у гарантуванні та реалізації права власності, у забезпеченні сталого розвитку економіки. Однак на практиці доволі часто ситуація складається таким чином, що саме державні інституції гальмують розвиток відносин власності, а посадовці створюють такі перешкоди, що подеколи унеможливають використання власності в межах цивілізованих правових процедур та змушують громадян згортати підприємницьку діяльність або й взагалі відмовлятися від неї.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Гребець Катерина Григорівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України, 3 курс, 4 група

КОНСТИТУЦІЙНІ НОРМИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Конституції як сукупність правових норм найвищої юридичної сили регулюють найбільш важливі суспільні правовідносини. До таких правовідносин насамперед відносяться політична організація держави, а також права і свободи громадян. У зв'язку з цим, однією з істотних проблем сьогодення є масштаб соціальних прав та їх гарантій, що визначені в основних законах, адже наявність широкого переліку таких конституційних норм аж ніяк не гарантує реального забезпечення закріплених ними прав і свобод людини в соціальній сфері.

Соціальна спрямованість сучасних конституцій вже давно стала предметом детального аналізу фахівців з конституційного права. Загальноновизнаним, зокрема, є положення, що соціальне перенавантаження властиве більшості пострадянських (постсоціалістичних) конституцій. Проте, поки що не існує єдиної точки зору щодо причин такого стану речей, та правових заходів подолання недоліків у вказаній сфері.

Конституційні права і свободи — це закріплені в конституції та гарантовані державою невід'ємні можливості людини і громадянина вільно і самостійно обирати вид і міру своєї поведінки. В основних законах, як правило, закріплюються лише ті права та свободи, які є життєво важливі та необхідні для кожної окремої людини, а також для нормального функціонування суспільства та держави в цілому. Тому надзвичайно важливим є створення сприятливих умов, за яких кожен індивід міг би вільно реалізовувати ці надані йому можливості. Гарантії прав людини і громадянина — це сукупність особистих, політичних, економічних, ідеологічних, юридичних умов і засобів, що сприяють можливості реалізації кожною людиною наданих їй прав та свобод. Саме завдяки цим умовам стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень.

Слід звернути особливу увагу на те, що конституції більшості країн світу у тій чи іншій мірі закріплюють соціальні права і свободи громадян. При цьому у конституціях деяких країн фіксуються лише правові засади «соціальної держави» (ФРН, Болгарії, Іспанії, Словенії, Туреччини та ін.), «соціальної справедливості» (Польщі, Сербії), «політичної, економічної і соціальної солідарності» (Італії), «справедливого і соціального суспільства» (Португалії) тощо. В основних законах деяких інших країн подібні норми виписані доволі детально, що становить велику суспільну та політико-правову проблему. Дійсно, фіксування подібних норм в конституціях ще не означає їх виконання та забезпечення. У такому випадку соціально-економічні права тлумачаться скоріше як принципи, певні соціальні стандарти, якими уряд має керуватися у своїй політиці, а не як звичайна правова норма, що має безумовно виконуватися та забезпечуватися державою. Це приводить не лише до нереалізованості норм найвищої юридичної сили, а й підриває віру громадян в легальність та легітимність державної влади.

Подібні суперечності властиві, насамперед, конституціям постсоціалістичних країн, у тому числі — Конституції України. Це можна простежити, звернувшись до зазначених в Основному Законі прав на житло (ст. 47) та на безоплатність медичного обслуговування (ст. 49). Незважаючи на те, що ці права, а також гарантії їх реалізації, закріплені на конституційному рівні, в реальне життя вони втілюються далеко не в повному обсязі. Слід відзначити, що в Україні проблема соціальних прав та свобод і конституційно-правових гарантій не була, на жаль, належним чином досліджена. Це зумовлено, насамперед, історичними чинниками, оскільки в історії України були часи, коли застосування прав і свобод у повній мірі не було можливим. Лише проголошення незалежності України породило реальні можливості використання людиною належних їй прав і свобод. В останні десятиріччя інтеграційні процеси руху України до міжнародного співтовариства зумовили необхідність приділити належну увагу проблемам гарантування прав і свобод людини й громадянина. Адже однією з найбільш істотних умов вступу до Європейської співдружності є саме належне забезпечення країною-кандидатом прав і свобод людини і громадянина.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що в конституціях пострадянських країн існує певна неузгодженість між правовими нормами з основою у вигляді соціальних прав та їх гарантіями. Проблема повноти і гарантованості прав людини набула в сучасному світі глобального значення. Зокрема, в Україні конституційні прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу неможливо реалізувати без створення належного механізму гарантованості прав та свобод. Відтак, з огляду на наведене вище, питання кон-

ституційних гарантій соціальних прав і свобод людини має стати предметом детального аналізу вчених та практиків українського державотворення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Грицак Артем Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет 2 курс, 11 група

ЕКОЛОГІЧНА КОНСТИТУЦІЯ ЗЕМЛІ

У квітні 1992 року в університеті Гофстра (Нью-Йорк) відбулася Міжнародна Конференція, присвячена екологічним проблемам світу. На даній конференції Україна стала ініціатором розробки рамкової угоди зобов'язуючого характеру — Екологічної Конституції Землі (далі — ЕКЗ) та створення під егідою ООН єдиної структури органів екологічного захисту з належними повноваженнями і механізмами роботи. Минуло кілька десятиліть, але дана міжнародна-правова угода так і не була до кінця розроблена і введена в дію. На даний момент ідею створення ЕКЗ підтримують такі країни, як США, Індія, ПАР, Сінгапур, Бразилія, Польща, Росія та ін.

Процес створення ЕКЗ складається з двох частин — дефінітивної та регулятивної. Перша, дефінітивна частина — це створення глобальної міжнародної угоди, в якій мають бути вписані норми екологічної поведінки всіх держав, національних і міжнародних виробничо-комерційних структур, а також громадян планети у процесі господарської діяльності і торгівлі. Такі норми повинні відповідати не лише традиційним економічним інтересам, але й інтересам збереження природного довкілля та невиснажливого використання природних ресурсів.

Друга, регулятивна частина передбачає створення під егідою ООН відповідних інституцій з контролю за дотриманням норм ЕКЗ. До такої структури треба включити Раду Екологічної Безпеки ООН, Міжнародну Службу Екологічного Моніторингу, Міжнародну Екологічну Поліцію, Міжнародний Екологічний Суд та Міжнародний Екологічний Банк.

Зміст і структура ЕКЗ повинні бути укладені таким чином, щоб не загрожувати суверенітетові жодної країни. Вона істотно відрізнятиметься від традиційних конституцій держав, адже вона має інше завдання. У даному документі правовий статус людини визначається не як громадянина своєї держави, а як громадянина планети. Якщо основним суб'єктом традиційного конституційного регулювання визнаються права і свободи громадянина тієї чи іншої держави, забезпечення гідних умов життя, то ЕКЗ повинна гарантувати права і свободи громадянина планети на доброякісні умови природного життєвого довкілля і раціональне використання природних ресурсів. До таких прав можна віднести: право людини на здорове і довге життя, право дихати чистим повітрям, пити чисту воду, користуватися продуктами харчування, що не містять шкідливих для здоров'я добавок і ген-

но-модифікованих компонентів, право на захист від глобальних негативних змін клімату, право жити на чистій землі, без смітєвих звалищ і загрози техногенних аварій, що погіршують або руйнують навколишнє середовище.

Міжнародне співробітництво, спрямоване на збереження природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, ґрунтується на принципах суверенітету, відповідальності, раціональної достатності та спільності інтересів. Принцип суверенітету має на увазі право органів вищої влади усіх держав — учасниць формувати і затверджувати норми законодавства, визначальні режими використання природних ресурсів, правила природоохоронної діяльності і норми відповідальності за їх порушення. Дані органи повинні здійснювати екологічну політику з урахуванням внутрішніх умов і можливостей. Принцип відповідальності полягає у повному застосуванні екологічних стандартів в національному законодавстві і виконання взятих державою міжнародних зобов'язань. Принцип раціональної достатності припускає відмову від марнотратного використання природних ресурсів і перехід до використання ресурсозберігаючих безвідходних методів господарської діяльності. Принцип спільності інтересів має на увазі активну і добросовісну взаємодію держав у вирішенні глобальних регіональних екологічних проблем, взаємодопомогу в запобіганні екологічним катастрофам, надзвичайним ситуаціям, обмін досвідом та ін.

Пріоритетними завданнями ЕКЗ є: створення неурядової системи збору, аналізу і поширення інформації про стан довкілля і здоров'я населення, попередження екологічно небезпечних наслідків, затвердження національних програм, що забезпечують збільшення до 2020 року середньої тривалості життя на 5 років, розробку і прийняття національних програм адаптації до негативних змін клімату, створення системи стимулювання підприємств, виробництв, інститутів, організацій, що займаються розробкою, впровадженням і використанням технологій, що покращують стан навколишнього середовища, заборона виробництва та іншої діяльності, що несе небезпеку для генофонду людства.

Вже є створений проект ЕКЗ, що складається з Преамбули, п'яти основних розділів: Основні принципи; Екологічні обов'язки і відповідальність держав; права та обов'язки громадян; завдання захисту навколишнього середовища міжнародними угодами; основні напрямлення міжнародного співробітництва та заключних положень.

Основним конституційним обов'язком національних урядів та кожного громадянина планети має стати дотримання вимог ЕКЗ — збереження природних умов і ресурсів для прийдешніх поколінь. Міжнародне співробітництво ґрунтується на визнанні державами колективної та індивідуальної екологічної відповідальності, яка означає визнання пріоритету збереження довкілля над приватними та індивідуальними інтересами.

На мою думку, підготовка та ухвалення ЕКЗ ймовірно може відбутися у 2012 році, коли скличуть третій світовий саміт з довкілля і розвитку РІО+20. Дана міжнародна угода зможе стати основою для нової світової екологічної політики у ХХІ столітті та закріпити обов'язки людей перед природою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Губейдуллин Рамиль Харисович
Казанский университет, аспирант

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Доклад посвящен одной из актуальных проблем современного российского государства, затрагивающей основы конституционного строя страны, а именно — проблеме реализации в РФ социальных прав граждан, а вместе с тем и построения демократического социального государства.

Согласно ч. 1 ст. 7 Конституции РФ Россия является социальным государством. Главными задачами социального государства является оказание помощи слабым, влияние на распространение экономических благ исходя из принципа справедливости, чтобы обеспечить каждому достойное для человека существование.

Несмотря на развертывание в нашей стране таких крупномасштабных национальных проектов, как «Доступное жилье», «Образование», «Здоровье», «Развитие АПК», сложная экономическая обстановка, безусловно, так или иначе, сказалась на их реализации.

Наряду с существенными изменениями в различных сферах общественной жизни, произошедшие в 2010 году, хотелось бы затронуть наиболее острую и актуальную составляющую нашего государства — социальную составляющую.

8 мая 2010 года был принят ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ в связи с совершенствованием правового положения государственных (муниципальных) учреждений». Однако, данный нормативно-правовой акт представляется скорее неким сборником изменений, вносимых в целый ряд действующих нормативно-правовых актов. В этом заключается его специфика, так как в данном ФЗ отсутствует привычная для законов федерального уровня единая структура, что вызывает у ряда экспертов противоречивые мнения.

Вместе с тем в контексте рассматриваемой темы речь идет о реформировании бюджетной сферы, непосредственно: образования, здравоохранения, культуры.

Суть предлагаемой реформы заключается в том, что бюджетные учреждения становятся экономически самостоятельными, но при этом лишаются гарантированного бюджетного финансирования в полном объеме. По традиционной схеме будут финансироваться лишь такие учреждения, именуемые «казенные», как военные части, сизо, исправительные учреждения, ФСБ, ФТС, психбольницы. Остальные же бюджетные учреждения будут получать субсидии в рамках государственных заданий, которые ограничены соответствующим лимитом. Однако новые бюджетные учреждения получают право заниматься деятельностью приносящей доход, т.е. находиться на самообеспечение. Это не что иное, как предоставление платных услуг в бюджетной сфере.

Возникает такая ситуация, когда к примеру, в школах факультативы, второй иностранный язык, спортивные кружки будучи бесплатными, с вступлением в силу данного закона, станут платными, аналогичная ситуация будет происходить и в сфере здравоохранения.

Симбиоз бюджетного и частного в социальной сфере приведет к ухудшению качества предоставляемых бесплатных услуг. Ведь, чем меньше усвоят ученики на обязательном минимуме занятий, тем скорее они придут на дополнительные платные услуги, то же самое в системе здравоохранения.

Таким образом, под удар попадают одни из основных социальных прав граждан, как закрепленные в статье 41 Конституции РФ право на охрану здоровья и медицинскую помощь, которая предполагает бесплатность, оказываемой медицинской помощи в государственных и муниципальных учреждениях, а также закрепленные в ст. 43 Конституции РФ право на бесплатное образование. Реализация этого права дает возможность получить общеобязательную и профессиональную подготовку, необходимую для осуществления трудовой деятельности, для содержания духовной жизни.

Переход на новую систему финансирования бюджетного учреждения может вызвать затруднения в материальном плане, велики риски банкротства новых бюджетных учреждений, к тому же по долгам этих учреждений государство отвечать не будет, т.е. бремя долговых обязательств полностью ляжет на плечи руководства этих учреждений.

Глубоко убеждены, что восполнение возможного недостающего финансирования за счет «кармана граждан» недопустимо.

Совершенно очевидно, что жизненный уровень в различных регионах РФ разный. У нас до сих пор не сформирован средний класс, как доминирующий класс в обществе, следовательно, не целесообразно подводить под один «знаменатель» все российское общество.

Необходимо также помнить и о нашем будущем, а именно, о способной, талантливой молодежи, которая в силу затруднительного материального положения в семье, желает заниматься в школах олимпийского резерва или получать углубленные знания на дополнительных занятиях в школах бесплатно.

Поэтому, данная законодательная инициатива, как минимум, нуждается в более тщательной доработке, в частности, необходимо сделать «лимит» более гибким, а в средства, выделяемые под государственные задания заложить дополнительные расходы на содержание данного учреждения в зависимости от рыночных цен, в том или ином субъекте РФ.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Б.Л. Железнов.

Діхтяр Ірина Андріївна,
НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для МВС України, 2 курс, 11 група

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ

Для вирішення проблем системи пенсійного забезпечення в Україні планується ухвалити законопроект, що передбачає: підвищення мінімального необхідного страхового пе-

ріоду з 5 до 15 років; поступове підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років; подовження на 10 років робочого стажу, необхідного для отримання пенсійних виплат у повному обсязі. Також, Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», запропоновано наблизити пенсійний вік до європейських стандартів (65 років); стимулювати більш пізній вихід на пенсію шляхом підвищення нормативної тривалості стажу з 20/25 років до 30/35 років. Таким чином, спостерігається потенційне звуження змісту та обсягу прав громадян України на пенсійне забезпечення, що не відповідає Конституції.

Відповідно до ст. 22 Конституції: «Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вищепними. Конституційні права й свободи гарантуються й не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод».

Право громадян на соціальний захист гарантовано ст. 46 Конституції. Умови призначення пенсії, що є його складовими — визначені в ст. 12 Закону «Про пенсійне забезпечення» («Право на пенсію за віком мають: чоловіки — після досягнення 60 р. і при стажі роботи не менше 25 р.; жінки — після досягнення 55 р. і при стажі роботи не менше 20 р.»), та ст. 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» («Особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення чоловіками 60 років, жінками — 55 років та наявності страхового стажу не менше п'яти років»).

Відповідно до ст. 1 Закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» — «Держава гарантує кожному ... громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, подання різних видів допомоги шляхом: ... забезпечення пенсіями й допомогою...». Ст. 10 — «Громадянами похилого віку визнаються: чоловіки у віці 60 і жінки у віці 55 років і старші, а також особи, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилося не більше півтора року». За ст. 17 «Громадяни похилого віку мають право на матеріальне забезпечення згідно з чинним законодавством. Це право гарантується виплатою пенсій, різних видів допомоги...».

За ст. 46 Конституції — «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, ... старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення...».

Відповідно до п. 5 Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005: — «Право на пенсійне забезпечення є складовою конституційного права на соціальний захист. Згідно ст. 46 Конституції — це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Зміст та обсяг права громадян на пенсійне забезпечення полягає у їх матеріальному забезпеченні шляхом надання трудових і соціальних пенсій, тобто щомісячних пенсійних виплат відповідного розміру, у разі

досягнення особою передбаченого законом віку ... Встановивши в законі правові підстави призначення пенсій, їх розміри, порядок обчислення і виплати, законодавець може визначати ... загальні умови їх призначення ... Законодавець повинен робити це з дотриманням вимог Конституції України, в тому числі принципів рівності та справедливості». За п. 4 Рішення: «Зміст прав і свобод людини — це умови й засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування й розвитку... Звуження обсягу прав і свобод — це зменшення ... розміру або кількості благ, чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод...».

Рішенням Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 у п. 5.1 вказано: — «У Конституції України Україну проголошено соціальною й правовою державою (ст. 1), в основу правового регулювання бюджетних відносин закладено принцип справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами (ч. 1 ст. 95). Держава відповідальна перед людиною за свою законодавчу діяльність, зобов'язана утверджувати та забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Закони та інші нормативно-правові акти мають прийматися на основі Конституції і повинні відповідати їй (ч. 2 ст. 8)». П. 7.1 — «Однією з конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина є недопущення їх скасування (ч. 2 ст. 22) чи звуження їх змісту та обсягу при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів (ч. 3 ст. 22)».

Конституційний Суд України визначив у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, — «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга), при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частина третя). Скасування конституційних прав і свобод — це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням» — п. 7.1.

Отже, дані законопроекти потребують вдосконалення відповідно до конституційно-правових норм. Зміни економічної політики слід проводити в напрямку відкритої легальної економіки, не допускаючи звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод громадян.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Костюков Микола Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України

2 курс, 15 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Стаття 3 Конституції України проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. На

забезпечення цього положення наша держава і суспільство поставили собі за мету сформувати правову і соціальну Україну, велику роль в якій відіграватиме соціальна захищеність громадян. Стаття 46 Конституції є ключовою для розуміння змісту соціального захисту, вона передбачає право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Ці конституційні засади права на соціальний захист набули свого подальшого, додамо — і більш демократичного, розвитку в системі законодавства про соціальний захист України.

Разом з цим, реалізація навіть найдосконаліших законодавчих положень не тільки в сфері соціального захисту, а і в будь-якій іншій сфері головним чином залежить від дієвості і ефективності юридичних, зокрема, конституційних гарантій у цій сфері.

Насамперед, відзначимо, що гарантією є визначення Конституцією України економічних джерел соціального захисту. Згідно із частиною другою ст. 46 Конституції України право громадян на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Суттєве значення у системі гарантій, передбачених Конституцією, має положення частини третьої ст. 46, згідно з якою пенсії, інші види соціальних виплат та допомог, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Конституція визнає право кожної людини в Україні на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло. Щоправда, недоліком тут є те, що Конституція утримується від визначення гарантій у забезпеченні такого права, через що положення ст. 48 мають декларативний характер. Це було однією з причин зволікання з прийняттям закону про основний базовий соціальний стандарт — прожитковий мінімум, його було прийнято лише в 1999 р., а визначено розмір цього стандарту лише у 2000 р.

Стаття 49 Конституції України встановлює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Зауважимо, що в цій статті передбачено три права людини: 1) право на охорону здоров'я; 2) право на медичну допомогу; 3) право на медичне страхування. І хоча вони тісно пов'язані між собою, все ж це окремі права, і для них встановлено спеціальні гарантії. Зауважимо також і те, що Конституція проголошує такі права для кожного, тобто для кожної людини, як громадян України, так і для іноземців та осіб без громадянства, біженців. Конституційні гарантії прав у сфері охорони здоров'я такі. Зокрема передбачено, що охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм. Держава бере на себе обов'язок щодо створення умов для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування.

Важливою гарантією є положення частини третьої ст. 49, згідно з якою в державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, а існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Суттєве значення в цьому питанні має рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002 (справа щодо безоплатної медичної допомоги), яким постановлено, що медична допомога у державних та комунальних закладах охорони здоров'я надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги. Нині Перелік видів безоплатної медичної допомоги визначено постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955. Сюди віднесено види медичної допомоги, яка надається державними та комунальними закладами охорони здоров'я: швидка та невідкладна медична допомога у стані, що загрожує життю людини; амбулаторно-поліклінічна; стаціонарна — у разі гострого захворювання та в невідкладних випадках, коли потрібні інтенсивне лікування, цілодобовий медичний нагляд та госпіталізація, в тому числі дітям, вагітним та породіллям тощо; невідкладна стоматологічна допомога (у повному обсязі — дітям, інвалідам, пенсіонерам, студентам, вагітним, жінкам, які мають дітей до 3 років) та ін.

Суттєва гарантія здійснення права на соціальний захист міститься у ст. 22 Конституції України, згідно з якою конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Ці положення застосовано у рішеннях Конституційного Суду України у питаннях про збереження пільг, встановлених законодавством для окремих категорій працівників (пільг за професійною ознакою).

Таким чином, гарантування права на соціальний захист на конституційному рівні є необхідною і важливою передумовою його належної реалізації. При цьому особливу увагу слід приділяти не тільки розвитку існуючих і розробці нових гарантій соціального захисту — наприклад, запровадженню загальнообов'язкового соціального медичного страхування, удосконаленню порядку пільгового забезпечення житлом деяких категорій громадян (наприклад, військовослужбовців, службовців органів внутрішніх справ тощо) та інші.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Кравченко Оксана Вікторівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 5 група

ПРЕВЕНТИВНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Особливу роль у реалізації та захисті прав громадян на екологічну безпеку відіграє інститут превентивної еколого-правової відповідальності. Нормативно — право-

вою підставою для її застосування є положення ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якого діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав підлягає припиненню у встановленому порядку цим Законом та іншим законодавством України.

Визначення правопорушень у цій сфері та особливості застосування спеціальних заходів примусу за їх скоєння передбачено Порядком обмеження тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств установ організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Застосування заходів державного впливу можливе лише за екологічні правопорушення зокрема за правопорушення у сфері екологічної безпеки; серед яких: порушення вимог екологічної безпеки, порушення інших вимог екологічного законодавства зокрема, вимог нормативів екологічної безпеки.

За своєю спрямованістю правопорушення мають місце в екологічних правовідносинах в тому числі і щодо забезпечення екологічної безпеки та екологічних стандартів. Тобто предметом посягання виступають саме правовідносини у сфері екологічної безпеки як невід'ємної складової предмета екологічного права. Правопорушення є юридичним фактом, що є підставою для настання юридичної відповідальності, яка реалізується в охоронних правовідносинах. Воно є підставою для настання спеціальної відповідальності у сфері екологічної безпеки та в цілому екологічних правовідносинах, реалізація якої забезпечується особливими не досить традиційними, способами та відповідними санкціями. Санкція — нормативне визначення заходів державного примусу, які застосовуються у випадках правопорушення і містять їх заключну правову оцінку. Вона спрямовується на профілактику делікту відновлення порушених прав та виконання додаткових зобов'язань, компенсаційного заподіяння збитків тощо. До них можна віднести наступні: по — перше, обмеження екологічно небезпечної діяльності — такою слід вважати систему організаційних та примусово — попереджувальних заходів уповноважених органів, які спрямовані на зменшення меж спеціальної правосуб'єктності особи, визначеної правовстановлюючими документами щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності на певний час, тобто до виконання встановлених законодавством або спеціальним дозволом заходів шляхом зменшення обсягів викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення в ньому відходів виробництва підприємств їх структурних підрозділів та експлуатації окремого обладнання.

По — друге, це — зупинення екологічно небезпечної діяльності (тимчасова заборона) — система організаційних та спеціальних примусово — заборонених державно — правових засобів (способів), спрямованих на тимчасове позбавлення правомочностей правосуб'єктної особи щодо здійснення такої діяльності до виконання нею необхідних екологічних та природоохоронних заходів шляхом призупинення експлуатації джерел підвищеної екологічної небезпеки.

Припинення екологічно небезпечної діяльності, також є специфічною санкцією, яка полягає у сукупності

організаційних, технічних та постійних заборонно — правових засобів спрямованих на заборону активних дій порушників вимог та нормативів екологічної безпеки щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності позбавлення правосуб'єктності на її здійснення шляхом припинення експлуатації підприємств чи окремих його структурних підрозділів та відповідного обладнання. Підставою для припинення екологічно небезпечної діяльності підприємств є систематичне скоєння вищенаведених правопорушень у сфері екологічної безпеки.

За своєю суттю санкції — обмеження та припинення діяльності, спрямовані на попередження екологічних правопорушень, законодавства про екологічну безпеку до осіб, з вини або без вини яких вони вчиняються, що вказує на виконання ними превентивної функції в екологічних правовідносинах та дозволяє констатувати наявність у системі екологічного законодавства та основному його блоці законодавства про екологічну безпеку спеціальної превентивної екологічно — правової відповідальності. Суб'єктами відповідальності мають бути спеціальні правосуб'єктні або право деліктні особи для яких дотримання вимог нормативів екологічної безпеки та екологічних стандартів цієї сфери є імперативним. Державні органи, що прийняли рішення про обмеження, зупинення чи припинення екологічно — небезпечної діяльності, або у разі скасування зобов'язанні надіслати відповідну інформацію певним радам на території яких знаходяться підприємства, установи і організації.

У законодавстві України знаходиться значна частина норм, які у своїй сукупності створюють правове підґрунтя для кваліфікації та застосування превентивної (попереджувальної) еколого — правової відповідальності за відповідні правопорушення, та порушення вимог, стандартів чи нормативів екологічної безпеки, які характеризуються самостійним складом, їх предметом, об'єктом, суб'єктивним складом, наявністю специфічних санкцій, що застосовуються до осіб, які їх допустили та механізмом виконання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Д.В. Санніков.

Лавриненко Олексій Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів
для системи Пенсійного Фонду України,
3 курс, 4 група

СУТНІСТЬ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПАЦІЄНТА НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В УКРАЇНІ

В результаті звернення до суб'єктів надання медичної допомоги, особа набуває специфічного правового статусу пацієнта, у зв'язку з чим її конституційно-правовий статус моделюється — вона набуває нових прав і починає нести додаткові обов'язки, а частина її конституційних прав розвиваються і деталізуються вже в рамках конкретних правовідносин, в які вступила особа з метою реалізації права

на медичну допомогу. Мова йде про той факт, що низка конституційних прав особи набувають специфічного змісту в контексті отримання медичної допомоги. Одним з таких прав є право особи на особисту недоторканість.

В науці прийнято відносити до змісту права на особисту недоторканість людини чотири основних елементи: 1. Можливість особи бути захищеною від будь-яких незаконних обмежень її індивідуальної свободи, фізичної та психічної недоторканності; 2. Можливість безперешкодно користуватися свободою від неправомірних посягань на особисту недоторканність; 3. Можливість вимагати від інших осіб не порушувати її недоторканність; 4. Можливість користуватися правом державного захисту у разі виникнення посягань на останню (В.П. Грובה, 2007). Поряд з цим, на нашу думку, зміст даного права по суті визначає тільки перший елемент — це можливість особи бути захищеною від будь-яких обмежень її свободи, фізичної та психічної недоторканності. Інші складові характерні для будь-якого суб'єктивного права і виконують переважно забезпечувальну і гарантуючу функцію по відношенню до основного змісту в тому числі і цього права. З урахуванням цього доцільно проводити аналіз поняття і змісту права пацієнта на особисту недоторканість. Дане право пацієнта передбачене ст. 29 Основного Закону на конституційному рівні, а також знайшло свою деталізацію у низці законодавчих положень. Деякі вчені при дослідженні цього права пацієнта вказують, що воно передбачене ст. 289 Цивільного кодексу України та статтями 42, 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я і включає тільки два елементи — інформована згода на медичне втручання та можливість відмови від медичного втручання (Я.Ф. Радиш, А.Б. Віденський, С.Г. Стеценко).

Зауважимо, що право на особисту недоторканість в контексті отримання пацієнтом медичної допомоги, в силу специфіки відносин, в які вступає пацієнт, набуває достатньо широкого і багатогранного змісту. З урахуванням цього, запропонований підхід до визначення змісту права на особисту недоторканість є досить вузьким.

Із забезпеченням права на особисту недоторканість в ході отримання медичної допомоги тісно пов'язане питання отримання кваліфікованої медичної допомоги, насамперед, в ході операційного втручання. Так, достатньо вагомим недоліком сучасного правового регулювання процесу надання медичної допомоги в Україні є відсутність дієвих механізмів контролю за діями медичних працівників, насамперед, під час операційних втручань. З огляду на це часто-густо можуть практикуватися зловживання, аж до вчинення злочинів. Шляхом можливої протидії правопорушенням у цій сфері може стати дозвіл родичам на присутність у операційній під час проведення операцій, відеоспостереження за діями медичних працівників.

Безумовно, питання про забезпечення права на особисту недоторканість виникає і при проведенні процедури трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині. Зокрема тоді, коли недобросовісні медичні працівники, порушуючи закон та керуючись власними корисливими інтересами порушують права донора, що іноді навіть може завершитися смертельним результатом. Слід зауважити, що законом встановлюються гарантії прав деяких категорій осіб, які не можуть виступати донорами. Такими є особи, які перебувають у місцях позбавлення волі, мають тяжкі психічні розлади або захворювання.

Особливо актуальним питання забезпечення права на особисту недоторканість видається в контексті проведення медичних експериментів. Проведення такого роду заходів можливе лише за повної і всебічної інформованості пацієнта про стан свого здоров'я та можливі як позитивні, так негативні результати експерименту, гласності, наукової обґрунтованості, а у разі необхідності — конфіденційності пацієнта.

Право на особисту недоторканість пацієнтів-дітей може зазнавати неправомірних обмежень і у випадку проведення процедур щеплення. За загальним правилом відповідальність за здоров'я осіб, які не досягли 18 років несуть батьки, саме тому вони і мають надавати згоду на проведення щеплення. У разі ж проведення щеплень без отримання чи всупереч такій згоді медичні працівники мають нести відповідальність відповідно до закону.

Прагнення людини гідно виглядати є природним, саме тому останнім часом все більшої актуальності і популярності набувають косметологічні послуги, які досить часто можуть поєднуватися з різноманітними медичними маніпуляціями із ризиком для фізичного здоров'я пацієнта. Відзначимо, що такого роду послуги на сьогодні в більшості випадків взагалі нормативно не врегульовані, більш того дискусійною є природа такого роду послуг, хоча на наше глибоке переконання вони є медичними послугами. Не зважаючи на це, ряд таких процедур часто проводиться в косметологічних кабінетах поза межами лікувально-профілактичних установ в абсолютно неналежних умовах з порушенням правил гігієни. Це вкрай негативним чином впливає на можливість пацієнта реалізувати своє право на повагу до гідності в рамках такого роду процедур.

Таким чином, до змісту права пацієнта на особисту недоторканість доцільно відносити не тільки права на інформовану згоду та відмову від медичного втручання, а ще й права на фізичну і психічну недоторканість: під час проведення операційних втручань, трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині; під час участі у медичних експериментах; у разі проведення щеплення; у разі користування косметологічними послугами; в інших випадках, коли дії медичних працівників пов'язані із безпосереднім впливом на організм людини.

Науковий керівник: д.ю.н., професор О.Р. Дашковська.

Луценко Олена Євгенівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного фонду України,

4 курс, 2 група

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ НОРМ-СТАНДАРТІВ

З визнанням на рівні Основного Закону міжнародних договорів частиною правової системи України (ст. 9 Конституції України), в національному праві була визнана пріоритетність моністичної концепції взаємодії міжна-

родного і внутрішнього права, а здатність міжнародних норм проникати у національне законодавство уже не ставиться під сумнів.

Дослідженню питань удосконалення трудового законодавства з точки зору його наближення до міжнародних норм у соціальній сфері присвятили свої праці такі учені-трудовики, як К. Гусов, В. Жернаков, С. Іванов, І. Кисельов, М. Феськов, Г. Чанишева, О. Ярошенко та інші.

Сучасне міжнародно-правове регулювання праці здійснюється за допомогою великої кількості міжнародних норм, що обумовлено наявністю широкого кола різноманітних відносин у сфері праці. Саме тому з метою подальшого розвитку співробітництва нашої держави з міжнародними організаціями, розширення сфери застосування міжнародних трудових норм та проведення роботи з удосконалення національного трудового законодавства під впливом міжнародних трудових стандартів першочергового значення набуває чітке з'ясування та визначення поняття, правової природи останніх. Актуальність зазначеного питання обумовлена також і тим, що у жодному національному нормативному акті не закріплено визначення поняття «міжнародні трудові стандарти».

Для визначення поняття та змісту міжнародних трудових норм-стандартів, їх ознак, необхідно звернутися до з'ясування етимологічного значення таких понять, як «міжнародний стандарт прав людини» та взагалі «стандарт». Термін «стандарт» досить часто використовується як у повсякденному житті, так і в наукових працях, і означає взірць, еталон, який береться за первісний для зіставлення з ними інших подібних об'єктів. На нашу думку, стандарт — це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами норми і нормативи або їх комплекс, які є орієнтиром для зіставлення з ним інших подібних об'єктів та їх розвитку, на базі яких визначаються рівні права та обов'язки відповідно до сфери регулювання даних нормативних актів.

В. Погорілко вважає, що ігнорування та пряме порушення прав людини в ряді країн на національному, а потім і світовому рівнях, напередодні та під час Другої світової війни об'єктивно примусило людство створити відповідні міжнародні загальновизнані стандарти з прав людини шляхом прийняття міжнародно-правових актів, які визначали б і гарантували певне коло найважливіших прав і свобод. У зв'язку з цим, наука міжнародного права використовує спеціальний термін «міжнародні стандарти в галузі прав людини» (international standards of human rights). Під цим терміном розуміють сукупність існуючих норм і принципів у галузі прав людини, які розроблені за участю держав у процесі міжнародного співіснування і містяться у відповідних міжнародно-правових документах.

Звертаючись до визначення поняття міжнародних трудових норм-стандартів, слід відзначити, що розроблення та прийняття універсальних міжнародних норм про працю завжди є результатом певного компромісу, оскільки країни з розвинутою економікою прагнуть забезпечувати єдині мінімальні стандарти у сфері праці з іншими державами. Це сприяє створенню умов, за яких працівники менш розвинутих регіонів світу зможуть отримати права, подібні до тих, які належать працівникам країн з більш передовим соціальним законодавством, з високим рівнем розвитку демократії. Міжнародна норма про працю покликана сприяти поступовому вирівню-

ванню економічного і правового становища найманих працівників у країнах з різним політичним, правовим або міжнародним статусом. Отже, цінність і значення міжнародних норм про працю полягає в тому, що вони спрямовані на регулювання не деталей та змін в економічному житті суспільства, а в їх універсальності, яка стосується самої суті трудових відносин.

Як зазначає І. Кисельов, змістом міжнародних стандартів праці є концентроване відображення досвіду багатьох країн, результат ретельного відбору найбільш цінних та універсально значимих норм і положень національних систем трудового права, створення оригінальних синтетичних правил за участю юристів, які представляють існуючі системи правового регулювання праці, підсумок зіткнення різних думок і підходів, різномірних політичних сил та інтересів, ідеологічних концепцій, знаходження компромісних юридичних формул, трансформацій у міжнародні норми.

Отже, можна визначити окремі ознаки, які притаманні міжнародним трудовим нормам-стандартам. По-перше, вони є нормами міжнародного права, які визначають відповідну модель правової поведінки у сфері праці, втілені у формі міжнародного договору, міжнародно-правового звичаю, а також норм, які базуються на рішеннях міжнародних судів та є обов'язковими для виконання державами. По-друге, держави вільні у виборі засобів імплементації положень цих міжнародних трудових стандартів. По-третє, прийняття нових міжнародних стандартів у сфері праці повинно узгоджуватися з комплексом чинних норм у цій сфері. По-четверте, зміст даних стандартів має компромісний характер, що обумовлює закріплення в них рівня мінімальних вимог до законодавств окремих країн.

Спираючись на виділені ознаки, можна визначити, що міжнародними трудовими нормами-стандартами є сукупність існуючих норм і принципів у сфері праці, які виступають орієнтиром для розвитку національного трудового законодавства, показують рівень прав та обов'язків держави у сфері праці та які набувають закріплення у формі міжнародних договорів (конвенції, угоди, пакти тощо), міжнародно-правових звичаїв та рішень міжнародного суду.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент А.М. Юшко.

Малиновська Карина Андріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 7 група

ПРАВО ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Сучасна постановка питання про природне право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище спирається на багатий попередній досвід людства у сфері правових форм організації суспільного життя людей,

правового способу регулювання їх поведінки, значення і ролі людини в суспільстві та оточуючому світі.

Це право є одним з основних конституційних екологічних прав людини, яке називають правом на екологічну безпеку.

Суб'єктами цього права є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які перебувають на території України, а об'єктом — навколишнє середовище (довкілля) як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів (ч. 1 ст. 5 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Щоб таке середовище було безпечним для людини, воно має відповідати юридично встановленим критеріям. Йдеться, зокрема, про систему екологічних, санітарно-протиепідемічних та інших норм, нормативів, вимог, правил, заборон тощо. Так, екологічні нормативи становлять гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, розміщення в ньому відходів, рівні допустимого шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів (ст. 33 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Санітарні та інші нормативи складають гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин у навколишньому середовищі (воді, повітрі), гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє середовище, гранично допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування тощо. Визначаються такі критерії державними стандартами та іншими обов'язковими для виконання нормативними документами. Іншою важливою характеристикою безпечного довкілля є раціональне використання природних ресурсів, додержання екологічних вимог у процесі природокористування, в тому числі додержання нормативів та лімітів використання природних ресурсів з урахуванням наукового обґрунтування узгодженості екологічних, економічних та соціальних інтересів і потреб суспільства та особи. Ліміти на природокористування є системою екологічних обмежень щодо використання тих чи тих природних ресурсів або територій і визначаються як встановлені нормами природоресурсного (земельного, водного, лісового, гірничого, фауністичного та іншого) законодавства обсяги використання природних ресурсів.

Сприятливе навколишнє природне середовище означає також його здатність задовольняти естетичні, рекреаційні, оздоровчі, культурні, наукові та інші потреби людини, наявність видового та популяційного різноманіття тварин і рослин. З цією метою створюються і особливо охороняються шляхом запровадження спеціальних режимів курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні зони, території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля — одне з фундаментальних і всеохоплюючих прав людини і громадянина. Інші екологічні права — право на екологічну інформацію, право на участь в проведенні громадської екологічної експертизи, право на обговорення різних проектів, на участь у розробці та здійсненні природо-охоронних заходів тощо, які передбачені законодавством, по суті, виступають засобами реалізації права на безпечне навколишнє середовище.

В Україні додержання права на безпечне навколишнє природне середовище має забезпечуватись у межах здійснення державою її екологічної політики та природоохоронною діяльністю спеціально уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських органів і організацій, природокористувачів на основі послідовного виконання правових, організаційних, технічних, економічних, наукових, виховних та інших заходів з охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

До компетенції державних органів у цій сфері законодавством віднесено: здійснення екологічного прогнозування і планування; розробка та затвердження екологічних стандартів та нормативів; організація здійснення екологічної експертизи; здійснення контролю та моніторингу навколишнього природного середовища; ведення державного обліку та кадастрів природних ресурсів, об'єктів, речовин, матеріалів, устаткування, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, декларування та паспортизація екологічно небезпечних об'єктів; екологічне інформаційне забезпечення; видача дозволів на спеціальне використання природних ресурсів та на здійснення екологічно небезпечних видів діяльності; сертифікація харчових продуктів та продовольчої сировини тощо.

Право на безпечне для життя і здоров'я природне середовище необхідно розглядати не як соціальні наміри держави, а як природне право людини. Будь-яка держава незалежно від того, чи закріплено це право в законі зобов'язання гарантувати його реалізацію. Його захист є процесом, а не просто метою. Процес створення гарантій не повинен припинятися з прийняттям законів, що закріплює таке право. Прийняття законів необхідно розглядати лише як черговий етап становлення і розвитку належної реалізації природного права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище.

Науковий керівник: д.ю.н., професор С.Н. Прилипко.

Місюк Віталій Миколайович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 5 група

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Національна екологічна політика в сучасних умовах розглядається як інтегрований фактор соціально-економічного розвитку України, який сприяє забезпеченню переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування. Однак ефективність регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки залишається недостатньо високою.

Про це свідчить погіршення загального стану довкілля на значній території України, значне зменшення запасів природних ресурсів і, як наслідок, погіршення здоров'я населення.

У ст. 16 Конституції України сформульовані основні напрямки екологічної політики держави, а саме: гарантування екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України; подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу. Також конституційними основами екологічної політики є: право власності на природні ресурси (ст. 13), право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення (ст. 50), кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66).

Розглядаючи зміст екологічної політики з позиції реалізації декларованих намірів, можна дійти висновку, що природо- і енерговитратний, ресурсномісткий тип сучасної економіки країни визначає її невисоке місце в стратегії розвитку. Натомість, екологічні фактори мають впливати на структуру та шляхи модернізації економіки.

Можна виділити декілька основних чинників, що ведуть до поглиблення кризових явищ в екологічній складовій держави: недостатній розвиток законодавства і права в галузі природокористування й охорони довкілля; відомчі інтереси, які задовольняються головним чином за рахунок ігнорування екологічних інтересів суспільства; дефіцит фінансування державних програм та заходів з охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, і низький рівень правосвідомості, екологічних знань та екологічної культури.

Формування екологічної політики є процесом, що належить до найвищих її рівнів, який представляє всеохоплюючий підхід до конкретних екологічних проблем, врівноважуючи цілі економічного розвитку й охорони довкілля, розглядаючи їх вплив на розподіл національних багатств і макроекономіку. Але, найважливіше те, що екологічну політику слід впроваджувати на мікрорівні, на кожному підприємстві й іншому об'єкті, що впливає на стан довкілля. Прийнятність екологічної політики та її дотримання залежить від того, якою мірою нижчі рівні урядових органів, промисловості й інших суб'єктів регулювання сприймають встановлені цілі та завдання екологічної політики як такими, що є справедливими та реальними. Від досягнення між ними взаємодії залежить можливість реалізації екологічної політики.

Найважливішою організаційною умовою ефективної реалізації екологічної політики є стабільність системи державного управління охороною навколишнього середовища, що передбачає не тільки стабільність відповідного законодавства, але й належне кадрове й матеріально-технічне забезпечення діяльності органів управління на всіх рівнях.

Реалізація механізмів екологічної політики повинна стати відкритим процесом для участі всіх верств населення. До такої роботи мають залучатися широкі кола науковців і фахівців у відповідних галузях. Наукові та технічні знання, на яких ґрунтується екологічна політика, повинні всебічно висвітлюватися в засобах масової ін-

формації, що сприяє взаємодії між процесом створення екологічної політики і громадською думкою, в результаті якої можна досягнути поставленої мети.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Д.В. Санніков.

Очкур Аліна Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 1 група

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Існує два можливих підходи до аналізу та оцінки законів, які встановлюють обмеження означених прав, а саме: формально-юридичний та пропорційний. Намагаємось довести, що саме перший підхід, використовуваний КСУ для перевірки конституційності законодавчих правообмежень, є таким, що відповідає Конституції України.

Оскільки реальність соціальних прав пов'язана переважно із державним фінансуванням їх безпосереднього здійснення, а таке фінансування опосередковується державним бюджетом, який затверджується законодавцем, то питання меж втручання органу конституційного правосуддя у розподіл бюджетних ресурсів набуває нині неабиякої значущості. З одного боку, існує думка про те, що конституційні суди мають бути стриманими у питаннях бюджету, оскільки це не їх компетенція. З другого боку, невизначеність або слабка позиція цього органу щодо рішень законодавця стосовно фінансових ресурсів для здійснення (або відмови у здійсненні) певного соціального права може призвести до домінування суто політичних, ухвалюваних лише на близьку перспективу рішень над нормами Основного Закону. Тому питання забезпечення балансу між інтересами держави, суспільства та індивіда, обґрунтованості меж та способів захисту соціальних прав, які виявляються предметом розгляду й оцінки Конституційним Судом України (далі — КСУ), стають вельми актуальними.

КСУ відіграє важливу роль у забезпеченні соціальних прав людини, зважаючи, зокрема, на безсистемність, суперечливість, дублювання, прогалини, які є типовими недоліками правового регулювання відносин у галузі соціального забезпечення. Рішення КСУ стосовно цих прав спрямовані на врівноважене, справедливе врегулювання суспільних відносин, вони зобов'язують державу гарантувати малозабезпеченим особам гідне існування і не спрямовані на усунення будь-якої нерівності в соціальних відносинах, на «зрівнялівку» в усіх випадках

Межі захисту соціальних прав людини Конституційним Судом України. У загальній теорії прав людини виокремлюють, зазвичай, такі варіанти вирішення питання про можливість правообмеження:

1) принципова допустимість звуження змісту та обсягу таких прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів;

2) недопустимість звуження змісту та обсягу існуючих (у тому числі соціальних) прав і свобод людини та громадянина при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів;

3) виключна — строкова (тимчасова) — допустимість звуження змісту та обсягу таких прав і свобод.

КСУ у своїй діяльності вдається і до другого, і до третього варіантів правообмеження. Втім, стосовно такої практики можна вказати й на декілька дискусійних моментів. Так, першим — принциповим — питанням, на яке має відповісти КСУ при розгляді правообмеження — це які конституційні принципи та норми уможливають обмеження певного права та до якої межі? Стосовно цього питання доцільно звернути увагу на таке. Згідно зі ст. 21 Конституції України права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, а відповідно до ст. 22 права і свободи не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (зокрема і в галузі соціальних прав людини). Водночас у ст. 64 Основного Закону передбачено, що конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27–29, 40, 47, 51, 52, 55–63 Конституції. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини та громадянина, гарантії цих прав і свобод. Також відповідно до ч. 1 ст. 157 Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина.

Я вважаю, що один пропорційний підхід до аналізу та оцінки законів, які встановлюють обмеження означених прав є не дуже ефективним. По-перше, керуючись конституційним принципом поділу влад, КСУ має уникати судової правотворчості, підміни своїми рішеннями існуючих норм або створення нових. Конституція України не містить вказівки на можливість обмеження прав людини і громадянина у разі недостатності фінансових ресурсів. Тому КСУ, визнавши таке обмеження конституційним, насамперед узаконить положення, не передбачене Конституцією, чим порушить вимоги ст. 64 Основного Закону. По-друге, на думку європейських вчених, практика конституційних судів має уникати інституціалізації певних структур забезпечення соціальних прав, у фокусі конституційного правосуддя має бути не загальна система, яка гарантує забезпечення соціальних прав, а забезпечення соціальних прав як кінцевий продукт. У законодавця є свобода вибору системи, а суд тільки перевіряє продукт системи під кутом зору дотримання таких прав.

Отже, формально-юридичний підхід до оцінки конституційності законів, обраний КСУ для перевірки конституційності розглядуваних правообмежень, є таким, що відповідає Конституції України, принципу поділу влади та функціям, які покликані виконувати цей орган.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Романенко Люсія Тарасівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

4 курс, 5 група

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Таке конституційне положення визнає найпріоритетніший напрям продовження радикальних перетворень в українському суспільстві, а саме: подальшу розбудову демократичної соціальної правової держави та головного її обов'язку щодо забезпечення прав і свобод людини.

Поряд з іншими конституційними та фундаментальними правами в Конституції України закріплено й основні екологічні права. Під ними прийнято розуміти юридичні можливості і засоби, що спрямовані задовольнити різнобічні потреби індивіду у сфері взаємодії з природою: використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки. Також це право власності на природні ресурси та право природокористування, право приватної власності на землю, право на екологічну інформацію та ін.

Згідно з ч. 2 ст. 21 Конституції України: основні екологічні права є невідчужуваними та непорушними. Отже, вони є суб'єктивними, природними і з'являються у людини в момент її народження. Екологічні права одержали своє законодавче закріплення ще в 1991 році прийняттям Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». На той час ні Конституція України, яка діяла, ні міжнародно-правові акти не передбачали екологічних прав у системі правового статусу людини. Така колізія в законодавстві була обумовлена необхідністю визначення цінності людини, захисту її життя і здоров'я від небезпечного впливу природних, техногенних факторів, створення системи гарантій реалізації та захисту цих прав.

В останні роки та в зв'язку з останніми подіями, які сталися в світі, спостерігається посилення уваги до проблем реалізації екологічних прав громадян на міжнародному рівні. У таких основних міжнародно-правових документах з прав людини, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про соціальні, економічні, культурні права та інші, екологічне право не знайшло свого відображення. Проте, висуваяться пропозиції розробки міжнародного кодексу прав, у тому числі й Міжнародного і Екологічного кодексів прав людини.

Екологічні права громадян дозволяють забезпечити рівень екологічної культури, духовності, моралі, освіти (ст. 23, 53 конституції України та ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Соціальні й економічні права покликані забезпечити людині достатній життєвий рівень для себе й своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, право на відпочинок в екологічно безпечних умовах (ст. 45, 48).

Правам громадян завжди кореспондують обов'язки, тому Конституція закріпила й обов'язок громадян не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати заподіяні збитки, а екологічне законодавство деталізувало його як обов'язок берегти, охороняти при-

роду, раціонально використовувати її багатства, дотримуватися вимог екологічної безпеки у природокористуванні, не порушувати прав, інтересів інших громадян.

Визнання і регулювання екологічних прав громадян — це одна з найсуттєвіших новацій чинного національного законодавства, що розвивається. Конституція України конкретизує екологічні права, які крім цього закріплені й у міжнародних актах, які стосуються охорони сфери довкілля.

З метою ефективної реалізації екологічних прав громадян доцільно розширити зміст й інших прав. Так, право на екологічну інформацію за своїм змістом має включати вільний доступ до такої інформації, одержання її в установленому порядку на підставі інформаційного запиту, поширення її на невизначене коло осіб.

Екологічні права, як і будь-які інші конституційні права, не можуть бути обмеженими, хоча в Конституції України (ст. 64) зазначаються випадки таких обмежень, а саме: в умовах воєнного або надзвичайного стану, із зазначенням терміну дії цих обмежень. Важливими конституційними гарантіями реалізації та захисту екологічних прав є не лише факт законодавчого закріплення, а й зміна орієнтирів у діяльності органів державної влади у сфері екології. Так, завданням Верховної Ради України є прийняття законів, які визначили б юридичні механізми забезпечення екологічних прав громадян (ст. 92). Президент України, як гарант прав і свобод людини і громадянина (ст. 101) вправі створювати для здійснення таких повноважень консультативні та дорадчі органи, наприклад Комісія з прав людини при Президентові. Кабінет Міністрів України, покликаний вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, має забезпечити проведення політики держави у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування (ст. 116). Уявляється, що ефективним способом захисту екологічних прав мають стати: судовий контроль за діяльністю державних органів, адміністративний, тобто відомчий і надвідомчий контроль. Відповідна роль у захисті екологічних прав належить уповноваженому ВРУ з прав людини.

Аналіз положень Конституції та чинного національного законодавства дає можливість визначити, що в межах екологічного права та системи екологічного законодавства формується важливий правовий інститут екологічних прав громадян. А для того, щоб більшість закріплених положень стали реальністю, необхідна наявність механізмів їх правового забезпечення, дотримання, охорони та захисту.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Д.В. Санніков.

Смирнова Светлана Андреевна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України, 2 курс, 3 група

ПРАВО НА БЕЗКОШТОВНУ МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

По даним соціологічних опитувань основною цінністю українці назвали здоров'я. Важливу роль у його підтриманні відіграє медицина. Згідно з ч. 3 ст. 49 Конституції

України держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, а у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Але чи виконується це положення на практиці?

Присутній розрив між проголошеними Конституцією України гарантіями та економічними можливостями держави. Сьогодні громадяни України фактично не можуть отримати медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не сплативши власні кошти. І це не дивлячись на те, що в ст. 184 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за порушення права на безоплатну медичну допомогу. Значна частина населення не спроможна відшкодувати такі витрати, і тому багато громадян змушені відмовлятися від відвідування закладів охорони здоров'я. Отже, конституційне право громадян на охорону здоров'я і медичну допомогу, фактично не реалізується.

Це й не дивно. Згідно з формулою розрахунків Всесвітньої організації охорони здоров'я, за витрат на охорону здоров'я менш як 5% ВВП галузь стає не тільки неефективною, а й непрацездатною. В Україні ж цей показник складає приблизно 3,5%. Для порівняння в у деяких країнах світу такі витрати становлять (у відсотках до ВВП): ВБ — 5,9, Японія — 8,3, США — 15. За оцінками фахівців, обсяг зведених бюджетних видатків на охорону здоров'я впродовж останніх років становить 50–60% мінімальної потреби. Таким чином, ресурси охорони здоров'я практично вичерпані і без рішучого здійснення реформи галузі втримати контроль за станом здоров'я населення буде не можливо.

Які ж шляхи вирішення даної проблеми? Окремі науковці і практики розглядають вимоги встановлення гарантованого рівня безоплатної медичної допомоги. Інша група фахівців вбачає основну форму захисту існуючої системи охорони здоров'я у лікарняних касах. Також існують пропозиції введення державного загальнообов'язкового страхування, впровадження переліку платних послуг, які б могли надаватися медичними закладами.

Положення про безоплатність медицини тлумачить Конституційний Суд України в своєму Рішенні №10-рп/2002 від 29.05.2002. Індивід, який отримує медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не повинен відшкодувати її вартість ні у вигляді будь-яких платежів, ні у будь-якій формі незалежно від часу надання медичної допомоги.

КСУ вважає неприйнятними пропозиції окремих державних органів щодо необхідності встановлення якихось меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, надання такої допомоги лише неспроможним верствам населення тощо. Це суперечить положенням статті 3, частини третьої статті 22 та низки інших статей Конституції України. Безоплатна медична допомога повинна надаватися всім громадянам у повному обсязі, тобто задовольняти потреби людини у збереженні або відновленні здоров'я. Стосовно державного медичного страхування, то його запровадження не суперечить конституції лише у тому разі, коли платниками обов'язкових страхових платежів будуть організації, установи, підприємства, інші господарюючі суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, державні фонди тощо.

І все ж таки вагомий внесок у зростання обсягів фінансування галузі охорони здоров'я в Україні може здійснити обов'язкове медичне страхування. В серпні 2004 року Проектом ЄС «Фінансування та управління у сфері охорони здоров'я в Україні» було проведено соціологічне дослідження, за результатами якого можна зробити висновки, що населення в цілому сприймає ідею введення медичного страхування. Але для його впровадження необхідно визначитися з моделлю його організації, яка б найповніше враховувала правові, економічні та соціальні передумови в Україні. На сьогоднішній день існує дві основні конкуруючі між собою концепції впровадження медичного страхування, одна з яких базується на тому, що в Україні має впроваджуватися соціальне обов'язкове медичне страхування, яке ґрунтується на єдиному платникові — Фонді медичного страхування, інша говорить про обов'язкове медичне страхування із залученням страхових організацій поряд із державою.

Отже, на наш погляд, найбільш прийнятним виходом із ситуації, яка склалася на сьогоднішній день є введення загальнообов'язкового медичного страхування. Для цього необхідно прийняти закон, який би передбачав чітку структуру страхування та засоби забезпечення її діяльності. При цьому повинно зберігатися державне фінансування медичної галузі у тому обсязі, який існує нині. Страхові кошти мають бути не основними, а додатковими. Страхові організації в перші роки реформи мають на 100% належати державі, однак згодом можливий вихід на ринок і приватних страхових компаній. А виплата гонорарів лікарям могла б сприяти вирішенню проблеми економічної мотивації медичного персоналу. Завдяки цьому має значно підвищитися якість медичних послуг, і, як наслідок, добробут громадян.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Татаріна Ольга Юріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
1 курс, 17 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Незважаючи на те, що за всіх часів демократія розумілася і трактувалася по-різному, безсумнівною є одне: вона як політична і правова цінність стала невід'ємним елементом свідомості людей усього світу. Але практично немає такої остаточної стадії демократії, яка б задовольняла усіх. Зазнаючи обмежень, людина вступає в конфлікт із державою, коли не знаходить у законах ту справедливість, покладену нею в основу свого існування, коли не береться до уваги нерівність природних здібностей і заслуг, коли відсутнє визнання в залежності від політичної зрілості, уміння, досвіду тощо. Воля до справедливості (а її значимість є великою для демократії) ніколи не буває цілком задоволена, а демократія (не формальна)

у жодній державі не може бути досягнута цілком і остаточно. До демократії потрібно постійно прилучатися, будити свою волю, виражати погляди, виявляти політичну активність, тобто ставати більш зрілим для демократичної діяльності. Демократія — благо лише тоді, коли вона відповідає культурі та менталітету народу.

Одним з найважливіших принципів вільної демократичної держави є верховенство Закону та його неухильне дотримання. Конституційні права і свободи людини закріплені в II розділі Конституції України, який іменується «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Цей розділ розміщений після розділу «Загальні засади» і перед розділами про органи влади, що підкреслює важливе значення інституту прав і свобод людини.

Конституція, як відомо, закріплює лише головні, принципові положення, які, діючи безпосередньо, у необхідних випадках розкриваються і конкретизуються в інших законодавчих актах, розвиваються в поточному законодавстві. При реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків громадян має діяти принцип їх найвищої юридичної сили. Це означає виконання обов'язків усіма суб'єктами права в сфері правотворчості і право-реалізації.

По-перше, органи виконавчої влади і за їх уповноваженням громадські організації зобов'язані видавати такі підзаконні нормативні акти, які повністю відповідають конституційним положенням про основні права, свободи й обов'язки громадян. Норми поточного, галузевого законодавства не можуть обмежувати конституційні права і обов'язки громадян при їх конкретизації й розвитку, якщо це прямо не передбачено Конституцією.

По-друге, органи всіх гілок державної влади зобов'язані вживати законодавчі, організаційно-правові, виховні та інші заходи для забезпечення повної і всебічної реалізації громадянами своїх конституційних прав, виконання ними покладених на них основних обов'язків.

По-третє, кожний державний орган може і має в межах своїх повноважень в установленому законом порядку тлумачити й застосовувати конституційні та галузеві норми так, щоб при цьому надавався пріоритет таким рішенням, які б забезпечували найповніше здійснення громадянами їхніх конституційних прав і свобод, виконання ними своїх основних обов'язків.

Виконання зазначених вимог створює режим конституційної законності, в умовах якого будь-яка конституційна норма про основне право, свободу або обов'язок діє реально і безпосередньо, до того ж, права й свободи людини і громадянина захищаються судом.

Ядром, системоутворюючим елементом правового статусу людини і громадянина є права, свободи і обов'язки людини і громадянина.

Розділ II Конституції України закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. У юридично-навчальній літературі, існує декілька класифікацій конституційних прав і свобод, але суттєво вони не відрізняються. Таким чином, права та свободи людини і громадянина можна умовно поділити на декілька розділів (за сферами суспільного життя):

1. Особисті права громадян України — «розглядаються в правовій теорії та практиці як свобода людини приймати рішення незалежно від держави».

2. Політичні права — «пов'язані з участю у суспільно-му-політичному житті, з формуванням органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Їх важливою особливістю є те, що вони адресовані лише громадянам України».

3. Економічні права — «забезпечують людині можливість вільно розпоряджатись основними факторами виробничої діяльності, яка складає основу розвитку та існування суспільства».

4. Соціальні та культурні права — «забезпечують гідний рівень життя та соціальну захищеність... сприяють духовному розвитку людини, забезпечують її участь в економічному, соціальному і культурному прогресі суспільства».

Виходячи з цього, права, свободи й обов'язки людини й громадянина, закріплені в Конституції України, їх широта, реальність, гарантованість виражають не тільки фактичний та юридичний статус особи у суспільстві, а й суть діючої в країні демократії, соціальні можливості, закладені в самому суспільному ладі. Вони — показники зрілості суспільства, його досягнень. Весь перелік громадянських, економічних, соціальних, політичних і культурних прав, свобод та обов'язків має служити дальшому розвитку демократії й соціальному прогресові України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Д.В. Лук'янов.

Троян Крістіна Вікторівна,

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів

для системи Пенсійного фонду України,

2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Права і свободи людини і громадянина, незважаючи на їх наявність та конкретну регламентацію часто порушуються в сучасній Україні. Зважаючи на те, що всі групи прав людини — особисті, політичні, економічні, соціальні і культурні часто зазнають порушень та необґрунтованих обмежень. Одним з цих порушень є порушення прав і свобод громадян у галузі медицини.

Статтею 49 Конституції України закріплено право кожного громадянина «на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування». Важливо зазначити, що Законами України наша держава підтвердила свої зобов'язання щодо міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства.

Але на сьогодні, на жаль, держава ще не повністю виконує свій обов'язок згідно з нормами міжнародного права, адже життєвий рівень громадян сучасної України є недостатнім та не дає можливості користуватися в повному обсязі своїми правами, а саме правами у сфері медицини.

У наш час право на охорону здоров'я, яке включає право на медичну допомогу є дуже важливим соціальним правом. І порівняно з Конституцією УРСР 1978 року є більш досконалим та ширшим за змістом. Визнаючи право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування відповідні загальнолюдські засади, закріплені у ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права.

Складовими права на охорону здоров'я національне законодавство України передбачає: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний огляд та соціальне обслуговування і забезпечення, необхідні для підтримки здоров'я; безпечне для життя і здоров'я довкілля; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковано медико-санітарну допомогу, включаючи вірний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я; достовірну та своєчасну інформацію про стан здоров'я; правовий захист від незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо.

Такими ж правами користуються в Україні іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на території України.

В сучасних умовах функціонування системи охорони здоров'я України кількість правопорушень з кожним роком неухильно росте. Причинами цього є низький рівень обізнаності пацієнтів про свої права, недосконалість державного впливу на сферу охорони здоров'я та інше. Більшість дослідників вважають, що медичні працівники розглядають свою роботу як своєрідний бізнес та прагнуть отримати окрім заробітної плати ще й кошти від пацієнтів, які звертаються за наданням медичної допомоги. А саме З. Гладун вважає, що ці правопорушення набрали масового характеру. Вони покриваються посиленням на недостатність бюджетних коштів, відсутність ліків. А це не відповідає чинному законодавству.

Однак не потрібно бути так суворо налаштованим до медичних працівників, яким на сьогодні в умовах економічної та політичної кризи часто не вистачає медичних препаратів, приладів потрібних для діагностики та лікування, які насамперед необхідні для забезпечення повноцінних та належних умов під час лікування. В лікарнях елементарно не вистачає засобів першої допомоги, перев'язочних матеріалів, хімічних реактивів та інших засобів які необхідні для надання медичної допомоги.

З цього виходить, що медичні працівники вимушені самостійно вирішувати ці проблеми. І це дійсно є проблемою, яку треба вирішувати істотним реформуванням діючої системи охорони здоров'я України шляхом запровадження досконалого медичного страхування, сприяння розвитку приватної медичної практики, в якій медичні працівники могли б офіційно брати сплату за свої послуги і в результаті ці послуги були б на порядок кращими. А пацієнтам необхідно розвивати рівень їх правової культури, щоб бути обізнаними щодо своїх прав. Усе це можна зробити шляхом вдосконалення законодавства.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Тютюнник Валерія Валеріївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 13 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Для кожної держави однією з найважливіших цілей є забезпечення благополуччя й соціального захисту громадян, а особливо його уразливих верств. На сьогодні діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, як ніхто інший, потребують державної підтримки. Необхідно встановити додаткові юридичні гарантії їх захисту.

Процес захисту прав дитини супроводжується прийняттям міжнародних договорів, спрямованих на захист прав дитини, найбільш важливим серед яких стала Конвенція про права дитини, яка була ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1992 р. Ці стандарти повинні бути імплементовані до правової системи України, що включає в себе активні дії у сфері захисту прав дитини. Сьогодні гарантії забезпечення прав дитини в Україні проголошені Конституцією України, Сімейним Кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про прийомну сім'ю» та ін.

Згідно з ч. 3 ст. 52 Конституції України утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.

Сучасні соціально-економічні умови потребують необхідності існування вже апробованих практикою форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також розширення їх переліку.

Попри закріплені у вітчизняному законодавстві гарантії, великою проблемою залишається дотримання цих гарантій, виконання обов'язків, покладених на державу та відповідні органи, вихователів, усиновлювачів.

Основними проблемами є: 1) неналежне матеріально-фінансове забезпечення з боку держави, контроль за його дотриманням та розподілом коштів; 2) насильство над дітьми зі сторони адміністрації відповідних закладів, прийомних батьків та вихователів, тобто тих, хто покликаний захищати права цих дітей; 3) відсутність належно і в строк оформлених документів на дітей, що знаходяться в органах опіки та піклування, що порушує їх право бути усиновленими; 4) надмірне релігійне виховання дітей в дитячих закладах, заснованих благодійними організаціями; 5) порушення житлових прав дітей, що виявляється у незбереженні за ними належної їм житлової площі; 6) недодержання стандартів при влаштуванні дітей, які досягли вісімнадцятирічного віку, зокрема державна допомога при навчанні, працевлаштуванні та ін.

Шляхами вирішення цих проблем, на мою думку, є: по-перше, активне проведення загальнонаціональних програм щодо охорони дитинства, регіональних програм, контроль за їх виконанням та розподілом коштів; по-друге, ретельні та систематичні перевірки органами про-

куратури умов проживання і виховання дітей, напрямків здійснення такого виховання, належного виконання органами опіки і піклування, вихователями, батьками своїх обов'язків; важливим є правильне і своєчасне реагування на виявлені порушення та вплив працівниками органів прокуратури на виконання обов'язків педагогічними і медичними працівниками. Практика такої роботи в Україні доводить свою ефективність та оперативність; по-третє, стимулювання участі населення у фінансовій підтримці дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема шляхом введення певних пільг для приватних підприємців, що здійснюють благодійницьку діяльність; по-четверте, гадаємо, значну увагу треба приділити підтримці дітей після досягнення ними повноліття, зокрема їх пільговому навчанню, наданню житла, тісній співпраці і взаємній поінформованості між службами у справах дітей і центрами зайнятості. Крім того, законодавство України, у частині стимулювання роботодавців при працевлаштуванні молодих спеціалістів безпосередньо після закінчення навчального закладу, потребує вдосконалити.

Усі ці заходи повинні забезпечити виконання Україною взятих на себе повноважень щодо дотримання прав людини і громадянина, захисту прав дітей, їх утримання і виховання. Деякі правники слушно зазначають про необхідність впровадження у нашої державі інституту Уповноваженого Верховної Ради з прав дитини та прийняття відповідного закону. На мою думку, підтримка і захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є найблагодійнішим серед людських вчинків, тому суспільство і держава не повинні залишатися байдужими до долі таких дітей.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Хорватова Оксана Олегівна

ПВНЗ Європейський університет, м. Київ,

заступник завідувача кафедри господарського і міжнародного права

кандидат юридичних наук, доцент

Мельничук Світлана Володимирівна

ПВНЗ Європейський університет, м. Київ,

магістрант кафедри господарського і міжнародного права, група 451-М

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПЕНСІЮ ЯК ДЕМОКРАТИЧНА ЦІННІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ

Формування України як демократичної правової соціальної держави безпосередньо пов'язане із утвердженням людини, її прав та свобод в якості найвищої цінності. Політика України як соціальної держави спрямована на створення умов, які б забезпечили достойне життя та вільний розвиток людини.

Одним із основних напрямків соціальної політики Конституція України у ст. 46 визначає розвиток системи соціальних служб, а також встановлення державних пенсій. Дані норми є основами конституційного ладу України.

Крім того, із врахуванням ст. 25 Загальної декларації прав людини та ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права стратегічною метою соціальної держави є гарантування права людини на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримання її здоров'я та статку, а також членів її родини, для забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, настання старості та в іншому випадку втрати засобів до існування за умов, що не залежать від людини.

Рівень пенсійного забезпечення — важлива складова економічного та соціального становища населення держави. Аналіз сучасного стану економічної та соціальної сфер свідчать про те, що невід'ємною рисою перетворень та реформ в Україні стала соціальна незахищеність значної частини її громадян. За даними Міністерства соціальних відносин України на початок 2011 року кількість пенсіонерів склала 13721100 осіб. І ці показники постійно збільшуються через низку причин демографічного характеру. У зв'язку з цим, в Україні гостро постала проблема реформування системи пенсійного забезпечення, на виконання якої останніми роками було прийнято ряд профільних законів та програм. Суть пенсійної реформи зводиться до необхідності підвищення мінімального необхідного страхового періоду з 5 до 15 років; поступового підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років, із щорічним підвищенням на 6 місяців кожного року, починаючи з 2010 року, маючи на меті вирівняти пенсійний вік для всіх працюючих; а також подовження на 10 років робочого стажу, необхідного для отримання пенсійних виплат у повному обсязі.

Однак, необхідно зазначити, що частина положень та напрямків пенсійної реформи грубо суперечать Конституції України в частині гарантування права на пенсію як демократичної цінності. Так, поступове підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років, із щорічним підвищенням на 6 місяців кожного року, яке розпочалося ще у 2010 року, суперечить ст. 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення» № 1788-12 від 05.11.1991, де визначено що право на пенсію за віком мають: чоловіки — після досягнення 60 років і при стажі роботи не менше 25 років та жінки — після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 20 років. Обґрунтуємо висловлене твердження.

Право на пенсійне забезпечення є складовою конституційного права на соціальний захист і гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Зміст та обсяг права громадян на пенсійне забезпечення полягає у їх матеріальному забезпеченні шляхом надання трудових і соціальних пенсій, тобто щомісячних пенсійних виплат відповідного розміру, у разі досягнення особою передбаченого законом віку. Зміст прав і свобод людини — це умови й засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування й розвитку. Обсяг прав людини — це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру. Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод — це зменшення кола суб'єктів, роз-

міру території, часу, розміру або кількості благ, чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики.

Враховуючи вище наведене, можна із впевненістю стверджувати, що при існуючому в Україні рівні смертності та тривалості життя для мільйонів громадян України — пенсія не тільки так би мовити «звужить», а повністю втратить будь-який зміст. В той же час підвищення мінімального необхідного страхового періоду з 5 до 15 років та подовження на 10 років робочого стажу, необхідного для отримання пенсійних виплат у повному обсязі призведе до зменшення вимірюваних показників використання права на пенсійне забезпечення, адже відповідно до ст. 22 Конституції України права і свободи людини і громадянина, не є вичерпними, гарантуються Конституцією й не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що незважаючи на необхідність проведення реформи соціального і пенсійного забезпечення, не можна вдаватися до порушення норм Конституції України в частині гарантування права на пенсію, оскільки тоді дані норми не будуть відповідати демократичним цінностям як конкретної держави та суспільства в цілому, так і міжнародного співтовариства зокрема.

Чумакова Тетяна Костянтинівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я І МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Право людини на охорону здоров'я є одним із визначальних серед природних, невід'ємних і непорушних прав людини (ст. 21). Воно гарантує кожній людині як члену громадянського суспільства невтручання держави у сферу її особистого і сімейного життя, захист її життя і здоров'я, особисту недоторканість і безпеку. Охорона здоров'я спрямована на збереження і зміцнення фізичного й психічного здоров'я кожної людини, підтримання її довголітнього активного життя. Конституція України гарантує всім громадянам України право на належну медичну допомогу (ст. 49). Але система охорони здоров'я України на сьогоднішній час має багато проблем, що потребують негайного вирішення.

Конституція України відповідно до ст. 49 гарантує всім громадянам безоплатну медичну допомогу. Але на практиці порушуються права людини на доступ до медичної допомоги, бо держава не має можливості забезпечити фінансування якісної та дійсно безоплатної медичної допомоги. Так, наприклад, у правозахисні організації надходять заяви про те, що іноді люди не можуть отримати необхідну медичну допомогу у стаціонарах державних та комунальних медичних закладів, поки не сплатять гроші лікарю.

У випадках, коли людині необхідно термінове хірургічне втручання, така відмова у наданні медичної допомоги без оплати може привести до трагічних результатів.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Основ законодавства України про охорону здоров'я» кожна людина має право на «достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь». Стаття 39 цього Закону вказує, що «медичний працівник зобов'язаний надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я». На практиці під час амбулаторного лікування, у тому числі при призначенні лікування антибіотиками та іншими сильнодіючими ліками, пацієнтам не завжди надають таку інформацію. Іноді вони взагалі не знають про дію таких ліків, про можливі ускладнення у випадку їх застосування.

В Основах законодавства України про охорону здоров'я вказано, що «пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні». 27 квітня 2007 року до статті 39-1 було внесено доповнення про заборону «вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта». Незважаючи на те, що дане право чітко визначено законодавством і передбачена відповідальність за його порушення, в багатьох ситуаціях воно порушується. Так, наприклад, у багатьох лікувальних установах можна дізнатися медичну інформацію про будь-яку особу, зателефонувавши лікарю від її імені або отримавши її медичні документи в реєстратурі лікарні, представившись пацієнтом.

Конституція України гарантує всім громадянам України право на належну медичну допомогу. Забороняється ущемлення прав осіб на підставі того, що вони є ВІЛ-інфікованими чи хворими на СНІД (ст. 18 ЗУ «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення»). Але існує ряд проблем, з якими люди, що живуть з ВІЛ/СНІД, стикаються у медичних закладах: 1) Розголошення медпрацівниками ВІЛ-статусу пацієнта. Хоча законодавство України забороняє розголошення інформації про статус ВІЛ, яка вважається конфіденційною, і передбачає цивільну й кримінальну відповідальність медичних працівників за розголошення такої інформації. 2) Відмова у наданні медичної допомоги (зокрема у разі необхідності медичного втручання), що заборонено Законом «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» та ін.

З метою вирішення проблем, які склалися в галузі охорони здоров'я та надання медичної допомоги, учені-правознавці розробили ряд рекомендацій. Наведемо декілька прикладів: 1. На законодавчому рівні розмежувати поняття доступності та безоплатності для надання можливості медичним закладам деякі послуги надавати за кошти у офіційному порядку. 2. Включити до функціональних обов'язків медичних працівників обов'язкового та повного інформування пацієнтів щодо стану їх здоров'я, медичних процедур та можливих наслідків. 3. Фінансувати лікувальні заклади та сплачувати заробітну плату лікарям залежно від кількості пацієнтів, яким були

надані медичні послуги. 4. Законодавчо закріпити процедуру та форму оформлення згоди та відмови від медичного втручання. 5. Переглянути існуючі нормативні акти щодо перебування ВІЛ-позитивних дітей в організованих колективах та інтернатних закладах, щоб вони носили міжгалузевий, міжвідомчий характер. 6. Розробити та впровадити систему послуг з догляду та підтримки, включаючи національні стандарти, кадри, матеріально-технічну базу, міжвідомчу мережу організацій-надавачів послуг з догляду та підтримки. 7. Забезпечити лікарів всіма необхідними захисними засобами від зараження на ВІЛ. 8. Довести Міністерством охорони здоров'я до керівників усіх лікувальних установ положення законів України про неприпустимість вимог оплати за надання медичних послуг людям, що живуть із ВІЛ/СНІДом. 9. Розробити та ввести у практику електронну медичну документацію з системою захисту інформації, щоб лікар чи інші особи не могли її змінити, а також щоб до неї був доступ лише у обмеженого кола осіб. 10. Впровадити систему підготовки та мотивування суддів та адвокатів, їх залучення до діяльності в сфері захисту прав ЛЖВ та уразливих груп.

Таким чином, слід зазначити, що по-перше, незважаючи на конституційне закріплення права на охорону здоров'я і медичну допомогу та законодавче врегулювання цього питання, на практиці існує ряд проблем в системі охорони здоров'я. По-друге, на сьогоднішній день в Україні існує ряд правозахисних організацій, які стикаючись на практиці з проблемами у цій сфері, пропонують шляхи вирішення цих проблем. Тобто, з метою забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я і реалізації конституційних принципів, держава має розробити більш ефективний механізм впровадження конституційних приписів на практиці з урахуванням досвіду вчених та юристів-практиків.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Чумаченко Анна Віталіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 2 група

ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

У контексті розгляду питання про право на охорону здоров'я доцільно з'ясувати межі медичного втручання та їх співвідношення із правом на особисту недоторканість. На наш погляд, є сенс досліджувати це питання на прикладі примусового лікування туберкульозу з огляду на те, що через ряд об'єктивних та суб'єктивних чинників епідемію цього захворювання не вдається подолати вже декілька років.

В Україні епідемія туберкульозу перейшла в категорію національної проблеми, оскільки стала некерованою. Подальша нездатність ефективного контролю може

привести до поширення епідемії фактично невиліковного туберкульозу по всій країні.

Аналізуючи інформацію, яка подається через ЗМІ можна констатувати, що все частіше звучать пропозиції про необхідність примусового лікування таких хворих, з утриманням їх у спеціальних охоронюваних закладах. Як бачимо, йдеться вже і про обмеження свободи, що, закономірно, викликає гостру дискусію.

Кримінальний кодекс України 2001 р. не конкретизує категорії осіб, до яких може бути застосоване примусове лікування. Але при цьому в ч. 1 ст. 96 вживається узагальнене поняття — особи, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Основи законодавства України про охорону здоров'я відносять до соціально небезпечних захворювань туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепру, хронічний алкоголізм, наркоманію. Таким чином, ми бачимо, що примусове лікування здійснюється на практиці лише щодо осіб, які вчинили злочин. Тобто, законодавець охороняє здоров'я інших засуджених. Але, очевидно, що правова природа примусового лікування від заразної форми туберкульозу не має змінюватися залежно від того у якому правовому статусі перебуває особа, до якої вона застосовується. І тут постає питання, а як же лікувати осіб, які не «вчинили злочин», і осіб, які не перебувають у місцях позбавлення волі, тобто звичайних «законослухняних» громадян?

Сьогодні юридична база, на якій ґрунтується головна національна протитуберкульозна програма, не надає можливостей для проведення практичного примусового лікування хворого в установах закритого типу, як не існує і таких закладів. Хоча 19 листопада 2009 року Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) і видало наказ № 846 «Про організацію надання медичної допомоги хворим хіміорезистентним туберкульозом і заразливою формою туберкульозу, відносно яких суд прийняв рішення про обов'язкову госпіталізацію». Згідно з наказом, мають бути створені відділення хіміорезистентного туберкульозу і відділення (палати) для хворих заразливою формою туберкульозу, які небезпечні для здоров'я тих, які їх оточують і не бажають добровільно проходити курс лікування. Окрім того, ще в 2001 році був ухвалений Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз». У ст. 12 цього Закону зазначається: «Хворі заразливою формою туберкульозу підлягають обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних установ і зобов'язані пройти відповідне лікування. В разі ухилення від обов'язкової госпіталізації вказані особи, які з метою запобігання поширенню туберкульозу за рішенням суду підлягають розшуку, приводу і обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних установ». Йдеться начебто про те ж саме, що і в наказі МОЗ: хочеш — не хочеш, а лікуватися треба. Правозахисники мають з цього приводу свою думку. Більшість з них проти примусового лікування в Україні.

Адже примусове лікування полягає в ізоляції хворого, тобто обмеженні його права на свободу пересування, вільного вибору місця перебування. Окрім того, кожен має сам вирішувати, яким чином розпоряджатися своїм правом на здоров'я, і втручатися у процес розпорядження людини своїми правами не можна.

Прихильники примусового лікування туберкульозу заперечують, спираючись на такі аргументи.

Міжнародне право, зокрема, Європейська конвенція про захист прав людини, дозволяє обмежувати свободу

особи (у даному випадку — примусовим лікуванням у шпиталі), якщо йдеться про збереження громадського здоров'я.

Проблема полягає в тому, що у соціально неблагополучних хворих, що ніде не працюють (яких більшість серед хворих на туберкульоз), як правило, мотивація лікуватися невисока. Адже, будучи хворими, вони можуть оформити інвалідність, отримувати пенсію, лікуватися в стаціонарі, що дає можливість отримати хоча б тимчасово дах і їжу. До того ж, багато пацієнтів туберкульозного диспансеру страждають алкоголізмом і наркоманією, а ці шкідливі звички частенько пересилиють бажання вилікуватися.

Таким чином, правові засоби, передбачені конституційно-правовими нормами та поточним законодавством, є недостатніми для гарантування конституційного права людини на охорону здоров'я. В Конституції закріплено лише комплекс прав, який потребує не просто визнання і дотримання, але і відповідної діяльності держави для їх втілення у життя.

Для адекватного реагування на ситуацію, що склалася із захворюванням на туберкульоз, в Україні потрібно створити належні соціально-економічні умови. Перспективною є освітня програма стосовно туберкульозу серед населення. Бо переважна частина наших громадян не знає про те, що туберкульоз можна запобігти навіть у період його епідемії. А для цього треба дотримуватися певних санітарно-гігієнічних правил поведінки, засад здорового способу життя. Люди мають знати, як поводитися у разі контакту з хворою людиною. І головне, полягає в тому, що все суспільство слід переконати в тому, що туберкульоз — це виліковна хвороба, але лише за умови, що до її профілактики, вчасної діагностики і наполегливого лікування усі громадяни будуть ставитися усвідомлено і зважено.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Шевцов Артем Валерійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України, 2 курс, 11 група

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: ПРАВО НА ПІЛЬГИ

В Україні існує розвинута система політичних, економічних, соціальних прав і свобод людини і громадянина. Соціальні права займають серед них важливе місце, адже вони забезпечують гідне існування осіб, які потребують соціального захисту. Якщо повноцінні дорослі люди не завжди потребують опіки соціуму, то такого не можна сказати про пенсіонерів, інвалідів, ветеранів, осіб, які постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС та інших. Такі категорії громадян, складають близько 1/3 населення країни. Тому забезпечення їхньої захищеності повинно бути важливим напрямом в політиці держави.

Право на соціальний захист та надання пільг закріплено в Конституції України. Стаття 46: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати пра-

цездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках передбачених законом». Більш того, згідно з Основним Законом ст. 1: «Україна є соціальною державою», тому соціальна захищеність населення закладена в самій суті держави. Ст. 3 Конституції говорить: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Щодо нього прийнято десятки законів (ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» та ін.), воно врегульоване численними указами Президента та постановами КМУ та Верховної Ради України, крім того в 2006 році Верховна Рада ратифікувала Європейську соціальну Хартію, в якій перелічено принципи та вимоги, які повинні братись за основу в сфері врегулювання соціального захисту населення в країнах, які приєдналися до Хартії. Але навіть найширше декларування прав і свобод є марними діями, якщо не забезпечити жорстким механізмом їх дотримання. Такий «непрацюючий» механізм встановлений для реалізації особою права на пільги.

Перед розкриттям цієї проблеми, спочатку треба визначитись з поняттями, адже часто під пільгами розуміють і гарантії, і компенсації та переваги, але це різні правові засоби, які встановлені для захисту громадян та для більш повної реалізації ними своїх соціальних, особистих, майнових і трудових прав.

Пільгою є передбачене законодавством повне або часткове звільнення певної категорії громадян від дотримання загальних вимог і правил виконання певних обов'язків.

Компенсація — це передбачене законодавством фінансове або майнове відшкодування громадянину понесених ним втрат або витрат.

Гарантії є передбачені законодавством умови, засоби та заходи, спрямовані на забезпечення й охорону прав та інтересів громадян у галузі трудових, житлових та інших відносин.

Перевага — це передбачене законодавством виключне особливе право окремої групи осіб з конкретної категорії громадян на звільнення від дотримання загальних вимог, правил та обов'язків.

Реалізація такого права, як право на пільговий проїзд у громадському транспорті. Більшість із нас щодня користується громадським транспортом і «болюче» питання забезпечення категоріям громадян, які на них заслуговують права на пільговий проїзд залишає байдужим хіба що «безсердечних».

Серед осіб, які мають право на пільги за заслугами перед Батьківщиною, основними групами є: громадяни, які мають статус ветеранів війни (бл. 3,7 млн.); громадяни, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС (бл. 2,9 млн.); ветерани праці (бл. 4,6 млн.). Правом пільгового проїзду користуються пенсіонери загальної категорії (бл. 13,8 млн.).

Проблема реалізації пільг полягає в відсутності системності між нормативно-правовими актами, які регулюють це питання. Так, законодавством передбачено, що компенсація за пільги на проїзд здійснюється шляхом надання субвенції з державного бюджету місцевому. Але відсутнє законодавче закріплення єдиної методики підрахунку витрат, які несуть перевізники. Це спричиняє

як до фактів завищення реальних збитків і практично до розкрадання державного бюджету, так і до недоплати та заборгованості перевізникам з боку місцевої влади, що в свою чергу призводить до того, що водії намагаються уникати перевезення пільгового контингенту. Також законодавством не передбачено обмеження пільгових місць, однак недержавні підприємства-перевізники обмежують кількість пільговиків, які одночасно можуть перебувати в салоні транспортного засобу.

Водночас держава все таки робить певні кроки для вирішення такої проблеми. Ще в 2003 році була прийнята постанова КМУ «Про єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги». Остання його редакція відбулась 13 квітня цього року. Він покликаний удосконалити систему розрахунків витрат перевізників і знівелювати ймовірність переплати та недоплати перевізникам.

Не слід також забувати про осіб, які безпідставно користуються правом пільгового проїзду, підробляючи документи. Необхідне посилення контролю. І проблема навіть не в тому, що це завдає збитків, а передусім у відбиранні права на безоплатний чи пільговий проїзд у тих осіб, які дійсно цього заслуговують, коли за сучасних умов перевізники обмежують кількість пільговиків в салоні.

Підсумовуючи, слід зазначити, що задекларовані в Конституції України, Законах України, Міжнародній соціальній Хартії положення, вимоги та принципи повинні і спроможні забезпечити соціальні права Європейського рівня, але основна проблема полягає в їх неналежній реалізації та захисту, в разі порушення у сучасній Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Яценко Альона Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет,

2 курс, 11 група

ПРОБЛЕМА УСИНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ

У наш час досить актуальною темою є проблема усиновлення українських дітей. Адже безспірним залишається той факт, що дитина є найбільш вразливою стороною в будь-яких конфліктних сімейних правовідносинах, і саме на її долю випадає найбільше страждань та втрат.

Усиновленням є оформлена спеціальним юридичним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки (ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства», ч. 1 ст. 207 Сімейного Кодексу України).

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, провадиться іноземними громадянами у тому разі, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї грома-

дян України. Відповідно до ч. 3 ст. 283 Сімейного Кодексу України (далі — СКУ) дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини не виявилось гроо-

мадянина України, який бажав би її усиновити або взяти під опіку чи піклування до себе в сім'ю.

Якщо ми подивимось на показники усиновлення 2006–2010 років, то зможемо побачити наступну картину:

Усиновлення дітей громадянами України та іноземними громадянами						
Показники	2 006 р.	2 007 р.	2 008 р.	2 009 р.	2 010 р.	Всього
Кількість усиновлених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування громадянами України	1477	1784	2066	2374	1807	9508
Кількість усиновлених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування іноземними громадянами	1097	1670	1587	1428	950	6732

На перший погляд, картина покращилась у порівнянні з попередніми роками, виходячи з того, що більше дітей все ж таки усиновлені громадянами України. Але це лише інформаційно-аналітичні матеріали про роботу Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини, де не надано інформацію про тих дітей, доля яких Україні не відома.

У ст. 287 СКУ вказано, що якщо діти, усиновлені іноземцями, проживають за межами України, то відповідна консульська установа за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними вісімнадцяти років. Порядок здійснення нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями і проживають за межами України, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Але фактично компетентні органи не здійснюють такої перевірки. Оскільки якби це проводилось, то статистика відомостей про дітей була б більш сумною, адже за даними, які в нас є, більш ніж про половину долів наших дітей за кордоном нічого не відомо.

Про що можна говорити, якщо за 6 років іноземці усиновили через Державний центр усиновлення більше 8,4 тисячі дітей, але при цьому про долю більш ніж 4 тисяч з них в цьому центрі відсутні будь-які дані? Недаремно Україну називають «державою дикого усиновлення», хоча щорічно в нашій державі іноземці всиновлюють до двох тисяч дітей, зокрема в 2009 році — 1428 дітей.

Обов'язок перевіряти умови життя дітей, усиновлених іноземцями, покладений на Департамент консульської служби МЗС України. Але на сьогоднішній день виконання контрольних функцій консульськими установами залишаються лише формальністю, так як дипломатичні представництва не мають необхідного фінансового забезпечення для відповідних судових позовів, адвокатського забезпечення, поїздок на місце проживання усиновлених дітей. В результаті на консульський облік не ставиться до 2000 усиновлених іноземцями дітей.

Таким чином, консульські установи не виконують своїх прямих обов'язків у цій царині. Вони не захищають інтереси і долю наших дітей. А це свідчить про порушення прав дитини та людини взагалі. Адже згідно зі ст. 3 Конс-

титуції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Також не можна погодитися з тим, що міжнародне усиновлення для таких дітей нерідко виявляється єдиним шансом отримати право на гідне життя. Бо це можна забезпечити і в нашій державі, адже у нас є люди з великою душею, хоча не всі вони можуть здійснити свою мрію по усиновленню дитини. Сумно бачити, що наша статистика покращується лише після того, як українським батькам почали виплачувати грошову допомогу.

Відповідно до національного законодавства, в центрі по усиновленню іноземний усиновлювач повинен особисто обрати дитину по анкеті дитини, особисто з ним познайомитися і бути присутнім у суді, де буде винесено рішення про усиновлення. Але хіба можливо обрати дитину через якийсь папір аркушу? Хіба можливо дізнатися, що являє собою кожна дитина? Це ще раз свідчить про те, що більшість дітей усиновляють з корисливих мотивів, або на продаж їх органів, або для використання цих дітей у злочинних цілях.

Останнім часом в Генеральній прокуратурі неодноразово відмічалось те, що в Україні майже досконале законодавство про усиновлення, і торгівлі дітьми немає, а є торгівля інформацією про дітей. Обмін такою інформацією між державою походження і державою приймаючою передбачені у ст. 9 Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. Проблема полягає в тому, що відомості про дітей, які підлягають усиновленню, відповідно до українського законодавства, є конфіденційними. А це суперечить ст. 32 Конституції України, де вказано, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Секція 8

ДЕМОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ГАРАНТУВАННЯ І ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД

Айдарова Євгенія Вікторівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 4 група

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Питання про розширення можливостей фізичних та юридичних осіб звертатися до Конституційного Суду України (далі КСУ) щодо відповідності Основному Закону правових актів з питань щодо прав та свобод людини є одним з найбільш актуальних і дискусійних в теорії та практиці конституційного правосуддя. Власне, йдеться про запровадження інституту конституційної скарги. Його призначення полягає в забезпеченні та гарантуванні конституційних прав особи органами конституційної юрисдикції шляхом визнання неконституційними правових актів, які порушують або обмежують її права і свободи.

Інститут конституційної скарги діє у таких європейських країнах як Австрія, Албанія, Іспанія, Латвія, Литва, Македонія, Німеччина, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, Швейцарія, а також в Росії та ін.

Оскільки в Україні такий інститут відсутній, то питання щодо його впровадження обговорюється в контексті як встановлення додаткових гарантій захисту прав і свобод людини, так і удосконалення роботи КСУ. Необхідність введення в Україні цього інституту підтримує коло науковців. На думку прихильників цієї позиції, було б доцільно надати фізичним та юридичним особам можливість звернення до КСУ з поданням щодо неконституційності нормативно-правових актів, адже ці особи найкраще знають чи порушуються або можуть порушитися їх права певним нормативно-правовим актом.

Безумовно, було б демократично надати можливість звертатися безпосередньо до КСУ усім, хто проживає в Україні з приводу конституційності законів та інших правових актів. Та наскільки це буде ефективно в цілому для здійснення конституційного контролю в Україні, для захисту прав та свобод людини зокрема? Розглянемо деякі проблемні моменти на прикладі країн, де інститут конституційної скарги наявний. Аналізуючи діяльність Федерального Конституційного Суду Німеччини, науковці зазначають, що з 5 тисяч скарг, які щороку надходять до суду, розглядаються лише 30. У Російській Федерації до Конституційного Суду щорічно надходить понад 12 тисяч конституційних скарг, з яких на пленарні засідання потрапляє менше 3 відсотків, більшість з яких не задоволь-

няється. З подібними проблемами стикаються всі конституційні суди зарубіжних країн. В цілому, досвід держав, в яких існує інститут конституційної скарги, свідчить про доволі складний механізм реалізації права осіб на звернення з такою скаргою. Тобто, про ефективність конституційного контролю шляхом розгляду конституційних скарг говорити зарано.

Щодо України, то впровадження інституту конституційної скарги неминуче призведе до ряду проблем. Першою з них є перевантаження роботою суддів КСУ в діючому складі, а отже, до неможливості за таких умов ефективно виконувати завдання і повноваження, покладені на нього Конституцією. Крім того, запровадження цього інституту не лише потребуватиме внесення відповідних змін до Конституції України, а й зумовить необхідність відповідного законодавчого забезпечення і прийняття нового закону, який регламентуватиме повноваження КСУ щодо розгляду конституційних скарг. Проте сьогодні в Україні немає навіть концепції впровадження такої скарги. Слід також враховувати, що введення конституційної скарги потребуватиме значних бюджетних витрат, а економічні умови нашої держави не є сприятливими для цього.

Окреслені проблеми дозволяють визначити, що запровадження інституту конституційної скарги в Україні на даному етапі розвитку правової системи неможливе, оскільки не створено необхідних для цього передумов.

Водночас слід зазначити, що нинішня модель українського конституційного судочинства значною мірою компенсує відсутність у ній інституту конституційної скарги. По-перше, громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, юридичні особи мають право звертатися до Суду з приводу офіційного тлумачення як Конституції, так і законів України, чого немає в країнах, де діє інститут конституційної скарги. Рішення КСУ з приводу офіційного тлумачення та з приводу конституційності законів та інших актів однаковою мірою обов'язкові до виконання і є підставою для відновлення порушених прав і свобод громадян. По-друге, питання конституційності нормативно-правових актів з приводу прав і свобод можуть розглядатися шляхом звернення до КСУ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, народних депутатів України, Президента України. По-третє, суди загальної юрисдикції у разі виникнення під час розгляду справ сумніву щодо конституційності закону чи іншого правового акта можуть звертатися до Верховного Суду України з приводу внесення відповідного подання до КСУ. Слід звернути увагу, що у світовій практиці не існує моделі конституційного контролю, де передбачалося б право громадян звертатися до Конституційного Суду як

з приводу тлумачення закону, так і з приводу визнання його неконституційним.

Отже, немає підстав стверджувати, що відсутність в українській моделі конституційного контролю інститу-ту конституційної скарги є прогалиною у сфері захисту прав і свобод людини. Законодавець зупинився на такій моделі з підстав доцільності її для України, з міркувань, що вона дозволяє охопити цілий комплекс питань, в тому числі тих, що стосуються прав і свобод людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Асірян Сюзанна Рафіківна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
4 курс, 18 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

На шляху утвердження прав і свобод людини суспільство пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на дедалі більше коло осіб та відносини між ними. Власне, вся цивілізаційна історія людства становить ґене-зу прав людини. Саме боротьба за права людини, за все нові й нові ступені свободи особи ставала каталізатором масштабних змін у суспільно-політичному житті більшості держав світу, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з іншими людьми, суспільством і державою.

На сьогодні конституційні права і свободи людини відрізняються своєю багатоманітністю, а питання їх класифікації та систематизації стали традиційними для юри-дичної науки і практики. Як правило, виділяють офіційну та неофіційну (доктринальну) класифікацію прав люди-ни. Перша із них передбачена чинними міжнародними договорами, а друга — здійснюється вченими — правоз-навцями. При цьому конкретні найменування груп прав людини відчутно розходяться, що вкотре підтверджує тезу про множинність сучасних прав людини.

Утім існують й інші класифікації прав та свобод людини. Зокрема, права людини розрізняють за сферою суспільних відносин, в яких ці права існують, називаючи громадянсь-кі, політичні, соціальні, економічні, культурні та екологічні права. Така класифікація застосовується протягом багатьох років, ґрунтується на міжнародних документах.

Конституція України у розділі 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» закріпила широ-кий спектр прав і свобод людини, а також загальні при-нципи та положення, які мають на меті визначити зміст гарантій і механізмів реалізації цих прав і свобод. Од-нак слід пам'ятати, що деякі норми Основного Закону України залишаються на сьогодні переважно деклара-тивними. Це має своїм наслідком поширення правового нігілізму в суспільстві та породження недовіри громадян у спроможності держави належним чином забезпечити і гарантувати їх конституційні права.

На підставі зазначеного особливої гостроти нині на-буває проблема удосконалення існуючої системи кон-ституційних гарантій прав і свобод людини в Україні. Конструктивне розв'язання цієї проблеми передбачає удосконалення існуючих юридичних механізмів закріп-лення та реалізації конституційних прав і свобод людини в процесі системного оновлення Основного Закону.

Видається, що в умовах сучасних політико-правових реалій основними шляхами удосконалення юридичних га-рантій прав і свобод людини може бути: розширення зміс-ту політичних прав громадян України, які сприятимуть їх участі в управлінні державними справами та участі в місце-вому самоврядуванні; створення законодавчих механізмів реалізації так званих «новітніх» конституційних прав лю-дини — права на мир, екологічну та ядерну безпеку тощо; створення конституційних механізмів для забезпечення належної реалізації конституційних прав і свобод для лю-дей зі спеціальним соціальним статусом; удосконалення юридичних механізмів судового та позасудового, національного та міжнародного захисту прав людини в Україні.

Нині цілком очевидно, що для побудови демократич-ного суспільства та утвердження правової держави недо-статньо лише задекларувати дотримання прав і свобод лю-дини та громадянина. Політико-правові реалії сьогодення переконують у необхідності створення дієвих юридичних механізмів, які дозволять окремим особам, різним соціаль-ним групам, громадянському суспільству загалом повною мірою реалізовувати свої конституційні права і свободи.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Бакумов Олександр Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
аспірант, кафедра конституційного права України

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ВИБОРАХ

Відповідно до ст. 69 Конституції України формування ор-ганів державної влади та органів місцевого самовряду-вання здійснюється через вибори, тобто шляхом вільного волевиявлення народу. Тому інститут виборчого права на сьогодні — невід'ємна складова сучасного конституцій-ного права нашої держави. Статтею 71 Основного Закону України передбачено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого ви-борчого права шляхом таємного голосування.

Основні засади організації та проведення виборів в Ук-раїні регламентуються законами: «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р., «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004 р., «Про вибори депутатів Верхов-ної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сіль-ських, селищних, міських голів» від 10.07.2010 р., «Про Цент-ральну виборчу комісію» від 30.06.2004 р.

Водночас право на вільні вибори гарантоване громадянам України не лише національним законодавством, а й міжнародно-правовими документами. Так, ст. 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України від 17.07.97 р.), передбачено, що, учасники Конвенції зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу.

У цьому контексті вельми важливим буде аналіз практики Європейського Суду з прав людини (далі — Європейського Суду), правовим позиціям якого відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23.02.2006 р. надається статус джерела права по відношенню до національної правової системи.

Отже, для з'ясування змісту права на вільні вибори, звернемося до прецедентних рішень Європейського Суду. Насьогодні Суд уже виробив певний підхід до тлумачення ст. 3 Протоколу: у його рішеннях зазначається, що право на вільні вибори є дуже важливим, але не абсолютним. Такий підхід залишає місце деяким обмеженням з боку держав, проте ці обмеження мають встановлюватися задля досягнення законної мети з використанням пропорційних засобів і не повинні зашкоджувати суті права на вільні вибори та робити його неефективним (див. рішення від 2 вересня 1998 р. у справі «Ахмед та інші проти Сполученого Королівства»; рішення від 30 березня 2004 р. у справі «Хьорст проти Сполученого Королівства», № 2). Суд у кожному випадку ретельно перевіряє, чи було обмеження права на вільні вибори обґрунтованим і пропорційним поставленій меті.

У справі «Матьє Моан і Клерфейт проти Бельгії» Суд висловив думку, що у ст. 3 Протоколу не передбачено створення якоїсь конкретної виборчої системи (наприклад, пропорційного представництва чи прийняття рішення більшістю голосів за наявності одного або двох бюлетенів). Це пов'язано з тим, що виборчі системи в різних країнах можуть істотно відрізнятися одна від одної і час од часу змінюватися; перед цими системами іноді ставляться несумісні завдання — більш чи менш точно відображати волевиявлення народу або об'єднувати різні ідейні рухи та сприяти формуванню достатньо логічної і чіткої політичної волі. При цьому Суд постійно звертає увагу на те, що згідно з преамбулою Конвенції, основні права і свободи людини найкраще забезпечує «ефективна політична демократія» (див. рішення від 2 березня 1987 р. у справі «Метью-Мохін та Клерфейт проти Бельгії»). Оскільки саме ст. 3 Протоколу містить характерний принцип «ефективної політичної демократії», вона відповідно має головну цінність у системі положень Конвенції (див. рішення від 17 липня 2001 р. у справі «Селім Садак та інші проти Туреччини»).

Європейський суд особливо наголошує, що з метою застосування ст. 3 Протоколу будь-яке виборче законодавство має оцінюватися з урахуванням політичного та історичного розвитку відповідної країни, адже деякі особливості, які неприпустимі в умовах однієї політичної системи, можуть бути прийнятними в контексті іншої. Проте для держав існує межа у визначенні обмежень щодо реалізації права на вільні вибори. Це — повага до фундаментального принципу забезпечення «вільного вираження думки народу при виборі законодавчої вла-

ди» (див. рішення від 9 квітня 2002 р. у справі «Підколзіна проти Латвії»). При цьому, як розтлумачив Суд, зазначений принцип передбачає головним чином однаковий підхід до всіх громадян при реалізації ними свого права голосувати та бути кандидатом на виборах.

Під час вирішення справи «Ахмед та інші проти Сполученого Королівства» (рішення від 2 вересня 1998 р.), Суд розтлумачив, що для гарантії незалежності кандидатів на виборах до законодавчого органу і свободи виборців держави мають широкі можливості встановлювати конституційні правила щодо статусу членів парламенту, а також критерії, яким повинні відповідати кандидати. Так, у цій справі Суд дійшов висновку, що не було порушення ст. 3 Протоколу в тому, що деяким посадовим особам (чиновникам високого рангу) заборонено балотуватися на виборах до законодавчого органу до того часу, доки вони не залишать свої пости, щоб забезпечити їх політичну безсторонність. У рішенні, постановленому 1 липня 1997 р. у справі «Гітонас та інші проти Греції», Суд також не визнав порушення ст. 3 Протоколу, оскільки національним законодавством заборонено висувати свою кандидатуру на виборах особі, котра протягом останніх трьох років до часу проведення виборів перебувала на посаді в державних органах понад три місяці.

Неодноразово предметом розгляду Суду були заяви українських громадян про порушення ст. 3 Протоколу. Так, наприклад, у рішенні від 4 травня 1999 р. щодо прийнятності заяви № 43476/98 (справа Бабенко проти України) Суд наголосив, що до його обов'язків не входить вирішення питання про те, чи справді було допущено порушення національного права. Він має визначити, чи мало місце втручання у вільне волевиявлення народу під час виборів до законодавчого органу, тобто порушення ст. 3 Протоколу.

Таким чином, вироблення Європейським Судом з прав людини нових правоположень в результаті роз'яснення конкретних правових приписів з питань реалізації прав суб'єктів виборчого процесу дає змогу використання цих правових позицій в процесі розроблення шляхів вдосконалення механізмів реалізації прав громадян на участь у виборах, а також реального втілення цих правоположень в практичну діяльність національних правотворчих та правозастосовних органів.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Біркина Олена Євгенівна

Харківський Національний Університет ім. В.Н. Каразіна, студент, юридичний факультет, 5 курс, група ЮПМ-51

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА В КОМЕРЦІЙНІЙ СФЕРІ: Огляд рішень Європейського Суду з прав людини

Розвиток доктрини свободи вираження значно розширив її межі, та включив і сферу комерційного мовлення, до якої входять реклама, оголошення, публікації тощо.

У сфері свободи комерційної інформації Європейський суд займає більш жорстку позицію, поряд з іншими сферами реалізації права на свободу слова, пропонуючи менш «захищений режим» для неї. Тобто вважається, що на комерційні повідомлення (commercial speech) можна накласти більше обмежень, ніж на розповсюдження політичних поглядів чи артистичну свободу.

Питання, що стосуються реклами, вперше вивчалися Судом у листопаді 1989 року при розгляді справи Markt Intern Verlag v. FRG. У своєму рішенні Суд нагадав, що «інформація комерційного характеру не виключається з обсягу статті 10 (пункт 1), що не застосовується тільки до певних видів інформації або суджень або певних форм самовираження». Також, в даній справі, Суд відзначає той факт, що такі засоби масової інформації, як радіо та телебачення є більш доступними дітям та мають можливість здійснювати на них значний вплив, тож реклама не має містити інформації, яка може згубно відобразитися на них. Отже, держава користується більшою свободою введення обмежень в даній сфері, і нерідко користується цим, визнаючи певне повідомлення комерційним.

У лютому 1994 року Суд, у своєму рішенні у справі Casado Coca v. Spain, вдруге підтвердив застосовність статті 10 до питань реклами. Суть справи полягає в тому, що у 1982 р. адвокат помістив у місцевих газетах повідомлення, де докладно йшлося про його практику: вказувалося його ім'я, титул «адвокат», а також адреса і телефон його офісу. Рада Колегії адвокатів Барселони, яка раніше виносила йому попередження й догани за розміщення інших оголошень про свою практику, притягнула його до дисциплінарної відповідальності за ігнорування передбаченої в статуті заборони на рекламування своїх професійних послуг. Адвокат безуспішно оскаржував конституційність цієї заборони і накладене стягнення.

У даному випадку Суд постановив, що дисциплінарне покарання, ухвалене щодо юриста за те, що той рекламував свої професійні послуги не порушило статтю 10. Вважаючи, що «обмеження на рекламу заслуговують на пильну увагу», Суд зауважив, що «в різних країнах існують різні правила щодо рекламної діяльності адвокатів і юристів. У більшості держав, що входять до Європейського Співтовариства, спостерігається тенденція до пом'якшення цих правил під впливом суспільних змін і, зокрема, зростаючої ролі засобів масової інформації. Але та обставина, що має місце широкий розкид регулятивних норм і що в різних країнах ці зміни йдуть різними темпами, говорить про велику складність даного питання». Суд дійшов висновку, що «адвокатура і суди цієї країни знаходяться в кращому положенні, ніж будь-який суд, при вирішенні питання про те, яким чином, в даний момент часу, знайти правильну рівновагу між вимогами належного відправлення правосуддя, дотриманням гідності професії, правом кожної особи отримувати інформацію про юридичну допомогу та надання адвокатам можливості рекламувати свою діяльність. У теперішній же час (у 1982/83 р.) дану дисциплінарну міру не можна вважати невідповідною».

Суд постановив, що хоча оспорювані повідомлення були опубліковані явно з метою реклами, вони постачали людям, які потребують юридичної допомоги, безумовно корисною інформацією, здатної полегшити їм доступ до правосуддя, таким чином, до них застосовується стаття 10. Суд дійшов висновку, що встановленні колегією переш-

коди є законними, а заборона на рекламу переслідувала законну мету захисту інтересів суспільства, забезпечуючи повагу до членів колегії, та постановив відсутність порушення статті 10.

Але протилежним було рішення Суду у справі Barthold v. Federal Republic of Germany, де хірург-ветеринар розповів в інтерв'ю пресі про існування служб швидкої ветеринарної допомоги. Кілька інших хірургів-ветеринарів, які мали практику в цьому ж регіоні, поскаржились до своєї професійної асоціації, що таке інтерв'ю є «рекламою», яка заборонена правилами професійної поведінки хірургів-ветеринарів. Рада цієї професійної асоціації своїм розпорядженням заборонила заявнику повторювати подібні заяви у пресі.

Визнавши порушення статті 10, Суд відзначив, що німецькі регулятивні норми не були «узгоджені з положенням про свободу вираження поглядів», оскільки ці норми могли відбити бажання у представників окремих професій долучитись до публічної дискусії і могли «створити перешкоду пресі у виконанні її задач поширювати інформацію та здійснювати контроль».

Разом з тим, саме в справі Jacubowski v. Germany Суд вказував на те, що ознакою комерційного характеру повідомлення є не його комерційна цінність (інакше всі комерційні ЗМІ підпадали б під цю категорію), а скоріш той факт, що повідомлення спрямоване на отримання економічного ефекту, переслідує підприємницькі цілі через рекламу або інші засоби розповсюдження комерційної інформації.

Практика Суду не дає ніякої додаткової підстави захисту свободи «комерційного слова» в рамках статті 10. Європейський Суд може захистити інформацію комерційного характеру, проте у принципі він не відноситься до захисту реклами як до захисту свободи слова як такої. Якщо обмеження на рекламу досить ясні і покликані регулювати діяльність ЗМІ, рекламодавців, виробників реклами і т. д., вони можуть бути визнані відповідними нормами статті 10. Існують безперечні ознаки того, що в даній Конвенції захист (дія статті 10 до комерційної інформації) зведена до мінімуму слабким наглядом і терпимим ставленням європейських органів до дій національних органів влади у галузі реклами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент А.О. Червяцова.

Велічко Дмитро Володимирович

НУ«ЮА ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 2 група

ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

З найдавніших часів і до наших днів проблема обов'язків людини і громадянина привертає пильну увагу мислителів, учених, політичних діячів, часто опиняється у фо-

кусі дискусій в суспільстві. Це, на мою думку, закономірне явище. Людина, знаходячись у суспільстві, постійно взаємодіє з іншими людьми. Відповідно, вона не може не мати обов'язків по відношенню до суспільства, до співгромадян, до держави. Тому обов'язки є таким же важливим елементом правового статусу індивіду, як права та свободи. В певній мірі можна говорити про те, що права людини стають реальністю лише тоді, коли вони безпосередньо пов'язані з виконанням людьми своїх обов'язків. Такий взаємозв'язок створює моральну взаємодію між людьми.

Стаття 29 Загальної декларації прав людини зафіксувала постулат, згідно з яким: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому лише і є можливим вільний і повний розвиток її особистості». І розвиток цього положення ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права встановлює, що право кожної людини на вільне вираження своєї думки накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Отже, юридичні обов'язки — необхідний елемент взаємодії держави, права та особистості. Без них неможливі ні збалансована правова система, ні розвиток демократії, ні ефективне правове регулювання, ні чіткий правопорядок. Обов'язки — найважливіша умова нормального функціонування конституційних інститутів, підтримки стабільності в суспільстві, забезпечення прав і свобод особистості.

В основі правового статусу людини і громадянина обов'язки виконують досить різноманітні багатоцільові функції та соціальну роль: 1) як один з елементів правового статусу особи; 2) як вид і міра належної поведінки; 3) як гарантія і необхідна умова реалізації прав і свобод громадян; 4) як фактор укріплення законності і правопорядку, виконання функцій держави.

Юридичний обов'язок — це необхідність певної поведінки, закріплена правовою нормою. На думку М.І. Матузова: «юридичний обов'язок — вид і міра державно-доцільної, розумної, корисної, об'єктивно обумовленої поведінки, призваної вносити порядок і «умиротворення» в життя». Він — законна перепона на шляху свавілля, хаосу, неорганізованості, завжди деструктивних і заважаючих нормальному розвитку соціуму. Обов'язок тісно пов'язаний з суб'єктивним правом, це парні, взаємопов'язані поняття. Будь-яка правова норма носить представницько-зобов'язуючий характер і вже тому передбачає як можливу, так і належну поведінку. «Обов'язок — спосіб забезпечення прав, умова їх реальності та ефективності. Якщо суб'єктивне право — це сфери влади і свободи індивіда, то юридичний обов'язок — сфера необхідності та підкорення».

Таким чином, на сьогодні основні обов'язки слід розглядати як основний конституційно-правовий інститут у рамках генерального інституту основ правового статусу людини і громадянина. Із цього виходить і деякі автори, які обґрунтовано вирізняють цей інститут, як основний. Так, Ю.М. Тодика до генерального інституту основ правового статусу особи відносить: 1) інститут громадянства; 2) інститут прав і свобод; 3) інститут основних обов'язків.

Конституція України 1996 р. закріплює такі обов'язки громадян: 1) неухильно додержуватись Конституції і законів України (ст. 68); 2) захищати Вітчизну, незалежність

та територіальну цілісність України, шанувати її державні символи (ст. 65); 3) не заподіювати шкоди культурній спадщині, відшкодовувати завдані їй збитки (ст. 66); 4) не завдавати шкоди природі, відшкодовувати спричинені їй збитки (ст. 66); 5) не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68); 6) отримати повну загальну середню освіту (ст. 53); 7) піклуватись про дітей, а дітям піклуватись про своїх непрацездатних батьків (ст. 51); 8) сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67).

На мою думку, каталог конституційних обов'язків у сучасних основних законах на пострадянському просторі необґрунтовано звужений. Якщо раніше наголошувалося на тому, що з розширенням кола основних прав і свобод будуть відповідно розширюватися й основні обов'язки, то сьогодні спостерігається інший процес: конституційно розширюються основні права й свободи і, навпаки, звужуються основні обов'язки. Треба зазначити, що права плюс обов'язки, свобода плюс відповідальність — ось аксіома нормальної життєдіяльності людей. Це розумно, справедливо, відповідально. Порушення даного принципу, по суті, завжди є соціальною аномалією. Я вважаю, що потрібно значно розширити і законодавчо закріпити коло обов'язків, адже вони виконують найрізноманітніші багатоцільові функції та соціальні ролі, створюють порядок в процесі життєдіяльності людей.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Воззрін Святослав Юрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет військової юстиції,
5 курсу, 3 групи

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Питання прав і свобод людини та громадянина на сьогодні є надзвичайно важливою проблемою для усіх демократичних держав. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Захист прав людини є однією з головних умов визначення держави як демократичної. Реалізація охорони та захисту прав людини мають бути одними з головних завдань держави, яка проголосила себе соціальною та правовою. Частина 2 ст. 3 Конституції України встановлює: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Саме в цьому аспекті важливе місце посідає механізм захисту прав людини.

З метою реалізації закріплених у Конституції України прав і свобод людини та громадянина необхідно мати реально працюючий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина — систему правових засобів, спрямованих на створення надійних умов для за-

хисту прав людини та їх відновлення в разі їх порушення. Цей механізм зазвичай включає в себе такі складові елементи як наявність загальних та спеціальних гарантій, ефективного законодавства та інституційну основу (діяльність компетентних державних і недержавних органів та їх посадових осіб).

Що стосується гарантій, то вони можуть бути як національними, так і міжнародними. До національних звичайно відносять політичні, економічні, матеріальні, юридичні, організаційні та інші. Слід відзначити, що в Україні ситуація із забезпеченням гарантування основних прав і свобод людини та громадянина, на жаль, не є задовільною і про це свідчать численні факти порушення прав і свобод громадян.

Значно кращою є ситуація із дією міжнародних гарантій. І важливим у цьому сенсі є наявність та діяльність цілого ряду міжнародних організацій, які покликані захищати права людини. Статут ООН став першим в історії міжнародних відносин багатостороннім договором, який став основою для співробітництва між державами у сфері визнання та поваги до прав і свобод людини. Відповідно до ст. 55 Статуту ООН міжнародне співробітництво сприяє загальній повазі і визнанню прав людини та основних свобод для усіх, не зважаючи на расу, стать, мову та релігію. Окремі конвенції передбачили створення спеціальних органів: Комітету по правам людини, Комітету по правам дитини, Комітету по ліквідації расової дискримінації та інших. Пакти о правах людини та інші міжнародні акти забезпечують правовий захист проголошених прав і свобод, при цьому, з одного боку, фіксують зобов'язання держав по застосуванню національних засобів захисту, а з іншого боку вводять і прямо регламентують міжнародні засоби захисту.

Важливе значення для України має створення у 1998 р. Європейського Суду з прав людини — організації, створеної для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, закріплених в Європейській конвенції з прав людини, до якої Україна приєдналася 11 вересня 1997 року.

Приєднавшись у 1990 році до Факультативного протоколу Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року Україна також визнала і компетенцію Комітету ООН з прав людини щодо розгляду індивідуальних скарг громадян України на порушення їх прав та свобод, гарантованих цим Пактом.

Гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина є Президент України. Значна роль у забезпеченні прав і свобод громадян покладена на Конституційний Суд України, який вирішує питання щодо конституційності законів та інших правових актів, та дає офіційне тлумачення Конституції та законів України. Відповідно до Конституції України Кабінет Міністрів України вживає заходи щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі, а також органи місцевого самоврядування також покликані захищати права і свободи людини та громадянина і відновлювати порушені права громадян.

Особливу роль у системі органів виконавчої влади, щодо захисту прав і свобод людини та громадянина відіграють правоохоронні органи, а саме міліція та служба

безпеки України. Широкий обсяг повноважень цих органів направлений саме на попередження і припинення порушень, а також відновлення прав і свобод людини та громадянина.

У механізмі реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина особливе місце займає інститут омбудсмена. У правовій системі України інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини діє з 1998р. Результатом його діяльності є ратифікація Україною міжнародних конвенцій, договорів, внесення змін до діючого законодавства у сфері захисту прав людини. Захищаючи права людини та громадянина омбудсмен діє або на підставі заяви, або з власної ініціативи. Ефективність зазначеного елемента механізму захисту прав людини знижують недостатнє фінансування, правовий нігілізм громадян та посадових осіб.

Важливою умовою реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод є і наявність ефективного законодавства в цій сфері. В Україні прийняті і діють велика кількість законодавчих актів, які по суті визначають механізм реалізації основних прав і свобод громадян. Але назвати це законодавство дієвим навряд чи можливо, оскільки в чинному законодавстві мають місце численні протиріччя.

У сфері дотримання прав людини можна виділити кілька основних проблем — проблема реалізації права на справедливий суд, порушення у сфері діяльності правоохоронних органів, не виконання державними органами та установами рішень судів через брак коштів державного бюджету. Ці проблеми знижують ефективність механізму реалізації та захисту прав людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

Глинянська Олена Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,

4 курс, 3 група

ПІЛОТНЕ РІШЕННЯ «ІВАНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ В МАЙБУТНЬОМУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконання рішень національних судів вже давно є однією з найбільш істотних проблем українського судочинства. Недобросовісні сторони виконавчого провадження затягують процес, аби рішення було або невиконане, або виконане через великий проміжок часу, що, безумовно, негативно впливає на якість захисту порушених прав і на відношення громадян до судової системи.

Внаслідок цього, така негативна практика стала об'єктом зацікавленості міжнародного співтовариства, зокрема Рада Європи, Європейський Союз, Венеціанська Комісія висловили свою думку з даного приводу, негативно оцінюючи дії України щодо затримки виконання

рішень національних судів. Неодноразово громадяни України зверталися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав з приводу несвоєчасного виконання судових рішень (далі — Суд). У рішенні по справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» Суд визнав, що Україна порушила зобов'язання по Конвенції про захист прав людини і основних свобод, оскільки держава систематично не виконувала рішення національних судів. Зокрема, пункт 1 статті 6 Конвенції передбачає, що кожен має право на розгляд його справи в розумний термін судом, який вирішить суперечку відносно його прав і обов'язків цивільного характеру.

Слід зазначити, що Європейський Суд досить жорстко констатував відносно української влади: «Право на суд є ілюзорним, якщо національна правова система дозволяє, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судові рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій із сторін. Саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до вимог Конвенції. Держава не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою». Більше того, Суд дійшов імперативного висновку про те, що «причина затримок у виконанні остаточних рішень національних судів полягає в існуванні низки різних дисфункцій у правовій системі України», та підсумував у досить різкій формі, що Україна «досі не спромоглася вжити заходів для покращення ситуації, незважаючи на значну й послідовну практику Суду з вирішення таких справ».

Пілотним рішенням Суду «Юрій Миколайович Іванов проти України» державу було зобов'язано запровадити ефективний засіб юридичного захисту (або комплекс таких засобів), який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішення національного суду, за виконання якого Україна несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду з прав людини. На виконання цих вимог було розроблено проект Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який 14 січня 2011 року урядом подано на розгляд Верховної Ради України, проте, на жаль, цей законопроект був відхилений у зв'язку з тим, що більшість його перехідних положень суперечать Конституції України.

На виконання зазначеного пілотного рішення необхідно розробити такий законопроект, положення якого будуть спрямовані на прискорення процесу і надання додаткових гарантій виконання рішень. Держава повинна гарантувати виконання рішень суду, де боржниками є державний орган, державне підприємство або юридична особа, примусова реалізація майна якого забороняється в порядку, встановленому законодавством. На наш погляд, дієвим механізмом може бути наступний. Стягнення коштів з державних органів здійснюватиметься Державною казначейською службою. Перерахування коштів має бути проведено в тримісячний термін з дня надходження до Державної казначейської служби необхідних документів. Окрім цього, у разі прострочення такого тримісячного терміну, стягувачу виплачуватиметься

компенсація у розмірі 0,3 відсотки річних від несплаченої суми. На жаль, поки що на практиці стягнути щось з державних органів «межує з неможливістю».

Що стосується державних гарантій стягнення коштів з державного підприємства, то таке виконання має бути проведено в шестимісячний термін і у разі порушення таких положень законодавства, перерахування коштів проводитиметься з бюджету передбаченого за програмою для забезпечення виконання рішень суду. На випадок невиконання рішення суду держпідприємством, подальше відшкодування збитків з державного бюджету відбуватиметься в судовому порядку, де інтереси держави представлятимуть органи прокуратури.

І все ж таки дуже важко уявити, яким чином і в якій мірі рішення національних судів виконуватимуться на практиці. Наприклад, в чинному законодавстві України також передбачено, що виконавчі дії мають бути проведені впродовж 6 місяців з дня винесення постанови про відкриття провадження у справі, проте, як відомо, приблизно в 60–70% випадків, такі норми і близько не дотримуються державною виконавчою службою. Хоча провина не лише на виконавцях, боржники вже навчилися якісно «водити за ніс» кредиторів, а юридичні форуми переповнені цілими посібниками про те, як не платити по боргах».

Отже, маємо надію, що до кінця терміну виконання пілотного рішення в Україні все ж таки будуть запроваджені ефективні механізми виконання рішень національних судів, що значною мірою покращить дотримання конституційних прав осіб.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Дідушок Валерія Леонідівна

НУ «ЮА ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНОЮ ПРАВА НА САМОЗАХИСТ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ЗБРОЮ

Динаміка розвитку як суспільства, так і держави в цілому вимагає від останньої створення і закріплення ефективного за своєю природою механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

З-поміж усіх прав та свобод, визнаних та закріплених за людиною, чільне місце займають природні права, зокрема, право на життя та здоров'я. Однак, якщо відсутній законодавчо закріплений механізм, який би гарантував і забезпечував здійснення прав, то будь-яке право втрачає свій смисл.

Основний Закон України у статті 3 проголошує найвищою цінністю життя, здоров'я, безпеку та недоторканість людини. І не дарма — всі інші особисті права і свободи об'єднуються навколо права на життя, що є найголовнішим і невід'ємним правом кожної людини. В цьому ж

законі зазначено, що кожен громадянин має право на захист свого життя та здоров'я від протиправних зазіхань. І саме на державу покладено обов'язок захищати це право.

За статтею 55 Конституції України право на самозахист полягає у наданні кожній людині права захищати свої права і свободи від порушення і протиправних посягань всіма не забороненими законом засобами, зокрема, зверненнями до громадськості, засобів масової інформації. Згідно з Кримінальним Кодексом, кожна особа має право на необхідну оборону від посягання незалежно від того чи можливо було б уникнути його або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Проте, зростаючий рівень злочинності, загальна нестабільність, а інколи навіть і легковажне ставлення працівників правоохоронних органів до виконання своїх зобов'язань змушують пересічного громадянина все більше самому дбати про недопустимість злочинних посягань на життя та здоров'я себе і своїх близьких.

Погіршення криміногенної ситуації в Україні змушує людину у питанні захисту себе та своїх інтересів все більше покладатися на себе, інакше чим можна пояснити зростаючі популярність та кількість шкіл прикладної самооборони, правових семінарів, придбання засобів захисту, які не заборонені законом (а тим паче, дозвіл на утримання яких не є необхідним).

Вже сама по собі можливість реалізації людиною права на самозахист несе в собі можливість використання зброї. А отже, це потребує нормативно-правової регламентації. І саме тут постає питання урегульованості шляхів здійснення самозахисту на законодавчому рівні.

Для того, щоб відповісти на питання, наскільки захищеною може почувати себе людина в нашому суспільстві, наскільки ефективною та врегульованою є дана проблематика, вимагається глибокий аналіз існуючого законодавства. Проте в процесі виникають інші питання: чи доцільно і чи потрібно взагалі на законодавчому рівні закріплювати дозвіл на озброєння громадян, чи однаковими є для кожного громадянина умови реалізації даного права і чи готове взагалі наше суспільство до подібного кроку вперед.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Ємець Дмитро Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 15 група

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ І СВОБОД У ПРАВОВІЙ СИТЕМІ УКРАЇНИ

Найбільша цінність в державі — життя людини, але будь яке життя неможливе без реалізації нею своїх невід'ємних прав. В сучасному світі проблема прав людини вийшла далеко за межі однієї держави. Тому виникла необхідність створити певні міжнародні стандарти, які б визначали

основоположні права людини і громадянина. Ці стандарти закріплюються у відповідних міжнародно-правових актах, за межі котрих жодна держава не може виходити в процесі реалізації цих прав.

Найголовнішими завданнями держав, після повалення тоталітарних режимів, які звели нанівець навіть саме існування прав людини, стали всезагальна реалізація та дотримання основних прав і свобод людини. Тому для контролю над дотриманням прав і була створена у 1948 році міжнародна організація з прав людини — ООН. Саме з її створенням пов'язаний новий етап у міжнародних відносинах у сфері прав людини.

Вперше основоположні права і свободи людини були закріплені у Загальній декларації прав людини, а саме це були: політичні, соціально-економічні та культурні права людини. Відповідно до змісту Декларації, всі люди народжуються вільними і рівними у своїх правах (ст. 1), кожна людина має рівні права і свободи по відношенню до інших людей, незалежно від національності, кольору шкіри, віросповідання, раси і т. д. Таким чином ми бачимо, що законодавці визначають права і свободи людини як невід'ємні, природні і навіть «священні» і визначають, що кожна держава, підписавши цей документ зобов'язується неухильно дотримуватися змісту Декларації.

Ратифікація Україною Декларації, підтвердило те, що вона визнає універсальність і загальнообов'язковість міжнародних стандартів прав людини і що їх дотримання є важливим чинником розвитку будь-якої правової держави. Взнявши новий політичний курс розвитку заснований на «побудові суспільства в інтересах людини», Україна значно розширила перелік основних прав і свобод, прийнявши Конституцію в 1996 році, засновану на основоположних принципах міжнародно-правових норм. Взнявши за основу Декларацію з прав людини і громадянина, Україна зазначила в Основному законі, що громадяни є рівними в конституційних правах і свободах, всі люди є рівними і вільними у своїй гідності та правах, ніхто не може мати привілеїв чи обмежень за різними дискримінаційними ознаками, і що права громадян є непорушними і невідчужуваними (ст. 21, ст. 24 Конституції України).

Законодавці закріпили в міжнародно-правових документах основоположні права і обов'язки кожної людини, а саме особисті права, які складають першооснову правового статусу людини і громадянина, зокрема право на життя, свободу, особисту недоторканність, на захист, безпеку, гідне існування; політичні права, завдяки яким, особа може активно брати участь у житті та розвитку своєї країни — право на громадянство, на свободу слова, думки, поглядів та переконань, право обирати та бути обраним та інші; соціально-економічні права, які визначають місце людини в соціальному та економічному житті і надають право брати участь у виробництві матеріальних благ; соціальні та культурні права які дозволяють користуватися людині певними соціальними благами у різних сферах життя, а також обов'язки котрі кожна людина повинна виконувати перед своєю державою. Більшість цих прав закріплена у законодавстві як нашої країни, так і інших держав.

На жаль, не можна уникнути питання щодо порушення основоположних прав і свобод людини в сучасному суспільстві, а саме в Україні. Відповідно до міжнародних стандартів всі людини є вільними і рівними від народ-

ження, але сучасна держава діє тільки для задоволення потреб багатого класу, за рахунок інших класів; правоохоронні органи, які покликані захищати права громадян стають знаряддям для пануючого класу і працюють тільки в їх інтересах.

На мою думку, однією з проблем в Україні є порушення права на свободу слова, а саме свободи преси, що призводить до порушення права людини виражати свої думки та погляди на стан речей в країні. Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав і свобод, кожен має право на свободу вираження своїх поглядів. Але ця стаття використовується не в повному обсязі в нашій державі. Найбільш гостро ця проблема постає в період виборів, коли одним із засобом політичної боротьби є використання корумпованих ЗМІ, перешкоджання діяльності журналістів, безпідставні звільнення журналістів, введення жорсткої редакційної цензури, заборона на критику.

На наш погляд, для подолання таких проблем необхідно провести значну реформу чинного законодавства, а саме створення відповідних механізмів законодавчого забезпечення свободи слова та думки, посилити економічну незалежність ЗМІ, правову незаангажованість редакцій, та орієнтувати їх на загальнолюдські цінності, надати соціальний та правовий захист діяльності журналістів, творчу свободу журналістам. Виконуючи всі ці умови суспільство отримає незалежну пресу і зможе об'єктивно формувати власну думку.

Для того, щоб Україна дійсно стала демократичною правовою державою, необхідно щоб положення Конституції про найвищу соціальну цінність людини відповідали міжнародним стандартам не тільки на папері, а й стали реальністю нашого життя. Також вважаємо, що права і свободи дійсно відповідатимуть міжнародними стандартам тоді, коли міжнародні норми, які діють на території України, будуть не нормами-регуляторами, а нормами-принципами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Жамакочян Тігран Романович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 17 група

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

«Правосвідомість є ідейна, психологічна, духовна форма права, його безпосереднє ідеологічне джерело...»

А.В. Арбузов

Свідомість людини являє собою форму відображення (пізнання) навколишнього світу, яка виявляється в різних оцінках, критичних зауваженнях і пропозиціях щодо

функціонування певних явищ і процесів. Свідомість людини, відображаючи об'єктивні потреби суспільного розвитку, є передумовою і регулятором поведінки людини. Одним з видів людської свідомості є правосвідомість. Вона становить сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів і правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формується, ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямків розвитку правової системи з погляду забезпечення гідного існування людини, справедливості у між людських стосунках, ефективної організації життєдіяльності держави і суспільства. Виникаючи до або після права чи разом з ним, правосвідомість супроводжує право протягом усієї правової історії, всього існування державно — організованого суспільства.

Вивчення проблем взаємодії правосвідомості та позитивного права, актуальне в усі часи існування цих феноменів. Особливо актуальним є дослідженням зазначеного питання в умовах становлення та зміцнення у більшості країнах світу демократичних режимів. На протязі двадцяти років Україна є незалежною суверенною державою, докорінно було змінено правова система країни. Але повний перехід правової системи тоталітарної держави до демократичного ладу не можливе, без зміни правосвідомості більшості населення. На жаль, радянське правове буття залишило на правосвідомості громадян нашої держави негативні відбитки, які впливають на сучасні правовідносини та є передумовою деформації правової свідомості. Більшість норм закріплених в Конституції України мають декларативний характер, за своєю суттю є тим ідеалом до якого прагне наша держава. Нова правова система потребує нового розуміння як самого права так і правосвідомості як важливого нормативно-організуючого та стабілізуючого фактора.

Правосвідомість відображає правову дійсність, що склалося за конкретно-історичних умов у тій чи іншій країні, але водночас впливає на функціонування і розвиток правової системи. У демократичних країнах основою правосвідомості є визнання принципу верховенства права: життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки людини як найвищої соціальної цінності. Правосвідомість, заснована на демократичних цінностях, на нашу думку є стрижнем для високоефективного розвитку не тільки права, правової культури але й розвитку усієї держави в цілому. Високий рівень правосвідомості в країні сприяє підвищенню рівня життя, зменшенню злочинності. Саме високий рівень правосвідомості є гарантією виконання, основних прав та свобод людини і громадянина. Правосвідомість відображається не тільки у відношенні людей до правової дійсності, але й у знанні та розумінні своїх конституційних прав, свобод та обов'язків. Правосвідомість проявляється в юридично значущій поведінці людей (правомірній або протиправній), що має особливе значення. Позитивне право не може регулювати суспільні відносини, минаючи свідомість і волю людей — учасників цих відносин. Саме високий рівень правосвідомості є запорукою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, зменшення рівня корупції та нормального функціонування та розвитку усіх сфер правового життя держави.

На певних етапах розвитку держави і права можуть створюватись умови для формування дефективної правосвідомості. Сучасні вчені називають так види деформації правосвідомості: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм, правова демагогія, правовий нігілізм. Найпоширенішою і особливо небезпечною є правовий нігілізм, який проявляється у гордовитості — зневажливому, поблажливо-скептичному сприйняттю права. На жаль приклади правового нігілізму у вищих органах державної влади України не є рідкістю, так наприклад ганебні події у Верховній Раді України коли депутати від різних фракцій застосували силу один до одного. Протидія деформації правосвідомості повинна бути одним з пріоритетних напрямів діяльності державної влади. На нашу думку, до таких напрямків треба віднести завершення реформування конституційної, адміністративної, судової реформи; вдосконалення правоохоронної системи; якісну підготовку юридичних кадрів.

На процес формування правосвідомості впливає багато факторів, серед яких умови життя, соціальне становище, духовна культура суспільства, у тому числі й правова, стан правовиховної роботи, інтелектуальні можливості особи. Визначають наступні шляхи формування правосвідомості: залучення широких верств населення до правотворчої діяльності шляхом розвитку інститутів прямої (безпосередньої) (проведення референдумів, всенародних опитувань) демократії та представницької демократії, що має на меті усвідомлення ними змісту правових актів, причин їх прийняття та відповідної реалізації; правова пропаганда; правильне застосування правових норм органами державної влади, державними підприємствами та установами (забезпеченням зазначених умові є чітка та ефективна діяльність працівників органів внутрішніх справ, прокуратури, підвищення рівня їх правової культури); охорона конституційних прав і свобод громадян уповноваженими органами державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Катрук Євген Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 21 група

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Найголовнішими умовами функціонування та життєдіяльності будь-якої держави є законність та правопорядок, без яких неможливий розвиток демократичної та правової держави. Кожна сучасна демократія визнає право на захист своїх інтересів у суді. Обсяг конституційних прав кожного члена суспільства свідчить про розвиненість демократичного ладу, але без гарантій їх повного захисту вони залишаються декларацією і в реальному житті часто не дотримуються державою.

Доступ громадян до конституційного правосуддя є надійною гарантією дотримання державою їх конституційних прав. Вироблений в країнах західної демократії і в останньому десятиріччі в країнах СНД механізм захисту конституційних прав громадян передбачає право на конституційну скаргу. Сутність зазначеного інституту полягає у наявності права громадянина звернутись до органу конституційної юрисдикції за захистом порушених прав і свобод, закріплених в Основному Законі.

Дослідженням проблем правозахисної діяльності органів конституційної юрисдикції займалися такі правники як Ю.М. Тодика, В.Ф. Погорілко, В. Шаповал, А. Селіванов, В. Скомороха, та інші.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що інститут конституційної скарги є в першу чергу винаходом європейської демократії. Сьогодні його застосування можна віднайти в таких країнах як Австрія, Албанія, Німеччина, Швейцарія, Російська Федерація, та інші. У деяких країнах поряд зі скаргами окремих осіб для захисту їх основних прав і свобод допускаються і так звані народні скарги, для захисту колективних прав, вони розповсюджені в країнах Африки, Центральної Америки.

Переважна більшість науковців при дослідженні даної проблеми зазначають, що запровадження інституту конституційної скарги є доцільним, якщо його предмет стосуватиметься порушення прав і свобод людини і громадянина, наданих і гарантованих Конституцією України. Порушення інших численних суб'єктивних прав, що постійно виникають залежно від характеру правовідносин, в які вступають особи, інших чинників, до предмета конституційної скарги входить не можуть, оскільки щодо них чинне законодавство встановлює інший порядок оскарження — це позови у порядку здійснення цивільного, господарського судочинства, скарги у позасудовому порядку та інші.

А. Портнов і П. Ткачук також вважають, що під час запровадження в Конституції України інституту конституційної скарги, її предметом мають бути визначені питання конституційності законів, постанов Верховної Ради України, нормативних актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

При запровадженні в правовій системі України інституту конституційної скарги, вчені в галузі конституційного судочинства зазначають, що даний механізм надає можливість громадянину або об'єднанню громадян звернутися до Конституційного Суду України з приводу порушення їхніх конституційних прав і свобод законом, який застосовувався або має застосовуватися у конкретній справі в судах загальної юрисдикції чи інших органах, і Конституційний Суд має вирішити питання щодо конституційності цього закону. Тобто, в даному випадку Конституційним Судом України здійснюється конституційний контроль, а права і свободи громадян, які звертаються зі скаргами, захищаються шляхом визнання неконституційними законів. Такий підхід відповідає найбільш поширеній моделі конституційної скарги.

Сучасна реальність свідчить не на користь захищеності конституційних прав громадян засобами конституційного контролю, оскільки Конституція України не передбачає права особи на конституційну скаргу.

Одним із основних завдань Конституційного Суду України є захист прав і свобод людини і громадянина, який

здійснюється шляхом надання можливості звернутися до Конституційного Суду у разі порушення їх прав і свобод. Ухвалюючи Конституцію України в 1996 році і передбачивши функціонування Конституційного Суду України, законодавець був досить обережним у визначенні способу захисту конституційних прав і свобод людини конституційною юстицією. Йдеться про абстрактне, факультативне надання громадянам права звертатися до Суду для захисту своїх прав лише з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України. Підстави для їх звернення також обмежені певними умовами, зокрема, наявністю неоднозначного застосування одних і тих же положень Конституції чи законів України судами, іншими органами державної влади. Не можна зрозуміти і те, чому Конституційний Суд України за законом наділений повноваженнями перевіряти на відповідність окремим положенням Конституції України законопроекти про внесення змін до Основного Закону, а також закони за ініціативою суб'єктів конституційного подання (Президента України, не менш як сорок п'ять народних депутатів, та ін.), а перевіряти конституційність законів за скаргами громадян, які потерпають від обмеження прав, які надані Конституцією він позбавлений.

Вважаємо, що індивідуальна чи колективна конституційна скарга на закони, їх окремі положення з точки зору пріоритетності людини, її життя, прав і свобод, честі і гідності є дуже прогресивним правовим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина. Конституційна скарга одного громадянина може вирішити питання, які стосуються прав мільйонів громадян, шляхом визнання неконституційним закону який призводить до суттєвих порушень прав і свобод людини і громадянина.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент В.В. Середюк.

Клименко Анастасія Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 17 група

ДО ПИТАННЯ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

У світлі останніх подій (наприклад, прийняття в травні 2010 року парламентом Угорщини закону, який спрощує процедуру набуття громадянства республіки етнічними угорцями, котрі мешкають у сусідніх країнах) все більшої актуальності набуває питання подвійного громадянства, яке гостро стоїть як перед світовою спільнотою, так і перед українським народом.

Подвійне громадянство (біпатризм) є правовим статусом особи, за яким вона одночасно має громадянство двох або більше країн. Причому зазначені держави мають визнавати конкретну особу не тільки як свого громадянина, а й як громадянина інших(-ої) держав(-и). Саме вказана обставина розмежовує поняття «подвійне громадянство» та «друге громадянство».

До причин виникнення біпатризму можна віднести наступні:

- народження дитини у державі, де діє принцип «права ґрунту», від батьків, які мають громадянство держави, де діє «право крові»;
- натуралізація, якщо законодавство країни, громадянства якої набуває особа, не вимагає відмови від попереднього;
- шлюб жінки з іноземцем, якщо законодавство країни дружини зберігає за нею громадянство, а законодавство країни чоловіка надає їй свого громадянства;
- держави стають більш толерантними до такого явища і, внаслідок цього, своїми свідомими діями сприяють поширенню подвійного громадянства.

У більшості провідних демократій світу ставлення до біпатридів дуже ліберальне — якщо не «*de jure*», то, принаймні, «*de facto*».

На міжнародному рівні робилися спроби обмежити множинне громадянство, але вони були не дуже успішними. Зокрема, 06.05.1963 була прийнята Конвенція про скорочення випадків множинного громадянства та про військову службу осіб із множинним громадянством (надалі — Конвенція), яка виявилася непрацездатною, бо була ратифікована тільки та її частина, яка стосується порядку військової служби біпатридів, але не обмеження множинного громадянства.

Раніше, 19.05.1945 була прийнята Гаазька конвенція «Про деякі питання, що стосуються колізій між законами про громадянство», яка виходила з невизнання подвійного громадянства і рекомендувала ставитись до біпатридів як до осіб, що мають лише одне громадянство. При цьому пропонувалося визначати громадянство або за місцем «звичайного чи переважного проживання», або за принципом «ефективного» громадянства, тобто за громадянством тієї держави, з якою особа більш тісно пов'язана і де вона реально використовує усі свої права чи переважну більшість з них (ст. 5 Конвенції). Загально-визнаним даний принцип став після рішення Міжнародного суду в Гаазі у справі Ноттенбома.

Відповідно до п.1 ст. 2 Закону України «Про громадянство» (надалі — Закон), якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Таким чином, закріплюється конституційно встановлений принцип єдиного громадянства (ст. 4 Конституції України). В той же час Україна визнає іноземне громадянство дитини, народженої від громадянина України та громадянина іншої держави (якщо дитина набуває такого громадянства), але для України такий громадянин є винятково громадянином України. Таким чином, виникає колізія. У зазначеному випадку, доцільно було б звернутися до Конституційного Суду України щодо тлумачення поняття «єдиного громадянства», оскільки Європейська конвенція про громадянство, яку Україна ратифікувала у 2003 році, не забороняє існування множинного громадянства «*ex lege*», фактично — це автоматичне набрання громадянства.

Є певні позиції, з котрих подвійне громадянство розглядається як бажане. По-перше, виникає можливість стати громадянами Євросоюзу, без вступу України до Європейського Співтовариства. По-друге, подвійне грома-

дянство надасть можливість більш тісного підтримання сімейних зв'язків, особливо на території пострадянських країн. По-третє, багатоетнічність держави потребує введення подвійного громадянства. По-четверте, заборона подвійного громадянства призводить до щорічного зменшення населення України, яке надає перевагу громадянству іншої країни в пошуках кращого життя. І останнє — в демократичному суспільстві право вибору громадянства є невід'ємним правом людини та громадянина.

У той же час більшість країн сприймають подвійне громадянство як негативне явище, бо воно ставить під сумнів міцність і безспірність того стійкого юридичного зв'язку, який існує між громадянином і державою.

Абсурдність подвійного громадянства в тому, що тут не може бути повноти взаємних прав і обов'язків ні для громадян, ні для держави. Біпатрид має подвійні права формально, реально ж він використовує права тільки держави постійного проживання. Гальмується процес формування спільних цінностей, пріоритетів розвитку нації та, відповідно, єдності народу. Не виконуючи обов'язки щодо однієї з держав, громадянина якої має біпатрид, він виявляє неповагу або підриває суверенітет відповідної держави. Біпатризм також діє проти політичного і культурного переорієнтування іммігрантів у новій державі, що ставить під сумнів їх вірність. Наявність кількох паспортів дозволяє окремим громадянам мати «імунітет» у разі здійснення на них економіко-адміністративного тиску. Змінюючи місце постійного проживання дехто намагається уникнути високих податків. Ще одним наслідком поширення практики набуття подвійного громадянства можуть стати міжнародні конфлікти, послаблення спроможності держави впливати на своїх громадян, а також захищати їхні інтереси за кордоном (прикладом такої ситуації можуть слугувати недавні події в Грузії 2008 року; досвід американців повалення уряду в Гренаді 1983 року під приводом «захисту американських студентів» та ін.)

Дослідивши проблему подвійного громадянства, визначивши його плюси та мінуси, у висновку хотілось би зазначити, що випадки біпатризму, які реально існують, слід усувати. Передусім, це треба здійснювати шляхом упорядкування міжнародного та національного законодавства. Разом з тим, держава повинна створити такі умови, в яких громадяни України будуть з більшою цінністю та повагою ставитися до громадянства своєї країни.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Козлова Анна Анатоліївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 4 курс, 3 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Останнім часом проблема захисту прав дитини активно обговорюється зарубіжними та вітчизняними науковцями. Особливо актуальною ця проблема є для України, яка

знаходиться на шляху формування правової, соціальної держави. Визнання і юридична захищеність прав людини, в тому числі і дитини, є однією з найважливіших ознак правової держави.

Дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі, й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами і особливим захистом, які мають часовий вимір і спеціальне призначення. Пріоритетність захисту прав і свобод дитини обумовлена рядом причин, серед яких можна виділити наступні:

1. В результаті відсутності практичних знань у правозахисній сфері, недостатності життєвого досвіду, діти, переважно, не мають реальної можливості самостійно захистити свої права.

2. Діти, внаслідок своєї фізичної і розумової незрілості, потребують спеціальної охорони і піклування.

3. Вікові та фізичні особливості дитини зумовлюють необхідність закріплення та реалізації ряду особливих прав, таких як: право на виживання і здоровий розвиток дитини; право на належне виховання; право бути заслуханого у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину; право підтримувати контакти зі своїми батьками у випадку розлучення з ними та інші права, передбачені Конвенцією про права дитини та іншими міжнародними та національними актами.

На сьогоднішній день спостерігаються такі негативні тенденції як: алкоголізм та наркоманія серед неповнолітніх; жорстокість та байдужість дорослих по відношенню до дітей; жебракування, експлуатація дітей дорослими; сирітство. Ці проблеми реально існують, тому їх потрібно вирішувати шляхом визнання та забезпечення прав дітей.

Недостатньо лише визнання прав дитини державою та суспільством, необхідно забезпечити механізм захисту та реалізації цих прав. Світовий досвід свідчить, що ефективним способом захисту прав та свобод дитини є запровадження посади Уповноваженого з прав дитини. Такий інститут сьогодні активно діє у близько 80 країнах світу, серед яких країни Північної та Центральної Європи, Латинської Америки, Південної Австралії, Канади, Ізраїлю та інших. Запровадження інституту Уповноваженого з прав дитини рекомендовано Конвенцією ООН по правам дитини, яка ратифікована Україною в 1991 році. Окрім запровадження зазначеної посади, необхідно прийняти Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав дитини», який визначав би його статус, компетенцію, порядок взаємодії з органами влади, порядок призначення та звільнення з посади. Необхідно запровадити посади помічників та представників на рівні областей, міст, селищ, районів.

До компетенції Уповноваженого необхідно віднести контроль за дотриманням законодавчо закріплених

прав і свобод дитини, як з боку держави і суспільства, так і з боку сім'ї, у якій виховується дитина. Уповноважений повинен забезпечити поінформованість дітей та їх законних представників щодо їх майнових та немайнових прав, можливо забезпечити проведення у шкільних закладах лекцій, присвячених роз'ясненню прав дитини в різних сферах життя та можливостям щодо їх захисту; надання безкоштовної юридичної допомоги в галузі захисту прав дитини. Уповноважений має забезпечити дотриманням прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, контролювати стан дотримання прав дитини у дитячих будинках та здійснити заходи щодо усунення порушень прав дітей. В останній час зростає кількість випадків сирітства, а також дітей, позбавлених батьківського піклування, суспільство стикається з випадками вбивства батьками своїх новонароджених дітей, і це є серйозною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Уповноважений має здійснювати заходи щодо забезпечення встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, та забезпеченню для них належного рівня виховання і морального розвитку, матеріального утримання.

Держава має забезпечити належне фінансування інституту Уповноваженого з прав дитини. Уповноважений у своїй діяльності має бути незалежним від інших органів державної влади, та звітувати про стан дотримання прав дітей перед Верховною Радою України та громадськістю.

Уповноважений з прав дитини має приймати участь у розробці Верховною Радою України законопроектів в галузі забезпечення прав дитини та виявляти прогалини у законодавстві.

Діти є майбутнім держави, тому Україна має забезпечити дітям щасливе дитинство та належне виховання, тоді діти, в свою чергу, зможуть забезпечити нашій державі належне майбутнє.

Науковий керівник: д.ю.н, професор В.П. Колісник.

Кравченко Микола Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 13 група

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ МВС

Правоохоронні органи — система державних та уповноважених державою громадських формувань, основною функцією яких є боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Виник парадокс: органи, що повинні були б здійснювати захист прав та законних інтересів громадян, внаслідок безкарності, корупції та наданих їм широких повноважень самі стають суб'єктами, що порушують права громадян.

Можна виокремити конкретні причини повсюдного порушення законних прав громадян та невиконання

своїх функцій органами МВС: 1) сучасне керівництво вирішило скоротити кількість службовців. Вирішити таким чином проблему неможливо — МВС постійно втрачає досвідчені кадри, які намагаються залишити ряди правоохоронних органів якомога раніше. В Україні зараз працює півтора десятки профільних міліцейських ВНЗ, але 70% їх випускників, за даними аналітиків, для служби не підходять; 2) широкому розповсюдженню катувань в Україні активно сприяє гонитва міліції за високими статистичними показниками. Згідно офіційним даним, в країні розкривається 69% усіх злочинів, а по вбивствам показник взагалі досягає 95%. Згідно журналістському розслідуванню, здійсненому журналом «Кореспондент», по негласним правилам МВС слідчий повинен кожен місяць направляти мінімум три кримінальні справи до суду; 3) в українській міліції служить 300 тис. осіб — в півтора рази більше людей, ніж в армії, та в два рази більше, ніж сидить ув'язнених в місцях позбавлення волі (в Україні на кожні 100 тис. громадян — 644 правоохоронця, Німеччині — 300, в США та Канаді — 228 і 193 відповідно), але захищати інтереси співвітчизників вони не вміють і не хочуть; 4) свавілля міліції сприяє також відсутність в Україні цілісної та системної політики в галузі дотримання прав людини; 5) низький рівень правової освіченості громадян також сприяє протиправним діям працівників МВС. Багато потерпілих не звертаються зі скаргами, оскільки не вірять в те, що їх скаргу розглянуть, або не усвідомлюють, що їх права були порушені; 6) відсутність незалежної недержавної слідчої та судової експертизи зумовлює її абсолютну «солідарність» рішенням, прийнятого міліцією, що відіграє вирішальну роль в обвинуваченні громадянина та подальшому судовому розгляді; 7) діяльність міліції не контролюється суспільством, а тому тут розвивається корупція, катування та ін. Кримінальні справи проти співробітників правоохоронних органів практично не порушуються, мають поодинокий характер, зазвичай санкції мінімальні, неспівмірні з тяжкістю скоєного; 8) погане фінансування відомства, яке отримує лише 40% від своїх фінансових потреб, не призводить до поліпшення фінансового стану його працівників, адже гроші ці ділить доводиться на 300 тис. осіб. Само собою, при маленьких зарплатах ймовірність корупції різко зростає.

Опитування, яке проводила Харківська правозахисна група разом з Харківським інститутом соціології МВС, показало страшну картину: жертвами тортур та жорстокого поводження міліції в 2010 році стали 790 тис. українців — на 186 тис. більше, ніж роком раніше. У квітні 2003 року Уповноважений Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова звинуватила МВС в порушеннях прав людини, заявивши, що співробітники МВС часто б'ють затриманих, а також катують їх за допомогою електрики, або підвішують у наручниках, або ж намагаються припинити доступ повітря за допомогою целофанових пакетів.

Для вирішення наведених в роботі проблем діяльності міліції необхідно здійснити такі заходи: 1) необхідно ретельно підбирати кадри для органів МВС, адже залишається вкрай низьким інтелектуальний, моральний та освітній рівень людей, які поступають на службу в міліцію; 2) в органах міліції необхідно створити окремий облік скарг на протиправні дії співробітників МВС, а з урахуванням того, що люди подають скарги на міліцію до різноманітних відомств, актуальним є створення

єдиного електронного доступного реєстру усіх скарг на діяльність співробітників міліції; 3) необхідно рішуче реформувати систему нагляду прокуратури за діяльністю міліції, забезпечивши існування єдиної вертикалі прокурорів, які займаються цією роботою, їхню незалежність, зокрема і від прокурорів, які підтримують державне обвинувачення по кримінальних справах. Припустимим є також формування конкуренції між прокуратурою та міліцією для розірвання системи «взаємодопомоги», коли прокуратура покриває протиправні дії міліції; 4) необхідно скасувати дискримінаційні обмеження діяльності захисників, зокрема надавши останнім безперешкодний доступ до своїх клієнтів у будь-який час, зняти несправедливі заборони одному захисникові здійснювати захист кількох свідків по кримінальній справі, невідкладно ухвалити Закон «Про безкоштовну правову допомогу». Необхідно також зменшити (принаймні до 24 годин) термін затримання особи без отримання дозволу суду. Верховна Рада України повинна внести такі зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, за якими постановою суду про адміністративне стягнення у вигляді адміністративного арешту не набирає законної сили і, відповідно, не підлягає виконанню до розгляду апеляції, чи до спливу строку на подання апеляційної скарги; 5) Необхідне проведення повноцінної реформи. Але провести її з масштабною кадровою ротацією не дозволить брак коштів. Щоправда, в 2011 році парламент збільшив бюджет МВС, який нині складає 13,7 млрд. грн. (в 2010 він складав 12 млрд. грн.). Керівництво міліції вважає, що цього явно недостатньо;

На мою думку, єдиним можливим шляхом подолання порушення прав українських громадян з боку правоохоронних органів є, по-перше, проведення не косметичної, а дійсно масштабної реформи правоохоронних органів з одночасним введенням в дію жорстких дисциплінарних санкцій за вчинення їх працівниками необґрунтованих протиправних посягань; по-друге — культивування в свідомості громадян поваги до себе, своїх прав, та бажання їх захищати.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко.

Ларіна Кристина Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,
2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

У наш час без належного та ефективного захисту прав дітей з боку держави неможливе формування громадянського суспільства, правової та соціальної держави, досягнення свободи та рівності суб'єктів, адже повага до прав людини і громадянина починається саме із ставлення суспільства до своїх дітей. Тому дослідження такого явища правової дійсності, як інтереси дитини, їх правова сут-

ність, співвідношення, набуває актуальності та потребує певного правового аналізу. Воно може стати науковим підґрунтям щодо удосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства, більш ефективного використання та забезпечення існуючих, а також розробки нових форм, засобів, способів їх реалізації, охорони, захисту, що розширює можливості здійснення дитиною своїх інтересів.

Нинішня ситуація в Україні характеризується загостренням проблеми гарантування прав людини і громадянина, саме через те, що механізм забезпечення прав людини далекий від ідеалу і вимагає удосконалення. Історія свідчить, що кожному поколінню необхідно захищати права особи, що людству ще невідома ситуація, при якій не потрібні були б зусилля для підтримки і захисту прав і свобод індивіда.

На початку XX століття права дитини розглядались, в основному, як заходи щодо захисту від рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми, проституції неповнолітніх, повної влади батьків, економічної експлуатації. У зв'язку з цим Ліга Націй у 1924 році прийняла Женевську декларацію прав дитини.

Після другої Світової війни у 1948 році ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, в якій зазначалось, що діти мають бути об'єктом особливого нагляду і допомоги, а в 1959 р. — Декларацію прав дитини. Цей документ складався із 10 коротких декларативних статей, програмних положень, які закликали батьків, окремих осіб, державні органи, місцеву владу й уряд визнати викладені в ньому права свободи й дотримуватися їх. Це були 10 соціальних і правових принципів, які значно вплинули на політику і діяльність урядів, погляди людей в усьому світі.

У 1979–1989 рр. тривала робота над розробкою Конвенції ООН про права дитини. 20 листопада 1989 року Конвенцію було прийнято. 26 січня 1990 року, в день відкриття її для підписання, це зробила 61 країна.

Метою Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються певною мірою в усіх країнах. У Конвенції взято до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав, що є дуже важливим фактором. На першому плані у документі стоять права дитини.

Захист прав дитини — найважливіша проблема держави й суспільства, що має як державно-правової, так і міжнародно-правовий аспекти. Україна вступила до Ради Європи та взяла на себе відповідні зобов'язання, в тому числі і по забезпеченню прав дитини.

Кожна дитина має право бути захищеною від дій, що завдають шкоди (наприклад, від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної, економічної чи сексуальної експлуатації, фізичного чи психічного знущання тощо).

У нашій країні формується законодавча база з питань захисту прав дитини. У Конституції (ст. 51) встановлюється: «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою».

Більшість прав дітей були закріплені ще у безлічі інших нормативних актах, основними з яких є Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про освіту».

Але при наявності нормативного закріплення прав та інтересів дитини, сучасне становище неповнолітніх в Україні викликає обґрунтоване занепокоєння в суспільстві та вимагає принципово нових підходів до захисту їх прав. Слід зазначити, що не дивлячись на те, що даним питанням і приділяється увага, але в своїй більшості це не призводить до ефективного результату, що вказує на відсутність державної координації державних органів з цього важливого питання. У структурі Міністерства праці, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціального захисту, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ створено управління, що займаються питаннями забезпечення інтересів дітей. Однак при такій кількості управлінь в Україні відсутній національний механізм забезпечення реалізації та контролю за дотриманням норм законодавства про права дитини.

Таким чином, механізм проведення державної політики у галузі прав дитини залишається незавершеним, а проблема захисту прав дитини в Україні постає такою, що потребує вирішення як на рівні міжнародних правових відносин, так і на рівні національного законодавства держави.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець

Лецишина Вікторія Василівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

5 курс, 8 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Демократизм будь-якої держави визначається її ставленням до прав і свобод людини і громадянина. Чинна Конституція України закріпила широке коло особистих, соціально-економічних, політичних і культурних прав і свобод людини і громадянина відповідно до міжнародних стандартів. Що ж до реального забезпечення прав і свобод, то тут є серйозні проблеми. Найважливіша з них — проблема гарантії прав і свобод. Сучасний правовий стан особистості в Україні ускладнюється низькою правовою культурою громадян і посадових осіб, відсутністю реальної відповідальності за невиконання правових норм, недоліками у діяльності правоохоронних органів.

Громадяни України не звикли відстоювати свої права, використовуючи для цього форми судового захисту, звернення до державних органів зі скаргами. Така ситуація викликана не тільки відсутністю елементарних знань про свої права, можливості і обов'язки, але й невірою у можливість захисту своїх прав законним способом. Для цього необхідно гарантувати авторитет права та правових засобів захисту особи.

Важливим засобом захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є системою норм, принципів та вимог,

які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантії є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантії залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоефективного органу конституційного контролю.

Гарантії реалізації та захисту прав і свобод здійснюються системою органів та засобів, що охоплюються категорією «механізм захисту прав громадян».

Для реалізації конституційно закріплених прав і свобод людини та громадянина в Україні потрібно мати налагоджений механізм їх реалізації. Як зазначали *Тацій В.Я.* і *Тодика Ю.М.*, термін «механізм» треба розуміти як спосіб функціонування, систему засобів впливу.

Проте, більшість учених вважає, що гарантії є складовою механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Необхідно підкреслити, що у юридичній літературі останнього часу цей механізм характеризують як соціально-правовий. Він є системою засобів та факторів, які забезпечують повагу до прав і свобод людини, що є суттєвими для повного та вільного розвитку. Основним призначенням соціально-правового механізму є захист суб'єктивних прав та їх поновлення, а його фундаментальне призначення визначається у процесі реалізації функцій.

Механізм соціально-правового захисту відображає права та свободи особи як вищу цінність; рівень соціальної справедливості у суспільстві, ступінь гарантованості прав та свобод особи; здійснення суспільного порядку та безпеки.

Слід зазначити, що встановлення системи гарантії не забезпечує автоматичної реалізації прав і свобод людини. У зв'язку з цим у науковий обіг введено поняття соціально-юридичного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина як системи засобів та факторів, які створюють необхідні умови поваги до прав і свобод людини. До структури механізму В.Ф. Погорілко відносить:

- органи державної влади і місцевого самоврядування та відповідні посадові особи;
- спеціалізовані державні і громадські органи та організації у справі захисту прав і свобод людини і громадянина (наприклад, адвокатура, прокуратура, суд тощо);
- політичні партії і відповідні громадські організації та їх органи;
- нормативно-правові акти матеріального і процесуального характеру, які передбачають і закріплюють права, порядок їх реалізації і захисту та юридичну відповідальність за їх порушення;
- правові акти (документи), які підтверджують наявність, межі і характер прав і свобод;

- інші соціальні норми та їх акти (статuti політичних партій і громадських організацій, звичаєві норми тощо);
- засоби масової інформації, державні і недержавні органи та організації в галузі масової інформації.

Такий механізм повинен також включати засоби стимулювання реалізації прав і свобод, у тому числі створення умов, за яких закріплені права і свободи можуть реально належати конкретній особі, використовуватись нею без будь-яких зовнішніх перепон.

Основними факторами підвищення дієвості роботи механізму соціально-правового захисту прав людини, як й інших засобів гарантування цих прав, є: створення ефективних контрольних процедур поновлення порушених прав; вдосконалення правової бази з регулювання та захисту прав і свобод людини на національному та міжнародному рівнях, вдосконалення механізму реалізації конституційних прав і свобод; поширення інформації про права та свободи людини; надання допомоги професійними юристами, що розробляють проблеми прав людини, парламентарям та населенню; підвищення рівня правової культури і свідомості всіх суб'єктів права.

Механізм забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні не відповідає суспільним відносинам, що склалися в державі. З огляду на останні зміни, коли реалізація прав та свобод людини ускладнюється низкою економічних та соціальних протиріч, нестабільністю в державі, рівень довіри людей до судових і правоохоронних органів є невисоким. Громадяни України не бачать ефективного захисту, належного правопорядку, гармонійного функціонування органів і служб у сфері забезпечення прав та свобод людини. Це, в свою чергу, негативно впливає на захист прав та свобод людей, оскільки, не звертаючись за допомогою, людина зменшує свої шанси на її отримання.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Ю.Г. Барабаш.

Маламуж Тамара Станіславівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 8 група

ПРИНЦИП ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМУ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Громадянство є одним із найбільш важливих прав людини, одним з правових елементів правового статусу особи. Тільки за через громадянства виникає міцний і стійкий у просторі і часі політико-правовий зв'язок між державою та окремою особою, який дає індивіду і державі право на повне використання всіх переваг, що випливають з їхніх взаємних прав та обов'язків. В оптимальних умо-

вах лише на основі громадянства певної держави окрема особа може скористатися максимальним рівнем прав, гарантованих цим громадянством, як у державі, так і в міжнародному спілкуванні.

Згідно статті 4 Конституції України в Україні встановлюється принцип єдиного громадянства. Зміст якого визначається п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство», а саме громадянство України виключає можливість існування громадянств адміністративно — територіальних одиниць України. Єдине громадянство є невід'ємною умовою існування унітарної держави. Встановлення принципу єдиного громадянства в Україні зумовлює однакове розуміння кожною людиною своєї причетності до долі незалежної держави — України.

Але у зв'язку з формуванням сучасного розуміння конституційно-правового статусу людини і громадянина та розвитком міжнародних відносин, актуальною проблемою стає саме реалізація принципу єдиного громадянства. У зв'язку з відмінністю національного законодавства та міжнародного виникає проблема подвійного громадянства, що в останній час набула широкого поширення.

Під подвійним громадянством (біпатризмом) розуміють політико-правове становище фізичної особи, при якому вона одночасно має громадянство двох чи більше іноземних держав.

Потрібно розрізняти юридичний стан подвійного громадянства, коли одна держава, громадянство якої має особа, визнає за нею також наявність громадянства іншої держави і рахується з його наявністю, і фактичний стан подвійного громадянства, коли державою ігнорується наявність ще одного громадянства (інших громадянств) у її громадянина. Але в тому чи іншому випадку наявність подвійного громадянства породжує не тільки «подвійні права», а й «подвійні обов'язки».

Перевагою введення принципу біпатризму є те, що його запровадження надасть можливість об'єднати українців усього світу; спинятиме посиленню впливу України в країнах другого громадянства та більш швидшому і якіснішому процесу євроінтеграції; позитивно вплине на приток до України трудових ресурсів та залучення економічних можливостей країн другого громадянства українців; покращить правовий та соціальний захист українців за кордоном, дозволить безвізовий в'їзд у країну.

Але з іншого боку, подвійне громадянство має деякі недоліки. Біпатризм може бути джерелом серйозних міжнародних конфліктів. Розповсюдження подвійного громадянства стимулюється також характерними для нашого часу великими переміщеннями біженців. Крім того подвійне громадянство призводить до послаблення юридичного зв'язку особи з державою, неможливості здійснення у повному обсязі подвійних прав і обов'язків.

Складовою частиною законодавства України про громадянство з 2006 р. стала Європейська конвенція про громадянство. Відповідно до цієї Конвенції, держава-учасниця дозволяє громадянам автоматично набувати інше громадянство при одруженні, а дітям — при народженні. Конвенція також передбачає важливе положення про те, що громадяни держави-учасниці, які мають інше громадянство, користуються на території держави-учасниці, де вони проживають, рівними правами та обов'язками з громадянами цієї держави. Винятками

в таких випадках можуть бути тільки деякі політичні пра- ва та виконання військового обов'язку.

Близько 90 держав дозволяють подвійне громадян- ство — Канада, Латвія, Росія, Франція, Португалія Туреч- чина та інші. Також існують країни, що уклали між собою двосторонні договори, за якими існує правило збере- ження первинного громадянства при натуралізації. Це, наприклад, Іспанія, латиноамериканські країни, Порту- галія, Росія — Таджикистан. Але, все ж таки, залишається велика кількість держав, законодавством яких забороне- но або не визначається подвійне громадянство — Данія, Єгипет, Індія, Норвегія, Китай, Швеція, Україна.

Таким чином, проблема подвійного громадянства залишається для українського законодавства не вирі- шеною, та, мабуть, і досить суперечливою. Адже єдине громадянство проголошене Конституцією України як і- снуюче, що дає можливість застосовувати юридичні внут- рішньодержавні механізми захисту прав і свобод грома- дянина за їх тісної взаємодії з міжнародно-правовими процедурами захисту прав і законних інтересів усіх громадян, виробленими та застосовуваними в міжнародно- му співтоваристві. Також слід зауважити, що закріплюючи принцип єдиного громадянства, Україна досить лояльно ставиться до осіб, які проживають на її території, надаю- чи їм можливість отримати громадянство України. Сутте- вим є те, що при цьому не беруться до уваги походження, соціальне положення, расова та національна приналеж- ність, стать, освіта, відношення до релігії, політичні та ін- ші переконання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Є.В. Ткаченко.

Раджабова Ілона Рустамівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 6 група

ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ І ДОБРОВОЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ДОЛІ СВОГО ФІЗИЧНОГО ТІЛА ПІСЛЯ СМЕРТІ

На сучасному етапі розвитку, рівень правового забезпе- чення відносин з трансплантації органів і тканин в національному законодавстві в цілому відповідає рівню роз- витку медицини, але все ж таки потребує вдосконалення та деталізації. Існують деякі проблеми щодо захисту гід- ності, прав та свобод людини у зв'язку з транспланта- цією органів. Говорячи про міжнародні акти, регулюючі відносини в сфері трансплантології органів, треба зазна- чити наступні: Конвенція про захист прав і гідності лю- дини щодо застосування біології та медицини: Конвен- ція про права людини та біомедицину, прийнята 4 квітня 1997 року; Додатковий протокол до конвенції про права людини та біомедицини відносно трансплантації органів та тканин людини, прийнятий 24 січня 2002 року.

Проблемами правового регулювання трансплантації активно досліджували вчені-юристи М. Авдеев, Г. Анікіна,

М. Малєїн, М. Малєїна, Л. Красавчікова та інші. Але багато аспектів, зокрема пов'язаних з вилученням органів від померлого донора, так і не знайшли єдиного підходу.

Найбільш безпечним видом трансплантації є пере- садка органів від померлої людини, при якому виникає велике коло правових та моральних питань. Постає не- обхідність захисту гідності й індивідуальної цілісності людини й гарантій кожному дотримання недоторкан- ності особи, а також інших прав й основоположних сво- бод. З одного боку держава, повинна забезпечити людині право на особисту недоторканість (стаття 29 Конституції України), свободу визначення долі свого тіла після смер- ті, а з іншого — право на охорону здоров'я та медичну допомогу (стаття 49 Конституції України).

Складним залишається питання щодо згоди донора на вилучення органів від нього після смерті. Необхідно врахувати як принцип захисту прав на автономію тіла людини та ставлення до нього з повагою, так і забезпечи- ти можливість вилучення органів померлих, що допомо- же зберегти життя тому, хто має в цьому потребу.

Здійснений порівняльно-правовий аналіз дозволяє зробити висновок, що законодавець на національному рівні закріплює один з двох типів згоди: презумпцію згоди або презумпцію незгоди. Презумпція згоди пере- дбачає, що вилучення органів у померлого здійснюють- ся в тому випадку, коли особа за життя не висловлювала заперечень проти цього, а в разі не погодження з цим — людина має право написати письмову відмову.

Так, наприклад, відповідно до Кодексу охорони здо- ров'я Французької Республіки вилучення органів здій- снюється в тому випадку, коли померла особа за життя не висловила будь-яким чином свою відмову від такого вилучення. В тому випадку, коли лікарю невідома воля померлого, він повинен спробувати з'ясувати у родичів покійного, чи висловлював він вищезазначену незгоду.

Презумпція згоди закріплена на законодавчому рів- ні в Російській Федерації, Республіці Білорусь, Австрії, Іс- панії та ін.. Цей принцип забезпечує більшу кількість до- норів, але він не створює умов для дотримання права особи щодо визначення долі свого тіла. На думку багать- ох вчених, він не визнає пріоритетність прав донора й су- перечить можливості реалізації природних і невід'ємних прав людини. Одне з них — право людини на особисту недоторканність.

Презумпція незгоди передбачає, що відсутність зго- ди треба розглядати як відмову від трансплантації. Тоб- то померлий до своєї смерті повинен дати згоду на вилу- чення або, за відсутності такої, згоду повинні дати члени його сім'ї. Вона застосовується в Україні, Великобританії, Японії, Канаді. Стаття 16 Закону України «Про трансплан- тацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» формулює презумпцію незгоди, яка на думку трансплан- тологів негативно впливає на кількість трансплантацій. За законодавством України, якщо у померлої особи за- ява щодо донорства відсутня, вилучення органів здійс- нюється з дозволу чоловіка, дружини, близьких роди- чів (батьків, дітей, сестри, брата, діда, баби, онуків), іншої особи, яка взяла на себе зобов'язання поховати помер- лого та має відповідне свідоцтво про смерть.

Ця презумпція може бути виражена у двох фор- мах: «сильній» й «слабкій». «Слабка» форма передбачає

обов'язкове погодження родичів на дану процедуру, «сильна» форма цього погодження не передбачає.

Я розділяю думку деяких вчених, що треба внести відповідні зміни до чинного законодавства і не надавати родичам можливість вирішувати питання дозволу на використання органів померлого, тобто замінити «слабку» форму, на «сильну». Це особисте право кожного розпоряджатись своїм тілом після смерті і родичі не вправі перешкоджати йому, бо вилучення органів з тіла не може проводитись без власної згоди особи. Якщо особа за життя буде не згодна бути донором, а родичі після її смерті вирішать інакше, це буде пряме порушення конституційного права особи на повагу до його гідності та особистої недоторканості, що визнаються статтею 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю.

Необхідно розробити механізм дачі згоди на вилучення органів за життя, а також провести роз'яснювальну роботу серед населення, яка формуватиме ставлення до трансплантації не як до кримінального бізнесу, а як до можливості врятувати життя. Внаслідок цього збільшиться кількість донорів. Таким чином вдасться забезпечити як право однієї людини на автономію та можливість самою вирішувати долю тіла після своєї смерті, так і право іншої на медичну допомогу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Реутских София Олеговна

*Курганский Государственный Университет,
студент, юридический факультет,
2 курс*

РЕШЕНИЕ ЕСПЧ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

Сегодня рассматривая правовую систему любого государства, мы неизбежно сталкиваемся с таким понятием, как «глобализация», «имплементация международных правовых норм», «взаимодействие международных и национальных норм». Одним из институтов такого взаимодействия в европейском правовом пространстве является Европейский Суд по правам человека.

Распространение юрисдикции данного судебного органа на европейское государство характеризует стремление государства к демократии, приоритету права во всех сферах. Европейский Суд по правам человека, базирующийся на Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод, является одним из наиболее эффективных средств правовой защиты. Гражданин, посчитав, что в пределах его государства не было восстановлено нарушенное право, имеет прямой доступ к международному правосудию посредством обращения в Страсбургский Суд. В случае признания жалобы гражданина приемлемой и последующего вынесения решения постановления по данному делу государство-ответчик, как Высокая Договаривающаяся Сторона обязывается его выполнить, что устанавливается статьей 46

Конвенции. Однако на практике, несмотря на обязательное исполнение решений Страсбургского Суда, данные решения и постановления не находят полного отражения в праве и правовых позициях юристов государства-ответчика. В частности, это касается мнения судей конституционных судов. С такой проблемой сталкивались некоторые европейские государства. Еще в 1987 г. решением Конституционного суда Австрии от 14 октября правовая позиция ЕСПЧ была отвергнута как противоречащая национальным конституционно-правовым началам. Также это касается дела 2010 года *Lausti v. Italy* о возможности наличия символа распятия в итальянских школах. Однако наиболее известное дело, разделившее на далеко не имплицитных оппонентов ЕСПЧ и ФРГ- *The Görgülü Case*.

В уходящем году с вопросом различных правовых позиций столкнулась и наша страна. Поводом стало дело «Константин Маркин против России». Конституционный Суд РФ в своем определении от 15 января 2009 г. отметил, что российское правовое регулирование, предоставляющее военнослужащим-женщинам возможность отпуска по уходу за ребенком до достижения им трехлетнего возраста и, по общему правилу, не признающее такое право за военнослужащими не нарушает положения Конституции о равенстве прав и свобод независимо от пола. Однако данная позиция КС РФ была подвергнута критике Страсбургским Судом, так как, во-первых, она дискриминирует военнослужащих-мужчин по отношению к военнослужащим-женщинам, во-вторых, определение разумно не обосновано. В результате расхождения мнений судей КС РФ и ЕСПЧ председателем КС РФ В.Д. Зорькиным было высказано следующее мнение: «Конституционный Суд, принимая свое решение о конституционности закона при том, что между положениями Конституции о правах человека и Конвенцией нет противоречий, а противоречие возникло между толкованием Конституции (данным КС) и толкованием Конвенции (предпринятым ЕСПЧ), — может не ориентироваться на интерпретацию Конвенции Европейским Судом, а принять решение в духе национальной Конституции, тем самым подтверждая свою трактовку положений Европейской Конвенции (как составной части российской правовой системы), в духе национальной Конституции. Именно такой подход позволяет выстроить правовую концепцию национального суверенитета в сфере защиты прав человека». Данную точку зрения разделяют и коллеги председателя КС-заместитель председателя КС Сергей Маврин и судья Николай Бондарь.

Обоснование такой позиции может быть представлено прежде всего тем, что именно Конституция является основным законом государства, ее нормы-приоритетны. Конституция — символ суверенитета страны. В отношении понимания прав человека, абстрактно указанных в ЕКПЧ, действительно возможен больший учет социально-правовой характеристик внутригосударственными органами правовой защиты.

Но, несмотря на это, представляется более целесообразным склоняться к тому, что противодействие решениям и постановлениям ЕСПЧ на национальном уровне недопустимо. Приведем следующие аргументы.

Во-первых, создание подобного правового механизма может привести к неисполнению решений и постановлений ЕСПЧ, что будет противоречить ст. 46 ЕКПЧ

и ст. 27 Венской Конвенции 1986 г. (Государство-участник договора не может ссылаться на положения своего внутреннего права в качестве оправдания для невыполнения им этого договора).

Во-вторых, это бы нарушало не только международное, но и национальное законодательство — ч. 4 ст. 15 Конституции РФ (если международным договором Российской Федерации установлены иные правила, чем предусмотренные законом, то применяются правила международного договора).

В-третьих, таким образом, возникает сомнение в защите нарушенного права. Юридически обозначив предел влияния ЕКПЧ, законодатель ограничил бы сферу правовой защиты. В частности, это эффективность обращения в ЕСПЧ. Какой бы в данном случае была роль Страсбургского Суда в правовой системе, в целом, и для гражданина, в частности?

С такими трудностями мы сталкиваемся, подвергая сомнению решения ЕСПЧ. Какова будет перспектива развития данной инициативы, покажет судебная практика и законодательство в будущем.

В заключении добавим, что устанавливая или разрушая барьеры на пути выявления нарушенных прав и свобод, а также слабостей внутреннего права, с точки зрения международного правового института, ЕСПЧ, государствам не стоит забывать о том, что главной целью создания ЕСПЧ было именно обеспечение обязательств Высоких Договаривающихся Сторон о соблюдении прав человека.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Р.В. Скиндеров.

Руссо Святослав Володимирович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЄВОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ

В Конституції України визначено, що Україна є правовою державою. Права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є її головним обов'язком. Але права людини та її законні інтереси повинні бути не тільки продекларовані у законодавчих актах, а й забезпечуватись та гарантуватись державою. Одним з найголовніших способів реалізації прав людини є ефективний та стабільний механізм їх захисту.

На даному етапі розвитку юридичної науки питанню механізму захисту прав і свобод людини присвячено чимало досліджень. Цією проблемою займалися такі вчені, як Колідій А.М., Копейчиков О.Ф., Лукашова О.В., Олійник А.Ю., Петришин О.В., Скакун О.Ф., Тодика Ю.М., Цвік М.В.

Отже, проблема забезпечення ефективного механізму захисту прав людини на даному етапі становлення

правової демократичної держави в Україні набула особливої актуальності. Тому вважаємо доречним звернути увагу саме на способи забезпечення дієвості механізму захисту прав людини в Україні.

Загальновідомо, що правова держава характеризується реальністю втілення демократичних прав і свобод людини. Як зазначає Турута О.В., «правова держава — це така організація влади, що обмежена правами і свободами людини, реальність яких потребує наявності юридичного механізму забезпечення їх реалізації». З такого визначення випливає розуміння дієвого механізму захисту прав людини як системи необхідних умов, що обумовлюють перехід прав людини з декларативного стану у стан фактичний.

Існує багато причин, які обумовлюють проблеми дієвості механізму захисту прав. Серед багатьох факторів, що унеможливають його нормальну діяльність на сьогоднішній день, варто виділити корупцію, незнання своїх прав та правовий нігілізм, високий рівень закритості, невідомості органів держави, що здійснюють захист прав людини (прокуратура, суди, міліція, інспекції та інші контролюючі органи), а також складність та неоднозначність процедури захисту прав.

Для подолання негативної дії цих факторів необхідне виконання певних кроків. По-перше, виникає необхідність розвитку правової освіти громадян, всіх верств населення. На сьогоднішній день дуже багато громадян не знає своїх прав. Інша частина наших співвітчизників їх знає, але не володіє потрібними знаннями, а відповідно немає досвіду захисту своїх прав і свобод. Значно частина громадян недостатньо відповідально ставиться до захисту своїх прав та до прав інших людей, які часто порушують. Підвищення рівня правової обізнаності, відновлення поваги до права є дуже важливим кроком на шляху до забезпечення роботи механізму захисту прав людини як годинникового механізму.

На нашу думку, другим аспектом є вдосконалення конституційно-правової нормативної бази. Необхідно максимально спростити процедуру захисту прав людини (в частині її виконання), зробити ясними для розуміння не тільки правників, однозначними для тлумачення, тобто такими, при яких не виникало б додаткових питань.

По-третє, це забезпечення прозорості й публічності органів державної влади, їх працівників. Це надасть можливість постійно контролювати діяльність цих органів представникам громадянського суспільства. Цей крок так само буде сприяти зменшенню корупції в цих органах, а відтак зменшенню білих плям, прогалин у механізмі захисту прав людини. Систематичні громадські експертизи та перевірки правоохоронних органів мають стати звичним явищем.

Ще одним не менш важливим кроком є створення нормальних умов для виконання своїх функцій представниками правоохоронних органів та державних службовців, до компетенції яких входить захист прав людини. Варто пам'ятати, що захист прав людини здійснюють такі ж самі громадяни, наші співвітчизники, які працюють у відповідних структурах. Таким чином, вважаю необхідним запровадити диференціацію результатів діяльності осіб, що виконують функції захисту прав людини, підвищити заробітну плату в цих органах та створити додаткові га-

рантії захисту прав цим категоріям осіб з одного боку, а з іншого — посилити відповідальність у разі порушення прав людини, а також забезпечити справедливість та невідворотність покарання винних осіб.

На мій погляд, виконання зазначених вище кроків у разі їх комплексного виконання дозволить суттєво покращити дієвість механізму захисту прав людини. Механізм захисту прав людини — це складна система взаємопов'язаних елементів, в якій погана робота однієї з її частин досить швидко призводить до погіршення роботи іншої, а невдовзі — і до збоїв у всій системі. Відомо, що захист прав та свобод людини є головним завданням держави, її найважливішим обов'язком і тому тема забезпечення дієвості механізму захисту прав людини залишається актуальною як в Україні, так і поза її межами, вона вимагає подальшого дослідження, вдосконалення та випробування практикою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Савченко Оксана Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ,

2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Відповідно до Декларації щодо забезпечення на практиці гендерної рівності, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 12 травня 2009 року, Україна визначила застосування позитивних дій, тобто спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України, як важливу гарантію на шляху до запобігання дискримінації за ознакою статі.

Статті 3, 21, 23, 24 Основного Закону закріплюють рівність чоловіків та жінок у всіх сферах життя. Частина третя ст. 24 Конституції України, безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні, наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї. Тобто, держава, закріпивши принцип гендерної рівності в Конституції України, взяла на себе обов'язок попередити процеси появи гендерного конфлікту у суспільстві.

Сучасна світова спільнота визнає і гарантує рівність людей незалежно від будь-яких індивідуальних їх відмінностей. Статті 21, 23 Конституції України проголошують усіх людей вільними і рівними у своїй гідності та правах, зокрема, у праві на вільний розвиток своєї особистості. Тому, вважаємо, що недоцільно визначати на законодавчому рівні пріоритетними виключні сфери діяльності

окремо для кожної статі. А для реалізації принципу гендерної рівності необхідно враховувати психологічні та соціальні відмінності жінок та чоловіків, а отже, не обмежувати можливість самореалізації людини у конкретних галузях суспільної діяльності, а сприяти та підтримувати прагнення до активної роботи в усіх сферах суспільного життя.

Характерною ілюстрацією формального розуміння принципу гендерної рівності та підтвердженням реалізації Україною конституційних приписів є створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством, а саме, правовий захист, матеріальну і моральну підтримку материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам та матерям,

Запроваджені законодавцем конституційні гарантії гендерної рівності повинні повною мірою ліквідувати фактичну нерівність чоловіка і жінки, що пов'язана з існуючими від народження між ними фізіологічними відмінностями. Сучасне законодавство першочергово необхідно спрямовувати на забезпечення рівноправності жінки і чоловіка, як окремо виділеного аспекту у прояві принципу правового статусу особи, ураховуючи природні відмінності кожної статі.

Проте, реалізація конституційних гарантій забезпечення принципу гендерного балансу в Україні не повинна обмежуватися лише питанням розширення правосуб'єктності жінки. Гарантуванню захисту моральних та матеріальних інтересів чоловіків потрібно також приділити увагу у зв'язку з появою фактів порушення прав чоловіків у суспільстві. Стаття 51 Конституції України наголошує на рівних правах і обов'язках у шлюбі та сім'ї для кожного з подружжя, тому обмеження чоловіків у репродуктивних чи батьківських правах, акцентування уваги на охороні лише жіночого здоров'я є ухиленням від забезпечення принципу гендерного балансу. Адже на сучасному етапі гендерний аналіз законодавства, тобто співвідношення нормативно-правового рівня закріплення прав жінок і чоловіків, повинен відповідати швидкому розвитку взаємовідносин двох статей, а отже, і визначати їх рівне положення і роль у суспільстві та його інститутах.

Таким чином, ст. 24 Конституції України, визначивши фундаментальні засади гендерної рівності, повинна втілюватися на практиці через створення дійсно рівних умов для учасників відповідних правовідносин, у доступі до використання певних матеріальних або нематеріальних благ і цінностей, які є об'єктами відповідних правовідносин. Адже практичне вирішення цього питання необхідне для нейтралізації гендерного конфлікту, що виникає у суспільстві, а саме подолання відчутної гендерної нерівності у декількох сферах — праці та зайнятості, в сфері політики, у сімейному та повсякденному житті, оскільки, гендерна рівність є невід'ємною частиною прав людини та основних засад демократії сучасної держави, а встановлення гендерного балансу є відображенням процесів утвердження в Україні соціальних, економічних та політичних стандартів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Скорик Аліна Олегівна

НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань, 2 курс, 5 група

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

З прийняттям чинної Конституції України зросла роль ціннісного фактора людини у вітчизняній системі права, що в свою чергу вимагає запровадження всіх передбачених Основним Законом держави юридичних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, в тому числі механізмів судового захисту. Йдеться, зокрема, про забезпечення захисту прав і свобод у сфері конституційної юрисдикції, тобто використання засобів усіх складових судової гілки влади.

Ці засоби є відображенням і водночас практичним втіленням ідеї природних і невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина, покладених в основу конституційного ладу в Україні. Невідчужуваність прав і свобод та їх захист є важливими чинниками вільної самореалізації індивіда в суспільстві і державі, критеріями, які визначають, чи є насправді держава демократичною, правовою.

Для правової держави характерним, зокрема, є те, що інтереси органів державної влади не можуть задовільнитися за рахунок порушення чи обмеження прав і свобод людини. Важливим правозахисним інститутом став Конституційний Суд України.

Діяльність Конституційного Суду України складає тільки одну із частин складного конституційно-правового механізму забезпечення основних прав і свобод громадян України. Для того, щоб він міг більш ефективно виконувати свої завдання в цій сфері, необхідна більша узгодженість його дій з іншими державними інституціями.

Конституційний Суд України здійснює правосуддя у формі розгляду відповідних справ, і його діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих рішень, що відіграє не менш важливу роль у забезпеченні стабільності конституційного ладу і захисту Конституції України. Також він виконує досить важливі повноваження в аспекті становлення конституціоналізму в нашій державі, і його діяльність в умовах економічної і політичної нестабільності має все більше значення.

Згідно із статтею 147 Основного Закону нашої держави Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Як конституційний орган держави він не входить до системи судів загальної юрисдикції.

Конституційний Суд України має значний вплив на діяльність органів державної влади, зокрема, у сфері дотримання та захисту прав людини і громадянина, передусім у сфері нормотворчості (законодавства), ухвалюючи рішення про невідповідність тих чи інших правових актів або їх окремих положень Конституції, даючи тлумачення конституційних норм при розгляді конкретних справ і здійснюючи офіційне тлумачення Конституції і законів України.

Конституційна юстиція перебуває нині на стадії свого становлення і наявна значна кількість проблем і труднощів у діяльності Конституційного Суду. Але практика його функціонування вже свідчить, що він активно впливає на процес державотворення в Україні.

Можемо зробити висновок, що в правозахисній діяльності велика роль належить Конституційному Суду України, про що свідчить практика його функціонування, яка зорієнтована в першу чергу на забезпечення прав громадян, визнання людини найвищою соціальною цінністю. Особливо важливо те, що рішення Конституційного Суду України мають не консультативний характер, а є загальнообов'язковими. Вони також є остаточними і не підлягають оскарженню.

Отже, велике значення має діяльність Конституційного Суду у забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина. Важливим його завданням є забезпечення конституційної законності, а це має основоположне значення для створення в Україні правової державності, основою якої є права людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб.

Слінько Дмитро Сергійович

Харківський національний економічний університет,

к.ю.н., ст. викладач, кафедра правового регулювання

ФОРМИ ТА МЕЖИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНСЕНСУАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Право громадянина на захист повинно включати до себе право на відправлення правосуддя без обмеження процедур, подання та розгляд заяв, скарг на постанову слідчого, прокурора, судді та вирок. Об'єктивний розгляд кримінальної справи повинен забезпечуватися незалежним суддею, додержання принципів змагальності судочинства.

В правових державах почалося зростання тенденції не формального процесу врегулювання матеріальних суперечок. Це пов'язано з тим, що судові процедури є не швидкими, дуже громіздкими, вимагають багато коштів. Теорія та практика розробила форми консенсуального провадження, щоб правосуддя було більш доступним. Форма не тільки співвідноситься з тим, що вона оформляє, але і є необхідним атрибутом цілісності та її визначеністю.

Форма консенсуального провадження є практичною розробкою кримінального процесу, яка ґрунтується на теоретичному фундаменті. У цьому полягає складність функціонування даного інституту.

Перша форма, яку автор визначає як публічну, включає класичний публічно-правовий варіант реалізації норм права в кримінальному судочинстві. В даному випадку питання про порушення кримінальної справи, його рух приймає орган дізнання, дізнавач, слідчий, прокурор, суддя. Ніхто з вказаних суб'єктів кримінального процесу не має ніякої активної ролі. Всі вони підпорядковані волі та механізму реалізації правових норм.

Прикладом може служити факт затримання за скоєння крадіжки (таємного викрадання чужого майна та привласнення його на свою користь). Працівник міліції є свідком, який бачив скоєння злочину, та здійснював затримання злочинця. Держава, яка виступає, в ролі «потерпілої сторони», тому що в неї було скоєно даний злочин, повинна подати заяву про порушення кримінальної справи. Коли

злочинця доставили у відділення міліції, представники державної установи, за власним бажанням, не хочуть подавати заяву про скоєний злочин, бо знають скільки часу вони загублять поки кримінальна справа опиниться у суді, буде постановлено вирок про відшкодування матеріальних збитків, або за іншими обставинами. Представник потерпілої сторони заявляє, що не має претензій до злочинця.

У публічному процесі дане питання вирішує тільки слідчий, прокурор, суддя, на підставі матеріалів, які представлені органом дізнання. Змагальність як принцип процесу у даній формі відсутній.

Друга форма визначена як приватна, за участю в процесі приватних осіб. Приклад полягає в тому, що при подачі заяви про самоправні дії, образу, спричиненні побоїв активність сторони, що подала заяву визначає рух кримінального процесу. Заявник, потерпілий представляє докази у справі, свідків злочину, висловлює свою думку про покарання винного. В даному випадку, у разі примирення сторін кримінальна справа може бути закрита за примиренням сторін в кримінальному судочинстві.

Третю форму можна визначити як приватно-публічна. В позитивній формі, тобто вимога відшкодування матеріальних збитків або в негативній формі, як прийняття рішення про відсутність заперечень. Іншими словами мова йде про ситуації коли дія здійснюється з відома учасника процесу, або воно здійснюється на його вимогу. Прикладом може служити факт дорожньої пригоди, коли учасники домовились між собою про відшкодування збитків і не мають наміру про розгляд кримінальної справи у суді.

Четверта форма — договір, який будується на договірній основі і не задовольняється визнанням за приватними особами права приймати пропозиції або відмовляти в їх ухваленні, не маючи при цьому можливості впливати на зміст пропозицій. Дана модель приводить сторони до справжніх угод, які досягаються за допомогою переговорів. У даній формі кримінальна юстиція є набором елементів, які взяті практично у кожній із запропонованих форм.

П'ята — оперативна форма консенсуального провадження. З цією формою пов'язано введення в КПК України статей 52-1; 52-2; 52-3; 52-4; 52-5; 53; 53-1 які визначають безпеку осіб залучених у кримінальному процесі. В даному випадку законодавець привів правові норми відповідно до практики розкриття і розслідування злочинів.

Вважаємо за необхідним ввести у кримінально-процесуальний кодекс України статті, в яких передбачити встановлення консенсусу — угоди за якою особа яка співпрацює з органом дізнання, слідчим, прокурором, судом по викриттю керівників злочинного угруповання, відносно неї може бути прийнята постанова про відмову в порушенні кримінальної справи.

Тараненко Ніна Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 17 група

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВ ЖІНОК У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ

У контексті дотримання прав людини гендерна проблематика ніколи не виступала пріоритетною для українсь-

кої влади. Порушення прав жінок і гендерна дискримінація стали звичними явищами сучасного життя.

Законом України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у статті першій гендерна рівність визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Аналізуючи ґенезу поняття «права жінок» у контексті еволюції прав людини, ми знаходимо, що перше покоління прав людини, як природних та невідчужуваних прав, належали як чоловікам, так і жінкам. У другому поколінні прав виділяли право на захист материнства та дитинства, що належить тільки жінці. У третьому поколінні прав виокремилась, зокрема, колективна діяльність жінок у формі жіночого руху.

Права жінок в Україні на законодавчому рівні регламентуються Конституцією та законами України, а також цілим переліком ратифікованих міжнародно-правових договорів. Зокрема, Основний Закон гарантує чоловікам та жінкам рівні права. Частина третя статті 24 Конституції України покликає забезпечити недопущення дискримінації щодо жінок. Серед ратифікованих Україною міжнародно-правових договорів, основоположним документом, в якому узагальнені та зафіксовані принципові положення відносно міжнародно-правового статусу жінок, є Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979 р). Окрім цього Верховною Радою України був прийнятий закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV.

Практика свідчить, що законодавчо закріплений гендерний паритет у силу декларативності його характеру, відсутності механізмів реалізації та формальності прав жінок, не рідко порушується.

До чинників, що гальмують усунення гендерної дискримінації, зокрема, належать: незавершеність процесу гендерних перетворень, необхідність подальшого розвитку гендерної статистики, яка б повною мірою та комплексно висвітлювала проблеми гендерного розвитку в різних сферах суспільного життя, існування сталих гендерних стереотипів у суспільстві, а також недостатній рівень розвитку соціально-побутової інфраструктури.

Так, наприклад, укорінення масових гендерних стереотипів призводить до того, що роль жінки асоціюють виключно з сім'єю, а чоловіка — із суспільною діяльністю, що виключає можливість участі жінок у сфері прийняття рішень. У зв'язку з відсутністю послідовної державної політики в цій сфері гендерне забарвлення має домашнє насильство, проституція, торгівля людьми, наркоманія. В цілому різниця в заробітній платі жінок і чоловіків за працю рівної цінності складає більше 30 відсотків на користь останніх, що є прямим порушенням принципу рівної оплати за рівну працю. Слаборозвинутість інституцій громадянського суспільства ілюструється, у тому числі, загальною пасивністю жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав і свобод. Найбільш відчутною гендерна нерівність є в сферах праці і зайнятості та політики. Яскравим прикладом гендерної дискримінації, зокрема, можна вважати відсутність представниць жіночої статті в складі Кабінету Міністрів України.

Врегулювати та виправити ситуацію з гендерною дискримінацією покликана гендерна політика, яка полягає в утвердженні гендерної рівності, недопущенні дискримінації за ознакою статі, застосування позитивних дій (тимчасових спеціальних заходів, які йдуть далі формальної заборони дискримінації та спрямовані на створення ефективного механізму протидії дискримінаційного становища), забезпеченні рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно значущих рішень, забезпеченні рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, підтримці сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства, вихованні та пропаганді серед населення України культури гендерної рівності, поширенні просвітницької діяльності у цій сфері, захисті суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Зазначені проблеми зосереджують завдання гендерного розвитку в Україні на забезпеченні рівних можливостей у суспільно-політичному житті та державному управлінні, скороченні розриву в рівні доходів жінок і чоловіків, формуванні механізмів захисту від дискримінації та сексуальних домагань, протидії гендерним стереотипам, захисті від насильства тощо.

На жаль, дієвих інструментів та механізмів, що могли б забезпечити реальне дотримання гендерного паритету, в особливості прав жінок, в Україні немає в силу їх формальної невизначеності та декларативності. Такими інструментами є гендерно-дезагрегована статистика, у тому числі з кадрових питань на всіх рівнях і всіх сферах, гендерне бюджетування, гендерно-правова експертиза чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів тощо.

Законодавча база в цілому відповідає стандартам міжнародно-правових договорів та практиці їх застосування, проте зрушення в становищі прав жінок в Україні можливі лише за умови послідовної та виваженої гендерної політики держави. А, саме: розробка плану дій виконання Рекомендацій Комітету ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок, відпрацювання дієвого та незалежного механізму реагування на скарги з питань гендерної дискримінації, впровадження іспитів та заліків із знання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у всіх сферах державної влади, запровадження публічних дебатів з питань гендерної рівності та ін.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Тимошенко Яніна Анатоліївна

НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 7 група

ПРОБЛЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Терміни «права», «свободи», «обов'язки» вживаються досить часто в національному праві різних країн світу, в тому числі і в українському праві. Їм приділяється значна

увага як в Конституції України, так і в законодавчих актах майже всіх галузей законодавства.

Одні автори вважають, що основні права — це правові можливості (надбання) людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів.

Інші ж вважають, що такі норми встановлені законом і гарантовані державою, надають громадянину певні юридичні можливості для набуття певних матеріальних, соціальних та духовних благ. Такими благами може бути праця, освіта, відпочинок, матеріальне забезпечення у старості, при інвалідності тощо. Вони є правовим надбанням людини в тому розумінні, що не даруються державою, а здобуваються у процесі свого розвитку.

Та як би не тлумачилися права людини у державі, якого б вигляду вони не набирали чи закріплення, головне залишається в іншому. Найважливішим завданням держави і її владних органів є забезпечення реалізації громадянами їхніх прав, визнання їх найпріоритетнішими серед інших принципів побудови суспільства. Тому не важливо, де закріплені основні права людей, це не є показником їх реальності, а головне місце має саме їх практичне забезпечення, що є однією із найважливіших ознак демократичної, правової держави. І тому усі без винятку органи державної влади і місцевого самоврядування, а також їх посадові особи повинні не тільки утримуватися від порушення прав і свобод, але й в межах власної компетенції вживати заходи щодо запобігання таких порушень та відновленню прав і свобод.

На даному ж етапі розвитку суспільства саме беззаперечна реалізація основних прав людини в Україні є актуальною проблемою, яка має вирішуватися на законодавчому рівні шляхом запровадження чітких меж повноважень та поведінки.

В Україні спостерігаються факти грубого порушення прав людини, які свідчать про недотримання органами державної влади норм законів та Конституції України. Про цю проблему вже стало відомо на міжнародному рівні. Про це йдеться і в щорічній доповіді про дотримання прав людини країнами — членами ООН, яка була подана Державним секретарем США Хілларі Клінтон до Конгресу США.

У доповіді наголошується, що порушення прав людини в Україні включають: серйозні зловживання міліції, биття, тортури затриманих і ув'язнених; суворі умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах; необґрунтоване довільне і тривале досудове затримання; неефективна і корумпована судова система.

У свою чергу, нещодавно Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова заявила, що щороку до неї надходить близько 5 тис. звернень про порушення прав громадян співробітниками міліції, переважно — про факти жорстокого ставлення, тортур, а також неналежного розслідування справ і незаконного притягнення до кримінальної відповідальності.

«Тільки наша загальна праця в ім'я майбутнього дасть можливість Україні стати в ряд демократій, де дотримуються високих міжнародних стандартів прав і свобод людини та громадянина», — саме так відповідає Президент України на цю ситуацію.

Зокрема, необхідно забезпечити абсолютну нетерпимість до випадків катувань та інших проявів жорсто-

кого поведження, захистити права шукачів притулку та біженців, вжити рішучих заходів, спрямованих на ліквідацію расової дискримінації.

Тобто розробка якомога ефективнішої системи захисту основоположних прав, засобів їх забезпечення та реалізації — найголовніше завдання держави. При цьому Верховна Рада України вже розпочала заповнювати прогалини у законодавстві, які регулюють питання прав людини. Було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», який набере чинності 10 травня 2011 року. Він визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. У цій же галузі 13 січня 2011 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію».

Невирішеними залишаються деякі питання про політичні права і свободи громадян. Гарантування свободи мирних зібрань на рівні закону є важливим і в контексті становлення громадянського суспільства, оскільки уможливорює якісний рівень діалогу між різними соціально-політичними групами (навіть антагоністичними) та органами влади. В Україні ж «тримається у повітрі» Закон України «Про порядок організації і проведення мирних заходів». З цього питання існує лише Постанова ВРУ від 03.06.2009 р. «Про прийняття за основу проекту Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів».

Але ні в якому разі не потрібно допускати тієї ситуації, коли в державі будуть діяти безліч законів щодо прав людини. Цей плюралізм не зможе нічого реально змінити, якщо закони будуть існувати лише на папері. Бо прийняттям ще одного законодавчого акту питання не вирішиш. Необхідно забезпечувати беззаперечне їх використання та виконання, дотримання. Права мають виконуватися і задовольняти потреби людей, а не існувати просто на папері і нібито у «правовій» державі — Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Ткаченко Дмитро Васильович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

курсант, Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ, 2 курс, 2 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ, ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Завдання забезпечення прав і свобод громадян набуває особливого значення в період дії особливих правових режимів — воєнного або надзвичайного стану. Введення режиму надзвичайного стану в державі або в окремій її місцевості неминуче супроводжується обмеженням

прав і свобод людини та громадянина, що полягає в необхідності відновлення правового, економічного або політичного ладу, який дозволить індивіду та суспільству в цілому використовувати свої права і свободи в тому обсязі і на тих умовах, які існували до виникнення обставин, що стали підставою для введення режиму надзвичайного стану.

При цьому можливі обмеження прав і свобод громадян повинні відповідати міжнародно-правовим нормам. Україна приєдналась до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно цього міжнародно-правового акту під час надзвичайного стану в державі, за якого життя нації перебуває під загрозою і про який оголошується офіційно, держави-сторони Пакту можуть вживати заходи на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом лише настільки, наскільки цього вимагає гострота становища, лише за умови, що такі заходи не є несумісними з іншими їх зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статті, мови, релігії чи соціального походження.

Також обмеження прав і свобод громадян повинні відповідати вітчизняному законодавству, а саме статті 64 Конституції України. В даній статті Конституції України встановлюється заборона обмеження певних фундаментальних прав і свобод, які є життєво-необхідними для існування та розвитку людини в умовах надзвичайного стану, а саме: рівність прав і свобод, рівність перед законом, кожна людина має право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, та інші.

В Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану» закріплений перелік прав і свобод людини та громадянина, які можуть бути обмежені в надзвичайних умовах. Надзвичайний стан може бути введений лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладу, усунення якої іншими способами є неможливим. А також передбачені цим Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягають.

Для кращого розуміння необхідно визначити певні особливості прав людини в умовах надзвичайного стану:

- 1) права людини закріплені національними та міжнародними нормами права;
- 2) мають національний та міжнародний механізм захисту;
- 3) виникають лише у відповідних умовах;
- 4) мають тимчасовий та обмежений характер;
- 5) обмеження їх здійснюється відповідно до чинного законодавства;
- 6) поділ прав і свобод на такі, що підлягають обмеженню, і такі, що не підлягають обмеженню.

Таким чином, права людини в умовах надзвичайного стану — це закріплені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами певні можливості, які спрямовані на задоволення особистих і суспільних потреб та інтересів, які забезпечуються державою, до повної ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Положення міжнародно-правових актів, що стосуються прав людини і громадянина в умовах надзвичайного стану, мають істотне значення для формування внутрішнього законодавства України.

Обмеження правів свобод людини та громадянина в умовах надзвичайного стану необхідне для досягнення основної мети введення цього правового режиму — відновлення конституційних прав і свобод громадян, відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.М. Слінько.

Усеїнова Ганна Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

аспірант, кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ КАДРІВ ЯК ОДНА З ДЕМОКРАТИЧНИХ ОЗНАК СУДОВОЇ СИСТЕМИ УСРР ЗА ЧАСІВ НЕПУ

В сучасному світі гендерна рівність є однією з основних демократичних засад існування більшості держав. Конституція України 1996 р. закріпила рівність всіх людей незалежно від будь-яких ознак, в тому числі від статі. Зараз звичним стала можливість жінок на рівні із чоловіками займатися всіма видами юридичних професій: працювати суддями, адвокатами, прокурорами тощо. Але так було не завжди. Близько ста років тому питання допуску жінок до роботи у юридичній сфері викликало скоріше обурення, ніж підтримку. Судова реформа УСРР, що була здійснена у 1922 р. мала велике прогресивне значення у контексті утвердження гендерної рівності та місця жінок у судустрої України, що має свій позитивний відклик і у сьогоденні.

У Російській Імперії жінки мали можливість отримувати юридичну освіту, однак через ряд причин, в тому числі сімейних, за спеціальністю не працювали. Так, Мазуренко Є.В., ще до жовтневої революції протягом трьох років отримувала вищу юридичну освіту, але на службу не вийшла. Утім, весь час вона активно допомагала чоловікові у всіх його справах, який був присяжним повіреним. Іншими словами кваліфікації вона не втрачала, що згодом дозволило їй стати одним з успішних адвокатів м. Харкова. Втім така можливість їй була надана вже за часів УСРР, де до прав жінок ставилися із повагою. Адже саме в радянській Україні питання гендерної рівності юридичних кадрів набуло свого визначного розвитку, а двері до юридичної професії для жінок-правників дійсно відчинилися.

Цьому в значній мірі сприяла судова реформа УСРР, започаткована у 1922 р. Поряд із удосконаленням судустрою держави, тимчасовою демократизацією УСРР у зв'язку із непом, що активно розгорався на той час, радянське керівництво наголошувало на необхідності розширення ролі та прав жінок. У основних законодавчих актах судової реформи УСРР конкретизувалося, що суддею може бути на рівних правах і громадянин, і громадянка республіки. Це, зокрема, містилося у Положенні про судустрої УСРР від 16 грудня 1922 р. Так само, у агітаційних матеріалах для проведення реформи судустрою наголошувалося, що жінки є рівноправними із чоловіками, й справа їх залучення до усіх сфер громадського життя є пріоритетною для УСРР. Невдовзі до лав радянського суду, адвокату-

ри, прокуратури та інших органів юстиції почали приймати все більшу кількість жінок, які в переважній більшості своїй мали високі освітні та професійні характеристики.

У подальшому, вже на рівні СРСР, збереглася тенденція нормативного закріплення у законодавчих актах права жінки на заняття посади народного судді. Мова іде про постанову Центрального Виконавчого Комітету СРСР від 29 жовтня 1924 р., яка затвердила Основи судустрою Союзу РСР та союзних республік.

Таким чином, на 1925 р. в УСРР продовжувалося впровадження гендерної рівності радянських кадрів. Підтвердженням успіху цієї кампанії були офіційні звіти про кількість жінок співробітників суду та юстиції. Так, на 1925 р. жінок народних суддів в УСРР було 1,8%, слідчих 1,6%, адвокатів 2,5%. В прокуратурі — 28 жінок, а старших слідчих — 4. За період з 1923 по 1931 рр. жінок у Харківські колегії захисників було приблизно 7%, а у Цивільно-касаційному відділі окружного суду Харкова одним із суддів також була жінка. І такий стан не тільки констатувався. У нормативних актах містилися положення про залучення навіть більшої кількості жінок-правників до органів радянської юстиції. Так, відповідно до постанови Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету «Про діяльність державної прокуратури» від 19 лютого 1925 р. зазначалося: «збільшувати залучення до прокурорської роботи жінок». Для порівняння, в Пруссії тільки у 1925 р. уперше було призначено на посаду судді жінку (за відомістю німецького журналу *Deutsche Juristen Zeitung* від 24.04.1925 р.), що не викликало схвалення, а дехто навіть вбачав у цьому замах на чоловічу гідність. Разом із тим у Берлінській адвокатурі, кількість членів якої доходило до 3000, було лише 3 жінки.

Іншими словами, у контексті історико-правового розвитку такої основної демократичної засади як гендерна рівність у професійній сфері, Україна була досить прогресивною країною. А на певному історичному етапі, навіть більш прогресивною ніж деякі європейські держави, що не можна не враховувати при оцінці ролі УСРР у встановленні демократичних прав людини на світовому рівні.

І хоча протягом непу в УСРР жінок у органах юстиції все-таки було недостатньо, але їх кількість на відповідальних посадах постійно зростала, і така практика згодом стала звичною. Це заклало позитивну тенденцію гендерної рівності, відчутної і на сьогоднішній день.

Науковий керівник д.ю.н., професор В.М. Єрмолаєв.

Хаврат Максим Сергійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет, 2 курс, 10 група

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Серед дискусійних питань вдосконалення правового регулювання відносин у сфері відправлення конституційного судочинства постає питання про запровадження ін-

ституту конституційної скарги. Сутність цього інституту полягає у наявності права громадянина звернутися до органу конституційної юрисдикції за захистом порушених прав і свобод, закріплених в Конституції України.

Інститут конституційної скарги існує в Австрії, Німеччині, Іспанії та багатьох країнах світу. Так, конституційною скаргою індивіди можуть бути оскаржені закони, інші нормативні акти або судові рішення.

Вивчення проблеми запровадження інституту конституційної скарги у наукових дослідженнях здійснювалось у контексті світового досвіду. Питанням вдосконалення правового статусу Конституційного Суду України присвятили свої дослідження Ю.М. Тодика, А.О. Селіванов, Ю.Г. Барабаш. Усі вказані дослідники відзначали значимість інституту конституційної скарги для функціонування правової держави. Однак, вказуючи на існування процедур розгляду скарг громадян, вчені не зосереджували увагу на проблемі запровадження інституту конституційної скарги до конституційного судочинства в Україні. Тому мета доповіді полягає у обґрунтуванні запровадження цього інституту.

Якщо звернутися до практики діяльності Конституційного Суду України, то можна відзначити, що протягом 1997–2009 року він розглянув 93 конституційних звернення громадян України. Аналіз змісту мотивувальних частин рішень і ухвал Конституційного Суду дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, необхідність в офіційному тлумаченні виникає у зв'язку з неоднаковим застосуванням судами однієї й тієї ж норми. По-друге, фактичною причиною конституційних звернень є обмеження чи порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Конституційний правовий статус визначається Основним Законом і не залежить від поточних обставин. Виходячи з нього, можна судити про соціальну природу і ступінь демократичності суспільства. Сутність конституційної юрисдикції проявляється в її спрямованості на досягнення правового результату у застосуванні нормоконтролю з позицій панування в правовій державі верховенства права. Конституційний Суд розглядається в якості владно-публічного інструмента, здатного забезпечити конституційну перевірку і захист прав громадянина з позицій верховенства права. При розгляді справ, які спричинені конституційними конфліктами, Конституційний Суд керується тим, що правові позиції мають сприяти зміцненню конституційної системи.

Виходячи з вищевикладеного, можна зазначити, що запровадження інституту конституційної скарги доцільно, якщо його предмет стосуватиметься порушення прав і свобод людини і громадянина, наданих і гарантованих Конституцією. Порушення численних суб'єктивних прав, що виникають залежно від характеру правовідносин, до предмета конституційної скарги входить не можуть. Щодо іноземних громадян та осіб без громадянства, то визначена категорія також може бути наділена правом конституційної скарги. Хоча іноземці в Україні володіють тими ж самими правами і обов'язками, що й громадяни України, однак існують певні винятки з цього правила. Визначено, що коли іноземною державою встановлено обмеження щодо реалізації прав і свобод громадян України, які перебувають за кордоном, Кабінет Міністрів може прийняти рішення про встановлення відповід-

ного порядку реалізації прав і свобод громадянина цієї держави на території України. Здійснення іноземцями своїх прав і свобод не повинно завдавати шкоди національним інтересам України. Отже, крім права конституційного звернення до Конституційного Суду з питань тлумачення Конституції та законів, громадяни України, іноземці та особи без громадянства можуть мати право конституційної скарги.

Але, разом із перевагами, існує ряд дискусійних питань. Так, можна передбачити, що запровадження інституту конституційної скарги призведе до істотного збільшення навантаження на суддів Конституційного Суду. Тож, на мою думку, поліпшенням в цьому сенсі сприятиме закріплення у чинному законодавстві умов прийняття конституційної скарги. Такими умовами можуть бути: вказівка на те, що особа особисто потерпіла від порушень його основних конституційних прав органами державної влади; встановлення вимоги про принципове значення конституційної скарги для застосування норм Конституції або реалізації громадянином одного з його основних прав. Такі умови запропоновані, виходячи з досвіду законодавчого врегулювання діяльності Федерального конституційного суду Німеччини, який найбільш наближений до Конституційного Суду України.

З огляду на вищезазначене, треба зробити деякі висновки. На мою думку, введення інституту конституційної скарги буде великим і важливим кроком у розвитку конституційного судочинства, оскільки людина не лише здійснює реалізацію свого права, а стає суб'єктом вдосконалення законодавства. Складність механізму доступу до органів правосуддя з захистом порушених прав вимагає створення в Україні більш ефективних інструментів. Запровадження інституту конституційної скарги виступатиме гарантією розвитку демократії на конституційних засадах, оскільки є складовою механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Науковий керівник к.ю.н., асистент О.П. Євсєєв.

Хомишак Оксана Миколаївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

На сучасному етапі розвитку Української держави і суспільства проблема забезпечення прав і свобод особи набуває особливого значення. Суть цієї проблеми полягає у недостатньому їх забезпеченні, що виявляється як у певних складнощах в практичній реалізації деяких прав і свобод, закріплених в Конституції України, так і в незадовільному стані їх захищеності. Існуючий розрив між проголошеними в Конституції правами і свободами особи, а також закріпленими в ній гарантіями цих прав і сво-

бод, та повсякденною практикою їх реалізації і захисту можна пояснити тим, що головні передумови ефективного забезпечення прав і свобод особи, якими є вільне громадянське суспільство і демократична правова соціальна держава, ще не склалися.

Визначення в Конституції України нашої держави як соціальної і правової є до певної міри передчасним: на цих засадах базується програма подальшого державотворення, проте ці положення не є констатацією реального стану справ. Адже ще не остаточно втілені в життя принципи верховенства права, верховенства Конституції і закону, держава належним чином не відстоює права і свободи особи та принципи поділу влади.

Визнання у ст. 3 Конституції людини найвищою соціальною цінністю, її прав і свобод змістом і метою діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод головним її обов'язком, безперечно, має величезне значення, але це положення поки залишається лише програмною установкою. Це означає, що Україну не можна визнати правовою державою, адже права і свободи особи не стали поки що вищою цінністю.

Формування правової держави і створення умов, за яких людина дійсно стає вищою соціальною цінністю, є надзвичайно складним завданням, його вирішення можливе лише в результаті тривалих зусиль суспільства, пов'язаних з подоланням всього комплексу наявних проблем.

У Конституції відображені головні напрямки розвитку громадянського суспільства і створення демократичної правової соціальної держави в Україні. Серед них важливе місце посідають положення, які закріплюють основні засади забезпечення реалізації, охорони і захисту прав і свобод особи. Але одночасно існує така проблема: хоча права і свободи особи, а також гарантії реалізації і захисту цих прав і свобод, закріплені в Конституції, сучасне становище в сфері прав і свобод людини і громадянина свідчить про те, що гарантованість практичної реалізації, охорони і захисту прав і свобод особи ще перебуває на досить низькому рівні. Насамперед, це стосується деяких соціально-економічних прав і свобод людини, закріплених і гарантованих чинною Конституцією. Поки що фактично вони носять більше декларативний, ніж реальний характер, в більшій мірі проголошені, ніж гарантовані. Механізм здійснення та захисту цих і деяких інших прав і свобод з тих чи інших причин іноді реалізується дуже повільно або навіть гальмується.

Важливою причиною існування проблем в галузі реалізації прав і свобод є те, що через наявні в нашому суспільстві економічні проблеми держава фактично неспроможна забезпечити і гарантувати всім громадянам більшість проголошених в Конституції соціальних та економічних прав і свобод. Іншою не менш важливою проблемою є недоліки в самому законодавстві: недостатньо розроблені юридичні механізми реалізації і захисту тих чи інших прав і свобод, існують певні суперечності в нормативній базі.

Необхідно розробити і прийняти наукову концепцію розвитку українського законодавства, в якій потрібно передбачити механізм переорієнтації чинного законодавства на правове забезпечення прав людини, приведення чинного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами з прав людини. Крім цього, слід підвищу-

вати невисоку за рівнем правову культуру і правосвідомість наших громадян. В цьому відношенні ефективною має бути пропаганда юридичних знань, юридична освіта, ефективна правова допомога та інші заходи.

Для вирішення цих проблем потрібно здійснювати відповідні зміни в економічній політиці України: забезпечувати зростання виробництва, переорієнтовувати економіку на загальносоціальні потреби, забезпечувати її стабільний розвиток, і взагалі, поєднувати ринкові перетворення з виваженою соціальною політикою держави, спрямовану на забезпечення ефективної реалізації прав і свобод громадян і на соціальний захист тих верств населення, які його потребують.

Важливим завданням економічних і соціальних перетворень в сучасній Україні є збалансування свободи ринкової економіки із забезпеченням соціальної захищеності людини, захистом і гарантуванням її соціально-економічних прав. Соціальна функція може бути повноцінно реалізована лише за умови високого рівня економічного розвитку, що дозволить ефективно перерозподіляти кошти і ресурси, зберігаючи при цьому свободу ринкових відносин і підприємництва. Система цих заходів повинна бути спрямована на припинення масового зубожіння населення і подальшої різкої поляризації суспільства, на поступовий підйом загального рівня життя.

Правова держава, до побудови якої прагне наше суспільство, повинна всебічно сприяти розвиткові основних засад громадянського суспільства, забезпечувати баланс інтересів між різними суспільними верствами, відповідати за прийняття виважених політичних рішень, сприяти становленню і розвитку вільних економічних відносин у поєднанні з цілеспрямованою соціальною політикою, отже, максимально забезпечувати і гарантувати права і свободи людини і громадянина.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Чернова Катерина Валерьевна

Белорусский государственный университет,

студент, юридический факультет,

4 курс, 13 группа

ЗАКРЕПЛЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД В КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И КОНСТИТУЦИИ УКРАИНЫ

В современном мире одной из самых обсуждаемых тем в науке и международных отношениях являются права и свободы человека и гражданина, их регламентация, содержание, практика реализации и защиты. В этой связи предоставляется актуальным анализ текстов Конституции Республики Беларусь и Конституции Украины и закрепленных в них прав и свобод человека и гражданина.

Основным нормативным правовым актом, закрепляющим права и свободы в большинстве государств, являются конституции. Так в ст. 2 раздела «Основы Консти-

туційного строя» Конституції Республіки Беларусь провозглашено: «человек, его права, свободы и гарантии их реализации являются высшей ценностью и целью общества и государства», в ст. 3 раздела «Общее положение» Конституции Украины, эта позиция закреплена иным способом, а именно, «человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью».

Различные подходы использованы в названиях второго раздела конституций, посвященных основным правам и свободам. Так, раздел второй Конституции Республики Беларусь называется «Личность, общество, государство». В Конституции Республики Беларусь права и свободы рассматриваются с позиции взаимодействия личности, общества и государства. В Конституции Украины аналогичный второй раздел получил название «Права, свободы и обязанности человека и гражданина». В тексте обеих конституций сделан акцент и на различие прав человека и гражданина. «Права и свободы человека» и «права и свободы гражданина» существенно отличаются тем, что некоторые права предоставляются только гражданам данного государства. Отметим, что в конституциях используются также одинаковые юридические термины: «каждый» для закрепления естественных прав человека и «гражданин» для наделения, в первую очередь, политическими правами и свободами.

Несмотря на существующие совпадения позиций и подходов, необходимо отметить и некоторые различия в правовой регламентации прав и свобод конституциями Республики Беларусь и Украины. Так, в ст. 3 первого раздела Конституции Украины были закреплены «право на жизнь, здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность», которые являются фундаментальными для государства, как основная ценность для Украинского государства. Вместе с тем, во втором разделе, это право было закреплено только на седьмой позиции, т. е. ст. 27. В тоже время, в Конституции Республики Беларусь, право на жизнь закреплено на третьей позиции второго раздела, т. е. ст. 24.

В рассматриваемых конституциях закреплены такие личные права как «право на жизнь», «право свободно передвигаться», «право на неприкосновенности жилища». В Конституции Республики Беларусь есть статья, закрепляющая «право на получение, хранение и распространение полной, достоверной и своевременной информации», которая отсутствует в Конституции Украины.

В то же время равные права и обязанности супругов в браке и семье, равенство детей независимо от их происхождения закреплены в самостоятельных статьях Конституции Украины.

Закреплены в конституциях также политические права, например: «свобода объединений», «право участвовать в решении государственных дел», «свобода собраний, митингов». В Конституции Украины имеется отдельная статья, которая не допускает деятельность политических партий и общественных организаций, программные цели или действия которых направлены на ликвидацию независимости, но нет отдельной статьи «право свободно избирать и быть избранным», которая имеется в Конституции Республики Беларусь.

В обеих конституциях имеют место и основные социально-экономические права: «право собственности», «право на труд», «право на отдых». В Конституции Республики Беларусь закреплена норма, согласно которой «граждане Республики Беларусь в соответствии со своими способностями, профессиональной подготовкой имеют право равного доступа к любым должностям в государственных органах». В Конституции Украины выделено «право на забастовку» в отдельной статье, в то время как в Республики Беларусь это право закреплено в ч. 3 ст. 41 Конституции.

В равном объеме закреплены в обеих Конституциях «право на образование», «право на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду».

Следует обратить внимание на то, что в конституциях личные, политические, социально-экономические и культурные права не выделены в отдельные самостоятельные структурные части в рамках раздела, что свидетельствует об их равноценности и равнозначности в общей системе прав и свобод.

В настоящее время на конституционном уровне обеих государств закреплены положения о взаимной ответственности государства и человека: по Конституции Украины — в ст. 68, по Конституции Республики Беларусь — в ст. 53, 59.

Таким образом, конституционное правовое закрепление основных прав и свобод человека и гражданина в Украине и Беларуси в целом совпадают, отражают социальную природу этих государств, государственную политику в этой области и соответствуют общепризнанным международным стандартам.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент А.В. Шавцова.

Чернявский Валентин Евгеньевич

НУ «ЮАУ им. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет подготовки кадров для системы Пенсионного Фонда Украины,
2 курс, 5 группа

К ПРОБЛЕМЕ НАРУШЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ОРГАНАМИ МВД

На данный момент очень остро стоит вопрос о нарушении прав человека органами МВД. За последнее время участились жалобы в адрес работников органов МВД о нарушении прав граждан. Особенно остро стоит проблема о соблюдении прав человека в уголовном судопроизводстве, в первую очередь на стадии дознания и досудебного следствия.

По словам Генерального прокурора Украины Виктора Пшонки за последние 2 года зарегистрировано более 13 тыс. заявлений и сообщений о применении пыток и других жестоких обращениях с людьми в органах внутренних дел. При этом за период с 2005 года органы прокуратуры направили в суды всего 335 уголовных дел

о преступлениях этой категории, хотя количество таких дел постоянно растет.

Также Виктор Пшонка высказал особое беспокойство об увеличении количества фактов смерти граждан по вине правоохранительных органов.

По данным уполномоченного Верховной Рады по правам человека Нины Карпачевой, в 2010 году было зафиксировано 8 случаев смерти задержанных после применения к ним пыток со стороны представителей органов внутренних дел.

В ежегодном докладе украинских правозащитных организаций, к созданию которого привлекались *Хельсинкский союз по правам человека* и *Харьковская правозащитная группа*, говорится о том, что в течение 2010 года поступило около 50 сообщений о смерти в милиции (в 2009 — 21 сообщение). Согласно мониторингу, проведенному *Харьковским институтом социальных исследований* и *Харьковской правозащитной группой*, оценочное количество людей, пострадавших в 2010 году от незаконного насилия в милиции, составило 780–790 тыс. (в 2009 — 604 тыс.).

То есть цифра, приведенная уполномоченной Верховной Рады по правам человека и цифрой, приведенной в ежегодном докладе украинских правозащитных организаций, значительно различается, что свидетельствует о том, что реальные обстоятельства дел тщательно скрываются.

Из этого следует что права человека не защищаются должным образом, меры для уменьшения нарушений прав со стороны работников органов МВД не применяются на том уровне на каком должны, более того информация о количестве таких нарушений тщательно скрывается для поддержания политического авторитета власти. Все это свидетельствует о том, что права человека нарушаются не только самими органами МВД, а также теми, кто не способствует тому, что бы количество этих нарушений уменьшалось, а не увеличивалось, как это есть на самом деле. О том, что права человека не защищаются должным образом, также свидетельствует тот факт, что *Парламентская ассамблея Совета Европы* высказала Украине критику за то, что решения *Европейского суда по правам человека* не выполняются вовремя. Об этом сообщает пресс-служба ПАСЕ. В сообщении отмечается, что на заседании 26 января была принята резолюция, в ней были указаны страны, в которых регулярно нарушается *Европейская конвенция по правам человека*. Среди этих стран была названа и Украина.

Среди наиболее часто встречающихся нарушений прав человека ПАСЕ отметила смерти или травмы из-за жестокого обращения представителей правоохранительных органов, незаконные или необоснованно длительные задержания, задержки с рассмотрением дел в суде и невыполнение судебных решений.

То есть, проанализировав критику *Парламентской ассамблеи Совета Европы* Украине, можно заметить, что решения *Европейского суда по правам человека в Украине* не выполняются должным образом. А ведь Украина находится в числе лидеров среди стран по количеству обращений в Европейский суд по вопросам нарушения прав граждан.

Рассмотрев статистические данные о количестве нарушений прав человека в органах МВД, можно заметить,

что с каждым годом количество нарушений значительно возрастает, что свидетельствует о том меры, которые и применяются неэффективны. И что нужно применять более кардинальные меры.

Например, ужесточить наказание для сотрудников органов МВД, которые превышают должностные полномочия, нарушают права граждан, тем самым преступая закон, а ведь именно они должны быть на страже закона; предоставить больше прав гражданам и соблюдать те, которые уже установлены законом, гражданам которые находятся в местах дознания и досудебного следствия; реализовывать право на адвоката; вести наблюдение за состоянием здоровья граждан на всем этапе дознания и досудебного следствия; фиксировать все действия в отношении граждан, вести видеонаблюдение, что бы вся процедура как можно более была прозрачной и ясной; записи видеонаблюдения предоставлялись по требованию адвоката граждан права, которого нарушили; вести протокол процесса дознания и досудебного следствия, что б в него занесли все действия в отношении граждан со стороны сотрудников органов МВД; ужесточить наказание за превышения полномочий, нарушение прав граждан; ужесточить контроль над органами МВД; накладывать санкции не только на сотрудников а и на их начальство.

Если применить хотя бы такие меры, то количество нарушений значительно сократится. Появится опасение за наказание, которое последует сразу же, если сотрудник МВД нарушит чьи либо права. Сам процесс дознания и досудебного следствия будет прозрачным и ясным. Сократится количество ложных признаний, данных под давлением, в совершенных преступлениях. Количество смертей сократится до нуля, так как будет вестись контроль за состоянием здоровья, будет вестись протокол и видеозапись, что приведет к тому сотрудники органов МВД не смогут нарушить права граждан, так как все их действия будут зафиксированы, и любое противоправное действие будет являться неоспоримым доказательством в суде при защите прав граждан, которые пострадали.

Научный руководитель: к.ю.н., ассистент А.В. Зимовец.

Човган Вадим Александрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з виконання покарань,

4 курс, 5 група

ОБҐРУНТУВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ ВОЛІ, ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

У статті 64 Конституції України (далі — Конституції) вказано, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Відносно осіб, які засуджені за вчинення злочину, такий випадок передбачений у ч. 3 ст. 63 Конституції, де закріплено, що засуджений кори-

стується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Відповідно до ч. 2 ст. 64 Основного закону не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Таким чином, можна зробити висновок, що всі інші права засуджених, які не закріплені у цих статтях обмежені бути не можуть. Більше того, у ч. 3 ст. 63 Конституції говориться про можливість обмеження саме прав засуджених, про обмеження свобод же мова не йде. Виходить, що свободи засуджених можуть бути обмежені лише в тому самому порядку і в тих самих випадках, що і у вільних громадян. Однак, з урахуванням традиційної невизначеності у співвідношенні поняття прав та свобод в українському законодавстві (а іноді і їх отождествлення), подальше обґрунтування незаконності обмеження певних свобод засуджених видається надзвичайно складним та потребує більш детального вивчення.

Цікаво, що в числі прав, які не можуть бути обмежені, називається і право *особисто* (курсив мій. — В. Ч.) звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40). Хоча чинним кримінально-виконавчим законодавством України механізм реалізації такого права засудженими не передбачена і, як видається, унеможливлена.

Далі, хотілося б зазначити, що незважаючи на пряму вказівку у Конституції, згідно з якою відповідні обмеження прав засуджених повинні бути визначені законом, практика їх обмеження на рівні підзаконних актів і до сьогодні продовжується. Слід відмітити, що на це порушення неодноразово вказувалося у різноманітних дослідженнях у галузі вітчизняного кримінально-виконавчого права, а також у літературі з правозахисного спрямування.

Можна навести кілька найбільш яскравих окремих прикладів, хоча насправді їх набагато більше. У пункті 29 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (затверджені Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 275 від 25.12.2003) визначені такі обов'язки засуджених, які взагалі не згадуються у Кримінально-виконавчому кодексі України:

- за межами локальних секторів пересуватись тільки строем;
- носити встановлені нагрудні знаки;
- при зустрічі з персоналом установ виконання покарань та іншими посадовими особами вставати та вітатися з ними.

Крім того, у відповідності зі вказаним пунктом встановлені такі заборони, що не передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України:

- завішувати, чи міняти без дозволу адміністрації спальні місця, а також обладнувати їх у комунально-побутових та інших службових або виробничих приміщеннях;
- відправляти листи, у яких є нецензурні або інші неприпустимі вислови;
- організовувати настільні та інші азартні ігри з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди;
- грати в гральні карти взагалі (мається на увазі як з метою матеріальної вигоди так і без такої);
- перебувати без дозволу адміністрації у ґуртожитках та відділеннях, у яких вони не прожива-

ють, або на виробничих об'єктах, на яких вони не працюють;

- курити в не відведених для цього місцях, а у виховних колоніях курити взагалі;
- наносити собі або іншим особам татування;
- тримати тварин, займатись городництвом;
- вивішувати фотографії, репродукції, листівки, вирізки з газет та журналів на стінах, тумбочках, ліжках та робочих місцях;
- користуватись заточувальним обладнанням, інструментом, електроенергією, механізмами та іншими матеріалами з особистих мотивів.

Отже, як підсумок, слід сказати, що у Конституції закріплені випадки, в яких можуть бути обмежені права засуджених. Також в цьому законі визначено порядок і підстави їх обмеження. Однак, незважаючи на це, і сьогодні продовжується практика порушення нормами, що регулюють порядок виконання-відбування покарання вимог Конституції. Такий висновок свідчить про необґрунтованість відповідних правообмежень, закріплених у цих нормах, з точки зору Конституції.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент І.С. Яковець.

Шляхтич Ольга Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, господарсько-правовий факультет,

2 курс, 3 група

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У 2010 році ООН сформулювала п'ять глобальних проблем людства, серед яких найважливішою є проблема формування гендерної рівноваги в усіх сферах функціонування сучасних суспільств. Суть цієї проблеми в тому, щоб створити такі умови суспільного життя, щоб жінка і чоловік справді були спроможні реалізувати себе повноцінно і у громадському, професійному, і в особистому житті. Рівність прав передбачає рівність можливостей біологічної, психологічної, особистісної, соціальної актуалізації сутнісних сил жінки і чоловіка.

Становлення громадянського суспільства — процес складний і багатоманітний, який передбачає встановлення гендерної рівності між чоловіками і жінками. Як свідчать останні дослідження загальноєвропейських організацій, на сьогодні 64 відсотки європейців вважають, що в Європі ще й досі поширена дискримінація за ознакою статі. Понад половину громадян Європейського Союзу вважають недостатніми заходи, що вживаються для забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків в їхніх країнах, та вважають необхідним продовження роботи щодо подолання проявів дискримінації, в тому числі й за ознакою статі. Що вже казати про Україну, де процес побудови демократичної правової держави і громадянського суспільства тільки-но розпочався!

Конституція України визначає ідеологію і політику держави щодо статусу жінки, її можливостей впливати на економічні та політичні процеси, які відбуваються у суспільстві. В ній, як в основному законі, на законодавчому рівні закріплюється рівність конституційних прав та свобод чоловіка та жінки, а також їх рівність перед законом. Щодо ствердження рівності статей велике значення має ст. 23 Конституції, де наголошується, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей». Зазначається також, що «рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» (ст. 24) Конституція також проголошує, що всі люди «є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ст. 21). Отже, жінка та чоловік мають в Україні рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя.

На жаль, ці положення недостатньо відображаються у реальній дійсності, особливо у політичній сфері, тому що патріархальний тип політичної культури, який панує в Україні, досі перешкоджає доступу жінок до політики, вважаючи її суто чоловічою справою. Сьогодні в Україні недостатньо використовується інтелектуальний потенціал жінок на державній службі. Посадові позиції жінок занижені. Їхня кар'єра фактично гальмується ще на початковому етапі. Жінки на керівних посадах здебільшого є винятком, ніж правилом.

Розвиток і втілення концептуальних і політико-практичних засад вирішення гендерної проблеми в Україні має здійснюватися одночасно на трьох рівнях. Перший, макрорівень, передбачає прийняття закону про квоти з метою збалансованої участі чоловіків та жінок у владі. Другий, середній рівень, передбачає активізацію і підвищення значущості громадських жіночих організацій та політичних партій. Третій, мікрорівень, передбачає кропітку роботу над зміною політичної самосвідомості українських жінок, над звільненням їх від комплексу вторинності власного положення і розуміння політики як суто чоловічої справи. В цьому напрямку повинні діяти державні просвітницькі та соціально-психологічні програми.

Зміна концепції владної політики у жіночому питанні, а тим більше її реалізація — справа складна і довготривала. Та вміло поєднуючи вітчизняні традиції зі світовим досвідом, можна одержати бажаний результат — дійсно демократичну політику, в якій будуть паритетно представлені інтереси як чоловічого, так і жіночого населення України. Така зміна необхідна, оскільки без реального забезпечення гендерної рівності, неможливо є побудова справжньої соціальної, демократичної, правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Дахова.

Яговдик Роман Валерьевич

*Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
2 курс, 3 группа*

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО НА ОБРАЩЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Первоначальная редакция Конституции Республики Беларусь 1994 года не содержала нормы, предоставляющей индивидам право на обращение в международные организации. В Беларуси данное право было закреплено лишь в 1996 году после принятия на Республиканском референдуме новой редакции Конституции, статья 61 которой гласит: «Каждый вправе в соответствии с международно-правовыми актами, ратифицированными Республикой Беларусь, обращаться в международные организации с целью защиты своих прав и свобод, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты».

Отметим, что далеко не все конституции зарубежных государств предусматривают такое право. Только в конституциях 3 стран-членов Совета Европы закреплена аналогичная норма (Российская Федерация, Республика Украина и Республика Армения). Данный факт свидетельствует о неоднозначном подходе государств к определению необходимости конституционного закрепления такой нормы. Возможно, причина в том, что механизм реализации данного права носит в основном международный характер, а конституция — акт национального законодательства.

Можно также усмотреть некоторое противоречие между правом на обращение в международные организации и государственным суверенитетом. Однако, во-первых, решение о заключении либо, наоборот, о не заключении договора государство принимает самостоятельно. Кроме того, акты таких организаций не всегда юридически обязательны. В п. 4 ст. 40 Международного пакта о гражданских и политических правах сказано, что Комитет ООН по правам человека «препроводждает замечания общего порядка». Таким образом, делается акцент на формулировку «замечания общего порядка», а такое понятие, как «решение», не используется. В то же время, взяв на себя обязательство по исполнению условий договора, то есть, ратифицировав его, государство начинает нести политическую ответственность. Неисполнение условий договора чревато политическими проблемами с другими государствами, заключившими договор.

Во-вторых, возможность обращения — это дополнительная гарантия для человека в отношениях с собственным государством. Безусловно, основной гарантией индивида на защиту своих прав и свобод остается независимый суд. Однако независимость лишь презюмируется, на практике же не исключены случаи, когда при спорах между человеком и государственным органом суд принимает сторону данного органа.

Проведенный анализ ст. 61 Конституции Республики Беларусь позволил сделать ряд выводов.

1. Предпосылкой реализации рассматриваемого права является ратификация Республикой Беларусь со-

ответствующего международно-правового акта. Такие акты, как правило, прямо закрепляют соответствующее положение в своих нормах.

2. Субъектами права на обращение в международные организации являются не только граждане Республики Беларусь, но и иностранные граждане и лица без гражданства, на это указывает употребленная в статье формулировка «каждый имеет право».

3. Необходимым условием для реализации права на обращение в международные организации является исчерпание всех внутригосударственных средств правовой защиты. Такое положение закреплено в анализируемой статье, а также, например, в статье 2 Факультативного протокола к Международному пакту о гражданских и политических правах, статье 4 Факультативного протокола к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Исчерпать все внутригосударственные средства в Республике Беларусь означает пройти первую и кассационную инстанции, а в хозяйственном производстве еще и апелляционную. В то же время, несмотря на обязательность такой нормы, вышеперечисленные международные акты предусматривают исключения: несоблюдение данного условия допускается в случаях, когда применение средств защиты неоправданно затягивается или вряд ли принесет искомый результат.

4. Перечень дел, по которым граждане Республики Беларусь имеют право обращаться в международные организации, ограничен. Прежде всего, он зависит от количества международно-правовых договоров, предоставляющих данное право и ратифицированных государством, а также содержания конкретного договора. Например, обращение в Комитет ООН по правам человека возможно в случаях, когда нарушены только права, которые перечислены в Международном пакте о гражданских и политических правах.

Лица, права которых были нарушены в Республике Беларусь, могут обратиться в следующие международные организации:

1) Комитет ООН по правам человека. С 1997 по июль 2009 года Комитетом вынесено 17 сообщений по индивидуальным сообщениям, в которых авторами являлись лица, находящиеся под юрисдикцией Беларуси;

2) Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин. Факультативный протокол к Конвенции о ликвидации дискриминации в отношении женщин Республика Беларусь ратифицировала в октябре 2003 года.

Внесение в Конституцию Республики Беларусь нормы, предусматривающей право на обращение в международные организации — безусловно, прогрессивное и демократическое явление. Однако следует помнить, что реализация рассматриваемого права связана с определенными ограничениями, ведь обращение в международные организации — субсидиарная гарантия защиты прав и свобод человека. Несмотря на то, что решения данных организаций носят скорее рекомендательный характер, государство должно использовать все имеющиеся ресурсы для исправления допущенной ошибки. Данное правило соответствует духу и букве международно-правовых актов.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент И.И. Пляхимович.

Яцишена Альвіна Станіславівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,

2 курс, 5 група

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Проблема створення ефективно діючого правового механізму забезпечення для жінок рівних з чоловіками можливостей щодо участі у політичному та культурному житті України, доступі до матеріальних ресурсів, значно актуалізується на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Відбувається усвідомлення того, що різниця між людьми, обумовлена біологічним статусом, не повинна розглядатися з точки зору чоловічої переваги, а потребує формування і вдосконалення юридичних гарантій захисту прав жінок. З самого моменту появи на світ жінка, як і чоловік, набуває права, які ґрунтуються на природних властивостях людини — право на життя, тілесну недоторканість, свободу. Тому надання рівних можливостей кожному члену суспільства (незалежно від статі), забезпечення гарантій вільного розвитку особистості, поваги, честі і гідності жінок нарівні з чоловіками є вимогами часу, особливо для демократичної, правової, соціальної держави, якою прагне стати Україна.

Згідно Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», гендерна рівність — це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

В юриспруденції гендерне питання отримало дві площини розгляду: з одного боку, це формальне закріплення рівності чоловіків і жінок шляхом встановлення рівних прав і можливостей у правових нормах; з іншого боку, практичне існування різних умов реалізації наданих законом можливостей, втілення правових приписів і норм у повсякденній діяльності.

На шляху до встановлення гендерної рівності у нашому суспільстві стоять наступні чинники: стереотипи масової свідомості, які і досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту; чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність; кризова економічна ситуація; слабкорозвинуте громадянське суспільство.

Основними жіночими проблемами є домашнє насильство, проституція та торгівля жінками, наркоманія, відсутність послідовної державної політики в цій сфері. Особливої гостроти набула проблема сексуальних зазіхань, які вважаються нормою у відносинах між керівниками-чоловіками та підлеглими-жінками.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Відповідно до законодавства лише жінкам надається можливість поєднувати працю з материнством. Законодавчо чоловіки позбавлені такої можливості. Такий підхід є характерною ілюстрацією формального розуміння принципу гендерної рівності.

Наскільки ці нормативні акти вплинули на розвиток гендерної рівності в нашій країні? По-перше, вони несуть

виключно декларативний характер та не забезпечені механізмами реалізації, тобто фінансовими та організаційними ресурсами для забезпечення даних зобов'язань, по-друге, громадянське суспільство в Україні на сьогоднішній день, на жаль, не є силою, яка здатна вплинути на гендерну ситуацію в країні. Отож, законодавче закріплення гендерної рівності не допомогло жінкам відчувати себе більш рівноправними. Реальне життя українських жінок ще далеко від ідеалів рівноправ'я. Найбільш відчутна гендерна нерівність у двох сферах — праці, зайнятості та в сфері політики.

Численні дослідження та дані офіційної статистики, говорять про те, що показники дискримінації за статевими ознаками в нашій країні, наближаються до показників арабських країн. Середня заробітна плата жінок складає 70–75% від середньої заробітної плати чоловіків. Наглядно можна спостерігати дискримінацію жінок в політичній сфері. Серед 450 депутатів українського парламенту жінки складають 8,5%, в парламенті АРК — 16%. Цифри є показниками відсутності гендерного балансу в політичному житті.

За неофіційними даними кожна 5 жінка в Україні є жертвою домашнього насильства. Фактично, в Україні до сьогоднішнього дня немає реабілітаційних центрів для жертв домашнього насильства, які стали нормою для цивілізованих країн. Кваліфікована правова допомога є недоступною для більшості жінок, які потрапили в скрутну ситуацію. Органи внутрішніх справ обирають у подібних ситуаціях тактику «невтручання у внутрішньо — сімейні конфлікти».

При працевлаштуванні у жінок менше шансів, ніж у чоловіків, отримати вакантне місце. До того ж нерідко роботодавець зазначає, що конкурс оголошується виключно для чоловіків. Чи є така позиція роботодавців виправданою? Така очевидна нерівність позицій жінок та позицій чоловіків на ринку праці призвела до фемінізації бідності. Сьогодні кожна 3 жінка має рівень доходів, що ледве дорівнює прожитковому мінімуму. Жінки складають більшість у найбільш соціально-незахищених категоріях громадян: пенсіонери, безробітні, працюючих у бюджетній сфері.

Проблема жіночої рівності не являється ізольованою від інших важливих проблем сучасного світу, потребуючих об'єднаних зусиль держав для їх успішного вирішення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець

Lytvynenko Oleksandr

Lund University, Sweden

Master student, Business Law Department

Faculty of Tax Law

RIGHT TO A FAIR TRIAL

A right to a fair trial plays a pivotal role in development a democratic society in Ukraine. From having adopted the Constitution of Ukraine the main purpose and direction

of state activity become citizen rights and freedoms and guarantees of their implementation. A right to a fair trial is proclaimed by the Main Law of Ukraine and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which was ratified in 1997 and now regarded as a source of law (under the Law of Ukraine from 30/03/2006 «About execution of the decisions and implementing the practice of the ECHR»).

Articles concerning the infringement of the right to a fair trial and not to be discriminated (principle of equality) are the most popular among Ukrainian citizens for applying to the European Court of Human Rights in Strasbourg. The plaintiffs usually allege that the length of the proceedings in Ukraine has exceeded a «reasonable time» contrary to Article 6 § 1 of the Convention. Proceedings can last more than five years for three levels of jurisdiction. So after the positive decision by European Court of Human Rights Ukraine should restore the previous status of a person and pay all costs included inflation increasing and compensation for moral damage (2000 Euro average).

Article 55 of the Constitution of Ukraine rules that human and citizen rights and freedoms are protected by court. After exhausting all domestic legal instruments, everyone shall have the right to appeal for the protection of his rights and freedoms to the relevant international judicial institutions. Everyone shall have the right to protect his rights and freedoms from violations and illegal encroachments by any means other than prohibited by law. Everyone shall be free to choose the defender of his rights (art. 59). A person shall be presumed innocent of committing a crime and shall not be subjected to criminal punishment until his guilt is proved through a legal procedure and established by a court verdict of guilty. No one shall be obliged to prove his innocence of committing a crime. Administering justice, judges shall be independent and abide only by law.

Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (signed in 04.11.1950) constitutes the right to a fair trial and proclaimed that in the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.

Article 6 of the Convention has a very broad meaning (see the case *Delcourt v. Belgium*). Paragraph 1 of article 6 of ECHR spread either on criminal or civil law procedure. It is important to note that many «criminal» litigations concern disregarding of demand on fair procedural acts by officials-on stage of investigation, examination of case or appeal. On the other hand in «civil procedure» under art 6 there are 3 main issues:

- a) lack of accessing to justice to solve civil problem;
- b) a fair trial if an applicant had an access to a trial;
- c) a right on timely execution of court decision.

So the application of the Convention will be different according to the question raised.

Some statistic information concerning cases from Ukraine in ECHR can be seen below. In 2009 the proportion of Ukrainian cases which became final in European Court of Human Right was 8% (out of 48 countries). It was the fifth result after Turkey, Russia, Romania and Poland. 441 cases were positively satisfied. The average sum of money rewarded was 4 thousands of euros. 2/3 of Ukrainian cases were pending more than two years in the ECHR in the moment of December 2009.

One of the most important case concerning the independence of justice in the light of article 6 is the case «Sovtransavto-Holding v. Ukraine». The Court proclaimed that the national court had to be subjectively and objectively independent. The plaintiff emphasized that the judgment had not been pronounced publicly. The ECHR in its final decision examined the activities of commercial courts of Ukraine and the activity of High Commercial Court of Ukraine concerning the case mentioned above. The Court stated that the right to a fair trial for a legal person had been infringed,

which had influenced a complainant's right of property (a part of authorized capital in joint-stock company).

The right to a fair trial should be guaranteed, what is fundamental in a democratic society. After analyzing the practice (Tregubenko v. Ukraine; Naumenko v. Ukraine; Poltorachenko v. Ukraine; Timotievych v. Ukraine; Melnychuk v. Ukraine; Strannikov v. Ukraine) of the ECHR concerning Ukraine it can be concluded that reasons of the infringement of human rights are the absence of perfect law in Ukraine or not implementing it by state authorities and national courts. The provisions concerning the period of duration of each procedure in civil courts should be changed and set the time limit for every stage of judgement like in commercial process. The positive trend of implementation the provisions declared in the Convention and the practice of the Court of human rights by Ukrainian courts will allow to avoid the Court's statement about violation of regulations by Ukraine.

Scientific adviser: LLD, Department of Business Law, Lund University, Sweden, Lund, Oskar Henkow.

Секція 9

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ НА МІСЦЯХ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Аббакумова Дарина В'ячеславівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультету підготовки юристів для МЗС України,

4 курс, 1 група

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВИЯВ ДЕМОКРАТИЧНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Інститут місцевого самоврядування займає важливе місце у структурі публічної влади та державного механізму в цілому. Це пов'язано з тим, що органи місцевого самоврядування є найбільш наближеною до суспільства державною ланкою, завдяки якій держава реалізує свою політику на місцевому рівні, а також задовольняє більшу частину суспільних потреб.

Необхідною складовою частиною демократичної системи управління суспільством вважається саме місцеве самоврядування, оскільки воно передбачає здійснення управління в місцевих територіальних утвореннях на основі самоорганізації та самодіяльності населення державно-територіальних одиниць. У межах демократичної системи управління вважається, що місцеві проблеми краще та ефективніше вирішувати не з центру за допомогою державних чиновників, які працюють на місцях, а шляхом підтримки та активізації самодіяльності територіальних громад. Власне, цінність місцевого самоврядування полягає в тому, що це найбільш наближений до людини, а отже, й найкраще обізнаний з повсякденними проблемами життєдіяльності територіальних колективів, рівень публічної влади, а тому може найкраще забезпечити населення широким спектром громадських послуг (соціальних, побутових, торговельних, культурних, освітніх та інших) з урахуванням місцевих особливостей.

У преамбулі Європейської Хартії місцевого самоврядування від 15.10.1985 року органи місцевого самоврядування визнано однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму. Відповідно до цієї хартії, зміст місцевого самоврядування полягає у гарантованому державою праві та реальній здатності самих територіальних спільнот громадян (територіальних колективів) та сформованих ними органів самостійно та під свою відповідальність вирішувати окрему частину публічних справ, діючи в межах конституції та законів відповідної держави.

Від початку проголошення незалежності в Україні через низку об'єктивних та суб'єктивних причин так і не відбулося становлення ефективного самоврядування

та громадянського суспільства. Як наслідок, громадяни України фактично відсторонені від участі в процесі управління державою і до цього часу не стали реальним суб'єктом в організації політичної влади. Натомість утворився замкнений на власній цілі та завданнях інститут державної влади, що за своєю природою спрямований на перерозподіл наявних суспільних ресурсів. В українському варіанті цей інститут переважно спрямований на обслуговування інтересів вузького кола осіб вищої державної та зрощеної з нею так званої бізнесової еліти. Ця правляча верхівка, яка робить ставку на потужну державну централізацію, може ще достатньо довго і комфортно існувати в режимі подальшого перерозподілу національного багатства. Зрозуміло, що в такій ситуації більшість населення просто приречена на бідність та злидні, що, фактично, вже і відбулося: за експертними оцінками, 3–5% населення володіють та розпоряджаються близько 80% національного багатства, в той же час понад 60% населення перебувають поза межею бідності.

Низька ефективність місцевого самоврядування, поряд з неефективною державною владою та недосконалою судовою системою є найбільш актуальною суспільною проблемою. Цю проблему неможливо вирішити лише через просте розмежування повноважень між органами державної влади й місцевого самоврядування. Необхідно чітко визначити і закріпити за кожним рівнем публічної влади власні джерела бюджетних надходжень, що стане необхідною передумовою подальшого розвитку місцевого самоврядування. Сьогодні економічна слабкість територіальних громад, їхня фінансова залежність від держави, відсутність чіткого розмежування повноважень «по вертикалі» змушують місцеву владу орієнтуватися на обслуговування, головним чином, державних інтересів, а скоріше державних діячів найвищого рангу. Робота з населенням часто розглядається як вторинне, менш престижне завдання і здійснюється багато в чому формально, оскільки реальні потреби населення враховуються в останню чергу, як на національному так і на місцевому рівнях. Відтак, рівень довіри до місцевої влади з боку населення є значно нижчим за потенційно можливий.

У сучасних умовах ефективність місцевого самоврядування може бути досягнута лише через поєднання достатніх повноважень органів місцевого самоврядування, спроможності цих органів використати обсяг власних повноважень в інтересах громади та відповідальності за свої дії перед територіальною громадою.

Таким чином, місцеве самоврядування — одна із базових засад сучасної демократичної системи управління,

вираження влади народу у специфічній формі і на відповідному рівні. В основу підвищення ефективності української держави необхідно покласти принцип максимального використання наявних правових, економічних та соціальних можливостей місцевого самоврядування, його практичної роботи щодо реалізації мети і завдань української влади. Необхідно здійснити децентралізацію державного управління що є необхідною складовою процесу демократизації громадського життя, певною моделлю організації місцевого самоврядування та державної влади в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В.О. Величко.

Андрєєв Микита Андрійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

2 курс, 11 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ

Серед пріоритетів сучасного розвитку України чільне місце відводиться вдосконаленню адміністративно-територіального устрою та системи територіальної організації влади. З цього приводу в законодавстві України існує прогалина щодо законодавчого врегулювання конституційно-правового статусу міста Севастополя. Основний Закон України закріплює, що питання організації публічної влади в містах з особливим статусом (Київ та Севастополі) повинні бути врегульовані окремими законами. Відомо, що Закон України «Про столицю України — місто — герой Київ» було прийнято ще у 1999 році, втім, закон про статус міста Севастополь досі не ухвалено.

Отже, постає логічне запитання: «Що ж саме обумовлює особливий статус цього міста?» Севастополь має певні історичні, територіальні, етнічні, політичні та інші особливості, що дозволяють казати про його особливий статус. У 1783 році це місто було засновано як головна база морського флоту Російської Імперії, і весь час з моменту свого заснування до моменту проголошення незалежності України державне управління в місті Севастополь здійснювалось військово-морською адміністрацією, тому зрозуміло, що протягом свого існування держава завжди здійснювала тут свою владу особливим імперативним чином. Історично склалось і те, що Севастополь майже всю свою історію перебував під юрисдикцією Росії, тому українське етнічне населення там майже не зустрічається, звідси випливає, що севастопольці гірше ніж мешканці інших регіонів нашої країни розуміють і оперують державною мовою. Знаходження основної бази Військово-Морських сил України та Чорноморського Флоту Російської Федерації, що склалося історично, становить вагомий політичний фактор для надання місту особливого статусу.

Особливості організації публічної влади в місті Севастополі проявляються насамперед в тому, що тут не-

має посади міського голови, що обирається безпосередньо територіальною громадою. Роль останнього виконує голова Севастопольської міської державної адміністрації, що призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. Мешканці ж міста обирають лише депутатів до Севастопольської міської Ради та чотирьох районних рад: Ленінської, Нахімовської, Гагарінської та Балаклавської. Проблема постає в наступному. Місто Севастополь як адміністративно-територіальна одиниця займає дуже великі простори, площа яких становить більше тисячі квадратних кілометрів. Зрозуміло, що населення на цій території розподілено нерівномірно, до складу міста входять: два міста (Севастополь та Інкерман, що має статус міста районного значення та до якого належить ще 10 поселень), одне селище міського типу — Кача, чотири сільських ради: в Орлиному, Тернівці, Верхньосадовому, Андріївці, на території яких розташовано 29 сіл.

Таким чином, можна зробити висновок, що територіальна громада Севастополя не є єдиною, а представляє систему численних дрібніших громад. Одразу постає питання про організацію місцевого самоврядування цих рад. Спроби запровадити в Севастополі київську модель організації місцевого самоврядування, що була викладена в проекті Закону «Про місто — герой Севастополь» не є доцільною з огляду на таку особливість територіальної громади.

Пропонувалось, також, відокремити міську межу Севастополя від інших міст, сіл та селищ, останні відвести під юрисдикцію Автономної Республіки Крим. Але система організації влади в цих містах тісно пов'язана з владою міста Севастополь, переробка цієї організації потребує значних витрат з Державного бюджету, тому це скоріш за все призведе до ще більшої кількості проблем.

Інша модель перебудови організації публічної влади в Севастополі полягає в тому, щоб перетворити місто на таку начебто «місто — область», яким Севастополь є і зараз. Тобто міська рада представлятиме інтереси сукупності територіальних громад, що розташовуються в межах адміністративно — територіальної одиниці. Необхідно також запровадити посаду міського голови, що буде обиратися саме членами територіальних громад, це посилить представництво громадян в управлінських справах.

Таким чином, на сьогодні існує проблема з реалізацією особливого статусу та організацією публічної влади в місті Севастополь: відсутність виборного міського голови та невизначеність з системою територіальної громади міста сприяють погіршенню стану представництва інтересів громадян в державному управлінні, порушуються конституційні принципи участі народу в останньому. Крім того, відсутність відповідного закону не відповідає відповідним конституційним вимогам.

Шляхи вирішення проблеми існують, але з огляду на нестабільну політичну ситуацію в нашій країні питання про статус міста Севастополь для вищих органів державної влади, які й повинні його вирішувати, відходять на другий план. Нам же лише залишається сподіватися на своєчасне законодавче врегулювання цього питання.

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.П. Колісник.

Березовська Наталя Петрівна

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
студент, юридичний факультет,
3 курс, група ЮП-08-3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЧЛЕНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Форми безпосереднього здійснення місцевого самоврядування територіальною громадою, як первинним суб'єктом місцевого самоврядування й основним носієм його функцій і повноважень визначає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року. Цей закон дає загальне правове визначення таких форм безпосереднього здійснення місцевого самоврядування, як місцеві референдуми, загальні збори і місцеві ініціативи.

Збори є однією з найтрадиційніших форм участі громадян у справах місцевого самоврядування. На відміну від двох інших форм безпосереднього здійснення демократії збори мають певну властивість: вони водночас є формою ухвалення певних рішень, а також формою громадського контролю та консультативної демократії.

Нечіткість законодавчих норм щодо порядку проведення загальних зборів не дозволяє громадянам спільно та ефективно вирішувати важливі місцеві проблеми, породжує протести прокуратури, судові процеси, ставить під загрозу існування органів самоорганізації населення. Результатом є неефективне управління на місцях, загострення соціальних конфліктів та розповсюдження радикальних форм громадського волевиявлення. Тому є необхідним розглянути основні проблеми формування та функціонування загальних зборів з метою розробки положень, які б удосконалили сучасне законодавство в цій сфері і забезпечили ефективне функціонування загальних зборів.

Найбільшою проблемою на шляху функціонування загальних зборів є недостатня нормативна регламентація, оскільки відсутній відповідний закон, про який йдеться в п. 3 ст. 8 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Власне певною мірою цим і пояснюється відсутність у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» відповідей на кілька принципово важливих для її реалізації питань. А саме: Хто може виступати ініціатором скликання зборів? Чи можуть виступити ініціатором неурядові організації територіальної громади — фонди розвитку громад? Які питання з компетенції територіальної громади належать до компетенції зборів? Як формується порядок денний? Як приймаються рішення зборів, і як вони враховуються органами місцевого самоврядування у своїй діяльності? Тому розробка закону, який би деталізував положення п. 3 ст. 8 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є нагальною проблемою.

Недостатнє нормативне забезпечення мається і на місцевому рівні, оскільки відсутній механізм реалізації зборів і в конкретній територіальній громаді. На жаль, поки що більшість українських міст не має місцевих Положень про збори, так само як і міських Статутів.

Позитивним напрацюванням у намаганні ліквідувати прогалини у законодавстві є проект Закону України «Про загальні збори членів територіальної громади за місцем проживання. Найбільш важливими новелами Законопроекту є такі:

1. У Законопроекті привертає увагу те, що йдеться не про «загальні збори

громадян за місцем проживання», а про «загальні збори членів територіальної громади за місцем проживання». Оскільки згідно з Конституцією України членами територіальної громади є не тільки громадяни України, але й іноземні громадяни і особи без громадянства, законопроект і відповідає сучасним міжнародним, в тому числі європейським стандартам локальної демократії і сприяє зміцненню гарантій реалізації прав і свобод людини в Україні.

2. Автори Законопроекту чітко розрізняють загальні збори і конференції, передбачаючи особливості проведення конференцій (стаття 2, стаття 11 та ін.).

3. Також законопроект, що розглядається, вперше пропонує класифікацію загальних зборів — загальні збори села (сіл), селищ, міст, загальні збори району в місті чи мікрорайону; загальні збори вулиці чи кварталу, загальні збори на рівні будинку (кількох будинків) — ст. 7.

4. Автори Законопроекту передбачили багато норм, які сприятимуть проведенню загальних зборів (конференцій) з метою утворення органів самоорганізації населення і вирішення основних питань, що виникають у процесі їхньої діяльності.

5. Заслугує на всляку підтримку увага авторів законопроекту до порядку скликання загальних зборів (розділ III). Особливо важливим вбачається включення до тексту законопроекту продуманого переліку суб'єктів, за ініціативою яких можуть скликатися загальні збори, — до нього увійшли і посадові особи місцевого самоврядування, і органи місцевого самоврядування, і органи самоорганізації населення, і ініціативні групи, що складаються із членів територіальних громад чи мікрорегіонів (ч. 2 ст. 10).

Також слід вітати і увагу до такого суто процесуального, але дуже важливого питання, як порядок проведення загальних зборів (стаття 12). У цій статті, виходячи з багатого практичного досвіду авторів законопроекту, висвітлено основні процесуальні аспекти — реєстрацію, умови правомочності, роботу головуєчого і лічильної комісії.

В цілому законопроект «Про загальні збори членів територіальної громади за місцем проживання» є актуальним і таким, що базується на сучасних міжнародних і європейських стандартах локальної демократії. Його прийняття сприятиме активізації населення на місцевому рівні, залученню членів територіальних громад і мікрорегіонів до вирішення питань їх повсякденного життя, підвищенню довіри до національних інститутів безпосередньої демократії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.М. Мудриєвська.

Бородіна Оксана Анатоліївна

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
здобувач, кафедра економіки та регіональної економічної політики

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Всебічний розвиток держави, що прагне побудувати демократичне громадянське суспільство та конкурентоспроможну економіку, потребує стабільного розвитку кожного її регіону. Відповідно, першочерговим завданням держави на шляху регіональної інтеграції повинен стати пошук раціонального балансу між централізацією та децентралізацією управління.

Саме держава повинна забезпечити гармонізацію регіональних, міжрегіональних та загальнодержавних інтересів з урахуванням передового європейського демократичного досвіду, зокрема запровадження принципу субсидіарності, рівних прав та взаємної відповідальності центру і регіонів за соціально-економічний розвиток держави.

Аналіз досвіду країн Європи з цього питання наводиться у працях таких українських науковців, як О. Гончаренко, Д. Видрін, А. Гальчинський, О. Білорус, В. Керещман, В. Куйбіда, М. Михайличенко, С. Серьогін, С. Телешун, В. Хорошковський.

Але існує необхідність аналізу завдань що постають перед Україною щодо впровадження державної регіональної політики з урахуванням досвіду як європейського, так і вітчизняного, а також забезпечення співвіднесеності національних реалій з демократичними принципами регіональної політики Європейського Союзу.

Сучасна оптимізація процесів державотворення, адміністративна та політична реформи, що відбуваються в Україні, активні зміни зовнішньополітичного механізму зв'язків із світовим соціальним простором, вимагають чіткої геополітичної стратегії на перспективу, відповідно, важливого значення набуває регіоналізація державного управління як вагомий важіль соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

Сучасна Концепція державної регіональної політики, що була затверджена Кабінетом Міністрів України у липні 2008 року, визначає, що регіональний розвиток — це позитивна динаміка процесу соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних, етнонаціональних змін у відповідних регіонах як складова здійснення загальнодержавної стратегії розвитку країни відповідно до сформульованих цілей.

Головна мета державної регіональної політики України — інтеграція регіонів держави у єдиний політичний, економічний, гуманітарний та духовний простір при одночасному збереженні регіональних ознак та різноманіття. Отже будівництво ефективної державної регіональної політики на сучасному етапі демократичного державотворення має супроводжуватися забезпеченням конституційно закріплених державних стандартів та соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Тому пріоритетами державної регіональної політики на сьогодні стають, зокрема: підвищення якості життя як

головний критерій дієвої регіональної політики; консолідація регіонів з метою забезпечення єдності політичного, економічного та суспільного простору; забезпечення збалансованості «єдиновладдя» та децентралізації управління; ефективне реформування міжбюджетних відносин відповідно до потреб кожного регіону та держави в цілому. Неодмінною умовою для досягнення зазначених цілей є проведення в країні адміністративно-територіальної реформи, що сприятиме збалансованому розвитку територій.

Саме європейський вибір України, адаптація до принципів євроспільноти мають перетворити інтеграцію на потужний генератор системних змін у державі.

В сучасних умовах розвитку, безперечно, одним із основних критеріїв ефективної регіональної політики повинен стати перехід до політики відповідальної регіоналізації. Адже, така політика має передбачати не лише розширення функцій місцевих органів влади, делегування центром повноважень щодо регулювання розвитку територій, а й відповідальність місцевих органів влади перед населенням, один перед одним та обопільна відповідальність за соціально-економічний розвиток території. Цей базовий принцип є формою вирішення протиріччя, що існувало та досі має місце між центром та регіонами.

Але процес децентралізації повинен супроводжуватись, за європейським зразком, не тільки передачею повноважень, а й відповідної ресурсної бази. Окрім того, ефективне вирішення питань децентралізації вимагає політичної стабільності, достатнього рівня соціально-економічного розвитку, сталої законодавчої бази, довіри суб'єктів до договірних відносин. Саме такі умови роблять децентралізацію необхідною умовою внутрішньої стабільності держави.

Повноцінна демократія повинна створювати умови для всебічного інтегрування людини у відносини із владою будь-якого рівня. Тому зміцнення влади громад, а саме, місцевого самоврядування, спроможність кожного без винятку громадянина вчасно, повно та якісно реалізувати свої природні та конституційні права, є основою для будівництва в Україні демократичної правової держави.

Науковий керівник: к.е.н., доцент О.В. Каховська.

Візун Тетяна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для МВС України,
2 курс, 3 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ: ПРОБЛЕМА ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

Конституція України 1996 року передбачає існування на місцях двох публічно-владних структур — місцевих державних адміністрацій і місцевого самоврядування.

У цих двох самостійних систем місцевої публічної влади є деякі спільні завдання — вони так чи інакше торкаються вирішення місцевих проблем, проте у них різна правова природа, а отже — їм притаманні специфічні форми реалізації повноважень, контролю за їх здійсненням, відповідальності. Та незважаючи на те, що це різні за юридичною природою ланки місцевої влади, обидві репрезентують публічну владу і покликані забезпечити збалансований розвиток відповідних територій та вирішення проблем як місцевого так і загальнодержавного значення. Тож органи місцевого самоврядування і місцеві державні адміністрації не повинні розглядатися як конкуруючі інституції, а як складові злагодженого механізму управління на місцях. Відтак значної уваги набуває питання взаємовідносин органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування. Механізм взаємодії цих органів повинен ґрунтуватися на правовій основі. Саама з правовою основою пов'язана низка питань, що зумовлюють актуальність порушеної теми.

Найбільш поширеною формою взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування є делегування повноважень. Фактично правовою основою делегування повноважень є Конституція України, Закони України «Про місцеве самоврядування України» та «Про місцеві державні адміністрації». Але ця правова база має деякі недосконалості:

- по-перше, місцеві органи виконавчої влади здійснюють не властиві їм самоврядні повноваження;
- по-друге, виконавчі органи місцевого самоврядування здійснюють більшу частину делегованих повноважень, ніж власних самоврядних. Перших в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено 84, других — лише 71;
- по-третє, окремі повноваження органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій дублюються. Так, у п. 10 ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що районні та обласні ради можуть делегувати місцевим державним адміністраціям повноваження по «організації охорони, реставрації, використанню пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацо-паркових, паркових та садибних комплексів, природних заповідників місцевого значення». У той же час ці повноваження передбачено у п. 4 ст. 20 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» як власні повноваження цих органів;
- по-четверте, актуальним залишається і питання фінансування делегованих повноважень, оскільки згідно зі ст. 67 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» делегування має супроводжуватися передачею фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів. Відтак має встановлюватись і відповідальність за недофінансування при здійсненні таких повноважень.

Отже, зазначене коло питань потребує комплексного вирішення. Це зумовлює необхідність прийняття закону про делегування повноважень у сфері виконавчої влади і місцевого самоврядування, який би закріпив правові засади та процедуру делегування. Цей закон повинен встановлювати загальні принципи, умови та порядок делегування окремих повноважень органів виконавчої

влади і органів місцевого самоврядування, регулювати взаємовідносини органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у зв'язку з виконанням делегованих повноважень, визначати форми контролю за виконанням делегованих повноважень, а також відповідальність органів виконавчої влади, їх посадових осіб за невиконання або неналежне виконання делегованих повноважень. На мою думку делегування повноважень у сфері виконавчої влади та місцевого самоврядування повинно ґрунтуватися на засадах законності, поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів; субсидіарності, економічної доцільності, фінансового та матеріального забезпечення виконання делегованих повноважень, відповідальності, підконтрольності та підзвітності за виконання делегованих повноважень, добровільності виконання делегованих повноважень.

Сьогодні існують різні форми взаємодії між цими органами, проте не у всіх регіонах вони використовуються однаковою мірою. Часто продовжуємо спостерігати певне протистояння між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, що, безперечно, має негативні наслідки у вирішенні місцевих проблем. Отже прийняття закону про делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування сприятиме оптимізації та раціоналізації механізму взаємодії цих органів та стане надійним підґрунтям їх діяльності.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Л.К. Байрачна.

Гречко Ольга Олександрівна

здобувач, кафедра конституційного права України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Після прийняття Декларації про державний суверенітет України та Акту проголошення незалежності України питання необхідності теоретичного обґрунтування оптимальної системи територіального устрою набуло особливої актуальності. Оскільки до 1991 року Україна входила у склад федерації, де панувала жорстка централізація управління, і існуючий сьогодні поділ на області був побудований ще за радянських часів без урахування економічних, історичних, етнічних та інших чинників. Існуюча система територіального устрою України в деякій мірі вже не відповідає сьогодишнім політичним і економічним реаліям.

Основа конституційно-правового регулювання територіальної організації України має визначити Закон України «Про територіальний устрій України», який досі не прийнятий. Розглядалася значна кількість законопроектів щодо територіального устрою, але на жаль жоден з них не знайшов підтримки у парламентарів. Проекти реформування територіального устрою України можна звести до трьох основних підходів: перехід до федера-

тивно-земельного устрою, укрупнення адміністративних утворень зі збереженням унітарної форми територіального устрою, збереження існуючого адміністративно-територіального поділу країни з можливим переглядом кордонів деяких областей з точки зору вирівнювання економічних та просторових показників.

При розробці законопроекту «Про територіальний устрій України» необхідно брати до уваги ряд основних проблем, які виявлені в результаті дослідження існуючої ситуації у сфері адміністративно-територіального устрою: розташування у багатьох випадках на території міст інших міст, а також сіл, селищ як окремих адміністративно-територіальних одиниць, а також існування населених пунктів, територія яких відокремлена від основної території адміністративно-територіальної одиниці (анклави); збереження всупереч Конституції України серед адміністративно-територіальних одиниць таких категорій, як селище міського типу, сільрада, а також селища на рада та міськрада; невизначеність чіткої процедури та відсутність чітких критеріїв для утворення районів, віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ та міст, що спричинює великі диспропорції адміністративно-територіальних одиниць, неабияк ускладнює можливості управління територіями; відсутність у багатьох випадках визначених меж адміністративно-територіальних одиниць або становлення значної частини меж таких одиниць без урахування місцевих природних, історичних та інших факторів, що породжує компетенційні спори між органами влади та місцевого самоврядування; надмірна подрібненість адміністративно-територіальних одиниць на низовому рівні; відсутність достатньої правової бази для розмежування сфер компетенції органів виконавчої влади та місцевого самоврядування різного рівня, що має наслідком дублювання функцій; відсутність належної фінансової бази, що потребує вдосконалення ресурсного забезпечення місцевого і регіонального розвитку, розширення кола місцевих податків з одночасним скороченням кількості місцевих зборів; недостатність кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Оскільки правовим наслідком прийняття Закону України «Про територіальний устрій України» має бути зміна територіальної організації влади, децентралізація владних повноважень, викладення в нових редакціях законів, якими визначаються питання організації діяльності та правового статусу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, наступним етапом законодавчого розвитку має стати приведення інших актів законодавства України у відповідність до законів України «Про територіальний устрій України», про місцеве самоврядування та виконавчу владу, внесення відповідних змін до Основного Закону України.

За підрахуванням Міністерства юстиції України, кількість законодавчих актів, тобто законів і кодексів, які потребуватимуть змін або взагалі викладення в новій редакції, сягатиме понад 300. Серед них акти з питань місцевого самоврядування, бюджетного, виборчого, земельного законодавства, акти з питань архітектури і містобудування, комерційного та екологічного законодавства.

Після прийняття Закону України «Про територіальний устрій України» мають втратити чинність Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. «Про порядок вирішення питань адміністративно-тери-

торіального устрою Української РСР» та Постанова Президії Верховної Ради Української РСР від 29 липня 1980 р. «Про практику застосування законодавства про порядок найменування й перенайменування адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів республіки».

Таким чином, можна зробити висновок, що територіальний устрій України слід удосконалювати перш за все у сфері відносин держави та місцевого самоврядування, приведення у відповідність європейським стандартам українських адміністративно-територіальних одиниць не лише за кількісними, але й за якісними показниками. Доцільно змінити статус органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, провести ретельну децентралізацію та чітке розмежування компетенції та фінансів держави та місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Ю.В. Ткаченко.

Гудзь Тетяна Іванівна

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права*

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Вже не перший рік в Україні ведуться гострі дискусії щодо необхідності створення місцевої міліції, як правоохоронного органу, який був би максимальною наближений до населення та його проблем.

На нашу думку, наявність всіх необхідних для цього передумов очевидна: це існування як загальнодержавного, так і місцевого рівнів управління, на які покладається завдання щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; можливість фінансування муніципальної міліції за рахунок місцевого бюджету, що дозволяє врахувати потреби конкретних територіальних громад і, як результат, посилює ефективність їхньої діяльності; існування як зарубіжного, так і вітчизняного досвіду створення та функціонування муніципальної міліції, і що не менш важливо — надання законодавством України органам місцевого самоврядування права формування муніципальної міліції. Однак однією з перепон на шляху розвитку інституту місцевої міліції є те, що її правовий статус на законодавчому рівні так і не визначено, хоча в цьому напрямку були зроблені наступні кроки.

Вперше конститутивні правові засади формування місцевої міліції були закріплені в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. Однак відсутність законодавчо визначеного механізму функціонування місцевої міліції стало на перешкоді розвитку даного інституту.

З метою підвищення рівня роботи міліції щодо забезпечення захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, їх власності, охорони громадського порядку в містах та інших населених пунктах, запобігання правопорушен-

ням, посилення боротьби із злочинністю, своєчасного виявлення фактів недодержання вимог законодавства та виходячи з необхідності більш тісного співробітництва її з населенням, 22 січня 2001 р. Президент України підписав Указ «Про утворення місцевої міліції», згідно з яким місцева міліція утворюється органами місцевого самоврядування за спільним поданням місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, погодженим із Міністерством внутрішніх справ України і утримується за рахунок коштів місцевого бюджету. При цьому в Указі зазначалося, що порядок та умови проходження служби працівниками місцевої міліції регулюються Законом України «Про міліцію» та Положенням про проходження служби рядовим та начальницьким складом ОВС.

Наступним кроком у становленні місцевої міліції стало прийняття 4 березня 2004 р. Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо місцевої міліції». Цим законом були внесені зміни до Бюджетного кодексу України, Законів «Про міліцію», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», а також визначено правове положення, завдання та функції, порядок створення та утримання її підрозділів. Зокрема, ст. 71 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо місцевої міліції» визначає механізм формування, завдання та структуру місцевої міліції. При цьому місцева міліція залишається підрозділом органів внутрішніх справ, який входить до структури МВС і підпорядковується міністру, а її створення залежить від волевиявлення міськради. Але положення даного Закону так і не були реалізовані, оскільки його з 2005 р. щороку зупиняли, а в 2008 р. взагалі скасували.

З метою законодавчого врегулювання проблеми щодо створення та діяльності місцевої міліції, у 2005 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про міліцію місцевого самоврядування». Предметом регулювання даного проекту мали стати відносини організації і діяльності міліції місцевого самоврядування, визначення правового статусу цієї міліції та відповідальності її працівників. Закон не встановлював жорсткої структури органу міліції місцевого самоврядування, але пропонував перелік підрозділів, який відповідає об'єктивно необхідним функціям охорони громадського порядку. Однак даний проект не отримав позитивної оцінки з боку Головного науково-експертного управління, а тому був повернутий на доопрацювання.

Таким чином, жоден із згаданих документів так чітко і не визначив приналежність місцевої міліції до певної підсистеми органів публічної влади — державного апарату чи системи місцевого самоврядування. Проте, цілком очевидно, що орган публічної влади одного виду не може перебувати в підпорядкуванні органу публічної влади іншого виду. То ж, якщо місцева міліція є органом місцевого самоврядування, то вона не може входити до системи органів виконавчої влади чи перебувати у підвійному підпорядкуванні. В цьому випадку мова може йти лише про підзвітність та підконтрольність. Саме в цьому напрямку має бути скерований статус місцевої міліції, а зарубіжний досвід діяльності муніципальної поліції яскраво засвідчує актуальність і необхідність існування даного інституту та місцевого рівні.

Незважаючи на те, що на даний час правовий статус місцевої міліції досі не визначений, наявність позитивного досвіду створення та функціонування в ряді міст України (Бердянськ, Київ, Мукачеве, Харків, Луцьк) підрозділів муніципальної міліції, яка за своїми організаційно-правовими та функціональними особливостями відрізнялася від звичайних підрозділів міліції, все ж таки існує. На наш погляд, муніципальна поліція має представляти собою правоохоронний орган, який буде знаходитись у повному розпорядженні органів місцевого самоврядування, тобто не перебуватиме у штатах органів внутрішніх справ. Разом з тим, координація діяльності муніципальної поліції може здійснюватись спільно виконавчими органами місцевих рад з органами внутрішніх справ та прокуратури. Водночас порядок придбання, видачі працівникам муніципальної поліції спеціальних засобів та їх зберігання, повинен визначатись Міністерством внутрішніх справ України.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Ю.М. Коломієць.

Іноземцева Юлія Максимівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,

3 курс, 1 група

ПОРУШЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Існування демократичного устрою держави неможливе без формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом вільного волевиявлення народу, яке відповідно до ст. 69 Конституції України здійснюється через вибори. Тому інститут виборчого права — це невід'ємна частина сучасного конституційного права нашої країни, яку проголошено демократичною та правовою державою.

У ст. 71 Основного Закону України зазначено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Проте, прийнявши Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» 10.07.2010, законодавець знехтував міжнародними стандартами вільних, справедливих, чесних та прозорих виборів. Саме за цим Законом 31 жовтня 2010р. були проведені чергові місцеві вибори, які за визнанням вітчизняних та зарубіжних спостерігачів супроводжувалися порушенням міжнародних демократичних принципів виборчого процесу.

Виборчий процес — це урегульована правовими та іншими соціальними нормами діяльність органів, організацій, окремих громадян, їхніх колективів і груп (суб'єктів виборчого процесу) з підготовки і проведення виборів до представницьких та інших виборних органів держав-

ної влади і місцевого самоврядування. Виборчий процес здійснюється, зокрема, на засадах: вільного і рівноправного висування кандидатів, гласності і відкритості, рівності можливостей для всіх кандидатів у проведенні виборчої компанії; неупередженості до кандидатів з боку державних органів, установ і організацій, органів місцевого самоврядування; свободи агітації тощо.

Відповідно до Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» суб'єктами права висування кандидатів у депутати та на посади сільських, селищних, міських голів є громадяни України. Це право, відповідно до ст. 10 та ст. 35 зазначеного Закону, реалізується шляхом: 1) самовисування; та 2) висування місцевими організаціями політичних партій. Проте, законодавцем не було закріплено механізму самовисування кандидатів у депутати та на посади сільських, селищних, міських голів, що призвело до висування кандидатів тільки місцевими організаціями партій, що є прямим порушенням принципу вільного та рівноправного висування кандидатів. Позитивним моментом, на думку правознавців є те, що дискримінаційне положення Закону, що надавало право висувати кандидатів лише місцевим партійним організаціям, які зареєстровані не пізніше ніж за 365 днів до дати місцевих виборів, зрештою було скасоване законодавцем на вимоги міжнародних інституцій та опозиції. Це дозволило уникнути порушення засад рівності прав партій при висуненні кандидатів.

Не зовсім демократичними є і *засади формування та організації роботи виборчих комісій*. Так, наприклад, закріплене статтею 22 Закону право формувати виборчі комісії лише з представників окремих політичних партій призвело до порушення принципу пропорційності. У відповідності до положень Закону, обласні і районні територіальні виборчі комісії формує Центральна виборча комісія, в склад яких включаються особи, подані зареєстрованими в цих областях (районах, містах) місцевими організаціями політичних партій. Причому 15 членів територіальної виборчої комісії формуються за поданнями осередків політичних партій, які мають свої фракції у Верховній Раді поточного скликання (по три кандидатури від фракції). Центральна виборча комісія вирішує кого включати, а кого ні на власний розсуд, керуючись лише суб'єктивним критерієм «з врахуванням досвіду роботи в комісіях». Також в новій редакції Закону відсутнє закріплення принципу пропорційності розподілу керівних посад в комісії. Тому представники однієї партії можуть зайняти керівні посади в більшості територіальних виборчих комісій, що у свою чергу створило можливості для фальсифікацій. Адже відповідно до чинного Закону для дійсності протоколу про результати виборів на дільниці достатньо трьох підписів членів комісії, навіть якщо більшість членів комісії не згодні з даними, які заносить до протоколу секретар комісії.

На порушення вимог публічності і відкритості виборчого процесу, виборче законодавство про місцеві вибори не зобов'язало кандидатів в депутати місцевих рад надавати до виборчих комісій свої передвиборчі програми, що негативно вплинуло на інформованість виборців.

Для проведення дійсно прозорих виборів необхідна участь міжнародних спостерігачів та спостерігачів від громадських організацій. Проте, законом передбачені

обмеження для громадських організацій за статусом, оскільки лише всеукраїнські організації наділені правом вести спостереження. Порушенням, що не відповідає принципам національного незалежного спостереження є відсутність у громадських організацій права складати акти про порушення та отримувати копію протоколів про підрахунок голосів.

Таким чином, можна зробити висновок, що недостатня демократичність проведених 31 жовтня 2010 року місцевих виборів є прямим наслідком численних порушень міжнародних демократичних принципів виборчого процесу. І головним чинником їхньої недемократичності є нова редакція Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ф.В. Веніславський.

Іщенко Олександр Петрович

КНУ ім. Тараса Шевченка,

аспірант, кафедра конституційного права

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВИ

Територія держави як поняття соціальної дійсності є багатограним та різниться за змістом залежно від сфери суспільного буття. Для економіки вона становитиме засіб виробництва як елемент продуктивних сил, для соціології — певний соціальний простір. Розуміння території варіюється і у окремих юридичних науках. У межах теорії держави і права територія виступатиме одним із основних елементів держави, у земельному праві відповідатиме поняттю землі, а у конституційному матиме свій особливий зміст, який виявляється у конституційному устрої та внутрішній організації держави.

Надумкуординарного професора барона Корфа С.А., поняття території має двояке значення: по-перше, як просторове обмеження влади держави; по-друге, як поняття, що охоплює собою географічні простори землі, води і повітря, в межах яких живе даний народ, організований у державу. Сучасник С. Корфа професор А. Жилін стверджував, що в юридичному значенні під територією держави розуміється кордон державного владарювання, а також об'єкт цього владарювання.

Як про об'єкт владарювання про територію допустимо вести мову у контексті визнання права власності (dominium) держави та її народу як правомочних суб'єктів на цю територію. Такий підхід коріниться ще у середньовічних вченнях, за якими права правителя (dominium directum) стосовно території ототожнювалися із правами приватної земельної власності. Dominium directum гусдаря окремими вченими розумівся як право вищої юрисдикції і покровительства (jurisdictio vel protectio) стосовно всіх васалів і підданих, що проживають на території держави, проте більшість правників обстоювали позицію, що в правах територіальної влади державця містяться і чис-

то речові елементи: право користування і розпорядження територією. Згодом вчення про *dominium directum* трансформується у вчення про *dominium eminens* правителя як особливе право власності, що полягає у можливості конфіскації землі та відчуження землі для державних цілей. Б. Чичерін висловлював позицію, що власність держави у відношенні до своєї території (*dominium territoriale*) є власністю особливого роду, яка витікає із публічного права, та є верховною (*dominium eminens*) по відношенню до приватної власності. Держава має над територією тільки ті речові права, підставою для яких є загальна користь. Із права верховної територіальної власності держави витікають права брати частину майна громадян на громадські потреби, накладати повинності, визнавати за собою виключні права на окремі речі чи види діяльності, право експропріації для громадської користі. Всі вищевикладені права є майновими правами, існування яких пояснюється верховною власністю держави на сукупність території та всього розташованого на ній майна.

Рефлексією такого розуміння правової природи території на сьогодні є визнання за народом держави права розпоряджатися власною територією в якості об'єкта права, у тому числі шляхом відступлення (цесії) її частини іншій державі. Конституцією України з цього приводу визначено, що питання про зміну території вирішуються виключно всеукраїнським референдумом.

Кардинально відмінні погляди на питання території висловлював професор Київського університету св. Володимира Незабитовський у роботі «Учение публицистов о междугосударственном владении» (1860 р.). Основною віхою згаданої роботи є ідея, що держава владарює у межах території, але не над територією; територія ж виступає не предметом, а межею державної влади (т.зв. теорія «територія — кордони»). Подібної позиції притримувалися Фріккер, Дюгі, Елінек, Георг Мейєр, Коркунов. Елінек, наприклад, наголошував, що публічна влада держави (*imperium*) — це є влада над людьми, а по відношенню до території вона є лише відображенням влади над населенням. Навіть у випадку уступки території однієї державою іншій, така уступка носить характер публічно-правового відступлення влади над особами у межах територіальних кордонів, а не речового права.

Виступаючи у якості просторового обмеження (межі) державної влади, територія надає такій владі територіального характеру. Державна влада, користуючись своїм територіальним верховенством та правом владарювання (*imperium*), не допускає можливості існування в межах підвладної території іншої державної влади. Міжнародному праву, втім, відомі окремі виключення із такого правила.

Наприклад, у 1896 році Російською імперією у Китаю було орендовано території для побудови Маньчжурської залізниці, а у 1898 році — території Квантунського півострову з переданням верховних прав владарювання на цих територіях при збереженні номінального суверенітету Китаю щодо них.

Згідно з Додатковим протоколом до Договору між Україною і Республікою Молдова про державний кордон щодо передачі у власність Україні ділянки автомобільної дороги Одеса–Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації від 18.08.99 р.,

ратифікованим ВРУ 06.04.2000 р., під юрисдикцію України від Республіки Молдова була передана зазначена земельна ділянка загальною площею 18 га та визначено, що передана ділянка є власністю України на території Республіки Молдова.

Складовими частинами території України є: земля та її надра (сухопутна територія); річки, озера, штучні водоймища (водосховища, ставки, канали), а також морські внутрішні та територіальні води, що омивають територію даної держави (водна територія); повітряний простір як частина повітряної сфери над суходолом та водною територією, в тому числі над територіальним морем (повітряна територія); об'єкти, що прирівняні до територій держави (морські та повітряні судна, космічні кораблі та станції, що діють під прапором даної держави, трубопроводи, підводні кабелі і нафтові морські вишки, території, на яких розташовані іноземні представництва держави, інші об'єкти, що належать державі). Спеціальний статус мають континентальний шельф та морська економічна зона.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Н.Г. Шукліна.

Круглова Анна Євгенівна

НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань,

2 курс, 1 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В цілісному комплексі розробки адміністративної реформи в Україні, що по суті є пошуком нової, якісно кращої моделі співвідношення і взаємодії суспільно-державних інститутів, місцевому самоврядуванню об'єктивно відводиться одне з провідних місць. Даний потенціал при наявності добре розробленої адміністративної політики держави може слугувати джерелом формування в Україні громадянського суспільства та правової держави. Безумовно розвиток місцевого самоврядування є кроком вперед на шляху до демократизації суспільства та підвищення правової культури населення.

Конституційно-правовий статус місцевого самоврядування закріплюється в низці нормативних актів. Згідно зі ст. 7 Конституції в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Крім того, даному державному інституту присвячений Розділ XI «Місцеве самоврядування» Конституції України. Відповідно до ст. 140 КУ Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування суттєво наблизила дану галузь законодавства до європейських стандартів. На перший погляд, як бачимо, діяльність органів місце-

вого самоврядування має достатню правову основу для всебічного функціонування. Але як виявляється на практиці, існують проблеми, які на жаль, заважають нормальному розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Першою проблемою слід назвати колізійність законодавства України у сфері місцевого самоврядування. На сьогоднішній день існує три легальних визначення місцевого самоврядування. Вони закріплені в Конституції України, законі України «Про місцеве самоврядування» та Європейській хартії місцевого самоврядування 1985 року. Багато науковців вважає, що не може врівноважено розвиватися місцеве самоврядування в Україні, якщо, навіть, немає однозначного розуміння визначення цього державного інституту.

По-друге, виникає таке явище як конкуренція компетенції, яке по суті виявляється у тому, що на врегулювання одних і тих же відносин претендують кілька структурних органів. Саме тому С.Г. Серьогіна пропонує в законах «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» передбачити положення, що всі законодавчі колізії компетенції між місцевими державними адміністраціями та місцевим самоврядуванням слід тлумачити на користь місцевого самоврядування. Дійсно, буває так, що до відання місцевої адміністрації відходять питання, які за своєю природою не мають вирішуватися державою, а лише органами місцевого самоврядування. Наприклад, деякі суперечності виникають між законами «Про місцеве самоврядування України» і «Про місцеві державні адміністрації».

Третя проблема полягає в тому, що прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. надало відчутного імпульсу розвитку законодавчої бази місцевого самоврядування, але цей процес здійснювався безсистемно та непослідовно. На даний момент у правовому полі України нараховується більше тисячі нормативно-правових актів, у яких згадується термін «місцеве самоврядування». Вказана безсистемність є закономірною. Від початку свого становлення вітчизняне самоврядування здійснювалося без чіткої стратегії розвитку. На жаль, такої стратегії не існує й зараз. Також у державі досі не визначено національної моделі місцевого самоврядування.

Також важливого значення набувають такі проблеми як удосконалення адміністративно-територіального устрою; відродження системи регіонального самоврядування; детальне розмежування повноважень між органами самоврядування, а також місцевими органами влади; забезпечення фінансової автономії територіальних громад, реформування місцевих фінансів та системи міжбюджетних відносин; удосконалення судового захисту місцевого самоврядування; забезпечення достатнього інформаційного супроводження органів місцевого самоврядування; підготовка кваліфікованих кадрів для служби в органах місцевого самоврядування.

Таким чином, аналізуючи праці науковців та законодавство про місцеве самоврядування можна дійти до висновку про те, що в Україні необхідна реформа місцевого самоврядування, яка передбачала б закріплення статусу органів місцевого самоврядування на рівні з органами державної влади. Отже, досить актуальним представляється втілення в життя кодифікованого акту — Ко-

дексу законів про місцеве самоврядування в Україні (Муниципального кодексу України), який регулював би всі питання вищезгаданого державного інституту.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб

Матвеева Ольга Юріївна

*Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
аспірант, кафедра економіки та регіональної економічної політики*

РОЗШИРЕННЯ ВНУТРІШНІХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Демократичне управління соціально-економічними процесами, що протікають на місцевому рівні, нерозривно пов'язане з фінансовими можливостями органів місцевого самоврядування. Реалізація засад демократичного управління неможлива без закріплення за органами місцевого самоврядування власної фінансової бази, власних джерел фінансового забезпечення, достатніх для задоволення основних місцевих потреб. Адже без належного фінансування всі заклики щодо справедливого та демократичного управління на місцях залишаються лише гаслами.

Демократія — це певний порядок суспільних відносин, який визначає відносини держави, влади і громадянина, та тісно взаємодіє з ринковими відносинами. Саме тому демократія не може стати нейтральною структурою суспільства, рівень розвиненості демократії завжди визначається ступенем фактичного здійснення народовладдя. Мірилом реального демократичного державного управління є не просто забезпечення абстрактної рівності та «свободи для всіх», а реальна можливість кожного громадянина брати участь у здійсненні народовладдя.

У цьому процесі надзвичайно важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування, які фактично реалізують на місцях таке право рівності та свободи. Проте, їх роль є важливою та вагомою лише в країнах з розвинутою демократією. В Україні, на жаль, їхні повноваження щодо здійснення демократичного управління гальмуються браком фінансових можливостей. Надзвичайно гостро постає необхідність у комплексній перебудові існуючої в Україні системи фінансового забезпечення інституту місцевого самоврядування, що передбачає, в першу чергу, проведення повномасштабної економічної реформи.

Така реформа, на наше переконання, має передбачити можливість залучення органами місцевого самоврядування позичкових ресурсів. Схеми випуску облігацій місцевої позики на сьогоднішній день мають сформовану законодавчу базу, отже, вихід органів місцевого самоврядування на ринки позичкового капіталу може відбуватися без суттєвих модифікацій чинного законодавства й не потребує розроблення та прийняття додаткових нормативно-правових актів, що забирає час, необхід-

ний для провадження практичних дій у цьому напрямі. В Україні сформовано законодавчі засади функціонування ринку муніципальних запозичень, проте, на практиці він залишається слабко розвиненим. Участь органів державної та місцевої влади у процесі створення та розвитку відповідних ринкових інститутів місцевого рівня сприятиме практичній реалізації засад демократичного державного управління, адже на місцях з'являться реальні джерела акумуляції власних фінансових ресурсів.

Як свідчить досвід розвинених країн, ринок муніципальних цінних паперів є постійним джерелом фінансування інвестиційних програм і проектів територіальних громад. А муніципальні позики є одним з найважливіших інструментів фінансування розвитку територій.

Сьогодні, подібно до муніципальних утворень розвинених країн світу, слід розпочати активно використовувати муніципальні облігації для забезпечення розвитку територій та активізувати інвестиційну діяльність в регіонах України.

Ринки місцевих запозичень мають розглядатися не як альтернативне, а як допоміжне джерело фінансування місцевого рівня. Адже органи місцевого самоврядування в Україні для погашення зобов'язань по запозиченнях мають достатньо можливостей. У ситуації, коли відчувається тотальний брак фінансових ресурсів у посткризовій державі, таке вирішення проблеми видається економічно обґрунтованим та доцільним. Більш того, цим шляхом вже пішла більшість розвинених країн світу, серед яких США, Німеччина, Франція, Швеція, Великобританія, Італія, Іспанія тощо. В цих країнах ринки місцевих запозичень виконують роль центрів акумуляції додаткових інвестиційних ресурсів, що використовуються органами місцевої влади для цілей місцевого розвитку.

Таким чином, реалізація проголошуваних засад демократичного державного управління має розпочинатися згідно принципу децентралізації управління, тобто, «знизу — догори». Ініціативи органів місцевого самоврядування щодо розвитку ринків місцевих запозичень мають знаходити практичну підтримку з боку уряду. На державному рівні також необхідно створити необхідні умови для такого розвитку шляхом прийняття та коригування законодавчої бази у сфері муніципальних запозичень.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Т.О. Савостенко.

Мікла Олександр Олександрович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

2 курс, 1 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Згідно з статтею 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду

жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Будь-яке обмеження цього права буде суперечити Конституції України і тим самим становити певний ступінь загрози неповноті дотримання принципу верховенства права. Стаття 142 Конституції України визначає «доходи місцевих бюджетів», як одну із матеріальних і фінансових основ місцевого самоврядування. Частина 3 статті 142 Конституції України закріплює, що держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Таким чином з вищенаведених положень можна зробити висновок, що за Конституцією України статусу самостійності органів місцевого самоврядування надається велике значення, оскільки це необхідно для їх об'єктивного розвитку та покращення життя населення.

Стаття 61 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює право самостійного розроблення, затвердження і виконання органами місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах відповідних місцевих бюджетів. Складання і виконання районних і обласних бюджетів покладено на відповідні державні адміністрації, проте затверджують дані бюджети відповідно районні та обласні ради. Районні та обласні бюджети формуються з коштів державного бюджету і відповідно розподіляються між територіальними громадами. Отже, державне забезпечення місцевих бюджетів відбувається опосередковано через районні та обласні бюджети. За частиною 1 статті 62 цього ж закону держава гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку. Частина 7 статті 63 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» говорить про те, що кошти обласного бюджету, передані державою у формі дотацій та субсидій, зараховуються до районних бюджетів, а тільки потім розподіляються між місцевими бюджетами.

Питання міжбюджетних трансфертів детальніше сформульовано в Бюджетному кодексі України. Отже, відповідно до статті 97 серед трансфертів до місцевих бюджетів виділяють: дотацію вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти; додаткову дотацію на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів; субвенції на здійснення державних програм соціального захисту; додаткову дотацію на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання пільг, встановлених державою; субвенцію на виконання інвестиційних програм (проектів); інші додаткові дотації та субвенції.

Положення статті 100 Бюджетного кодексу України встановлюють, що у випадку коли розрахунковий обсяг

доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, для яких у Державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, перевищує розрахунковий обсяг видатків, то такий надлишок підлягає вилученню до Державного бюджету відповідно до законодавчо закріпленої процедури. Така деталізація частини 1 статті 62 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» говорить про те, що держава не зацікавлена у розвитку місцевого самоврядування, вона встановлює межі розвитку місцевого самоврядування, прикриваючи це забезпеченням його від зникнення.

Стаття 10 Податкового кодексу України визначає місцеві податки та збори, а розділ XII даного кодексу закріплює порядок їх встановлення відповідно до статті 7 цього кодексу. Положення розділу XII в деякій мірі підтверджують вищенаведені проблемні питання щодо фінансової забезпеченості органів місцевого самоврядування, оскільки ми можемо простежити значну неспіврозмірність між доходною базою і видатками місцевих бюджетів.

Отже, на основі вищенаведених положень можна дійти висновку, що самостійність органів місцевого самоврядування у складанні, затвердженні та виконанні місцевих бюджетів є лише формальною фікцією, адже реальний механізм фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні є в більшій мірі залежним від держави, бо вона шляхом надання міжбюджетних трансфертів формує лівову частку бюджету органів місцевого самоврядування, таким чином роблячи їх відносно залежними. Дане положення означає встановлення меж розвитку, що є, хоч і непрямим, проте обмеженням конституційних прав.

На мою думку, законодавство в Україні, щодо органів місцевого самоврядування, а саме їх фінансового забезпечення і самостійності у питаннях бюджету, є таким що суперечить принципам демократичної та правової держави, а тому потребує подальшого вдосконалення і, враховуючи світову ситуацію, запозичення досвіду більш розвинених країн.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Муртіцева Аліна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 15 група

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО, СЕЛИЩНОГО, МІСЬКОГО ГОЛОВИ

Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні зіштовхується з рядом проблем, оскільки відбувається на ґрунті пережитків радянської системи управління. Водночас Конституція України, яка встановлює високі демократичні стандарти розвитку держави, закріпила ряд положень, які стали фундаментом для розвитку місцевого

самоврядування. Тому важливим напрямком діяльності законодавця має бути саме удосконалення правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування. Одним із суттєвих недоліків законодавства України, що регламентує питання місцевого самоврядування є недосконалість правового статусу сільського, селищного, міського голови (далі — Голова), що становить собою значну перешкоду для розвитку місцевого самоврядування як одного з головних інститутів громадянського суспільства.

Одним з проблемних питань правового статусу Голови, є питання форм діяльності цієї посадової особи, які є зовнішньою стороною реалізації функцій і повноважень Голови, без яких неможливе функціонування та реалізація покладених на Голову функцій. Існують різноманітні класифікації форм діяльності владних органів та посадових осіб. Одним з розповсюджених варіантів є поділ форм діяльності на правотворчість, правозастосування, координацію, регулювання, контроль. В теорії адміністративного права розповсюдженою є класифікація форм на правові та неправові, останні в свою чергу охоплюють організаційні та матеріально-технічні. Але найбільш прийнятною здається виокремлення правових форм діяльності Голови, результатом яких є акт правового характеру (складаються з правотворчості та правозастосування), організаційних (серед яких виділяються організаційно-правові форми — організаційні дії, що врегульовані нормами права) та матеріально-технічні. Поширеною точкою зору є виокремлення в правовій формі діяльності нормотворчої, правозастосовної, інтерпретаційної, установчої, контрольної, правоохоронної форми, але такий поділ може привести до отождолення форм та функцій, що є різними елементами організації та діяльності органів публічної влади.

Правовою формою діяльності Голови є видання ним актів у вигляді розпоряджень (п. 8 ст. 59 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», далі — Закон). Варто зазначити, що питання стосовно природи актів як сільського, селищного, міського голови, так і взагалі місцевого самоврядування є невизначеним. Безпосередньо в Законі відсутня вказівка на те, що місцева рада чи сільський, селищний, міський голова видають правові акти. З огляду на це в науковій літературі існують різні позиції стосовно цього питання. Часто науковці визначають акти місцевих рад, їх виконавчих органів та посадових осіб саме як правові. З огляду на таку позицію варто зазначити, що, безумовно, правові акти органів державної влади та органів і посадових осіб місцевого самоврядування мають багато спільних рис, таких як державно-владний характер (вони є обов'язковими для виконання на певній території, а їх недотримання тягне за собою застосування заходів державного примусу), спрямованість на реалізацію завдань і функцій держави, їх видання в межах повноважень, у формі та в порядку визначених Конституцією та законами України. До специфічних ознак, які притаманні лише актам органів та посадових осіб місцевого самоврядування дослідники відносять можливість їх скасування лише в судовому порядку з мотивів їх невідповідності Конституції та законам України та відсутність між цими актами формально визначеної вертикалі. Місцеве самоврядування здійснює муніципальні влади, тобто владу територіальної громади, а норми права можуть створюватись тільки державою в особі уповноважених

органів державної влади. Отже, актам органів та посадових осіб місцевого самоврядування надано властивостей правових задля гарантування діяльності місцевого самоврядування, але по суті ці акти не є правовими.

Організаційні форми діяльності можна визначити як здійснення колективних чи індивідуальних дій органів і посадових осіб у межах чітких організаційних процедур. Не дивлячись на те, що самі по собі організаційні форми діяльності не тягнуть юридичних наслідків, вони є передумовою для реалізації правових форм діяльності та безпосереднього впливу на суспільні відносини. Ці форми можуть бути поділені на внутрішньоорганізаційні та організаторські. Для Голови важливою організаційною формою діяльності є робота з виборцями, що включає прийом громадян, розгляд їх звернень, звіт Голови перед територіальною громадою, оскільки саме через цю форму можливо зробити діяльність місцевого самоврядування ближчою до територіальних громад та забезпечити додержання законодавства про звернення громадян на відповідній території.

Матеріально-технічні форми діяльності органів публічної влади пов'язані з технічними операціями, які стосуються діловодства, статистики, документообігу. В органах місцевого самоврядування таку форму діяльності реалізують апарати органів місцевого самоврядування. Саме сільському, селищному, міському голові надано повноваження вносити на розгляд відповідної ради пропозиції загальної чисельності апарату відповідної ради та її виконавчих органів (п. 5 ч. 1 ст. 26, п. 6 ч. 4 ст. 42 Закону). Також він здійснює керівництво апаратом місцевої ради та її виконавчого комітету (п. 7 ч. 4 ст. 42 Закону).

Отже, можна зробити висновок, що ефективна діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування тісно пов'язана з регламентацією форм їх діяльності, оскільки саме вони виступають можливістю реалізації завдань, що стоять перед місцевим самоврядуванням та його елементами та мають постійно вдосконалюватись.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент К.Є. Солянік.

Нугаєва Валерія Вікторівна,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,

студент, юридичний факультет,

3 курс, група ЮП-08-4

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРИНЦИПІВ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

В Україні підґрунтям організації державної влади виступають закріплені в ст. 132 Конституції України положення про те, що: «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних

особливостей, етнічних і культурних традицій». Така конституційна модель поєднання двох різних (у сучасному розумінні — навіть протилежних) за своїм змістом принципів відображають перехідний етап розвитку засад організації державної влади в Україні від радянської тоталітарної до перспективно правової, соціальної, демократичної держави.

Принципи централізації та децентралізації влади мають цілком автономне значення, оскільки централізація стосується тільки державного рівня, а децентралізація означає вихід за межі цього рівня і передбачає передачу функцій і повноважень на недержавний рівень — місцеве самоврядування і відповідні громадські утворення. Але за умови розумного їх поєднання, посилюючись на один з основних законів «єдності та боротьби протилежностей», в державному управлінні можна досягти ефективності, пожевлення у роботі та розвитку державного апарату та його демократизації, в тому числі і в суспільстві взагалі. Таким чином, можливо виключити домінування одного принципу над іншим, що безпосередньо унеможливить зосередження влади в одних руках і безконтрольного керівництва, що спостерігається у державах, де принципу централізації надається перевага, а також не допустить керування в державі некомпетентних осіб, яке можливо за надлишку делегування повноважень на місця.

Нечіткість у визначенні повноважень органів виконавчої влади на територіальному рівні і органів місцевого самоврядування породили низку проблем в державному управлінні, що потребують нагального вирішення. Ними, зокрема, є: органи виконавчої влади втручаються у сферу діяльності органів місцевого самоврядування, що, безпосередньо, вступає у протиріччя з Європейською Хартією місцевого самоврядування, принципом субсидіарності та заважає ефективному виконанню цих повноважень. До того ж, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» серед повноважень, що делегуються органами місцевого самоврядування містяться ті, що стосуються саме інтересів місцевих територіальних громад, при чому підстави, які обумовлюють закріплення їх не безпосередньо за органами місцевого самоврядування відсутні, наприклад, здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств житлово-комунального господарства, торгівлі (стаття 30) та ін.

Також потребує вирішення проблема здійснення делегування повноважень тими ж органами місцевого самоврядування місцевим державним адміністраціям, що обумовлено відсутністю норм, які б передбачали формування виконавчих комітетів для обласних та районних державних адміністрацій.

До інших проблем належать: накладання повноважень органів публічної влади різних рівнів адміністративно-територіального устрою, що породжує неузгодженості між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями; неможливість повного розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також між органами місцевого самоврядування різних рівнів адміністративно-територіальних одиниць, що знижує ефективність органів публічної влади та породжує їх безвідповідальність; неефективність контролю діяльності органів місцевого самоврядування з боку місцевих органів виконавчої влади.

Досвід державного управління в демократичних європейських країнах свідчить про те, що централізація влади на певному етапі призводить до неефективності та навіть неієдності системи державного управління. Натомість саме децентралізація влади з сильними інститутами місцевого самоврядування сьогодні є провідною формою державної організації.

Тож необхідно чітко встановити межі взаємодії принципів централізації та децентралізації, уточнити місце кожного з них щодо одне одного (а саме, про визнання додатковим (комплементарним) у порівнянні з основним (пріоритетним) принципом децентралізації принципу централізації), а також уточнити та розширити застосування вимог (правил) принципу децентралізації у вітчизняному законодавстві.

На сьогодні ефективна реалізація влади на всіх рівнях, а також залученням місцевого самоврядування до розподілу компетенцій у сфері управління набуває першочергового значення. Тому Проект Закону України «Про територіальний устрій України» пропонує проведення адміністративно-територіальної реформи за умови реалізації принципів децентралізації та субсидіарності, які передбачають утворення в рамках держави самостійних одиниць як носіїв місцевого самоврядування, а також надання таким самоврядним одиницям широкого кола прав та повноважень, але за умови розподілу повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування і при чіткому розподілі повноважень між рівнями місцевого самоврядування, де за кожним рівнем місцевого самоврядування закріплюватиметься відповідний перелік послуг, за надання яких відповідатимуть органи саме цього рівня.

Науковий керівник: к.ю.н., к.ф.н, доцент, завідувач кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління Л.М. Мудриєвська.

Польщиков Ігор Валерійович

Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, аспірант

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Україна XXI століття — країна реформ багатьох сфер суспільного життя. Зокрема, суттєвих змін має зазнати і система державного управління. Такий важливий інститут громадянського суспільства як місцеве самоврядування, не виключення, бо саме його ефективне функціонування є запорукою побудови громадянського суспільства в Україні. На цей час науковцями окреслено багато питань місцевого самоврядування, що потребують першочергового вирішення та запропоновано шляхи їх вирішення.

У проблемі оптимального співвідношення держави і місцевого самоврядування, важливим є дослідження

граничного поля між цими інститутами публічної влади, розробка раціональних, гнучких і ефективних механізмів взаємодії і співробітництва. Кожен із цих інститутів, здійснюючи притаманні йому функції, сприяє в цілому становленню і розвитку громадянського суспільства. П.М. Любченко вказує, що конструювання держави і місцевого самоврядування як складових громадянського суспільства, дозволяє вирішити проблему їх співвідношення і взаємодії. Основними шляхами оптимізації децентралізації є юридичне закріплення меж і форм державного регулювання та контролю, чітке розмежування функцій та компетенцій, питання делегування повноважень, матеріального забезпечення місцевої влади тощо.

Ще одним важливим питанням є формування органів місцевого самоврядування. За роки незалежності України виборча система неодноразово кардинально змінювалась, що негативно впливало на ефективність місцевих представницьких органів. З огляду на це, постає необхідність у виборі такої виборчої системи, яка б реально відображала волю територіальної громади, відповідала сучасній політичній ситуації, та, найголовніше, передбачала беззаперечне право виборців здійснювати контроль над обраними посадовими особами (депутатами місцевих рад, сільськими, селищними, міськими головами). Це право має включати: обов'язкове звітування такими особами перед громадою, реальний механізм їх відкликання виборцями, ініціювання та проведення місцевих референдумів, громадських слухань, обговорень тощо. На сьогодні, на жаль, зазначене вище дуже важко реалізувати.

Невирішеним залишається питання реформування адміністративно-територіального устрою як фактору розвитку місцевого самоврядування. Протягом останнього десятиріччя висловлювалися різні пропозиції з цього приводу, однак, єдиний підхід так і не вироблений, що гальмує здійснення цієї реформи на практиці. З огляду на це, слід приймати виважені рішення, намагаючись поєднати переваги різних моделей і уникати недоліків. При цьому необхідно дотримуватися конституційних норм, якими в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Це вимагає забезпечення реалізації права населення кожного населеного пункту самостійно вирішувати питання місцевого значення. Не менш важливим є забезпечення максимального наближення влади до населення. При визначенні територіальної основи місцевого самоврядування необхідно враховувати економічні, соціальні, демографічні, географічні та інші показники.

Для подальшого розвитку місцевого самоврядування постає необхідність удосконалення відповідного законодавства. Правове поле містить безсистемні та суперечливі законодавчі норми, у яких досить часто не враховуються природа, інтереси та потреби місцевого самоврядування. Конституційні норми не отримують належної конкретизації на рівні законодавчих актів, які, до того ж, не відповідають міжнародно-правовим стандартам організації місцевого самоврядування. Науковці пропонують комплексне, системне нормативно-правове регулювання цього інституту на трьох рівнях: 1) конституційний, на якому встановлюються базові принципи й концептуальні основи; 2) законодавчий, на якому конкретизуються конституційні положення та закріплюються основи місцевого самоврядування в Україні; 3) локальний, на якому відповідно до Конституції та законів України, з урахуванням місцевих

особливостей регулюється переважна більшість суспільних відносин місцевого самоврядування.

Побудова місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства не обмежується вирішенням окреслених вище проблем. Але вони є основними, без яких неможливо концептуально реформувати цей інститут. Серед вітчизняних науковців та державних діячів вже давно точиться дискусія щодо напрямків реформування місцевого самоврядування, запропоновано безліч концепцій, моделей і т.д., однак єдиного підходу до вирішення цієї проблеми досить немає. Як висновок, можна навести слова В.Я. Тація, який зазначає, що реформування існуючої системи місцевого самоврядування в умовах євроінтеграційних процесів нашої держави є цілком органічною й об'єктивною зумовленою складовою конституційної реформи та є беззаперечною передумовою для побудови українського громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» С.Г. Серьогіна.

Полякова Юлія Владимировна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет підготовки кадрів для системи Пенсійного Фонду України,
4 курс, 3 група

ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКОЙ МОДЕЛИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

В современной муниципальной теории ученые-конституционалисты выделяют три основные модели местного самоуправления: англосаксонскую, континентальную и советскую. На формирование действующей в Украине системы местного самоуправления существенное влияние оказала последняя модель, что порождает сегодня немало проблем.

С одной стороны Конституция Украины гарантировала право территориальной общины на местное самоуправление, а с другой — закрепила сочетание централизации и децентрализации в осуществлении государственной власти. В результате этого местное самоуправление на уровне районов и областей существует параллельно с органами государственной исполнительной власти. При этом руководители областных и районных государственных администраций назначаются Президентом Украины, чем фактически заложен потенциальный конфликт между ними и соответствующими советами, большинство в которых может представлять иную политическую силу. Более того, на законодательном уровне их полномочия четко не разграничены, вопросы их взаимоотношений и взаимодействия нормативно не урегулированы, что на практике приводит к конкуренции их компетенций. Все это значительно ущемляет права местного самоуправления, что является ярким проявлением влияния советской модели.

Не менее существенной проблемой, непосредственно влияющей на эффективность местного самоуп-

равления, является модель избирательной системы, в соответствии с которой формируются органы местного самоуправления. Городские, районные в городах, районные и областные советы избираются по смешанной мажоритарно-пропорциональной системе. Вследствие этого возник существенный разрыв между данными органами местного самоуправления и территориальной общиной, члены которой очень часто не имеют возможности обратиться со своими проблемами к конкретному депутату. А в некоторых областных и районных советах большинство сельских территориальных общин вообще не имеют своих представителей. На практике это значительно затрудняет эффективное выполнение обязанностей органов местного самоуправления, поскольку они в своей деятельности не учитывают интересы большинства территориальных общин. Мы считаем, что для устранения этой проблемы необходимо установить единую мажоритарную избирательную систему выборов.

Также существует проблема делегирования полномочий органами местного самоуправления органам исполнительной власти по отдельным вопросам, которое является правом территориальной громады, но на практике превращается в обязанность из-за отсутствия или недостатка средств местного бюджета финансировать осуществления полномочий органами местного самоуправления. Таким образом, местные советы вынуждены делегировать свои полномочия местным государственным администрациям, которые в состоянии осуществить принятые обязанности, поскольку государственный бюджет выделяет им это достаточно средств. Данная проблема показывает недочеты украинского законодательства и является явным признаком централизации власти, который характерен для советской модели местного самоуправления.

Мы считаем, что, поскольку Украина стала на путь построения правового государства и гражданского общества, модель местного самоуправления должна быть более демократичной. Государство должно отказаться от всех пережитков прошлого и привести законодательство в соответствие международным стандартам, что будет залогом эффективности местного самоуправления, и проблема выбора модели будет устранена сама собой.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент В.Ф. Вениславский.

Полякова Юліанна Олександрівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
здобувач, кафедра державного будівництва

ВЗАЄМВІДНОСИНИ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Українська модель організації місцевої влади будується на континентальній моделі й передбачає існування поряд з органами місцевого самоврядування наявність органів виконавчої влади. Як результат, для злагодженого керівництва регіоном та населеним пунктом місцеве самоврядування й місцеві органи виконавчої влади мають

розмежовувати свої функції та повноваження, забезпечувати структурно та функціонально незалежність власних систем. На сьогодні обидві частини публічної влади на місцях мають можливості безпосередньо здійснювати управління територіальним розвитком, при цьому вони разом мають всі повноваження керуючого впливу.

Однак практика свідчить про недосконалість існуючої моделі й необхідності вирішення поставленої задачі діяльності місцевих управлінських структур. Необхідно позначити, що на сьогоднішній день місцеве самоврядування і місцеві органи виконавчої влади мають багато точок перетину, що за часту призводить до протистояння і конфліктів у сфері місцевого управління. Як один із шляхів вирішення проблеми є залишення за місцевими органами влади виключно напрямку державного контролю за самоврядуванням, що забезпечить підвищення рівня демократизації управління, створення самодостатньої системи місцевого самоврядування, забезпечення комплексного впливу органів місцевої виконавчої влади на забезпечення виконання державної і регіональної політики всіма суб'єктами муніципальної влади відповідного регіону.

Система місцевого самоврядування становить собою складне утворення, що унормоване державою і слугує завданням належної організації місцевого самоврядування й місцевої влади. Первинним елементом системи місцевого самоврядування є територіальна громада, яка як суб'єкт публічно-правових відносин може існувати тільки-но на первинному рівні місцевого самоврядування (населений пункт), оскільки як і поняття народ, воно охоплює в собі якісні характеристики відповідної спільноти, що є значно ширшими ніж єдина територія проживання. Діяльність громади постійно знаходиться під наглядом державних структур, адже рішення, що можуть прийняти жителі території безпосередньо, та інші форми їх участі у місцевому самоврядуванні, можуть поставити питання про необхідність їх корегування загальнодержавним завданням, дотриманню відповідного законодавства. Так об'єктом державного контролю є порядок підготовки і проведення місцевих референдумів, організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, заяви, звернення до органів муніципальної влади тощо. Держава гарантує реалізацію прав громадян на участь у місцевому самоврядуванні, як і забезпечує захист від зловживань з боку управлінських структур та зловживання правами самих мешканців громади чи окремих їх груп. На сьогодні залишається досить дискусійним питанням подальшого існування в системі самоврядування територіальної громади, й можливості і необхідності бути об'єктом державного контролю цього колективного суб'єкту управлінських відносин.

Наступним елементом є місцеві ради, що поділяються на представницькі органи первинного і вторинного рівня. Навідміну від головного елемента муніципального управління ці структури вже виступають повноправними суб'єктами суб'єктно-об'єктних відносин менеджменту, адже здатні проводити власну діяльність і нести за неї відповідальність. Поділ місцевих рад на два види має досить важливе значення з огляду на можливість бути об'єктом державного контролю. Сільські, селищні, міські представницькі органи виступають як представники територіальної громади, наділяються власним бюджетом, виконавчими структурами

і діють автономно в межах певної території у визначених законом рамках. Обласні та районні ради навпаки, представляють інтереси багатьох територіальних громад, позбавлені власних виконавчих органів й залежать у фінансуванні від місцевих державних адміністрацій. Відповідно, предмет державного контролю щодо цих структур системи місцевого самоврядування буде різнитися, й ради вторинного рівня є більш залежними від державних структур.

Законодавче закріплення повноважень, в розкриття ч.2 ст.19 Конституції України, окреслює місто та роль органів державної влади та місцевого самоврядування в загальнодержавному управлінському процесі. Практика діяльності місцевих органів влади дає змогу опрацювати той перелік управлінських послуг, що потребує свого вдосконалення в частині перерозподілу та/або закріплення відповідних основ діяльності й гарантій її забезпечення.

На сьогоднішній день компетенція місцевого самоврядування закріплюється в базовому Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» та галузевому законодавстві. Закріплюючи за відповідними органами повноваження, вони мають бути достатніми і виключними. Проте, проводячи аналіз зазначеного закону із Законом України «Про місцеві державні адміністрації можна зробити висновок, що практична діяльність місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, з огляду на їх широкий характер та об'єкт управління, перебуває у тісному взаємозв'язку.

Проводячи аналіз тих послуг, що надаються на сьогодні органами місцевого самоврядування, необхідно зауважити про так звані делеговані повноваження виконавчих органів місцевих рад. Існування таких повноважень створює ситуацію на місцевому рівні, коли виконавчі органи місцевих рад, будучи органами місцевого самоврядування, функціонально інтегровані в систему виконавчої влади. Так, при регулюванні певних сфер життєдіяльності місцевого населення, кінцевий результат залежить як від місцевої ради, її виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій (органи загальної компетенції) так і від органів спеціальної компетенції (територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент К.Є. Солянник.

Савчук Олена Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для Державного департаменту з питань виконання покарань, 2 курс, 5 група

ПРИНЦИП ПІДЗВІТНОСТІ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕРЕД ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Принципи місцевого самоврядування — це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації та функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування характеризується принципами правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності, а також принципами, що викладені в ст. 4 Закону України від 21 травня 1997 року «Про місцеве самоврядування в Україні». До них належать принципи: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування. Усі ці принципи мають самостійне значення і водночас тісно пов'язані між собою. В сукупності вони становлять єдину цілісну систему принципів організації та функціонування місцевого самоврядування.

Розглядаючи принцип «підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб», необхідно спочатку визначити, що собою являють територіальні громади, і як вони діють в системі місцевого самоврядування.

Територіальні громади являють собою жителів, об'єднаних постійним проживанням в межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Територіальна громада має право проводити громадські слухання — проводити зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань, які належать до відання місцевого самоврядування. Вони повинні проводитися не рідше одного разу на рік.

Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», члени територіальної громади мають право в порядку місцевої ініціативи ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Таке питання підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи, а прийняте за ним рішення — оприлюднено.

Відповідно до статті 140 Конституції України, в якій закріплено конституційну правосуб'єктність територіальної громади, саме їй належить право на здійснення місцевого самоврядування, і реалізується воно в самостійному вирішенні громадою питань місцевого значення в межах Конституції і законів України. Це конституційне положення, ґрунтуючись на самобутніх самоврядних традиціях українського народу та враховуючи демократичний досвід організації місцевого самоврядування в зарубіжних країнах, вимагає формування та функціонування територіальної громади не як простої сукупності жителів певного населеного пункту, а як дієздатного суб'єкта, соціально і політично активного, самодостатнього з точки зору забезпечення матеріально-фінансовими ресурсами, спроможного на ефективне та відповідальне управління власними справами.

Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування запроваджує організаційну систе-

му — сукупність інститутів і форм здійснення місцевого самоврядування. Її складовими виступають система форм безпосереднього здійснення громадою місцевого самоврядування та система органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менше ніж два рази на рік, зобов'язані інформувати населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітувати перед територіальними громадами про свою діяльність.

Територіальна громада в будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування в разі порушення ними Конституції та законів України, обмеження прав і свобод громадян України та в разі, коли вони не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

Таким чином, територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні діяти на підставі Конституції та законодавчо закріплених принципів, реалізуючи свої права та функції.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.О. Чуб.

Салівон Григорій Ігорович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

аспірант, кафедра державного будівництва

МЕТА МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Конституція України у ст. 1 проголошує нашу державу демократичною, соціальною та правовою. Це означає створення такого правового режиму, за якого законні інтереси людини будуть реально визнаватися, права і свободи людини не будуть порушуватись та обмежуватись, а влада буде існувати для людини, і в жодному разі не навпаки. Все це неможливо без належного і дієвого контролю з боку суспільства за публічною владою, в тому числі і на місцевому рівні.

Муніципально-правова відповідальність — це один із різновидів юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Вона полягає у примусовому застосуванні до порушників норм муніципального права негативних наслідків (муніципально-правових санкцій) з метою забезпечення залежності органів і посадових осіб місцевого самоврядування від первинного й основного суб'єкта місцевого самоврядування — територіальної громади. Це впливає з того, що за законодавством України місцеве самоврядування визначається правом територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. А оскільки майже вся діяльність по вирішенню питань місцевого значення здійснюється за допомогою органів

і посадових осіб місцевого самоврядування, то одним з найголовніших завдань гарантування місцевого самоврядування є забезпечення залежності похідних суб'єктів місцевого самоврядування від первинного.

Відсутність прямого зв'язку між територіальною громадою та органами і посадовими особами місцевого самоврядування породжує або створює можливість існування випадків зловживання владою на муніципальному рівні через безвідповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування та відсутність контролю за ними.

Такий стан справ призводить до низького рівня надання послуг населенню органами та посадовими особами місцевого самоврядування, свавілля в системі місцевого самоврядування, і як результат — незадоволеності жителів відповідного села, селища, міста діяльністю відповідних суб'єктів місцевого самоврядування.

Встановивши на законодавчому рівні чіткий механізм реалізації муніципально-правових санкцій до порушників муніципальних норм, ми забезпечимо реальний взаємозв'язок між територіальною громадою та органами і посадовими особами місцевого самоврядування, надавши можливість жителям територіальної громади контролювати діяльність суб'єктів місцевого самоврядування та впливати на них, обмежуючи при цьому свавілля муніципальної влади. Саме в цьому і полягає завдання такого правового інституту, як муніципально-правова відповідальність, адже право потрібно для того, щоб стримувати та обмежувати владу.

Мета муніципально-правової відповідальності є однією з підстав відмежування муніципально-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема конституційно-правової відповідальності. Тому вона є специфічною рисою цього правового інституту.

Муніципально-правова відповідальність має велике значення для розбудови демократичної, соціальної та правової держави, формування в Україні громадянського суспільства. Наявність чітких законодавчих положень застосування муніципально-правової відповідальності надасть змогу цивілізованим шляхом впливати на муніципальну владу, тим самим покращуючи рівень надання та якості муніципальних послуг, розвиваючи при цьому відповідну територію та місцеве самоврядування в Україні в цілому.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.В. Стешенко.

Стешенко Любов Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

студент, факультет підготовки кадрів до органів МВС України, 1 курс, 6 група

МІСЦЕВІ ВИБОРИ — ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ СПРАВАМИ

Конституція України, визнаючи Українську державу як демократичну, закріплює найважливіші засади демократизму, що відбивається насамперед у народовладді, роз-

межуванні влади, політичному і ідеологічному плюралізмі, у визнанні й гарантуванні місцевого самоврядування.

Згідно зі ст. 5 Конституції України народ здійснює свою владу: безпосередньо шляхом виборів, референдумів; через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування — це одна з форм реалізації народом належної йому влади. Особливість народовладдя на місцевому рівні полягає в тому, що його здійснює не весь народ у державі, а тільки його частина — населення певного муніципального утворення (територіальна громада).

Питанням народовладдя в конституційно-правовій науці України присвячено багато досліджень, наукових праць, публікацій. Видатні науковці, державознавці, які займалися і займаються питаннями народовладдя, місцевого самоврядування у своїх наукових працях достатньо чітко та повно розглядають їх. Хотілось би відзначити праці Ю.М. Тодики, В.Ф. Погорілка, В.Д.Яворського, М.П. Воронова, О.Ф. Фрицького, П.М. Любченка, С.Г. Серьогіної, І.І. Бодрової та ін.

Вищим безпосереднім вираженням влади народу є вільні вибори. В них проявляється справжній характер і суть демократії.

Місцеві вибори є однією з найдієвіших форм безпосередньої демократії у місцевому самоврядуванні, адже вони дають змогу перетворити волевиявлення громадян України — жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці у волю територіальної громади при формуванні представницьких органів місцевого самоврядування.

Суть місцевих виборів полягає в тому, що через них реалізується воля територіальної громади, надаються обраним органам та посадовим особам владні повноваження. Вибори служать з'єднувальною ланкою між членами територіальних громад і органами місцевого самоврядування, виступають пріоритетним способом легітимації влади органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб і водночас формою демократичного контролю за місцевою владою.

Громадяни України мають виключне право на формування органів місцевого самоврядування. Органи державної влади зобов'язані забезпечити безумовне право населення або обраних ними представницьких органів місцевого самоврядування самостійно, без втручання органів і посадових осіб державної влади формувати органи місцевого самоврядування.

Місцеві вибори — це форма прямого волевиявлення громадян України, вони проводяться періодично, відповідно до вимог Конституції та законів України. При проведенні виборів громадяни обирають представницькі органи місцевого самоврядування — ради різних рівнів, а також обирають головних посадових осіб територіальних громад — сільських, селищних, міських голів.

Місцеві вибори активізують участь громадян в управлінні місцевими справами, сприяють формуванню колективних інтересів територіальних громад.

Місцеві вибори виступають також однією із дієвих форм контролю громадян за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування, підвищують відповідальність їх перед населенням.

Як свідчить світова практика, місцеві вибори, як правило, проводяться частіше за загальнонаціональні, що

дає населенню додаткову можливість скористатися своїми політичними правами та висловити своє ставлення до тих чи інших проблем.

Виборче законодавство України зазнає постійного удосконалення у напрямі врахування негативних уроків попередніх виборчих кампаній і наближення його до міжнародних стандартів демократичних виборів.

В Україні вибори відповідно до міжнародних стандартів та норм діючого внутрішнього законодавства з урахуванням демократичних засад почали проводитися одночасно з проголошенням незалежності нашої держави.

Кожні вибори мають свої особливості політичного, правового та організаційного характеру. Не виключенням є і місцеві вибори. Кожним виборам притаманні свої ключові проблеми. Ці особливості та проблеми обумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними чинниками і, передусім, рівнем розвитку демократії в країні, рівнем правової культури, загальною соціально-політичною ситуацією, станом правосуддя, законодавчою базою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент І.І. Бодрова.

Страх Яна Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, факультет військової юстиції,
2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні є очевидним той факт, що для формування громадянського суспільства в Україні необхідно забезпечити узгодження демократичних прагнень, що виходить з держави, з реалізації самоуправлінського потенціалу на нижчому рівні публічної влади. Значення місцевого самоврядування для сучасної України важко переоцінити. Відмова від патерналістських установок, переорієнтація свідомості населення на ініціативну діяльність є факторами, що сприяють вирішенню багатьох нагальних проблем, в тому числі і в національному масштабі. На жаль, нинішній стан у цій галузі не можна визнати задовільним. Місцеве самоврядування ще не в повній мірі відповідає своєму призначенню в якості інтегруючого фактору, який здатний задіяти і активізувати глибинні механізми громадського саморегулювання. На муніципальному рівні залишаються невирішеними багато проблем, наявність яких зумовлена загальним станом державно-правової дійсності. Тому необхідна відповідна концептуально-правова основа місцевого самоврядування, одним з невід'ємних елементів якої є конституційно-правова відповідальність.

Відповідно до ст. 76 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування та їх посадові особи у разі порушення ними Конс-

титутції або законів України несуть відповідальність перед державою.

Конституційно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування полягає у застосуванні до них різних заходів конституційно-правового впливу з боку компетентних державних органів, а тому, органи місцевого самоврядування при здійсненні наданих їм повноважень є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами, відповідними радами, а також підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Чинним законодавством врегульовані питання щодо відповідальності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб як представницьких органів та з питань прийняття рішень, які стосуються життєво важливих для територіальної громади, зокрема щодо земельних, комунальних та житлових питань. Проте, практична реалізація прийнятих органами місцевого самоврядування рішень все ще залишається недостатньо врегульованою. Не врегульовано питання поєднання на муніципальному рівні публічної влади з елементами державної правоохоронної політики і громадського саморегулювання. Також, окрему увагу потрібно приділити питанню про відкликання депутатів місцевої ради. Так як на місцевому рівні часто створюються певні умови для маніпулювання, наприклад з боку тих осіб, що є при владі та фінансуються певними олігархічними групами. Тоді ініціатива про відкликання виходить не від населення, а від тих суб'єктів, які володіють необхідними в цих цілях фінансовими ресурсами. А це вступає в пряме протиріччя з демократичним принципом розглянутої форми відповідальності.

Тому суттєвою прогалиною чинного конституційного законодавства є відсутність чітких підстав і порядку притягнення до конституційно-правової відповідальності, що залишає надто велике поле для власного розсуду суб'єкта, який застосовує міри відповідальності, створює ґрунт для зловживань, нівелює найважливіший принцип невідворотності настання юридичної відповідальності.

Отже, для ефективної реалізації конституційно-правової відповідальності необхідно прийняти закон про конституційно-правову відповідальність або внести поправки до чинного Закону «Про місцеве самоврядування», де чітко було б висвітлено конституційно-правову відповідальність органів місцевого самоврядування, передбачили б конкретні конституційно-правові санкції, встановлено механізм реалізації конституційно-правової відповідальності та інше, адже побудова демократичної моделі організації влади і управління — це гармонізації інтересів держави, регіону, територіальної громади та особи. Зрівнюючи інтереси держави і місцевого самоврядування треба враховувати й інтереси особи, для задоволення потреб якої, в першу чергу, функціонує і держава, і місцеве самоврядування. Без формування цілісного механізму конституційно-правової відповідальності народ не може стати реальним сувереном у своїй державі. Якщо система місцевого самоврядування не включати в себе ефективні механізми, насамперед конституційно-правової відповідальності, ця система, навіть за умов реалізації всіх демократичних принципів, зведеться лише до децентралізації влади і у такому випадку неодмінно буде виключена сама можливість визначення

такого способу владарювання. Бюрократія просто зійде на місцевий рівень та продовжуватиме залишатися безконтрольною на тлі відчуженості жителів від управління місцевими справами.

Пропозиції щодо оптимізації конституційно-правової відповідальності у сфері органів місцевого самоврядування сприятимуть демократизації державного управління, підвищенню його ефективності, найточнішому опосередкуванню та узагальненню їх з державними інтересами, найповнішому забезпеченню, вірному визначенню цільових пріоритетів розвитку місцевого самоврядування, прийняттю соціально врівноважених рішень, підсиленню засад громадського контролю за здійсненням державного управління і в остаточному рахунку — розвитку місцевого самоврядування, громадянського суспільства та демократичної держави — Україна.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент А.В. Зимовець.

Тараніна Олеся Володимирівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,

1 курс, 17 група

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Згідно з 1 статтею Конституції, Україна проголошується суверенною, незалежною, соціальною, правовою і демократичною державою. Демократія, як політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ, може проявлятися у двох формах: пряма, або безпосередня, демократія та представницька. Одною із форм представницької демократії є місцеве самоврядування (далі — МС), що за Європейською Хартією МС визначається як право і спроможність органів МС в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Цей документ було ратифіковано Україною в 1997 році і його положення були враховані при прийнятті українського законодавства.

Історія МС досить довга та мінлива. Перші зачатки самоорганізації місцевого населення існували ще в Російській імперії. Після революції 1917 року ці органи були лише приведені і відповідність з концепцією влади рад. Наступна зміна законів стосовно цього питання відбулася після проголошення Україною незалежності, вся система була адоптована до нових політико-правових реалій і увібрала в себе досвід зарубіжних демократичних країн. Але повного реформування системи не відбулося, а тому внаслідок всіх цих перетворень система органів МС явила собою, неефективний за своїм функціональним спрямуванням та відірваний від людей інститут громадянського суспільства. Це відбулося в першу чергу тому, що впродовж усієї історії існування такого права народу

нові ідеї нагромаджувалися одна на одну, що за умови кардинальних змін в напрямках державної політики призвели до виникнення суперечливої та громіздкої системи місцевих органів.

Наслідком цих процесів є низька ефективність діяльності органів МС та численні колізії у законодавстві по цьому питанню, які в першу чергу породжуються суперечностями між суб'єктами підлісних правовідносин, головним чином з місцевими державними адміністраціями (далі — МДА). Оскільки згідно з основними законами, що регламентують їх діяльність, а саме ЗУ «Про МС в Україні» та ЗУ «Про МДА», ці два структурних елемента демократії на місцях мають спільні об'єкти регулювання, що в свою чергу викликає конкуренцію компетенції між ними. При цьому іноді до відання держадміністрацій належать питання, що не повинні вирішуватися державою, а той час коли самим органам МС нав'язуються об'єкти і зобов'язання, які прямо не передбачені в нормативних актах Верховної Ради.

Це ще не дивлячись, що система фінансування ОМС та формування її бюджетів є нераціональною та логічно не обґрунтована. Кошти, які відразу ж потрапляють до місцевих бюджетів дуже малі в порівнянні з потребами місцевих рад з огляду на їх повноваження та обов'язки, оскільки шляхи їх отримання або є незначними за розмірами, або такі, що досить рідко реалізуються в повсякденному житті. Тому абсолютно всі бюджети місцевих рад на сьогоднішній день є виключно дотаційними, тобто такими що отримують від держави кошти на реалізацію своєї діяльності. Але ж це кошти самих територіальних одиниць! Вони перераховуються до місцевих бюджетів з тих коштів, що було пререраховано до бюджетного фонду самими радами. Таким чином, бюджети місцевих рад не тільки не отримують коштів з додаткових джерел, так ще й втрачають ще й втрачають певну частину тієї суми, що була зібрана на даній території, при перерозподілі спочатку на державному рівні, а потім і на регіональному та місцевому.

Крім того, з тих коштів, що залишилися в місцевому бюджеті, частина має витратитися на фінансування послуг і об'єктів, що були передані органам МС державними адміністраціями, адже при делегуванні повноважень не передбачено дієвого механізму фінансування цих проєктів з коштів державного бюджету.

Взагалі питання делегування повноважень — це ще одна проблема місцевих рад і їх органів. Таке право є двостороннім і передбачено для органів МС в статті 44 Закону України «Про місцеве самоврядування», а для МДА у статті 143 Конституції України. Теоретично, делегування повноважень має бути добровільним, але з боку держадміністрацій делегування повноважень здійснюється у вигляді закону, а тому у виконкомів місцевих рад немає вибору, навіть якщо певне повноваження суперечить інтересам територіальної громади. Це обмежує права органів МС, а від тоді і народу України, що проживає на даній території. Крім того, у виконавчих комітетів, яким делегуються повноваження органів державної влади на місцях, не має відповідальності за ці обов'язки, понад тих, що передбачені в законодавстві.

Зважаючи на проблеми зазначені вище, я в своїй роботі пропоную: мінімізувати втручання держави у справи територіальної громади; ввести зважений і гнуч-

кий механізм для регламентації діяльності МС; закріпити положення про перевагу органів МС у колізіях; залучати громадян до управління і вирішення проблем місцевого значення власними силами, пропагандувати імідж «активного жителя», виховувати в громадян гордості за місцевість, де вони живуть; визначити простий механізм судового захисту прав територіальної громади; запровадити реально діючі інститути і гарантії діяльності органів МС; запровадити механізми державної підтримки розвитку МС в Україні; передбачити в законодавстві чітке розмежування сфер компетенції МДА та органів МС та прийняти Закон України чи адміністративний договір, що врегулював би їх взаємні права та обов'язки при делегуванні повноважень.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Л.І. Летнянчин.

Тубольцева Ярослава Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,
студент, вечірній факультет,
2 курс, 5 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Побудова демократичної, правової, соціальної держави в Україні, де особа повинна бути найвищою цінністю, забезпечила найсприятливіші умови для зростання участі громадян в управлінні державою. Як закріплено у ст. 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. У зв'язку з проведенням конституційної та муніципальної реформи постала проблема вдосконалення законодавства, у тому числі й у галузі місцевого самоврядування.

У системі місцевого самоврядування особливе місце займають органи самоорганізації населення, які є однією з ефективних форм залучення населення до вирішення питань місцевого значення.

Згідно із Законом України «Про органи самоорганізації населення» та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи самоорганізації населення це — представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення питань місцевого значення. Органи місцевого самоврядування можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні комітети, ради мікрорайонів та інші органи.

Щоб органи самоорганізації населення могли виконувати покладені на них завдання й функції, вони повинні здійснювати свої повноваження на законних підставах — легально, тобто мати офіційне створення, в результаті якого вони визнаються законом як суб'єкти правовідносин. Суттєве значення мають наслідки обрання форми легалізації: якщо орган самоорганізації створюється шляхом реєстрації, він набуває статус юридичної особи;

а якщо шляхом повідомлення про заснування — він не є юридичною особою.

Такий статус надає даному органу право бути суб'єктом цивільних правовідносин, а отже мати здатність набувати цивільні права й обов'язки, самостійно їх здійснювати, нести відповідальність за невиконання таких обов'язків, розпоряджатися переданим йому комунальною власністю й фінансовими ресурсами.

Практика діяльності органів самоорганізації населення в Україні свідчить, що більшість із них не мають статус юридичної особи, що переважно пов'язано з браком матеріально-фінансової основи їх діяльності, якою є економічні ресурси (природні, матеріально-технічні, майно, фінансові кошти тощо), які мають у розпорядженні ці органи, що перешкоджає реальному здійсненню покладених на них завдань, функцій і повноважень.

Актуальною є також проблема визначення суб'єктів, які мають право приймати участь у створенні такого органу. Одним із принципів діяльності органу самоорганізації населення є принцип виборності даного органу — це створення його на підставі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. У той же час, як Конституція України й виборче законодавство передбачають наявність цього права лише для громадян України, Закон дозволяє брати участь у виборах цих органів усіх жителів, незалежно від належності до громадянства України. Як бачимо, чинне законодавство щодо цієї розбіжності потребує вдосконалення. Сьогодні обирати й бути обраними до органів самоорганізації населення мають право як громадяни України, так і особи без громадянства й іноземні громадяни, які на законних підставах проживають на відповідній території. При цьому особи, які беруть участь у виборах органів самоорганізації, повинні досягти вісімнадцяти років, не бути обмеженими в дієздатності, мати документ, що засвідчує законність проживання на даній території.

Слід зазначити, що специфікою органів самоорганізації є територіальна ознака їх створення. Територіальною основою діяльності органу самоорганізації є територія села, селища, міста, району в місті, у межах якої мешкають жителі, які його обрали, проте ця територія не повинна співпадати з межами дії органів місцевого самоврядування.

Створення органів самоорганізації населення не повинно наві'язуватися посадовими особами або вищестоящими органами, оскільки нездатність чи небажання жителів певної території працювати в таких органах дискредитуватиме ідею формування та подальшої роботи цього правового інституту.

Отже, прискорення руху України по шляху подальшого демократичного розвитку, а це, насамперед, — забезпечення неухильного додержання гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян, залежить від багатьох факторів, одним з яких є постійне вдосконалення правової бази на основі врахування реалій життя, вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також забезпечення свідомого ставлення широких верств населення до суспільно-політичних та економічних процесів, що відбуваються в Україні, й активної участі в них.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Т.В. Штененко.

Черкас Марина Євгенівна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

к.ю.н., асистент кафедри теорії держави і права

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Конституція України проголошує що джерелом суверенітету є народ. Демократія як основа конституційного ладу передбачає здійснення народом влади безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Безпосередня демократія в системі місцевого самоврядування являє собою безпосередню участь громадян в обговоренні, виробленні і прийнятті рішень з питань місцевого значення, а також можливість контролю за проведенням цих рішень у життя. Яким же є співвідношення безпосередньої демократії і місцевого самоврядування? В організації місцевого самоврядування найбільш яскраво виражається ідея наближення влади до народу. Зіставлення понять безпосередньої демократії та місцевого самоврядування дозволяє виявити загальні риси, що характеризують єдність природи цих суспільних явищ і визначити їх відмінності. Єдність безпосередньої демократії та самоврядування вбачається в тому, що обидва інститути — є різновидами народовладдя, які передбачають участь громадян в обговоренні і прийнятті рішень з питань місцевого значення. У них спільна мета, яка полягає у поступовому переході до більш повної і ефективної участі громадян у самоврядуванні. Відмінність безпосередньої демократії та місцевого самоврядування полягає в тому, що самоврядування — властивість місцевого співтовариства вирішувати питання місцевого значення. Воно реалізується як через виборні органи, так і через інші органи, що створюються, через територіальне громадське самоврядування та інститути безпосередньої демократії. Отже, безпосередня демократія виступає частиною організаційного механізму, який забезпечує реалізацію цієї властивості, укладає в собі систему форм і способів прямої участі громадян у місцевому самоврядуванні. Іншими словами, місцеве самоврядування і безпосередня демократія співвідносяться як властивість і форми її реалізації. Місцеве самоврядування, являє собою органічне з'єднання представницької і безпосередньої демократії, є ширшим за формами, можливостей здійснення, ніж безпосередня демократія. Зміст безпосередньої демократії як підсистеми більш загальної системи — демократії — становить сукупність моральних, політичних і правових цінностей. Тобто, влада більшості при повазі прав меншості, свободу і політичні права особи, рівність індивідів, повагу до прав людини з боку держави. Ці моральні та політичні цінності отримали правове закріплення в конституціях сучасних демократичних держав та міжнародне визнання. Безпосередня демократія як система цінностей реалізується за допомогою основ конституційного ладу, що діють в системі місцевого самоврядування, — виборності, плюралізму, верховенства правового закону і перш за все конституції. Предметом безпосередньої демократії в об'єктивному сенсі є відносини, що виникають у зв'язку з прямим волевиявленням громадян з приводу вирішення питань місцевого значення в системі міс-

цевого самоврядування. Інститути безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування відіграють важливу роль.

По-перше, це одна з правових форм опосередкування суспільних відносин між органами місцевого самоврядування і громадянами щодо участі в управлінні справами місцевого співтовариства. За допомогою таких інститутів безпосередньої демократії, як вибори, збори населення, забезпечується формування і функціонування всіх найважливіших ланок системи місцевого самоврядування, її органів.

По-друге, деякі інститути безпосередньої демократії (місцеві референдуми, збори громадян тощо) самі входять в систему місцевого самоврядування, складаючи його невід'ємну частину.

По-третє, окремі інститути безпосередньої демократії (звіти депутатів і виборних посадових осіб перед виборцями, дострокове відкликання депутатів і виборних посадових осіб місцевого самоврядування, збори громадян за місцем проживання та ін) — необхідний елемент зворотного зв'язку між громадянами і сформованими ними органами місцевого самоврядування, і в цій якості вони є невід'ємною частиною представницької демократії в системі місцевого самоврядування. Завдяки зворотного зв'язку органів місцевого самоврядування та громадян, що реалізовується через інститути безпосередньої демократії, забезпечується можливість органів місцевого самоврядування оперативно реагувати на економічні, соціальні та інші потреби окремих громадян, колективів та громадських об'єднань.

Інститут безпосередньої демократії може вважатися сформованим лише тоді, коли його життєздатність, корисність і необхідність підтверджені тривалою суспільною практикою. Ознакою інститутів безпосередньої демократії, служать міцне закріплення в суспільній свідомості і розуміння їх необхідності, соціальної значущості і цінності, що здатне навіть замінювати формально юридичну загальнообов'язковість, що встановлюється правовими нормами.

Шимко Федір Анатолійович

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 14 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Серед органів місцевого самоврядування досить важливе місце посідають органи самоорганізації населення, існування яких є однією з найважливіших форм залучення територіальної громади до вирішення проблем локального значення. Метою створення і діяльності цих органів є задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом надання їм відповідних послуг. Аналіз Закону України «Про органи самоор-

ганізації населення» від 11.07.2001 року № 2625-III, який є спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність органів самоорганізації, свідчить про наявність певної недосконалості, неповноти і суперечливості правового регулювання даного інституту. Метою даної роботи є дослідження існуючих проблем законодавства і пошук можливих варіантів удосконалення норм вищезазначеного закону.

З норм закону випливає, що органами самоорганізації населення слід вважати представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території відповідного населеного пункту або його частини, з метою вирішення соціально-культурних і побутових потреб, а також участь у реалізації програм соціально-економічного і культурного розвитку. На жаль, законодавець не дає чіткого визначення категорії «жителі», під якою, на думку більшості вчених, слід розуміти не лише громадян України, але й іноземців та осіб без громадянства. Що стосується підстави для законності проживання на певній території, то нею є реєстрація фізичної особи за місцем проживання, а для іноземців і осіб без громадянства також довідка на постійне або тимчасове проживання.

Правову природу цього органу слід характеризувати в залежності від способу його легалізації. Стаття 13 відповідного Закону передбачає два альтернативні варіанти: реєстрація або повідомлення про заснування. Реєстрація проводиться виконавчими комітетами відповідних місцевих рад, а в м. Києві та Севастополі — міськими державними адміністраціями (хоча в законі це не зазначено!). Після прийняття рішення про реєстрацію орган самоорганізації згідно з нормами Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб — підприємців» повинен зареєструватися як юридична особа у відповідному виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення. На нашу думку, наявність такої ускладненої двоетапної процедури реєстрації є необґрунтованою, а тому є необхідність внести відповідні зміни у Закон України «Про органи самоорганізації населення». Другий варіант легалізації передбачає направлення письмового повідомлення про заснування органу до виконкому відповідної ради (або держадміністрації).

Слід зауважити, що статус юридичної особи орган самоорганізації набуває лише в першому варіанті легалізації, що робить його повноцінним суб'єктом цивільно-правових відносин, що дає змогу більш ефективно виконувати покладені на нього завдання. Таким чином, ми пропонуємо виключити з аналізованого закону повідомлення про заснування як спосіб легалізації.

Відповідно до статті 11 Закону термін існування органу самоорганізації обмежується строком повноважень відповідної ради, якщо інше не передбачено рішенням ради або положенням про цей орган. По-перше, позиція законодавця виглядає необґрунтованою, оскільки недоцільно і нелогічно припиняти діяльність представницького органу, який належним чином виконує покладені на нього завдання. По-друге, це свідчить про заполітизованість самої природи органу самоорганізації, який, можливо, діє в інтересах депутатів місцевої ради, а не відповідної громади. По-третє, у випадку легалізації органу самоорганізації шляхом реєстрації, він діє як юридична особа, яка відповідно до статті 104 Цивільного кодексу

України припиняє свою діяльність шляхом ліквідації, реорганізації або банкрутства з дня внесення відповідного запису про її припинення до єдиного державного реєстру, а не у зв'язку із закінченням строку повноважень відповідної місцевої ради. На нашу думку, термін дії даного органу визначати на законодавчому рівні взагалі не доцільно: дане право слід закріпити за жителями відповідної території, які на загальних зборах (конференції) можуть змінити керівництво цього утворення.

До принципів організації та діяльності органу самоорганізації населення, що закріплені в статті 5 відповідного закону, слід віднести законність, гласність, територіальність, виборність, фінансову та організаційну самостійність, а також підзвітність, підконтрольність і відповідальність перед відповідними радами і жителями, що обрали цей орган. З комплексного аналізу закону можна зробити висновок, що в дійсності орган самоорганізації може перетворитися з представницького органу жителів певної території на «підлегле» утворення відповідної ради. В такому випадку логічним виглядає запитання про доцільність існування такого інституту взагалі. Більш обґрунтованою буде відповідальність органу самоорганізації виключно перед тими, хто її створив, а не тими, хто надав дозвіл на її існування.

Відповідно до статті 7 Закону в залежності від території, в межах якої діють органи самоорганізації населення, їх можна поділити на сільський, селищний, вуличний, квартальний, будинковий комітети, а також комітети мікрорайону і району в місті. Стосовно існування будинкового комітету виникають певні запитання, зважаючи на те, що його юридична природа, порядок легалізації, фінансового-економічна основа діяльності, а також завдання і повноваження майже тотожні об'єднанню співвласників багатоквартирних будинків, діяльність якого регулюється Законом України від 29.11.2001 року № 2866-III. Логічно, що існування двох органів з однаковими повноваженнями просто недоцільне, у зв'язку з чим ми пропонуємо виключити положення відповідного закону про будинковий комітет як одного із видів органів самоорганізації населення.

Отже, удосконалення інституту органів самоорганізації є запорукою розвитку соціально-економічної та культурної основи територіальних громад і передумовою створення громадянського суспільства в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент К.Є. Соляник.

Штефан Вікторія Сергіївна

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»,

здобувач, кафедра конституційного права України

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Територіальний устрій держави, на думку Годованця В.Ф., являє собою систему взаємовідносин між державою в цілому (центральною владою) і її територіальними

складовими (населенням і органами публічної влади). Невід'ємною складовою територіального устрою держави є її адміністративно-територіальний устрій — внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові адміністративно-територіальні одиниці, яка зумовлена соціальними, економічними, соціально-етнічними, історичними, географічними, культурними, політичними та іншими чинниками. Суть адміністративно-територіального устрою зводиться до поділу єдиної території держави на адміністративно-територіальні одиниці, згідно із якими утворюються і діють державні органи, органи місцевого самоврядування та інші недержавні структури.

Адміністративно-територіальна одиниця — це частина єдиної території держави, яка є просторовою основою для організації та діяльності місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

За своїми географічними ознаками адміністративно-територіальні одиниці є неоднорідними. Вони поділяються на регіони (АРК, області, райони) та населені пункти (села, селища, міста). Населений пункт — це частина комплексно заселеної території, яка склалася внаслідок господарської чи іншої спільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому чинним законодавством.

У Положенні про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, яке було затверджено Указом Президії Верховної Ради Української РСР 12 березня 1981 року зазначається, що адміністративно-територіальними одиницями республіки є: область, район, місто, район у місті, селище міського типу, сільрада, село і селище. Населені пункти, які є на території України, згідно з цим Положенням поділяються на міські і сільські. До міських населених пунктів належать міста республіканського, обласного, районного підпорядкування і селища міського типу, до сільських — села і селища незалежно від їх адміністративної підпорядкованості. Однак за Конституцією України (ст. 133) систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Сільради та селищні ради не є адміністративно-територіальними одиницями.

На сьогодні адміністративно-територіальний устрій України є трирівневим: вищий рівень територіальних одиниць становлять Автономна Республіка Крим, області та міста Київ і Севастополь, які мають спеціальний статус; середній рівень — райони і міста обласного підпорядкування; нижчий рівень — райони в містах, міста районного підпорядкування, селища, село.

Адміністративно-територіальний устрій України не є незмінним. Одні сільські населені пункти об'єднуються під юрисдикцію єдиних для них територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування, інші, навпаки, виходять з-під такої юрисдикції, роз'єднуються. Окремі населені пункти (села, селища), які розташовані близько від міст, намагаються увійти під юрисдикцію їхніх територіальних громад, а органи самоврядування великих міст (з населенням понад 1 млн осіб) порушують питання про перетворення їх на міста загальнодержавного значення. Всі вищезазначені питання щодо утворення та ліквідація районів, установлення та зміни меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування й перейменування населених пунктів і районів належать до повноважень Верховної Ради України за Конституцією України (п. 29 ст. 85). Окремі повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою мають й інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що ряд положень територіального устрою України не отримали чіткого визначення в Конституції України, зокрема: залишилися невизначені питання щодо установлення і зміни меж АРК, областей і районів у містах, утворення і ліквідації районів у містах, їх найменування і перейменування; не вирішено питання щодо об'єднання в одну громаду жителів населених пунктів різних категорій (згідно зі ст. 140 Конституції України це право надано лише жителям сіл); не вирішено питання щодо статусу населених пунктів, що перебувають під юрисдикцією органів інших адміністративно-територіальних одиниць та ін.

Пошук оптимальної моделі адміністративно-територіального устрою України триває. Питання визначення системи адміністративно-територіального устрою, правового статусу та видів адміністративно-територіальних одиниць, повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо вирішення питань у сфері адміністративно-територіального устрою останнім часом постає особливо гостро. Проблема вдосконалення системи адміністративно-територіального устрою України ускладнюється також і тим, що до сьогодні в Україні немає Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України», який необхідно прийняти відповідно до п. 13 ст. 92 Конституції України. Отож, дотепер відсутня законодавча ефективна основа для вирішення питань адміністративно-територіального устрою України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.Г. Кушніренко.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТІЇ	4
Богма Анжела Василівна. Актуальні проблеми становлення демократії в Україні.....	4
Ванькович Евгений Эдуардович. Конституционное развитие — долгий путь к демократии.....	5
Васильева Дарья Михайловна. Демократия как форма организации общества.....	6
Гендеровський Данило Андрійович. Принцип правової визначеності в Конституції України.....	7
Германов Дмитрий Николаевич. Проблема правового нигилизма в демократическом государстве.....	8
Глушко Анна Николаевна. Конституционные ценности в творчестве Айн Рэнд.....	9
Губін Олексій Миколайович. Щодо проблеми релігійних витоків західноєвропейського конституціоналізму.....	10
Дмитриева Анна Александровна. Принцип верховенства права и демократия.....	10
Древаль Віталій Юрійович. Демократичний потенціал Конституції України	11
Евсеев Александр Петрович. Обновление системы источников конституционного права Украины на основе судебного прецедента.....	12
Ефремова Марина Александровна. Степень отображения научно-технического развития общества в конституции	13
Заяц Дмитро Євгенійович. Щодо природи конфліктів у державно-політичній сфері.....	14
Зимовець Андрій Валерійович. Принципи права в правових позиціях Конституційного Суду України	15
Каховська Олена Володимирівна. Взаємозв'язок демократії та соціально-економічного розвитку у країнах Східної Європи.....	16
Колодич Александра Александровна. Кризис этики и права в концепции П. Сорокина	17
Коробейник Євгенія Юріївна. Конституція України як соціальна цінність суспільства.....	18
Кравченко Сергій Сергійович. Значення поглядів Олівера Холмса для розвитку демократичних інституцій східноєвропейських країн	19
Кутько Виктория Васильевна. Процессуальное право как средство установления юридических пределов осуществления властных полномочий органов государственной власти в демократическом государстве.....	20

<i>Лепихова Юля Игоревна.</i> Применение реалистической теории толкования правовых норм в осуществлении конституционного правосудия	20
<i>Мандрікова Катерина Олександрівна.</i> Застосування рішень Європейського Суду з прав людини у Російській Федерації: теоретичні аспекти.....	21
<i>Мартиненко Антон Миколайович.</i> Конституційні права і свободи людини та громадянина як передумова правового обмеження державної влади	22
<i>Мацютевич Богдан Миколайович.</i> Щодо визначення поняття конституційних правовідносин	23
<i>Мисака Наталія Вікторівна.</i> Перспективи розвитку тлумачення Конституції України Конституційним Судом України	24
<i>Мусіч Надія Ігорівна.</i> Політико-правові проблеми розвитку демократії в Україні.....	25
<i>Настечко Катерина Олександрівна.</i> Теоретико-методологічні проблеми демократії в Україні.....	26
<i>Ніколенко Віктор Вікторович.</i> Конституційна презумпція знання закону	27
<i>Погребняк Іванна Євгенівна.</i> Роль демократії у забезпеченні народовладдя	28
<i>Рубащенко Микола Анатолійович.</i> Верховенство права і Конституції та кримінальний закон	29
<i>Рубис Иван Александрович.</i> Каноническое право как феномен правообразования	29
<i>Сбоева Анастасія Ігорівна.</i> Проблемність демократії та шляхи її вдосконалення	30
<i>Семеніхін Ігор Вікторович.</i> Правова доктрина в системі юридичної науки та практики	31
<i>Тібеж Олеся Святославівна.</i> Конституціоналізм очима демократії.....	32
<i>Ткаченко Ганна Геннадіївна.</i> Принцип верховенства права і сучасне праворозуміння як взаємопов'язані наукові категорії.....	33
<i>Усманов Юрій Ільдарович.</i> Рівень розвитку та перспективи України в процесі побудови демократичної та правової моделі держави.....	34
<i>Шипілов Леонтій Миколайович.</i> До питання про категорію «народ»	35
<i>Шишко Оксана Ігорівна.</i> Теоретичні та методологічні підходи вчених до проблеми визначення демократії	36
<i>Щетько Максим Михайлович.</i> Информационная безопасность как предпосылка обеспечения демократии	37
<i>Янакаєва Каріна Маратівна.</i> Права людини і верховенство права.....	38
<i>Яценко Анастасія Олександрівна.</i> Демократія в Україні та її проблеми.....	38
<i>Chernopyshchuk Iana.</i> European legal values in the dimension of Constitution of Ukraine	39

СЕКЦІЯ 2. ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ**ТА ГАРАНТУВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ 41**

<i>Батанова Наталія Миколаївна.</i> Проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні.....	41
<i>Берега Анатолій Валентинович.</i> Запозичення західних концепцій управління країнами Східної Європи.....	42
<i>Болдырев Олег Александрович.</i> К вопросу о демократических началах пересмотра Конституции РФ.....	43
<i>Ващенко Алла Володимирівна.</i> Перспектива перетворення України на президентську республіку.....	44
<i>Вышковарцев Виталий Владиславович.</i> Конституция Республики Россия. Проект либерально-демократической партии России: традиции, опыт, реализация	45
<i>Гаврилів Олег Миронович.</i> Конституційний принцип верховенства права: правова природа	46
<i>Гасан Леонід Ігоревич.</i> Уплата налогов как финансовая гарантия развития демократических институтов в государстве	46
<i>Граждан Валерій Валерійович.</i> Конституційно-правові засади національної безпеки України	47
<i>Кичук Вікторія Миколаївна.</i> Прийняття конституції на референдумі: правові аспекти	48
<i>Ковтун Віталій Іванович.</i> Про межі поступливості при застосуванні рішень Європейського Суду з захисту прав людини в аспекті гарантування державного суверенітету.....	49
<i>Куп'янська Ангеліна Миколаївна.</i> Конституційно-правова відповідальність	50
<i>Курінний Олексій Вікторович.</i> Внутрішнє самовизначення національних меншин як форма реалізації колективних прав людини	51
<i>Лисюк Олег Олександрович.</i> Принципи «належного управління» сектором безпеки: досвід України	52
<i>Литвиненко Анастасія Анатоліївна.</i> Електронна демократія: сучасний стан та перспективи розвитку	53
<i>Літкевич Дмитро Сергійович.</i> Стабільність конституційного ладу через призму соціальної держави.....	54
<i>Малюта Ярослав Вікторович.</i> Роль народу у зміні конституційного ладу в Україні.....	55
<i>Микитенко Анна Ігорівна.</i> Взаємодія гілок державної влади як фактор стабільності та демократизації конституційного ладу України.....	56
<i>Мишина Наталія Вікторівна.</i> Европеизация конституционного права в рамках евроинтеграции Украины.....	57
<i>Міщенко Ерік Ервандович.</i> До питання про створення та діяльність Конституційної Асамблеї в Україні.....	58
<i>Никитенко Екатерина Николаевна.</i> Демократия как основа конституционного строя Республики Беларусь	59
<i>Павшук Катерина Олександрівна.</i> Про роль оціночних понять в конституційному праві	60
<i>Пігулко Тетяна Василівна.</i> Питання двомовності в Україні	60
<i>Процков Игорь Александрович.</i> Проблема билингвизма в Украине.....	61

<i>Рева Романа Романівна.</i> Поділ влади в контексті рішень Конституційного Суду України.....	62
<i>Савіцький Дмитро Вадимович.</i> Державні символи України: історично-правовий вимір та сучасне конституційно-правове регулювання.....	63
<i>Сенечак Ростислав Васильович.</i> Процедурно-правові аспекти прийняття нової Конституції України.....	64
<i>Сидоренко Павло Анатолійович.</i> Україна як безблокова держава. Проблема розташування іноземних військових баз на території України.....	65
<i>Сличко Василь Васильович.</i> До питання ревізії «жорстких» конституцій: світова практика	66
<i>Стойко Олена Михайлівна.</i> Консервативний характер нової Конституції Угорщини	67
<i>Токарев Василий Алексеевич.</i> Представительная демократия и вопрос о суверенитете	68
<i>Трескін Дмитро Олександрович.</i> До питання конституційно-правової відповідальності та її ролі у демократизації державного управління	69
<i>Фомич Анна Олегівна.</i> Деякі теоретичні аспекти конституційно-правового статусу мов.....	70
<i>Фучаджієв Дмитро Олександрович.</i> Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.....	70
<i>Хряк Анастасія Олександрівна.</i> Конституційні права і свободи національних меншин у країнах Східної Європи.....	71
<i>Челах Юлія Олександрівна.</i> Конституційно-правові основи національної безпеки України	72
<i>Чумак Богдан Вікторович.</i> Деякі міркування щодо відповідності окремих законів Конституції України.....	73
<i>Шоповал Наталя Сергіївна.</i> Статус російської мови в Україні: історико-правовий аспект.....	74
<i>Шихкерімова Наїда Керімівна.</i> Неоднозначність рішення Конституційного Суду України щодо скасування конституційної реформи	75
СЕКЦІЯ 3. ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	76
<i>Бондар Тамара Миколаївна.</i> Порушення і фальсифікації на виборах: конституційно-правовий аспект.....	76
<i>Буряк Катерина Михайлівна.</i> Народовладдя — фундамент демократії.....	77
<i>Владимирець Аліна Юріївна.</i> Інститут фінансування виборів в Україні	78
<i>Вовк Роман Володимирович.</i> Конституційні засади референдуму в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз.....	79
<i>Гандзюк Ірина Богданівна.</i> Електронне голосування в Україні	80
<i>Дашковська Ніна Костянтинівна.</i> Роль органів державної влади щодо перевірки питань референдуму	81
<i>Жарко Анастасія Володимирівна.</i> Питання реалізації форм безпосередньої демократії	82
<i>Загіров Владислав Миколайович.</i> Вибори в системі народовладдя	82

<i>Ірха Юрій Богданович.</i> Інститут спостереження як гарантія вільних виборів.....	83
<i>Іскра Михайло Олександрович.</i> Проблеми правового регулювання ініціювання референдуму в Україні.....	84
<i>Калашников Кирило Юрійович.</i> Порівняльний аналіз виборчої системи в Україні, її становлення та характеристика. Основні переваги і недоліки, та шляхи їх вирішення.....	85
<i>Качанов Євген Олександрович.</i> Застосування інститутів демократії при формуванні вищих органів державної влади в Україні.....	86
<i>Коваленко Марія Геннадіївна.</i> Список виборців як особливий вид виборчого документу.....	87
<i>Кожушко Євген Сергійович.</i> Референдарна демократія.....	88
<i>Колесник Віталій Валерійович.</i> Референдум як форма безпосередньої влади. Проблеми проведення в Україні всеукраїнського референдуму.....	89
<i>Кулієва Феридэ Рамизовна.</i> Вопросы реализации форм непосредственной демократии.....	90
<i>Курталієва Ельвіна Шевкетівна.</i> Чи потрібний загороджувальний бар'єр при розподілі депутатських мандатів у Верховній Раді України?.....	91
<i>Михайлова Наталія Олександрівна.</i> Проблеми конституційно-правового визначення всеукраїнського референдуму.....	92
<i>Мінкін Роман Ігорович.</i> Розвиток безпосередньої демократії.....	93
<i>Неміш Василь Романович.</i> Проблеми функціонування пропорційної виборчої системи в Україні.....	93
<i>Олькіна Олена Володимирівна.</i> Дострокове припинення повноважень посадових осіб, які обрані народом України за рішенням референдуму.....	94
<i>Омарова Айсел Азад Кизи.</i> До питання про загороджувальний бар'єр.....	95
<i>Павлова Анастасія Олексіївна.</i> Реформування виборчої системи в Україні.....	96
<i>Пароход Євген Павлович.</i> Референдум в Україні — головний прояв безпосередньої демократії.....	97
<i>Перелома Дар'я Олександрівна.</i> Оптимальна модель виборчої системи при парламентських виборах в Україні.....	98
<i>Перехотько Юлія Валеріївна.</i> Питання реалізації форм безпосередньої демократії.....	99
<i>Петрова Анна Сергіївна.</i> Деякі питання юридичної відповідальності засобів масової інформації за порушення порядку ведення передвиборної агітації.....	100
<i>Погорелов Дмитро Олександрович.</i> Деякі питання законодавства у регулюванні референдумів в Україні.....	101
<i>Садикова Гюльнара Умяровна, Токарева Екатерина Андреевна.</i> Перспективы развития «электронного голосования»: совершенствование законодательства в условиях сближения международного и внутригосударственного права.....	102
<i>Сєїдов Теймур Чингизович.</i> Питання реалізації форм безпосередньої демократії.....	103
<i>Ступицький Максим Андрійович.</i> Проблеми нормативно-правового регулювання референдумів в Україні.....	103

<i>Тарасенко Христина Юріївна.</i> Електоральний медіа-тероризм: використання «брудних» технологій як ефективних засобів агітації	104
<i>Тарасюк Юлія Миколаївна.</i> Деякі проблемні аспекти безпосередньої демократії в Україні	105
<i>Терно Олександр Віталійович.</i> Питання реалізації форм безпосередньої демократії	106
<i>Тетерятник Богдан Сергійович.</i> Панашаж як різновид пропорційної виборчої системи.....	107
<i>Чайковська Анастасія Володимирівна.</i> Щодо проблеми конституційно-правового регулювання місця і ролі передвиборної агітації у виборчому процесі в Україні.....	108
<i>Шараг Катерина Дмитрівна.</i> Систематизація виборчого законодавства України.....	109
<i>Широковська Олена Олександрівна.</i> До питання про демократичність виборчого процесу	110
СЕКЦІЯ 4. ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ ТА ЙОГО ІНСТИТУТІВ.....	111
<i>Авдєєв Дмитро Євгенович.</i> Місце Рахункової Палати в системі органів фінансового контролю України	111
<i>Барабаш Тетяна Юріївна.</i> Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.....	112
<i>Ващенко Анастасія Валеріївна.</i> Проблеми впровадження двопалатного парламенту в Україні	113
<i>Гирейко Алексей Викторович.</i> Парламентский контроль Палат Национального Собрания Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования	114
<i>Головко Богдан Юрійович.</i> Колізія повноважень Президента України та українського парламенту	115
<i>Григорук Тетяна Сергіївна.</i> Щодо питання фінансового забезпечення діяльності народних депутатів України	116
<i>Гуденко Дар'я Євгеніївна.</i> Двопалатний парламент в Україні	116
<i>Дєдкова Анна Леонідівна.</i> Вдосконалення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	117
<i>Кабанов Олексій Миколайович.</i> Парламентська більшість та її участь у формуванні Уряду	118
<i>Капітоненко Антон Юрійович, Калач Марина Олександрівна.</i> Інститут несумісності депутатського мандату: питання удосконалення	119
<i>Клюєва Юлія Вікторівна.</i> Щодо присутності народних депутатів на пленарних засіданнях Верховної Ради України.....	120
<i>Козачок Євгенія Сергіївна.</i> Доцільність запровадження інституту дитячого омбудсмена в Україні	120
<i>Логачова Крістіна Олександрівна.</i> Проблеми народної довіри до народних обранців	121
<i>Максюта Андрій Анатолійович.</i> Можливість доступу народного депутата України до банківської таємниці.....	122
<i>Мала Катерина Олександрівна.</i> Проблеми становлення парламентського права в Україні.....	123
<i>Медвецький Олександр Павлович.</i> Проблеми удосконалення статусу та діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.....	124

<i>Мішаглі Ольга Анатоліївна.</i> Критерії перевірки законодавчих актів як необхідна умова вдосконалення законопроектів.....	125
<i>Моргосліп Олена Едуардівна.</i> Щодо проблеми представницької функції Верховної Ради України: конституційно-правовий аспект	125
<i>Мохончук Богдан Сергійович.</i> Щодо конституційно-правової відповідальності парламенту	126
<i>Надточій Євгеній Анатолійович.</i> Актуальні проблеми інституту омбудсмана в Україні	127
<i>Опанасюк Марк Вікторович.</i> Розпуск парламенту як засіб подолання державно-правових конфліктів між вищими органами державної влади: порівняльний аналіз	128
<i>Парфило Дар'я Олексіївна.</i> Проблеми взаємодії Рахункової Палати з Верховною Радою України.....	129
<i>Перчиць Роман Іванович.</i> Порушення присяги як підстава дострокового припинення повноважень Президента та народних депутатів України	130
<i>Пилипенко Анастасія Вікторівна.</i> Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в контексті захисту прав людини в Україні як аспект правової держави.....	131
<i>Рафальська Єлизавета Олександрівна.</i> Проблеми депутатської недоторканності	132
<i>Ребриш Богдан Юрійович.</i> Щодо проблем функціонування тимчасових слідчих комісій в Україні	133
<i>Сармаков Максим Николаевич.</i> Конституционная регламентация института омбудсмана в странах Восточной Европы	134
<i>Середа Алла Володимирівна.</i> Шляхи реформування інституту депутатської недоторканності	135
<i>Сиромолотов Олексій Геннадійович.</i> Проблема законодавчого регулювання діяльності тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій.....	136
<i>Совгиря Ольга Володимирівна.</i> Процедурні аспекти прийняття резолюції недовіри Уряду: проблеми законодавчого регулювання	136
<i>Сулейманова Сафина Рустэмовна.</i> Правовые основы молодежного парламентаризма: от положения к закону	137
<i>Ткаченко Дарина Володимирівна.</i> Рішення Конституційного Суду України як джерела становлення парламентського права.....	138
<i>Якимчук Олена Яківна.</i> Депутатська недоторканість в контексті проблеми притягнення народних депутатів України до кримінальної відповідальності.....	139
 СЕКЦІЯ 5. ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	
<i>Ахматов Иван Тагарифович.</i> Соотношение актов Конституционного Суда РФ и Европейского Суда по правам человека.....	141
<i>Бабушкіна Наталія Олександрівна.</i> Проблеми реалізації ювенальної юстиції в Україні.....	142
<i>Баталова Валерія Євгеніївна.</i> Щодо питання нормативності рішень Конституційного Суду України	143
<i>Безсонова Марія Вікторівна.</i> Остаточність актів Конституційного Суду України, проблеми їх виконання.....	144

<i>Бойчук Наталія Романівна.</i> Деякі аспекти конституційних засад управління державним майном	145
<i>Бруслик Олексій Юрійович.</i> Перспективи запровадження суду присяжних в Україні.....	146
<i>Бурак Мирослава Миколаївна.</i> Проблеми конституційно-правового визначення статусу прокуратури	147
<i>Верхола Дмитро Васильович.</i> Конституційно-правові основи взаємовідносин органів державної влади.....	147
<i>Волкова Ірина Миколаївна.</i> Суб'єкти права законодавчої ініціативи.....	148
<i>Воронін Ігор Олександрович.</i> Право «вето» як складова принципу стримувань і противаг у системі поділу влад в Україні.....	149
<i>Галкін Павло Григорович.</i> Переваги та недоліки інституту президентства в Україні	149
<i>Гришко Лілія Миколаївна.</i> Модернізація у сфері виконавчої влади в монархіях Арабського Сходу	150
<i>Денисюк Сніжана Сергіївна.</i> Особливості реалізації інституту присяги Президента України.....	151
<i>Журба Ярина Миколаївна.</i> Інвеститура уряду як елемент процесу його формування у змішаних республіках	152
<i>Загнійна Юлія Олегівна.</i> Проблеми взаємодії гілок державної влади в Україні.....	153
<i>Зозуля Олександр Ігорович.</i> Щодо системи забезпечення діяльності Президента Російської Федерації.....	154
<i>Казанцева Альона Олександрівна.</i> Преюдиційний характер рішень Конституційного Суду України.....	155
<i>Каланча Інга Георгіївна.</i> Проблеми конституційно-правового статусу суддів в Україні.....	156
<i>Качканакіна Анна Федорівна.</i> Правові позиції Конституційного Суду України: поняття та юридична природа	157
<i>Кисильова Кристина Володимирівна.</i> Проблеми реформування центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом	158
<i>Крупенина Елена Едуардовна.</i> Правительство Республики Беларусь как субъект права законодательной инициативы.....	159
<i>Крюкова Аліна Олегівна.</i> Щодо питання реалізації актів Конституційного Суду України	160
<i>Лапкін Андрій Васильович.</i> Конституційно-правовий статус прокуратури України у світлі рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року.....	161
<i>Легкодух Юлія Вадимівна.</i> Конституційний Суд України: особливості правового статусу	162
<i>Лейба Олена Анатоліївна.</i> Конституційно-правові основи принципу паритетності судової влади	163
<i>Лопушанський Сергій Володимирович.</i> Законодавче забезпечення інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України	164
<i>Одокієнко Вікторія Олегівна.</i> Вплив рішень Конституційного Суду України на розвиток кримінального законодавства	165
<i>Ревер Олександра Юріївна.</i> Стан та перспективи реформування судової системи Республіки Польщі.....	166
<i>Савенко Маріанна Миколаївна.</i> Правові позиції Конституційного Суду: теоретичні та практичні проблеми	167

<i>Самборська Ірина Миколаївна.</i> Еволюція конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України.....	167
<i>Соколов Олексій Дмитрович.</i> Проблема «дуалізму» у системі органів виконавчої влади.....	168
<i>Солодова Катерина Юріївна.</i> Проблемні питання та шляхи вдосконалення інституту вето в Україні.....	169
<i>Сукач Дмитро Олегович.</i> Межі компетенції Конституційного Суду України	170
<i>Супрунова Вероніка Михайлівна.</i> Юрисдикція Конституційного Суду України в умовах демократії.....	171
<i>Терлецький Дмитро Сергійович.</i> Президент України як гарант та арбітр	172
<i>Трефилов Александр Анатольевич.</i> Демократические начала в порядке назначения на должность судей Конституционных Судов Германии и России	173
<i>Шиш Оксана Юріївна.</i> Законодавство про конституційне судочинство потребує вдосконалення.....	174
<i>Ясиновский Павел Владимирович.</i> Официальное толкование Конституции и законов Украины	175
<i>Rafał Adamczak, Michał Mościcki.</i> The President of Poland and the President of the Czech republic — comparison of the heads of state	176
<i>Stanovych Yuriy Maryanovych, Ilmaliev Zhanserik Bakhitovich.</i> Ideas B.S. Noveck, government 2.0 (opengov) and online democracy: lesson for post-socialist countries.....	178

СЕКЦІЯ 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 180

<i>Бадовська Степанида Олександрівна.</i> Проблеми правового становища правозахисних організацій в Україні в контексті здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади	180
<i>Берченко Григорій Валерійович.</i> Конституційний принцип багатоманітності (плюралізму) як ключова засада громадянського суспільства.....	181
<i>Богущ Нина Александровна.</i> Механизм взаимодействия государства и церкви (опыт Республики Беларусь)	182
<i>Гнатенко Наталія Григорівна.</i> Окремі аспекти правового регулювання лобістської діяльності: європейський досвід та українські реалії	183
<i>Горленко Віктор Вікторович.</i> Правові засади функціонування громадянського суспільства у центрально-східноєвропейських країнах: аспекти демократичного досвіду для Східної Європи	184
<i>Гурова Анна Михайлівна.</i> Щодо ролі політичних партій у здійсненні народовладдя	185
<i>Данчин Юлія Романівна.</i> Громадянське суспільство в Україні: проблема формування та становлення	186
<i>Ісаєнко Ірина Павлівна.</i> Вплив засобів масової інформації на становлення в Україні правової демократичної держави	187
<i>Ковалик Володимир Юрійович.</i> Конституційні засади становлення і розвитку громадянського суспільства.....	188
<i>Ковальчук Олександра Ігорівна.</i> Правовий статус журналіста, як суб'єкта конституційно-правових відносин.....	188
<i>Копій Тарас Олександрович.</i> Лобізм: позитивні та негативні сторони, українські реалії та законодавче закріплення	189

<i>Луганська Вікторія Володимирівна.</i> Значення принципів державно-конфесійних відносин у формуванні демократичного суспільства України.....	190
<i>Малишкіна Наталя Олегівна.</i> Конституційно-правові передумови становлення громадянського суспільства в Україні	191
<i>Мартовицька Марина Володимирівна.</i> Аналіз деяких параметрів громадянського суспільства в Україні.....	191
<i>Мироненко Віктор Вікторович.</i> Конституційно-правовий статус опозиції в Україні	192
<i>Мирошниченко Катерина Игорівна.</i> Взаимодействия гражданского общества и государства в Украине	193
<i>Мистецкий Андрей Витальевич.</i> Проблема законодательного закрепления статуса оппозиции в Украине	194
<i>Недзельська Людмила Петрівна.</i> Форми громадського контролю за владою	195
<i>Поляков Семен Алексеевич.</i> Гражданское общество как гарант реализации норм международного права	196
<i>Пытель Валерия Леонидовна.</i> Демократические институты власти в гражданском обществе Беларуси (многопартийность и общественные объединения в Республике Беларусь).....	197
<i>Роганін Михайло Михайлович.</i> Багатопартійність в Україні: проблема чи основа побудови демократичної держави	197
<i>Романюк Павло Віталійович.</i> Заборона діяльності політичної партії як форма її конституційно-правової відповідальності.....	198
<i>Садовська Олена Володимирівна.</i> Правова природа лобізму	199
<i>Салихов Дамир Равильевич.</i> Оппозиция как конституционно-правовое явление	200
<i>Ткаченко Євгеній Володимирович.</i> Правове регулювання опозиційної діяльності в Україні	201
<i>Тотоонова Карина Таймуразівна.</i> Засоби масової інформації в контексті свободи слова в Україні.....	202
<i>Хорошуля Марія В'ячеславівна.</i> Теоретико-методологічні проблеми демократії політичні партії у суспільстві	203
<i>Шкірман Катерина Миколаївна.</i> Громадянське суспільство і демократія: проблема взаємозалежності розвитку.....	204
СЕКЦІЯ 7. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ У СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	206
<i>Підсекція 7.1 ОСОБИСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЯК ОСНОВА ВІЛЬНОГО ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.....</i>	206
<i>Гав'юк Анастасія Едуардівна.</i> Евтаназія: правовий та етичний аспекти	206
<i>Галькевич Ганна Володимирівна.</i> Конституційне право громадян на мирні збори, мітинги, походи і демонстрації	207
<i>Гапонова Ірина Олександрівна.</i> Закон України «Про захист персональних даних»: крок вперед чи крок на місці	208
<i>Голополосов Юрій Юрійович.</i> Актуальність проблеми цензури в Україні.....	209
<i>Гоменюк Богдан Валерійович.</i> Евтаназія. Законодавче закріплення в Україні	209

<i>Дудка Вікторія Олександрівна.</i> Права людини четвертого покоління: за і проти	210
<i>Зоріна Оксана Григорівна.</i> Проблеми свободи слова в Україні	211
<i>Іщенко Анастасія Валеріївна.</i> Евтаназія: право відмовитися від свого життя або вбивство?	212
<i>Касаджик Максим Іванович.</i> Конституційне право громадян на участь у референдумі	213
<i>Криштов Євген Федорович.</i> Доступу до публічної інформації: адміністративний аспект інформаційного права	214
<i>Крутько Анастасія Леонідівна.</i> Відмежування понять «свобода інформації» та «доступ до інформації»	214
<i>Купцов Давид Олександрович.</i> Право людини на евтаназію	215
<i>Масич Вадим Васильович.</i> Доступ до інформації у країнах Східної Європи	216
<i>Мехоношина Ірина Миколаївна.</i> Конституційне право на мітинг: проблеми реалізації і сучасність	217
<i>Міронова Євгенія Ігорівна.</i> Суперечливість поглядів до вирішення проблеми смертної кари в Україні	218
<i>Мотіна Вікторія Олегівна.</i> Проблеми забезпечення та реалізації права людини на мирні збори в Україні	219
<i>Мохир Дмитро Володимирович.</i> Право на доступ до інформації: проблеми забезпечення в Україні	220
<i>Музика Тетяна Олександрівна.</i> Проблеми визначення змісту права на життя	221
<i>Нестеренко Оксана В'ячеславівна.</i> Свобода інформації чи інформаційна безпека?	222
<i>Олефір Ольга Іванівна.</i> Право громадянина на інформацію	223
<i>Олійник Юлія Олександрівна.</i> Права дитини: конституційно-правовий аспект	223
<i>Онопрієнко Лілія Андріївна.</i> Про деякі питання законодавчого регулювання свободи совісті та релігійних організацій	224
<i>Островська Христина Ігорівна.</i> Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації	225
<i>Разношинская Анна Александровна.</i> Публичный интерес и свобода выражения мнения в демократическом обществе в свете решений Европейского Суда по правам человека	226
<i>Середюк Вікторія Василівна.</i> Співвідношення свободи масової інформації зі свободою слова	227
<i>Сєдих Дар'я Олександрівна.</i> Недобросовісна реклама — різновид порушення конституційного права на інформацію	228
<i>Сокол Володимир Андрійович.</i> Евтаназія як право людини розпоряджатися життям	229
<i>Сторожева Юлія Геннадіївна.</i> Право на приватність	230
<i>Тарнавська Марія Всеволодівна.</i> Конституційне право на життя	231
<i>Ушак Ярослав Анатолійович.</i> Право на інформацію як основне право людини та критерій усіх інших свобод	232

<i>Харатян Татевік Нерсесівна.</i> Проблеми забезпечення конституційного права людини на життя в українському законодавстві	233
<i>Черненко Дарина Андреевна.</i> Некоторые аспекты реализации права на эвтаназию	234
<i>Чижик Галина Віталіївна.</i> Свобода слова чи політичний симулякр	235
<i>Deshko Lyudmyla Mykolayivna</i> Constitutional regulation of the right of association in EU member states, CIS and Baltic states	236
<i>Mazur Yulia Volodymyrivna</i> Structural elements of the everyone's right to freedom of association	237
Підсекція 7.2 СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА.....	238
<i>Бельтюкова Анастасія Аркадьевна.</i> Конституционно-правовые основы приватизации в Российской Федерации, Республике Казахстан и Украине	238
<i>Богданова Яна Олександрівна.</i> Конституційні права як основа демократичних цінностей	239
<i>Валеева Александра Владимировна.</i> Право на свободное воспроизведение: последствия введения критерия «необходимости»	240
<i>Відсота Дмитро Олександрович.</i> Щеплення: наше право чи наш обов'язок?	241
<i>Гаєвська Юлія Степанівна.</i> Конституційні засади права власності та деякі проблеми формування громадянського суспільства	242
<i>Гребець Катерина Григорівна.</i> Конституційні норми та соціальні гарантії.....	243
<i>Грицак Артем Миколайович.</i> Екологічна конституція землі	244
<i>Губейдуллин Рамиль Харисович.</i> Проблемы реализации социальных конституционных прав граждан в Российской Федерации	245
<i>Діхтяр Ірина Андріївна.</i> Пенсійна реформа в Україні	245
<i>Костюков Микола Сергійович.</i> Конституційні гарантії права людини на соціальний захист.....	246
<i>Кравченко Оксана Вікторівна.</i> Превентивні гарантії реалізації та захисту конституційного права громадян на екологічну безпеку.....	247
<i>Лавриненко Олексій Олександрович.</i> Сутність і забезпечення права пацієнта на особисту недоторканість в Україні	248
<i>Луценко Олена Євгенівна.</i> Поняття та ознаки міжнародних трудових норм-стандартів	249
<i>Малиновська Карина Андріївна.</i> Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.....	250
<i>Місюк Віталій Миколайович.</i> До питання реалізації екологічних прав громадян.....	251
<i>Очкур Аліна Миколаївна.</i> Соціальні права людини і громадянина у практиці Конституційного Суду України.....	252
<i>Романенко Люсія Тарасівна.</i> Конституція України та екологічні права громадян.....	253
<i>Смирнова Світлана Андріївна.</i> Право на безкоштовну медичну допомогу: деякі аспекти реалізації	254
<i>Татаріна Ольга Юріївна.</i> Конституційні права і свободи людини у системі демократичних цінностей.....	255

<i>Троян Крістіна Вікторівна.</i> Проблеми реалізації прав і свобод у сфері охорони здоров'я.....	256
<i>Тютюнник Валерія Валеріївна.</i> Проблеми забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.....	257
<i>Хорватова Оксана Олегівна, Мельничук Світлана Володимирівна.</i> Конституційне право на пенсію як демократична цінність в контексті пенсійної реформи.....	257
<i>Чумакова Тетяна Костянтинівна.</i> Право людини на охорону здоров'я і медичну допомогу. Проблеми забезпечення. Шляхи вирішення.....	258
<i>Чумаченко Анна Віталіївна.</i> Примусове лікування туберкульозу як один із засобів забезпечення конституційного права на охорону здоров'я	259
<i>Шевцов Артем Валерійович.</i> Соціальний захист: право на пільги	260
<i>Яценко Альона Олександрівна.</i> Проблема усиновлення українських дітей, позбавлених батьківського піклування, іноземними громадянами.....	261
СЕКЦІЯ 8. ДЕМОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ГАРАНТУВАННЯ І ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД	263
<i>Айдарова Євгенія Вікторівна.</i> Доцільність запровадження інституту конституційної скарги в Україні	263
<i>Асірян Сюзанна Рафіківна.</i> Проблеми забезпечення прав людини в Україні	264
<i>Бакумов Олександр Сергійович.</i> Практика Європейського Суду з прав людини та її значення для вдосконалення механізмів реалізації прав громадян на участь у виборах	264
<i>Біркін Олена Євгенівна.</i> Право на свободу слова в комерційній сфері: огляд рішень Європейського Суду з прав людини	265
<i>Велічко Дмитро Володимирович.</i> Основні обов'язки людини і громадянина як елемент конституційно-правового статусу особи.....	266
<i>Воззрін Святослав Юрійович.</i> Щодо питання реалізації механізму захисту прав і свобод людини та громадянина	267
<i>Глинянська Олена Володимирівна.</i> Пілотне рішення «Іванов проти України» як гарантія дотримання в майбутньому конституційного права на виконання судового рішення в Україні.....	268
<i>Дідушок Валерія Леонідівна.</i> Проблеми реалізації людиною права на самозахист та законодавство України про зброю	269
<i>Ємець Дмитро Сергійович.</i> Міжнародні стандарти прав і свобод у правовій системі України	270
<i>Жамакочян Тігран Романович.</i> Правосвідомість як гарантія реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина	271
<i>Катрук Євген Анатолійович.</i> Інститут конституційної скарги як механізм захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні	272
<i>Клименко Анастасія Сергіївна.</i> До питання подвійного громадянства в Україні	273
<i>Козлова Анна Анатоліївна.</i> Деякі проблеми захисту прав дитини в Україні	274
<i>Кравченко Микола Олександрович.</i> Порушення конституційних прав громадян працівниками органів МВС.....	275
<i>Ларіна Кристина Володимирівна.</i> Проблеми забезпечення прав дітей в Україні	276

<i>Лецишина Вікторія Василівна.</i>	
До питання про дотримання гарантій прав і свобод людини і громадянина	277
<i>Маламуж Тамара Станіславівна.</i>	
Принцип єдиного громадянства України через проблему подвійного громадянства	278
<i>Раджабова Ілона Рустамівна.</i>	
Захист права людини на свободу і добровільне визначення долі свого фізичного тіла після смерті	279
<i>Реутских Софія Олегівна.</i>	
Решение ЕСПЧ в национальной правовой системе	280
<i>Руссо Святослав Володимирович</i>	
Проблеми забезпечення дієвості механізму захисту прав і свобод в Україні	281
<i>Савченко Оксана Сергіївна.</i>	
Конституційні гарантії забезпечення принципу гендерної рівності в Україні.....	282
<i>Скорик Аліна Олегівна.</i>	
Конституційний Суд України в системі захисту прав людини.....	283
<i>Слінько Дмитро Сергійович.</i>	
Форми та межі застосування консенсуального провадження.....	283
<i>Тараненко Ніна Володимирівна.</i>	
До проблеми прав жінок у контексті гендерного паритету.....	284
<i>Тимошенко Яніна Анатоліївна.</i>	
Проблеми гарантування прав людини в Україні: конституційно-правовий аспект.....	285
<i>Ткаченко Дмитро Васильович.</i>	
Деякі аспекти, щодо обмеження прав людини в умовах надзвичайного стану	286
<i>Усеїнова Ганна Сергіївна.</i>	
Гендерна рівність кадрів як одна з демократичних ознак судової системи УСРР за часів НЕПу	287
<i>Хаврат Максим Сергійович.</i>	
Щодо запровадження інституту конституційної скарги в Україні	287
<i>Хомишак Оксана Миколаївна.</i>	
Шляхи вдосконалення гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина	288
<i>Чернова Катерина Валеріївна.</i>	
Закрепление прав и свобод в Конституции Республики Беларусь и Конституции Украины.....	289
<i>Чернявский Валентин Евгеньевич.</i>	
К проблеме нарушения конституционных прав человека органами МВД.....	290
<i>Човган Вадим Олександрович.</i>	
Обґрунтування обмежень прав засуджених, які позбавлені волі, за Конституцією України	291
<i>Шляхтич Ольга Олександрівна.</i>	
Проблеми гендерної політики в Україні.....	292
<i>Яговдик Роман Валеріївч.</i>	
Конституционное право на обращение в международные организации в Республике Беларусь	293
<i>Яцишена Альвіна Станіславівна.</i>	
Захист прав жінок в конституційно-правовому та міжнародному аспекті як шлях до розбудови демократичної правової держави.....	294
<i>Lytvynenko Oleksandr.</i>	
Right to a fair trial	295

СЕКЦІЯ 9. ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ НА МІСЦЯХ

ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

<i>Аббакумова Дарина В'ячеславівна.</i>	
Місцеве самоврядування як вияв демократичної системи управління.....	297
<i>Андрєєв Микита Андрійович.</i>	
Конституційно-правовий статус міста Севастополь	298

<i>Березовська Наталя Петрівна.</i> Удосконалення правового забезпечення функціонування загальних зборів членів територіальної громади за місцем проживання	299
<i>Бородіна Оксана Анатоліївна.</i> Формування державної регіональної політики в умовах демократичного державотворення.....	300
<i>Візун Тетяна Олександрівна.</i> Правове регулювання взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій: проблема делегування повноважень	300
<i>Гречко Ольга Олександрівна.</i> Деякі проблеми правового регулювання територіального устрою України	301
<i>Гудзь Тетяна Іванівна.</i> Правовий статус місцевої міліції в Україні на сучасному етапі.....	302
<i>Іноземцева Юлія Максимівна.</i> Порушення деяких демократичних засад виборчого процесу на місцевих виборах	303
<i>Іщенко Олександр Петрович.</i> До проблеми розуміння поняття території держави.....	304
<i>Круглова Анна Євгеніївна.</i> Деякі проблеми місцевого самоврядування в Україні	305
<i>Матвеєва Ольга Юріївна.</i> Розширення внутрішніх джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування в контексті реалізації засад демократичного державного управління.....	306
<i>Мікла Олександр Олександрович.</i> Проблемні питання фінансової основи діяльності органів місцевого самоврядування	307
<i>Муртіщева Аліна Олександрівна.</i> Щодо питання про форми діяльності сільського, селищного, міського голови	308
<i>Нугаєва Валерія Вікторівна.</i> Проблеми взаємодії принципів централізації та децентралізації влади в Україні	309
<i>Польщиков Ігор Валерійович.</i> Основні напрямки реформування місцевого самоврядування в умовах євроінтеграційних процесів.....	310
<i>Полякова Юлія Володимирівна.</i> Проблеми української моделі місцевого самоуправління	311
<i>Полякова Юліанна Олександрівна.</i> Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування	311
<i>Савчук Олена Володимирівна.</i> Принцип підзвітності і відповідальності перед територіальними громадами органів та посадових осіб місцевого самоврядування	312
<i>Салівон Григорій Ігорович.</i> Мета муніципально-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.....	313
<i>Стешенко Любов Сергіївна.</i> Місцеві вибори — одна з найважливіших форм безпосередньої участі громадян в управлінні місцевими справами.....	314
<i>Страх Яна Володимирівна.</i> Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні	315
<i>Тараніна Олеся Володимирівна.</i> Проблеми діяльності органів місцевого самоврядування в Україні та шляхи їх подолання.....	316
<i>Тубольцева Ярослава Сергіївна.</i> Актуальні питання формування органів самоорганізації населення	317
<i>Черкас Марина Євгеніївна.</i> Безпосередня демократія в системі місцевого самоврядування	318
<i>Шимко Федір Анатолійович.</i> Проблемні питання правового статусу органів самоорганізації населення.....	318
<i>Штефан Вікторія Сергіївна.</i> Проблема вдосконалення законодавства про адміністративно-територіальний устрій України	319

Наукове видання

**ДЕМОКРАТІЯ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
(ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Четвертої міжнародної наукової конференції
молодих вчених, аспірантів і студентів
(27–28 травня 2011 року)*

ISBN 617-587-037-2

Відповідальний за випуск *О.О. Любченко*
Редактор *Н.І. Чашка*
Комп'ютерна верстка *О.А. Мірошниченко*

Підписано до друку 19.05.2011
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Myriad Pro
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,33 Умов. фарб.-від. 30,10
Умов.-вид. арк. 31,78 Наклад 300 прим.

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 3065 від 19.12.2007 р.

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4
<http://khpg.org>
<http://library.khpg.org>